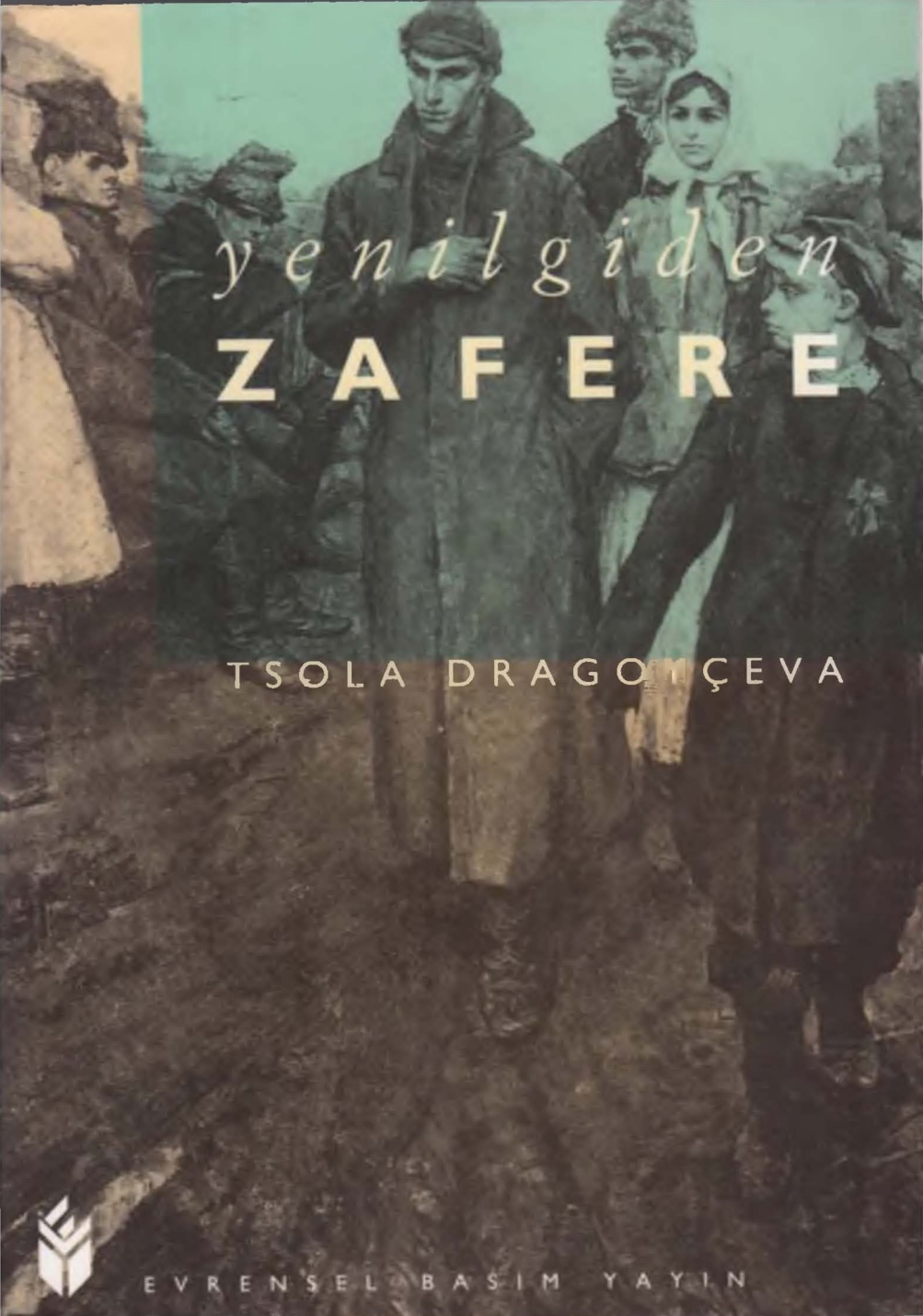

yenilgiden
ZAFERE
TSOLA DRAGOYÇEVA
EVRENSEL BASIM YAYIN

Doğa Basın Yayın
Dağıtım Ticaret Limited Şirketi
Galipdede Caddesi
Şahkulu Sokak
Şahin İş Merkezi
No: 10 Kat: 2
Tünel / İstanbul
Tel: 0212 293 63 45-47
Faks: 0212 293 63 31

Evrensel Basım Yayın-63

Yenilgiden Zafere
Tsola Dragoyçeva

Kapak Tasarım
Savaş Çekiç

Birinci Basım
1987 (Dayanışma Yayınları. Duisburg-Almanya)

İkinci Basım
Mart 1999

ISBN 975-6865-09-1

Baskı
Kayhan Matbaası

Tsola Dragoyçeva

Yenilgiden Zafere

İÇİNDEKİLER

Kitap ve yazarı hakkında 7
Önsöz yerine 11

BİRİNCİ BÖLÜM
I. EYLÜL 1923 DESTANI 15
Kahramanlık, Cesaret ve Ders Çıkarma Günleri / Parola 15
Savaş başlıyor 22
Bozgun 33
Beyaz geceler 44

II. YENİ AYAKLANMAYA DOĞRU 47
Başlar yukarı şanlı savaşçılar 47
Vela'nın yanına gidiş / Hayat yeniden başlıyor 50
Kuzeydoğu Askeri Bölgesi / Anlaşılmaz "AÖ" 56
And içme 61
Merkeze tanıtılma 66
Plovdiv Askeri Bölgesi / Hristo Gülemetov/
İlk buluşmalar / İlk ölüm 76
Merkezde buluşmalar / Terör dalgası yükseliyor 90
Plovdiv bölgesinin taranması/
Devrimci güçlerin büyümesi / Çalışmalar sürüyor 97
Dağlarda çete şarkıları yankılanıyor
Muda Nine / Savaş Çeteleri 103
Endişe belirtileri / Yeni yoldaşların gelişi 112
Stara Zagora alarm işareti veriyor / Merkez'e yazılan mektup 116
Hristo Mihaylov / Plovdivliler ayaklanmaya
"Evet" demede ısrarlılar / Merkez'e ters düşme 121
Yokuş aşağı
Darbeye darbeyle karşılık verme 126
Bozgun günleri 136

III. KANLI NİSAN KIYIMI 139
"Aya Nedelya" Katedrali'nde bombalar patlıyor/
"Konvansiyon"un komplosu uygulanıyor 139
Plovdiv'deki kıyım / Birbiri ardına darbeler
Tutuklama ve sorgu 142
Yargılama / Devrim kanlar içinde / Yaşasın Devrim 150
Patlamayan bir isyan için sondeyiş 163

İKİNCİ BÖLÜM
I. CEHENNEMDE YEDİ YIL 167
Zifiri karanlıkta bir ışık / Henri Barbusse ile buluşma 167
Balıklar nasıl yüzer / Özgürlük, Özgürlük hey! 176

II. SOVYET ÜLKESİNDE 184
Berlin 1932 / Georgi Dimitrov'la buluşma 184
Moskova anıları/ Komüntern'in yanı başında / 1933-1936 197

III. YURDA DÖNÜŞ / HALK CEPHESİNİN ÇİZGİSİ 205
Yardım Örgütü / Halk Cephesi'nin "Kızıl Haçı" 205
Halk Cephesi altında / İşçi Partisi'nin (Vitoşa Dağı)
Ulusal Konferansı 213
Parti içi cephe / Ajan-Provakatörler 221
Moskova görevi 226
Takım yıldızı 240
Sobolev Eylemleri / Kardeşçe dostluğun zaferi 244
MK Yedinci Plenumu 254

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
I. BÜYÜK SINAVLAR 265
Büyük sınavlar arifesinde / Silahlı savaş çizgisi
22 Haziran 1941 265
Savaş yolunda 280
Kuşku yaratan bir buluşma / Politbüro toplantıları yürüyor
Savaş gruplan harekete geçti / Tutuklama 299
Yeniden polis cehenneminde 311
Rodop Dağı'ndaki toplama kampları
Kamptan kaçış / Petır Çengelov'la buluşma 317
Savaş saflarına dönüş / Dramatik sonuç
Yugoslav KP ile tartışma 323
Tsvyatko Radoynov / Paraşütçüler ve Denizaltıcılar 337
Merkez Komitesi'ne indirilen darbe
Parti kanlar içinde / Mücadele sürüyor 346

II. KURTARICI BİRLEŞİK CEPHE –VATAN CEPHESİ– 358
Vatan Cephesi'nin doğuşu / Antifaşist birlik için mücadele 358
"Rabotniçesko Delo" gazetesi
Merkezde ve taşrada Parti yönetiminin tamamlanması 372
Vatan Cephesi'nin doğum sancıları / Sınıf korkusu

Aşılmamış siyasi kompleksler 380
Faşist olmayan muhalefetin sağlıklı güçleriyle eylem birliği
Başarılar ve başarısızlıklar
Herşeye rağmen Vatan Cephesi doğdu 396

III. ANTİFAŞİST DİRENİŞİN GÜÇLENMESİ VE GELİŞMESİ ... 406
Stalingrad destanı ve yankıları / Silahlı ayaklanma talimatı
Nova Genel Karargahı 406
Düşmanın karşı saldırısı
Bulgaristan'daki Yahudilerin kurtarılması 141
Vatan Cephesi'nin ilk yerel komitlerinden
Ulusal Komite'lere doğru 420
Çar III. Boris'in ölümü / 1 No'lu genelge
Antifaşist savaşta yeni aşama 422
Makedonya sorunu 427
Vatan Cephesi'nin Makedonya sorunu konusundaki görüşü .. 429

IV. SİLAHLI ANTİFAŞİST AYAKLANMANIN DESTANI 470
Sofya'nın havadan bombalanması / Politbüronun toplantıları
Merkez Komitesi'nin 2 No'lu genelgesi 470
Parti Merkez Komitesi basımevine saldırı
Hristo Mihaylov'un öldürülmesi 490
İlkbaharda partizan seferberliği
Birlikler tugaylara dönüşüyor / Politbüro Plovdiv'e yerleşiyor 494
Yeni askeri birlikler antifaşist güçlere katılıyor
"Bagryanov Olayı" / Politbüro Sofya'a dönüyor 504

V. BULGARİSTAN'DA ŞAFAK SÖKÜYOR 519
Son hücum / Zafer kronolojisi 519
26 Ağustos 519
27-29 Ağustos 524
2 Eylül 526
3-4 Eylül 535
6 Eylül 539
7 ve 8 Eylül 542
8 Eylül'ü 9 Eylül'e bağlayan gece 551

AÇIKLAYICI NOTLAR 559

KİTAP VE YAZARI HAKKINDA*

Yayınevinin okuyucunun dikkatine sunduğu bu kitap, Bulgaristan'da çok geniş bir yankı bulan "Görevin Buyruğu" başlıklı anı üçlemesinin kısaltılmış biçimidir. Bu anıların yazarı, devrimci mücadeleler döneminin bir kahramanı, bugün ise Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin ünlü bir kadın devlet ve siyaset adamı olan TSOLA DRAGOYÇEVA-SONYA'dır. "Görevin Buyruğu" üçlemesi daha çıkar çıkmaz, devrimci anı anlatımının parlak bir başarısı olarak, okuyucu kitlesinde ve edebiyat eleştirisinde, yüksek bir değer gördü. Bu kitabı yayınlamakla, yurtdışı okuyucu topluluğunun bu ilginç yapıta duyduğu ilgiyi karşılamış olacağımızı sanıyoruz.

"Yenilgiden Zafere" 20. yüzyılın yirmili yıllarının başlarından Eylül 1944'teki sosyalist devrime kadar Bulgaristan'ın siyasi tarihini sarsan bütün büyük olayları coşkulu ve doğru olarak anlatıyor. Yazarın kişisel kaderi tüm bu olaylarla organik biçimde bağlıdır. O, daha çok genç yaşında, hayatını, monarkofaşist baskıya karşı, özgürlük ve sosyal adalet için halkın mutluluğu, refahı ve yurdunun ulusal bağımsızlığı için verilen mücadeleye adamıştır. Bulgar tarihinin bütün bu döneminde Tsola Dragoyçeva-Sonya aktif ve ünlü bir siyasetçidir: Başlangıçta (1923-1925) BKP'nin gizli Askeri Örgütü'nün bir eylemcisi, daha sonra, 8 yıl mahpusluktan sonra (1925-1932) Parti Merkez Komitesi üyesi ve ardından Politbüro üyesidir. Böylece, Tsola Dragoyçeva-Sonya, ağır gizlilik koşullarındaki mücadeleler sırasında, Komünist

* Bu önsöz, kitabın Türkçe 1. basımını gerçekleştiren Dayanışma Yayınları'na aittir.

Partisi'nin izlediği siyasi çizginin saptanmasına, bu siyasetin yürütülmesine ve yönetilmesine, doğrudan doğruya katılmış oluyor.

1935-1941 döneminde, Tsola Dragoyçeva-Sonya, parti çalışmalarında yeni strateji anlayışında, yani Antifaşist Halk Cephesi kurma görüşünü getiren Dimitrov stratejisi anlayışında dönüşüm yapan aktif eylemciler grubu içindedir. Ülkedeki ilerici ve antifaşist güçlerce böyle bir cephe kurulması, monarko-faşist rejimin güçlenmesine ciddi bir engel oluşturuyordu. Monarkofaşist rejim, halkın emperyalist devletler karşısında siyasi tarafsızlık, Sovyet ülkesiyle dostluk ve birlik politikası izlenmesi isteğini, büyük ölçüde göz önüne almak zorunda kaldı.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Tsola Dragoyçeva-Sonya Bulgar İşçi Partisi Merkez Komitesi Örgütlenme Sekreteriydi, faşizme ve Hitlerci işgalcilere karşı verilen mücadelenin belirgin yöneticilerinden biri olarak ortaya çıktı. O, Georgi Dimitrov'un girişimi üzerine, ulusal antifaşist güçlerce oluşturulan gizli Vatan Cephesi kuruluşunun doğrudan sorumlusu idi. Onun tarihi görevi, halkı, Bulgaristan'ın özgürlüğü, ulusal bağımsızlığı ve sosyal ilerleme adına, monarkofaşizme karşı verilen ortak mücadelede birleştirmekti. İkinci kez ölüme mahkûm edilmiş olmasına rağmen, Tsola Dragoyçeva Sonya, kararlı biçimde ve çok kimseyi imrendirecek bir cesaretle halkının ve yurdunun önünde omuzladığı görevin yükünü taşımayı sürdürmüştür.

Öte yandan yazar, bütün parti çalışmalarına doğrudan doğruya katılmıştır. Hitlercilerin barışçı Sovyetler Birliği'ne saldırması, Bulgaristan'da, cesur bir girişimin, silahlı, politik ve ekonomik genel bir mücadelenin derhal başlatılmasının sinyali oldu. Bu mücadele, ülkeyi faşist üçlü "Mihver" devletlerine bağlayan, ihanet içindeki monarkofaşist rejime karşı, her yöntemi, biçimi ve aracı kullanarak başlatılan bir mücadeleydi. Bu mücadele, ülkeye, gerçek bir işgalci gibi yerleşen, ülkeyi üçüncü Reich'in haksız-hukuksuz siyasi bir uydusu ve ekonomik uzantısı haline dönüştüren Hitlerci işgalcilere karşı başlatılmıştı.

Yazar bu mücadeleyi somut biçimde ve okuyucuyu sürükleyerek

anlatıyor. Hem, yalnızca ulaşılan başarıları değil, monarkofaşist devletin askeri güçlerinin ve gittikçe artan ve genişleyen asker-polis aygıtının büyük baskısını, bu engeli aşma yolunda antifaşist direnişin yönetiminde ve yerel direniş örgütlerince yapılan yanlışlıkları da anlatıyor.

Tsola Dragoçeva'nın anılarında, Makedonya Sorunu'na ayrılan başlık, önemli bir yer tutuyor. Bilindiği gibi bu sorun, Bulgaristan'ın Osmanlı İmparatorluğu egemenliğinden kurtuluşundan hemen sonra, ülkeye dayatılan haksız Berlin Anlaşması'yla (1878) ortaya çıkmıştı. Bu tarihi izleyen onlarca yıl boyunca Vardar ve Pirin Makedonyası'yla Edirne Trakyası'ndaki Bulgarlar sürekli bir mücadele sürdürmüş ve yabancı egemenliğinden kurtulmak için iki kez isyan çıkarmışlardı. İsyanlar kan ve ateşle bastırılmışsa da, Bulgar halkının kölelik altındaki bölümlerinin özgürlük ve bağımsızlık iradesini kıracak hiçbir güç yoktu.

20. yüzyılın ilk dört on yılı içinde Makedonya sorunu, Balkan ülkelerinin ve değişik siyasi güçlerin önünde durmaya devam etmiştir. Emperyalist Avrupa devletlerince yapay olarak şişirilen ve gündemden indirilmeyen bu sorun, gerçek bir çıban başına ve Balkanlar'da iki kanlı savaşın nedenine dönüşmüştü. İkinci Dünya Savaşı sırasında ve savaş sonunda Makedonya sorunu, başta komünist partiler olmak üzere ilerici güçlerin de artık çözümüne katıldığı göz önüne alınırsa, daha sonraki aşamasına ulaşmıştır.

Kitabın son kısmında Bulgar halkının, ulusal bağımsızlık, demokrasi ve sosyal kurtuluş için Komünist Partisi'nin öncülüğünde, yıllar yılı sürdürdüğü kahramanlıklarla dolu kanlı mücadelelerden söz ediliyor. 9 Eylül 1944'ün genel antifaşist silahlı ayaklanması, kurtarıcı Sovyet ordusunun çözümleyici yardımıyla eski monarkofaşist düzeni yerle bir etti ve Bulgaristan'ın tarihi yükseliş yolunu açtı.

Kitapta Bulgar devrim hareketinin belirgin simalarının, Bulgar ve uluslararası devrim hareketinin yöneticilerinin ve sıra neferlerinin tabloları ustalıkla çizilip okuyucunun gözleri önüne sergilenmiştir. Bulgar halkının büyük evladı Georgi Dimitrov da bunlar arasındadır. Yazar zaten uzun yıllar onun öğrencisi, yardımcısı ve fikir arkadaşı olarak çalışmıştır.

Yazarın Bulgar devrim hareketinin izlediği yükselen ve atılımlarla ilerleyen, ancak aynı zamanda sert, zor, karmaşık ve kanlı yoldaki başarılarını olduğu kadar tereddütlerini, yanlışlıklarını ve yenilgilerini de gerçeklerden sapmadan anlatması, kitabın saygınlığını daha da artırıyor. Kitap, savaşçıların yanlışlıklardan ders çıkararak, demir gibi bir dayanıklılıkla ve Marksist-Leninist ülkülere sarsılmaz bir inanç içinde zafer yolunu açtıklarını belirtiyor.

Bütün bunlara, "Yenilgiden Zafere" kitabı, efsaneleşmiş kahraman Tsola Dragoyçeva-Sonya'nın bir yaşamöyküsü olarak değil, Bulgar halkının kendi özgürlüğü ve mutluluğu için on yıllar boyunca sürdürdüğü kavgaların gerçek, geniş bir görünümü olarak iz bırakıyor.

ÖNSÖZ YERİNE

Kalemi elime alırken heyecanlanıyorum. Olayları doğru düşünüp değerlendirebilecek miyim? Varlığımı anlamlandıran, birkaç kuşaktan devrimcilerin hayatlarını, en yüksek ahlaki güzellikle, onur ve erdemle dolu tüm hayatı, hiç olmazsa birazcık, sözcüklerle gözler önüne sermeyi becerebilecek miyim? Yılların dikenli yollarına geri dönüp yürümek hiç de kolay değil. Çoktan geçtiğimiz patikalardan yeniden geçmek o kadar zor ki! Oralarda her tepe, her vadi, her köşe, her taş şanlı çarpışmaları ve acımasız yenilgileri, boğazımıza düğümlenip kalmış acıları ve unutulmaz çileleri, çiçeğe durmuşken kurşunlarla biçilen gençliği ve geleceksiz aşkı, mücadele kardeşliğini ve matemi, hep böyle içimizi yakacak olan arkadaşlarımızı hatırlatıyor bize. Onlar, bugün kutsal kardeş mezarlıklarında yatıyor ve kahramanlıklarının sönmez ışıklarıyla ulusal tarihimizi aydınlatıyorlar.

Onların kahramanlıklarının bir adı da fedakârlıktır. İnançlar adına, kendini adamışlık adına, görevi yerine getirmede sarsılmazlık adına fedakârlık. Onların kahramanlığı, hayatlarının bir rastlantı anı değildi. Onlar, kendilerini yiğitliğe ve ölüme götüren yolda günlerce, gecelerce, aylarca ve yıllarca hep dimdik yürüdü. Hem de hayata, güzelliğe ve gerçeğe gönülden bağlıyken. Diz büküp boyun kırıp yaşamadılar. Bunun için ölümü türkülerle, şarkılarla karşıladılar... Ve bizler bu şarkıyı, barikatların, sokaklarda yürütülen çarpışmaların, darağaçlarının bu senfonisini, idam mangaları yenilgileri karşısında söylenen bu şarkıyı bugün yaşayanlara seslenen ölümsüz bir vasiyet olarak gözbebeğimiz gibi koruyoruz...

BİRİNCİ BÖLÜM

"Bulgar yoldaşlara:
Bunca kurbana rağmen
yollarından döndürülemeyen
şehitlerinizin boyun eğmez direnci
bize umut veriyor
ve mücadelemizi ileri götürüyor."

Henri Barbusse, 1925

I. EYLÜL 1923 DESTANI
KAHRAMANLIK, CESARET VE DERS ÇIKARMA GÜNLERİ

PAROLA

İnce, kulakları yırtan, sürekli bir ses eylül gününün ikindi sessizliğini bozdu ve küçük Byala Slatina'nın tren istasyonunda bekleşen kalabalık canlandı. Geliyor işte, tren geliyor.

Tseno, en büyük kardeşim, son kez anneme, babama sarıldı, sonra yüzüne vuran duygularını gizlemeyerek bize, kendisinden küçük üçü kız biri erkek kardeşlerine döndü. Ağabeyimizi sevinç ve kederle karışık bir duygu içinde uğurluyorduk. Gerçekten sevinçliydik, çünkü Tseno ünlü bir üniversite kentinde "bilim öğrenmeye" gidiyordu. Ancak içimizi bir korku da sarmıştı. Tseno, iki yıldır benim ve kız kardeşim Gena'nın küçük öğretmen maaşlarımızdan biriktirdiğimiz parayla öğrenimini sürdürmüştü, ama daha iki yıl vardı önünde. Derslerinde başarılıydı. Not defteri, sınavlarını zamanında verdiğini kanıtlıyordu. Ancak iki koca yılı daha nasıl geçirecekti? Ona para gönderebilecek miydik? Ondan gizlediğimiz endişemiz, korkumuz da buydu... Sayılı dakikalar geçince, "çaydanlık" düdüğünü çalacak, buharını sağa-sola savuracak ve tekerlekleri dönmeye başlayacak.

Tam o anda, yolcularını uğurlayan kalabalık dalgalanır gibi oldu ve heyacandan kıpkırmızı olmuş yüzüyle tanıdık bir genç soluk soluğa yanımızda bitti. Byala Slatina parti örgütündendi. Hızlı hızlı yürümüş, belki de koşmuştu. Anlaşılan bir dakika bile kaybetmekten korkmuştu. Beni kenara çekti, fısıltıyla konuştu:

— Parola! Parola geldi!

Bir cevap alamayınca yeniden fısıldadı:

— Parola gelmiş. Bir saat önce. Vela yoldaş sana haber vereyim diye gönderdi.

Nihayet, nihayet diye geçirdim içimden. Merkez Komitesi'nin parolası geldi en sonunda.

Ve birdenbire aklım başıma geldi. Fırtına gibi koşup kara vagona daldım, bir saniye içinde Tseno'nun yanındaydım. Gereksiz

yere konuşmadan hemen anladı, her şeyi gözlerimden okudu ve ağzından hiçbir söz çıkmadı. Ağır bavulunu indirdi, öteki yolcuların şaşkın bakışları altında perona atladı.

İstasyonda fazlaca eğleşmek riskliydi. Tseno'yla ikimiz, dilleri tutulmuş gibi duran annemle babamın kollarına girerek, onları kente doğru sürükledik. Büyük, önemli ve ertelenmez bir şeyler olduğunu hemen sezinleyen kardeşlerimiz arkamızdan koşarcasına yürüyerek bize yetiştiler.

Günlerden 22 Eylül 1923'tü.

Vela, sokaktan pencere camına üç kez vurdu. Pencereye kolayca yetişebiliyordu. Sonra, sessizce "erkeklerin odasına" dalıverdi. Erkek kardeşlerimin yattığı bu odada, bizler, Byala Slatina parti örgütüne bağlı genç komünistler, yıllar yılı toplantılar yapmış, burayı bir parti lokali olarak kullanmıştık. Annemle babamın onayı, dahası teşviki ile, bu çok sevdiğim odada, yuvarlak masanın çevresinde ve sert sedire oturarak, yeni çıkmış Marksist kitaplar üzerinde sonu gelmez tartışmalar yapıyor, "Kapital"in dernekte öğrendiğimiz karmaşık sorunlarını birbirimize açıklıyor, sevilen ozanlardan şiirler okuyor, Byala Slatinalı içli yoldaşımız ozan Nikolay Hrelkov'un acemice de olsa, içten, duygulu ve coşku verici ilk şiirlerini sık sık okuyor, halkevinin temsil salonunda oynayacağımız piyesin provasını yapıyor, parti korosunun yeni şarkısını hep birlikte söylüyorduk.

Vela, odaya eylül gecesinin ay ışığıyla daldı. Odayı yalnızca ay ışığı değil, sanki onun mavi gözleri de aydınlatmıştı. Odanın içi her zamankinden daha aydınlıktı.

Tseno, yurtdışı pasaportunu sedire fırlatmış, eski asker giysilerini düzelterek giymeye çalışıyordu. Sonra, ayvandaki gizli bir yere sakladığı karabina tüfeği ve tabancayı çekip çıkardı. Eski bir askere, cephe, siper görmüş bir savaşçıya has ustalıkla tutuyordu silahları. Vela içeri girdiğinde, Tseno hücuma hazırdı sanki.

Biz de, kız kardeşim Gena ile birlikte, hazırdık.

— Bu gece, tüm ülkede, bizimkiler ayaklanıyor. Bekleyiş sona erdi...

— Parola geldi! Bu gece biz de harekete geçiyoruz. Yönetimi Yedek Komite devralıyor. Planda değişiklik yok...

Bu sözlerden sonra Vela, odada kimlerin bulunduğunu anlamak istercesine çevresine bakındı. Kendi evi gibi bildiği bu oda, şimdi onun gözlerinde sanki yeni, tanımadığı yabancı bir yer gibiydi. Sağına soluna bakıyor, odayı gözden geçiriyordu. Bütün kardeşlerim odadaydı. En küçüğümüz, erkek kardeşim Hristo ile küçük kızkardeşim Stefka da buradaydı. Fazladan kimse yoktu ortada. Lisede Komsomol yöneticisi ve Vela'nın öğrencisi olan Hristo, gerçekte parti örgütünün aktif eylemcileri arasındaydı. Stefka ise, henüz ortaokul öğrencisi olduğu halde, çok becerikli bir kızdı. Kimsenin kuşkulanmayacağı bir kuryeydi. Yedek Komite üyeleriyle 12 Eylül'de tutuklanan Komite arasındaki bağlantıyı sağlıyordu.

Vela'nın gelişinin anlamını kavrayan annem, kendisine hiç kimse hatırlatmadan, davetsiz bir "konuk" gelebilir diye gözcü olarak bahçeye çıkmış; babam ise, kendisine verilecek görevin ne olacağını kestirmişçesine, sundurma altında, gaz lambası ışığında, at arabasının tekerleklerini ve okunu denetliyordu... Ah, sevgili anacığım, babacığım! Biz yaramaz, söz dinlemez çocukları yüzünden neler çekeceklerini kestirebiliyorlar mıydı acaba? Bu sonbahar gecesi, büyük ailemizin kaderini çizecekti; açlığı, endişe ve korkuyu, darağacının gölgesini baba ocağına musallat edecekti. Ama onlar, iyi yürekli, seslerini çıkarmadan, sevgiyle, son saatlerine dek çocuklarının yanında olacaklardı...

— Tsola, diye bana döndü Vela. Yüzündeki aynı gerginlikle ekledi:

— Önceden konuştuğumuz gibi gideceksin. Belki önce Sokolare'ye gitmek gerek...

Bu büyük gecede zaman çok daha hızlı geçiyordu. Konuşma zamanı geri dönmez şekilde uçup gitmiş, iş, eylem saati artık gelip çatmıştı. Komünist adını özenle üstlenmiş ve adımlarını, zaferden zafere koşan Rus Bolşeviklerine uydurmaya çalışan Parti'yi, tarih en zor sınavdan geçiriyordu. Bulgar komünistleri Lenin yolunda, onun takipçileri olmaya layık olabilecekler miydi?

Her şeyi, atacağımız her adımı Vela ile konuşup anlaştığımızda, gece yarısı yaklaşıyordu.

Gerçekte Byala Slatina Parti Örgütü, daha Merkez Komitesi

Ağustos 1923 tarihli o unutulmaz Plenumunda silahlı ayaklanma kararını alır almaz, hızla hazırlığa girişmişti. Bu sayede güçleri faşist yönetime karşı somut eylemler için örgütlemede, bölgemizde herhangi bir zorluk çıkmadı. Durum tam tersiydi. Burada, 9 Haziran'dan[1] hemen sonra, Merkez Komitesi'nin parolasını beklemeyen komünistler ayaklanmışlardı. Darbecilerden hesap sorma arzusu son haddine varmıştı. Kuşkusuz bizim burada da, dağlar kadar büyümüş kimi fikir ayrılıklarını, Çifçi Birliği'nin[2] hükümet olduğu üç yıl boyunca komünistlerle Çiftçi Partisi üyeleri arasında oluşan kırgınlıkları, karşılıklı suçlamaları ortadan kaldırmak, Çiftçi Birliği'nin katman çıkarı güden politikasıyla yıkılan onca köprüyü yeniden kurmak gerekiyordu. Biz komünistler de, o dönemde çılgınca kışkırtmalara kapılarak, aramızda düşmanlık yaratan ateşi safça körüklüyorduk. Ve gericilik o haince darbesini indirdiğinde, bizler iki düşman kampa bölünmüş durumdaydık.

Eskiden olduğu gibi, şimdi de Vratsa iline bağlı olan yöremiz, Parti'nin güçlü kalelerinden biriydi. Güçlerin toparlanması ve Birleşik Cephe'nin[3] kurulması yönündeki yapıcı çalışmalar, daha darbeden hemen sonra, komünistlerin önderliğinde başlayan ilk antifaşist dalgalanmalar, emekçi halkın hemen ayaklanması sırasında başlamıştı.

Ben, darbe gecesi Borovan'da bulunuyordum.

9 Haziran sabahı oturduğum evin penceresinden dışarıya baktığımda, tuhaf bir manzarayla karşılaşmıştım. Düzgün, askeri birlik gibi sıralanmış sivil insanlar, meydana doğru yürüyorlardı. Kolayca tanımıştım onları: Borovan'daki Çiftçi Birliği üyeleriydiler. Onlarla, fazla yapıcı olmasa da iyi ilişkiler içindeydik. Üstleri başları yırtılmıştı, saçları dağınıktı ve toz toprak içindeydiler. Kimileri yürürken sallanıyordu. Belli ki, dayak atılmış, en alçakçasına, gaddarcasına bir baskı uygulanmıştı. Şimdi de sokakta boyunlarına teneke kutular bağlanmış olarak yürütülüyor, arkalarından da teneke çalınıyordu. Önlerinde ise birbirine bağlı eşekler vardı. Hayvanlar teneke kutuların gürültüsünden ürkmüşler, anırıp duruyorlardı. Kimi tutukluların başları eğik, elleri arkadan bağlıydı. Kimileri ise, parça parça yırtılmış, çamura bu-

lanmış bayraklar taşıyorlardı; Çiftçi Birliği'nin, kendi Partilerinin bayraklarını...

Daha düne dek burada yasal yönetimi temsil eden bu insanlar, silahlı bir grup adamın küfür ve tekmeleri altında yürüyor, seslerini çıkaramıyorlardı. Ne olmuştu? Yoksa, Partimizin çoktandır Çiftçi Birliği'ne göstermeye çalıştığı tehlike, Sgovor'un[4] gerici güçlerince perde arkasında hazırlanan haince bir darbeyle hayata mı geçirilmişti?

Çiftçi Partisi'nin aktif üyelerinden oluşan bu grup köy meydanındaki çeşme başında durduğu zaman, hakaretler, küfürler artmıştı. Çılgına dönmüş faşist komandolar, yumruk ve tekmelerle bu zavallı insanları ellerindeki Parti bayraklarını çeşme önündeki çamura atmaya, ayaklarıyla çiğneyip tükürmeye ve sonra da var güçleriyle "Yaşasın Çar!" diye bağırmaya zorluyorlardı...

Demek "Yaşasın Çar" öyle mi?.. Demek ki, bu genç, kimi Çiftçi Birliği yöneticilerinin "henüz ısıracak dişten yoksun" sandığı, henüz daha saf ve tehlikesiz bildiği bu Koburgot[5] kurdu, yırtıcılığını, kurt kinini ve azgınlığını göstermeye başlamıştı...

Korunmasız sivil insanlara uygulanan bu işkence iki, belki de üç saat kadar sürmüştü. En nihayet sadizm gösterisini tamamlayan darbeciler, kurbanlarını belediye binasına hapsettiler ve kapıya nöbetçi diktiler.

Hemen sokağa fırladım. Hemen şimdi, anında, komünistleri ayağa kaldırmak, direnişe geçmek gerekiyordu. Borovan Çiftçi Birliği zayıftı, üzerimize çullanan bu belaya tek başına karşı koyacak güçte değildi. Biz bunu yapabilirdik. Güçlü, birlik halinde, disiplinli bir örgüttük. Ayrıca biz komünistler, durumun böyle tersine döneceğini kestiriyorduk: Parti Merkez Komitesi kaç kez böylesi bir tehlikeden söz ederek bizi uyarmıştı. 1922 yazında ise Yüksek Parti Kurulu, herhangi bir hükümet darbesi olursa Bulgar Halkçı Çiftçi Birliği Partisi (BHÇB) ile "teknik düzeyde işbirliği" kararı da almıştı. Gerici bloka karşı komünistlerin ve çiftçilerin birleşik gücüyle karşı koymalıydık. O zaman karşımızda kim dayanabilirdi ki?

O gün, Parti örgütünün bütün elemanlarını buldum. Henüz daha tutuklanmayan Çiftçi Birliği üyelerini de bulduk. Kendileri-

ne uzatılan eli tereddütsüz tuttular. Hepimiz, maruz kaldığımız bu darbe karşısında çok heyecanlanmıştık. Kararsızlığa düşme zamanı değildi ve kimse düşmedi. Öncelikle, bizden yana herkesi silahlandırmaya karar verdik. Sonra da, bir miting düzenleyecek, darbeci grubu güç kullanarak kovacak ve Borovan'da işçi köylü idaresi ilan edecektik. İlk işimiz köyü Vratsa kenti tarafından korumak olacaktı. Çünkü o yönden her an yeni yeni eşkıya çeteleri saldırıya geçebilirdi. Köprüde barikatlar kurduk, köprü başlarına silahlı gruplar yerleştirdik.

Partililik görevini işte tam da böyle yerine getirebileceğimize derin bir inanç duyarak hareket etmiştik.

Birdenbire bir şaşkınlık! Gelen haber karşısında şaşakaldık ve çok sarsıldık.

Kesin harekete geçmeden önce, faytonla Gavril Genov yetişti Vratsa'dan. Merkez Komitesi üyesi ve il örgütü sekreteri olan Gavril Genov bizim için tartışmasız büyük bir otoriteydi. Gelir gelmez duyurdu: "Merkez Komitesi, karışmama, kenarda durma kararı aldı. Bırakın iki burjuvazi, kent ve köy burjuvazisi birbirini yesin!.."

Komünisttik. Birlik içindeydik. Disiplinliydik. Karara boyun eğmek zorundaydık ve eğdik. Ne var ki, Borovan Parti Örgütü'nden hiç kimse MK kararını doğru bulmadı. Burjuvazi mi? Örneğin, Borovan'daki Çiftçi Birliği üyeleri nasıl burjuvaydılar? Bunların çoğu ya kendi halinde orta mülk sahibi ya da buradaki komünistlerin çoğu gibi, tam yoksul kişiler değil miydi? Bunlara hiçbir şekilde burjuva denemezdi ki. Hayır! Parti üst yönetimi hata yapıyordu. Hepimiz bunu kavramıştık. Ne ki, disiplinli olma çağrısı ağır bastı. 9 Haziran'da iktidarı ele geçiren darbecilere[6] karşı isyan, başlamadan söndü. Oysa isyan ateşi yakılabilirdi. Hem de ne denli büyük bir güç vardı...

Gavril Genov, Borovan'dan Byala Slatina ve Kneja dolaylarına geçti. Bu yörede, bizim bölgede, sekiz-on köy antifaşist ayaklanmaya geçmişlerdi.[7] Ayaklanmanın ateşi oralarda gittikçe yükseliyor ve ilk zaferlere ulaşılıyordu. Ancak "yansızlık" çizgisi onları da devrim bayraklarını dürüp toplamaya zorladı...

Biz de öyle yaptık, başka yerlerde de öyle oldu. Kendiliğinden başlayan 9 Haziran Ayaklanması her yerde söndü. Ne ki binlerce komünist Birleşik Cephe'nin zorunluluğunu, gereğini biraz daha anlamış oldu. Bu yöndeki bilinç arttı. Ayaklanmanın zorunlu olduğu da biraz daha anlaşılmış oldu.

Ülkenin başka yörelerinden farklı olarak bizim burada, Birleşik Cephe, komünistlerin de çiftçilerin de birlik sağlamak için gösterdikleri ortak çabanın sonucudur. Yerel Çiftçi Birliği yöneticileri (aralarındaki gericiler dışında), kendi yönetimleri sırasında yaptıkları o büyük yanlışlıkları kavramış olarak, komünistleri, kendileri ısrarla aramaya başlamışlardı ve silah elde savaşa katılmaya hazırdılar. Dahası var: Byala Slatina ilçesine bağlı köylerde onların oluşturduğu birçok Birlikçi grup, o sıralar çok yaygın olan sloganı benimseyip ona göre hareket etmeye başladı: "Siz ne yaparsanız, biz de onu!" diyorlardı. Birçok köyde çiftçiler komünistlerle birlikte savaş gruplarına ve devrim komitelerine katılıyorlardı. Kentte de benzer bir durum vardı. Byala Slatina Parti Örgütü, BHÇB'nin kent yöneticileriyle sıkı bir bağ kurdu, hükümet darbesinden sonra sarsılan birliklerini güçlendirmeleri için onlara yardım etti ve ardından onlarla birlikte geleceğin ortak ayaklanmasını örgütlemeye başladı.

Abartmadan diyebilirim ki, Byala Slatina ilçesi, yalnızca bu yörede işçi-köylü idaresini kurmaya değil, il merkezi Vratsa'ya da savaşta büyük bir yardım göstermeye tam olarak hazır durumdaydı...

Parti MK'nın, 5-7 Ağustos 1923'teki tarihi toplantısında aldığı kararla başlayan silahlı antifaşist ayaklanma hazırlığı, yöremizde, Byala Slatina'da, üç kişilik bir komitece yürütülüyordu. Merkez Komitesi'nin talimatı gereğince üçü de emekli subaydı ve devrimci dünya görüşüyle savaş görmüş subayın tecrübesine sahiplerdi. Kuşkusuz, Parti örgütünün tüm üyeleri gibi, Çiftçi Birliği'nin yerel örgütüne bağlı sol çiftçiler de, Komsomol üyeleri de ayaklanma hazırlığı içindeydiler. Geniş siyasal ve örgütsel çalışmaların sonucu kısa süre içinde kendini gösterdi: Kısa bir sürede, bütün ilçede, her yerde altışar kişilik savaş grupları kurulmuş ve Parti örgütleri harekete hazır duruma getirilmişti.

Sofya'da ve öteki büyük merkezlerde, tutuklamalar 12 Eylül'de

başladı. Ancak Byala Slatina'da daha erken harekete geçtiler. Yaklaşan çatışmanın uğultusunu duymaya başlayarak ürken iktidar, daha 6 Eylül'de Parti örgütüne saldırıya geçti. Kuşku yok ki, tutuklamalar, ayaklanmanın askeri ve örgütsel hazırlığını engelleyecek değildi. Parti örgütünün yeni yöneticileri, tutuklanan yöneticilerle ve üyelerle hemen bağ kurdu, bütün ilçedeki Parti güçleriyle de, Birleşik Cephe güçleriyle de bağlantıyı sağladı.

Ve şimdi Vela, bizim evdeki gece yarısı toplantısını tamamlarken, Dragoyçev ailesinin önünde devrimin yüklediği yeni görevler duruyordu. Üçümüze, bana, Gena'ya ve Hristo'ya, ilçe ayaklanma komitesi ilçe çevresinde ivedi bir görev yüklemişti: Birçok köye yalnızca ayaklanma parolasını götürmekle kalmayacak, o köylerde de işçi-köylü yönetiminin kurulmasına yardım edecektik. Daha sonra da ilçe devrim komitesinin planına uygun olarak, köylü ayaklanma birlikleri Byala Slatina'ya doğru hareket edecek ve kentin ele geçirilmesinde yerel güçlere yardımcı olacaklardı. Tseno'ya gelince, o, kentte kalıyor, ilçe komitesinin hizmetine giriyordu.

Vela ayrılırken:

-Başarılar kardeşler, diyerek, teker teker sarılıp hepimizi kucakladı.

Vela ile Tseno odadan sessizce bahçeye çıkıp ayrıldılar. Onları kapıya kadar uğurlamak için ben de çıktım. Dışarıda ay vardı. Sanki küçük kentin üstüne asılmış bir fener gibi ve sanki hain bir gülümsemeyle ışıklarını her yana sızdırarak her tarafı aydınlatıyor, sırları meydana çıkarıyordu. Adeta gündüz gibiydi ve sokaklardaki her hareket görülüyor, en ufak bir gürültü, her adım sesi duyuluyor, yankı yapıyordu.

SAVAŞ BAŞLIYOR

Sokolare köyüne hareket ettiğim zaman, ortalık aydınlanmaya, Tuna düzlüğünde şafak sökmeye başlıyordu. Darbeci yönetim Byala Slatina'yı silahlı devriyelerle çepeçevre sarmıştı. Evden çıkar çıkmaz bile görülebilirdim. Şehir dışına çıkmamı bir

bahaneye dayandırmam gerekiyordu, yoksa tutukevini boylayabilirdim.

Ne mutlu ki, böyle bir bahanem vardı. Bir ay kadar önce, Byala Slatina'ya bağlı Sokolare köyündeki ortaokula müdür olarak atanmıştım. Atama emri elimdeydi.

İşte böylece, o eylül sabahı, öğretmen hemşerim Petko Atanasov'la birlikte, bir sürü okul kitaplarını yüklenerek erkenden Sokolare'ye doğru yollandık.

Az sonra küçük kentin dış mahallesindeydik ki, bir ses:

— Dur! Duuur! Duuur! diye bağırdı.

Sabahın alacakaranlığında, ikinci bir ses, tüfeklerin sürgü kollarının sesi duyuldu. Sonra, saman yığınları ardından silahlı kişiler fırladı. Bunlar o gece nöbet tutan devriyelerdi.

— Durun bakalım hele! Nereye böyle bu karanlıkta?

Sakalları epeyce uzamış, tüfeklerini hiddetle üzerimize çevirmiş iri yarı adamlardı.

— Niye boşu boşuna korkutuyorsunuz insanları, diye cevap verdim, görmüyor musunuz öğretmeniz biz. Sokolare'ye gidiyoruz, ilk ders bugün başlıyor. Okul kitapları yoktu, işte bakın...

— Eh madem öğretmensiniz hadi gidin.

Yürüdük. Hayır, koşmaya başladık sanki. Tozlu yoldan, kaçarcasına, onlardan uzaklaşınca iyice koşarcasına Sokolare'ye doğru hızlandık. Kentten köye kadar yedi sekiz kilometre yol var. Ama büyük bir görev almış genç insanların coşkusu karşısında mesafenin lafı mı olur?

Petko'yla hızlı hızlı yürüyorduk. Alçak sesle, sanki birileri bizi duyacakmış gibi fısıltıyla ve önümüzde duran sınavın etkisini tüm benliğimizde hissederek konuşuyorduk. Sokolare'de bizi kim bilir neler bekliyordu? Ayaklanmanın başladığını orada duymuşlar mıydı, yoksa parolayı, yani bizi mi bekliyorlardı? Çünkü parolayı biz götürüyorduk. Ya öteki köyler, Komerevo, Bukovets, Bırkaçevo, Tlaçene, Çurilovo köyleri hazır mıydılar? Kafamızdan bu düşünceler geçiyordu. Bu köylerin silahlı birlikleriyle ilçe komitesi önemli görevler yerine getirecekti. Hem ilçede, hem de ardından Vratsa'da. İl komitesinin hareket planı böyleydi. Bu görevlerin yerine getirilmesi, Vratsa'nın ele geçirilmesini, bütün Ku-

zeybatı Bulgaristan'da işçi-köylü yönetiminin kurulmasını kendiliğinden çözüme kavuşturacak demekti. Peki sonra? Sonrasını artık pek düşünmüyorduk. Gerisi, Genel Karargâh'ın[8] ve ilgili il parti örgütlerinin işiydi.

Köye girer girmez, hemen okula doğru yollandık. Orada bekleyen köyün Parti Sekreteri Pavel Draganov'u bulduk. Belirgin bir sabırsızlıkla ve savaşa hazır halde bizi bekliyordu. Okula girip kapıyı henüz kapatmıştı ki, Komünist Partisi'nden ve Çiftçi Birliği'nden on kişi geldi. Hemen görev bölümü yaptık ve bir saat içinde köydeki "Kara Blok" yönetimi devrilmiş oldu.

Belediyeyi ele geçirdik, sonra bütün azılı blokçuları evlerinde tutukladık. Bunlar, otuz-kırk kişiydiler. Hepsini okula hapsettik. Hiçbir direniş, karşı koyma olmadı. Hareketlerinde de, düşüncelerinde de şaşkınlık, panik vardı.

Yalnızca tutukladığımız kişilerden değil, başkalarından da silah ele geçirdik. Sokolare pek büyük bir köy değildi. Bir iki saat içinde, bütün gruplar görevlerini yerine getirdiler ve yeniden okulda toplandık. Devriyeler, nöbetçiler yerleştirdik. Onlar görevlerini yaparken, köy tellalı mahalleleri dolaşarak "yeni işçi-köylü yönetiminin" belediye önünde düzenlediği genel toplantı için bütün köylüleri meydana çağırıyordu.

Biz sınıflardan birinde yaptığımız küçük bir toplantıda devrimci iktidarın organlarını belirlerken, evlerinden çıkanlar köy meydanına gelmeye başlamışlardı. Köy komutanı olarak Pavel Draganov'u seçtik. Devrim komitesine komünistlerden ve Çiftçi Birliği üyelerinden yeni atamalar yaptık.

Şimdi sıra yeni yönetimin halk önünde ilan edilmesine gelmişti. Köylü, yalnızca yeni yöneticileri görmek için sabırsızlanmıyor, bu yönetimin, 9 Haziran darbecilerinden hesap soracak olan yönetimin temsilcilerini dinlemek, adalet ve eşitlik için, büyük ideallerin gerçekleşmesi için neler söyleyeceklerini işitmek için de merakla bekliyordu.

Meydana çıktık. Yüzlerce erkek, kadın, her yaştan köylü, genç ihtiyar, çocuk toplanmıştı. Herkes ev işini de, kır işini de bırakmış, büyük bir törene gider gibi ciddiyetle gidip toplanmıştı. Şimdi herkes merakla, heyecanla bize bakıyordu. Devrim komitesinin üyele-

rini iyi tanıyorlardı. Hepsi de kendi köylüleriydi. Sadece beni tanımıyorlardı. Yalnızca bir ay önce köyde şöyle bir gözükmüştüm. Ancak, bakışlarından anlıyordum ki, hepimiz de onlar için yepyeni kişilerdik. Ayaklanan halkın temsilcilik giysileriyle, yeni bir düzenin müjdecileriydik. Bakışlarından bunu anlıyordum.

Önce ben konuştum. Halk önünde yaptığım ilk konuşmaydı bu.

O zamandan bu yana, on yıllar boyunca sürdürdüğüm siyasal yaşamım içinde, herhalde binlerce kez, toplantıda, konferansta, oturumda ve kongrede konuşmuşumdur. Her konuda ve her düzeyden insana seslenerek. (Parti görevi, buyruğu, devrimi, davayı savunmak için konuşma yeteneğin var mı yok mu diye sormuyor ki...) Şimdiye dek verdiğim söylevlerden çok azını anımsıyorum. Ne ki, ilk söylevimi, Sokolare köyünde yaptığım bu ilk konuşmayı, sanki dün olmuş gibi, neredeyse kelimesi kelimesine anımsıyorum.

Aslında söylev vermenin zamanı değildi. Ancak insanlar ilgiyle dinliyorlardı. Yüzleri aydınlıktı. Eylül güneşinin yumuşak aydınlığı üzerlerine nasıl iniyorsa, mutluluk, eşitlik, adalet için söylenen sözler de mayıs yağmurları gibi ince ince yüreklerine sızıyor ve onlarda hoş bir rahatlık yaratıyordu. Susmuş, küsmüş, ezilmiş olan bu insanların bizi dinlerken gözlerinde beliren mutluluk kıvılcımlarını görüyor gibiydim. Dürüst, zararsız, saf insanlar. Onları seyrederken gözleri yaşarıyor insanın. Yüreklerinde bizim götürdüğümüz idealler yatıyordu. Bize inanıyorlardı. Ayaklanmanın tertemiz bayrağına güveniyorlardı. Gösterdiğimiz yere gitmeye hazırlardı. Ve bu manzara insanın gözlerini yaşartıyordu.

İki gün iki gece, Sokolare köyü özgürlük içinde yaşadı. Daha ilk gün genel toplantıdan hemen sonra kurulan birkaç silahlı birlik, erkek ve gençlerden oluşan savaş grupları, derhal yakın köylere hareket ettiler ve gittikleri yerlerde yerel güçlerin yönetime el koymasına yardımcı oldular. Petko Atanasov'un komutasında ve ötekilerine göre biraz daha büyük ve daha iyi silahlı olan bir birlik, akşam üzeri Byala Slatina'ya doğru hareket etti. Ancak, daha sonra anlaşıldı ki, bizimkiler kendi harmanlarını kendileri savurabilmişler. Sokolare birliği kente yaklaşırken kızıl bayrağın dalgalandığını görmüş. Daha o gece geri dönüp köye geldiler. İlçe

komitesinden yeni talimat alıncaya dek, isyancı birliktekiler bazı hazırlıkları tamamlamaya başladılar. Giysilerine çekidüzen veriyor, silahlarını temizleyip yağlıyor, cephaneyi bölüştürüyor, arabalara yüklüyor, at arabalarını onarıyor, atları tımar ediyor ve benzeri işler yapıyorlardı. İşaret geldiğinde savaşa hazır olmak gerekti. Ayaklanmanın ilk planına göre, Vratsa'ya hareket emrini bekliyorlardı. Sokolare ve dolayındaki köyler, planda vurucu güçlerin bir kesimi sayılıyordu.

İkinci gün, başarı sevincimize gölge düştü. Sokolare ve dolayında bütün ilçede iktidarı ele geçirmiştik, ama ya öteki ilçelerde neler oluyordu? İl merkezinde neler olup bitiyordu? Peki ya Sofya'da? Ya ülkenin öteki büyük merkezlerinde. Silahlı takımlarımız, iki gün iki gece Vratsa'ya hareket emrini bekledi. Ancak bir türlü işaret verilmiyordu. Beklenmedik birşeyler olduğu aşikârdı. Kötü bir durum vardı. Sevincimizi gölgeleyen kuşku, giderek yüreklerimizi sıkmaya başlamıştı.

Daha ilk gece, yakın köylerden bisikletle soluk soluğa köye gelen gencin bize getirdiği bir haber de kuşku ve korkumuzu artırmıştı. Bu genç, Sokolare köyü ile Bırkaçevo ve Curilovo köyleri arasında Beyaz Ordu birlikleri[9] görüldüğünü duyurdu...

Çok geçmeden ikinci bir kötü haber geldi: Köyler üzerinden geçen bir uçak her yana bildiriler saçmıştı. Bildirilerle halk "Bolşevik kızıl isyancılara" karşı direnişe çağrılıyormuş. Tek başıma kente gitmeye tam karar vermiştim ki, ordan, Byala Slatina'dan haberci geldi. Devrim Komitesi beni çağırıyordu. Herhalde yeni bir görev vermek içindir diye düşünüyordum.

Öğle üzeri kente ulaştım. Sokaklarda hiçbir hareket yok. Sessizlik, kuşku veren bir sessizlik... Biliyordum ki, Devrim Komitesi'nin nerede karargâh kurduğunu en iyi bizim evden öğrenebilirim. Evde, Vela Pisvova'yı bulmayayım mı! Bizimkilerden, annemin dışında kimse yoktu, babam, erkek ve kız kardeşlerim devrimci görevlerle kente ve köylere dağılmışlardı.

Onlarla kucaklaştık. Vela:

— Senin için çok endişe ediyordum, dedi, anlat bakalım senin köylerinde durum nasıl?

Kısaca, olup bitenleri anlattım. Vela, beni dinliyor ve arada sırada sorular soruyordu.

Ben konuşuyordum ama, ondan il çevresinde ve bütün ülkede belirleyici olayların nasıl geliştiğini duymak için de sabırsızlanıyordum. O, içimde uyanan kuşkuyu anlatabileceğim biricik kişiydi.

—Durum beklediğimiz gibi gelişmedi Tsola, dedi fısıltıyla. Anlaşılan annem telaşlanmasın diye yavaş konuşuyordu. Ekledi sonra:

— Buna rağmen hepimiz görev başındayız. Kentte kimse güvenimizi boşa çıkarmadı. Kent de, bütün ilçe köyleri de bizim elimizde. Başlangıçta her şey o denli iyi gidiyordu, umut vericiydi ki...

Gerçekten de bizim bu yörede, ayaklanmanın başlangıcı çok umut vericiydi. Daha 22 Eylül'ü 23 Eylül'e bağlayan gece, ilçenin büyük bir bölümü elimize geçmişti. Hiç kuşkusuz, daha 22 Eylül'ü 23 Eylül'e bağlayan gece, Kneja'nın da alınması büyük bir başarıydı. Kneja'da üç komünist ve üç Çiftçi Birliği üyesi, Birleşik Cepheciler, askeri devrim komitesi oluşturuyorlar. Bu komite bütün işleri yürütüyor. Daha güneş doğmadan, bütün kilisenin çanları sevinçle çalarak, halkı mitinge çağırıyor. Kneja'daki işçi-köylü yönetimi eli silah tutan herkesi devrim bayrağı altında toplanmaya çağırıyor. Yeni yönetimin pekiştirilmesi çalışmalarına paralel olarak, devrim karargâhı, derhal gezici silahlı birlikler kurarak, bunları Oryahovo ilçesine bağlı yakın köylere yardıma gönderiyor.

Byala Slatina'da işçi-köylü iktidarının kurulması, çok büyük bir miting yapılarak kutlanıyor. Bu mitinge tüm emekçi halk katılıyor. Dinleyeni coşturan bir hatip olan Penü Piskov, yeni işçi-köylü iktidarının kurulduğunu ilan ediyor, halkı zafere ulaşıldığı için kutluyor ve herkesi ciddi biçimde devrimci disipline uymaya çağırıyor. Bu arada, yeni kurulan Devrim Komitesi üyelerini de açıklıyor. Kent komutanı olarak Vela seçiliyor. Onun yardımcılığına da kardeşim Tseno getiriliyor. Devrimci yönetime Birleşik Cepheci iki Çiftçi Birliği üyesi de seçiliyor.

Kuşkusuz, daha zaferin ilk dakikalarında, bizimkiler hemen

silahlı grupları bütün kente dağıtarak, tüm polislerin, emekli ihtiyar subayların ve darbeci rejimin öteki yandaşlarının tutuklanmasını sağlıyorlar. Ele geçirilen silahlarla komünistler, Komsomol üyesi gençler ve Çiftçi Birliği üyeleri silahlandırılıyor. Gerek kentin korunması, gerekse Vratsa ve İskır Nehri vadisinde ayaklananlara yardım amacıyla silahlı birlikler kuruluyor...

Böylece Byala Slatina, Kuzeybatı Bulgaristan'da silahlı hareketle ele geçirilen üçüncü kent oluyor. Ötekiler ise Ferdinand (bugünkü Mihaylovgrad) ile Berkovits kentleridir. Ferdinand kenti, 23 Eylül günü ilk saatlerde düşüyor. Sonra bir ara elden çıkıyor, ancak Georgi Damyanov komutasındaki Lopuşan birliğinin saldırısıyla ve içerden de Hristo Mihaylov komutasındaki savaşçıların harekete geçmesiyle yeniden ele geçiriliyor. Bizim bölgenin ele geçirilen ikinci ilçesi Berkovitsa'da çekilen kızıl bayrak, Ferdinand kentinin düşmesinden birkaç saat sonra işçi-köylü iktidarını ilan ediyor. Berkovitsa'nın ele geçmesinde Ferdinand kentinden gönderilen isyancı birliklerin yardımı büyük rol oynuyor. Ferdinand ilçesinde şaşkınlığa düşen koca bir askeri birliğin direnişi kırıldıktan sonra, Georgi Dimitrov[10] , Vasil Kolarov[11] ve Gavril Genov[12] başta olmak üzere Genel Devrim Karargâhı buraya yerleşiyor. Bu üç halk önderi, gizlice Balkan dağını Petrohan Geçidi'nden aşarak buraya geliyorlar.

— Peki Sofya'da durum nasıl Vela? Herhangi bir haber var mı?

— Anlaşıldığına göre, artık Sofya'ya bel bağlayamayız. Orada neler oldu, nasıl oldu, bunu sonra anlayabileceğiz. Ancak şimdilik Sofya düşmanın kalesi durumunda. Ve Genel Karargah'ın planına göre, başkenti her yandan ablukaya alarak oradaki güçlerimize de kenti ele geçirmeleri için yardım etmeliyiz. Bize düşen görev Sofya ile Kuzey Bulgaristan'ın bağını koparmaktır. Bu amaçla Vratsa'yı aldıktan sonra İskır Vadisi ve Petrohan Geçidi'nden saldırıya geçmeliyiz.

— İl merkezi Vratsa'nın neden geri kaldığını, ayaklanmanın neden geciktiğini kimse bilmiyor. Oysa ayaklanmayı il merkezinin yönetmesi gerekiyordu.

Başarı gerçekten büyüktü. Başlangıçta herkes bu başarıyla coşmuştu. Ne var ki, sonraki günlerde bu zafer, olayların genel gidişini etkileyemedi, olayları yönlendiremedi...

Vela evden ayrılmaya hazırlanırken, küçük kız kardeşim Stefka soluk soluğa odaya daldı.

Stefka'yla birlikte dışarıdan sesler geldi. Tüfek sesleri, anlaşılmaz gürültüler duyduk. Ayağa fırladık.

— Vela teyze, Vela teyze! Kneja'lılar, Kneja'lılar geldi. Stefka'nın soluğu kesiliyordu bunları söylerken.

— Seni çağırıyorlar, belediyeye çağırıyorlar...

— Ne Kneja'lıları kız. Onlar ne arıyor burada, delirdin mi sen?

Zaten endişe ve korku içinde olan Vela'nın yüzüne baktım, sapsarı kesilmişti.

— Hemen gidelim Tsola, dedi, anlaşılan bir şeyler olmuş, bir şey var herhalde...

Kneja isyancı birliklerinin Byala Slatina'da işlerinin olmadığını, buraya gelmelerinin planlanmadığını biliyorduk. Hareket planına göre, onların savaş alanı Tuna boyu köyleriydi. Tuna boyu köylerinden hareketle, Oryahovo'ya bağlı Selanovo köyü isyancı birliğiyle, Georgi Mihaylov komutasında Güneybatı'dan Vratsa'yı vurmaları gerekiyordu. Şimdi Byala Slatina'da ne arıyorladı öyleyse?

Baba ocağının kapılarını çat-çut açıp kapayarak sokağa fırladık. Şimdi Devrim Karargâhı olan kaymakamlık binasına ne denli yaklaşırsak, bağıra çağıra konuşmalar, at kişnemeleri, her kafadan bir ses çıkışıyla meydana gelen uğultu o denli artıyordu. Evet, Kneja'lılar burada ne arıyorlardı?

Kaymakamlığın bulunduğu meydan geniş ve büyüktü. Şimdi burada onlarca at arabası ve yüzlerce insan vardı. Bunların kırkellisi Kneja'lı idi. Daha uzaktan anlaşılıyordu bu. Aralarında tüfekliler vardı. Ancak çoğunluk silahsızdı. Herkes birbirine bağırarak bir şeyler söylüyor, şiddetli el kol hareketleriyle coşkulu olduklarını gösteriyorlardı.

Birdenbire, karmakarışık insan sesleri içinde, güçlü ve anlaşılır bir erkek sesi duyuldu. Kaymakamlığın balkonundan geliyordu ses. Hemen tanıdım bu sesin sahibini. Kneja ayaklanma yöresi yöneticisi, Parti'nin bütün il örgütünce ve kuşkusuz Byala Slatina komünistlerince de iyi tanınan Georgi Mihaylov'un sesiydi bu ses.

Georgi Mihaylov, herkesin dikkatini çabucak üzerinde topladı. Meydanda uğultu kesildi. Mihaylov, uzun uzun ve durumu tam değerlendirerek bugüne değin, yani 25 Eylül'e kadar ayaklanmanın nasıl geçtiğini anlattı. Gerçekleri olduğu gibi anlatıyor, ne başarıları abartıyor, ne de endişe verici olguları saklıyordu. Gelecek günler, üstelik önümüzdeki saatler için de endişelerini saklamadı. Bize karşı Pleven ve Çerven Bryag'dan silahlı birliklerin harekete geçtiğini duyurdu. Burada, bu ilçe merkezinde, bizimle birlikte sağlam bir kale meydana getirmek, buradan düşmanı geri püskürtüp hep birlikte, daha güçlü olarak Vratsa'ya saldırmak için Kneja'yı da terk ettiklerini belirtti. Devrimci güçlerden kat kat üstün olan düşman güçlere karşı saldırıya geçmenin tek olanağının şimdilik bu olduğunu söyledi...

— Biz bu dövüşmeyi kanımızı akıtarak tarihe yazacağız diye gürlüyordu Mihaylov'un sesi. Damarlarımızda aynı özgürlük ateşi yanıyor. Osmanlı köleliğine karşı Nisan Ayaklanmasını[15] tutuşturan aynı kıvılcımlar dolaşıyor. Batak kahramanları gibi tek kişi sağ kalmamacasına hepimiz öleceğiz, ancak faşistlerin yatağanı (bir çeşit savaş bıçağı –bu Türkçe kelimeyi yazar aynen kullanmış-çev.) altında boyun eğmeyeceğiz.

İnsanların gözlerinde savaş kararlılığının ışıkları yeniden yandı. Devrim Komitesi'nin üyeleri daha kararlı biçimde, görev bölümü yaparak çalışmalarını sürdürdüler.

İsyancılar kesin görevle, hazırlığa başladılar. Giysilerini temizliyor, söküklerini dikiyor, at arabalarını onarıyor, silahlarını temizliyorlardı. Bir yerlerden bir kamyon bulup getirdiler. Sonucu belirleyecek kavgaya hazırlanıyorlardı. İsyancıların sayısı her geçen dakika büyüyordu. Kentten seferberlikle silah altına alınan yüzlerce savaşçıya, ilçe köylerinden yenileri gelip katılıyordu. Uzak ve yakın köylerden, yönetimin elimize geçtiği yerlerden geliyorlardı, artık oralarda fazla işleri kalmamıştı. Ya kendiliklerinden halk adına savaşmak isteğiyle geliyorlardı ya da eski plan gereğince, örgütlü biçimde toplanıp geliyorlardı. Bir bölümü tarlalardan, ormandan, kırdan geçerek yaya olarak, bir bölüğü atlarına binmiş olarak, bir bölüğü de at arabalarıyla koşup geliyorlardı. Geniş kent meydanı toz duman içindeydi. Atların kiş-

nemesi, arabaların gıcırtısı, insan konuşmaları her yanı doldurmuştu. Gerçek bir seferberlik olduğu hemen görülüyordu. Ölüme ve kahramanlığa gitmeye hazırlanan bu insanların erdemliliği derhal belli oluyordu, moralleri de çok yüksekti.

Savaş birliğinin hareketini beklemek kısmet olmadı. Miting biter bitmez, haklı bir endişe içinde Georgi Mihaylov'un odasına daldım.

Kaşla göz arasında bana hemen görev verdi. Konuşurken, herhalde fazla endişeden, coşkudan olacak dudaklarının çatlamış olduğunu ve hafifçe kan sızdığını gördüm.

— Sen Borovan'lıları tanıyorsun, dedi. Onlar da seni iyi bilirler. Ne yapıp edip Vratsa'ya hareketlerini engelleyeceksin, eğer köyden çıkmışlarsa geri çevireceksin. Biz olmadan fazla ileri gidemezler, hatta tamamen yok edilirler. Beklesinler, birliklerin toparlanmasını, bir araya gelmesini beklesinler. Oryahovo ve Selanovtsi birliklerini de beklemelerini söyle.

Büyük bir düzlükte kurulu ve güçlü bir parti örgütü olan Borovan köyü, tam Byala Slatina ile Vrasta arasındaki yol üzerinde bulunuyordu ve güneybatıya, il merkezine doğru gidecek ayaklanma birlikleri bu köyden geçmek zorundaydı. Bundan dolayı, ilk plana göre Borovan, ilk saldırıya geçecek olan bizim ilçeyle Oryahovo ilçesinden gelecek birliklerin toplanma yeri olacaktı.

Eve uğramak, annemle konuşmak, babamı, kardeşlerimi görmek için hiç zamanım yoktu. Zaten Hristo kent ile köyler arasında haberci olarak mekik dokuyor, Tseno ise gece gündüz çok güç olan görevini sürdürüyordu. Son anda, Borovan'a hareket etmeden önce, ilçe komitesinin binasında Gena ansızın karşıma çıktı. Derli toplu giyinmiş, eski bir filintayı korkusuzca omzuna asmıştı. Ayaklanma başlayalı daha birkaç gün olmuştu ama birçok genç, birdenbire değişmişti. Kızlar da kolayca asker olabiliyorlardı.

Gena'ya benimle birlikte Borovan'a gelmesini önerdim.

Gena'yla koşarcasına yürüyorduk. Ancak soluğumuz tükenip yüreklerimiz duracak gibi olduğunda biraz durup dinleni-

yor, yeniden koşuyorduk. Kan-ter içinde kalmıştık. Yalnız bir şey düşünüyorduk: Bir an önce Borovan'a ulaşmak, birliğin hareketini durdurmak.

O denli büyük bir çaba göstererek, koşarcasına geldiğimiz halde, geç kalmıştık. Köye girdiğimizde yeni yönetimin koruyucusu silahlı devriyeler, 200 silahlıdan oluşan isyancı birliğin hareket ettiğini bildirdiler.

Belediyede on kişi bırakmışlardı. Köyün korunması için Devrim Karargâhı'ndan da iki kişi kalmıştı.

Geliş amacımızı anlayan Devrim Karargâhı nöbetçileri birdenbire endişeye kapıldılar. Yolumuza devam ederek birliğe yetişebilmemiz için hepsi de hizmet yarışına girercesine bize yardıma başladı.

Hemencecik iki at, bir araba buldular. Borovan'dan nöbetçi gruba bağlı bir genci yanımıza verdiler. Arabayı hazırlayıp atları koştuktan sonra, Borovan'lıların gittiği yöne doğru, batıya doğru dörtnala sürdük atları. Gena köyde kaldı, Byala Slatina-Kneja birliğini bekledi. Borovan'lı gençle bana silah da vermişlerdi. Bana bir toplu tabanca, delikanlıya ise kısa bir karabina tüfeği ve iki el bombası.

Atlar güçlüydü, dörtnala sürüyorduk. Arabanın tekerlekleri sanki yere dokunmuyordu. Yol taşlıktı. Bir aksilik olmadan onlara yetişebilecek miydik? Birkaç saatlik gecikme bunca insanın hayatına mal olabilirdi.

Başardık. Yetiştik onlara.

İlçe komitesinin emrini onlara ilettim. Birlik derhal geri dönüş hazırlığına başladı.

Daha o akşam karma birliklere katılma ve sonra da düşmana karşı harekete geçme umuduyla geri döndük. O esnada o dakikalarda, bunun boş bir umut olduğunu aklımdan geçiremezdim. İsyanın kabarması durmuş, gerileme dönemine girilmişti. Artık ülkenin başka bölgelerinde başlayan bozgunun trajik yüzü bizim burada da gözükmekteydi.

BOZGUN

Oryahovo-Selanovo birliğine bağlı savaşçıların gelmesinden yalnızca birkaç saat sonra bozgun başlamıştı.

Borovan'lı delikanlıyla her yanımız toz toprak, atlarımız ter köpük içinde Borovan'a döndüğümüzde, köyün son özgür akşamını yaşadığı aklımızdan bile geçmiyordu. Belediyenin bulunduğu geniş meydanda yerli ve yabancılardan oluşan silahlı bir grup insan toplanmıştı. Yerliler Borovan birliğinin savaşçılarıydı. Yabancılar ise Oryahovo Selanovo savaşçıları.

Hepsi büyük bir grup oluşturuyordu. Birkaç yüz kişi var diyordum kendi kendime (Sonradan öğrendiğime göre dörtyüz kişi kadarmış). Çoğunun silahı vardı. Çatışmadan sonra uzun bir yolculuk yapmış, yorgun, yaralı olarak gelmişlerdi. Bitkin ve olayların böylesine tersine dönüşünü beklemediklerinden şaşkın haldeydiler. Ancak, isyancı birlik varlığını korumuştu. Komuta heyeti gerginlik içinde Vratsa yönünde savaşa gidilmesi sorununu inceliyordu. İl komitesinin harekât planı bu yönü gösteriyordu ve birliğin komutanı Todor Kostov, birliğine çekidüzen vererek yeniden savaşa sokmak için büyük bir çaba harcıyordu.

Yiğit savaşçıların yardıma ihtiyaçları vardı ve Borovan kızları, gelinleri, analarının yardım için çağrı beklemiyorlardı. Durmadan evlerine gidip gelen kadınlar, yemek getiriyor, su, meyve, üzüm getirip dağıtıyorlardı. Aklı yetenler, evlerinde dokudukları bezleri uzun parçalar halinde sargı bezi gibi kesiyor, yaralıların yaralarını sarıyorlardı. Testilerle su taşınıyor, yaralıların kanları yıkanıyordu. Kızlar ve çocuklar savaşçıların ellerine su döküyordu. Kimi genç kızlar, yaralıların yırtık gömleklerini çıkartıp babalarının, kardeşlerinin yeni gömlekleriyle değiştiriyorlardı.

Parti lokaline girdim. Eskiden, barış döneminde, faşist darbeden önceki dönemde olduğu gibi tıklım tıklım doluydu ve coşkulu konuşmalar yapılıyordu. Gürültülüydü biraz. Gözleri sızlatan sigara dumanından duvarlardaki Marx, Engels, Lenin ve Botev'in[14] resimleri zor seçiliyordu. Sigara dumanı ışığı azaltmıştı. Sıralara rastgele oturmuş, tüfeklerini duvarlara dayamış yüz kadar isyancı, sert bir tartışmaya girişmişti.

Tartışılan soru, "Byala Slatina'dan her an gelmesi muhtemel isyancı birliği beklemek mi gerekir, yoksa hemen Vratsa'ya hareket mi edilmelidir?" sorusuydu. Harekât planının öngördüğü gibi, il çevresindeki bütün isyan birlikleri Vrasta'ya aynı anda saldırıya geçmeliydiler. Elbette ki, ben Byala Slatina ve Kneja birliğinin beklenmesi görüşündeydim. Ancak komutanlar dahil ötekiler hemen hareket edilmesinde ısrar ediyorlardı.

Aynı gece tez elden toplanan, yerli komünistlerin ve Çiftçi Birliği üyelerinin evlerinden sağlanan onlarca at arabasıyla, birlik hareket etti. O sırada kimse ne atını düşünüyordu ne de arabasını. Telef olacağını bile bile herkes atını getirip birliğe veriyordu. Yerli savaşçılar kendi atları ve arabalarına binmişlerdi. Oryahovo-Selanovo savaşçılarına da köylüler at ve araba sağlamıştı.

Harekete geçildiğinde gece yarısı olmuştu. Gerçekten büyük bir güçtü isyancı birlik. Arabalar hareket ettiğinde, tekerleklerin çıkardığı sesler, yangınlar sırasında olduğu gibi köyün tüm köpeklerinin havlamalarına karışıyor; kadınlı erkekli bir kalabalık onları yolcu ederken, her ağızdan bir ses çıkıyordu. Gökyüzünden akan ay ışığı, köyü çok tuhaf gizemli bir aydınlığa boğmuştu.

At arabalarından birine ben de binmiştim. Sürücünün yanında oturuyordum.

— Vay! Nınçeva Yoldaş! Sen burada ne arıyorsun?

Baktım, yanı başımızda beyaz bir ata binmiş olan Todor Kostov duruyor. Atının gür yelesini sıvazlıyor ve beni burada görmekten duyduğu şaşkınlıkla bir tuhaf bakıyordu.

— Herkes neredeyse, ben de oradayım, Kostov Yoldaş, dedim...

Bir süre gözlerini kırpmadan baktı, düşündü ve sonra:

— Nınçeva Yoldaş, rica ederim in arabadan bir dakika, dedi.

İndim. O da atından yere atladı. Atının dizginlerini sıkıca tutuyordu. Uzun boylu, yakışıklı, boyu ve gücüyle Krali Marko* gibi bir erkekti. Birkaç adım kenara çekildik.

— Borovan'da kalman gerekiyor, dedi, orada kalıp Byala Slatina birliğini beklemelisin. Sizinkiler yeni yolu bilmiyorlar. Onları bekleyip, ardımızdan getireceksin.

Biraz sustuktan sonra, başımla kabul ettiğimi belirttim.

* Bulgar mitolojisinde, çok güçlü dev yapılı, yılmaz bir halk savaşçısı-Çev.

Todor Kostov düşünceli biçimde ekledi:

— Eğer, hâlâ Vratsa'ya saldırma düşüncesini taşıyorsak, ötekilerle Boyçinovtsi'de birleşmeliyiz... Devam edeceğiz ve dileyelim ki, mutlu bir sonuç alırız...

Sonra Todor'la vedalaştık. Çevik bir hareketle bir ayağını üzengiye koyup atına bindi. Beyaz at, sahibinin buyruğuna uyduğunu belli etmek ister gibi gürültüyle soluyarak başını salladı ve uzaklaşan son at arabasını izledi. İçimden onlara başarı diledim, "Hoşça kalın yoldaşlar, görüşmek üzere" dedim. Todor Kostov'u ancak bir yıl geçtikten sonra yeniden görebileceğimi hiç düşünmemiştim. Bir yıl sonra çok daha gergin bir ortamda ve ülkenin başka bir yöresinde devrimci görev bizi yeniden karşılaştıracaktı.

Onlar gidince köyü bir sessizlik aldı; endişe verici, ha deyince bozulacak bir sessizlik. Bana öyle geliyordu ki, her an bir patlama olacak, sessizliği parçalayıp bozacaktı. Ayaklanmanın gerçek durumu hakkında sınırlı bilgim olmasına rağmen çok az umudum vardı. Ayrıca, Borovan'da kalmama yol açan ihtimalin de gerçekleşeceğinden oldukça kuşkuluydum. Çünkü bizimkilerin, yani Byala Slatina-Kneja birliğinin çoktan Borovan'a varması gerekiyordu; oysa henüz hiçbir haber yoktu.

Gece yarısını geçmişti. Sabah yaklaşıyordu. Borovan gerçekten "konuk" karşıladı. Yalnız bunlar beklenen isyancılar değillerdi. Çok sayıda faşist çete basmıştı köyü.

Birdenbire köy motorlu araçların ve ağır askeri at arabalarının, ağır toplar çeken kadanaların nallarının çıkardığı gürültüyle uyandı. Tüfek sesleri, otomatik tüfek sesleri geldi. Neden ateş ediyorlardı ki? Rastgele ateş ediyorlardı. Oysa köy, burada kalan köylüler, gelen "konukları" sessiz sedasız karşılamıştı. Faşist eşkıyalar ise güç gösterisi yapıyorlardı. Ayaklanan, itaat etmeyen halkı korkutmak istiyorlardı. Kim bilir belki de korkudan ateş ediyorlardı, cesaret toplamak için.

Boz olarak bir sel gibi aktılar köye.

Çok sonra "kaçınılmazdı bu" diye değerlendireceğimiz durum meydana gelmişti. Parti lokalinde nöbet tutan birkaç yoldaş,

Borovan'da güvenilir evlerde saklanma kararına vardık. Kız kardeşim Gena da benimleydi. O da bizimkileri beklemek üzere köyde kalmıştı.

Bizi, bir komünist kadın olan Mata Belinska sakladı. Nasıl bir rizikoya girdiğini biliyordu. Yaşamını tehlikeye atıyor, evinin rahatını da bozuyordu böylece. Buna rağmen hiç aldırış etmedi, tereddüt göstermedi. Şimdi de, yenilginin başladığı bu saatlerde, Borovan'lı kadınlar devrimin buyruğuna uyuyorlardı. Mata yalnızca bizi saklamakla kalmadı, sabah erkenden evden çıkarak kaynayan köyü dolaştı ve bize haber ulaştırdı.

Getirdiği haberler, beklediğimden kötüydü.

Todor Kostov'un birliği tamamen yenilgiye uğratılmış ve dağıtılmış. İsyancı birlik Galatin üzerindeki tepeciklerde belirince askerlerle karşılaşmış. Bundan önce Galatin'e doğru gönderilen istihbaratçı belli belirsiz haberler getirmiş. Güya Galatin henüz daha bizim elimizden çıkmamışmış, oysa köyün kenar kesimlerinde düşman güçler dolaşıp duruyormuş. Köydeki komünistlerden hiçbiri, askeri birliklerin nerede üslendiklerini, sayılarının ne kadar olduğunu bilmiyormuş, hepsi de çok fazla korku içindeymişler. Böyle bir tehlikeye rağmen bizimkiler yola devam etmişler. Ve otomatik silah onları biçmeye başlayınca arabalarından atlayan atlayana. Panik içindeki atlar, arabaları hendeklere, çalılıklara doğru çekmiş, arabalar devrilmiş. Yaralananların bağırmaları, atların kişnemeleri, isyancı önderlerin sağa sola buyruk vermeleri, otomatik tüfeklerin sesleri, hepsi birbirine karışmış ve isyancıları, daha da şaşırtmış. Ancak kendilerini çabuk toplamışlar. Borovan birliğinden kimileri, daha aynı gece geri çekilip köye gelmeyi başarmış. Bazıları esir düşmüş ve hemen oracıkta kurşuna dizilmiş.

Ne var ki, kötü haberler yalnız bunlar değildi. Mata Belinska gözyaşları içinde Kosta Petrov'un da öldürüldüğünü anlattı.

Ayaklanmanın o zor günlerinde çok acılar çekmiştim ve daha da çekeceğimi biliyordum. Ancak Kosta'nın alçakça öldürülmesi haberi karşısında, özellikle çok derin bir üzüntüye kapıldım. O, herkes gibi yalnızca kurşuna dizilmemişti: Köye saldıran faşist caniler, belediyenin zemin katında bütün gece işkence yaptıkları

Kosta'yı sabahleyin erkenden bir askeri kamyonetle Borovan'dan çıkarıp babasının köyden fazla uzak olmayan tarlasında kılıçlarla parça parça etmişler...

Buraya kadar Kosta Petrov ismini anmadım. O, Borovan Parti Bölgesi'nin örgütçüsüydü. Bizim kuşaktandı. Zengin bir kişiliği vardı ve ilçede bütün komünistlerin saygı ve sevgisini kazanmıştı. Benim de öğretmen olduğum Borovan Lisesi müdürüydü. Çok yetenekli bir aydın, güçlü bir iradeye sahip, olgun, sağlam, dayanıklı bir karakteri olan, billur gibi temiz yürekli bir kişiydi. Bu sayede, hemen hepsi genç, coşkulu ve kızıl bayraktan başka kutsal şey tanımayan, Parti davasından daha yüksek bir ideal bilmeyen komünistlerden oluşan öğretmen grubunu birliktelik içinde yönetebiliyordu. Ayaklanma günlerinde oldukça büyük olan Borovan isyancı birliğinin başına geçmişti.

Yöremizin lirik ozanı Nikolay Hrelkov, onun için ve Eylül Destanı'nın ismi bilinen ve bilinmeyen kahramanları için acılı dizeler yazmıştır:

Bir şarkı var doğduğum yerde
halkın acısını söyler onunla diller
Tarla başında orakçı söyler ağlatır
yorgun işçi mırıldanır, ezbere beller...
"Şahlanmış ata sıçradı
savaş şarkısı başladı
Karanlıkla savaşırken
aydınlığa ulaşırken
sabahın seherinde
genci ölüm bekledi..."

Georgi Damyanov'un[15] komutasındaki Lopuşna ve Lüten köylerinin birleşik isyancı birliği Boyçinovtsi köyü yakınında başarılı bir askeri harekâtla genel plan uyarınca Vratsa yönünde ilerlemeliydi. Ancak gecikilmişti. Zaman artık bizim aleyhimize işliyor. Siperlerde bekleyen düşman, güçlü bir takviye de alarak, Krivodol köyüne askeri birlik göndermeyi başarıyor ve bizimkileri yoğun bir top ateşiyle şaşırtıyor. Krivodol köyünün altındaki bataklık bölgede top ateşi, makineli tüfek tarakaları, tüfek, tabanca ve el bombası sesleriyle gerçek bir meydan savaşı oluyor ve Krivodol,

yüzlerce isyancıya mezar oluyor. Bütün güçlüklere rağmen saatlerce gaddar düşmanın saldırılarına dayanan savaşçılar ölüyor, ama panik yaratmıyorlar. Müthiş bir yiğitlik gösterisi... Savaş coşkusu yüksek, yılgınlık yok, ancak güçler arasındaki eşitsizlik çok büyük. Karşı taraf sayıca, silahça çok üstün. Bizimkiler geri çekilmek zorunda kalıyorlar... Lom kenti dolaylarından da kötü haberler geliyor. Tam 48 saat bizimkilerin kuşatması altında kalan sivil gericiler ve süvari alayı, daha sonra Vidin'den Tuna Nehri üzerinden takviye almayı başarıyor. O ana değin Lom kentinin kaderini elinde tutan ayaklanma birliklerinin bir anlık gafletinden yararlanan düşman, ansızın saldırıya geçiyor, beş bin kişilik isyancı birliklerin kuşatmasını kırmayı başarıyor ve sonra da girdiği köyleri görülmemiş biçimde yağmalıyor, tedhişe başlıyor. Bütün Tuna kıyısı köylüleri şiddetli bir teröre maruz kalıyor... Berkovitsa kenti de ele geçirildiği halde, sonra terk ediliyor: Sofya'dan yola çıkan ve Petrohan Geçidi'yle Vratsa'dan geçen askeri birlikler, Berkovitsa'yı sarıyorlar... Belogradçik dolayındaki Suhata Padina Boğazı'nda da şiddetli bir çatışma olmuş: Emekli ihtiyar subaylardan Miladin Kunçev komutasındaki güçlü bir ayaklanma birliği karşılaştığı güçlü bir faşist birliği çatışmada yenilgiye uğratıyor. Böylece, bizimkiler kazandıkları bu parlak zaferle Ferdinand kentini Vidan-Belogradçik yönünden gelecek önceden hazırlanmış bir saldırıdan korumuş oluyorlar. Ancak, genel bozgun dolayısıyla isyancılar konumlarını bırakıp sınıra doğru geri çekiliyorlar.

Ayaklanma yönetiminin merkezi olan Ferdinand kentine gelince; bütün Kuzeybatı Bulgaristan'daki çatışmalarla ilgili haberlerin toplandığı ve her yöne gönderilen kuryelerin yıldırım hızıyla gidip gelerek savaş buyrukları ve gizli talimatlar ulaştırıp döndükleri bu kentte, bizimkiler son güne, son saate kadar yiğitçe dayanıyorlar. Kent her yandan sarıldığı ve direnmeyle kötü kaderi değiştirme ihtimalinin kalmadığı, düşmanın dört bir yandan saldırdığı ve terazinin yenilgi kefesinin inmeye başladığı an artık tüm olanaklar sonuna dek kullanılıp tüketildiği ve yenilgiyi önlemek için elde hiçbir şey kalmadığı an, işte ancak o zaman, son dakikalarda Ayaklanma Genel Karargâhı kenti terk ediyor. Karargâhla birlikte temel savaş çekirdeği de gizli dağ yollarından sı-

nıra doğru geri çekiliyor. Georgi Dimitrov, Vasil Kolarov ve Gavril Genov, yenilginin gerçek görünümü karşısında hayale kapılıp diretmenin zararlı olduğunu ve başarı için hiçbir şans kalmadığını gördüklerinden boşuna kan dökülmesini istemiyorlar. Bir meydan savaşı, ilk büyük meydan savaşı kaybedilmiştir. Ne ki, büyük savaş ancak şimdi başlamıştır. Bu savaş birçok aşamalardan, ağır ve zor aşamalardan geçebilir. Belki yeni yenilgiler de olacak, sel gibi kan akacaktı. Ama bu savaş er-geç mutlaka zaferle sonuçlanacaktı... Ve üç lider, geri çekilme işaretini veriyor.

Georgi Mihaylov, Ferdinand Mitev, Penü Piskov ve Dimitir Osinin başkanlığındaki bizim Byala Slatina-Kneja isyan birliği de geri çekilme parolasını alıyor. Son anda yolunu değiştiren birlik, Borovan'dan geçeceği yerde –ki ben onu bekliyordum– kuzeye yöneliyor, Dobralevo'dan geçiyor ve sonra da dağılan Oryahovo Selanovo birliğinden arta kalan savaşçıları da içine alarak, Lüta, Lehçevo ve Boyçinovtsi köylerine doğru ilerliyor. Şimdi hedef, bizimkilerin büyük bir zafer kazandığı yere ulaşmaktır. Bütün temel isyancı güçlerin orada toplanıp birleşmesi ve Genel Karargâh'ın komutası altında Vratsa'ya her yandan yoğun bir saldırıya geçmektir amaç. Ancak o anda bunu gerçekleştirme olanağı artık kalmamıştır. Çünkü, öteki illerden yıldırım hızıyla yetişen düşman birlikleriyle çatışırken zaman kaybedilmiş, Genel Karargâh'la bağlar kopmuş ve Krivodol'da Lopuşna'lı isyancılar kanlı bir yenilgiye uğramışlardır... Bizimkiler uzun süre Genel Karargâh'ın yeni talimatını bekleyip durmuşlar. Penü Piskov'u göndererek Karargâh'la bağ kurmaya çalışmışlar. Ancak Piskov giderken silahlı faşist komandolarla karşılaşıyor ve ellerinden zor kurtuluyor. Bir tek açık yol kaldığını, bunun da düşmanın silahlı birliklerle henüz kesmeyi başaramadığı sınıra doğru giden batı yolu olduğunu bildiriyor. Bizimkiler o sırada Lüta'da bulunuyorlar. Bu kötü haberi aldıkları zaman sayıları beş binin üzerinde. Koca bir isyan tümeni... Savaşçıların morali henüz daha öylesine yüksek ve köy silahlı isyancılarla, atlar, arabalarla öylesine dolu ve görülmemiş bir savaş kampı durumunda ki, başlangıçta Karargâh'takiler gerçek durumu gizliyorlar. Ancak komutanların uzun süren tartışmalı bir toplantısından sonra Karargâh Georgi Mihaylov'un öne-

risini kabul ediyor. Buna göre isyancılar daha o gece geri çekilecek, Berkovitsa ve Ferdinand'dan geri çekilen isyancı birliklerle birleşecek ve paniğe kapılmadan düzgün ve planlı biçimde Çiprovitsi Dağı'ndan sınırı geçeceklerdir... İşte 26 Eylül'de Kuzeybatı Bulgaristan'da ayaklanmanın genel durumu böyleydi...

Ülkenin öteki bölgelerinde de ayaklanmanın durumu farklı değildir.

Burgas ili bölgesinde, savaş birliklerinden toplanan ve bu yörenin tanınmış devrimcilerinden Tsevetko Radoynov, Todor Grudov, Yanko Komitov, Atanas Premyanov, Georgi Bikçiev, İliya Boyaciev ve diğerlerinin komutasında hareket eden birkaç bin isyancı, Grudovo ve Malko Tornova bölgelerinde biner nüfusluk onlarca köyde yönetimi ele geçiriyor. Bütün İstranca bölgesi ayaklanıyor ve ülkenin bu güneydoğu bölgesinde tam zafer kazanma olanağı çok açık olarak ortaya çıkıyor. Bunun sağlanması için de Burgas'ın düşmesi gerekli. Ancak, beklenilenin tersine, bu il merkezindeki isyancılar pasiftir. Dışardan saldıran isyancılar kentin merkezine ulaşmışken, çok fazla kurban vererek ve kan kaybederek çekilmek zorunda kalıyorlar. Geri çekilenleri düşman, askeri garnizonun birlikleri, polis grupları ve denizcilerle izliyor. Çok sonra anlaşılacaktır ki, faşistlerce hapishanelere atılan Parti il yöneticileri zaten ayaklanma ilan edilmesine karşı olduklarından harekete geçilmemiştir. Böylece kimi il yöneticilerinin teslimiyetçi tutumları dolayısıyla o zamana değin kendi gücünü ve savaşçılığını göstermiş olan bütün ildeki isyancıların harekete geçmeleri engellenmiştir.

Pazarcık ilinde de benzer bir durum vardı. Burada daha çok Sredna Gora dolayından gelen oldukça büyük bir isyancı kitlesi, ovadaki Saranbey (Septemvri) ve öteki önemli yerleşim yerlerine saldırıya geçiyor. Cesur ve savaşlarda özveriyle dövüşen, 9 Haziran darbecilerine hak ettikleri dersi vermeye kararlı olan isyancılar çetin çatışmalar sırasında oldukça büyük başarılara ulaşıyor, binlerce nüfusu olan onlarca köy yönetimimiz altına giriyor. Sredna Gora bölgesinde geniş bir alan kurtarılıyor... Ne ki, Plovdiv (Filibe) ili devrimcilerinin çok yavaş hareket etmesi, olayların gidişinde belirleyici rol oynuyor. Silahlı ayaklanmanın dışında ka-

lan Plovdiv kenti artık gericilik için bir tehlike olmaktan çıkıyor ve faşist darbeciler, demiryoluyla çok büyük askeri birlikleri ayaklanan bölgeye, kuzeybatıya aktarıyorlar. Saranbey müthiş bir meydan savaşına sahne oluyor. Ayaklanan tüm halk, kudurmuş düşmana nasıl direnebileceğini ve özgürlük için yığınsal olarak nasıl ölümü göğüsleyebileceğini bir kez daha gösteriyor...

Plovdiv ilinin öteki yörelerinde de ayaklanma, devrimci güçlerin destansı savaşlarıyla başlıyor. Birçok köy ve küçük şehirde yığınlar 9 Haziran'da yönetimi zorla gasp eden faşistlere karşı ayaklanıyor ve işçi-köylü yönetimi kuruyor. Burada, daha 19 Eylül'de Bratsigovo dolayında ilk büyük çatışma meydana geliyor ve genel silahlı ayaklanma parolası geldiğinde, Plovdiv ili çevresinin tüm güney yöreleri ayaklanıyor. İyi örgütlenmiş ve hiç de fena silahlanmamış olan, kararlı, üstelik iyi hazırlıklı ve askeri işlerde uzman olan yöneticilerce kumanda edilen isyancı kitleler, kısa bir süre içinde duruma egemen oluyorlar. Plovdiv kentinden gönderilen askeri kuvvetlere karşı da ilk anlarda başarılı savaş veriliyor. Bizimkiler, genel harekât planına uygun olarak, il merkezine saldırı işaretini beklemeye başlıyorlar... Ne ki, işaret bir türlü verilmiyor. Çünkü il merkezi yöneticilerinin çoğu bu tarihsel görevin gerektirdiği düzeyde değildi ve yenilgi kaçınılmaz oluyordu. Ülkenin bu bölümü de Sredna Gora bölgesinin yazgısını paylaştı...

Ayaklanma, Bulgaristan'ın güneyindeki en büyük merkezinde, Stara Zagora bölgesinde de yenilgiyle son buluyor. Burada, gerek Stara Zagora kentinde gerekse Dalboki köyünde eylül ateşinin ilk kıvılcımları daha ayaklanma parolası verilmeden birkaç gün önce görülmüş ve ayaklanma örgütlü olarak başlamıştı. Halk kendisinden üstün silahlı düşman karşısında başarı kazanmıştı. Bütün ilçelerde, köyleriyle birlikte Stara Zagora, Nova Zagora, Çirpan, Kazanlık ilçelerinde on binlerce insan isyan bayrağı altında toplanıp birleşiyor. İlçelerin çoğunda halk yığınları, darbecilerin direnişini kırıp işçi-köylü yönetimleri kuruyor. Nova Zagora'da başarı çok büyük. Cesur proletarya sözcülerinden Petko Enev'in ve Dinü Noykov'un önderliğinde, isyancı birlikler, cepheden saldırıya geçerek kenti ele geçiriyor, oradaki garnizonun şiddetli direnişine rağmen zafer kazanıyorlar. Ne var ki, zaferin verdiği mutlu-

luk birkaç saat sürüyor. Çünkü düşman komşu Sliven ve Yambol illerinden hızla güçlü askeri takviye kıtaları ve topçu birlikleri gönderince durum tersine dönüyor...

Blagoevgrad yöresinde de isyancılar çok büyük başarılar kazanıyor. Razlog'daki askeri garnizonu ele geçirip kente kızıl bayrağı çekiyorlar. İlin öteki yörelerinde de ayaklanma harekâtı iyi gelişiyor. Ne yazık ki, ülkenin bu bölgesinde İç Makedonya Devrim Örgütü'nün[16] sağ kanadı olumsuz bir rol oynuyor. Ayaklanma arifesinde tarafsız kalacaklarına söz verdikleri halde, faşist darbecilerle işbirliği yaparak bizimkileri arkadan hançerliyorlar...

Sofya yöresinde ayaklanmanın kaderi çok dramatik. En güçlü ve sayıca en büyük, en derli toplu ve ötekilere kıyasla en iyi silahlanmış durumdaki başkent Parti örgütüne son derece önemli bir görev düşmektedir: Hükümeti taşradan tecrit etmesi, başkentin ülkeyle her tür bağını kesmesini ve aynı zamanda yönelteceği saldırılarla düşmanın başkentteki silahlı kuvvetlerini olduğu yere mıhlayıp ülkenin başka yerlerine hareket ederek isyancılara karşı savaşmasını engellemesi gerekmektedir. Buradaki başarı son derece önemlidir. Daha ayaklanma başlamadan önce, Merkez Komitesi, başkentin yalnızca buradaki isyancı güçlerle ele geçirilemeyeceğinin bilincindedir. Çünkü Sofya'da darbecilerin çok sayıda polis ve sivil güçleri toplanmıştır. Bu yüzden öncelikle, isyancıların düşman güçlerini burada alıkoyması ve daha da önemlisi düşman direnişinin tek bir siyasi ve askeri yönetimden yoksun bırakılması gerekmektedir. Genel plan, bir sonraki aşama için, Genel Askeri Devrim Komitesi'nin görev yaptığı Vratsa ilinin iki gün içinde Sofya'ya bir ayaklanma ordusu göndermesini öngörmektedir. Bu ordu kuzeyden, güneyden ve doğudan hareketle başkenti her yandan çember içine alacak, dışarıdan ve içeriden yapılacak birleşik saldırılarla, darbecilerin bu asıl köprübaşı düşecektir. Ardından Genel Askeri Devrim Komitesi, bütün ülkedeki ayaklanmayı yönetmek üzere derhal buraya taşınacaktı. Sofya'daki devrimcilerin görevi, genel ayaklanma işareti verilir verilmez, taşrayla telefon ve telgraf irtibatını koparmak, demiryollarını havaya uçurmak, İskır Vadisi'ndeki tünel ve köprüleri bombalamak ve aynı zamanda başkentin değişik bölgelerinde saldırıya geçmek üzere üslenmek-

ti. Ayaklanmaya bizim tarafımıza çekilmiş er ve subayların da katılması öngörülmüştü. Çünkü, Sofya garnizonundaki bütün bölüklerde gizli asker gruplarımız vardı. Ve garnizon asker-subay komitesi de kurulmuştu. Slatina'daki askeri üste bulunan topçu alayı da isyancıların yanına çekilebilmişti... Gerçekten de 5-7 Ağustos'tan sonra geçen süre boşa harcanmamıştı. Öyle ki, başkent komünistleri, Komsomolcuları, Birleşik Cepheci Çiftçi Birliği üyeleri ve partisiz antifaşistler, darbecilerin iktidarına son vermeye hazırlardı...

Ne var ki, günümüzde açıklığa kavuştuğu gibi, yılan kalbimize çöreklenip yatmış da haberimiz olmamış. Genel ayaklanma tarihi ilan edilmeden iki gün önce, Sofya Askeri Devrim Komitesi ihanete uğramış, polis baskın yaparak birçok kişiyi tutuklamıştı. Komitenin ele geçmeyen üyeleri, dışarıdan isyancılar Sofya'ya yaklaşıncaya kadar başkentte isyanın başlamasını iki gün erteleme kararı alıyorlar. Ayaklanmadan vazgeçilmiş değil, yalnızca ertelenmiştir... Öyle ama, bu iki günlük erteleme de başkentte yenilgiyi getirmiştir. Çünkü, başkentte isyana hazır yığınlar şaşkınlığa düşmüş, ne olup bittiğini, neden ayaklanma işareti verilmediğini anlayamamıştır. Bozgun havası esmektedir. Düşman ise bundan yararlanmayı bilerek Sofya'da durumu kendi lehine çevirebilmiş ve ardından ayaklanmanın merkezi Vratsa'ya derhal asker, polis ve sivil takviye güçleri gönderebilmiştir... Monarkofaşist iktidar Sofya'yı böylece devre dışı bıraktıktan sonra, başkent bölgesindeki parti güçlerini daha kolay yenilgiye uğratabiliyor ve ardından ilin yardımcı merkezlerini dağıtabiliyor. Dolna Banya'da Kiril Lazarov komutasındaki güçler, Dimitir Milçev komutasındaki İhtiman'lılar, Samokov Komünü'nün ilk muhtarı Mihail Daşin komutasındaki Samokov'lu isyancılar da bozguna uğratılıyor... Burada da silahlı halk kahramanlıklar gösteriyorsa da, sonunda, çok iyi silahlanmış darbeci faşistlerin kaba gücü karşısında geri çekilmek zorunda kalıyor. Askeri birlikler, emekli subaylar ve faşist komandolar, İç Makedonya Devrim Örgütü'nün (İMDÖ) sağ kanadının etkili yardımlarıyla, bu bölgede de halkın üzerine ateş ve tüfekle yürüyor... Eylül Ayaklanması'nın manzarasını çizerken, isyancı yerleşim yerleri listesine Şumen ili yöresinde, Tırgovişte, Tırnova ve

Varna illerine bağlı köylerden onlarcasının ismini almaz, Harmanlı, Haskova, Gorna Oryahovitsa, Teteven, Gabrovo köylerini katmazsak, hiç kuşkusuz bu manzara eksik kalacaktır.

Eylül Ayaklanması'nda yenilginin ana nedeni, günümüzde tarihin de belirteceği gibi, yeterli örgütlenme ve hazırlığın olmaması, ayaklanma sürdürülürken kararlı ve olgun bir taktik ve strateji izlenememesi ve bu arada müttefikin rolünün iyi değerlendirilememesidir. Öte yandan Parti yönetimi de, 9 Haziran'da yapılan hatayı tam olarak ve gereğince iyi değerlendiremedi ve bu yanlışlığın bilincine vararak 9 Haziran oportünizmini ve yandaşlarını hem Merkez Komitesi'nden hem de öteki yönetim kademelerinden tamamıyla temizleyemedi.

Yenilginin nedenleri arasında sağlam, geniş, yaygın ve iyi silahlanmış bir askeri örgütün bulunmayışını da saymak gerek. Parti yönetimi bu önemli faktörün rolünü kısa sürede anlayacak ve yakın gelecekteki görevleri belirlerken bunu göz önünde tutacaktı.

Kuşkusuz bütün bunlar, yenilgiye yol açan hatalardır. Ancak hatalara ve yenilgiye rağmen 1923 Eylül'ü ülke tarihinin geleceği üzerinde çok büyük, yapıcı bir rol oynamıştır. Ayaklanma, burjuva Bulgaristan'ın tüm toplumsal siyasal temellerini sarsmış, ölenlerin kanlarıyla geleceğin savaş yolunu, faşist egemenliğe karşı ölüm kalım savaşlarını belirlemiştir. Eylül Ayaklanması, Parti'nin olgunlaşmasında ve Leninistleşmesinde de bir dönüm noktası oldu. Halkın gözünde Parti, yenilmez devrimci bir güç, birleşik cepheyi kurma yeteneğine sahip, faşist saldırılara karşı sağlam bir bent çekebilen, bir güç haline geldi. Komünist Partisi, tavizsiz mücadele çağrısı yapan tek devrim sancağıydı. Onun yönetimine beslenen inanç, başarıya ve kesin zafere duyulan inanç demekti.

BEYAZ GECELER

1923 yılının Eylül geceleri. Yenilgi geceleri. Kana bulanıp, gözyaşlarıyla sulanmış taşsız ve haçsız mezarların beyaz geceleri. Keder geceleri...

Ayaklanma bastırılmıştı. Ancak, baskılar ve acılar sürüyordu. Özellikle tutuklananlar için... Önce babam tutuklanmıştı. Sonra

küçük kardeşim Komsomolcu Hristo, ardından 13 yaşındaki kız kardeşim Stefka, sonra da ben ve kızkardeşim Gena tutuklanmıştık.

1923 yılının Ekim ayındayız. Ekimin başlarında... Byala Slatina, yenilginin dinmeyen acısını yaşıyordu. Küçük kent tanınmayacak ölçüde değişmişti. Kentin polis karakolunun bütün odaları tutuklu koğuşlarına ve işkence odalarına dönüştürülmüştü. Ayrıca bütün okullar da tutukevi olarak kullanılıyordu. Kentten ve ilçeden tutuklananların sayıları binlerceydi. Kentte kalan tüm komünistler ve yöneticiler tutuklanmıştı. Köylerden de insanlar tutuklanıp buraya getiriliyordu. Bunlar ya esir alınmış isyancılar, ya ormana kaçmış olanlardı; bunlar, isyancılara yataklık yapmış olanlar, onlara yemek vermiş, evinde onları gizlemiş olan köylülerdi; bunlar, işçi-köylü iktidarının kuruluşuna aktif olarak katılmış ya da isyancılara hastabakıcı, hemşire olarak yardım etmiş köy kızları, gelinleri, analarıydılar. Hepsi ilçe merkezine getirilerek "işledikleri canice suçların" kovuşturulması yapılıyordu.

Sorguya çekenler ise, sayısız denecek kadar çoktular. Yerli gericilerin yanı sıra, kan kokusu almış çakallar gibi başka yerlerden koşup gelmiş faşistler, sadistler ve her türden deklase tipler sorguculara katılmıştı. Plevne'den, Şumen'den, Tırnova'dan Rusçuk'tan ve eylül günlerini sakin geçirmiş öteki yörelerden gelmişlerdi. Burada, "başkaldıranların ocağı" olan bu yörede, halka boyun eğme, itaat etme, diz çökme dersi vermek için gelmişlerdi...

Bizi de kentin polis karakoluna götürdüler Orada karşılaştığım bütün yoldaşlar on beş gündür tutuklu bulunuyorlardı ve hepsinin yüzünde gece gündüz sürdürülen işkencenin izleri vardı.

Tutuklular arasında Vela Piskova da bulunuyordu. Onu burada bulacağını önceden biliyordum. Annem, polisin ve "sorumsuz kişilerin" bedenen ve ruhen yok etmek istediği tüm tutuklulardan söz etmişti bana. Onun da burada olduğunu biliyor ve karşılaşacağımız anı bekliyordum. Beni görür görmez koştu, coşkuyla kollarını açtı, sarılıp kucaklaştık.

— Tsola, canım kardeşim, çok mutluyum, seni sağ görmekten o denli mutluyum ki...

Bir köşeye çekildik. Birbirimize anlatacak o denli çok şey birikmişti ki: Aslında ayaklanmanın bu geçen günleri, iki dönemi

birbirinden ayıran günlerdi. Bu ise, hepimizin önüne, yöneticilerin de, sıra neferlerinin de önüne, bütün partililerin önüne, geçen günlerin değerlendirilmesi görevini koyuyordu. Başarıların ve başarısızlıkların, hataların ve çıkarılacak derslerin değerlendirilmesi gerekiyordu.

Vela düşünceli ve kendi kendine konuşur gibi, fısıltıyla şöyle dedi:

— İlk kavgayı kaybettik, ancak her şey kaybolmuş sayılmaz. Çok hatalar yaptık. Bunların birçoğunu, olayların akışı sırasında anladık, kimi hataları da ileride ortaya çıkaracağız. Bu hatalardan çıkaracağımız dersler var. Gelecek için bu dersler bize gerekli...

Ekim ayının ortalarına doğru, tutuklananlardan çoğu serbest bırakıldı. Bütün kadınları, kızları ve çocukları da serbest bıraktılar. Bunlar arasında Vela da vardı.

Kentin polis karakolundaki tutuklular içinde biricik kadın ben kaldım. Yerel faşist meclis, anlaşılan benim durumum, geleceğim hakkında kesin karar veremiyordu. Ailemizin öteki üyelerini serbest bırakmışlardı, ancak sonradan anladık ki, eri azılı gericiler, "Ninçev'ler ailesinden hiç olmazsa bir kurban alınmasında" ısrar ediyorlarmış...

Binlerce tutukludan, tutukevinde otuz kadar erkek kalmıştı. Hükümet bunları yargılamak niyetindeydi.

Ekim ayının sonunda, Vratsa il hapishanesine nakledildim.

II. YENİ AYAKLANMAYA DOĞRU

"BAŞLAR YUKARI ŞANLI SAVAŞÇILAR!"

1923 sonbaharıyla 1924 ilkbaharı arasındaki aylar, Parti'nin ve halkın uzun yıllar süren kaderinin kara, zor günleriyle doluydu. O günlerde, görülmemiş zorluklar çekildi, acılar yaşandı. Parti, saldırıya geçmiş faşizme karşı mücadele nasıl sürdürülecektir sorusuna, bu büyük soruya cevap getirdi.

Parti, Marksizm-Leninizme olan inancını hiç yitirmeden, yapılan hatalardan gerekli dersi çıkararak, Bolşeviklerin tecrübelerinden yararlanarak, saflarını mücadele içinde yeniden kurup pekiştirerek, savaşın sürdürülmesi ve galibiyete dek mücadele çağrısında bulundu. Parti yaralanmıştı ancak yaşıyordu, dipdiri ayaktaydı.

Parti'nin bu çağrısı, Georgi Dimitrov ve Vasil Kolarov tarafından 1923 Ekimi'nde, Parti'nin yayın organı "Rabotniçeski Vestnik'in" (İşçi Gazetesi) ilk gizli sayısında yayınlanan "Bulgaristan İşçi ve Köylülerine Açık Mektup" başlıklı ünlü talimatta yer aldı. Viyana'da basılan ve gizli kanallarla Bulgaristan'a sokulan gazete, tüm ülkede, kent ve köylerde halk yığınlarına dağıtılıyordu.

Ayaklanmanın iki lideri, hiçbir, elverişsiz olguyu gizlemiyor, yenilginin ağır kaybını küçültmeye çaba göstermiyorlar, ancak bozgunun toz dumanı içinde geleceğin mücadele yolunu görüyor ve geleceğin galibiyetini gösteriyorlardı. Georgi Dimitrov ve Vasil Kolarov, 9 Haziran'da "Sgovozintlerizm" kara, karanlık güçlerince yapılan askeri hükümet darbesinden sonra geçen olayları inceleyerek ve gericiliğin kurduğu haince tuzakları değerlendirerek, önce BHÇB'yi sonra da genel bir saldırıyla halk yığınlarını birleştirmeye ve tırmanan faşizme karşı direnişe yöneltme yeteneğine sahip biricik örgütü, yani Komünist Partisi'ni çökertme ve ortadan kaldırma planlarını sergiliyorlardı... Eylül Ayaklanması, kudurmuş ve tüm emekçilere savaş açmış iktidara verilecek yegâne doğru cevaptı. Dimitrov ve Kolarov böyle söylüyor ve ekliyorlardı: Burjuvazi ayaklanmayı bastırırken uyguladığı barbarca

yöntemleriyle, egemen sınıflarla emekçi halk arasında kanlı bir uçurum yarattı...

Mektup şöyle son buluyordu:

"Kutsal bir halk davası olan davamıza derin bir inanç besleyen bizler, tüm emekçiler, yenilginin acılarını ve baskıları yiğitçe omuzlayacak, daha büyük bir enerjiyle ve artan bir coşkuyla, yeniden halk davasının hizmetine girecek ve zafer kazanana dek durup dinlenmeyeceğiz.

Bezginliğe, umutsuzluğa, hayal kırıklığına yer yok!
Başlar yukarı şanlı savaşçılar!
Yaşasın işçi-köylü hükümeti!
Yaşasın emekçi Bulgaristan!"

Şimdi bile, o zamandan bu yana yarım yüzyıl geçtiği halde, mektubu her okuyuşumda coşkuyla titriyorum. 1924 yılının Mayıs ayında toplanan ve devrim tarihimize Vitoşa Konferansı olarak geçen ilk gizli ulusal parti konferansı, ayaklanmadan çıkarılan dersleri ve bu dersler sonucu alınan kararları değerlendirecekti. Vitoşa Konferansı, Komünist Parti'nin gizliliğe geçtiğini ve halkın hayati çıkarlarının koruyucusu olarak, emekçi yığınlarla bağlarını artırmak için örgütsel mücadele biçimleri arayacağını vurguladı. Bütün Parti kadroları, merkez yöneticileri, il yöneticileri, yerel örgütlerin yöneticileri, bütün üyeler, mücadele dostları ve sempatizanlar dahil herkes geçilen yolun dönemeçlerini inceliyor ve "darcılık"ın[17] yüksek meziyetlerini onaylıyorlardı. Bu dönem Parti'nin her şeyi yeniden değerlendirme dönemiydi. Devrimci pratiğin ateşlerinden çürüğe çıkmış olduğu anlaşılan doktrinler reddediliyor, teorik düzey yükseltiliyordu.

O zamana dek görülmemiş bir manevi dönüşüm oldu ve o güne kadar tanık olmadığımız bir siyasi arınma işlemi bütün Parti saflarımıza yayıldı. Sessiz sedasız çekilenler, kopanlar oldu. Kendi arzularıyla ayrılarak, kendilerine özgü bir dürüstlük göstermek isteyen bu kişiler, illegal sınıf mücadelesinin yüksek merdivenlerine tırmanma yeteneğinde olmadıklarını anlamışlardı. Çünkü savaş artık çok sert, çok kanlıydı.

Ancak öyleleri de vardı ki, daha düne kadar "bizden"ken,

şimdi bağıra çağıra Parti'yle olan ayrılıklarını ortaya döküyorlardı. Bunlar, Parti aracılığıyla siyasi ya da mesleki kariyer yapma heveslisi, Marksist-Leninist öğretinin gizli düşmanı "aristokratlar"dı. Böyleleri işçi sınıfına yabancılaşıyor, işçi sınıfının öncülük rolünü tartışma konusu yapıyor ya da doğrudan inkâr ediyor, eski görüşlerini yeniden piyasaya sürerek Parti'yi likide etmeye uğraşıyorlardı. Devrimci hareketimizin hatalarından tutamak noktası bulmaya çalışarak, darcılık döneminin soylu derslerine küfür ederek ve bu dönemi reddederek, Eylül taktiğinin temel görüşlerine karşı şiddetli bir mücadeleye girişen bu kişiler, silahlı mücadeleyi de ayaklanmayı da reddediyor, kuşku ortamı ve şaşkınlık yaratmaya çalışıyorlardı. Bereket versin ki, azınlıktaydılar. Tasfiyeciler, teslimiyetçiler, dönekler, Eylül Destanı'nı berrak tarihi perspektifi içinde görüp, hakkıyla değerlendirebilecek durumda değillerdi.

Böylece eski Parti üyelerinden bir bölümü Parti'den kopmuş oldu. Damarlarında görevin buyruğu atan, vicdanlarının, çağın ve halkın yüklediği görevin buyruğuna göre hareket edenler kaldılar; "Açık Mektup"un selam yolladığı ve "Başlar yukarı, şanlı savaşçılar!" dediği insanlar kaldılar. Ve bu insanlar, onların öncü müfrezesi, güçlü bir mıknatıs gibi yeni yeni savaşçıları, halka layık savaşçıları çekip toplayacaktı. Bulgar topraklarında yeniden kan gölleri oluşacak, yeni yeni acılar, çileler çekilecek, ancak Bulgaristan semaları verilen kavgaların şafağıyla aydınlanacak ve ilk Eyül'ün, o şanlı Eylül'ün kızıl bayrağı hep aynı onurla dalgalanacak ve ikinci Eylül'de zaferin ateş kasırgası gürleyerek her yanı sararken daha da yükseklere dikilecekti. Eğer 1923 Eylül'ü olmasaydı ikinci Eylül 1944'ün Eylül'ü olamazdı. Tarihi olarak bu mümkün değildi.

Vratsa Hapishanesi'nde çok değişik insanlar beni görmeye geliyorlardı. Kadınlar, erkekler, işçiler, avukatlar, öğretmenler, basımevi işçileri, ayakkabıcılar, üniversite öğrencileri, liseliler, genç delikanlılar ve kızlar, Parti örgütü işçileri ve sıradan üyeler geliyorladı. Hepsi Vratsa Parti örgütünün eğitiminden geçmiş kişilerdi.

Vratsa'lı yoldaşlar ustaca kurnazlıklara başvurarak hapishaneye gizli Parti yayınlarını, gazete, broşür, çağrı ve tabii ki Mer-

kez Komitesi'nin kadroları ideolojik yönden eğitmeye yönelik tüm kararlarını ve belgelerini getiriyorladı. Ayrıca mahkemedeki savunma için de yardım ediyorlardı. Savcı artık iddianamesini hazırlamış ve bana vermişti. Yargılama günü de belirlenmişti: Haziran başındaydı. Ancak durum öyle gelişti ki, bana ihtiyaç kalmadı. Yargılamanın hazırlık safhasında, darbeci yönetim, artık Parti'nin başsız kaldığını, dağılmış, gücünü yitirmiş olduğunu düşünerek ve uluslararası kamuoyunun da baskısıyla, geri kalan siyasi tutuklular için de af ilan etti. Af, Vratsa'da hapisteki bütün "Eylülcüleri" kapsadı. 1924 yılının Mayısında serbest bırakıldım.

Ayaklanmadan sonra, faşist hükümet Milli Eğitim Kanunu-'nun ünlü 70. maddesini uygulayarak, öğretmenlik hakkımı yaşam boyu elimden aldı. Ancak, dahası var: Birçokları gibi, ben de kendi kendime kesin seçimimi yapmış bulunuyordum. 1923 Eylül'ü, "Açık Mektup"ta belirtildiği gibi yalnızca halkın kaderinde kanlı bir uçurum açmış değildi. Eylül benim kaderimde de böyle bir uçurum yaratmıştı. Bundan sonra hayatım, son gününe değin, savaşın bilinmez yollarında, çalkantılar içinde sürüp gidecekti.

VELA'NIN YANINA GİDİŞ
HAYAT YENİDEN BAŞLIYOR

Annemin yanında kaldığım yaklaşık otuz günün nasıl geçtiğini anlayamamıştım bile. O sıra, Vela Piskovo'dan bir mektup aldım. "Gel" diye yazıyordu Şumen'den, "Burada çocuklar için yeni yazlık kamplar açıldı, öğretmen olabileceksin..."

Yaşadığım o ağır günlerin ve hapishanenin yorgunluğundan henüz daha kurtulmamışken, henüz ailenin yanında yeterince kalıp hasret gidememişken, yangından kurtulan yoldaşlarla birlikte olmanın sevincine hâlâ daha doymamış ve doğup büyüdüğüm yerlerin yeşillikleri içinde doyasıya dolaşmamışken, Vela beni çağırıyordu.

Annem niyetimi anlayınca, yalvarmaya başladı:

— Tsole, baksana ne hale döndün. Bak kızım bak, aynaya baksana, gözlerinin altındaki morluğu da mı görmüyorsun? Yalvarırım ne olur, gitme bir yerlere. Evde otur kızım, ne olur evde kal...

Gözlerindeki ana sevgisi içime işledi, sarıldım kucakladım.

Aileme ne denli borçlu olduğumu düşünmeye başladım: Her şeyi onlara borçluydum. Beni öyle yetiştirdikleri için onur duyuyordum. İnsanlara yardım etmeyi onlardan öğrenmiştim biraz da. Acılı günler, aile üyelerine karşı duyduğum sevgi ve şefkati de artırıyordu. Hapishaneden sonra, Tseno dışında, şimdi hepimiz yeniden evde toplanmıştık. Kasırgadan kurtulmuştuk ve birbirimize doyamıyorduk. Gece yarılarına kadar başımızdan geçenleri anlatıyor, yenilgiye yol açan yanlışlıkları arıyorduk. İçimizden hiçbirinin kuşkuya, pişmanlığa kapılmamasından ötürü, tehlikeler karşısında yılgınlık, korku, çekingenlik göstermemesinden dolayı sevinçliydik... Bu konuşmalara, mutlaka annem de katılıyordu. Odanın bir köşesinde, elinden hiç düşürmediği örgüsüyle, sessizce bizleri dinliyor, ya da arada sırada bir şeyler soruyordu. Yüreğinde ise, çocuklarının sağ salim yanında olmasının sevinci, aile adına leke sürmemelerinin onuru, belki de en kötü günlerin artık hep geride kalması ihtimalinin umudu ve yeniden evde huzur olacağı inancı vardı. Başlangıçta pek de kesin olmayan bu inanç ve umut, Vitoşa Konferansı'nın kararlarını öğrendiği zaman yavaş yavaş söndü, tükendi...[18]

Küçük Byala Slatina istasyonu, yine öylesine kalabalık ve gürültülü. Oryahovo'dan "çaydanlık" bekleniyor. Tren yine eski tren. Eski gelenek sürüyor. Uzun süre için ayrılanları yolcu edenler bulunur her zaman. Beni yolcu eden yok. Yakınlarımla evde vedalaştık, istasyona gelmelerini istemedim. Nereye gittiğimin de bilinmemesi gerekliydi. Hapishaneden çıkıp döndükten sonra, görevliler beni adım adım izlemeye, kimlerle karşılaşıp neler konuştuğumu gözetleyip dinlemeye özen gösteriyorlardı. Benimle birlikte Vratsa Hapishanesi'nden serbest bırakılan bütün komünistlere, ülke dışına kaçmış olup da sonra dönen bütün isyancılara karşı benzer bir tutum vardı. Yöneticiler onların davranışlarından Parti'nin nabzını ölçmeye çalışıyordu...

İsli, paslı kompartımanın tahta sırası üzerine oturmuş, kişisel eşyalarımı doldurduğum küçük çantayı dizlerimin üzerine koymuştum. İçimden, kendi kendime "Hoşça kalın" diyordum, doğup büyüdüğüm bu şehre, yakınlarıma ve yoldaşlarıma yemyeşil

ovalara, dağlara, çocukluğumun, gençliğimin geçtiği ve her zaman özlemini duyduğum kentime...

Tren istasyonda durduğunda, bu haziran akşamında Şumen kenti güzel manzaralı, hoş bir kent olarak belirdi gözlerimin önünde. İstasyon şehrin hemen yanı başındaydı. İlk izlenimim olumluydu. Buraya ilk kez geliyordum. Kentin kenar mahallesi, sokaklar, binalar, insanlar bana, hayatımın yeni bir yörüngeye girmekte olduğunu fısıldar gibiydi. Kentin kuzey kesiminde, yaz sıcaklığının yarı yarıya kuruttuğu nehrin öteki tarafında, güneşin kavurduğu, kalabalık Peçiguster Mahallesi uzanıyordu. Oraya gidecektim. Vela, bu mahallede oturuyordu. İşte Vela'nın yazdığı ve tasavvur ettiğim gibi bir küçük bahçe... Hışırdayan yapraklar, otlar; temiz, derli toplu duran eşyalar ve etrafı bembeyaz kireçle sıvanmış kerpiç duvarla çevrili küçük bahçe.

— Hoş geldin canım, diyerek, içtenlikle, bir kız kardeş gibi sarıldı Vela.

Sarılıp öptü ve sonra da,

— Beklediğimizden çabuk geldin, dedi, öyle sevindim ki.

Tepeden tırnağa beni süzüyordu. Bir ara gözlerinde bir kaygı belirtisi gördüm.

— Biraz zayıflamışsın, solmuşsun biraz. Her şey geçti artık. Burada kendini çok iyi hissedeceksin, her şeyin olacak. Her şey, sana gerekli olan, senin gibi bir...

— Bir öğretmene, bir çocuk kampı öğretmenine, diye sözünü kestim gülümseyerek.

Vela, gözleri parlayarak baktı yüzüme. Gözleri "Seni ne için çağırdığımı anlamışsındır, bunu biliyorum" der gibiydi. Bekle hele, sabret, demek istiyordu. Ailesinin öteki üyeleri yanımızdayken konuşamazdık ve o da bu konuda tek söz söylemedi. Ancak ben onun mektubunun gerçek anlamını sezmiştim; şimdi bu sezgim doğrulanmış oluyordu.

İşte, şimdi bana ayrılan odada ikimiz baş başaydık.

Vela, yine sevinçle, ancak biraz daha ciddileşerek konuşmaya başladı:

— Eee, yeniden hoş geldin bakalım. Tam zamanında geldin. Şimdi vaktimiz çok değerli, hem de çok... Çocuk kampları yalnız-

ca bir bahaneydi. Bakıyorum da anlamışsın bunu. Seni çağırmamın gerçek nedeni başka... Bende konuk kaldığın süre içinde, her şeyi anlatacağım. Ne konspirasyon dersine, ne de dikkatli davranma, ihtiyatlı olma dersine ihtiyacın var. Ancak, şimdilik şunu iyi bil ki, şu anda Parti İl Sekreteri'nin evinde bulunuyorsun. Ve buraya, sorumlu bir görev yüklenmek üzere çağrıldın...

— Merak ediyorum. Sabırsızlanıyorum.

— Görüyorum kardeş. Ancak, biraz daha sabretmeni rica ederim. Bu konuyu birkaç gün ertelememin ciddi nedeni var. Bazı şeyleri iyice düşünmem gerekiyor. Her şey, her gün değişiyor. Hem bugünlerde muhtemelen kimi yoldaşlarla konuşup görüşeceğim. Şimdi lütfen sizinkilerden söz et biraz. Senin hakkında da çok şey öğrenmek istiyorum. Vratsa Hapishanesi'nde durum nasıldı? Her şeyi öğrenmek istiyorum, ayrıntılı olarak anlat bana...

Israr etmeye, sıkıştırıp söyletmeye hakkım yoktu. Mademki öyle gerekiyor, beklerim... İlgilendiği konular hakkında yeterli cevapları aldıktan sonra, Vela, o akşam geç vakit odamdan ayrıldı.

— Gitmem gerekiyor, dedi, gece yarısı toplantı ayarlamıştım...

Dışarısı karanlıktı. Gece yarısına yaklaşıyordu. Vela hızla odamdan çıkıp kışlık odalardan birine girdi ve çabucak geri döndü. Elinde küçük bir çıkın vardı. Dikkatlice açtı. Bir tabanca ve birkaç şarjör vardı. Şarjörlerden birini ustalıkla tabancaya sürdü, sonra da deri kayışıyla birlikte beline bağladı. Üst giyip tabancayı gizlemeye çalışırken de bana dönerek:

— Şimdiye dek kullanmak gerekmedi. Fakat, her an gerekecekmiş gibi hissediyorum ve gittikçe de bu ihtimal yakınlaşıyor. Haydi sağlıcakla kal, yarın görüşürüz.

Vela, beni kucakladı ve sessizce dışarı çıktı.

Dış kapıda, sanki karanlıkla bütünleşmiş, hareketsiz bir heykel gibi duran kayınbiraderi Ginü onu bekliyordu. Ginü, Vela'yı önceden saptadıkları yere götürecekti. İl Parti Komitesi'nin gizli bir toplantısı yapılacaktı. Bir bağda yapıyorlardı toplantıyı.

Vela'ların evinde, geniş gölgeli saçak altında bir haftadan fazla kaldım. Vela, görünürde bana karşı çok sevdiği bir arkadaşı ve meslekdaşı gibi davranıyordu. Gündüzleri böyle bir tutum takı-

nır ve arada bir de oğlu Karıen'in keman çalışını izleyip denetlerken, geceleri, bütün ev uykuya dalınca görev saatleri başlamış oluyordu. Gizli buluşmalar, partili yoldaşlarla toplantılar, Parti merkezinin ve ilin kurye ve bağlantılarıyla buluşmalar, Parti'nin yeni karar ve görevleri hakkında bilgilenmeler, hep geceleri oluyordu. Yine geceleri, yaşlı bir kadın, ya da Türk hanımı kılığında bağlı ilçelere, köylere gidip geliyor, ilin tüm Parti örgütlerini savaşa hazırlıyordu. Tarihi görevler, yeniden Parti'nin önünde duruyordu. Bir sınav daha bekliyordu Parti'yi. Amaç belirlenmişti ve bu amaç tüm güçlerin tek bir yumruk gibi birleşmesini zorunlu kılıyordu.

Amacı Vitoşa Konferansı belirlemişti. Konferans'ın toplanıp kararlarını alabilmesi, ancak "Araf" geçildikten sonra, (yani örgüt genel yapısıyla illegal yola sokulduktan ve bizden olanlarla bize yabancı olanlar kesinlikle ayrıt edilebildikten sonra) ve siyasi barometre, dün olduğu gibi yine fırtına kopacağını göstermeye devam edince gündeme gelmişti.

Konferans, Açık Mektup'ta belirtilen hattı ve görüşleri bütünüyle benimsedi; yani "Bulgaristan'da iç savaşı 9 Haziran darbecilerinin başlattığı eylül olaylarının bu savaşın yalnızca bir dönemi olduğu ve savaşın başka türlü değil, kaçınılmaz olarak emekçi halkın zaferiyle sonuçlanacağı" görüşünü kabullendi... Konferans, mektubu, yeni bir silahlı ayaklanma çağrısı olarak değerlendirdi.

İktidarı zorla ele geçirenleri alaşağı etmeyi hedefleyen ilk girişim yenilgiyle bitmişti, ama ikincisi mutlaka zaferle sonuçlanacaktı. Konferansın çıkardığı ilk sonuç buydu.

Bugün, silahın gerçek değerini düne oranla daha iyi kavrıyoruz; silah, savaşçının elleridir. Askeri ve örgütsel istihbaratın değerini daha iyi anlıyoruz; istihbarat, örgütün gözü ve kulağıdır. Askeri-teknik bağların değerini de daha iyi biliyoruz; bu bağlar, örgütün sinir sistemidir. Konferansın çıkardığı ikinci sonuç da buydu.

Bugün, düne oranla müttefikin değerini daha iyi anlıyoruz. "İşçi-köylü" kelimelerinin birleşmesiyle doğan demir gibi kaynaşmayı savaşlarda denedik. Birleşik Cephe, yığınların antifaşist birliği, sosyal devrimin en önemli şartıdır. İşte bu da en önemli sonuçtu.

Bu gece Vela eve erken döndü. Odanın kapısını yavaşça açtı ve ayak uçlarına basarak içeri girdi. Uyumadığımı anlayınca:

— Uyumuyor musun Tsola? diye sordu yavaşça.

Yatağımda doğruldum. Ay ışığı, zayıf ve biraz da gergin yüzünü aydınlatıyordu. Mavi gözleri, bu ışık altında daha iri görünüyordu ve fosforluymuş gibi yanıyordu.

— Vela, daha fazla sabretmeye gücüm yok...

— Daha önce her şeyi konuşamadık gerçekten, il komitesinden yodaşların görüşünü alınam gerekliydi, hem de il bölgesinden yoldaşların... Vela bunları söylerken sanki biraz da özür diliyordu. Ekledi:

— Şimdi durum açık. Yalnızca bir tek kişinin rızasını almak kaldı.

— Kim o Vela? Yine mi beklemek gerekecek?

Güldü,

— Hayır, dedi. O kişi de sensin. Seçimini yapmakta tamamen serbestsin.

Sözlerinin etkisini iyice anlamak için biraz bekledi ve sonra da şöyle konuştu:

— İl yönetiminin adama ihtiyacı var. Bileşimi çok yetersiz, sınırlı ve aktif eylemcilerin sayısı az. Ayrıca kadrolarımız sürekli olarak tutuklanıyorlar. Oysa görevlerimiz de günden güne artıyor ve güçleşiyor... Arkadaşlara senin hakkında ayrıntılı bilgi verdim. Onlardan kimileriyle artık tanışmış da oldun. Seni aralarında görmekten sevinç duyacaklar. Burada kalabilir misin Tsola?

Demek ki, gerçekten artık benim de sıram gelmişti, yeniden görev alacaktım. Bunu düşününce rahatladım. Üstelik "seçim yapmakta serbestim" de. Bak hele, acaba öteki yer neresi ola ki?

Vela, sanki bu sorumu işitmiş gibi açıklama yaptı:

— Bölge askeri örgütü. Bu örgüt bölgede, Şumen, Rusçuk ve Varna illerini kapsamına alıyor. Örgütün merkezi Rusçuk. Bizim bölge komitemiz ise, yeni oluşuyor. İnsana ihtiyaç var. Diyebilirim ki, yalnızca bölge başkanı belirlenmiş. Tek başına şimdi. Ordusuz bir general gibi. Hem de karargâhsız...

Seçimi yapmada tereddüte, karamsarlığa düşmedim. İl komitesine katılmam ihtimali açık ve görüldüğü kadarıyla ortadan

kaldırılması güç engellerle karşı karşıya getirecekti beni. Çünkü ilde ne çalışma koşullarını, ne de Parti kadrolarını yakından tanıyordum. Böyle düşününce, Askeri Örgüt'le çalışmamın daha uygun olacağı kanısına vardım ve bunu Vela'ya açıkladım.

Sanırım her şeyi daha önceden iyice düşünüp taşınmış olan Vela, itiraz etmedi.

— Haydi kardeşim, iyi işler dilerim. Başla görevine, ancak kendini de koru. Bu gece saptamamız gereken bir şey daha var. O da ismin.

Biraz sustu, sonra, daha bir açıklık getirircesine ekledi:

— Askeri Örgüt çok gizli. Örgütün her üyesi tam gizlilik içinde çalışıyor. Bundan dolayı herkesin takma isim kullanması şart. Bu ada göre de Rusçuk'tan kimlik kartı alacaksın. Ancak ismini şimdi saptamamız gerekiyor...

Takma ad konusu beni hem şaşırttı, hem de heyecanlandırdı. Vela her şeyi önceden düşünüp taşınmıştı galiba.

— Ne dersin, örneğin Sonya dersek?

— Sonya? diye yineledim. İyi, niye olmasın...

— Öyleyse, iyi geceler Sonya! Uyumak için iki saatimiz var daha. Yarın bavulları hazırlarız.

Ayrılırken yine sarıldık, kucaklaştık.

Hayat yeniden başlıyordu.

KUZEYDOĞU ASKERİ BÖLGESİ-ANLAŞILMAZ "AÖ"

Kuşkusuz şimdi okuyucu, AÖ'yü anlaşılmaz bulmayacak, "anlaşılmayacak nesi var" diye soracaktır. Kısaca AÖ ya da açık adıyla Askeri Örgüt, Parti'nin Askeri Örgütü, 9 Haziran'da iktidarı gasp eden darbeciler için "anlaşılmaz"dı, "uğursuz"du ve "caniler yuvası"ydı. Askeri Örgüt'ün kurulması, Parti'nin olgunluk dönemine girdiğini gösteriyordu. Savaş sonrası devrimci bunalım dönemindeki başarısızlıklar, Asker Ayaklanması[19] sırasındaki hatalar, Antant[20] devletlerinin ablukası altında "sağlık kordonu" içinden az da olsa sızan Bolşevik zaferi, o büyük deney, öteki Avrupa komünist partilerinin geçtikleri dikenli yollar ya da daha doğrusu, onların başarısızlıklarından çıka-

rılan acı dersler (Almanya, Macaristan ve Polonya'da devrimlerin boğulması), bütün bunlar, Bulgar komünistlerinin devrimci niteliğinin yükselmesinde eşsiz bir okul demekti. Bu da AÖ'yü doğurmuş, büyütmüştü.

AÖ'de görev aldığım 1924 ilkbaharına değin, bu örgüt, kısa, ancak hızla kat edilen önemli bir evrim yolundan geçmişti. 9 Haziran ve Eylül Ayaklanması'ndan sonra, ülkede koşullar değişmiş, ancak hâlâ devrimci durum vardı. Bundan dolayı, Vitoşa Konferansı'nın kararları tarihçe doğrulanmıştır ve haklı olarak, silahlı mücadele çizgisi, yeni bir antifaşist ayaklanma hazırlığı sürmüştür. BKP MK'ya bağlı Yüksek Askeri Teknik Yönetim, sonuçta, günün ruhuna uygun olarak, güçlü, düzenli ve mücadeleci bir AÖ'ye dönüşmüştür. Yönetimin başlangıçtaki bileşimi de değişmiştir. Kimi üyeler kopmuş, kimileri ölmüş, yüksek Parti kadrolarından yeni üyeler alınmıştır. Vitoşa Konferansı AÖ'nün yeni yönetici komitesini de seçti. Ve örgüt böylece, kısa bir süre içinde, büyük amaç yolunda, kendi mücadeleci niteliğini kazandı.

İşte Rusçuk'a hareket ederken, genel hatlarıyla bildiklerim bunlardı. Örgütün yapısını öğrenmem ve doğal olarak, somut görevleri, Vitoşa Konferansı'ndan sonra derhal yerine getirilmesi istenen görevler hakkında bilgi edinmem gerekiyordu.

Rusçuk'tayım. Yıl 1924. Bu şehre ikinci kez geliyordum. İlk gelişim ve "Tuna'nın incisi" denilen kentte bir yıl kalışım, Rusçuk Pedagoji Enstitüsü'ndeki öğrenciliğim nedeniyledir. Şehri oldukça iyi tanıyor ve seviyordum. Daha o akşam, Boyan Bılgaranov'la buluşmamı sağladılar. Bılgaranov AÖ'nün Kuzeydoğu Bulgaristan Bölgesi başkanıydı. Bana verilecek ödevlerin özüne inmeden önce, Vitoşa Konferansı kararları üzerinde durdu. Kendisi Konferans'a katılmamış. Ancak, Parti'nin yeni seçilen Örgütlenme Sekreteri Stanke Dimitrov da, Askeri Örgüt'ün yöneticisi Kosta Yankov da onun yardımcıları da yeni görevler hakkında kendisine ayrıntılı bilgi vermişler.

Bizim için esas olan, silahlı ayaklanma çizgisini sürdürmekti. Vitoşa Konferansı'nın bu konudaki kararında açıkça şöyle deniyordu: "BKP'nin örgütsel yapısı, taktiği ve tüm eylemleri ana

amaca uygun olmalıdır. Bu amaç şudur: BKP emekçi yığınları hazırlamalıdır ve en yakın elverişli anda yığınları burjuva iktidarını zorla devirip işçi-köylü iktidarını kurmaya götürmek için kendisi de buna hazır olmalıdır."

Vitoşa Konferansı, ayaklanmanın siyasi planda her açıdan hazırlanmasının zorunluluğunu işçilerle köylüler arasında bir birleşik cephenin kurulmasını, işçi-köylü iktidarı uğrunda tüm demokratik, antifaşist güçlerin birlikteliğinin sağlanması gereğini belirlemekle birlikte, askeri-teknik yönden de ayaklanmaya hazırlanmayı vurguluyordu. Buna uygun olarak, çok gizli, güçlü ve savaşa hazır Askeri Örgüt kurulması ve bu örgüte en yetişmiş, sınıf kavgasında denenmiş, komünizm ideallerine yaşamlarını adamış savaşçıların alınması kararlaştırılmıştı.

Yeni AÖ, kendi taktiğini, eylem çizgisini Haziran ve Eylül hatalarından çıkarılan dersler ışığında belirliyor ve eski askeri örgütün olumlu ilkelerini geliştirerek benimsiyordu. Örgütün yapısında yönetim kadrosu oluşturulurken, Parti Merkez Komitesi'yle ve yerel parti örgütleriyle bağlar kurulurken, somut amaçlar ve eylem görevleri saptanırken Ekim Devrimi'nin ve SBKP'nin askeri-siyasi faaliyetlerinin tecrübelerinden yararlanılıyordu.

Yeni koşullarda, AÖ'nün görevleri, hem önem bakımından hem de sayıca hızla artıyordu. Kısaca belirtmek gerekirse bu görevler şunlardı: Askeri-teknik aygıtı yeniden kurmak, genişletmek ve örgütsel olarak güçlendirmek; savaş gruplarını askeri teknik yönden eğitmek, çete hareketini aktifleştirmek; ordu içinde gizli örgütsel faaliyette bulunmak; silah sağlamak; düşman arasında çok daha etkin askeri ve siyasi istihbarat yapmak; ivedi ve sağlam askeri-teknik bağlar kurmak.

Parti'nin askeri örgütünün Eylül Ayaklanması'na kadar geçen süre içindeki deney ve geleneklerini benimseyen yeni AÖ, yapısını üretim birimi ve bölge esasına göre yeniden oluşturuyordu. Yeni üretim birimi ve bölge esası bütün Parti örgütlenmesi için geçerliydi. AÖ'nün temel savaş birimleri eskiden olduğu gibi onar kişilik değil, altışar kişilik kuruluyordu. Yalnızca mahallelerde ve köylerde değil, işletmelerde de savaş birimleri oluşturuluyordu. Her grubun başına, ya askeri bilgisi olan ya da cephe

görmüş, savaş deneyi olan komutanlar atanıyordu. Bir Parti örgütünde altılı grup sayısı bir ya da birden fazla olabiliyordu. Altı kişilik grup oluşturmanın şartları yoksa, üç kişilik grup oluşturuluyordu. Dört tane altı kişilik grup, bir milis çetesi demekti. Dört çete ise bir tabur oluşturuyordu. Çetelerin ve taburların kendi yönetim karargâhları oluyordu ki her karargâhın komutanı da genellikle bir emekli subaydı.

AÖ'nün daha büyük örgütsel kuruluşu yöre idi. Bölge Askeri Örgütü, küçük kentlerdeki ve bu kentlere bağlı köylerdeki bütün altılı savaş gruplarını, çeteleri, takımları birleştiriyordu. Sofya, Plovdiv ve öteki en büyük kentlerin birkaç yöresi ya da alt yöresi bulunuyordu. Orta büyüklükteki kentler ise köylerinden ayrı olarak yöre oluşturuyorlardı. Bir ilde (Burada söz konusu olan Parti örgütlenmesi bakımından ildir, devlet yönetimi bakımından değil) bulunan bütün yöre örgütleri askeri il örgütünü oluşturuyordu. Tüm il örgütleri ise beş askeri bölge örgütü olarak birleştirilmişti. Ülkedeki askeri bölgeler şunlardı: Kuzeydoğu, Kuzey, Kuzeybatı, Sofya ve Güney. Askeri bölge örgütleri, devletin askeri bölgelerine alan bakımından tam uygun düşüyordu. AÖ'nün yönetici organı olan Merkez Kurulu Sofya'da bulunuyordu.

Belki okuyucu, Parti ile AÖ arasındaki ilişkilerin nasıl gerçekleştiğini soracaktır. Bu sorun, daha legalite döneminde, Parti'nin askeri örgütü kurulurken ilkesel olarak sağlam bir temele dayandırılmıştı. Daha o zaman şu temel ilke benimsenmişti: AÖ'nün normal çalışabilmesi için, özel görevleri ve özel amaçları bulunduğundan, doğrudan doğruya Parti MK'ya bağlı ve onun yönetimi altında olması gerekir. Bu ilke gereğince, bütün AÖ kararları ve talimatları, ancak MK'nın onayından geçtikten sonra yürürlüğe konuyordu. Bu ilke, Parti'nin alt organlarıyla AÖ'nün yerel birimleri arasındaki ilişkilerde de geçerliydi.

Vitoşa Konferansı'nda ve ondan sonra, Parti, yönetici kadro konusuna özel bir önem vermeye başladı. Bu sorunda başarıya ulaşılması, AÖ'nün siyasi dayanıklılığını sağlayacaktı. Parti MK'nın seçimi ve yeniden şekillendirilmesi sırasında, Kosta Yankov, üç kişilik MK Bürosu'nun üyesi oluyor ve AÖ yöneticiliğine getiriliyor. (Parti Bürosu'nun öteki iki üyesi İvan Manev, Siyasi

İşler Sekreteri, Stanke Dimitrov ise Örgüt Sekreteri olarak belirleniyorlar.)

AÖ'nün omurgasını askeri bölgeler oluşturuyordu. Her bölgeyi, bölge başkanı, karargâh başkanı MK (Merkez Kurulu) ile bağlantı sorumlusu (aynı zamanda il, kent komiteleri, bütün önemli yöre komiteleri ile olan bağların sorumlusu ve istihbarat işlerinin yürütücüsü) silahlanma sorumlusu ve kışlalardaki çalışmaların sorumlusu (bu çalışmalara ayrıca antimilitarist ya da kısaca AMİ çalışma da deniyordu) olmak üzere beş kişiden oluşan Askeri Bölge Komitesi yönetiyordu. Bu komite, kendi bölgesindeki tüm askeri ve örgütsel işlerden sorumluydu. Yöre, kent ve il askeri örgütlerinin komiteleri, bölge komitesine doğrudan doğruya bağlıydılar. Askeri bölge komiteleri Parti'nin il örgüt komiteleriyle sürekli bağlantıda bulunuyor ve yapacağı eylemler hakkında bilgi verip onay alıyordu.

AÖ'nün çalışmalarında temel ilke kesin konspirasyon uygulamaktı. Merkez Kurulu'nun (o zamanlar biz yalnızca Merkez diyorduk) tüm üye ve kuruluşlarından tutunuz da, yöre komiteleri üyelerine ve altılı grup sorumlularına değin tüm ilişkiler, bağlantılar, gizli istihbarat sorumluları, kuryeler, kimi durumlarda ise resmi posta (kuşku yok o zaman şifre ve sağlam adres kullanılıyordu) aracılığıyla sağlanıyordu. Merkeze, ya da AÖ'nün şubelerine gönderilecek tüm yazılı bilgiler, raporlar, mektuplar vb. ile oralardan gelenler, görülmez mürekkeple yazılıyordu. AÖ'ye bağlı eylemcilerin birbirleriyle ya da parti örgütlerinin sorumluları veya üyeleriyle yapacakları buluşmalar için her defasında gizli yerler ve ayrı parolalar saptanıyordu.

AÖ'nün çalışmalarındaki diğer temel ilke de, kendi kadrolarını en iyi biçimde tanımaktı. Yalnızca tam güvenilir kişiler örgüt üyesi olabilirdi. Bunların komünizm ideallerine tam anlamıyla bağlı olduklarını kanıtlamış olmaları ve gerektiğinde hayatlarını bile feda etmekten çekinmeyeceklerini göstermiş olmaları gerekiyordu. Genellikle bu üyeler, fizik olarak da işe elverişli kişilerdi. Komünist inanç taşımalarına rağmen giderilmez zaafları olan ya da gereksiz yere her şeyi merak eden, fazla içki içen, gönül macerası düşkünü veya geveze kişiler AÖ'ye üye olamazdı.

AÖ kadrolarını asıl olarak Parti ve Komsomol örgütlerinden seçip alıyordu. Ancak dürüst yurtseverler, cesur antifaşistler de yardımcı olarak seçilebiliyordu. Bu kişiler, her toplumsal katmandan, din, meslek ve yaş ayrımı yapılmaksızın seçilip örgüte alınan antifaşistler, yurtseverlerdi. AÖ kadrolarını Bulgaristan Halk Çiftçi Birliği üyeleri arasından seçiyordu, ki bu kişiler daha çok bu partinin sol kanadına bağlıydılar. Yine aynı şekilde, soldaki sendikalardan ve kimi durumlarda, anarkokomünist vb. gruplardan da yardımcılar seçip alıyordu. Bundan başka çalıştıkları işleri, meslekleri dolayısıyla düşman kampında görev yapan, ancak gerçekte halkın yanında olan insanlar arasından da yardımcı alınabiliyordu. Bu kişilerin çoğu Parti'nin askeri istihbarat çalışmalarına yardımcı oluyordu.

Bana AÖ Bölge Karargâhı'nın Merkez'le ve il yönetimiyle bağlantılarının sorumluluğu verildi. Komitenin bileşimi tam olarak sağlanıncaya değin, bağlantı sorumlusu, istihbarat işlerini de yürütüyordu.

ANT İÇME

İyice karanlık basıncaya kadar bağda bekledim ve sonra sokağın her iki yanını gözetleyerek Vela'lara doğru yürüdüm.

Daha ilk çalışımda, dış kapının sürgüsü çekildi ve sessizce avluya girdim. Sanki benim girmemi bekliyormuş gibi, bir gölge, avlunun alacakaranlığında bana doğru yaklaşmaya başladı. Görüp tanıdım diyemem, sezinledim: Bu Vela'ydı.

Sarılıp kucaklaştık. Ev karanlık içinde zor seçiliyordu, ancak pencerelerin camlarına yıldız pırıltıları yansıyordu. Bir süre önce orada kaldığım için alışkanlıkla avluya bakan odaya doğru yönelmiştim ki, Vela kolumu çekerek fısıldadı:

— Oraya değil, yukarı kata, çık ve beni bekle.

Başıyla işaret ettiği bölme, onların yattığı odaların tam karşısındaydı.

Merdivenlere yöneldiğimde, Vela sessizce ayrıldı benden ve avludaki gölgelerle bütünleşti.

... Yirmi gün var ki, Kuzeydoğu Bölgesi'nin üç ilinden biri

olan Şumen ili çevresinde harıl harıl çalışıyordum. Yaz gelmişti. Askeri Örgüt, her gün daha büyük bir hızla, silahlı ayaklanma yolunda güç toplamaya başlamıştı. Kısa bir süre içinde, çeşitli kanal ve "yatak"lardan yararlanarak ilin birkaç ilçesini dolaştım. Şumen'deki parti ve askeri örgüt kanallarını ve yataklarını kullanıyordum. Preslav, Nova Zagora, Kaspiçan vb. ilçelere gidip geldim. İlk işim, ilin askeri örgüt yöneticisiyle (fedakâr bir komünist, bir emekli ihtiyat subayıydı), onun yardımlarıyla ve ardından önemli ilçelerin parti ve askeri örgüt yöneticileriyle bağ kurmak oldu. Kuşkusuz ilin öteki ilçe ve köylerindeki ilçe ve köylerindeki ilgili yöneticilerle de görüşüyordu. Bu görüşmeler il çevresindeki AÖ kadrolarını yakından tanımak için olduğu gibi, konspirasyon kanalları ve bölge il yönetimi altındaki askeri örgütler, ve ayrıca üç askeri il komitesi arasında bağlantı kurma biçimleri (kurye, buluşma yeri, parola, şifre vb.) açısından da gerekliydi. Şumen'de ve önemli ilçe merkezlerinde yedek buluşma yerlerinin saptanması gerekiyordu. Askeri Bölge Komitesi, bu buluşma yerlerini kullanarak, ya doğrudan doğruya ya da Askeri İl Komitesi aracılığıyla Askeri Bölge Örgütü'nün bütün şubeleriyle bağlantı kuracaktı. Öte yandan, Şumen ile komşu Tırnovo ve Silven'deki askeri il komiteleriyle bağlantı kurulması zorunluluğu gizli kanalların oluşturulmasını gerektiriyordu. Bu iki il başka askeri bölgelere bağlı olmasına rağmen bizim de bağlantı kurmamız gerekiyordu.

Böylece bütün il çevresine yayılmış bir AÖ ağı oluşuyordu. Belirtmem gerekiyor ki bu özel bölgede gerek parti çalışmaları, gerekse askeri örgütlenme çalışmaları yalnızca Bulgarları değil, emekçi Türkleri de kapsamına alıyordu. Özellikle Omurtag ve ilçelerinde Novi Pazar, Tıggovişte, Madra, Osmar gibi yerlerde ve tabii ile merkezlerinde, bu yönde elde edilen başarılar çok büyüktü. Ayrıca, İle yeni yerleşmiş olan yoksul Ermeni mülteciler de, Parti'nin güçlü etkisi altındaydı. Çalışmalarımızda bize en etkin şekilde yardımcı olan bir örgüt de Dobruca Devrimci Örgütü'ydü.[21] Bu örgüt, daha çok Romanya ile çizilen yeni sınır boyuna yerleştirilmiş Dobrucalı göçmenler arasında yaygın siyasi faaliyet sürdürmekle kalmıyor, aynı zamanda ulusal devrim bay-

rağı altında yılmadan silahlı mücadele sürdürüyordu. 1925 Nisanı'na kadar Dobruca Devrimci Örgütü'nün Bulgaristan topraklarındaki savaşçıları ve silahlı çeteleri gerekçe BKP ve onun askeri örgütünün saflarına katılmış oldular. İlin silahlandırılması yeterli hızda sürüyordu. Daha benden önce, ilin silah sağlayıcısının önüne konulan görev, yani her askeri yörede gizli silah depoları kurulması görevi neredeyse tamamen yerine getirilmiş ve il çevresindeki birçok silah deposunda (ki başlıcaları Tirgovişte, Popovo, Preslav, Divdyadov vb. yerlerdeydi) artık silah yığınağı yapılmaya başlanmıştı.

AÖ'nün önünde duran bölge çapında bir başka görev de çete hareketi idi. Bu görevin yerine getirilmesi için var olan koşulları yerinde öğrenmem gerekiyordu. Ülkenin başka yerlerindeki gibi, burada da, ikili amacı olan silahlı partizan çeteleri oluşturmak gerekiyordu. Bu amaçlardan biri, emekçi yığınlar arasında ajitasyon ve siyasi çalışma sürdürerek, yeni silahlı ayaklanma davasını yaygınlaştırmak ve devrim ruhunu yükseltmekti. İkinci amaç ise, düşmana karşı vur kaç saldırılar düzenlemek, düşman güçlerinin yol ve iletişim bağlarını bozmak ve sabotajlar yapmak, gerekirse açık silahlı çatışmalara girmek ve böylece iktidarın silahlı direncini kırmak ve ezmekti. Çetelerin bileşimine öncelikle alınan komünistlerin yanı sıra partisiz birçok antifaşist, sol çiftçiler, Komsomol üyeleri ve anarşistler de çetelere girebiliyordu. Bunların çoğunluğu, faşist yönetim yüzünden silahlanıp dağa çıkmak zorunda kalan insanlardı. Ülkenin başka yerlerinde, daha Eylül Ayaklanması sırasında ortaya çıkan savaş birliklerinden arta kalan çeteler de vardı. Bu savaş birlikleri, ayaklanmanın yenilgiye uğratılmasından kısa bir süre sonra yeniden toparlanmışlar ve AÖ'nün partizan çeteleri olarak savaşlarını sürdürmeye başlamışlardı.

Kuzeydoğu Askeri Bölgesi'nin, arazinin elverişsizliğine rağmen çete hareketinde belirgin bir geleneği vardı.

1924 yılı ilkbaharından beri çalışmalarımızın odağında yer alan ve AÖ'ye yeni bir siyasi nitelik kazandıran olgu, BHÇB sol kanadının yanımıza çekilmesi ve aramızda güçlü bir eylem birliğinin sağlanmasıydı. 9 Haziran'dan ve Eylül Ayaklanması'ndan

sonra BHÇB –özellikle sol kanadı– evrim geçirerek Birleşik Cephe'nin zorunluluğunu kavramıştı. Faşist hükümet darbesinden hemen sonra, kimi yerlerde ayaklanma sırasında, hatta ayaklanma hazırlığı esnasında gerçekten kardeşçe ilişkiler kurulmaya başlanmıştı. BHÇB'nin sol kanadı, en alt birimlerden en üst yönetim organlarına dek her düzeyde parti örgütlerini yeniden kurabilmeleri için BKP'nin sağladığı desteğe büyük değer vermiş ve daha 1923 Kasım'ında açık ve kesin olarak Birleşik Cephe yönünde tavır almıştı. İlk başarı, ayaklanmadan sonra, 1923'ün kasım ayında yapılan genel seçimlerde alındı. İki parti kendi siyasi tarihlerinde ilk kez birlik halinde seçimlere katılmış ve büyük bir seçim başarısı elde etmişlerdi. BHÇB'deki Birleşik Cephe yanlıları, yeni bir ayaklanmaya hazırlanma politikasını da benimsediler. Bu konudaki görüşleri, tanınmış çiftçi yöneticilerinden Dimitır Grinçarov'un yayınladığı "Emek Demokrasisi Bloku" broşüründe ve ayrıca Birleşik Cephecilerin çıkardığı "Narodna Zaştina" (Halk Savunması) gazetesinde –ki Grinçarov bu gazetede redaktördü– çok açık biçimde sergileniyor ve temellendiriliyordu. 1924 yılı ilkbaharında, Parti MK, BKP ile BHÇB'nin siyasi eylem ve savaşlarını doğrudan ve ortaklaşa yönetme amacıyla Birleşik Cephe'nin ulusal komitesini kurma girişiminde bulundu.

BHÇB'nin derin köklere sahip olduğu Şumen'de her iki siyasi partinin yönetimleri arasında iş ve eylem birliği için bir genel anlaşmaya varılması, güçlü ve kendiliğinden gelme bir halk desteği buluyordu. BHÇB yönetiminde sol kanadın en tanınmış üç yöneticisi Petko D. Petkov, Dimitır Grinçarov ve Nikolay Petrini, bu yörede halk arasında kuşkusuz yüksek itibar sahibiydiler.

Antifaşist birlik ruhu, Şumen yöresinde AÖ'nün genişlemesine çok elverişli koşullar yaratıyordu. Öyle ki, Çiftçi Partisi üyeleri ve öteki dürüst antifaşistler, daha ilk öneriyi alır almaz, komünistlerle omuz omuza ve onların siyasi yönetimi altında altılı savaş gruplarına giriyorlardı.

...Vela yatak odasına geldi. Yalnız değildi. Sessizce kapı eşiğini geçerken, arkasında tanımadığım bir erkeğin de girdiğini gördüm. Konuşmadan girmişlerdi. Anlaşılan Vela benden söz etme-

mişti ona, çünkü beni görür görmez adeta ağzı açık kaldı. Şaşkın bakışlarıyla kendi kendine "Bu genç kadın da ne arıyor burada? Tam da şimdi, bunca önemli şeyi konuşacağımız bir sırada nereden çıktı bu?" der gibiydi.

Tanımadığım kişi, benim varlığım karşısında o denli şaşırmıştı ki, odaya girerken selam vermeyi bile akıl edemedi. Önce ben başımla onu selamladım. O, gözlerini "Kim bu kadın?" dercesine Vela'ya çevirdi.

Vela, bu sessiz soruyu alaycı bir gülümsemeyle hemen cevapladı:

— Evet bizden, tamamen bizden biri. Aynı konu için onu da çağırdım.

Daha fazla açıklamaya ihtiyaç duymadığı besbelliydi; zira gülümseyerek elini uzattı.

—Hemen anlamalıydım bunu zaten, affedersiniz. Ben Atanasov.

Ben de kendi adımı söyledim.

Vela hemencecik söze karıştı,

— Atanasov veya tam olarak Viço Atanasov, dedi ve kartvizitini tamamlar gibi ekledi:

— Eski öğretmen, eski ortaokul müdürü, ceza yasasının çok iyi bilmediğim yetmişinci maddesi gereğince öğretmenlikten kovulma...

— Rica ederim, rica ederim! diyerek protesto edercesine Vela'nın sözünü kesti Viço Atanasov. Bu tekrarlanan "eski" sözünü hiç beğenmedim. Ben "hâlen" de varım, eskimedim. Hâlen ressamım. Halen Bulgar Dağcılar Birliği'nin kurucusuyum. Halen tiyatro yönetmeniyim. Halen dram ve komedi oyuncusuyum. Halen Şumen polisinin müşterisiyim. Halen...

— Yeter, Viço! diye neşeyle sözünü kesti Vela.

O güne dek, onu sadece ismen tanıyordum. Oportünizmin kesin düşmanı, Eylül çizgisinin ateşli savunucusuydu. Şimdi Vela'nın onun hakkında söyledikleri ve kendisinin şaka yollu da olsa ekledikleri de, gerçeği aynen ifade ediyordu.

Kuşkusuz bu gece şakalaşmaya pek vaktimiz yoktu. Atanasov, AÖ'de yeni görevini üstlenmek ve gelecekteki çalışmalarıyla ilgili somut talimatlar almak üzere çağrılmıştı. Vela'yla ikimiz, ilin askeri örgütleyicisi ile birlikte, Viço Atanasov üzerinde

durmuştuk. Şumen'deki askeri ilçe örgütünün iki yöneticisinden biri olacaktı. Bu gece parti önünde ant içmesi gerekiyordu.

Masanın çevresindeki küçük iskemlelere oturmuştuk. Viço Atanasov sorularımızı cevaplayarak, parti örgütünün Şumen'in güney kesimindeki durumunu açıkça gözlerimizin önüne seriyordu. Sonunda, Vela andı ezbere okumaya başladı. Viço, kelime kelime onun söylediklerini tekrarlıyordu. Sonra Vela, masaya eğildi ve masanın üzerinde duran silahı öptü. Viço da, ondan sonra eğilerek öptü. Bu hareket, içilen andı geri dönüşü olmayan bir kadere bağlıyordu.

Böylesi bir ölüm andını, ölünceye değin davadan dönmeme andını bir zamanlar Nisan Ayaklanması'na gidenler de içmişlerdi. Havarinin[22] büyük davanın sırrına vardırdığı ve aydınlattığı dedelerimiz, beyaz saçları üzerinde ulusal özgürlüğün doğurduğu, onca baskı ve acıya katlanmış yiğitler de içmişlerdi bu andı.

MERKEZE TANITILMA

Düşündüğümün aksine, buluşma yeri olan kitapçı dükkânı, başkentin çok tanınmış bir caddesinde bulunuyordu. Askeri bölge başkanı, buluşma yerinin adresini söylediği zaman, şaşkınlıkla "Olamaz! Burası Sofya'nın merkezinde bulunuyor!" demiştim. Boyan Bılgaranov (Bogdan), anlamlı şekilde gülerek, "Evet, evet merkezde, çok doğru söylüyorsun..." demişti.

Şaşırmakta haklıydım. Sofya aristokrasisinin sokaklarından biri sayılan Levski Caddesi egzotik sarı kaldırım taşlarıyla döşenmişti ve hükümet dairelerinin bulunduğu merkezdeydi.

Sofya'ya ilk kez geliyordum. Merkez'le tanışacaktım ve heyecanlı olmam doğaldı.

19 numaradaki kitapçı dükkânını kolayca buldum. Buluşmayı sağlayacak olan kitapçıya kendimi tanıttığım sırada herhangi bir şey olmadı. İki saat sonra önceden kararlaştırılmış olduğu gibi dükkâna yeniden gelecektim ve kitapçının bu arada haber vereceği Merkez'den bir yoldaş, beni oradan alacaktı.

Öyle de oldu. Merkez'den olan yoldaş gelince başımla işaret verdim, ikimiz de sessizce dükkândan çıktık. Gördüğüm bildiğim

bir adam değildi. Elinde fazla büyük olmayan bir paket tutuyordu. Georgi Bakalov'un çıkardığı "Nov Pat" (Yeni Yol) dergisinin son sayısı. Aslında paketi kitapçıdan almıştı. Parola buydu. Biraz önce aynı paketi kitapçıya ben vermiştim. Yeni gelen tanımadığım kişi, bununla hem kendisini tanıtıyor, hem de derginin dağıtımıyla uğraşan biri görünümünü sağlıyordu.

Levski Sokağı'ndaki kitapçı, yani buluşma yerinde ilk bağ kurduğum kişi Petko Napetov'du.

Devrimci hareket tarihimizde bu isim iyi tanınır. Kitapçı olarak karşıma çıkan Petko Napetov, 1928 yılından 1932 yılına dek İşçi Partisi'nin sekreterliğini yapmış ünlü bir devrimci, Sofya proletaryasının tanınmış sözcüsü, korkusuzca önemli grevler örgütlemiş, parlamentoda ateşli, cesur konuşmalar yapıp demeçler vermiş, Lenin'in yurduna ilk işçi-köylü delegesi olarak gitmiş, işçi sınıfımızı temsil etmiş ve Sovyet ülkesi hakkında, coşkulu izlenimlerle ilk kitabı yayınlanmış bir kimseydi. Petko Nabetov, 1933 yılında başkent proletaryasını yeniden greve götürürken Sofya dolayında "meçhul katillerce" kurşunlanarak öldürülmüştür.

Kitapçının karşı köşesinde, Halk Tiyatrosu'nun girişinin tam karşı tarafında ve sarayın sarı tuğlalı duvarının güneyinde, başkentin "Şehir Parkı" uzanıyordu. Şimdi de aynı yerde bulunuyor bu park. Henüz tanımadığım yabancıyla parka doğru yürüdük.

Boş bir bank bulup oturduk. Parka doğru yürürken sezdirmeden onu inceliyordum. Otuz yaşlarında gözüküyordu. İyi giyinmişti, ama elbisesi pek pahalı kumaştan değildi. Orta boydan biraz uzunca sayılırdı. Epeyce zayıftı. Sivri burunlu, kemikleri fazlaca çıkık boz çehreliydi. Belki de yüksek dereceli gözlük camlarından ötürü soğuk bir izlenim yaratan yüz ifadesi vardı... Konuşmadan yürümüştük ve benimle herhangi bir ilişkisi olduğunu ya da benle ilgilendiğini gösterecek ne bir tek kelime söylemiş ne de herhangi bir jest yapmıştı. Ancak parkta oturduğumuz anda varlığını keşfetmişti.

Oturdu, dergi paketini aramıza koydu, yüzünü birazcık benden yana çevirdi ve sanki, rasgele tanışmış iki kişi arasında rasgele bir konuşma geçiyormuş gibi bir tutum takınarak konuşmaya başladı. Solgun yüzünde hiçbir ifade izi belirmeden, gözlerin-

de ne düşündüğünü anlatan hiçbir belirti olmadan gözlüğünün kalın camları ardına gizlenircesine konuşmaya başladı:

— Nereden geldiniz?

Soruyu kesik ve yavaşça sormuştu.

— Ruse'den

— Hangi trenle? Saat kaçta?

Tam cevap verdim. Trenin geliş saatini de söyledim.

— Sizi kim gönderiyor?

— Bogdan, diye cevapladım.

— Adınız ne?

Takma adımı söyledim.

— Yaa, Sonya öyle mi? diye şaştığını belirtti. İşte ancak o zaman sesinin tonunda ve gözlerinin bakışında içtenlik ve sıcaklık kıvılcımlarını hissedebildim. Yüreğim rahatladı.

Yabancı adam yine biraz önceki gibi ve yalnızca benim duyabileceğim biçimde alçak sesle konuşmasını sürdürdü.

— Sizi bekliyorduk Sonya, ama akşam treniyle bekliyorduk. Herhalde zamanında hareket edemediniz, bir engel çıktı belki de?

Öyleydi. Bölge yöneticisi alıkoyduğu için on iki saat geç hareket etmiştim. Bölge yöneticisi, gerekli polis izin kâğıdını sağlamadan beni göndermek istemiyordu. Çıkarılan izin kâğıdının durumu ise berbattı, güven vermiyordu. Yeniden hazırlanmasını istemişti. Bütün bunları, genel hatlarıyla kısaca anlattım.

— Anlıyorum, diye başını salladı ve ekledi: Ancak ileride böylesi sapmalar asla olmamalı! Her ne olursa olsun, önceden saptanan uygulanmalı!

Kısa ve açık sözlerle konuşuyordu. Öyle bir ses tonu vardı ki, ne tartışmaya ne de itiraza meydan veriyordu.

— Şimdilik ayrılmamız gerekiyor, diye ekledi. Yarın yeniden görüşeceğiz. sabah saat dokuzda, bu parkta, burada. Ancak çok rica ederim, tam saat dokuzda! Saatiniz var mı?

Vardı. Ayağa kalktı. Zaten topu topu birkaç dakika oturmuştuk. Ben de kalktım.

— Adım Nagel. Unutmayın, Nagel diye çağırırsınız beni. Şimdi her ihtimale karşı, niçin buluşmuş olduğumuzu kararlaştıra-

lım. (Her ihtimal derken, açıklamadı ama, bir tutuklama falan olursa demek istediği kendiliğinden anlaşılıyordu) Evet ben "Yeni Yol" dergisinin idarecilerindenim ve şimdi, abone konusunu görüşmüş oluyoruz. Hoşça kalın. Yarın yine burada.

Elimi sıktı, başıyla nazikçe selam verircesine eğildi ve paketi koltuğunun altına alarak uzaklaştı.

Nagel, Merkez kadrolarındandı ve ülke içiyle (askeri bölge örgütleri) ve dışıyla askeri-teknik bağları yöneten şubenin başkanıydı. Asıl adı Nikola Jelyazkov'du. Ortaya çıktığında Bulgaristan'da yer yerinden oynarcasına gürültü koparan bir diğer takma adı ise "Büyük X"ti: "Çeka yöneticilerinden Büyük X"...

Ertesi günkü buluşma, tam belirlenen saatte gerçekleşti. Şehir Gazinosu tarafından parka girip belirlediğimiz yere doğru ilerlediğimde, yine koltuğunun altında Bakalov'un dergisinden bir paketle geldiğini gördüm.

Yaklaştığımızda, benim tam dakikasında gelişimden hoşnutluğunu belli edercesine gülümsedi ve,

— Merhaba Sonya, şurada biraz oturabilir miyiz? Beni mutlu kılarsınız, dedi.

Gösterdiği bank, böylesi buluşmalar için çok elverişli yerdeydi. Bankta oturanlar, önlerinden geçenleri gözetleyebilecekleri gibi, Parkın Halk Tiyatrosu yönündeki çıkışıyla saray duvarı arasındaki kısmını da görebilirlerdi. Arkalarında ise, sık ağaç yaprakları ve süs fundaları bir korunak oluşturmuştu.

Nagel, elindeki dergileri dizlerinin üzerine koydu ve hafif sesle konuşmaya başladı:

— Konspirasyon işlerinde deneyiniz var mı bilmem, bu konuda açıklama yapmanızı da istemiyorum. Ancak yaşınızı göz önüne alırsam, bu karmaşık meslekte, bir iki dersin hiç de gereksiz olmayacağı ortaya çıkar. Bu yüzden izninizle, yalnızca basit, ancak herkesin tam olarak uyması gereken üç kuraldan söz edeyim.

Nagel, paketten bir dergi çıkardı ve sayfalarını çevirmeye başladı. Bir dergi de bana verdi. Bizi gören biri, Bakalov'un dergileri üstüne konuştuğumuzu sanırdı.

— Birinci kuralı dün anımsattım size, randevulara tam vaktinde gelmek. Çok ender durumda, beş dakika gecikme olabilir, ama

tekrarlıyorum, çok ender durumlarda. Buluşma bittikten sonra, o yer veya sokakta eğlenmeniz, kalmanız asla doğru değildir.

— İkinci kural: Bulunduğunuz çevrenin merakını uyandıracak her şeyden kaçının. Ne elbiseniz, ne süs eşyanız, ne davranışınız, ne de herhangi bir dış görünüşünüz dikkatleri üzerinize çekmelidir...

— Ve üçüncü kural: Acaba ajan, polis var mı diye, asla etrafınıza bakınıp durmayacaksınız. Eğer izlendiğinizi sezerseniz, adımlarınızı hızlandırdığınızı belli etmeyecek, koşmayacak ve kaçmayacaksınız. Ansızın, birdenbire tramvaya, otobüse binmek ya da inmek, kalabalık bir geçide dalmak, bildiğiniz bir eve ya da iki çıkışlı bir antreye girmek gibi imkânlardan yararlanarak kurtulmaya çalışacaksınız.

Nagel, elindeki dergiyi kapadı, bendekini de aldı ve yeniden pakete koyup sararken ayağa kalkı ve:

— Gidelim artık, dedi.

Bunu bekliyordum zaten. Nagel beni "büyüklerden" biriyle buluşturacaktı. Merkez Askeri Örgüt üyelerini kendi aramızda böyle nitelendiriyorduk.

Her zaman kalabalık olan Bit Pazarı dolayındaki iki katlı bir binaya gittik. Küçük bir bahçesi vardı. Kimse fark etmeden kalabalıktan çabucak ayrılarak giriş kapısından içeri dalıp hemencecik kaybolabileceğin türden bir ev. Nagel zemin katta bir kapıda durdu, zili çaldı. İçerden ayak sesi gelip gelmediğine kulak verdi, binanın bahçe duvarında kimse olup olmadığına baktı ve becerikli biçimde elindeki anahtarı kilide sokup çevirdi. Kapı kolayca açıldı.

İçeri girdik. Nagel, kapıyı yeniden kapadı. Uzun, loş bir koridor. Nagel elektrik düğmesini çevirdi. İşte o an, kalın bir ses, hafifçe

— Günaydın, dedi.

Hiç beklemediğim bir anda, birdenbire koridorun dibinden gelmişti ses. Nagel elektrik düğmesini çevirirken ona doğru döndüğüm için ses arkadan gelmişti. Titredim ve elimde olmadan sesin geldiği yana döndüm.

Tanımadığım; orta yaşlı, orta boylu, koyu elbiseli, siyah saçlı, bıyıklı, kalın gözlüklü ve kara gözlü, kara kaşlı biriydi. Her şeyiyle kara bir adam. Yüzündeki tek beyazlık gülümsemesiydi diyebilirim. Selam verdikten sonra gülümsemişti.

Bu durum karşısında doğal olarak hiç de şaşırmayan Nagel, bana dönerek onu tanıttı:

— Bu yoldaş Merkez'in yöneticisi.

Benim için yabancı olan adam Nagel'in söylediğini doğrular biçimde;

— Evet, dedi, sessizce güldü ve elini uzatarak, Straşimir diye adını söyledi. Sonra da, biraz kenara çekilerek bana yol verdi ve,

— Buyrun, diyerek içeri davet etti.

Gösterilen yere oturmadan önce, Nagel'le ertesi günkü randevunun yerini ve saatini saptadık. O, oturmadan vedalaşarak ayrıldı, çıktı.

Straşimir, aydın bir kişinin rahatlığı içinde konuşuyordu. Güzel konuşan bir insan olduğu hemen belli oluyordu. Düzgün konuşmasıyla birlikte, karşısındakini etkileyen ve içtenlik havası veren bir insan olduğu görülüyordu. Bu, anasından örgütleyici olarak doğmuş, yığınları peşinden sürükleyebilen biri diye nitelediğimiz kişilere özgü bir şeydi. Birkaç dakika geçmiş ya da geçmemişti ki, aramızda farkına varmadan bir güven havası doğuvermişti.

Onu dinlerken aklıma yavaş yavaş Üçbunar'da[23] geçirdiğim döneme ilişkin bazı anılar gelmeye başlamıştı. Bu anıları Straşimir'in sesi hatırlatıyordu. Onun hakkında, bana söylenen bu takma adı ve Merkez'den olması dışında bir şey bilmemem gerektiğinin bilincindeydim. Ancak buna rağmen, içimden gelen bir sese kulak vererek akan düşüncelerim, ısrarla gözlerimin önüne aşina simalar çıkarıyordu. Üçbunar Parti Örgütü'nde hemen hemen bir yıl kalmıştım. 1921 yılındaydı. Rusçuk'taki pedagoji enstitüsünden ayrılarak Sofya'daki pedagoji enstitüsüne yazılmıştım. Üçbunar'da o kadar çok komünist tanımıştım ki: Toplantılarda, konferanslarda, mitinglerde, tartışmalarda kaç konuşmacı görmüş tanımıştım, kaç coşkulu komünist konuşmacı... İşte şimdi, Merkez'den yoldaşı ne denli uzun süre dinlersem, bu se-

sin tanıdık hem de Üçbunar'dan bir ses olduğuna inancım da o denli güçleniyordu... En sonunda.kesinlikle anımsadım da: Bu sesin sahibi, ateşli komünist, gazeteci ve tavizsiz bir savaşçı olan Marko Fridman'dı, Straşimir... Bu onun takma adıydı.

Gözlüğünün altından kara gözlerini yüzüme dikerek konuşuyordu:

— Hakkınızda çok az şey biliyoruz. Kendinizden söz etmenizi rica edeceğim, ancak bunun üçüncü bir kişinin önünde olmasını yeğlerim. Sanıyorum, gücünüzden daha iyi ve tam yararlanabilmek için bunun gerekli olduğunu kavrıyorsunuzdur...

Konuşmamız, Straşimir'in hakkımda kendince bir değerlendirme yapmasına imkân verecek kadar uzun sürdü. Zaten Merkez'e tanıtılmamda güdülen asıl amaç da buydu. Askeri Bölge Komitesi üyesi olarak, ancak yüksek askeri organın onayından geçtikten sonra bana verilen görevleri yerine getirebilirdim. Üzerinde nasıl bir izlenim yarattığımı ve beni nasıl değerlendirdiğini bilmezdim, ama benim gözümde Straşimir, AÖ'nün "büyükleri hakkında" önceden beslediğim kanıyı tamamen korudu. Yalnızca iyi hazırlıklı, yanızca partinin taktik-stratejik silahını iyi kullanmasını öğrenmiş, pratik parti görevlerin iyi bilen bir yoldaş değildi; aynı zamanda coşkulu, inancının doğruluğundan kesinlikle emin, üstelik davasına kararlıca sarılmış ve hiçbir tereddüte kapılmadan inancının doğruluğunu ispatlamaya hazır bir insandı.

— Bugünlük konuşmamızı burada kesebiliriz Sonya, diyerek en sonunda koltuktan kalktı Straşimir. Yarın yeniden burada görüşürüz. Nagel'le ilk çalışmanızı bitirdikten sonra. Şimdi bir ricam olacak...

Kadro sorunu üzerinde duruyordu. Savaşlarda denenmiş kadro gerekiyordu. Başkent polisinin bilmediği kadrolar. Merkez'den kimi kesimlerin tamamlanması için gerekliydi bu kadro.

— Bayan yoldaşlara ihtiyacımız var, diye ekledi. Çok gizli çalışmalar için, burada, Merkez'de...

Yeniden buluşuncaya değin tam yirmi dört saat zamanım vardı. Beklenmedik mutluluk!

Sofya'yı seviyordum. Sofya, her şeyin hareket içinde olduğu ve değiştiği çok yanlı yaşamıyla beni cezbediyordu. Çok sevdiğim

tanınmış parti yöneticileriyle –ki onları görebilir, dinleyebilirdim– mücadeleci proletaryasıyla, iyi yetişmiş, yurtsever halkçı aydınlarıyla ve kuşkusuz zengin kültürüyle de beni cezbediyordu Sofya. O dönemde Sofya, gelişmeye, ilerlemeye susamış genç bir insana, sağır, dilsiz, solgun taşralı bir gence hayal ettiği her şeyi en yüksek ölçülerle verebilecek bir şehirdi.

Hayal edip tasarladığım Sofya, böyle bir şehirdi. Ne ki 9 Haziran'da gece karanlığında gelen hükümet darbesinden iki yıl ve Eylül yangınından bir yıl sonra bugün, tanınmayacak biçimde değişmişti. İlk bakışta, her şey anımsadığım gibi yerli yerinde duruyordu. Ancak bu görünürde böyleydi, aldatıcı bir izlenimdi bu. Sofya, kendi töresini, ruhunu, iç dünyasını tamamen değiştirmişti. Parti'nin lokalleri ya kapatılmış ya da iktidardaki faşist blokun dairelerine dönüştürülmüştü. Yakılanın yerine tüm üyelerin gönüllü para yardımıyla yeniden inşa edilen Parti Evi ise, "Toplumsal Güvenlik" denen cinayet yuvasının Gizli Polis Müdürlüğü yapılmıştı.

Şimdi Sofya, küskün, üzgün, ancak gerginlik ve bekleyiş içinde bir şehir gibi görünüyordu bana. Büyük kentin atmosferinde, yakında, hem de çok yakında, görünürdeki sessizliği dağıtacak şimşekler çakacaktı. Sokaklarda ve gizli evlerde yüzlerce komünist, sol çiftçi ve öteki antifaşistler birbirleriyle buluşuyorlardı. 1923 sonbaharındaki beyaz terörden sonra taşradan buraya gelmiş, yangının tahribatından kurtulmuş ve Eylül Ayaklanması'ndan sonra bir ölçüde ayakta kalabilmiş bu kişiler için Sofya, küçük taşra şehirlerine kıyasla bir ölçüde daha güvenlikliydi.

Yanmış olan Halk Tiyatrosu da endişe veriyordu insana. Kararmış yıkıntılar bir simge, yanmış, yıkılmış Bulgaristan'ın simgesi gibi göze çarpıyordu. Tiyatro binası, tesadüfen yanmıştı. Ne var ki, yurttaşların para yardımı yapmalarına, kültür ve sanat çevrelerinin ısrarlarına rağmen, hükümet tiyatroyu onarmak için hiçbir girişimde bulunmuyordu. Çünkü iktidarı ele geçiren bu eşkıyalar karanlığı seven ve geceyle gelenler, sanat ve kültürün ışıklarından korkuyorlardı...

Merkez'le buluşmalarım bir hafta kadar sürdü. Merkez, silahlı mücadelenin temel biçimlerini derinliğine ve genişliğine sapta-

mış, hazırlamıştı. Bu savaş biçimleri, genel çizgileriyle partimizin şimdiye dek geçirdiği devrimci deneyimlerden ve bu arada şüphesiz Asker Ayaklanması ile Eylül Ayaklanması'nın sağladığı tecrübelerden oluşuyordu. Ancak, Bolşeviklerin, Alman Spartakistlerin ve Macar komünistlerinin devrimci deneylerinin pratik özünü de kapsıyordu. İlk iş olarak, bütün partinin ve AÖ'nün silahlandırılması ve askeri eğitimi bir zorunluluk olarak ortaya konmuştu. Altılı gruplarda birleşmiş her üyenin bir silaha sahip olması ve silahını kollanmayı öğrenmesi gerekiyordu. İyi silahlanmış, demir disiplin içinde iyi örgütlenmiş, düzenli, binlerce ve binlerce komünist, sol çiftçi ve dürüst antifaşistten, aktif Komsomol üyelerinden, devrimci sendika üyelerinden ve aynı zamanda pek çok sol sosyalist ve anarkokomünistten oluşan ordumuzun, verilen işaret üzerine demir bir yumruk gibi kalkıp monarkofaşist rejimin tepesine inmesi gerekiyordu.

Öte yandan, bölge komiteleri yöneticilerinin çok iyi hazırlanıp, hesaplanmış kesin askeri eylem planları yapmaları gerekiyordu. Ayaklanma işareti verilince, bu planlar gereğince yığınsal olarak harekete geçilecekti. Planların ülkenin tüm yerleşim yerlerindeki düşman güçlerinin durumu, sayısı, silahı, askeri üssü, bağlantı ve ulaştırma sistemi, komuta bileşimi ve diğer niteliklerini içeren verileri kapsaması gerekiyordu. Bütün bu verilere uygun olarak da, askeri eylem planlarında, faşist yönetimin hassas noktalarına yönelteceğimiz saldırılar somut olarak belirlenecekti. Planlarda sınır koruma birliklerine ilişkin istihbarat da yer alacaktı. Sınır boylarındaki kanalları kullanarak, hem dışardan ilave silah sağlayacak, hem de Eylül Ayaklanması'ndan sonra yurtdışına kaçmak zorunda kalan yüzlerce siyasi göçmenin ülkeye girişini kolaylaştıracaktık. Geleceğin zaferi için onların yeni ayaklanmada doğrudan doğruya rol almaları önemli bir etken sayılıyordu.

Bütün bunlar, hazırlık çalışmalarının gerçekten de çok yönlü ve kapsamlı olduğunu gösteriyordu. 9 Haziran'da iktidarı zorla gasp edenlerin başlattığı ve Eylül'de alevleri her köşeyi saran iç savaşın yeniden körüklenmesi ve yeni bir hızla doğal sonucuna varılması, yani monarkofaşist zulüm ağının parçalan-

ması ve işçi-köylü hükümetinin kurulması gerekiyordu.

Sofya'da kaldığım sürenin ikinci yarısını Nagel'le geçirdim. Nagel, her şeyden önce, bana örgütün gizli şifresini açıkladı. Merkez'in bütün önemli talimat ve emirleri bize bu şifreyle yazılmış olarak gelecekti ve bunların deşifre edilmesi benim işimdi. Nagel bana bir şişe görünmez mürekkep ve onu görünür kılan sıvıyı verdi ve çok tutumlu harcamamı, çünkü piyasada bulunmadığını söyledi.

Merkez, hem görülmez mürekkebin hem de görünürünün türünü, bir tedbir olarak sık sık değiştirecekti. Bizim mektuplarımızı Sofya'ya özel kuryeler getirecekti. Bütün mektuplaşmalarda şifre kullanılması kesinlikle zorunluydu. Metnin tümüyle şifrelenmesi mevcut şartlarda imkânsız ise, hiç değilse isim ve adreslerin şifreyle yazılması gerekiyordu.

O sırada, Merkez'e kız kardeşim Gena geldi. Ben çağırtmıştım onu. Kendisine Askeri Merkez'in yazmanlığını verdiler ve ayrıca örgütün BKP MK ile bağlantısını sürdürme görevini yüklediler. Yazmanlık görevi AÖ'nün şifresini korumak, bütün talimatları şifreli metne çevirmek ve gerektiğinde her bölge için çoğaltmaktı. Merkez, ülkenin bütün bölgelerine talimat göndermek istediğinde metinleri Gena şifreleyecek ve çoğaltacaktı. Ayrıca, ülkenin her yerinden şifreyle yazılıp Merkez'e gönderilmiş mektupları deşifre edecekti. Bundan başka Merkez'in her üyesini tanıyacak ve gizli evlerde bu üyelerin birbirleriyle buluşmalarını sağlayacak ya da onlar arasında bağlantı kuracaktı.

Herhangi bir başarısızlık, yakalanma (ki bu ihtimal her an akılda tutulmalıydı) ya da evrak memurunun poliste çözülmesi davaya çok büyük zarar verebilirdi. Gena, takma ad da aldı. Bundan böyle, adı Elga idi.

1924 Ekim'inde Merkez'den çok acil bir emir aldık. Askeri Bölge Karargâhı, derhal Kuzeydoğu Bölgesi'ni terk etmelidir deniyordu. Çünkü, bir başarısızlık yüzünden polis sonbaharın başlarında iz sürmeye başlamış ve bütün karargâhı ortaya çıkarabilir, yığınsal tutuklamalar yapabilirmiş...

PLOVDİV ASKERİ BÖLGESİ HRİSTO GÖLEMETOV İLK BULUŞMALAR İLK ÖLÜM

Yeniden yolculuk. Bu kez güneye doğru: Sofya'dan Plovdiv'e. Plovdiv, ülkenin ikinci başkenti sayılır. Güney Bulgaristan Askeri Parti Bölgesi'nin merkezi. Bu bölge, dört büyük parti ilini (Plovdiv, Stara Zagora, Pazarcık, Haskova), onlarca kenti, yüzlerce köyü kapsıyordu. Ülke nüfusunun neredeyse üçte biri bu bölgede bulunuyordu. Üstelik buradaki iller, devrimci savaşlarda eski geleneklere sahip epey kalabalık partili kitlesi bulunan ve güçlü Komsomol örgütleri olan illerdi. Bu bölgede, özellikle Plovdiv ilinde binlerce ve binlerce sanayi işçisi ve bunların mücadeleci, yılmaz sendikaları vardı. Öte yandan ülkenin bu bölgesinde, Birleşik Cephe hareketinin genişletilmesi için çok elverişli koşullar bulunuyordu. Çünkü, Çarlığa karşı yiğitçe savaşan, BHÇB'nin büyük lideri Aleksandır Stamboliyski bu bölgede, Pazarcık'ta (Slavovitsa köyünde) doğmuş ve yine aynı yerde alçakça öldürülmüştü.

Merkez'in karargâhın yerinin değiştirilmesi isteği özetle şu nedenlere dayanıyordu: Merkez'e göre, bizim ekip kendine verilen görevi yerine getirmiş, Kuzeydoğu Bölgesi'nde AÖ'nün askeri örgütlenme yapısı tamamlanmıştı. Varna'da başlayan başarısızlık ve polisin iz sürmesi, çözülme yoluyla AÖ'ye de ulaşabilir ve bu yüzden, bölge komitesinin şimdiki ekibinin yerine yenisi gelmelidir. Bizim ekip ise, Güney Bulgaristan Askeri Bölgesi'nin yönetimini eline almalıdır, çünkü zaten oradaki ekip bir dizi başarısızlığa uğramıştır ve gerçekte orası yönetimsiz gibidir. Merkez, güvenliğimiz için tehlikeli olmasına rağmen, kararını vermiş ve üstelik Boyan Bılgaranov-Bogdan'ı yeni görevine göndermişti. Bogdan, kasım başlarında hareket ederek yeni bölge komitesinin başına geçti. Yeni komitenin bileşimi şöyleydi: Bölge Başkanı Bogdan, onun yardımcısı ve Karargâh Başkanı Hristo Gülemetov, bağlantı kurma ve istihbarat sorumlusu ben, silahlanma sorumlusu Jorj, bomba-dinamit-kundaklama işleri sorumlusu (ki bu eylemlere 1924 sonbaharından beri başlanmıştı) Georgi Ognyanov (Şopa), AMİ işler sorumlusu Teodosi Çolakov. Bu yoldaşların

ikisi, Hristo Gülemetov ve Teodosi Çolakov, eski bölge komitesinde de çalışıyorlardı. Georgi Ognyanov ise yalnızca bizden bir ay kadar önce buraya gönderilmişti...

Plovdiv. 1924 yılının 20 Kasımı. Akşam üzeri. Şehre henüz gelmiştim ki, beni Marçakov'un evine götürdüler. Genç, bekâr bir ayakkabı işçisi. Katolik kilisesinden biraz ötedeki yoksul baba evinde oturuyordu. Evin bir bölümünde annesiyle kendisi, öteki bölümünde ise evli olan kız kardeşi oturuyordu. Milü Marçakov'un annesi, yaşlı, saçlarına kır düşmüş, sevimli bir kadındı. Beni güler yüzle kendi kızı gibi karşıladı. Kim olduğumu, nereden geldiğimi, niçin geldiğimi sormadı bile. Biliyordu kadıncağız, hiçbir zaman, hiçbir şey sorulmaması gerektiğini öğrenmişti. Milü, biraz çıktı ve hemencecik döndü. Onunla birlikte Bogdan ve tanımadığım biri geldiler.

Program gereğince, bölge yöneticisiyle ertesi gün buluşacaktık. Ancak, durumda değişiklik olunca, buluşmanın hemen yapılması gerekmiş. Tanımadığım kişininse, daha Marçakov'ların eşiğini geçer geçmez aydınlıkta yüzünü görünce, kim olabileceğini hemen sezinledim; Hristo Gülemetov idi.

Fridman onun nasıl bir insan olduğunu bana anlatırken kısa ve özlü konuşmuş, ama iyi tanımlamıştı: "Trakya'da bir Bulgar ananın doğurabileceği en güzel erkek" demişti.

Bogdan bizi tanıştırdı, merhabalaştık. İtiraf edeyim ki, Fridman onu tanımlarken kesinlikle haklıydı. Orta boylu, yakışıklı ve benim yaşlarımdaydı. Beyaz, yuvarlak bir yüzü vardı, ama esmer Rodop kızlarının güzel yüz çizgilerine de sahipti. Büyük çakmak çakmak gözlerinin üzerinde kıvrık kara kaşlar, arkaya taranmış kestane renginde saçı, geniş, temiz rahat bir alın ve bütün yüzünü aydınlatan bir gülümseme...

Feleğin aramızdan ayırmak istediği Hristo Gülemetov, o güne dek şanlı bir yol izlemişti. Nisan Ayaklanması'nın kahramanlık ocaklarından biri olan ve isyancıların kanıyla sulanan efsaneleşmiş Bratsigovo'da doğan Hristo, daha lise sıralarında sosyalist fikirlerle haşır neşir olmuştu. Savaştan hemen sonra, yirmi yaşında bir gençken, kendi görüşündeki bir grup gençle birlikte Bratsigovo parti örgütünü kuruyor. Sofya Üniversitesi'nde hukuk öğ-

renimine başlıyor, ancak doğup büyüdüğü yerlere olan sevgisinden midir nedir, zamanının çoğunu orada devrimci uğraş içinden geçiriyor. Kristal gibi temiz bir yüreği, apaydın, açık bir karakteri, son derece iyi ve yumuşak bir tutum ve davranışı, tüm benliğiyle fedakârlıkta bulunma yeteneği olan ve her zaman iyimserlik içinde bulunan Hristo, genciyle yaşlısıyla herkesin tam sevgisini kazanmıştı. Başkentte üniversite öğrencileri ona "Bonbon" diyorlardı ve bu takma ad, daha sonraları, onun gizli takma adı olacak, gerçek isminin özgül niteliklerinden biri olarak kalacaktı. Anadan doğma örgütçüydü. Yığınları ardından sürüklemekte üstüne kimse yoktu. Üniversitede sanat-kültür ve spor kolunda öncüydü ve üniversiteliler örgütü ile doğup büyüdüğü Plovdiv yöresindeki parti örgütünün kalbiydi.

Yılmaz korkusuz bir savaşçıydı. Yatağının üzerinde, duvarda, Marx'ın, Engels'in, Botev ve Blagoev'in[24] resimleriyle birlikte Vasil Petleşkov'un resmi de asılıydı. 1876 Nisan Ayaklanması'nın Osmanlı'ya karşı verilen savaşların kahramanlarından, ihanet etmektense ateş çemberi içinde yatmayı yeğleyen ve "Ben yalnızdım, başkaları yoktu" diye diye ölen Bratsigovo'lu Vasil Petleşkov. Petleşkov'ların torunlarından biri ve Petleşkov'a layık bir devrimciydi Hristo Gülemetov. 1923 Eylül'ünde Pleven dolaylarında önemli parti görevleri yerine getiriyor, gizlilik içinde çalışıyor. Sonra doğup büyüdüğü yöreye dönüyor ve Vitoşa Konferansı'nın yeniden savaşa çağırdığı devrimciler arasında ilk saflarda yer alıyor. Bu yıl, ilkbahardan sonbahara karşılaştığımız güne dek, yine yılmaz, yorulmak nedir bilmez, eşine az rastlanan bir örgütçü olarak, bütün Güney Bulgaristan Askeri Örgütü'nün oluşturulmasında geceyi gündüze katarak çalışıyor.

O gece, üçümüz, geç vakitlere dek askeri örgütün geleceğini doğrudan ya da dolaylı ilgilendiren her şeyi konuştuk. Gülemetov'un yaptığı analize göre, askeri örgüt bölgesi tüm Güney Bulgaristan'ı kapsıyordu. Bölünmesi, gerçekte şimdi yapılıyordu. Öte yandan Burgas bölgesinin (Şimdiye dek Güney Bulgaristan bölgesi içindeydi) yeni yöneticisi Viladimir Zografov'un (Filip) ise bölgeyi tanımak, özelliklerini kavramak için, doğrudan doğruya yardıma ihtiyacı vardı. Ayrıca her iki bölgenin komşu olma-

sı ve askeri idari yönden bir bütün oluşturması, devrimci güçlerin ilerde de en sıkı işbirliği ilişkileri içinde olmalarını zorunlu kılıyordu. Bogdan ve Gülemetov'un bütün Güney Bulgaristan'ı kapsayacak biçimde yoğun bir çalışmayla hazırlığını yaptıkları büyük gizli konferans iki bölge arasındaki karşılıklı bağların açık belirtisiydi. Burgas'daki yoldaşlar, yine bu bağlardan ötürü, yakında yapılacak bölge konferansı (iki bölgeli konferans) dolayısıyla, konferansa on beş gün kala, Kuzinçev adında bir yoldaşı Gülemetov'a göndermişler. Gülemetov ondan söz ederken, "Sofya'daki yoldaşlar için aranıp da bulunmayacak bir hazine bu. Sofya'da 'Toplumsal Güvenlik Örgütü'ne atanmayı başarmış ve bize paha biçilmez yardımı oluyor..." demişti.

Plovdiv'deki durumu yakından öğrenmeye başladığımda, askeri bölge yönetimindeki illegal çalışmaların gizliliğinin yeterli olmadığı izlenimini edindim. O gece beni karşılayan ve gizlilik içinde savaşan yoldaşlar da bu konuda endişelerini anlatmışlardı. Bundan başka AÖ'nün İl Komitesi Bağlantı İşleri Sorumlusu Vlado Georgiev de birkaç günden beri buluşmalara gelmiyormuş. Beni karşılayıp Bogdan ve Gülemetov'la buluşturacak olan da yine oymuş ancak ortalıkta görünmemiş. Belli ki, tehlikeli bir durum vardı. Bogdan ve Gülemetov da, polisin aktifleşmesinden duydukları endişeyi belirttiler.

Gizli çalışmanın ciddi gereklerinden hareketle ve dile getirilen endişeleri de göz önüne alarak, hemen ertesi gün Plovdiv Parti İl Komitesi yönetimiyle görüşülmesini ve Bogdan ile Gülemetov'un bir an önce daha güvenlikli yeni evlere taşınmalarında ısrarlı olunmasını gündeme getirdim.

Doğuştan iyimser olan Gülemetov, endişe verici tehlike işaretlerinin belirdiği şu an dahi kendisinin ve öteki yoldaşların doğrudan tehlikede olduklarını göremiyordu. Belki bunda, bir ölçüde Bogdan'ın rahatlığının da payı vardı. İtiraf edeyim ki, Gülemetov'un iyimserliği bir ölçüde beni de etkiledi ve geceki endişelerimi biraz dağıttı. Gülemetov, Plovdiv "Toplumsal Güvenlik" Şubesi'nin denetimimiz altında olmasına (çünkü orada çalışan eski bir arkadaşımız polisin her niyetini önceden bize bildirmeye söz vermiş) güveniyordu. Gülemetov gibi Bratsigovo'lu olan bu aja-

nın, herhangi bir tehlike halinde mutlaka bize haber vereceği düşünülüyordu. Gülemetov bizi iknaya çalışarak "Her zaman ona güvenebiliriz, polisin harekete geçmesinden bir iki gün önce, en azından birkaç saat önce haberimiz olur" diyordu...

Polis örgütünde çalıştırdığımız güvenilir adamlarımızın sağladığı yardımların değeri, her türlü tartışmanın dışındadır. AÖ'nün Sofya'da, Varna'da ve ülkenin öteki bölgelerinde de polis örgütünde, gizli poliste çalıştırdığı böyle adamları vardı ve bunlar çok faydalı kimi durumlarda paha biçilmez yararlı işler yapıyor, düşmanın plan ve girişimlerini önceden bize bildiriyorlardı. Ne var ki, hem verdikleri bilgi ve işaretleri çok dikkatlice kontrol ediyor, hem de kendilerini sürekli izleyip göz hapsinde tutuyorduk. Çünkü onların ne ölçüde "bizim" adamımız olduklarından emin olmamız gerekiyordu. Örneğin Plovdiv'deki ajanımız, acaba ikili rol oynamıyor muydu? Her yönden denenmiş, sınanmış ve kontrol edilmiş miydi?..

Saatler geçiyor, Gülemetov, konuşmaya dalmış, bölgede yapılan işleri anlatıyor, genel durumu çiziyor, parti örgütüyle en sıkı ilişkiler içinde çalışan askeri örgütün durumunu, disiplin konusunu, mücadeleciliğini anlatıyordu. Anlatırken coşuyor, daha çok çalışmak gerektiğini vurguluyor, askeri yönetimin yeni yoldaşlara kavuşmasından duyduğu hoşnutluğu dile getiriyordu.

Plovdiv'e yeni gelmiş olan Bogdan, Gülemetov'un her şeyi ayrıntılı biçimde anlatması dolayısıyla, bölgedeki çalışmalar hakkında yeterli bilgi edinmişti. Bölge konferansında ele alınacak sorunların en önemlilerini saptamış bulunuyorlardı. Konferans aralık ayının ortalarına doğru yapılacaktı.

Bölge yöneticisine ve yardımcısına Merkez'in en son tavsiye ve istekleri hakkında geniş bilgi verdim. Konferans yapılırken nelerin göz önüne alınması gerektiğini Merkez'in görüşü olarak bana söylenen biçimde anlattım. El çantamın gizli tabanında (çift tabanlıydı) taşıdığım Sofya'nın yeni talimatını ve Merkez'le bağlantıda kullanılacak yeni parola ile şifre anahtarını da verdim.

... Birbirimizden ayrılırken gece yarısını bir saat geçiyordu. Konuşmamız birkaç saat sürmüştü. Oysa o denli az konuşmuş ve daha konuşulacak o kadar şeyimiz kalmıştı ki.

Ayrılırken el sıkıştık. Herkes birbirine,

— Hoşça kal yarın yine görüşürüz, diyordu. Hristo Gülemetov ise, o parlak gülümseyişiyle ekledi:

— Endişe etmeyin Sonya. Hemen yarın, gizli ev sorununu çözeriz. Söz veriyorum. Bogdan'la bana gelince, eğer bir aksilik olur da polis üstümüze gelirse, hiç değilse hemencecik manastıra sıvışacak vakit bulabiliriz sanıyorum. Herhalde manastırda kimse bizi ele vermez. Hoşça kal, başlar yukarı!*

Her ikisiyle ertesi akşam yine Marçakov'ların evinde buluşacaktık.

Yirmi Kasım'ı yirmi bire bağlayan geceydi.

O gece hafiften yağmur çiseliyordu. Gözlerimi yumup bir türlü uyuyamıyordum. Son gün o denli çok şey olmuş, kafamda o denli çok düşünceler geçmiş, etrafımda endişe verici o denli çok olaylar olmuştu ki, rahatım adamakıllı kaçmıştı.

Bir ara, başucumda birinin durduğunu hissettim.

Fırlayıp ayağa kalktım. Marçakov'ların evinde, yatağımı serdikleri küçük odada, alacakanlıkta Marçakov'un annesi duruyordu. Gözleri korkudan faltaşı gibi açılmıştı. Kadıncağız, heyecanla, bir şeyler anlatıyordu. Uyku sersemliği içinde, ne dediğini tam anlayamıyordum. Sonunda, başıyla pencereyi gösterdi. Dışardan kurşun sesleri geliyordu. Kendimi toparladım.

— İşitmiyor musun, diyordu yaşlı kadın, baksana yoldaş, ateş ediyorlar. İşte bak...

— Kim ateş ediyor anacığım kim?

— Oy keşke yanlış duymuş olayım, galiba manastır tarafından geliyor. Hey tanrım, hey tanrım bu bela geçse bari.

Ancak o zaman tam olarak kendime geldim, uyandım. Marçakov'un annesi, dün gece evine gelen o iki kişi için endişe ediyordu. Hemen giyindim. Öteki odada yatan Milü kalkmıştı. Annesi gibi endişeliydi ve avluya çıkıp çıkıp geliyordu. Kurşun sesi arttıkça, endişesi de artıyordu. Kurşun seslerinin geldiği yöne git-

* Başlar yukarı- Bu, bir selam sözü olmuştu artık. Dimitrov ve Kolarov'un "Açık Mektubundan" alınmıştı. Eylül Ayaklanması'ndan sonra Plovdiv'li komünistler birbirlerini, resmi olarak, böyle selamlıyorlardı.

mesini, kimlerin, nerede çatıştıklarını anlamasını rica ettim. Çatışma büyüktü. Tüfek ve tabanca sesleri duyuluyordu. Hem ses bir yerden de gelmiyor, değişik yönlerden geliyordu.

Marçakova Ana hemen atıldı,

— Ben gideyim kızım, benim gibi bir kadın kimsenin gözüne batmaz, dedi ve benim cevabımı beklemeden sırtına bir şeyler geçirip dışarı fırladı. Saatime baktım. Beş buçuk oluyordu. Oysa henüz koyu karanlık sürüyordu. Ateş sesi bir iki dakika daha sürdü ve şehrin üzerine gergin bir sessizlik çöküverdi. Kadıncağız, beklediğimizden önce döndü:

— Oy tanrım oy, o gencecik insanlara nasıl kıydılar. Oy, analarına da acımadılar. Tanrıdan korkmazlar, oy. Öldürdüler kızım, ikisini de acımadan öldürdüler.

Kadıncağız boynuma sarılmış ağlıyordu. Sanki kaçacakmışım gibi ellerimi sıkı sıkı tutuyor ve hıçkırarak söylenmeye devam ediyordu.

— Kimler anacığım, kimleri öldürdüler? diye sarstım onu. Kendine gel, söyle, ölenler kimler?

— Bizimkiler kızım, bizimkiler. Hristo ve öteki dün burada seninle olanlar...

— Nerede olmuş çatışma? Neden birkaç yönden silah sesi geliyordu?

— İki yerde kızım, iki yerde. Dul Şişkova'nın evinde de. Hani Bonbon'un oturduğu ev var ya, işte orada da, Nikola Ginev'lerin evinde de. Yaralılar da var, ölüler de. Bütün bölge kuşatmaya alınmış. Burayı da kuşatacaklarmış. Ben şimdi ne yapayım. Seni nerelere gizleyeyim. Oy tanrım, oy tanrım...

Odanın ortasında dilim tutulmuş gibi duruyordum. Ne diyeceğimi, ne yapacağımı şaşırmıştım. Marçakova gidip dönünceye dek, çatışmanın, silah kelimesini çok rahatlıkla ağızlarına alan Makedonyalılar arasında geçtiği umudunu sürdürmüştüm. Bu umut, gücümü yerinde tutuyordu. Şimdi birdenbire çökmüştüm. Bölgenin önde gelen insanlarının öldürülmelerine ya da yakalanmalarına inanmak istemiyordum. Bu, davamız için çok ağır bir kayıp olurdu.

Saat artık altıya geliyordu.

Tamamen giyinmiş kuşanmıştım. Ayakkabılarımı giymiş, deri yol çantamı elime almıştım. Kapıya doğru yöneldim. Milü Marçakov, ben ne dersem onu yapmaya, nereye dersem benimle oraya gelmeye hazırdı. Ancak, ben onu bundan alıkoydum. Çünkü tehlikeli olmaya başlayan mahalleyi tek başıma daha tehlikesizce aşıp çıkabilirdim. Ona, hemen bütün evi gözden geçirmesini, kendisinden ya da dün gelen konuklardan herhangi bir iz kalmışsa ortadan kaldırmasını söyledim. Her şey açıklığa kavuşuncaya ve randevu verilinceye dek önümüzdeki günlerde gizlilikte olan hiç kimseyle buluşup görüşmemesini, bundan titizlikle kaçınmasını da salık verdim.

Yaşlı kadın ise, durmadan, kesik kesik hıçkırıyor, parmaklarını ovuşturuyordu.

— Ya sen kızım, sen ne olacaksın, diyordu. Bilmediğin bu koca şehirde, başını nerelere sokarsın ki?

— Merak etme sen ana, dedim. Sen yalnızca şimdi bana tarif et: Hangi taraftan gideyim, bu mahalleden çıkıp şehrin merkezine kestirmeden ulaşabilmek için ne yöne gideyim?

— Nah, işte bu yöne kızım, diye sağ yanı gösterdi, beni kucakladı, sonra dış kapıyı açtı.

Evin önündeki küçük bir sokağa çıktığım zaman, ilk işim, polis çemberi genişleyip bu mahalle de kuşatılmadan buradan çıkmaktı. İşlerine giden insanların arasına karışarak şehir merkezine kadar gidebileceğimi ve ortalık iyice aydınlanıncaya dek bekleyebileceğimi düşünüyordum. İkinci işim, Sofya'da Merkez'in verdiği aracıyı bir an önce bulmaktı. Nagel, "Kolayca tanıyabileceksiniz, yaşlı, yetmişin üzerinde, iriyarı, şişman biridir ve şakağında büyücek bir deri yumrusu vardır" demişti.

Sokakta kimsecikler yoktu. Ortalık sessizdi. Yukarı doğru emin adımlarla yürüyordum. Arada sırada evin birinden elinde ekmek çantasıyla bir erkek ya da bir kadın çıkıyordu. Vardiyaya yetişmek için acele eden işçilerdi bunlar. Hızlı hızlı yürüyor, bana dikkat bile etmeden yanımdan gelip geçiyorlardı. Kendi düşünceleriyle baş başaydılar.

O sırada, dar yokuşun üst tarafında ansızın bir grup insan be-

lirdi. Onları görünce irkildim. Hepsi gizli polisti. Daha ilk bakışta anlaşılıyordu bu. Yanlarında bir de resmi üniformalı polis vardı. Tutuklu birini götürüyorlardı. Tutukluya kelepçe takılmamıştı, ancak sivil polisler onun etrafını öyle sarmışlardı ki, kaçması imkânsızdı. Sivil polisler, kaba küfürler savuruyor, resmi polis ise mesleğinin erbabı olarak, elindeki tabancanın kabzasıyla ikide bir adamın başına vuruyordu. Tutuklu, sendeleyerek yürüyordu, her an yüzüstü yere kapanabilirdi.

Bana yaklaştıklarında, birdenbire tutukluyu tanıdım. Bu Todor Ağabey'di. Bana yapılan tanıma tıpa tıp uyuyordu. Oldukça yaşlı ve kır saçlıydı. Yalnızca yüz çizgileri fazlaca gerilmiş, gözleri korkudan açılmıştı. Dudakları kanlıydı. Başından sızan kan omzuna damlıyordu. Evet, oydu, aracı Todor Ağabey.

Soluk alamaz oldum. Sanki ayaklarım yerden kesildi. Ne yapmalıydım? Tutuklu beni kişi olarak tanımıyordu. Ancak benimle karşılaşacağı kendisine önceden söylenmiş olabilirdi. Belki, beni tarif de etmişlerdi. Öyleyse, bana bir kez bakması yeter de artardı bile. Durum çok tehlikeliydi.

Bacaklarım donmuş, yüreğim ağzıma gelmişti sanki. Yine de yürüdüm. Başka ne yapabilirdim ki? Yürümem gerekiyordu, işte o kadar...

Yokuş yukarı çıkmayı sürdürdüm. Başım yere eğikti. Yalnızca sokağın sonunda, onlar bana yaklaştıklarında, yol vermek için başımı kaldırmıştım. Yanı başımdan geçip gittiler. Dönüp arkama bakmadım bile. Bir süre öylece, dönüp arkama bakmadan yürüdüm. Yokuşu tırmanınca, güya ayakkabımın bağlarını bağlamak istermişim gibi eğilirken başımı çevirip baktım. Aşağıda polisler tabancalarını çıkarmış, Marçakov'ların evine dalıyorlardı...

... Neler olmuştu? O gece, polis Katolik mahallesinde iki evi çeviriyor. Biri Katolik kadın manastırının yanı başındaki Dul Şişkova'nın evi, öteki ise Andrey Yurukov'un evi. Bu iki evde askeri bölge yöneticileriyle parti yöneticileri oturuyordu. Birinci evde Boyan Bılgaranov-Bogdan ve Hristo Gülemetov kiracıydılar, ikinci evde ise bombacı-dinamitçi Georgi Ognyanov kalıyordu.

Bogdan ve Gülemetov'un Marçakov'lardan ayrılmasından bi-

raz sonra 20 Kasım'ı 21'e bağlayan gece, gece yarısını epeyce geçe, polis çemberi adamakıllı daraltıyor ve daha şafak sökmeden harekete geçiyor.

Dul bir kadın olan Mariya Şişkova'nın evi. Dış kapı yumruklanıyor. "Açın kapıyı, açın!" "Polis, arama var, açın!" Kızıyla burada kalan ev sahibi panik içinde. Partili olmasa da, iki kiracısının, kendi çatısı altında güvenlik içinde olduklarını hisseden iki erkeğin kim olduklarını iyi biliyor. Hem, daha önce de evi birkaç kez gece yarıları aranmıştır. Ancak o zaman talih yüzüne gülmüş, kiracılar evde bulunamamışlardı. Onlar o sırada şehir dışındaymışlar. Ya şimdi!.. Evinde gizlice kalan iki kişiyi nelerin beklediğini iyi biliyor. Hem kendisini de... Bu yüzden kapıyı mümkün olduğunca geç açıyor. Belki kiracıları bir şeyler yapabilir, kaçabilirler diye düşünüyor...

Polis kapıyı kırmaya karar vermişken, ev sahibi açıyor. Çılgına dönmüş polisler eve dalıyorlar; polis müdürü Şterü Likomanov da onlarla birlikte. Polis müdürünün yanında sivil polisler de var ve müdür anlaşılmaz küfürler savuruyor. Evin etrafı sıkı bir polis çemberiyle sarılmış. Karanlıkta tüfekler parlıyor. Amma da çok polis gelmiş. Ev sahibi bu durumu görünce sonucun ne olacağını kavrıyor. Kimse kurtulamaz...

"Çabuk söyle komplocular nerede!" Var gücüyle kapıldığı panikten kurtulmaya çalışan Şişkova, itiraz etmeye çalışıyor: "Anlamıyorum kimler nerede? Nasıl komplocularmış, kimi soruyorsunuz bilmiyorum..." Polis müdürü, sapsarı yüzle duran kadının suratına bir şamar indiriyor ve yanındaki gizli polislerle birlikte içeri dalıyor. Ansızın duruyor, yarı baygın olan kadının saçlarını kavrıyor ve zorla öne sürerek, "Önümüzde gideceksin ve bütün kapıları açacaksın!" diye kükrüyor. Müdür, sivil ve resmi polisler, ellerinde tabancaları, en küçük bir gürültü duyar duymaz ateş etmeye hazır, en küçük bir şüphe üzerine ölüm kusmaya kararlı biçimde yürüyorlar. Kadının arkasında polis müdürü Likomanov dahil hepsi siper almışlar. Polis şefi gayet iyi biliyor ki, eve saklanmış olan komünistler, suçsuz bir kadının hayatına kıymaz, o önde yürürken hemen ateş edemezler. Onun he-

men yanı başında birinci yardımcısı "Toplumsal Güvenlik"in gizli polislerinden Aron Assa duruyor. Dün gece Aron, Baş Melek Günü dolayısıyla (polisler bugünü kendi günleri olarak kutlarlar) şeflerine "aranan eskıyaları kendi eliyle vurmak" vaadinde bulunmuştur. Bu yüzden evin her gözünü çok büyük bir dikkatle arıyor ve ev sahibi kadının arkasından açılan her kapıdan içeri kurbanını dişleriyle ilk kez kendisi parçalamak isteyen bir yırtıcı kurt gibi ilk dalan da, yine o.

Aranmanış bir tek oda kaldı. O da, avluda son olarak yapılmış, eve eklenmiş yazlık mutfak. Yırtıcı kurt grubu oraya doğru yürüdüğü zaman, orada ilk tabanca ateşleniyor. Bir el ateş, sonra bir el daha, bir el daha...

Polisler, birbirini ite kaka geri çekiliyor ve kadını da kendileriyle birlikte sürüklüyorlar. Bazıları kendisini çoktan yere atmış. Sonra, yine kadını siper alarak, tabancalarını doğrultuyorlar. Bir anda mutfağa doğru tabancalar patlıyor. Bütün polisler, polis şefi ve yardımcısı Assa hepsi arka arkaya tabancalarını boşaltıyorlar. Assa bağırıyor: "Teslim olun! Sarıldınız, teslim olun!"

Mutfak tarafından tekrar tabancalar patlıyor. Polisler yeniden ve yeniden ateş ediyor. Bir ara, mutfak tarafından yalnızca bir tabanca ateş etmeyi sürdürüyor. Assa, sevinç çığlıkları atıyor: "Vurduk birini. Birinin işi tamam!" Öteki? Öteki kurşun boşaltmayı sürdürüyor. Durmadan ateş ediyor ve kurt sürüsü yerinden kıpırdayamıyor...

Sonunda, şeflerinin buyruğunu yerine getirmeye özen gösteren sivil polisler yerlerinden sıçrıyor, koşuyor ve mutfağı daha yakından sarıyorlar. Ateş de artıyor. İçerdeki tek adam gittikçe daha seyrek olarak ateşe cevap veriyor ve en nihayet tabancası tamamen susunca, aç kurtlar yeniden yerlerinden sıçrıyor, avlarını ele geçirmek için saldırıyorlar. Fakat yine korkuyorlar. Yine ev sahibi kadını kendilerine kalkan yapmayı unutmamışlardı. İşte mutfak kapısı önündeler. Kapalı kapı elek gibi delik deşik. Polis şefi bir tekmede açıyor kapıyı. Ama hemen yine kalkanının ardına gizleniyor. Aron Assa ileri fırlıyor. İlk önce o boşaltmak istiyor kurşunlarını içerdeki komünistin kafasına. İşte o: Komplocu komünist. Kanlar içinde, beton lavabonun arkasında, yere yuvarlanmış. Hayır yarı

uzanmış duruyor. Assa bir an sevinç duyuyor. Çünkü mutfağın köşesindeki adam ölmemiş ve onu Assa öldürecek.

Ne ki, sevinci kursağında kalıyor. Mutfağın o yarı karanlık köşesinde patlayan bir kurşun sesi çınlıyor. Sonra bir daha... Bu sonuncudur.

Birinci kurşun Assa'yı buluyor: Öldürücü kurşun. İkinci kurşun kurtlardan hiçbirine değmemiş. "Komplocu" onu kendisine saklamıştır zaten.

İki kişiden biri, son nefesine dek kurtlara ateş eden ve sonuncu kurşunu kalbine sıkan kişi Hristo Gülemetov'dur. İkincisi, kurtlar çemberini yarmak için başarısız bir denemeden bulunan kişi ise, Boyan Bılgaranov-Bogdan'dır.

Buradan çok uzak olmayan bir yerde, ikinci çetin çatışma da son buluyor. Her yanı sarılmış olan Georgi Ognyanov ateş çemberi içinde kahramanca savaşıyor. Bir polisi yaralıyor, bir polisi öldürüyor ve fırsatını ele geçirir geçirmez kaçarak çemberi yarmaya çalış:yor. Başaramıyor. Ağır yaralı halde ele geçiriyorlar onu. Tabancası tutukluk yapmış, kurşunu kafasına sıkamadan yakalanmıştır...

Kasım ayında Plovdiv'de meydana gelen trajedi böyleydi. Ama hepsi bu kadar değil. Polis ve gerici basın, kasıtlı olarak, en önemli ayrıntıları suskunlukla geçiştirmiştir. Oysa bu ayrıntılar manzaranın tamamlanabilmesi için çok önemlidir.

Bogdan ve Gülemetov her yandan sarıldıklarını ve kurtuluş umudu kalmadığını anladıkları zaman yanlarındaki AÖ'ye ait belgeleri ortadan kaldırmaya başlamışlardır. Kâğıtları mümkün olduğu kadar küçük parçalara bölmekten başka çareleri yok. Konferanslara ilişkin zabıtları, adres listesini, buluşma yerlerinin adreslerini, gizli eylemcilerin resimlerini, savaş gruplarına ait verileri, kışlalardaki AMİ çekirdeklerini gösterir belgeleri, Merkez'in benden aldıkları son talimatını, hepsini küçük küçük parçalar halinde yırtıyorlar. Polisler bütün evi dolaşıp da, en sonunda yazlık mutfağa yöneldiklerinde (ki daha polis dış kapıdan içeri girmeden onlar buraya atmışlardı kendilerini) ateş etmeye başlıyorlar. Az sonra olan oluyor ve avlu tarafından gelen bir kurşun Gülemetov'u ağır biçimde yaralıyor. Sonra bir kurşun daha.

İşte o zaman, kolundan yaralı olan Bogdan, mutfağın tavanına çıkıp orada evin dışa bakan balkonuna asılarak, komşu evin avlusuna atlıyor. Gülemetov yerinde kıpırdayacak durumda değil. Kurt gözlerini kendi üzerine çevirmek için, birbiri ardına ateş ediyor ve ara verdiği zaman da, ufak parçalara ayırdıkları belgeleri ortadan kaldırmayı sürdürüyor. Kâğıt parçalarını yutmaya başlıyor. Başka çaresi yok. Mücadeleyi yeni belalardan sakınmak, arkadaşlarını tutuklanmaktan korumak için yutması gerek.

Polis, iki komünistin yattığı odada silah, eğelenmiş kurşun ve ortadan kaldırılamamış gizli belgeler buluyor.

Ve duvarda bir resim: Vasil Petleskov'un resmi. Eğer Nisan Destanı'nın azizleşmiş kahramanları resimlerinin gözleriyle bakabilselerdi, duvarda duran büyük Bratsigovo'lu kahraman da, torunlarının ölmezliğini görerek gerçek bir onur duyacaktı...

Yirmi kasım'ı yirmi bire bağlayan gece oynanan bu kanlı trajedi bölge askeri parti örgütünü ve Güney Bulgaristan'daki bütün devrimci çevreleri kökten sarstı. Uğradığımız kayıp çok büyük ve ağırdı. Bölge sanki öksüz kalmıştı. Bölgenin iki lideri saflardan ayrılmıştı. Gülemetov yaşayanların safından kopmuştu. Plovdiv'de hiç kimse, bu ölüme inanmak istemiyordu. Bana da inanılır gelmiyordu bu ölüm. İçiyle dışıyla capcanlı bütün benliğini devrime adamış, hareket isteyen, ele avuca sığmayan bu insan, yaşamı o kadar çok seviyordu ki...

Uğradığımız başarısızlık bu kadarla da kalmıyordu. Sofya'dan derhal takviye alan Plovdiv polisi iz sürmeyi becerdi. "Kasım Operasyonu"nun zafer sarhoşluğu içindeki Likomanov, bölge yöneticilerinin odasında çok değerli belgeler ele geçirmişti. Bu belgelerin arasında şunlar da vardı: İlerde ilan edilecek ayaklanma hareketinin askeri eylem haritaları, askeri istihbarat genelgeleri, Güney Bulgaristan'daki askeri-polis güçlerinin sayı, silah ve yerlerini gösterir veriler, oluşturulan savaş gruplarının listesi, bütün il bölgede, kent ve köylerdeki milis çeteleri ve birliklerinin listesi, bütün örgütlerinin, yörelerin ve alt yörelerin savaş ve örgüt raporları, eldeki silah miktarı, örgütün yapısına ve bombalama-dinamitleme çalışmalarına ilişkin somut talimatlar, Merkez'in son talimatı ve daha niceleri...

Nasıl ele geçmişti bu belgeler? Kimi belgeler, odanın değişik gizli yerlerinde bulunmuştu. Bazı belgeler ve resim parçaları, öldürülen Gülemetov'un karnından çıkarılmıştı. Mesleğinde usta bir cani olan il polis müdürü Likomanov, daha Gülemetov'un cesedi soğumadan otopsi yapılmasını emrediyor. Hemen orada, vurulduğu yerde. Şişkova'nın mutfağında. Cellat acele ediyor. Mide salgılarının yutulan kâğıt parçalarındaki mürekkebi silmesinden korkuyor. Kâğıt parçaları üzerindeki harfler silinirse, bir şey öğrenemez. Acele ediyor ve başarıyor. Getirilen operatör-doktor, Gülemetov'un karnından, midesinden, bağırsaklarından, yemek borusundan, birbiri ardına yutulmuş kâğıt parçaları, parça parça edilip yutulmuş belgeler çıkarıyor. Kâğıt parçaları kurutuluyor, birleştiriliyor, yapıştırılıyor ve "Toplumsal Güvenlik"te laboratuvar işlemi görüyor. Böylece ele geçen belgeler, devrimci güçlerin ne denli büyük olduğunu ortaya çıkarıyor...

İndirilen darbe gerçekten ağırdı. Ne ki, eğer ele geçen belgelerde çok önemli bir şey eksik olmasaydı, bu darbe çok daha ağır, öldürücü, bölgenin askeri parti örgütünü yok edecek bir darbe olabilirdi. Ele geçen belgelerde tam adres ve tam isimler yazılı değildi.

Belgelerde tam isim ve adres bulunmayışı, bizi daha beter bir kasırgadan korumuştu. Ele geçirilen belgelerde belirtilen örgüt, varlığını koruyordu. Hem daha da genişleyerek, güçlenerek. Tam adres ve isim ele geçiremeyen düşman çılgına dönmüştü. AÖ, onun gözünde varlığını sürdüren korkunç bir hayaletti. Gerçek, ancak görünmez korkunç bir güç olarak varlığını sürdürüyordu. Düşman, artık hedefini kesinlikle belirlemişti. AÖ'nün yapısının nasıl olduğunu da biliyordu. Askeri örgütümüzün kurduğu ağın köylere, kentlere, sanayi kuruluşlarına, askeri birliklere dek nerelere uzandığını biliyordu. Harekete geçildiğinde ne kadar silah olacağını bile öğrenmişti.

Ancak kadroların kimliğini bilmiyordu. İnsanlar gizlenmiş, korunmuş, varlıklarını sürdürüyorlardı. İnsanlar varlıklarını sürdürdüklerine göre, onlarla birlikte örgütümüz de yaşıyor, savaşçılığını koruyarak dipdiri ayakta duruyordu. Bu durum da bize, acımızı içimize gömerek, başladığımız işi bitirme, en yakın bir zamanda mücadeleyi kaldığımız yerden sürdürerek başarıya ulaştırma imkânı veriyordu. Ve mücadeleyi sürdürdük.

MERKEZDE BULUŞMALAR
TERÖR DALGASI YÜKSELİYOR

Tehlikeyi henüz tam olarak atlatıp rahat bir soluk almamışken, bir kasım akşamı Plovdiv'den Sofya'ya hareket etmem gerekti.

Merkez'in Plovdiv bölgesinin görevlerine ilişkin talimatını doğrudan öğrenmek zorundayım (işin akışında olanlar ya tutuklanmış ya da öldürülmüşlerdi). Elbette Sofya'da değinmek istediğim en önemli sorun, yeni bir bölge yöneticisinin gönderilmesi ve ele geçen yoldaşların yerine yenilerinin atanmasıydı. Gülemetov ve Bogdan'ın harıl harıl hazırlığını yaptıkları ve aralık başlarında yapılması öngörülen bölge konferansı sorununu da ortaya koyacaktım. Gülemetov'un ölümü ve bölgedeki gerilememiz, konferansın başarılı olup olmayacağı sorununu gündeme getiriyordu. Polisin Gülemetov'la Bogdan'ın odasında neler ele geçirdiğini tam olarak bilemiyorduk, ancak basın "Gizli örgütün çok önemli belgeleri ele geçti" diye yazıyordu. Ele geçen belgeler içinde, Güney Bulgaristan illerinden konferans için toplanan bilgileri gösterir bir belgenin bulunabileceğini de düşünmekteydik. Gülemetov, karşılaştığımızda, bana bu verilerden söz etmişti. Öte yandan, belgeler arasında kimi adres, isim ve buluşma yerlerinin bulunabilme ihtimali de vardı. Bu da polisin yeniden iz sürüp ağını genişletmesine yardım edebilirdi. Sağduyu, konferansın ertelenmesini buyuruyordu.

Sofya'da yeniden "Levski" sokağındaydım. Nagel hayret etti ve hayretini de saklamadı. Merkez beni çağırmamıştı çünkü. Bu yüzden beni beklemiyorlardı. Herhalde, olağanüstü bir şey olmuş diye düşünüyorlardı. Niçin geldiğimi kısaca anlatıyorum ve o fazla bir şey sormuyor. Yolda giderken konuşuyoruz. Nagel, polis çemberinin görünmese de daraldığını hissediyor ve bundan dolayı da endişeli. Yalnızca Plovdiv'de değil diyor, ayrıntılara girmeden anlatıyor. "Her yerde çember daralıyor. Hepimiz endişeliyiz" diyor.

Merkez'in Genel Karargâh odasında bizi Straşimir Fridman karşıladı. O, gelişime şaşırmadı. Merkez görüşmek için zaten telgrafla beni çağıracakmış.

Fridman, belirgin bir duygusallık içinde, Gülemetov'un başı-

na gelenler ve Bogdan'ın, Ognyanov'un ve Vlado Georgiev'in* ele geçmelerine gerçekten çok fazla üzüldü. Dördünü de teker teker tanıyordu ve bu kaybın davamız için ne denli ağır bir kayıp olduğunu değerlendirebilecek durumdaydı. Buna rağmen umutsuzluk belirtisi göstermedi. Deney sahibi bir yönetici olarak, benim acımı azaltmak için her çareye başvurdu. Coşkulu biçimde olup bitenleri, örgüt için mahvolmak demek olmadığını, AÖ'nün her darbeyi savma, karşılama yeteneğinde olduğunu, "İktidarın asıl bundan sonra, gücümüz, hiddetimiz karşısında titreyeceğini..." anlatarak bana umut vermeye çalıştı.

Kısa bir süre konuşabildik. Bu akşam taşraya gitmesi gerekiyormuş. Ayrılmadan önce, Fridman aralık ayında Plovdiv'e geleceğini bildirdi ve beni heyecanlandıran bir haber verdi: Ertesi akşam, Askeri Örgüt'ün yöneticisi benimle buluşmak ve görüşmek istiyormuş.

BKP Merkez Komitesi üyesi Askeri Örgüt'ün yöneticisi olan Kosta Yankov savaşlardan sonraki dönemde popüler parti üyelerinden, devrimci biriydi. Çok tanınmış olmasının en büyük nedeni, Parti'nin "Narodna Armiya" (Halkçı Ordu) gazetesinin doğrudan onun yönetimi altında çıkmasıydı. Bu gazete yasal olarak 1920 yılında çıkmaya başlamıştı. Ordu içinde komünizm görüşlerini, Rus Bolşeviklerinin başarılarını yayıyor, Ekim Devrimi'nden övgüyle söz ediyor ve böylece sarayın ve gericiliğin etkisinde, durmadan yobazlık tohumlarının ekildiği bir alan olan terhis olmuş asker, ihtiyat subay ve astsubay arasında yararlı oluyor, bu katmanları parti etkisine almaya çalışıyordu. Dar bir çevreye seslenmesine rağmen, herkes tarafından büyük bir sabırsızlıkla beklenen bu gazete yalnızca komünistler, Komsomol üyeleri değil, geniş yığınlar içinde Parti'ye sempati gösteren çok sayıda insan tarafından, Parti organı gibi ilgiyle okunuyordu. 9 Haziran 1923 hükümet darbesinden sonra, her komünistin yanlış olan "tarafsızlık" çizgisi karşısında üzüntüye kapıldığı, Sofya'da-

* Vlado Georgiev, Plovdiv Askeri Örgütü yöneticisiydi ve Askeri İl Örgütü'yle bağlantı sorumlusu olarak da görev yapıyordu. Benim Plovdiv'e gelişimden birkaç gün önce tutuklanmıştır.

ki ve ülkenin öteki yerlerindeki Parti lokallerinde gece-gündüz Parti Merkez Komitesi'nin bu politikası harıl harıl tartışılırken, "doğru mu, yanlış mı" konusu gündemde iken, "Narodna Armiya" gazetesi, bir bayrak olarak dalgalanmaya, yığınları korkmadan uyarmaya, komünistleri yapılan hükümet darbesine karşı kesinlikle direnişe çağırmaya başlamıştı. Bir devrim kürsüsüne dönüşen "Narodna Armiya" gazetesi, bu tutumunu son sayısı olan 12 Eylül 1923 sayısına değin sürdürmüştü.

Parti'nin askeri kadroları ve öncelikle Kosta Yankov yalnızca Partili çevrelerde değil, geniş toplum çevrelerinde ve özellikle de muvazzaf ve ihtiyat subaylar arasında yüksek bir itibara sahipti. Bu bir rastlantı değildi. Emekli bir yarbay olan Kosto Yankov ünlü, devrimci bir aileden geliyordu ve herkesçe kabul edilen askeri strateji uzmanıydı.

Evde bizi bekliyorlardı. MK ve AÖ elemanlarından komünist yüzbaşı Krotnev*, kapıya birkaç kez vurup önceden kararlaştırılan işareti verdikten sonra, cebinden çıkardığı anahtarla kapıyı kendisi açıyor, ikimiz de sessizce eve giriyoruz.

İçerde bizi karşılayan ilk erkek, gülümseyerek elini uzatıyor ve kendisini tanıtıyor:

— Kosta Yankov.

Sonra, evdeki ikinci adamı da bize tanıştırıyor:

— İvan Minkov.

Yüzbaşı Krotnev de cevaben, daha çok da kibarlık göstererek benim adımı söylüyor. Evdekiler bu akşam kimi davet ettiklerini çok iyi bildiklerini her halleriyle belli ediyorlar. Zaten başka türlü düşünmek de olanaksız.

Benim heyecanlı olmam da doğal. AÖ'nün lideri ve onun en yakın yardımcısıyla karşı karşıyayım. Herkesin gözünde önemli, yüksek mevkili yoldaşlar bunlar. Benim de gözümde öyle. Legal

* Muvazzaf yüzbaşı, Georgi Krotnev, beni o gün Kosta Yankov'la buluşacağım yere götüren bu yürekli subay, Askeri Merkez'in çok yetenekli gizli elemanlarından biriydi. 1925 yılında 9 Haziran darbecileri tarafından, bu faşist caniler tarafından karısı ve küçük çocuğuyla birlikte alçakça öldürüldü.

ortamda gördüğüm ve şimdi, bu eve gelmeden önce tanıyacağımı düşündüğüm Kosta Yankov, adeta tanınmayacak derecede değişmişti. Bu değişiklik daha çok uzun, sık sakalından ve bıyıklarından ileri geliyordu. Çünkü sakalı yüzünün alt kısmını iyice kapamıştı. Sakalı ve bıyığı, saçlarının rengi gibi kumral, daha çok kırmızımtrak ve yine saçları gibi hafif kıvırcık, sıktı. Saçları da yine öyle; biraz dalgalı ve yapıştırılmışçasına arkaya taranmıştı. Bütün bunlara rağmen tanınmasına engel olamadığı, değiştiremediği bir şey var: Gözleri. Güzel kelebek gözlüğünün ardında, sarışın yüzünde unutma beni çiçeği gibi masmavi parlıyor gözleri. Uzun boylu; elbisesinden anlaşılıyor ki, güzel giyinmesini bilen, yüzünün deyimlemesiyle sesinin tonu ve davranışıyla kibar olduğu anlaşılan bir insan. Eğer emekli yarbay olduğunu bilmesem, ona yaraşacak en son meslek askerliktir diyebilirdim. Çünkü her tavrıyla birkaç kuşaktan bu yana hep aydın olan bir aileden gelme, aydın emeğinin göreli sevincini yaşamış bir insan izlenimi veriyor.

Minkov da benzer bir izlenim yaratıyor.

Kosta Yankov oturmam için yer gösteriyor ve üçümüz küçük çalışma masasının başına oturuyoruz. Konuşmamız saatler sürüyor. O ana değin bilinen her şeyi, Plovdiv'den gelen o acı olayla ilgili ne varsa, hepsini anlattım. Çatışmadan önceki akşam, Gülemetov ve Bogdan'la buluşmamızı, neler konuştuğumuzu, hepsini anımsayıp anlattım. Plovdiv'deki durumu, orda bulunduğum kısa süre içinde anlayabildiğim, öğrenebildiğim kadarıyla çizdim. Gülemetov'un "Toplumsal Güvenlik Örgütü"nde güvenilir adamımız diye anlattığı kişiden kuşkulandığımı da söylemeden edemezdim. Polis makamlarının durmadan daha aktif bir saldırıya geçme belirtilerinin olduğunu anlattım. En sonunda, bir an önce yeni bir yönetici ve bölgede tutuklanmış olanların yerine yenilerini göndermelerini rica ettim.

Kosta Yankov ve İvan Minkov, yalnızca inandırıcı biçimde konuşmayı bilen kişiler değil, çok dikkatlice dinlemeyi de beceren kişilerdi. Gerçek yöneticilerin değişmez niteliklerinden biri de budur. O gece, ayrıntılı olarak her şeyi rapor etme olanağını bana verdikten sonra, ülkenin siyasi ve askeri durumunu ayrın-

tılı olarak açıkladılar. Askeri Örgüt'ün gerçek strateji uzmanları olarak, bizim bölgede önümüzde duran görevlerin neler olduğunu anlattılar, görevlerin geciktirilmeden, "bir ay, bir hafta, bir gün bile ertelenmeden" yerine getirilmesine başlamak gerektiğini belirttiler.

Kosta Yankov, fazla heyecanlanmadan, ancak yaptığı değerlendirmeye tam olarak inandığını gösterir biçimde konuşuyordu:

— Devrimci durum dönemecinde bulunuyoruz. Bu durum, iç savaşın tüm biçimlerini kullanmak, bütün elverişli kişileri savaşa sokmak, ayaklanma saatinde ayağa kaldırmak için bütün potansiyel olanakları aktifleştirmek zorunluğunu dayatıyor. Dahası var: Bir an bile savaş girişkenliğini kaybetmemeliyiz. Düşmanın vuruşunu, iki kez daha güçlü bir vuruşla karşılamalıyız. Ona kendine gelme fırsatı vermemeliyiz. Ayakları altındaki toprak cayır cayır yanmaya başlayınca da, ayaklanma işaretini vereceğiz.

Deney sahibi bir askeri yönetici olan Kosta Yankov, darbeci güçlerin aktifleşmekte olduklarını da görmezlikten gelmiyordu. Gülemetov ve Bogdan'ı kaybetmekten dolayı yönetimin ne denli üzüntü duyduğunu belirttikten sonra, son dönemde bütün örgüt karargâhına yöneltilen saldırı ve darbeleri ayrıntılı olarak anlattı. Yalnızca Varna, Burgas ve Plovdiv bölgelerinde birdenbire beklenmedik darbelerle karşılaşmamıştık. Merkez'in kendisi de bir süre önce ağır bir kayıp vermiş. Eylül ayının sonlarında, Merkez Komitesi Dış Bürosu tarafından ileride yapılacak ayaklanmaya yardımcı olmak üzere gönderilen Vasil Karavasilev tutuklanmış ve ekim ayı sonunda acımasızca öldürülmüş. İyi bir okuldan geçmiş ve daha sonra da Sovyet Askeri Akademisi'nde ek öğrenim görmüş olan Vasil Karavasilev, Merkez Komitesi Dış Bürosu'nun tam güvenini kazanmıştı ve Parti ile AÖ'nün en önemli yöneticilerinden olmaya aday bir devrimciydi.

Askeri Örgüt'e karşı yöneltilen saldırılara paralel olarak Merkez Komitesi'nin ve tüm Parti'nin eylemcilerine karşı da geniş bir operasyona girişilmişti. Bu yılın yazında ve sonbaharında Mihail Daşin (Samakov Komünü muhtarı ve Yüksek Parti Kurulu üyesi), Dimo Hacidimov (Merkez Komitesi üyesi ve

Makedonya Devrim ve Kurtuluş Hareketi yöneticilerinden) sokak ortasında kahpece öldürülmüştü. Yüksek Parti Kurulu üyelerinden Avran Yakov, Sovyet ülkesine doğru yola çıkarken esrarengiz şekilde ortadan kaybolmuştu. Parti Merkez Komitesi Kontrol Komisyonu üyesi ve tanınmış bir Komsomol yöneticisi olan Dimitir Konstantinov (Skoba) bir apandisit ameliyatı sonucunda ve kuşku yok faşizan doktorların elinde ölmüştü. Merkez Komitesi Sekreterlerinden Todor Petrov poliste gördüğü ağır işkenceler ve bedence tükenmesi sonucunda ölmüştü. Birleşik Cepheciler arasında da kayıplar vardı: Petko D. Petkov sokak ortasında vurularak öldürülmüştü. Bütün bu kayıplara en büyük kaybımızı da eklemeliyiz: 1924 Mayısı'nda Dimitir Blagoev ölmüştü. Devrimci güçlerin durumu, ülkedeki tüm parti güçlerini, Komsomoldaki, devrimci sendikalardaki tüm sağlıklı güçleri, tüm birleşik cephe örgütlerini ve güçlerini, monarkofaşist iktidara karşı savaşımızı destekleyen tüm güçleri harekete geçirmeyi gerekli kılıyordu.

Bizim bölgemizin önünde de sürekli olarak duran görevler, yeni ayaklanmanın hazırlanışıyla ilgili görevlerdi: Askeri Örgüt'ün genişletilmesi ve güçlendirilmesi, çete hareketinin pekiştirilmesi, silah ihtiyacının karşılanması, bölgedeki ayrı ayrı il örgütleri arasında ve bölgeyle merkez arasında güvenilir askeri-teknik bağların oluşturulması. Kosta Yakov, bütün bunlardan başka yıldırma eylemleri sorunu üzerinde de durdu. Karşı-eylem hareketlerimiz arasında bu eylemler çoktan vardı, ancak şimdi saflarımızda öldürülenler arttığı için bunlar devrimci intikam aracı olarak gittikçe yaygınlaşmaya başlamıştı. ("Sert tepki ancak gerekli tepki" diyordu Kosta Yankov. Böylece AÖ'nün şu ya da bu faşist cellata ya da monarkofaşist iktidarın göze girmek isteyen uşaklarına karşı sürdürdüğü bu cezalandırma eylemlerinin gerekli olduğunu belirtiyordu.)

Merkez, aralık ayı başlarında yapılması öngörülen bölge konferansını daha elverişli bir zamana ertelemeye karar verdi.

Önemli bir görev daha öne sürülüyordu. Dikkatimizi sınırlar üzerindeki "kanallara" da yoğunlaştırmak zorundaydık. O anda iki yurtdışı kanalımız vardı: Biri Harmanlı'ya bağlı Lübimets kö-

yünden sonra Bulgar-Türk sınırına giden kanal, öteki ise Rodopların Dedovo köyünden Bulgar-Yunan sınırına uzanan kanal. Denizden silah sağlamada başarısızlığa uğradıktan sonra, şimdi bu sorunun, Bulgar-Yugoslavya, Bulgar-Rumen ve Bulgar-Yunan sınırlarındaki kanallar aracılığıyla çözüme ulaştırılması gerekiyordu. Silahı ancak bu yollardan sağlayabilirdik ve görev de o sırada Sırbistan'a yerleşmiş olan siyasal göçmenlerimizin omuzlarına yüklenmişti. Güneydeki kanallardan silah sağlama görevini İMDÖ'nün sol kanadı yüklendi. Bulgar-Rumen sınırında ise Dobruca Devrimci Örgütü bu işi yapıyordu. Ne ki, İvan Minov'un belirttiği gibi, Varna'da uğradığımız bozgundan sonra ortaya çıkan karmaşık durumda, ülke içindeki askeri silah depolarına, cephanelere yönelmemiz gerekmiyordu.

Talimatlara ilişkin konuşmamız artık bittiği ve görevler iyice açıklanıp belirtildiği zaman Kosta Yankov, bu kez dikkatimi, Parti'nin il yönetimleri ve yerel örgüt yönetimleriyle sürekli biçimde uyum sağlamanın ve sıkı bağlar kurmanın değişmez bir zorunluluk olduğuna çekti. Bölge karargâhımızın parti örgütlerine sık sık başvurması her sorunda, her gün onların yardımını araması gerekiyordu.

— Şimdi hepimizin bir tek düşünce içinde olması gerek: Ayaklanma. Herkes ve her şey bu amaca yönelmiş olmalıdır. Eğer görevimizi yerine getirmeye layık olmadığımızı gösterirsek, tarih bizi affetmeyecektir...

Bölgeye yeni yöneticiler atanması sorununa gelince, Kosta Yankov, herhangi bir şey vaat etmek durumunda olmadığını belirtti.

— Mutlaka takviye göndereceğiz, dedi. Bölgeniz önemli bölgelerden biri. En yakın bir zamanda bölge başkanını da belirleyeceğiz, beklersiniz...

O zaman, ilk takviyenin ancak yıl sonunda, askeri bölge yöneticisinin ise ta ertesi yıl şubatında geleceğini bilmiyordum. O zamana değin ise kaçınılmaz olarak bölge çapında bütün askeri parti yönetimini, tutuklamadan kurtulan iki kişinin, ben ve silahlanma sorumlusu Jorj'un üstleneceğini de düşünemiyordum.

PLOVDİV BÖLGESİNİN TARANMASI DEVRİMCİ GÜÇLERİN BÜYÜMESİ ÇALIŞMALAR SÜRÜYOR

Plovdiv'e döndüm. Hoşnuttum. Kuşkusuz yakın bir süre önce bölgemizde meydana gelen acılı olayların etkisinden ne denli kurtulmuşsam o denli hoşnuttum diyorum. Hoşnutluğum şurdan ileri geliyordu: Geçici bir süre için, asıl yöneticinin, başkanın gelişine dek benim yöneteceğim bölge, siyasi ve örgütsel bakımdan imrenilir ölçüde iyi durumdaydı ve yüksek savaş ve teknik hazırlığı ile de öteki bölgelerden ayrılıyordu. Partide temizlik hareketinin yarattığı sarsıntıyı başarıyla geçiren Plovdiv örgütü, Vitoşa Konferansı'nı savaşa hazır bir durumda karşılamıştı ve konferansın yeni ayaklanma çağrısını da siyasi bakımdan sağlıklı bir durumun ve başarının belirtisi sayıyordu.

Öte yandan sağlam ve mücadeleci bir askeri örgüt kurulmadan, yeni bir ayaklanmaya gitmenin olanaksız olduğunun bilincine varan Plovdiv parti yöneticileri, en denenmiş, sınanmış ve çelikleşmiş kadrolarını Askeri Örgüt'e vermişlerdi. Bundan başka yukarıdan aşağıya dek, bütün parti örgütü partinin kabul ettiği siyasi çizgiyi tartışmasız, birliktelik içinde benimsemişti.

Bölgede AÖ'ün ilk önemli başarısı 1924 Temmuzu'nda Plovdiv'de büyük bir bölge konferansı yapması oldu. Konferansa bölgenin, yani Güney Bulgaristan'ın tüm askeri il yöneticileri, kuşkusuz bölge yönetiminin tüm üyeleri de katılıyor.

Bölgenin eylem planı, bütün il merkezlerinin gücünü ve önemini göz önüne almıştı. Ancak, bu planda en önemli, birinci yeri Plovdiv alıyordu. Bu da doğaldı. Çünkü Plovdiv, ülkenin büyüklüğü ve önemi bakımından ikinci şehriydi. Siyasi, idari ve ekonomik bakımdan ikinci gelen bir merkezdi.

Askeri bölge yönetiminin taktiğinde Plovdiv Askeri Kent Örgütü'ne önemli bir görev veriliyordu: Yapılan eylem planında Plovdiv Askeri Kent Örgütü'nün ani darbesiyle, monarko-faşist iktidarın şehir içinde direnişini, karşı koyuşunu kırması, düşman güçlerini çember içine alıp dışlaması gerekiyordu. Askeri Kent Örgütü, gericiliğin önemli bir dayanağı olan Plovdiv'i dışlayarak,

ülkenin öteki bölgelerinde ayaklanmanın başarıya ulaşmasına değeri çok büyük bir yardımda bulunabilirdi. Plovdiv Askeri Kent Örgütü'nde özel bir kundaklama işleri şubesi kurulmuştu. Bu şubenin görevi, ayaklanmanın arifesinde Plovdiv'in Sofya ile olan iletişimini kesmek, ayrıca Güney Bulgaristan il merkezleri arasındaki hava hattı postasını işlemez duruma getirmekti.

Okuyucunun, gücümüzün büyüklüğü hakkında daha belirgin bir kanıya varabilmesi için, şurasını da belirtmek istiyorum: AÖ'nün bütün alt şubelerine bağlı AMİ işler çekirdekleri vardı. Askeri garnizona bağlı tüm askeri birliklerdeki bu gizli örgütlerin elemanlarıyla birlikte ayaklanma işareti verildiğinde harekete geçecek güçler önemli ölçüde artmış oluyordu.

Bölgedeki devrimci hareketin büyümesi, gittikçe yükselen bu dinamik süreç, kasım ayındaki bozgunla ansızın bunalıma düştü. Şimdi, dağıtılmış karagâhın görevini üstlenen bizlerin, enerjik yerel parti yöneticilerinin, bütün devrimcilerin omuzlarına ertelenmez bir görev düşüyordu: Bölge örgütünü geçici olarak içine düştüğü bunalımdan kurtarmak ve yeniden büyük amaca yöneltmek.

Bu, öncelikle bizim, bölge örgütü karargâhının göreviydi. Ancak bu görev, aynı zamanda, ikinci silahlı ayaklanma hazırlığını genel planda en büyük görev olarak kabul etmiş parti il yönetiminin de uğraşıydı. İl yönetiminin yardımı olmadan biz hiçbir şey yapamazdık.

İşte bundan dolayı, Sofya'dan döndükten sonra ilk işim, parti il yöneticileriyle görüşme isteğinde bulunmak oldu. Buluşma, kısa bir süre sonra, bir akşam üzeri oldu. Parti ilk sekreteri Yanko Panov (Sergey), İl Komitesinden Todor Matanov, Vasil Hacitanev, Koça Tsvetarov, Milü Marçakov ve Boris Dimitrov yoldaşlar olmak üzere beş komite üyesiyle birlikte geldi. Bunların hepsi önümüzdeki on yıl içinde partinin üst yönetimine yükselecek nitelikte yoldaşlardı. Vardar Makedonyası'ndan kaçmış bir göçmen olan Vasil Hacitanev bir ayakkabı işçisiydi. Düne kadar Asenovgrat'ta öğretmenlik yapan Boris Dimitrov, o sırada Plovdiv'deki pedagoji enstitüsünde son sınıf öğrencisiydi. Todor Matanov, yoksul bir işçiydi. Geçimini tütün deposunda tasnifçi olarak çalışmakla sağlıyordu ve zayıf, kansız, sarı yüzünden verem-

li izlenimi veren görünümünden mesleği de anlaşılıyordu. Parti İl Komitesi Sekreteri Sergey ise, düne kadar Tütün İşçileri Sendikası'nda evrak memuru idi. O sırada yalnızca Sergey gizlilikteydi. Koça Tsvetarov eşine az rastlanır, cesur, temiz bir Plovdiv'li komünistti ve herkes tarafından seviliyor, sayılıyordu. Yaşamının son anına dek öyle kaldı. Daha önce belirttiğim gibi, Eylül Ayaklanması'ndan sonra seçilen ve Vitoşa Konferansı'ndan sonra kimi düzenlemeler ve eklemelerle yeniden seçilen yeni İl Komitesi üyeleri başarısız kalmış bir parti örgütünün yönetimini dolduruyorlardı. Daha yüzyılın başından beri varlığını sürdüren, gelişip güçlenen Plovdiv parti örgütünün eski yöneticileri, halkın sözcüleri, Eylül Ayaklanması'nın başlamasından hemen sonra barbarca öldürülmüş ve savaş bayrağı yeni Parti kadrolarının elinde yeniden yükselmişti.

Eski yöneticilerin büyük siyasi tecrübe ve popülaritesinden yoksun olan genç, yeni il yöneticileri, bütün güçlerini harcayarak ve büyük fedâkarlıkla çalışmaya başlamışlardı. Deneysiz olmalarının doğuracağı boşlukları cesaretle, dirençle, örgütlenme becerisiyle ve silahlı ayaklanma çizgisini kararlı biçimde sürdürmekle dolduruyorlardı. Bu nitelikleriyle de, partili yığınların kendiliğinden takdirini kazanıyorlardı.

Buluşarak yaptığımız toplantı tamamen, uğradığımız bozgundan sonra ilde AÖ'nün durumunu incelemeye ayrılmıştı. Baştan, yoldaşlara merkezin verdiği yeni talimatlar üzerine bilgi verdim. Sonra durumu açıklığa kavuşturmaya geçtik. Onlar benim Sofya'daki görüşmelerimden sonra da, Gülemetov'un öldürülmesi konusundaki görüşlerini koruyorlardı. Bu ana değin Parti İl Komitesi üyeleri, Vlado Georgiev'in tutuklanmasını bir rastlantı olarak değerlendirmeye yatkındılar. Gülemetov'un başına gelenleri ve Askeri Bölge Komitesi'nde meydana gelen bozgunu ise, Vlado'nun muhtemelen poliste çözülmesine bağlıyorlardı.

Vlado Georgiev'e yönelik tüm kuşkuları reddettim. Onu kişisel olarak tanımıyordum, ama var olan tüm veriler ve bozgunla ilgili tüm varsayımlar, meydana gelen başarısızlıkta onun herhangi bir biçimde suçlu olabileceğini göstermiyordu. Kendisinin de, yani Vlado'nun da Gülemetov gibi, ihanete kurban gittiğini

onlara anlatmaya çalıştım. Olup bitenlerin nedenlerini Vlado dışında aramak gerektiğini, burada söz konusu olanın bir ajan provokatörlük olduğunu kanıtlamaya çalıştım... (Ne yazık ki, benim bu kuşkularım. hiç olmasını istemezdim ama, daha sonraları meydana gelen olaylarla, çok açık biçimde doğrulandı. Bunları daha sonra anlatacağım).

Kasım ayındaki bozgunun ve AÖ'ye ilişkin olarak önümüzde duran çalışmaların ele alınıp incelenmesi Plovdiv Askeri Bölge Komitesi bileşiminde bir dizi kadro değişikliği yapılması kararıyla noktalandı. Bütün parti gibi, silahlı ayaklanma çizgisine uymayı en büyük görev kabul eden Plovdiv il yöneticileri, tüm parti örgütünün siyasi çalışmalarını bu görevin yerine getirilmesi amacına yöneltmişlerdi ve en sınanmış kadrolarını ayaklanmanın hazırlığı işlerine ayırmışlardı. AÖ'nün bütün eylemcileri, bizim gidince hazır bulduğumuz yoldaşlar, ya onlar tarafından bu iş için ayrılmışlardı ya da önerilmişlerdi. Şimdi yeni atayacağımız yoldaşlar da öyle seçilmiş olacaktı.

Askeri Merkez, Plovdiv Bölgesi Askeri Örgütü yönetimini takviye etme vaadini yerine getirdi. Aralık ayının ikinci yarısında, Denü Minev (Lüben) yoldaş geldi. Plovdiv Askeri İl Örgütü'nün başına geçti ve aynı zamanda Askeri Bölge Örgütü Karargâhı'nda görev aldı.

Denü Minev gelirken Büyük Ekim Sosyalist Devrimi'nin havasını da beraberinde getirdi. Viladimir İliç Lenin'in yakın iş arkadaşlarından biri olan Stoyan Minev[25] onun kardeşiydi. Denü Minev kardeşinin kendi üzerindeki etkisini gösteriyordu.

İyi eğitim görmüş bir Marksist-Leninist olan, ilkesel tutumlu hareket eden, korkunç ölçüde atılgan, cesur, eşine az rastlanır örgütleyici ve yığınlar içinde çalışmasını bilen Denü Minev, il çevresindeki yöre örgütlerinin dinamizmine çok büyük katkıda bulundu. Amaca yönelik hareket etme, partizan çetelerinin eylemlerinin politikleşmesi, hep onun katkısıyla oldu. Doğrudan doğruya yöre yöneticileriyle bağlantılar kuruyor ve onları yönetiyordu. Kendi çalışmalarında çok ciddi, son derece titiz olduğu gibi kendisiyle çalışan herkese karşı ve bu arada bölge karargâhındaki üye yoldaşlara karşı da titiz davranıyordu. Denü Mi-

nev, savaşçı Plovdiv proletaryası arasında derin saygınlık izleri bırakarak 1925 Nisanı'ndaki kanlı kıyım sırasında kahramanca dövüşerek ölmüştür.

Plovdiv İl Komitesi'yle yaptığımız toplantı, Parti Örgütü'yle Askeri Örgüt arasında il çevresinde çok sıkı işbirliği yapılması gerektiğini saptadı, daha doğrusu bu işbirliğinin sürmesi gerektiğini belirledi.

Benim görevlerimden biri de askeri il yöneticileri ve Parti il yönetimi üyeleriyle ayrı ayrı görüşmeler yapmaktı. Hemen başladığım görüşmelerde, Plovdiv'de meydana gelen bozgundan sonra illerde tutuklamalar olup olmadığı, illerdeki askeri örgüt yönetimlerinin, alt örgüt yönetimlerinin kadrolarının tamamlanıp tamamlanmadığı, Parti il yönetimleriyle, Komsomol örgütleriyle doğru ve yakın bağlar kurulup kurulmadığı, saflarımızdaki savaş ruhunun ne düzeyde olduğu konularında bilgi alıyordum.

Kuşkusuz bütün bu bilgileri, ancak illere giderek alabilirdim. Ne ki, bunun benim için bu sırada gereksiz bir riziko olduğunu düşündüm. İllere daha sonra gitmem mümkündü. Şimdilik il yöneticilerini Plovdiv'e çağırmam daha tehlikesizdi.

Plovdiv'e çağırdığım ilk il temsilcisi Stara Zagora Askeri Örgüt temsilcisi Taço Daskalov oldu. Onun Plovdiv'e geldiği günlerde, Nova Zagora'da şanlı bir kavga başladı.

— İşte haber size. Bundan iyi haber mi olur? Petko Ağabey, Don Kazağı gibi iki yana vuruyor. Faşistler bu yargılamayı başlattıkları için bin pişman, başlarını yumrukluyorlar.

Yüksek Parti Kurulu üyesi olan ve saygınlığı çok yüksek bir partili olarak tanınan Petko Enev, bir zamanlar halk öğretmeni, daha sonra "kızıl" avukat ve Nova Zagora'da belediye meclisi üyesi idi ve Eylül Ayaklanması günlerinde ülke çapında üne kavuşmuştu. 12 Eylül'de Petko Enev ve bir grup Nova Zagora'lı komünist, yığınsal tutuklamalar sırasında şaşkınlığa düşmüşler ve yakalanmışlar, polis merkezinin mahzenine atılmışlar. Ancak yerel örgütün öteki yöneticileri provokasyonlardan şaşırmamışlar ve 20 Eylül'de, Plovdiv ayaklanma işaretini verdiği zaman ilk tüfeği ateşlemişler. Kazanlık, Stara Zagora, Nova Zagora,

Çirpan yöreleri, o genel halk kavgasının ilk kaleleri olmuş, Bulgaristan'ın yeni tarihine kahramanlık ve şeref sayfaları eklemişti. Petko Enev, daha ayaklanmanın ilk günü isyancı vurucu gruplar polis merkezini basıp orada tutuklu bulunan parti yöneticilerini özgürlüklerine kavuşturunca, hemen ayaklanmaya katılmıştır. O günden sonra, Nova Zagora'da ayaklanmanın temsilcisi Petko Enev'dir. Nova Zagora isyancıları yetenekli bir yöneticiye kavuşmuşlardır. İlçede düşmanın kaleleri birbiri ardına düşüyor. Kaymakamlık, polis merkezi, polis karakolları, istasyon, posta, telgraf-telefon ve banka, isyancıların eline geçiyor. Ancak askeri kışla dayanıyor. Darbeci iktidara Sliven garnizonundan da yardım geliyor. Şehir top ateşine tutuluyor. Atlı birlikler yıldırım gibi yetişiyor. İsyancılar direniyor. Ancak, Petko Enev geri çekilme işareti vermek zorunda kalıyor. Bizimkiler düzenli olarak, birliklerinde hiçbir panik olmadan, devrimci disipline uyarak Gredna Gora Dağı'na doğru geri çekiliyorlar. Dağda da savaşıyorlar. Arkalarından gelen askeri birliği geri püskürtüyorlar. Faşist komando birliği de kaçıp kurtulmaktan başka çare görmüyor. Kolay ganimet peşindeki Beyazorducu eşkıyalar, neye uğradıklarını şaşırarak korkuyla geri dönüyorlar. Ve isyan bayrağı tepede gururla dalgalanıyor yine... Ancak, ekim ayında, ülkenin her yanında isyan ateşi artık sönüp kül olurken, Petko Enev ve yoldaşları da yakalanıyorlar.

(Burada Petko Enev'in faşist mahkemede yaptığı savunma –bir anlamda suçlama– konuşmasından yalnızca birkaç pasaj vermeme izin veriniz. Sanıyorum bu demeç, Bulgar devrim tarihinin altın sayfalarında yerini almıştır:

"Bay savcı, burada yalnızca baş suçlunun konuşması çağrısında bulunuyor. Belirteyim ki baş suçlu benim. Bütün sorumluluğu üzerime alıyorum!

Eylül Ayaklanması, tarihi bir üründür. Birçok nedenlerden ileri gelmiştir. Ve kim ki benim kellemi uçurmak istemektedir, bunun nedenlerini ve sonucu göstermek zorundadır. Tersi durumda, bir baskı ve terörün kurbanı olduğumu düşünmek hakkına sahibim...

Soruyorum: Bulgar Anayasası'nın hangi maddesinde Bay Tsankov'a hükümet darbesiyle iktidarı ele geçirme hakkı veriliyor, Petko Enev'e bana ise bu yasaklanıyor?

Eylül Ayaklanması, 9 Haziranın mantıksal bir sonucuydu. 9 Haziran, ülkemizde siyasal güçler dengesini bozdu... Halkın iradesine aldırış edilmedi. 9 Haziran'ı onaylayan Çarlık kararları beni ilgilendirmez. Önemli olan, Bulgar halkının iradesine karşı, istenmeyen bir hükümet başa gelmiştir. Bu hükümet anayasa gereğince, meşru olarak seçilmiş, halk tarafından kurulmuş Halk Meclisi'ni tutukladı. Bulgaristan Anayasasına göre, Halk Meclisi tutuklanamaz!

9 Haziran'da, Bulgaristan Anayasası en kaba biçimde çiğnendiğinde, bu cinayeti işleyenler için dava açılmadı. O zaman, kimse bu anayasa için gözyaşı dökmedi. Eylül Ayaklanması, halkın kendi hak ve özgürlüklerinin çiğnenmesine karşı yaptığı direniş hareketidir."

Sanık sandalyesindeki komünistin şu sözleri de monarko-faşist baskıya, burjuva düzenine karşı yapılan bir suçlamadır:

"Bu sistem, herkesi doyurmayan bir sistemdir. Herkesi giyindirmeyen bir sistem. Siz bu sistemi, ceza yasasının maddeleriyle koruma altına alabilirsiniz, öteki binlerce koruma tedbiriyle korumaya çalışabilirsiniz, ancak buna rağmen yine geberecektir, çünkü kendi ölümünü sırtında taşıyor! Bu sistem artık tarihi rolünü oynamış, bitirmiştir.")

DAĞLARDA ÇETE ŞARKILARI YANKILANIYOR
MUDA NİNE /SAVAŞ ÇETELERİ

Parti il yönetiminden yoldaşlar, iki gün önceden buluşma yerini, zamanını ve parolayı ileterek "Kiskinov, Muda Nine'yi gönderiyor" diye bildirdiler.

Benim ısrarla Sredna Gora'daki Kiskinov-Tsiporkov çetesiyle görüşme isteğim üzerine Muda Nine'yi gönderiyorlardı. Bölgedeki bütün çetelerle böylesi buluşmalar zorunluydu. Çünkü kış artık gelip çatmıştı ve çetelerin kış aylarında barınmaları sorunu ertelenmeden çözülmeliydi. Kuşku yok ki, siyasal-örgütsel nitelikte

daha birçok çözüm bekleyen sorun vardı. Öte yandan, önümüzde duran görevlerin saptanması, savaş hareketinin yeni taktiğinin hazırlanması, halk içinde nasıl bir tutum takınılacağı gibi sorunlar da gündemdeydi... Bütün bunlar askeri bölge komitesinin görevleri arasındaydı. Merkez'in buyruğuna göre, silahlı çeteler askeri bölgenin komutası altındaydı ve ileride de yine doğrudan doğruya askeri bölgeye bağlı olarak çalışmak zorundaydılar. Bu demekti ki, bütün çeteler bizden buyruk bekleyecekler, yapılan işleri biz değerlendireceğiz, bizden talimat alacaklar, kendilerine biz yol göstereceğiz, her türlü güçlük karşısında bizden yardım alacaklar, herhangi bir anlaşmazlık çıktığında hakem rolünü biz oynayacağız, vb.

Muda Nine'yi acele çağırmamızın bir nedeni daha vardı. Çetenin başlıca üsleri olan Muhovo, Lesiçevo ve Strelça köylerinde faşist iktidar bizi ağır bir bozguna uğratmıştı. Kış için hazırladığımız kışlıklar, sığınaklar ortaya çıkarılmış ve çeteye yataklık yapan yüzden fazla kişi tutuklanmıştı. Ayrıca kuryeler ve öteki yardımcılarımız da tutuklanmışlardı. Ortaya çıkan karmaşık durum içinde Askeri Bölge Komitesi bozgunun büyüklüğü ve tutuklananların durumu hakkında tam bilgi edinemiyordu. Yalnızca Panagürişte ilçesinde polis merkezine toplanan tutuklulara eşi görülmemiş işkenceler yapıldığını biliyorduk. İşkenceye çekilen zavallılara herhangi bir yardım yapıp yapamayacağımızı düşünmemiz ve yeni tutuklamaları önlemek için tedbirler almamız gerekiyordu...

Sredna Gora çetesinin temsilcisiyle Plovdiv'deki pazarlardan birinde buluştum. Küçük bir dağ atı tarafından çekilen bir arabayla gelmişti.

— "Muda Nine" gelecek demişlerdi, ne biçim ninesin sen? diye şaşkınlığımı belirtmiştim tanıştıktan sonra. Çünkü güçlü kuvvetli bir kadındı. Belki ellinin üzerindeydi, ama kimse ona nine diyemezdi. Ben, çok yaşlı bir kadın bekliyordum.

— Eh, biraz haklı bizimkiler, diye cevapladı. Yaş fazla değil ama, çileler...

Kadıncağız buraya gelinceye kadar başından geçenleri anlattı. Ancak anlatırken ne benim acıma duygumu belirtmemi bekliyordu, ne de zorluklardan yakınmak amacıyla konuşuyordu. Ger-

çekten de, buluşma yerine gelinceye dek başına olmadık şeyler gelmiş, çok güçlükle karşılaşmıştı. Eğer burada, sıcak ovada, kış kuzey bölgelerin havasını estiriyorsa, yukarılarda, Sredna Gora'da kim bilir ne çılgınlıklar yapıyordur? Kadıncağız, Krısteviç köyünden Plovdiv'e kadar karlı yollardan, çığ düşmüş, buz tutmuş yollardan geçerek, kurtların saldırısına uğrama tehlikesiyle karşı karşıya kalarak, ağır yükünü taşımış, buraya bana ulaştırmıştı. Altmış kilometre yol almıştı durup dinlenmeden. Az yorgunluk değildi bu, hem kendisi için, hem de küçücük atı için. Ancak yine de yakınmıyordu; sormasaydım gelirken ne denli zorluk çektiğini anlatmayacaktı bile. Ben bu sabrı, güçlükler karşısında yılgınlığa düşmemeyi iyi biliyorum. Kendisini halkın davasına adamış Bulgar kadınının bu bitmez tükenmez gücünü iyi biliyorum. Hiçbir sınav ve güçlük karşısında yıkılmayan bu direnci çok iyi biliyorum.

Yine öyle ağır ağır ve soğuktan, yağıştan üşütmüş olduğu için kısılmış olan sesiyle tutuklanan yataklardan söz etti. Söyledikleri, bizim burada duyduklarımızı kanıtlıyordu. Ancak olayları gözüyle görmüş, yaşamış olan insanın anlatması başka oluyor. Gerçekleri acılığıyla anlatıyor, Sredna Gora yöresinde meydana gelen olayları gözlemine dayanarak ayrıntılarıyla resmediyor. Daha bizimkilerin tutuklandıkları ilk gün, kendilerine işkenceler uygulandığı haberlerinin de doğru olduğunu bildiriyor. Yeni bilgiler de veriyor: Panagürişte'den tutuklananlar Pazarcık'a getirilmiş, sonra da Plovdiv'e götürülmüşler. Hükümetin amacı, sorgulamayı burada yaptırıp daha geniş bir kovuşturma açmak ve bütün bölgedeki eylemcileri yakalatmakmış. Bunu, kendisini buraya gönderen yoldaşlardan öğrenmiş, Pazarcık'a getirilen tutukluları ise kendi gözleriyle görmüş.

— Peki ya sen Muda Teyze, ya sen nasıl kurtuldun?

Plovdiv'li yoldaşlar, onun hakkında bana önceden bilgi vermişlerdi. Onun, Kiskinov-Tsiporkov çetesinin yalnızca eşsiz ve yılmaz bir kuryesi değil, çetecilere her bakımdan yardım eden, üstelik o yörede bütün parti işlerinde çalışan bir kadın olduğunu söylediler. Bütün ailece, kocası Georgi Neçev de, çocukları da, yardım ediyorlarmış. Çetecilere yemek veriyor, yaralarını sarı-

yor, söküklerini dikiyor, ekmek pişiriyor, silah sağlıyor, yataklık yapıyor... Gerçekten de onun tutuklamalardan kurtulabilmesi bir mucizeydi.

Uzun süre sustuktan sonra,

— Gerçekten de beni de alıp götürmelerini bekliyordum. Ama, işte şansım mı varmış ne, dedi, ve sanki sorum üzerine yeniden düşünmüş gibi ekledi:

— Öyle ya, yardım edenlerin hepsini tutuklayıp hapsedemezler ya?

Kadını dinliyorum ve hayret ediyorum. Sorunlar fazla değil, az ama, o kendi kelimeleriyle de olsa, o denli açık ortaya koyuyor ki bu sorunları. Herhalde, ancak sorunları iyi, yakından bilen bir insan bunu becerebilir.

Konuşmamız ne fazla ayrıntılıydı (zaten bu gereksizdi) ne de uzun sürdü. Kiskinov ve Tsiporkov'un selamlarını iletti. Sonra, onların tembih ettikleri gibi, Sredna Gora'da bir çetecinin ele geçmesiyle meydana gelen bozgunu anlattı. Ardından iki askeri parti yöneticisinin sorusunu ileterek, bölge komitesiyle buluşmanın nerede ve ne zaman yapılacağını öğrenmek istedi.

Panagürişte yöneticilerine cevabım kısaydı: Önce gizli örgütün bütün yöneticilerine ve bütün çetecilerine Bölge Komitesi'nden çok çok selam. Çeteyi köylere dağıtmasınlar, sınır dışına da çıkarmasınlar. Sorunu hep birlikte görüşüp karara varıncaya değin, böyle bir hareket yapılmasın. Sonra, buluşma yerini, gününü ve saatini belirliyorum. Tam bir hafta sonra, ocak ayının başında, Bölge Komitesi'nin Plovdiv'deki gizli evlerinden birinde. Ağır ağır konuşuyor, her şeyi birkaç kez tekrarlıyor, ona da tekrarlatıyorum. İyice aklında tutabilsin diye. Yazıp vermem doğru değil, buna hakkım yok. Çünkü, geri dönerken ne olacağı belli olmaz, tutuklanabilir. Bundan dolayı sözlerimi ezberlemesi ya da hiç olmazsa anlamlarını aklında tutup kendisini bekleyenlere iletmesi gerekiyor.

Kadın, yüklendiği görevin tam bilincinde olarak, her kelimemi hafif sesle ve insanın gözlerini yaşartacak bir bağlılıkla yineliyor ve sanki cahil kalmış insan belleğine yerleştirmek için kendini zorluyor.

Bütün önemli şeyler konuşulmuş, söylenmesi gereken söylenmiştir. Yolcu artık yolunda gerek...

... Olaylar öyle gelişti ki, Muda Teyze'yi ne o korkunç 1925 yılı içinde, yollarımızın kesiştiği günlerde, ne de daha sonraları yeni koşullarda, daha ağır olan yıllarda görebildim. Karşılaşıp görüştüğümüz o günden kısa bir süre sonra, felek ona kötü yüzünü çevirmiş, sillesini vurmuştu. 1925 yılında sık sık uğradığımız bozgunlardan birinden o da kurtulamamıştı. Düşman, eline geçirdiğinin değerini biliyordu. Yaşlı kadından, yalnızca bir yatak ve aracı olarak suçunu itiraf etmesini beklemiyordu. Kristeviç köyündeki öteki yatakları da söylemesini, çetenin Plovdiv'deki buluşma yerlerini, köye yakın yerdeki sığınağı (kışlığı) da göstermesini istiyordu...

Muda Teyze susuyormuş. Onlar soruyor, o susuyor. İşkence etmişler susmuş, ayaklarının altına alıp çizmelerinin ökçeleriyle ezmişler, yine susmuş. Kurşuna diziyoruz diye götürmüşler, üstelik kendi mezarını da kazdırmışlar kendisine, yine susmuş. Muda Teyze, istisnasız tümü illegal çalışmalarda kendisine yardım eden çocuklarını getirip, gözleri önünde dayaktan geçirdikleri, her türlü işkenceyi uyguladıkları zaman da, keza ortak davaya katılmış kocası Georgi Dede'yi yanında falakaya yatırıp işkence ettikleri zaman da susmuş. Çılgına dönen işkenceciler, bu köylü kadının dayanması ve iç direnci karşısında ne yapacaklarını şaşırmışlar. Evini de yakmışlar gözleri önünde, yine susmuş... En sonunda ellerinde ölmesin diye, yarı ölü, yarı diri olarak atmışlar bir kenara...

Ölür sanmışlar, ölmemiş, yaşamış. Fizikman yıkılmış o güçlükuvvetli kadın, ancak vicdanı rahat, halkının önünde temiz. Düşman ona baş eğdirememiş, yenememiş onu. O zaman düşünmüştüm, ne yenilmez güçtür bu. Şimdi de düşünüyorum, insanın yüceliği, yenilmezliği ne denli büyük!

Sredna Gora Dağı'nda, daha doğrusu asıl Sredna Gora denen bölgede hareket eden ve hükümette korku ve panik yaratan Kiskinov-Tsiporkov çetesi, Güney Bulgaristan Askeri Örgütü'nün en güçlü silahlı gruplarından biriydi. Istranca Dağı'ndaki Todor Grudov çetesi sayılmazsa, bu çete aynı zamanda en büyük, en fazla silahlı adamı olan çeteydi. Sredna Gora çetesi, ayrıca hare-

kete geçen ilk çete olarak da birinciliği korumuştu. Hemen hemen Bratisgovo çetesiyle aynı zamanda, darbeci iktidara karşı silahlı harekete geçen bir çeteydi.

Çetenin kuruluşu 1924 yılının ilkbaharına rastlıyor. Yordan Kiskinov ve Dimitır Hristov'un her ikisi de Muhovo'lu komünistlerdir. Eylül Ayaklanması'ndan sonra Yugoslavya'ya kaçıyorlar ve kısa bir süre sonra ülkeye dönüp çeteyi kuruyorlar. Yurtdışındaki mülteciler yönetiminin kararıyla yurda döner dönmez, bütün Topolnitsa yatağı bölgesinde Eylül Ayaklanması'nın yöneticisi olan Lesiçevo'lu ünlü komünist militan Yordan Tsiporkov'la buluşuyorlar.

1924 yılının Mayıs ayı geldiğinde, ilkbahar başlar başlamaz tomurcuklar çiçek açtığında, Sredna Gora'da da isyan ateşi açılıyor, ilk tüfek patlıyor.

1924 sonbaharına kadar, çete, önemli eylemlerde bulunuyor. En büyük sonuç veren eylem ise, 5 Kasım'ı 6 Kasım'a bağlayan gece gerçekleştirilen eylemdir. O gece, Panagürişte ilçesinin Strelça köyünü ele geçiriyorlar. Eylem şöyle oluyor: Hükümet, bu köyden şüpheli gördüğü birçok kişiyi tutukluyor ve köyü bir tür direnme üssüne çeviriyor. Silahlı ayaklanma olursa, hükümet bu köyden hareket ederek, bölgedeki ayaklanmayı bastırmayı düşünüyor. Köye, ilçenin polis istihbaratı yerleştiriliyor. Polisler, yalnızca Sredna Gora bölgesindeki köylerin durumlarını kontrol etmekle kalmıyor, aynı zamanda, devrimci güçlere karşı sürdürülen baskıyı da buradan yönlendiriyor.

İşte bu durum, askeri parti yönetiminin planladığı eylemin önemini çok fazla artırıyordu. Köy Panagürişte'ye yakın olmasına rağmen, bu eylemin yapılması tasarlanmıştı. Çete, köyü her yandan çember içine alarak, ansızın, düzgün savaş kolu halinde saldırıya geçiyor. Yerel yönetim, gericilik dize geliyor, polis üssü bozguna uğruyor. Tutuklular da serbest bırakılıyor. Ele geçirilen çok sayıda silahla, çetenin silahlanması da takviye ediliyor. Yiyecek, giyecek alınarak, çetenin kış ayları için ihtiyacı karşılanıyor. Bazı polisler ve hükümetin azılı adamları, uşakları tutuklanıyor, köy halkının yaptığı bir toplantıda yargılanarak oy birliğiyle idamlarına karar veriliyor ve bunlar hemen kurşuna diziliyor.

Böylece, başarılı biçimde başlayan eylem, başarıyla sonuçlanıyor. Panagürişte'den gönderilen motorlu polis birliği ve askeri birlik çok geç kalmıştır. Çete, onlarla kısa bir çatışma yaptıktan sonra, eksiksiz savaş nizamını ve disiplinini koruyarak Elecik'e doğru kurban vermeden çekiliyor.

Bölgede daha 1924 yılının başlarında kurulan en güçlü siyasi çetelerden biri de Bratsigovo çetesiydi. Bu çete, Rodop Dağları'nda eylem sürdürüyordu. Sredna Gora bölgesinde olduğu gibi, bu bölgede de halk, Nisan Ayaklanması'ndan beri zengin devrimci geleneklere sahipti. Şimdi bu gelenekler, başka zamana oranla çok daha fazla tazelenmişti. Pratik olarak bu, silahlı çetenin halkın yardımına ve kanat germesine rahatlıkla güvenebileceği anlamına geliyordu.

Vitoşa Konferansı'ndan hemen sonra ortaya çıkan Bratsigovo çetesini de, Sredna Gora çetesi gibi, yurtdışından dönen mülteci komünistler oluşturmuşlardı. Çetecilerin çoğu yıllardır parti üyesi olan ve zengin savaş deneylerine sahip komünistlerdi. Bu durum, yalnızca çetenin ideolojik mayasını, birliğini ve disiplinini belirlemekle kalmıyor, yerli halk içinde yüksek bir saygınlık kazanmasını da sağlıyordu. Çetenin komutanı olarak Krum Partıçev (Maksim) atanıyor. Krum Partıçev, Eylül Ayaklanması sırasında Bratsigovo'lu komünistler ile birlikçi çiftçiler bölgede faşist darbeci yönetimi alaşağı edip üç gün süreyle Bratsigovo'da kızıl bayrağı dalgalandırdıkları zaman yiğitlikler göstermiş bir komünistti. Çetenin siyasal komiseri ise Georgi Zlatkov oldu.

Çete daha kurulur kurulmaz, kendisine ilk ve en önemli görev olarak, Bulgar-Yunan sınırı üzerinden silah sağlamak için gizli bir "kanal" oluşturma görevi verilmişti. Çete çok disiplinli, birlik içinde, iyi örgütlenmiş ve yetenekli kişilerce yönetiliyordu. Gülemetov'un talimatı gereğince, dağda birkaç gizli depo kuruyor, besin maddeleri, giyecek ve savaş malzemesi depo ediyor. Kuşkusuz çetenin köylerde, geniş bir bölgede çok sayıda yatakları, yardımcıları vardı ve bunlar, hayatlarını ortaya koyarak davaya yardım ediyorlardı.

Dikkatini başlıca "kanal" sorununu çözümlemeye, örgütsel politik işlere ayırmasına rağmen, çete, daha yaz gelir gelmez sal-

dırı eylemlerine girişmişti. İlk çatışma Bratsigovo köyü yakınında meydana geliyor. Bu da, hükümetin neden olduğu bir çatışmadır. Faşist iktidar, Plovdiv garnizonundan koca bir alayı çetenin peşine sürüyor. Başlayan çatışma, çetenin askeri çemberi başarıyla yarıp kurtulması ve birkaç askeri esir almasıyla sonuçlanıyor. Bu çatışmada çete ilk kez Gülemetov'un gönderdiği hafif makineli tüfekler kullanıyor.

Doğu Sredna Gora bölgesinde de bir çetemiz vardı. Stara Zagora tepecikleriyle Çirpan Dağı arasındaki ormanlık bölgede eylem sürdürüyordu. Çetenin komutanlığı, partinin Stara Zagora Askeri İl Komitesi Üyesi Yanko İvanov'a verilmişti. Stara Zagora çetesinin bir özelliği vardı: O dönemde bu yörede adi suçlu olarak bilinen bir grubun da çetenin kapsamına alınması. Komünistler, bu adi suçluları uyarıyor, bu tür suçlar işlememeye inandırıyor, siyasal bilinç vererek antifaşist mücadeleye çekmeyi başarıyorlar.

Kasım ayında, Bölge Komitesi Stara Zagora çetesine, o yöredeki köylerde kışı geçirme hazırlığına geçmesini duyuruyor. Bu amaçla AÖ'nün Stara Zagora İl Komitesi'ne, çeteyi gruplar halinde değişik köylere yerleştirmesini ve yerel altılı savaş grupları tarafından koruma altına alınmasını salık verdi. Köylere yerleştirilen çetecilerden siyasi örgütsel işlerde yararlanılması da salık verildi.

Plovdiv bölgesinde bir savaş gücü daha vardı ki, bir yerde görülmesi iktidardaki faşistlerde görülmemiş bir telaş ve korku yaratıyordu. Bu güç, "Hristo Botev" adını taşıyan partinin siyasi çetesiydi. Çete Haskovo ili yöresinde, daha doğrusu Sakar Dağı'yla Rodop Dağları'nın en doğudaki engebeleri arasında eylem sürdürüyordu. Halk arasında geniş ve durmadan artan bir saygınlığı vardı. Ünü ve saygınlığı, kendine özgü çok büyük cesaret ve savaş becerisinden olduğu gibi, basında da kendisinden devamlı söz edilmesinden ileri geliyordu. 1924 yılının ikinci yarısında, hemen hiçbir gün yoktu ki, başkent gazeteleri de dahil, ülkenin bütün gazeteleri çetenin eylemlerinden söz etmesin. "Hristo Botev" çetesi 1924 yılının Temmuz ve Aralık aylarındaki dönemde Haskova yöresini aralıksız savaş alanına dö-

nüştürmüştü. İl bölgesini iki eylem alanına ayırmış olan çete, iki ayrı birlik halinde, bir anda iki ya da üç yerleşim yerine saldırılarda bulunuyor, Haskovo dolaylarında düşmanı şaşırtıyor, girişkenliğini felce uğratıyor ve devrimci güçlere karşı örgütlü olarak karşı harekete geçme planlarını bozuyordu.

"Hristo Botev" çetesi, silahlı eylemlerinin yanı sıra, bu eylemler sırasında sağa sola saldıran çılgın faşist cellatları yakalayıp mahkeme ediyor ve kurşuna diziyor, askeri il örgütünün kurulmasına etkin şekilde yardım ediyor, örgütün silahlanması ve askeri eğitimden geçirilmesi için çaba gösteriyordu. Öte yandan, Bulgar-Türk sınırındaki gizli kanalı koruma görevini de yüklenmişti. Her zaman askeri il komitesiyle doğrudan doğruya bağlar kuruyordu ve bölge komitesiyle de kuryeler aracılığıyla doğrudan bağları vardı. Bizimle olan bağlantıyı Denü Minev (Lüben) sağlıyordu. Denü, sık sık çetenin eylem alanı olan yerlere gidip geliyordu. Gerektiğinde çeteye Plovdiv'den ve hatta Merkez'den de, polisin izlediği ya da birdenbire, ansızın meydana gelen bozgunlarda tutuklanmak korkusuyla kaçan savaşçıları da gönderiyordu. Kız kardeşim Gena (Elga) da, Merkez'de 1925 ilkbaharı başlarında meydana gelen bozgundan sonra kaçıp çeteye katılmayı başarmıştı.

Ne var ki, 1924-1925 kışında koşullar yığınsal devrimci hareket için hiç de yararımıza olmayan bir değişikliğe uğradı. Çete hareketini genişletmek, bu nedenle AÖ'nün ve bir bütün olarak Parti'nin halktan kopma tehlikesini doğurabilirdi. İktidar giderek daha intikamcı bir tutumla halka baskı uyguluyordu.

Gerek ülkedeki gerekse Avrupa'daki siyasi hava, her şeyi yeniden düşünüp taşınmayı, ölçütleri düzeltmeyi, hedefleri yeniden değerlendirmeyi, taktiğin genel anlamda değiştirilmesini, somut politik görevlerin de değiştirilmesini zorunlu kılıyordu. Bu değişiklik, ayaklanma hazırlığının bütün biçimlerini ve yöntemlerini, bütün alanlarını kapsamalıydı. Bu değişikliğin, üstelik tüm çabalarımızın yöneldiği hedefi, ayaklanma hedefini dahi kapsaması gerekiyordu.

Ne var ki, bu öngörü çok geç değerlendirilecekti, artık herşey bittikten, tarihe mal olduktan sonra. Ve artık bizim hiçbir

şeyi değiştiremediğimiz, ancak açıklayabildiğimiz, dürüstçe tahlil edip gelecek için dersler çıkarmaya çalıştığımız zaman, ancak ondan sonra...

ENDİŞE BELİRTİLERİ
YENİ YOLDAŞLARIN GELİŞİ

1925 yılı sanki birdenbire, ansızın bastırmıştı. Birbirinden zor, endişe verici ve ansızın meydana gelen olaylar birbirini izliyordu.

İlk endişeli haber, Sredna Gora dolaylarından geldi. Yordan Tsiporkov'un gönderdiği adam, hükümetin Panagürişte ve Pazarcık yörelerine ağır silahlarla donatılmış önemli sayıda birlikler gönderip yığınak yaptığını bize duyurdu. Sofya'daki birinci ve altıncı alaylar, yirmi yedinci piyade alayı, birkaç resmi polis birliği ve bunları takviye etmek için sivil polisler gönderilmiş. Bunlara ek olarak, hükümet, lümpen unsurlardan, adi suçlulardan ve her türlü deklase olmuş insanlardan oluşmuş çapulcu gruplarını da toplayıp gönderiyordu. Yani organize askeri birlikler ve polis birliklerinden başka, hükümet, bu yasa üstü ve kontrgerilla adını verdiği soyguncu çetelerini de göndererek tüm Sredna Gora bölgesinde terör havası estirmeye başlamıştı. Bir zamanların yabancı işgalcilerinden de daha gaddar olan bu katil sürüleri, sadece tek adam kalmaksızın bütün çeteyi değil, onlara yataklık yapan ve yardım eden herkesi de öbür dünyaya göndereceklerini söyleyerek etrafa korku salıyorlardı. Öte yandan faşist iktidar, bu ölüm mangalarına dayanacakları "yasal temel" oluşturmayı da ihmal etmemişti: Ocak ayının başında, parlamento, Devleti Koruma Yasası'na[26] ek olarak getirilen bir ceza maddesini onaylamıştı. Bu madde hem çetecilere, hem onlara yardım edenlere ölüm cezası verilmesini öngörüyordu. Yasaya getirilen ek madde yürürlüğe girer girmez, pratik olarak işlemeye başladı. Ayrıca hükümet yanlısı gazeteler geniş bir kampanya açtılar ve her çete üyesinin başı için hükümetin yirmi bin leva ödül verdiğini bildirmeye başladılar.

Sadece bunlar da değil, dahası var.

"Komünizm ajitasyonuna gelmek" suçlamasıyla bütün Sred-

na Gora yöresinin halkı, ayrım gözetilmeksizin terör ve baskı altına alınmıştı. En hafif ceza olarak, tüm köylerin, buralara yerleştirilen asker, polis ve sivil komando timlerini beslemesi zorunlu sayılıyordu. Bunlar köylülerin evlerine yerleştiriliyor, köylünün onları beslemesi isteniyordu. Yalnız yiyecek, içecek değil, köylünün evinden eşyası, ev hayvanı, kızlarının çeyizleri, parası aşırılıyordu...

Bütün bölgede durum böyleydi.

Hükümet bütün gücünü silahlandırarak, silahlı çetelerimizin hemen tümüne karşı saldırıya geçti ve AÖ'nün hemen tüm illerdeki alt şubelerini ve bu arada Haskovo'daki örgütümüzü de dağıttı diyebiliriz. Haskova'daki çetemiz çok güç durumda kaldı. Birkaç bin kişilik silahlı düşmanın baskısını yarıp kurtulmaya çalıştı. Haskovo'ya bağlı Manastır köyündeki düşmanın dört ölü verdiği büyük eylemden sonra, çete, Belitsa köyü dolaylarına çekiliyor ve kendisini kovalayanların (askeri birlikler, polis bölükleri ve kontrgerillalar) saldırısının zayıflamasını beklemeye başlıyor. O sırada Denya Minev (Lüben) Haskovo'ya doğru yola çıktı. Kojuharov'un birlikten kaçışından sonra, oradaki durumu yerinde görüp öğrenmek istiyordu. Deri tüccarı kıyafetinde, düzgün giyinmiş olarak, ilin bütün ana noktalarını dolaştı ve çeteyle de bağlantı kurmayı başardı. Çete ancak AÖ onun kışı geçirmesi için gerekli tüm besin maddelerini sağlaması, böylece yiyecek temin etmek için çetenin eylemlere geçmesine gerek kalmaması ve onun gizlenmesine yardım edebilmesi halinde, bizim bölgemizde kalabilirdi.

Lüben, konferans yapıldıktan hemen sonra Haskovo'dan geri döndü ve o yöreden edindiği izlenimleri ve alınan kararları anlattı. Yerli yoldaşlar bölge komitesini kendilerinin ihtiyaç duyulduğu her an çeteye yardım edebilecek durumda olduklarını inandırmaya çalışıyorlardı. Çetenin ülkede kalmasını, hiçbir eylemde bulunmasa bile varlığıyla halka cesaret verdiğini, savaş ruhunu yüksek tutmaya yardım ettiğini söylüyorlardı.

Bizim buna itirazımız yoktu..

Endişelerimizin arttığı bir sırada Fridman Plovdiv'e geldi.

Son olarak Sofya'da görüşmemizden bu yana geçen olaylar ve

bölgemizdeki durum hakkında bilgi almak için sorup durdu, ayrıntılı olarak her şeyi anlatmamızı istedi. Sonra benim gönderdiğim şifreli raporu aldıklarını doğruladı, bölgede AÖ'nün gelişmesinden duyduğu hoşnutluğu dile getirdi ve bizi kutladı.

Ancak, Fridman, bazı konularda bizimle aynı görüşte olmadığını da belirtti. Birincisi, Kojuharov konusundaydı. Bizim mektubumuzdan, bu kişinin kaçtığını, üstelik bize ve Parti il yönetimine haber bile vermeden Haskovo ilini terk ettiğini, keza kendisinin bu ilde AÖ yöneticisi olduğunu öğrenmiş bulunuyordu. Buradan kaçıp başkente giderken de, geride bazı ciddi bozgunlar bırakmıştı. Polis ayrıca, AÖ'nün ilde kurulu ağının bir bölümünde iplikleri çözmeye başlamıştı bile. İlde herkes Kojuharov'un bu bozgunlarla herhangi bir ilişkisi olduğundan kuşkulanıyordu... Bütün bunları mektupla merkeze bildirmiştik.

— Merkez'de verdiğiniz bütün bilgileri inceledik, çıkardığınız sonuçları fazlaca sert buluyoruz, diye söze başladı Fridman, sonra da kara gözlüğünün ardındaki gözlerini bana çevirerek sitem etti. "Sizden gizleyecek değilim, Sonya, Kojuharov sizin geldiğiniz bölgede yönetici şimdi" diye ekledi...

Yani, Kojuharov, partinin Varna-Rusçuk-Şumen Askeri Bölge yöneticisi olmuş. Onun için buradan aniden ayrılmış.

Fridman'ın bizimle olan ikinci görüş ayrılığı, daha çok sitem biçiminde deyimlenebilir. Bölge komitesi, hâlâ, Merkez'in kesin direktifine rağmen, Plovdiv "Toplumsal Güvenlik" Şefi Şterü Likomanov'u ortadan kaldırmamıştı. Fridman bu konuda açıklama yapmamızı istiyordu.

Anlattım nedenlerini. Gerçekten adamı ortadan kaldıramamıştık. Ancak, Bölge Komitesi bunun hazırlığı içindeydi. Bu görevi doğrudan doğruya yüklenen Jorj, Plovdiv'li yoldaşların yardımıyla, AÖ'nün üç üyesinden oluşan bir cezalandırma grubu kurdu, bunları silahlandırdı ve şimdi şu anda artık bu polis şefini öldürmek için bir plan hazırlıyordu.

Fridman, yapılan hazırlıkları onayladı, ama sitemini buna rağmen geri almadı. "Likomanov en yakın bir zamanda ortadan kaldırılmalıdır" dedi.

Ordudan emekli bir albay ve Filibe "Meclisi"nin en etkili üye-

si olan Şterü Likomanov, Filibe bölgesinde yeni kurulan ve ortalığa dehşet saçan "Toplumsal Güvenliğin" ilk şefiydi ve ayaklanmanın en üst noktasında Filibe'deki önde gelen Parti yöneticilerinin Meriç kıyısında kitlesel olarak kurşuna dizilmesinin de doğrudan sorumlusuydu.

Gerçekten de bu kanlı cellat, ölümü yüz kez hak etmişti ve daha 1924 ilkbaharında ölüm fermanı verilmişti. Ne var ki, çeşitli nedenlerle karar yerine getirilememiş ve Likomanov eski suçlarına yenilerini eklemeyi sürdürerek, en büyük cinayetlerinden birini daha işlemişti: Gülemetov öldürülmüş ve askeri bölge komitesinde bozgun meydana gelmişti.

Fridman vedalaşarak ayrıldı, ayrılırken de yeniden hatırlatmayı unutmadı.

— Bütün görevler önemli. Ancak Likomanov'un ortadan kaldırılması çalışmamızın ağırlık noktasını oluşturuyor. Halk kötülük saçan bu zalimden kurtulunca rahat soluk alacak. Öte yandan, Plovdiv polisini yönetici bir kişiden yoksun bırakacağız.

Sonra, elimi sıkarken özendirici bir gülümsemeyle ekledi:

— Hemen harekete geçin! Şimdi en büyük, en affedilmez yanlışlık hareketsizliktir, ikircimliktir, asıl hedefte kuşkuya düşmektir...

Evet, Merkez'in yöneticisi geldi-gitti, ancak sorunlar yine ortada duruyordu, üstelik daha da ağırlaşmış, keskinleşmiş olarak. Eylemin hazırlığını sürdürdük. Fridman'ın direktifi, Merkez'in direktifiydi ve yerine getirmemiz gerekiyordu.

Ne ki, onun Kojuharov'u kesinlikle savunması karşısında hayret etmiştik. Gerçi Fridman, bizi sabırla sonuna dek dinlemişti ama, Haskovo'nun bu eski il yöneticisi hakkındaki ilk tutumunu değiştirmemişti. Bende öyle bir kanı uyandı ki, Fridman her şeye rağmen Merkez'in görüşünü savunmak istemekte, böylece onun prestijini koruduğuna inanmaktadır.

Ancak, Fridman bize sevindirici bir haber de verdi: En yakın zamanda takviye gelecek bize. Lüben'den sonra bölge yönetimine illegalitede ün yapmış Georgi İvanov'u da gönderiyorlardı.

Fridman, bu yoldaşın Plovdiv'de iyi bilindiğini, komünistlerin de, yerli burjuvazinin de onu iyi tanıdığını söyledi. Sovyetler Birliği'nden geliyormuş, orada Askeri Akademi'de okumuş. Fakat

Sovyetler Birliği'ne gitmeden önce (1922 yılı başlarında) Plovdiv'de oturuyormuş ve avukatlık yapıyormuş.

Fridman gittikten birkaç gün sonra, o da geldi. Doktor Yuri takma adıyla gelen Georgi İvanov, askeri bölge karargâhının yöneticisi oldu, onu sevinçle karşıladık.

Gelirken Parti Merkez Komitesi'nin en yeni talimatlarını ve bu talimatlar temelinde oluşturulmuş Askeri Merkez karar ve direktiflerini de birlikte getirmişti. Merkez'in bu direktifleri ülkedeki tüm askeri bölge örgütlerine gönderilmişti.

Parti Merkez Komitesi, dünyadaki ve ülkedeki genel siyasi durumu belirledikten sonra, kesinlikle şu kanıyı ortaya sürüyordu:

"Çıkış yolu yalnızca silahlı ayaklanmadır. Yığınları BKP'de, Komsomol'da ve sendikal örgütlerde toplayarak, Birleşik Cepheyi güçlendirerek her alanda ve her bakımdan ayaklanmanın hazırlığı yapılmalıdır.

Yığınların durumu çok kötüdür. Her geçen gün daha da bozulmaktadır. Ekonomik bunalım derinleşiyor, pahalılık artıyor, kanlı terör durmuyor.

Durum devrimci karakterini sürdürüyor. Yığınlar kendi deneyleriyle, kurtuluşun ancak işçi-köylü iktidarı için işçilerin ve köylülerin diktatörlüğünü kurmak için silahlı ayaklanmayla bulunabileceği inancını taşımaya başlıyorlar. Bu tezlere uygun olarak Merkez, "gaza kuvvetlice basmamızı" istiyordu, her bakımdan savaş hazırlığının, politik hazırlığın tamamlanmasını, silahlanmanın artırılmasını, her yönden düşmana darbeler indirme eylemlerinin artırılmasını istiyordu.

En yüksek örgütümüzden gelen direktiflerin tartışılması ya da ihtiyatla karşılanması olanağı yoktu.

STARA ZAGORA ALARM İŞARETİ VERİYOR MERKEZE YAZILAN MEKTUP

1925 Ocağının ikinci yarısında, durum gereği Stara Zagora'ya gittim. Polis oradaki silahlı çetenin savaşlarını ve AÖ'nün öteki kollarının eylemlerini neden göstererek ansızın harekete geçip, örgütümüze ağır bir darbe indirdi. İl Parti Örgütü'nün ve as-

keri örgütün onlarca yöneticisi toptan tutuklandı. Benim ile gitmemin bir nedeni de buydu. Ancak tek neden değildi bu. Bir süre önce oraya gönderdiğimiz yöneticilerden Taço Daskalov (İlde AÖ'nün bağları ve istihbarat işlerini yürütüyordu) bana yazdığı bir mektupta, Stara Zagora parti il yöneticilerinin ve askeri örgüt yöneticilerinin, durumun değiştiği ve yeni bir ayaklanmayı hazırlama şansının tehlikeli şekilde azaldığı kanısında olduklarını bildiriyordu.

Bu durum, benim hemen oraya gitmemi ve her şeyi orada kendi gözlerimle görmemi zorunlu kılıyordu...

Durum, beklediğimizden daha karışıktı. Gerçekten de Stara Zagora'daki yoldaşların önünde gerçek sorunlar duruyordu ve onlarda oluşan yeni kanı ne küçük endişelerden, ne siyasal öngörüsüzlükten ne de boşuna korkuya kapılmaktan kaynaklanıyordu. Tam tersine, parti yönetimi de, askeri il örgütü yönetimi de, mutlak güven sağlamış, en yüksek değerde yetenekli, yılmaz kişilerden oluşuyordu.

Günlerce kendileriyle uzun uzun konuştuğum Atanas Gonçev de, Gerasim Papasçev de, Sofya'dan ve en üst örgütlerimizden gelen direktifleri, haklı olarak eleştirici biçimde ele alıyorlardı. Fakat bu iki başlı birlik örgütü zayıf düşürüyor, demoralize ediyordu. İnsan, bir an bile, onları canlarının derdine düşmüşler diye suçlayamazdı. Aynı şekilde, onların düşüncelerinin derine inen, katı, fakat dikkatli gerçekçiliği karşısında, insan kayıtsız kalamazdı.

(Şimdi onları hatırlayıp, belleğimde yeniden canlandırırken, onların öldüklerini de belirtmeliyim. Her ikisi de Nisan olayları sırasında öldüler. Önce Atanas Gonçev'i kaybettik, bir gün sonra da Gerasim Papasçev'i. Her ikisi de polisin işkence cehennemindeki tarifi imkânsız o eziyetten kurtulmanın tek çaresinin ölüm olduğunu düşünmüşler ve her biri başka bir biçimde bu yolu seçmiş. Onlara başka bir seçim bırakılmamıştı. Gonçev, yemek çatalıyla karnını yarıyor, Gerasim Papasçev ise önce boyunbağıyla kendisini asıp intihar etmek istiyor, bunu başaramayınca da, usturayla boğazını kesiyor. Onlar, yoldaşlarını acılardan ve ölümlerden kurtarmak için ölümü seçtiler...)

"— Uçuruma doğru gidiyoruz, Sonya yoldaş" diyordu Atanas

Gonçev o buluşmamız sırasında. Dış görünüşüyle rahat konuşan, heyecanlanmayan, sessiz bir insan izlenimini veriyordu. Kesik kesik, sanki sesli düşünüyormuş gibi yavaş yavaş konuşuyordu:

"— Uçuruma doğru gidiyoruz, her şeyi olduğu gibi görmemiz gerek. Düne kadar halk silahlı hareketimizi destekliyordu. Bugün hiç de öyle değil. Heyecan azalıyor, düşüyor. Halkın doğrudan ihtiyaçlarından uzaklaştık ve sonuç kendiliğinden anlaşılıyor: İnsanlar giderek bizden uzaklaşıyor, soğuk davranıyorlar. Açık ki, sloganlarımız ve hedeflerimiz onları doyurmuyor..."

Buluşmamıza askeri il yönetiminin öteki üyeleri de katılmıştı. İl Komitesi üyelerinden ve siyasi çetenin komutanı Yanko İvanov ise daha kesin konuştu:

— Çetenin silahlı eylemleri, artık insanların bize karşı tutum almasına neden oluyor. Özellikle terör gruplarının eylemlerini halk hoş karşılamıyor... Biz bir-iki kişiyi temizliyoruz, faşistler misilleme yapıp onlarca kişiyi temizliyor...

Gerasim Papasçev de, aynı şekilde kategorik olarak ve sarsılmaz bir inançla şehirlerde girişilen bu tür cezalandırma eylemlerini reddettiğini belirtti:

"— Bu türden bütün eylemleri iktidar bize yüklüyor, anarşistlerin maceracı eylemlerini de. Bir celladı ortadan kaldırıyoruz, bütün örgütü tehlikeye düşürüyoruz..."

Yönetimin öteki üyeleri de bu görüşte olduklarını belirttiler. Evet, burada büyük ve önemli, son derece büyük ve önemli bir şeyler söz konusuydu. Çünkü onlar gibi olgun ve deney sahibi parti yöneticileri böylesine kolayca sonuçları ağır sözler etmezlerdi. Bu yoldaşlar, yukarıdan bakılınca, kendileri için anlamsız gelen olayların, zararlı, düşüncesizce yapılmış eylemlerin belki daha iyi görüldüğüne, anlam kazandığına, değer kazandığına inanıyorlardı. Yukarıdan ve açık stratejik hedef açısından bakıldığında belki doğrular daha iyi görülebiliyordu, buna da inanıyorlardı. Şimdi benimle taktik ve yöntemlerle ilgili kuşkularını anlatıp konuşurlarken, büyük davanın bu konusunun kendi yetenekleri içine de girebileceğini düşünüyor ve üst yönetime vaktinde haber vermekle ertelenmez bir zorunluğu karşıladıkları kanısını taşıyorlardı.

Oysa, il, ayaklanmanın gerek savaş tekniği, gerekse partisel, politik bakımdan hazırlanmasında önemli başarılar kazanmıştı. Hiçbir komünist ve Komsomol üyesi AÖ'nün altılı savaş grupları dışında kalmamıştı. ilin köylerinde ve kentlerinde savaş grupları, milis çeteleri, Askeri Örgüt'ün yöre ve daha büyük şubelerini kurmuşlardı. Silahlanma işleri de iyileştiriliyordu. Kitle içinde iyi çalışan Stara Zagora'lı yöneticiler, Birleşik Cephe'nin güçlenmesi konusunda da önemli başarılar elde etmişlerdir. Öte yandan AÖ'ye komünistlerden ve Komsomol üyelerinden başka, yüzlerce partisiz antifaşist, BHÇB'nin sol kanadından birlikçi çiftçiler, anarkokomünistler de girmişti.

Öyle ki, Stara Zagora'lı parti ve askeri örgüt yöneticileri, ayaklanmayı reddettiklerini söylemiyorlardı ama, savaşın çok fazla sola kaymakta olmasından duydukları endişeyi, Parti'nin ayaklanma için askeri hazırlığa büyük ağırlık vererek, sendikal mücadeleyi küçümsemesinin, halkın dolaysız yaşam ihtiyaçları sorununu her gün ertelemesinin doğuracağı tehlikeyi dile getiriyorlardı.

Stara Zagora'lı yoldaşların, meydana gelen değişiklikler dolayısıyla çetelerin rolü konusundaki görüşlerini destekledim ve ayrıca terörist grupların hareketlerinden doğan zararları kendi gözlemlerime dayanarak anlattım.

Anlaştığımız konum böyleydi. Anlaşılan Stara Zagora'lı yoldaşlar (bölge komitesindeki bizler de), Parti'nin ayaklanmaya yönelik çizgisinden sapmak korkusuyla genel ve kapsamlı bir değerlendirme yapacak olgunluğa ulaşamamışlardı. Bir bütün olarak Parti ve onun ülke içi yönetimi de, Bolşevikçe ileriyi görme olgunluğuna erişememiş, 1924 yılı sonundaki gerçek toplumsal ve siyasi koşulların artık silahlı ayaklanma çizgisine elverişli ortam yaratmadığını görerek, gerekli değerlendirmeyi yapamamıştı. O dönemin trajik yanlışı da işte buydu...

Durumun karmaşıklığı beni, Sofya'ya özel mektup göndermeye zorladı. Şimdiye dek, düzenli aralıklarla, her haftanın sonunda Merkez'e şifreli raporlar gönderiyordum. Bu kez, Stara Zagora parti ve askeri örgüt yöneticilerinin imzalarını ve bölgenin temsilcisi olarak benim imzamı taşıyan ortak bir mektup gönder-

meye karar verdim. Mektubun değeri büyük olabilirdi, daha çok önem verilebilirdi.

Ortak bir mektup göndermek önerim oybirliğiyle onaylandı. Öte yandan, Stara Zagora'lı yöneticiler mektubun hem Askeri Örgüt Merkez Komisyonu'na (Merkez) hem de Parti Merkez Komitesi'ne gönderilmesini istediler. Amacımız, sorunun parti üst yönetiminde ilgili en geniş çevrelerde incelenmesini sağlamaktı.

Mektubun içeriği şunlardan oluşuyordu: Stara Zagora ilindeki durumu açıklayarak (ben bunların bölgedeki öteki iller için de geçerli olduğunu ayrıca ekliyordum) 1924 yılı sonlarından ve 1925 yılı başlarından bu yana askeri-siyasi çalışmalara çok hız verilmesine rağmen, halkın tutumunda yararımıza olmayan önemli değişikliklerin olduğuna; Askeri Örgüt'ün durumunda da belirgin bir istikrarsızlığın gözlendiğine, bunun da güçler dengesinde yine yararımıza olmayan bir değişiklik yarattığına dikkat çekerek, ilkbahar gelinceye ve durum iyice açıklık kazanıncaya kadar bütün cezalandırma gruplarının dağıtılmasını ve faşistlerden belirlenen kişilerin kurşuna dizilmesi ve vurulması eylemlerinin kaldırılmasını önerdik. Aynı zamanda, Merkez'in çetelerin statüsü ve yeni görevleriyle ilgili en yeni talimatının da değiştirilmesini önerdik. Çetelerin çeteci sayısını azaltmalarını, bir kısım üyelerin geri dönerek partinin siyasi eylemlerine katılmalarını, geri kalanların ise, ancak savunma durumuyla karşı karşıya geldiklerinde ya da çok özel durumlarda çatışmaya girmelerini uygun gördüğümüzü belirttik. Polisin izlediği ve yakalanma tehlikesiyle karşı karşıya gelen AÖ ve parti yöneticilerinin (birinci dereceli yöneticiler dışında) bölgede kalmamaları, gizli örgüte ilave yük getirmemeleri ve onu misillemeye maruz kalma rizikosuna sokmamaları için, gizli kanallardan hemen yurtdışına çıkarılmaları gerektiğini anlattık. En sonunda, parti örgütlerinde, sendikalarda, Komsomol'da ve aynı şekilde Birleşik Cephe'deki birleşik güçler içinde de yeniden siyasi çalışmaların artırılması, mücadelenin öncelikle halkın hayati çıkarları doğrultusuna yönelmesi görüşünde olduğumuzu yazdık.

Ortak mesajımızı kurye ile gönderdikten sonra, ancak o za-

man, yüklendiğimiz sorumluluğun ne denli büyük olduğunu kavrayabildik. İşte o zaman tereddüt etmeye de başladık. Acele mi etmiştik bu değerlendirmeyi yaparken? Bu nedenle önerilerimizi yaparken bir hata yapmış mıydık? "Yukarısı" bizim bu çağrımızı, yenilgi belirtileri, zayıflık, korkuya kapılma olarak değerlendirmeyecek miydi? Acaba yönetimdeki yoldaşlar gerçek durumu aynı ölçütlerle mi değerlendirecekler ve böylece aynı sonuçlara mı varacaklar, yoksa başka sonuçlar mı çıkaracaklardı? Bizim gerçekçi olma çağrımız, güçlükler karşısında ezilip büzülmek, korkup geri çekilmek, savaş bayraklarını dürmek çağrısı sayılmayacak mıydı?..

HRİSTO MİHAYLOV PLOVDİV'LİLER AYAKLANMAYA "EVET" DEMEDE ISRARLILAR/MERKEZE TERS DÜŞME

1925 Şubatı'nın başlarında Merkez, çoktandır beklediğimiz haberi şifreli, yıldırım posta bir mektupla bildirdi: Her an, askeri bölge başkanı atanabilir. Birkaç gün sonra geldi de. Güvenilir bir adamımızı onu alıp getirmesi için Sofya'ya göndermiştik. Yaşamının çiçek açan çağında, kırk yaşlarında, Doktor Yuri'yle aynı yaşta bir adamdı. Yüzünün ifadesi, konuşmasının tonu, davranışlarındaki kibarlık, kültürlü, aydın, terbiyeli bir kişi olduğu izleniminı yaratıyordu. Bu, Hristo Mihaylov'du. Mesleği bakımından avukat, vicdan ve seçtiği yol bakımından bir devrimci olan Hristo Mihaylov, Ferdinand kentinde parti ilçe komitesi sekreteriydi ve Eylül Ayaklanması arifesinde Devrim Karargâhı başkanı idi. Ferdinand kenti isyancı birliklerin saldırılarına dayanamayarak en sonunda düşünce Mihaylov, kentin ilk "kızıl" komutanı olmuştu. Kentte faşist yönetimin alaşağı edilmesine katkısı yalnızca siyasi ve örgütsel alanda değildi. Savaş görmüş, terhis olmuş bir topçu yüzbaşısı olan Mihaylov, ayaklanma birliklerinin ilk topçu taburunun komutanıydı ve bu efsaneleşmiş komutan isyancıların ilk top ateşini Ferdinand'daki askeri birlikler üzerine yöneltmişti. Sonraları Hristo Mihaylov'un topçuları Berkovitsa'nın dövülmesine katıldılar, arkasından ayaklanma sırasındaki

topçu efsanesini yaratarak Boyçinovtsi İstasyonu'ndaki düşman mevzilerini darmadağın ettiler ve isyancılar kahramanca verdikleri savaşla zafer kazandılar.

Bozgundan birkaç ay sonra, faşist mahkeme bir grup "isyan kışkırtıcısı ve elebaşısı" hakkında kararını açıkladığında, Hristo Mihaylov, gıyabında on beş yıl ağır hapse mahkûm ediliyordu.

1924 Aralıkında Merkez'deki yoldaşlar onu en olası bölge yöneticimiz olarak gösterirken Hristo Mihaylov yurtdışındaki göçmen parti eylemcileri grubu arasında bulunuyordu. Onun da içinde bulundugu göçmen gurubu, daha ilkbaharda, Parti Dış Bürosu'nun talimatına uyarak, yeni bir ayaklanma hazırlığına yardım etmek için gizlice batı sınırından içeri girmişlerdi. Vitoşa Konferansı'ndan sonra, Hristo Mihaylov, Vidin dolaylarında köy ve kentleri durmadan dolaşarak, çekingen davrananları uyardı, cesaretlendirdi, korkanlara, tereddüt içinde olanlara inanç verdi ve dağılmış parti örgütlerini yeniden kurdu. Polis ajanları için ele geçmez bir eylemciydi, her yerde hazır bulunuyor, yakalanmıyordu. Korku nedir bilmeyen yataklar saklıyordu onu evlerinde. Devrim hareketinin bilinen ve bilinmeyen sıra neferleri ona yardım ediyorlardı. Böylece Hristo Mihaylov, bozgundan sonra, ülkenin en çok zarar görmüş, yıldırılmış bir bölgesini yeniden coşturdu, ayağa kaldırdı.

Kosta Yankov, Hristo Mihaylov'un niteliği hakkında şöyle diyordu: "Kusursuz bir komünist, yetenekli bir askeri uzman, deney sahibi bir örgütçü, sağlıklı bir siyasi yönetici. Sanırım bölgemiz ona göre, ona layık bir bölge. Biliyorsunuz ki, Plovdiv'e çok büyük bir rol veriliyor..."

Hristo Mihaylov'un gelişi, öyle bir dönemde idi ki, Plovdiv askeri bölgesinde, ağır koşullara rağmen, geleceğin silahlı ayaklanmasının hazırlanışı, artık çok ileri bir aşamaya ulaşmıştı.

Bölgemizin karakteristik bir özelliği, AÖ alt kuruluşlarıyla Parti'nin tam olarak kaynaşmış olmasıydı. Gerçekte, hiçbir komünist ve Komsomol üyesi yoktu ki, ister sıradan üye olsun, ister yönetici olsun Askeri Örgüt kapsamına alınmış olmasın ya da somut askeri-teknik görev verilmiş olmasın. Komünistler ve Komsomol üyeleri geleceğin ayaklanma ordusunun çekirdeğini

oluşturacaklardı. Bütün siyasi müttefiklerimiz, sempatizanlarımız, ortak amaca yönelmiş tüm antifaşistler onların etrafında birleşmişlerdi.

Ayrıca, eklemem gerekir ki, başta Plovdiv ili Parti yönetimi olmak üzere, bütün illerin parti yönetimleri, bütünüyle, mutlak anlamda, legal ve yarı-legal sınıfsal direniş biçimlerini geçici olarak bir kenara bırakarak silahlı mücadele için çalışmaya başlamışlardı.

Askeri Örgüt'ün tüm şubelerinin silahı vardı. Doğrudan bizim emrimizde olan silahtan başka, iktidarın ve kimi örgütlerin gizli yerlerde tuttukları silahları da her an ele geçirebilirdik; yerlerini biliyorduk. Bu silahların nerede oldukları, ne kadar olduğu, kullanılabilirlikleri ve cinsleri hakkında tam bilgimiz vardı. İMDÖ sağ kanadı tarafından saklanan silahların yerini ve miktarını da biliyorduk. "Yundola" Orman İşletmesi'nde gizlenmişti.

Öte yandan, hükümetin, Stara Zagora'ya bağlı küçük bir köyde sakladığı ağır topu da her an ele geçirip kullanabilirdik. Stara Zagora'lı yoldaşların bildirdiklerine göre top, tamamen ateşe hazır durumdaydı ve yüz atış için mermisi de vardı. Yalnız topu çekecek atları sağlamak, arabaya koşmak ve cephelerde topçu olarak savaşmış yerli yoldaşlar bulmak gerekiyordu. Bu ise, Taço Daskalov'un bildirdiğine göre zor bir görev değildi.

Bölgede, askerileştirilmiş parti alt örgütlerinin savaş hazırlığının düzeyi de genel çizgileriyle iyiydi. Bu hazırlığı, Askeri Merkez'in özel talimatı gereğince sürdürüyorduk. Bu talimat ise ayrıntılı olarak askeri uzmanlarca hazırlanmıştı.

Ordu içindeki antimiltarist işler (AMİ) alanında da önemli aşamalara ulaşılmıştı. Büyük askeri birliklerin bulunduğu bölgemiz gibi yerlerde, bu tür çalışmalar ağırlık kazanıyordu.

Teodosi Çolakov tarafından enerjik biçimde yönetilen ve askeri komitedeki bizler tarafından da yardım gören antimilitarist çalışmalar çok iyi sonuçlar verdi. Merkez'in direktiflerini yerine getiren bölge komitesi, milis çetelerinde ve gruplarında görevlendirilmemiş bütün yedek emekli subayları (tabii komünist olanları) oluşturulan bu AMİ komitelerine verdi. Komsomol üyelerine dayanan bu komiteler, askere gidecek olan gençler içinde ısrarlı

çalışmalar yaptılar; kışlalarda acemi erler arasında üçer kişilik gruplar oluşturuldu. Bu gruplar ordu içinde AMİ örgütü etrafında devrimci çekirdeği meydana getiriyorlardı. Ordu birliklerindeki AMİ örgütleriyle, yerel askeri örgütler arasındaki bağlar, posta telgraf-telefon erleri ve kuryeleri, antimilitarist örgüte bağlı muvazzaf subaylar, kışlalarda yarı askeri görev yapan sivil kişiler tarafından sağlanıyordu.

İşte, Hristo Mihaylov gelmeden önce, bölgedeki AÖ çalışmaları bu merkezdeydi. Genel çizgileriyle durum buydu. Ulaştığımız başarılar hepimizi sevindiriyordu, ancak başarılardan dolayı sarhoş olmamıştık, daha çözümleyemediğimiz görevlerimiz vardı, karmaşık sorunlar üst üste yığılıyordu. Bu sorunlar ve görevler, savaşın kimi ara yönlerini yeniden değerlendirmeyi gerekli kılıyordu.

Stara Zagora'lı yoldaşlarla incelediğimiz sorunların bütün bölge çapında incelenip gerekli sonuçların çıkarılması zorunluluğu doğmuştu. Gerçekten, vakit geçirmeden, gizli ayaklanma hazırlığı çalışmalarını bırakıp, çabalarımızı siyasi sınıf mücadelesinin gizli ve yarı gizli alanlarında mı yoğunlaştırmalıydık? Acaba, gerçekten, siyasi durumda meydana gelen değişiklik, taktiğin ve üstelik stratejinin bile, temelden değiştirilmesini zorunlu kılacak kadar ciddi ve belirleyici nitelikte miydi?

Hristo Mihaylov'a bölgenin durumunu anlattığımız zaman güçlük çekmedik. Çünkü, Merkez'in ve Parti Merkez Komitesi'nin talimatlarını, yüklediği görevleri ve talimatları ayrıntılarıyla biliyordu. Dahası var: Bizim komiteyi heyecanlandıran sorunlardan birçoğunu anlayışla karşıladı ve çoğu üzerinde düşünmüş olduğunu gösterdi. Görüşümüzü açıkça belirtirken, birdenbire (ve hiç de hayret etmeden) anladı ki, anlaşılır bir dille tartışma yapıyoruz. Bu durum, karşılıklı olarak, birbirimizi anlamaya yardım ediyordu. Öte yandan, endişe belirtilerini de açık olarak ortaya çıkarıyordu bu durum. Çünkü, kafalarımızı kemiren sorunlar üstüne benzer bir görüş taşımamız, bilinçaltında, bölgemizdeki sorunların yöresel nitelikte olmadığı, genel nitelik taşıdığı, şu ya da bu ölçüde, bütün Bulgaristan çapında AÖ'nün taktiğini ilgilendirdiği kanısını doğuruyordu. Bundan başka, Merkez'deki yoldaşlar Stara Zagora'lı yoldaşların mektubu karşısında olduk-

ça kaygılanmışlar. Hristo Mihaylov'u buraya gönderirken, kendisine, durumu ivedilikle yerinde incelemesi, Stara Zagora'lıları ve bizi böylesine "ruh çöküntüsüne" uğratan nedenleri anlatması görevini vermişler... Hayır hayır, Merkez, çağrımızı yanlış yorumluyordu. Hristo Mihaylov, fazla güçlük çekmeden, sorunların özünü kavrayabildi. Ve hiç tereddüt göstermeden, bizim duyduğumuz endişeyi anladı, kendisi de endişe duymaya başladı.

İşte o zaman şu soru ortaya çıktı: Başlanan davaya zarar getirmeden ve Askeri Merkez tarafından doğru anlaşılmak koşuluyla aldığımız tutumu yeniden gözden geçirmek için, nasıl hareket etmeliyiz?

Çözüm kendiliğinden geldi. Daha ertesi gece, Plovdiv Parti İl Komitesi'yle ortaklaşa bir toplantı yapmaya karar verdik. Bu toplantının, bizim kuşkularımızı doğrulaması ya da reddetmesi, ileride atacağımız adımların niteliğini belirlemesi gerekiyordu.

Toplantıya, Parti İl Komitesi Sekreteri Yonko Papov-Sergey başta olmak üzere tüm komite üyeleri katıldılar. Sergey, her zaman olduğu gibi, enerjik davranarak, konuya canla başla sırılarak, toplantımızın amacının ne olduğunu bütün komite üyelerine anlatmış ve herkesin kendi görüşünü kesin biçimde belirtmesi gerektiğini önceden bildirmiş.

İl komitesi üyelerinin eksiksiz hepsinin görüşleri aynıydı ve herkes tereddütde düşmeden, çekingenlik göstermeden, yanlışlık yaparım düşüncesine kapılmadan, olduğu gibi görüşünü bildirdi.

— Parti, yolun yarısında duramaz, diyordu Yonko Panov. Tüm komite üyelerinin görüşünü dile getirerek ekliyordu:

— Bir adım bile geri çekilmemizi, halk yenilgi sayacak, manen ve siyasal bakımdan yenilgi. Belki kesin zafer kazanamayacağız, ancak, ayaklanma yapılmalıdır. Yapmazsak, tarih bizi suçlayacaktır. Tek doğru çizgi, şimdi izlenen çizgidir, silahlı ayaklanma çizgisidir. Plovdiv Parti Komitesi, İl örgütü, geçmiş dönemde yapılan yanlışlığı düzeltmeye kararlıdır. Verdiğimiz kurbanlar, bizi, intikamlarını almaya çağırıyor.

Plovdiv Parti İl Örgütü kararlıydı, kararından dönmüyordu, kaderini belirlemişti: Silahlı ayaklanma...

Ertesi gece, Askeri Bölge Komitesi ayrı bir toplantı yaptı. Du-

rumu, derhal Merkez'e ve gerekirse Parti Merkez Komitesi'ne bildirmeyi kararlaştırdık.

Merkez'le buluşmaya benim gitmem karara bağlandı.

YOKUŞ AŞAĞI
DARBEYE DARBEYLE KARŞILIK VERME

Sofya. 12 Şubat 1925. Yeniden, Askeri Merkez'in gizli evinde bulunuyorum.

Fridman, kara çerçeveli gözlüğünün ardındaki kara gözlerinin sert bakışlarıyla, kara kaşlarını çatmış, ellerini arkadan bağlamış, ses çıkarmadan, ancak kafese kapatılmış bir panter gibi hiddet ve öfke içinde, sert adımlarla ve kesik kesik soluyarak odanın bir köşesinden öteki köşesine gidip geliyor, gözlerinden hiddet kıvılcımları fışkırıyordu. Sessizliği o denli korkunçtu ki. Akşam treniyle taşradan yeni dönmüştü. Taşraya sık sık teftişe gidiyordu. Ve döner dönmez de, henden çok kötü bir haber almıştı. Vılço İvanov'un ölüm haberini. Kendisine haberi verdiğim de "Nee, Vılço İvanov! Olamaz! Olamaz!" diye bağırmıştı. Bu konuda bildiğim her şeyi bir solukta kendisine anlatmam gerekmişti. Parti Merkez Komitesi üyesi ve en sevilen proletarya önderlerinden biri olan Vılço İvanov bu gece, Perlovo Deresi boyunda, Kartallı Köprü yakınında bir yerde ölü bulunmuştu. Cesedi görüldüğü zaman, artık soğumuş ve hemen otopsi için hastahaneye kaldırılmış. Bu ana değin bildiklerim bu kadardı, daha fazla hiçbir şey bilmiyordum. Ancak bu da yeterdi, artardı bile. Bütün proletarya Sofya'sını, bütün partiyi ayağa kaldırmak için yeterliydi bu haber...

Fridman'ın Vılço İvanov'la yakınlığını biliyordum, hepimiz biliyorduk. Kavgalarda oluşan, sınavlarda güçlenen bu yakınlığı, düşüncelerde, yüreklerde mayalana mayalana, zamanla kardeşliğe dönüşen, ana rahmi kardeşliğinden daha güçlü olan bu yakınlığı bilmeyen yoktu. Buna karşın, Vılço İvanov'un ölümüyle Fridman'da görülen üzüntü, acı çok büyüktü, her türlü acı sınırını aşacak denli büyük ve derindi, bunu düşünememiştim bile. Onu tanıdığım günden beri ilk kez, doğasının bütün patlayıcı gücünü

acıyla, öfkeyle karışık olarak dışa vuruyordu ve bu kendiliğinden patlayan öfkeyi durduracak bir güç bulunamazdı.

En sonunda, sanki düşüncelerinin derinliklerine ine ine, aradığını bulmuş gibi, keşfetmek istediğini keşfetmiş gibi ansızın, odanın ortasında durdu, yarım daire çizdi, yüzünü biraz benden yana çevirdi ve sanki başının üzerinde bir yerlerden bana fısıldıyormuş gibi konuştu:

— Bunun altında kalmayacağız! Kat kat öcünü alacağız! Burunlarından getireceğiz! Vılço İvanov'a dokunmanın ne demek olduğunu anlayacaklar, bin bir kere onları buna pişman edeceğiz!

Yalnızca tehditler savurmuyordu, ant içiyordu sanki.

Akşam üzeriydi, kış gününün alaca karanlığı giderek koyulaşıyordu, karanlığa dönüşüyordu. İçimde, yüreğimde de karanlıklar vardı. Bu kapkaranlık günü hiçbir zaman unutmayacaktım. Vılço İvanov'un öldürülme haberiyle başlayan gün, kara-koyu bir çağlayan gibi hiddetle akıyor, yokuş aşağı köpük köpük öç dalgaları her yanı sarıyordu. Her komünist, sıradan bir komünist de, yönetici de, bu caniliğin doğurduğu acıyla coşan nefret ve kinini Tsenkov'a ve kanlı "Konvensiyon"[27] Konseyi'ne yöneltiyor ve soruyordu: Caniler, katiller yakalanmayacak mı, cezalandırılmayacak mı? Başkentin Uçbunar semtinin yoksul mahallelerindeki hiddet ve kin dalgası hepsinden büyüktü. Burada, bu sosyal hiddet denizinde, Vılço, sınıfının gücünü ve yiğitliğini simgeliyordu. Vılço'nun öldürülmesiyle başlayan hiddet, aynı zamanda işçi sınıfının zafere inancını da yansıtıyordu bir anlamda.

Hiddet dalgası büyüdü, büyüdü ve otopsinin sonuçları belli olduğu zaman, bu kez, havayı patlatacak kadar kabardı. Doktorlar, Vılço İvanov'un "kalp yetersizliğinden ve boynuna geçirilen ince bir sicimle, olasıdır ki, bir telle, boğulmaktan öldüğünü" saptadılar. Ayrıca ceset üzerinde, ölümünden önce yapılmış işkence izleri olduğu belirlendi...

Sabah gazetelerinden öğrendik bunu. Gazeteler işlenen cinayeti geniş biçimde yansıtıyorlardı. Kuşku yok ki, hükümet yanlısı gazeteler kin kusmayı sürdürüyor, "Bir ünlü komünist militan daha dışlandı" diye yazıyor, ancak katillerin de yine komünistler arasında aranması gerektiğini ileri sürüyorlardı: "Vılço İvanov komü-

nistlerin partisindeki görüş ayrılığının kurbanıdır ve olay onların birbirlerini yemesinin sıradan bir belirtisidir..." diyorlardı.

Öyle ki, iktidardakiler, emekçi yığınların hiddetinden korktukları için, öldürdükleri savaşçının kanına bulanmış ellerini böylesine alçakça ve açıkça belli bir şaşırtmacayla yıkamak istiyorlardı.

Fridman uzun süre, hep öyle suratı asık ve kollarını arkasında, belinde bağlamış olarak korku salan o müthiş sessizliğiyle, odanın bir köşesinden öteki köşesine gidip geldi. Sonra yeniden düşüncesini sesli olarak sürdürüyormuş gibi söylendi:

— Tarih tanığımız olsun, biz bunu istemiyorduk, biz hiçbir zaman bireysel teröre başvurmayı istemiyoruz, bu bizim inancımıza aykırıdır. Ne ki, onlar bizimkileri öldürmeyi sürdürüyorlar. Onlar kırımı sürdürürken, biz kuzu kuzu duramayız, ellerimizi kollarımızı bağlayıp duramayız. Hayır olmaz bu! Darbeye darbeyle karşılık vermek zorundayız!

Kapı hafifçe vuruldu. Dışardan bir demet elektrik ışığıyla birlikte, odaya Gena girdi. Odaya girerken elektrik ışığını yakmadı, pencerelerin perdelerini sıkı sıkıya çekip kapattı. Bir saat kadar önce, Fridman onu, öteki yoldaşlara da taşradan döndüğünü haber vermek üzere göndermişti. Görevi yerine getiren Gena, bu gece, Kosta Yankov'un acil olarak bir toplantı düzenlemek istediğini üyelere bildiriyordu. Toplantı Merkez'in gizli bir evinde yapılacaktı. Görevi yerine getirip dönerken, kız kardeşim, başkent basınının son akşam gazetelerini de almış getirmişti. Düşman tarafının en son uydurmalarını da bize duyurdu: "Komünistler arasında birbirlerini öldürme hareketi başlamış" diye yazılıyormuş...

Gena Merkez'in karargâh odasında fazla kalmadı. Yeni bir görev alarak, yeniden devam etti.

Fridman ise, cinayetle ilgili son haberlere göz gezdirdikten sonra, sigarasını söndürdü ve kendiliğinden gelme hiddet ve kinini iradesiyle bastırıp söndürmeye çalışarak şöyle dedi:

— Görüyorsunuz işte, şimdi bütün sorunları inceleyecek zamanımız yok. Ancak en önemlileri için zaman bulunabilir. Önce siz söyleyin, neden Merkez'in buyruklarına karşı çıkıyorsunuz?

Düşüncesini somutlaştırmadı, ancak belliydi ki, Likomanov'un öldürülmesi konusunu göz önüne alıyordu.

Kimse Likomanov'un cezalandırılmasından vazgeçmiş değildi ve hazırlıklar da sürüyordu, ancak Merkez, onun şimdiye değin ortadan kaldırılmamış olmasından hoşnut değildi.

Şaşkınlığımı belli etmemeye çalışarak, cezalandırma gruplarının dağıtılması ve savaş çetelerinin yeniden gözden geçirilmesi ve değiştirilmesi önerimizi anlatmaya çalıştım.

— Yani, siz Stara Zagora'lılarla dayanışma içindesiniz öyle mi?

Bunu doğrulamak zorundaydım. Anlattım: Bize göre, Stara Zagora'da da Plovdiv'de de, bütün bölgede, cezalandırma eylemlerinin yaygınlaştırılması koşulları yok, buna elverişli değil ortam, her türlü silahlı eylem için de hava kötüleşiyor. Objektif olmak için, Plovdiv'lilerin Askeri Bölge Komitesi'yle yapılan ortak toplantıda takındıkları tavrı da anlattım, bizim buna karşı kendi görüşümüzün ne olduğunu da belirttim.

Ben konuşurken, Fridman karşımda hareketsiz oturuyordu. Konuşmamızın daha başında beliren çatlağın giderek nasıl büyüdüğünü ve ikimiz arasında bir uçurum meydana geldiğini apaçık duyar gibiydim. Ne ki, başka çıkar yol da yoktu. Ben hangi görevle gönderilmişsem, onu yerine getiriyordum ve kararlaştırdığımız görüşü savunmak zorundaydım. Yalnızca bölge komitesinin bu görüşünün benim de görüşüm olması dolayısıyla savunuyor değildim. Vılço İvanov'un öldürülmesinden sonra, iktidarla aramızdaki karşıtlık ne denli keskinleşirse keskinleşsin, durum özünde değişmemişti ve bizim değerlendirmemiz de yine geçerliydi. Ben işte, o zaman tam kesin değilse de, bunun bilincindeydim.

Sonunda, Parti Merkez Komitesi'nden yoldaşlarla ve Merkez'in yöneticileriyle görüşmek ricasında bulundum. İstiyordum ki, onlar beni doğrudan doğruya dinlesinler ve ben de onların görüşünü öğreneyim.

Zaman geçiyordu. Ve yapılması öngörülen toplantı saati yaklaştığı zaman, Fridman, birdenbire ayağa kalktı, sanki oturduğu yerden onu bir yay ayağa fırlatmıştı.

— Yeter bu kadar dedi. Şimdilik hoşnut olduğum bir yan varsa, o da, içtenlikle ve her şeyi açıkça söylemeniz.

Sesinin tonu, bütün davranışına uygun olarak soğuk ve kuruydu. Konuşmasını sürdürdü:

— Ben de içtenlikle konuşacağım. Merkez sizin tutumunuz karşısında, en azından, hayrete düşmüştür. Hayrete de düşmüştür, endişeye de. Sizin önerdiğiniz yol ikircimlik yoludur. Hiçbir zaman buna izin veremeyiz!

Ciddiyetle elini uzattı, tokalaştık kısaca ve giderken ekledi:

— Şimdilik bu kadar. Sorunları MK'ya ileteceğim ve istediğiniz buluşmayı sağlamaya çalışacağım. Elga yarın ya da öbür gün size muhtemel buluşma yerini ve saatini bildirecek...

Bu buluşma ne ertesi gün ne de daha sonra gerçekleşti. Birbiri ardına gelen olaylar, ayaklar altındaki toprağı sarstı ve Merkez de kışkırtmalara kapılarak, kendiliğinden yoğunlaşan hiddet ve kinin etkisinde kaldı.

Ertesi gün akşam, 13 Şubat akşamı, başkentin Uçbunar semtinin cezalandırma grubu, Birleşik Cepheci anarşistlerin de yardımını alarak, tam isabet eden birkaç tabanca kurşunuyla, çok ünlü bir hükümet yanlısı faşist olan, "Slovo" (Söz) adındaki faşist gazetenin genel yayın müdürü Nikola Milev'i yere serdi.

Bu misilleme hareketinin etkisi çok büyük oldu.

Hükümet gazeteleri çok büyük bir gürültü kopardılar, polis güçleri alarma geçirildi, Sofya Garnizonu ayağa kaldırıldı.

Nikola Milev'i büyük bir törenle, seçkinlere yapılan merasimle gömdüler.

Cenaze töreni, öldürülen bir azılı faşiste duyulan acıyı belirtmekten çok, bir güç gösterisinde bulunmak için, rejimin tüm karşıtlarına gözdağı vermek için böyle görkemli yapılmıştı.

Mezarlıktaki törende Sgovor Bloku'nun başkanı yaptığı konuşmada şöyle dedi: "Bu ölüm, çarın başkanlığında ve Demokratik Sgovor'ın bayrağı altında bütün milliyetçi sağlıklı güçleri yıkım ruhuna karşı, Birleşik Cepheci komünistler, Birlikçi Çiftçiler ve federalistler tarafından atılan tohumların yeşerttiği bu ruha karşı amansız bir savaşta birleştiriyor. İç barışın yolu budur."

İç barış, daha ertesi gün, 17 Şubat'ta, sıradaki kurbanını aldı. Sofya'nın merkezinde, güpegündüz, herkesin gözü önünde, hükümetin de gözleri önünde "bilinmeyen kişiler" cepheden açtıkları ateşle, ünlü bir komünist milletvekilini, parlak bir parlamento sözcüsü, yiğit bir antifaşist Todor Straşimirov'u katlettiler. Aynı

gün akşam üzeri, Haskova'da, Belediye Meclisi Üyesi ve Parti İl Komitesi Sekreteri Dimitır Zahariev kurşunlanarak öldürüldü.

Aynı zamanda basın, Stara Zagora'da Tırnovo'da, Haskovo'da, Varna'da, Vidin'de, Sliven'de, Burgas'da, yeni yeni operasyonlar düzenlenerek "yıkıcı unsurların" yığınsal olarak ortaya çıkarılıp tutuklandıklarını büyük başlıklarla bildirdi. Yüzlerce ve binlerce insan tutuklanmıştı, görülmemiş işkenceler uygulanıyordu. IMDÖ sol kanadından olanlara karşı kanlı baskı sürüyordu.

Bundan bir gün önce, 16 Şubat'ta, faşist iktidar, bize yeni ağır bir darbe indirmişti. Merkez'in yöneticilerinden biri olan Nikola Jelyazkov (Nagel) aynı zamanda ve Merkez Komite'nin yakın yardımcılarından ve Merkezi Askeri Komite'nin de yardımcılarından ve baş buluşturucularından olan Petkov Napotov tutuklandı. Aynı gün, birkaç saat sonra da Nikola Jelyazkov'un (Nagel) en yakın yardımcılarından üç kişi, Elena Giçeva (Merkez'in kuryesi, yurtdışıyla bağlantılarda buluşturucusu), Dimitır Anaiev (Parti istihbaratçısı) ve Nikola Kilisarov (kurye) polisin eline düştüler.

Bu bozgun, bizde şok etkisi yarattı. Ülke içi ve ülke dışı bağlantıları yöneten Jelyazkov, Parti Merkez Komitesi'nin ve Merkez'in tüm üyelerini, onların evlerini, buluşma yerlerini yakından biliyordu. Genel talimatların neler olduğunu da çok iyi biliyordu. Bütün somut görevlerden haberi vardı. Eğer dayanamaz konuşursa, mahva götürecek bir kötülük yapmış olurdu. Jelyazkov'un hangi şüphelerle tutuklandığı bilinmiyordu. Polisin, onun AÖ içindeki görevleri hakkında ne bilip bilmediği de yine belli değildi.

Olay etrafındaki bu bilinmezlik, hepimizin üstünde bir Damokles kılıcı gibiydi. Merkez'in yangını olabildiğince sınırlı tutabilmek umuduyla hemen aldığı ilk önlem, bütün buluşma yerlerini, gizli evleri ve karargâhları (Nagel'in bildiği ve ziyaret ettiği) boşaltmak, arındırmak ve tecrit etmek ve Nagel'in bağ kurmuş olduğu bütün militanları tam gizliliğe geçirmekti. Merkez'in genel karargâhı, geçici bir süre için kapatıldı. Durum aydınlığa çıkıncaya değin, Fridman ve Merkez'in öteki yöneticileri ve bu arada kız kardeşim Gena da tam gizliliğe geçtiler.

Bütün bu durum, siyasi atmosferi adamakıllı kızdırdı. Polis, ordu, devlet yönetiminin tüm silahlı ve siyasi gücü ayağa kaldırıp

harekete geçirildi ve saldırıya geçti. Parlamento birçok ilde "sıkıyönetim" ilan etme kararını aldı, Bakanlar Kurulu ise, Adliye Bakanlığı'nı, Devleti Koruma Yasası'nda değişiklik yapmak için öneri hazırlamak ve en kısa zamanda parlamentoya sunmakla görevlendirdi. İstenilen değişiklik, parlamentodan komünist milletvekillerinin kovulması, Birleşik Cephe basınının tam olarak yasaklanması, "yıkıcı ve soyguncu" diye nitelenen kişilerin bu suçlarından dolayı ölümle cezalandırılmaları gibi durumları kapsıyordu. DKY denilen yasa şimdiki durumuyla bile, demokratik güçlere karşı kanlı bir terör uygulamasına olanak verdiği halde, bu yeterli görülmüyor, bize karşı her türlü cinayetin işlenmesinin de yasallaşması isteniyordu.*

Fridman oturmamı işaret etti, kendisi ise ayakta kalmayı yeğledi. Heyecanlıydı. Yine odanın bir köşesinden öteki köşesine gidip geliyordu. Sesi boğuk ve kısıktı.

Benim Kosta Yankov ve Merkez Komitesi'nin öteki yöneticileriyle buluşup görüşme isteğimin yerine getirilmesi daha elverişli bir zamana ertelenmişti.

Fridman'la buluşmamız, Gena'nın önceden beni uyardığı gibi, kısa, "ayaküstü" olmalıydı. Bundan dolayı, ben yalnızca birkaç soru sormakla yetindim. Önce, Vılço İvanov'un gerçek katillerinin, artık, bilinip bilinmediğini sordum. Merkez Komitesi, bu konuda, henüz daha son sözünü söylemiş değildi. Sonra, Vılço Ivanov'un cenaze töreninin neden öylesine küçük, sessiz sedasız, hemen hiç kimsenin haberi olmayacak biçimde yapıldığını sordum.

İkinci soruya çok önem verdiğimi belirtmeye çalıştım. Gerçekten de Vılço İvanov'un cenaze töreni, böylesine ürkeklik, korkaklık içinde geçtiği için, Sofya komünistlerinde şaşkınlık ve tedirginlik yaratmıştı. O andaki gerginliğe rağmen, başkentin parti örgütünün, cenaze törenine önemli ölçüde büyük emekçi yığınlarını (özellikle Uçbunar emekçilerini) çekebileceğine ve böylece halkın bu sözcüsüyle son kez vedalaşmayı siyasi bir gösteriye dö-

* Parlamentodaki burjuva partilerinin üyeleri, aralarındaki kariyerizmden kaynaklanan çelişkilere karşın, devrimci harekete duydukları kin ve "Bolşevizm Tehlikesi" korkusuyla birleşiyorlardı.

nüştürebileceğine inanıyorduk. Ne ki, Parti yönetimi, kolektif bir protesto hareketinin kitleleri coşturan gücünü değil, tabancaların diliyle konuşmayı tercih etmişti. Yönetim, dikkatlerini intikam almaya yönelterek, devrimci harekete yeni yeni emekçi yığınlarını kazanmak ve bunları kendi etrafında birleştirmek, böylece de cellatlara çok kesin bir uyarıda bulunmak fırsatını ve olanağını kaçırmıştı (yada küçümsemişti ki, böyle olsa da fark etmez).

Fridman, kesik kesik, sert biçimde, sanki karşısında söylediklerine karşı çıkan biri varmış gibi kesinlikle konuşuyordu:

— Yanıtlayacağım Sonya, diye söze başladı. İkinci sorunuzu, Vılço İvanov'un cenaze töreniyle ilgili olanını, anlıyorum ki ilkesel yönden soruyorsunuz. Ben de böyle ilkesel olarak yanıt vereceğim. Merkez Komitesi, şimdi, her yandan kurşun yağdığı bir sırada, kimsenin sağduyunun sesine kulak vermeyeceği kanısındadır. Bir savaş var sanki artık, evet savaş var. Kürsüye çıkıp konuşmak zamanı geçti. Devrimci durumun barış ortamında olgunlaşması zamanı da geçti. Ayaklanmaya doğru yürüyoruz. Bütün tehlikelere rağmen, bütün rizikolara karşın yürümeyi sürdüreceğiz, her aracı kullanarak, silahlı yolu da, barışçı yolu da, bireyselliği de, yığınsallığı da kullanarak yürüyeceğiz. Ve son darbeyi indirinceye dek. Davamızın yüceliği her kişiliğin üstündedir, her kurbanın üstündedir.

Biraz durdu ve sonra ekledi:

— Cinayetin gerçek sahiplerine, gerçek katillerine gelince, bu iş "Boil'in"* işidir. İstihbarat örgütümüzün bildirdiğine göre, bu cellatlar, yönetici kadromuza karşı, aktif eylemcilerimize, tüm ünlü antifaşistlere ve Birleşik Cephecilere karşı teker teker ya da yığınsal imha hazırlığı içindeler. Görüyor ve anlıyorsunuz sanırım ki, onlar artık kılıçlarını çıkarmışlardır. Bizim yumuşak davranmamıza, tereddüt göstermemize, duygusal davranmamıza yer

* "Boil" Sofya'daki "12'ler Cemiyeti" denilen yeminli cellat grubunun oluşturduğu ayrı bir terör örgütü. "Cemiyet" Gizli Monarşist Askeri Birlik başları tarafından kontrol edilmesine karşın gerici faşist burjuva çevrelerinden de adam alırken, "Boil"de yalnızca "Cemiyet"in çok güvendiği, komünistlerden nefret eden asker ve subaylar vardır.

yok artık. Biz onları, her kanlı cinayetlerinin hesabını kanla ödeyeceklerini anlamaya zorlayacağız. Ancak o zaman akılları başlarına gelir...

Merkez Komitesi'nin tutumu böyleydi. Fridman, en kısa zamanda, Merkez Komitesi ileri sürdüğümüz sorunları görüştükten sonra, Plovdiv'e, bizi görmeye geleceğini vaat etti. Ancak, bu arada, hiçbir sapmaya meydan verilmeden, şimdiye değin verilen talimatlara uymamızı ısrarla belirtti. En sonunda da,

— En yakın günlerde sizden iyi haberler bekliyoruz. Başarı dilerim daha şimdiden, dedi...

Fridman'ın ayrılırken dilediği başarı ve beklediği iyi haber, en yakın zamanda duymak istediği haber, Plovdiv "Toplumsal Güvenlik Örgütü'nün" Başkanı Yarbay Sterü Likomanov'un öldürülmesi haberiydi. Anlaşılmaz bir rastlantı olarak, benim Fridman'la son görüşmeyi yaptığım saatlerde, bizimkiler Likomanov'a suikast düzenlemişler.

Doktor Yuri'nin odasında bütün komite uyelerini hazır buldum. Artık toplanmış beni bekliyorlardı. Her şeyi kısaca ve genel çizgileriyle anlattım, bilgi verdim. Sonunda, vaktinden önce geri döndüğümü, çünkü, zincirleme olarak tutuklama tehlikesinin göz önüne alındığını belirttim.

Yoldaşların hepsi, çok derin düşüncelere dalmışlardı. Susuyorlardı. Beni sessizce dinlemişlerdi. Konuşurken, kafalarında kendilerini meşgul eden başka şeyler olduğunu ve bu yüzden söylediklerime fazlaca dikkat edemediklerini sezinledim.

Konuşmamı bitirince, Hristo Mihaylov, başını dertli dertli iki yana sallayarak,

— İyi oldu Sofya'dan kurtulup gelebildiğiniz Sonya, dedi. Ancak, şimdi... Şimdi artık, hepimizin burada, Plovdiv'de onların pençelerinden nasıl kurtulacağımızı düşünmeliyiz. Haberiniz yok mu daha? İşte okuyun...

Böyle dedikten sonra, önündeki masanın üzerinde açık duran Plovdiv'in "Borba" gazetesini alıp uzattı.

Gazetenin isminin hemen altında, büyük başlıklarla verilen haber derhal göze batıyordu: "Plovdiv'de dün gece işlenen cina-

yet. 'Toplumsal Güvenlik' Başkanı Likomanov'a suikast. Belediye sekreteri öldürüldü."

Hristo Mihaylov konuşmasını sürdürdü:

— Daha fazla ertelememize olanak yoktu. Siz burada yokken, Vılço İvanov'un öldürüldüğü gün, Merkez'den buraya adam geldi. Derhal cezalandırmanın yerine getirilmesini emrettiler...

Evet, demek Fridman boşuna zaman harcamamıştı. Benimle konuşmayı kesmeden, hedefe varmak için en kısa yolu seçmişti.

Cezalandırma operasyonunu doğrudan doğruya yöneten Jorj, bu polis şefine düzenledikleri suikasti ayrıntılı olarak anlattı.

Daha o akşam, harekete geçirilen askeri birlikler ve polis, kentin çıkışlarını kapatarak, merkezi çember içine aldılar. Özel polis ve jandarma ekipleri, bütün şüpheli evlerde arama-taramaya geçtiler ve şüpheli kişileri tutukladılar. Bütün hanlar, oteller, otobüsler, kentten ayrılan bütün trenler sıkı sıkıya arandı. Kentte gece saat yirmi ikiden sabah saat altıya değin sokağa çıkma yasağı kondu. Bölge Komitesi'nde bulunan hepimiz, bireysel terörün devrimci hareket için ne denli zararlı olduğunu doğrudan doğruya kendi gözlerimizle görüyorduk. Bireysel terör, yığınların mücadelesi yerine, tek tek bireylerin kahramanlığını getirerek, kaçınılmaz biçimde yığınsal mücadeleye inançsızlık doğuruyordu.

Daha sonraki günlerde, bize karşı yöneltilen saldırılar sürekli ve artan biçimde sürdü. Arama taramalarda polisin iz üzerine düştüğünü basının yardımı olmadan da biliyorduk. Arama taramalar sürüyordu. Tutuklananların sayısı yüzü geçmişti. Bunlar içinde on-on beş kadın da vardı. Tutuklananların çoğunluğu rastgele, şüphe üzerine alıkonmuştu. Ne ki, Parti üyelerinden ve AÖ üyelerinden de tutuklananlar olmuştu.

Faşist yönetim saldırıya geçmişti. Basının da hemen bütün iç haberleri, arama taramalar ve tüm ülkedeki tutuklamalarla ilgiliydi. 17 Şubat, AÖ için çok uğursuz olan bugün, Kuzeydoğu Askeri Bölge Örgütü için de yıkım günü oldu. Basının acele ederek bildirdiği gibi, Rusçuk, Varna ve özellikle de Şumen'de polis, "yasal iktidara karşı büyük bir komplo düzenlendiğini ortaya çıkarmış, iz üzerindeymiş". Gazeteler yüzlerce kişinin tutuklandı-

ğını bildiriyorlardı. Ancak isim vermiyorlardı. Bu hem çok şey demekti, hem de hiçbir şey. Başka zaman olsaydı, ikinci şıkkı düşünürdüm. Çünkü iktidar çoğu zaman, sözüm ona gizlilik, hemen açıklamama süsü vererek blöf yapıyordu. Ancak, bu kez, orada da, burada olduğu gibi, Sofya'da da olduğu gibi, her yerde çatlak meydana gelmişti, devrimci hareket üzerine çöken kara bulutlar, bütün ülke çapında bir felaketi haber veriyordu. Hem biliyorduk ki, Kuzeydoğu bölgesinde kendisinden kuşkulandığımız ve bu kuşkumuzun giderilmesi için uğraşılan bir kişi, ünlü bir kişi vardı: Kojuharov. Yüreğim sızlıyor, burkuluyordu. Orada ne denli çok insan tanımış ve onlara ısınmıştım. Vela'nın durumu nasıl acaba? Şumen'deki "yıkıcı öğeler" diye tutuklananlar arasında o da var mıydı acaba?

Gittikçe daha çok çıkmaz sokağa girdiğimizi düşünerek endişe ediyorduk. İktidar, beklediğimiz çözülmeyi, zayıflığı göstermedi. Polis ve ordu –ki savaştan galibiyet kazanarak çıkmış devletlerin sessiz rızasıyla sayısını artırmıştı– ülkenin çoğu bölgesinde duruma hâkimdi. Ülkenin dış siyaset ilişkileri de sağlıklı biçimde düzeliyordu. Romanya ve Yugoslavya'daki gerici rejimler, şimdiye dek sürdürdükleri düşmanca tarafsızlık siyasetinden vazgeçerek Sgovorist rejimiyle "dostluk ve yakınlaşmaya" hazır olduklarını belirtmeye başlamışlardı. Tsankov için bu nefes almak demekti. Bu ona iç çelişkileri bastırmak için daha sert önlemler alma olanağı veriyordu.

İşte böylece, 1925 ilkbaharında, Bulgar devrim hareketi çıkmaz sokağa girmişti.

BOZGUN GÜNLERİ

Her yerde ölüm kol geziyordu. Kent sokaklarında, dağların yamaçlarında insan avına çıkmıştı ölüm; polis karakollarının ve askeri kışlaların mahzenlerinde yapılan işkencelerde hazır ve nazır bekliyordu. Hepimizin üzerinde, devrim hareketinin, antifaşist hareketin gizli ve açık eylemleri üzerine ölüm tehlikesinin kara gölgesi düşmüştü.

Mart ayının başlarında bu tehlike gerçek anlamıyla her yana

çöktü, hem de "yasal olarak". Faşist yönetimin basını şu haberi verdi: "Bakanlar Kurulu, dün geceki oturumunda, Devleti Koruma Yasası'nı, idam cezasının çok geniş kapsamlı suçları içine alması ve idamların ivedilikle, olanağı ölçüsünde yerine getirilmesini gerçekleştirecek biçimde değiştirme ve genişletme kararını almıştır."

Birkaç gün sonra, parlamento, alkışa layık biçimde bir oybirliğiyle gerekli değişiklikleri onayladı. Sgovorist rejiminin kendi halkına karşı başlattığı savaş, artık kanlı ağzını açmış, önüne geleni yutmak istiyordu.

Peki ya biz? Biz bu savaşa karşı ne yapmalıydık? Nasıl karşı çıkmalıydık? Ve nasıl karşı çıktık?

Tek tek kurşun sesleri içinde büyük strateji söndü gitti. Sınıfsal kin, sınıfın yüksek çıkarları, intikam taktiği karşısında geri plana düştü. Bu taktik ise, bugün, o denli çok zaman geçtikten sonra ne denli anlaşılır görünse de, güçsüz, zayıf bir taktikti, geniş çapta başlatılmış devlet terörüne karşı duracak güçte değildi.

Evet, 1925 Mart'ının başlarından nisan ortalarına değin, o uğursuz 16 Nisan gününe değin geçen süre, devrimci güçler için bozgun günleri oldu...

Halk korkuya kapıldı. Ayaklanma hazırlığı sekteye uğradı. Şimdiye değin yapılanlar ise, giderek bozulmaya buşladı. Artık silahlı ayaklanma için ne askeri ne de siyasi koşullar vardı. Bunu, körler bile görebilirdi. Eski yolda devam etme demek, başlarımızı taş duvarlara vurmamız demekti. Siyasi gerçekçilik, stratejinin yeniden gözden geçirilmesini, hedefin değiştirilmesini zorunlu kılıyordu. Ayaklanma, daha elverişli bir zamana ertelenmeliydi. Yalnızca terör gruplarının değil, çetelerin de dağıtılması, çetecilerin ve illegalitede olan savaşçıların, halkın içine karışmaları, emekçiler arasında siyasi eylem yapmaları, sendikal çalışmaları yeniden diriltmeleri ve etkinleştirmeleri, grevleri yeniden başlatmaları, halkı terörün durdurulması, iş ve ekmek, Devleti Koruma Yasası'nın (DKY) kaldırılması, siyasi hak ve sosyal adalet isteklerini dile getiren somut bir program etrafında yeniden mücadeleye çekmeleri ve birleştirmeleri gerekmekteydi. Askeri Örgüt'ün ve Parti örgütlerinin yeni stratejiye ayak uydurama yan, buna ola-

nakları bulunmayan eylemcilerin yurtdışına çıkarılması gerekmekteydi. İllegal mücadele biçimlerinin, organik olarak, halk katmanları arasında legal mücadele biçimleriyle birleştirilmesi gerekiyordu.

Evet, bütün bunlar zorunluydu. Dönüş, bir zorunluluktu. Geciktirmeden dönüş yapmak gerekiyordu. Yarın, koşullar elverişli olduğunda başarıya ulaşabilmemiz için, bugün durmamız, sağduyuya göre hareket etmemiz, tam bozgun ve kırım gelmeden güçlerimizi korumamız gerekiyordu.

Bizim karargâhın görüşü böyleydi. Parti İl Komitesi Sekreteri Yonko Panov (Sergey) de koşulsuz olarak bizimle birleşti. Şimdiye değin izlediğimiz çizgiden vazgeçilmesi ve yeni yol izlenmesi gerekiyordu, tersi durum kendi kendimizi ölüme göndermemiz demekti.

Bu görüşümüzü, nedenleriyle birlikte, mektuba dökerek vakit geciktirmeden Merkez'e gönderdik. Mektubu, Merkez'deki birinci dereceli yöneticilerle ve olanağı varsa Merkez Komitesi üyeleriyle doğrudan doğruya görüşmesi gereken bölge komitesi üyemiz Nedelço Manev (Jorj) götürdü.

Jorj birinci iş olan, Fridman'la buluşmayı başardı; ikinci iş de, MK üyeleriyle görüşme girişiminde ve izlenen yolun değiştirilmesinde ve onları ikna etmede az şansı vardı. Zaten bunu bekliyorduk da. Mektubu hemen alıp okuyan Fridman, hemencecik de yanıtını vermiş. Ve bu yanıt, açıktı ki, artık başka türlü değil, şöyle olacaktı: "Biz Plovdiv örgütünün yöneticileri, bir grup yılgın kişileriz ve Merkez bugünlerde bizim durumumuzu karara bağlayacaktır..." Buna rağmen, Jorj, MK üyeleriyle buluşmak istemiş. Fridman söz vermiş. Ne var ki, daha ertesi sabah, faşist yönetim bir darbe daha indirdi bize, hem, en ağırından, MK'ya ve AÖ'ye karşı bir darbe. Bir ihanet sonucu olarak, başkentin "Rusalka" sokağındaki gizli ev saldırıya uğradı, şiddetli bir çatışmadan sonra, ki hem bizden hem polisten birkaç ölü vardı, polis Parti Merkez Komitesi'nde Stanke Dimitrov'un yokluğunda, ondan sonra gelen birinci adamı Yako Dorosiev'i "zararsız hale getirmeyi" başardı. Yönetici kadrodan geriye kalan iki kişi, Kosta Yankov ve Fridman çemberi yarmayı başarıyorlar. Ancak onlar da geçici bir süre için savaşın dışında kaldılar...

III KANLI NİSAN KIYIMI

"AYA NEDELYA" KATEDRALİ'NDE BOMBALAR PATLIYOR "KONVANSİYON"UN KOMPLOSU UYGULANIYOR

15 Nisan 1925'te, öğleden sonra saat 3'te, Sofya'nın "Aya Nedelya" Katedrali, kulakları sağır eden büyük bir gürültüyle yerinden oynarcasına sallanıp yıkılmaya başladı. Yüze yakın insan yıkıntılar altında can verdi, yaralıların sayısı iki kat idi. Ölen ve yaralananlar arasında Demokratik Sgovor'un ünlü üyeleri, subaylar, polisler, "Toplumsal Güvenlik Örgütü'nün şefleri, emekli subaylar, gerici monarşist İMDO'nun yöneticileri, yüksek devlet memurları, yurttaşlar vardı. Kilisenin ana kubbesi, içerde emekli General Georgiev'in (eski Genel Kurmay Başkanı ve Sofya Askeri Komutanı) cenaze töreni yapılırken havaya uçtu.

"Aya Nedelya" Kilisesi'ndeki bombalı patlama herkesi büyük bir şaşkınlığa uğrattı. Devrimci hareketin legal ve illegal eylemcilerini, bizleri de hayrette bıraktı. Çünkü, suçsuz insanların da ölümüne yol açan böylesi bir hareket, hiçbir biçimde bizim onayımızı alamazdı. Dahası var: Aramızdan büyük çoğunluk başlangıçta bunun hükümetin bir provakasyonu olduğunu, devrimci güçlere karşı genel bir saldırıya geçmek için böylesi bir provokasyona buşvurduğunu düşünüyordu.

Daha sonraları, hapishaneye düştükten sonra, bu uğursuz bombalama olayı hakkındaki gerçekleri öğrenebilecektik. Kiliseyi havaya uçurmayı planlayanlar ve gerçekleştirenler, Sofya Askeri Örgütü'ne bağlı bir grup heyecanlı üyeymiş (Komsomol üyesi ve anarko komünist gençler). Bunlar o zaman, kanlı cinayetler işleyen faşistlerin ortadan kaldırılması ve öteki terörcü eylemler için Askeri Örgüte alınmışlardı. 26 Mart 1925'ten sonra, yani polis MK'nın ve Askeri Merkez'in genel karargâhını bastıktan sonra bu grup yönetiminden kopuk kalmış. Daha önce değindiğim gibi, o tarihte polis, Parti'nin askeri ve siyasi yönetimini geçici bir zaman için başsız bırakmayı başarmıştı. Yanko Dorosiev öldürülmüş, geri kalan siyasi ve askeri yöneticiler ise (İvan Menev, Kosta Yankov ve

Marko Fridman) derin gizlilik koşullarına geçmek zorunda kalmışlardı. Çünkü, polis başkenti tam bir çember içine alarak bütün mahallelerde sıkı bir arama taramaya geçmişti. İşte tam da bu yirmi günlük boşluk sırasında, bir grup ekstremist, faşist yönetimin hiddetli kışkırtmalarına gelerek, kendi başlarına, kendi yöneticilerinin bilgisi ve rızası olmadan, Yanko Dorosiev'in, Vılço İvanov'un ve faşist terörün öteki yüzlerce kurbanlarının intikamını almak için "Aya Nedelya" Kilisesi'ni bombalamayı planlamışlar.

Kilisenin bombalanması, bu büyük suikastin haberi, daha ülkenin uzak köşelerine yayılmadan, faşist hükümet saldırıya geçti. Zaten "Konvansiyon"un planları önceden hazırdı, "kızılların listeleri" çoktan tamamlanmıştı. Şimdi ise artık bahane de vardı, hem de çok sansasyonel bir bahane. Katliam başlayabilirdi.

İlk olarak atılan adım, bütün ülkede "savaş durumu" ilan etmek oldu. Çok önceden hazırlanmış bulunan yasa, bombalama olayından yalnızca birkaç saat geçer geçmez, onaylanmıştı. 16 Nisan günü hükümet kararıyla ülkede sıkıyönetim, yani savaş durumu ilan edilmiş ve bundan yalnızca birkaç gün sonra da 32 numaralı kararla, bölgesel askeri sıkıyönetim mahkemeleri, savaş hali varmış gibi çalışmaya başladı: "Asayişin sağlanması, yerel polis örgütü ve Toplumsal Güvenlik Örgütü'nün de yardımlarıyla askeri makamlara verilmiştir. İktidar otoritesini korumak için her askeri yönetim organı, cesaretle ve ivedilikle hareket edecek ve silah da kullanacaktır... Sıkı bir sokağa çıkma yasağı konmuştur..."

En önce Sofya'da abluka başladı.

Bombalama hareketinden hemen sonra, acele harekete geçen faşist hükümet güçleri bir yıkıntı halindeki kilise dolayında, başkentin merkez mahallesini kordon içine aldılar. Bir-iki saat sonra ise, kordon genişledi ve bir an geldi ki, bütün kenti, ta Vitoşa Dağı eteklerine değin, içine aldı. Abluka içine alınan mahallelerde evler, apartmanlar rastgele değil, önceden belirlenmiş "eylemci konutları"na göre ciddi bir arama taramadan geçiriliyordu. Eldeki listelere göre aranıyordu evler. Kara listeler. Faşist iktidarın her hareketinde, kendine özgü bir tutum ve davranış açıkça beliriyordu. Ölüm makinesini, anlaşılan, baskı ve terör mesleğinde ustalaşmış eller yönetiyordu.

16 Nisan akşamına dek, tutuklananların sayısı binleri buldu. "Toplumsal Güvenlik" Müdürlüğü, hapishane, polis karakolları, askeri kışlaların mahzenleri tıklım tıklım doldu. Hükümet birçok okulu da tutukevine dönüştürdü.

Arama-tarama ve tutuklamalar sürerken, 16 Nisan'ı 17'ye bağlayan gece, o Bartholome gecesinin ilk uğursuz saatlerinde, Sofya'nın kenar mahallelerinde, siyah kamyonetler, ölümün seçtiği kurbanları teker teker ya da gruplar halinde bir yerlere taşıyordu. Listelere göre tutukevlerinden insanlar alınıyordu. Sözde sorgu için. Sonra, yine listelere göre kurşuna diziliyorlardı.

Parti MK Siyasi Sekreteri İvan Manev, MK ve Merkezi Askeri Komisyon'un üyelerinde Todor Atanasov, Vasil Muletarev, İvan Nedyalkov-Şablin, Jeko Dimitrov, Lambi Kandev, Ana Maymunkova, BHÇB sol kanadından ve Birleşik Cephe'nin ateşli savunucularından tanınmış yöneticiler olan Dimitır Grınçarov, Nikolay Petrini, Hristo Kosovski, Petır Yanev, ünlü ozanlardan ve halkın yiğit oğullarından Geo Milev, Hristo Yasenov, Sergey Rumyantsev, çok büyük bir yetenek sahibi yılmaz gazeteci Yosiv Herbst ve şimdi isimlerini hatırladığım birçok kişi böylece ya işkenceler sonucunda ya da kurşuna dizilerek öldürüldüler. Bundan önce de, 29 Mart'ta, bir ajan provokatör tarafından ihbar edilen, unutulmaz halk kahramanı Vela Piskova onlarca polise karşı, savaşarak ölmüştü. 16 Nisan'dan üç gün sonra ise, yine ihanete kurban giden, bulunduğu evin etrafı sarıldığı için kaçamayan, Askeri Komisyon yöneticisi Kosta Yankov vurularak öldürüldü... Aynı gün Askeri Komisyon'un öteki üyesi İvan Minkov'da öldürüldü... Böylece hem Parti yönetimi, hem de onun askeri merkezinin yönetimi başsız bırakılmıştı. Merkez'in yalnızca bir yöneticisi, Fridman, "Rusalka" Sokağı'ndaki çatışmadan ağır yara alarak kaçmayı başarmıştı ve şimdi sağlam yatakların evlerinde gizleniyordu.

Bütün ülkede de manzara Sofya'daki gibiydi. Yüzlerce ve binlerce komünist ve partisiz antifaşist Birleşik Cepheciler, yurtseverler acımasızca yığınsal işkencelerden geçiriliyor ve öldürülüyordu...

PLOVDİV'DEKİ KIYIM / BİRBİRİ ARDINA DARBELER TUTUKLANMA VE SORGU

Merkez yönetimince yeni ayaklanmanın muhtemel merkezi olarak belirlenen Plovdiv, "Konvansiyon"un haince hazırlamış olduğu planlarda da birinci derecede yer alan bir kent idi. Sofya'da devrimci ve antifaşist güçlere karşı yöneltilen saldırılar, otomatikman, bu eski Trakya başkentine kaydırılmış ve kıyıma geçirmişti.

Çoktandır tetikte bekleyen parmaklar oynamıştı, tetik çekilmişti.

Bütün askeri ve polis güçlerini harekete geçiren düşman, vur emriyle, mahalleleri çember içine aldı, bir-iki günlük bir arama taramayla Plovdiv'den ve bütün bu bölgeden yüzlerce ve binlerce insanı tutukevlerine doldurdu. Önceden gerekli tüm önlemler alınmış olmasına karşın, Askeri Bölge Yönetiminin tüm üyeleri, Hristo Mihaylov-Grişa, Nedelço Manev-Jorj, Georgi İvanov (Doktor Yuri), Denü Minev-Lüben de tutuklananlar arasındaydı. Yalnızca Teodosi Çolakov elden kaçırılmıştı, o da geçici bir zaman için. Teodosi Çolakov'da askeri karargâhtan idi. Yonko Panov-Sergey dışında, Parti İl Komitesi'nin birçok üyesi de tutuklandı.

En son ben tutuklandım diyebilirim. "Aya Nedelya"nın bombalanmasından yirmi gün sonra. Yoksul mahallelerin birinde Lüben'in kiraladığı, olaylar arifesinde tuttuğu bir odada, sınavlarına hazırlanmakta olan bir üniversiteli genç kız süsü vererek gizlenmeye çalışıyordum. Durmadan yapılan arama taramalardan sıyrılabilmiştim. Ele geçmemek umudum artmıştı. Aranan "konspiratör kızın" benim gibi zavallı bir üniversiteli kız olabileceğini kimse düşünmüyor olmalıydı. Ancak, bir gün, bir-iki saat için evden ayrılmak zorunda kaldığımda yakayı ele verdim. Çünkü tam o sırada, bölge karargâhına yardım edenlerden bir yoldaş, kendisine yapılan işkencelere dayanamayarak beni ele vermişti.

En son kurbandım diyebilirim.

Ele geçen komünist için değişmez bir töresel ilke vardır: Bütün gücüyle ve her ne pahasına olursa olsun, üstelik yaşamını da yitirme tehlikesi olsa bile, son ana değin davayı, kendisini ve öte-

ki eylem arkadaşlarını, yoldaşlarını korumak için susmak, yalnızca susmak... Ve işkencelere dayanamayıp da konuşmak zorunda kalınca, o zaman da yoldaşlarını kurtarmak, bütün suçu kendi üzerine alarak onlara zarar gelmesini önlemek. Ortalıkta olmayanlar, ki bunlar artık ya ölmüş olanlardır ya da yurtdışına çıkmayı başarmış olanlardır, rizikosuz her suçu, her sorumluluğu üzerlerine alabilirler, suçlar onlara yüklenebilir, çünkü onlar her cezayı çekebilirler. Nasıl olsa ortalıkta yoklar, ya ölmüşlerdir, ya yakalanmamak için kaçıp kurtulmuşlardır.

Ve o güne değin, ben de, yok olanlardan sayılıyordum; yakalanmış değildim.

Bütün tutukluların durumları benzer biçimde ağırdı, trajikti. Benim durumum da öyle oldu. O güne değin ortalıkta olmayanlardan sayılan ben, hem kendi "suçlarımdan" hem de başkalarının "suçlarından" sorumlu tutuluyordum.

Tutuklanışımdan iki gün sonra, Plovdiv'de çıkan "Borba" gazetesi şöyle yazdı:

"Plovdiv'de Ortaya Çıkarılan Konspiratörler. Sonya Yakalandı.

Uzun süreden beri yapılan ciddi operasyonlar sonucunda, polis, dün 'Sonya' takma adını kullanan ve Plovdiv'deki bütün konspiratif ağı içinde adına sık sık rastlanan bir kadını yakaladı. 'Sonya' takma adlı kadın Byala Slatina'lı bir öğretmen olan Nevena Staneva'dır (İlk kullandığım sahte kimlik kartındaki ismimi veriyorlar -yazar).

Bu kadın Eylül olayları sırasında da tutuklanmıştır. Şimdi tutuklandığında, üstündeki elbisede ve el çantasında birer paket zehir bulunmuştur.

Sonya'nın Pedagoji Enstitüsü'nde öğrenci olan kız kardeşi de bundan 15 gün önce tutuklanmıştır. Ancak, bu genç kız, şimdiye değin, bir kız kardeşi olduğunu ve tam da onun polisin aradığı konspiratör olduğunu, Plovdiv'deki bütün konspiratif çalışmaların kendisinde düğümlendiğini söylememiştir...

'Sonya', çok sıkı önlemler altında tutuklu bulundurulmaktadır. Çok önemli açıklamalarda bulunması bekleniyor..."

Sınav günleri gelip çatmıştı.

Bölge Komitesi üyeleriyle birlikte, Parti'nin il yönetimi üyele-

ri Askeri Bölge Örgütü'nün yatak ve buluşturucuları, AÖ'nün Plovdiv kent yöneticisi, bölgenin Parti örgütünün ve askeri örgütünün yardımcıları da tutukevinde bulunuyorlardı.

Soruşturma başladı.

Soruşturma sözcüğünü yazıyorum ama, çoğu kez, Nisan olaylarını, o korkunç günleri, insanın trajik kaderini, görülmemiş, işitilmemiş o büyük acıları bir ölçüde anlatmak için kelimelerin zayıf, yetersiz kaldığını da seziyorum.

Beni yakalayan sivil polis,

— Üstünü başını iyice arayın şunun, diye şef tonuyla emir veriyor ve başıyla odanın bir köşesini işaretliyordu. Beni oraya sürüklüyorlar.

Hiçbir şey yok. Gerçekten öylesine dikkatlice aramalarına rağmen, üzerimde hiçbir şey bulunamıyor.

Kelepçeler bileklerimi acıtmaya başlıyor. Kadın polis odadan çıkıyor, ben o sivil polisle ve onun adamlarıyla yalnız kalıyorum. Kapıda ise resmi elbiseli polis duruyor. Belli ki, nöbetçi.

— Eee, sayın bayan, Bayan Sonya ya da Nevena Staneva ya da Elena Minçeva, hangi isim daha çok hoşuna gidiyorsa o olsun, sanıyorum artık başlayabiliriz...

Bunu diyen adamı ilk kez görüyorum, polis sahnesinde yeni rol alan biri. Ben görmeden, biraz önce içeri girmiş, masanın başına kurulmuş ve yönetici durumunu belirtir bir tutum takınmış.

— Başlayalım, diyorum...

Sesi de, bütün duruşu, tutumu gibi, yüksekten bakan bir insan sesi. Ekliyor yeniden:

— Sanıyorum, karşılaştığımıza ne denli sevinmiş olduğuma sizi inandırmaya çalışmam fazla olsa gerek...

Ve yüzleştirmeler başladı. Polisler böylece, ortaya çıkaramadıklarını ortaya çıkarmak, anlaşılmayan yanları açıklamak, şimdiye değin her türlü işkenceye dayanarak çözülmemiş olanları itirafa zorlamak istiyorlardı.

Önce, kız kardeşim Gena'yı getirdiler. Sofya'daki büyük bozgundan sonra, Gena, hemencecik Plovdiv'e aktarılmış ve Lüben'in doğrudan yönetimi altındaki Askeri İl Örgütü'ne verilmişti. Hemen de aynı gün, 16 Nisan'daki bombalama olayından sonra, sa-

vaş arkadaşı ve eşi olan Lüben'le birlikte yakalanmıştı...

Hiçbir itirafta bulunmamıştı. Benimle yüzleştirildiğinde de, herhangi bir itirafta bulunmadı, bütün soruları reddetti.

Doktor Yuri'yi getirdiler. Sonra Hristo Mihaylov'u. Sonra Nedelço Manev-Jorj'u.

En sonunda, hepsini çıkardıktan sonra, yüzleştirmek için, odaya Denü Minev-Lüben'i getirdiler.

— Emriniz üzerine tutuklu Lüben'i getirdim sayın Vlaykov!

Resmi polis memurunun bu sesiyle derin düşüncelerimden uyanıyorum. Onun sesi değil belki de, tutuklunun ismini söylemesi beni titretiyor. Başımı kapıdan tarafa çevirip içeri gireni görmek isteğimi zorla tutuyorum. Hiçbir ilgi göstermemem gerek. Vlaykov'un etrafındaki sivil polisler, gözlerini dikmiş bana bakıyorlar, her yüzleştirmede benim tepkimi yüzümden anlamak istiyorlar, yüzümün her çizgisini, her ifadesini, titreyip titremediğimi kaçırmamak için bakıyorlar.

İçeri getirdikleri adamın yüzünü görmek için başımı çevirmeye de gerek kalmadı zaten. Çünkü daha Lüben isimini söyler söylemez, resmi polis, onu öylesine itmiş olacak ki odaya, Denü Minev–Lüben, ansızın dengesini kaybederek uzun masanın üzerinden yuvarlanıp yanı başıma düşüverdi. Başımı çevirmeden onu görebiliyordum.

Lüben?! Gerçekten bu Lüben mi, gerçekten onu mu getirdiler odaya?!

Yüzüne dikkatlice bakıyorum ve soluğum kesilecek gibi oluyor. Bu, Lüben olabilir mi?! Boğazıma bir şeyler düğümleniyor, göğsümü dolduran iniltiyi zor tutuyorum, bağırmamak için zorluyorum kendimi. Biliyorum, ona daha fazla bakmamam gerek, acıdığını belirtmemem gerek. Çünkü, kendi durumumu da ağırlaştırmış olurum, hem belki onun durumunu da. Ne ki, gözlerimi ondan ayırmaya gücüm yetmiyor. Kim bilir, neyle, nasıl vurmuşlar, yüzünü böyle nasıl harap etmişler? Mor kırmızı, kara kanlı lekeler, şişlikler, kanlar içinde tanınmayacak hale gelen yüzünden gözlerimi ayıramıyorum. Yer yer, oldukça derin yarılmış kaşları altındaki yarı kapalı gözlerinden, ezilmiş, kanlı kara pıhtılaşmış kan lekeleri içinde olmasına karşın kelepçeli ellerinden

bakışlarımı ayıramıyorum. Bu Lüben mi, bu, Lüben olabilir mi?! Ondan hiçbir şey kalmamış ki... Hiçbir şey, hiçbir yanını bırakmamışlar vurulmadık, ezilmedik, yara bere edilmedik...

— İzin verirseniz sayın müdürüm, küçük bir saptama yapmak istedim...

Vlaykov denen adamın sesi yine öyle, kaba tiksinti verici, yüzü, saklayamadığı kiniyle kızarmış. Sesindeki bu ton, yüzündeki kindarlık ifadesi, Lüben'e bakarken, onu şefine gösterirken düşmanca bir tutum belirtmesi, onun davranışlarından yeni bir değişiklik olacağı umudu içinde olmadığını gösteriyor. Evet, Lüben'den umudunu kesmiş. Bu kin, düşmanlık biraz da işte bundan ileri geliyor.

— Sanırım, güya Sonya denen bu kadınla yeniden karşılaşmandan hoşnutsun. Bizim bu nezaketimiz karşısında, senin de nazik davranmanı bekleriz. Ve en sonunda ağzını da açmanı. Evet, gerçekten kimsin sen ve Sonya ile ortak işlerin nedir? Nerede buluşuyordunuz? Çetelerle ve ildeki öteki eşkıya gruplarıyla bağlarınız nedir? Kaç örgütünüz vardı, nasıl örgütlerdi ve...

Bitiremiyor sözünü. Çünkü, başka bir ses, birdenbire, beklenmedik bir anda konuşmaya başlıyor ve sivil polis ister istemez susuyor. Bu yeni ses, sanki polisin sorularını sürdürüyormuş gibi ve açık bir alaylı tonla onu taklit ediyordu:

— Nasıl, hangi, nerede. Çin Deniz'inde İngiltere'nin kaç adet ve hangi askeri tekneleri yüzüyor? Kuzey Buz Deniz'inde hangi memeli hayvanlardan ve kaç adet var?

Lüben bu. Evet, evet, bu ondan başkası değil. Bu, Lüben. Benim bildiğim, tanıdığım Lüben. Kanlı polis makinesi onu kıymış, ancak ruhen boyun eğdirememiş, onun sağlam, kırılmaz iradesini yenememiş.

Vlaykov ve onun etrafındaki kurtlar, sivil polisler, uzun bir an şaşkınlık içine düşüyorlar, ellerindeki esirin böylesine görülmemiş cesareti karşısında hayretten ağızları açık, donup kalıyorlar. Sonra, sanki birdenbire cinnet geçirmişler gibi yerlerinden fırlıyorlar ve yara almış yaban hayvanları gibi kelepçeli tutsak üzerine atılıyorlar.

Odanın köşesine biraz daha çekiliyorum, başımı duvara çevi-

riyorum. Bakamıyorum, bu kanlı oyunu seyredemiyorum sonuna değin. Yere düşen kurbanlarını çizmeleriyle tekmeliyor, çiğniyorlar; başımı geri çeviriyorum, ancak onların küfürlerini duyuyorum, yırtıcı aç hayvanların avlarını parçalarken iştahla, kızgınlıkla çıkardıkları sesleri duyuyorum.

Yüzleştirme bitti. Daha başlamadan bitti. Lüben kesinlikle daha baştan her şeyi inkâr kararını alınış. Kim olursa olsun tanımadığını söylüyor, ne olursa olsun itiraf etmeyi reddediyor, kendi adını bile söylemiyor, en küçük suçu bile, delil olacak en küçük bir veriyi bile inkâr ediyor. Ve üstelik yoldaşlarına cesaret vermek için, onlarda yiğitlik, mertlik uyandırmak için cellatlarıyla alay ediyor, onların küstahlıklarını yüzlerine fırlatıyor. Kuşku yok ki, böylesi bir tutum, zincire vurulmuş, eşsiz bir güç sahibi insanın tutumu olabilir.

Lüben'le yüzleştirme, daha doğrusu o sırada sivil polisin ona yönelttiği sorular, düşmanın açıkladığı ve henüz açıklayamadığı durumların neler olduğunu gösteriyor. Ayrıca bu sorular, polisin soruşturma ve kovuşturma yönünü de belirliyor bir anlamda. Tutukluların itiraflarından yoksun olan polis, açıktı ki, AÖ'nün gerek bölge çapında, gerekse il çapındaki çalışmalarını çözecek ipuçlarını ele geçirememişti. Öte yandan, bölgedeki silahlı çetelerle ilişkilerimiz konusunda da tam bilgisi yoktu. İl yönetimiyle buluştuğumuz, görüştüğümüz ya da toplantılar yaptığımız buluşma yerlerini, gizli evleri de bilmiyor polis.

Ve yüzleştirmeden sonra, cellatlar artık benimle ciddi biçimde uğraşmaya karar veriyorlar. Hayır, henüz daha "ciddi biçimde" demek doğru değil buna. Sorgulamanın başlaması doğrudur, soruların birbiri ardına yağdığı da doğrudur. Buna rağmen, "ciddi biçimde" gerçek sorgulama başlamış değildir. "Ciddi biçimde" olanını da bekliyorum, mutlaka bu biçimi de gelecek sorgulamanın, Lüben'in sorgulamasına benzer ya da o biçime yakın olanı... Daha işin başında, benim de ilk "dersi", aklımı başıma toplamam için yapılan ilk uyarıyı aldığım doğrudur. Bu "ders"ten dolayı dişlerimin kanamasının sürmesi, elmacıkkemiklerimin morarması, başımda şişkinlikler meydana gelmesi doğrudur. Ben bu "dersi" Hristo Mihaylov'la yüzleştirildiğim zaman aldım. Önce-

den kesinlikle beni uyarmış olmalarına karşın, Grişa'ya (H. Mihaylov) hiçbir şey konuşmamış olduğumu anlatmak için, daha odaya girer girmez, "Bu adamı tanımıyorum" demiştim... Hiçbir şey, hiçbir suçlama kabul etmiyorum. Bir tek kabul ettiğim, gerçekten benim. Sonya takma adını kullandığımdır, bölge komitesine üye olduğumdur, gerçekten bazı buluşmaların olduğudur. Bu buluşmaların gezerken yapıldığını, sokaklarda parklarda ya da devlet dairelerinde olduğunu söyledim. Onlar, benim bölge komitesiyle Sofya arasındaki bağlantıyı nasıl gerçekleştirdiğimi anlatmamı istiyorlar ısrarla. Kimler bunlar? Kuşku yok ki kuryeler. İsimleri? Ben onları tanımıyorum ki. Onlar Merkez Komitesi'nin yardımcıları, onlarla buluşmam, tanışmam parola kullanarak oluyor. Parola nasıldı? Şimdi hatırlamıyorum ki. Çok sık değiştirildi parola, hangi birini aklımda tutayım?

— Bana bak hanım! diye karşıma dikiliyor Vlaykov. Dışarı vurmak istemediği hiddetinden dolayı titriyor, yumrukları sıkılmış, neredeyse başımı yumruklayacak. Bana bak ve dinle! Konuşacaksın anlıyor musun? Konuşacaksın! Sen çok, çooook şeyler biliyorsun! Konuşacaksın anladın mı? Senin "bilemiyorumlarına", "hatırlamıyorumlarına" sonuna dek ses çıkarmayacağımızı, sabredeceğimizi sanma! Bunca zaman boşuna araştırıp durmadık seni. Dilin çözülüp de konuşmaya başlamazsan, o zaman kemiklerin konuşacak, kemiklerinin sesini duyacağız! Bunu vaat ediyorum sana. Söz veriyorum. Ben, Plovdiv "Toplumsal Güvenliğin" Sekreteri Jran Vlaykov, bunu vaat ediyorum sana, anladın mı?..

Bomboş sınıfta, okulun bu sınıfında yalnız başıma bırakıyorlar. Tutuklularla dolu öteki sınıflara götürmüyorlar beni. Oysa ben öteki sınıflardan birine götüreceklerini düşünüyorum; bunu bekliyordum da. Oradaki tutuklulardan durum hakkında, öteki yoldaşlar ve polisin ele geçirdiği ipuçları hakkında, bilgi darbenin büyüklüğü hakkında bilgi edinebileceğimi düşünüyordum. Oysa şimdi koca sınıfta tek tutuklu olarak bırakıyorlar.

Anlaşılan, pencereden atlarım korkusuyla olacak ki, sınıfın ortasındaki uzun öğretmen masasının üzerine çıkmaya zorluyorlar beni. Masanın iki yanına ise iki polis koyuyorlar. Polisler, kendilerine verilen emir gereğince gözlerini benden ayırmıyorlar.

Başımın yanı başında, yine şeflerinin emri gereği koydukları bir gaz lambası duruyor.

Bir ara, insafa gelerek, ellerimdeki kelepçeyi açtılar.

Gece yarısı. Tutukevinin korkunç sessizliği çığlıklarla bozuluyor ansızın. Bir çığlık, bir çığlık daha. Uzuyor çığlıklar, insanın tüylerini ürpertiyor. Evet işkence başlamış demektir. İnsanlara işkence uygulanıyor. Bağırmalar, ağlama sesleri, falaka sesleri sessizliği parça parça bölüyor. Tutukevine dönüştürülen okulda gece yarısı soruşturması sürüyor.

Bekçilerim bir an irkiliyorlar. Belli ki günlük işkencelere alışmışlar, fazla hayret ettikleri yok. Yorgunluk gözlerinden dökülüyor, uykularını bastırmak için güçlük çektikleri belli.

Tam zamanı. Belki daha sonra, daha elverişli bir an bulamam. Her şeyi iyice düşünmüştüm. Vlaykov'un tehditleri, belli ki, söylev egzersizi yapmak istemesinden ileri gelmiyor. Şimdi, kimliğimi anladıktan sonra, bunlar, başarabilirlerse, kendilerine olanak verilirse, bölge örgütünün bütün ipuçlarını ele geçirip, örgütü çorap söküğü gibi söküp bütün üyelerini ele geçirmek isteyeceklerdir. Ve başarılarının anahtarının bende olduğuna tamamen inanıyorlar. Onlar bölge karargâhında benim hangi görevde olduğumu artık öğrenmiş bulunuyorlar, Sofya'daki birçok kişiyle bağlarım olduğunu düşünüyorlar ve bunları da benim aracılığımla yakalamayı umut ediyorlar.

Her şeye katlanmak zorundayım, Parti önünde içtiğim anda uymak, namusumu korumak, davaya leke düşürmemek zorundayım. Evet bunu yapmak zorundayım. Ne ki, hangi insan kendisini yeterince tanıyor? Ortaçağ engizisyonuna uğradığın bir sırada, bir an, o zamana dek bilmediğin, kemiklerinin içinde saklanmış, insan doğasının en küçük gözenekleri içine sinmiş ve iradene boyun eğmeyen, kendiliğinden gelen bir acının uyanmayacağına, harekete geçmeyeceğine ve bir alev gibi bütün benliğini sarmayacağına tam olarak güvenebilir misin? İşkence acısının seni söyletmeyeceğine güvenebilir misin? Merkezi yönetim, bu durumlarda çıkış yolunu göstermiştir: Kendi kendini öldürmek. Bomba mı olacak, kurşun mu olacak, zehir mi olacak, ne olursa olsun, her araca başvurup ölmek. Ben eve gelip araştırma yaptıkları zaman,

iki küçük paket zehiri saklamayı başarmıştım. Birer paket zehir de öteki yoldaşlara vermiştim daha önce.

Elbisemi düzeltiyor numarası yapıyorum. Başımda nöbetçi duran polisler bu hareketime hiç aldırış etmiyorlar zaten. Bir anda avcumun içinde iki küçük paket var artık. Beni yakaladıkları zaman ele geçirdikleri öteki zehir paketleri gibi, hafif, kırmızı, mumlu kâğıt içinde beyazımsı bir toz. Sivil polisler üzerimi ararken bulamamışlardı. En son yedek olarak, jartiyerimin katlanan bir yerine dikmiştim. Başucumda sarı, hafif bir ışıkla yanan lambaya sırtımı dönüyorum, yüzümü ışıktan gizleyerek, ağır ağır, gereğinden fazla dikkat ayırarak, paketçiklerden birini dişlerim ve elimle açıyorum. Kağıt yumuşak, ses çıkarmıyor. Zehir şimdi ağzımda artık. Yırttığım kâğıtla birlikte yutmam gerek. Kâğıt iz olarak kalmamalı. Başımı, gövdemi hafifçe kaldırıyorum, su bardağını ağzıma götürüyorum. Bu hareketim polislerde hiçbir kuşku yaratmıyor.

Yeniden yatıp uzanıyorum. Gözlerimi kapıyorum. İki saat, bilemedin üç saat sonra, benim için sorgulama, soruşturma bitmiş olacaktı. Her şey bitmiş olacaktı. "Ortalıkta olmayan" Sonya, belki birçokları için tam bir kurtuluş getirecekti.

Başımı hafifçe polislerden yana çeviriyorum. İskemlelerine çökmüş, yarı uykulu durumda gözlerini kapamış, başlarını yana eğmiş duruyorlar. Çığlıklar, ağlayan kadın sesleri kimi kez kesiliyor, kimi kez iniltiye dönüşüyor, yeniden daha yüksek bir tonla duyuluyor, yeniden kesiliyor, yeniden yeniden başlıyor. Gece yarısı işkencesinin kurbanları kimler acaba? Bizimkilerden kimler var içlerinde?

İkinci zehir paketçiği elimin parmakları arasında duruyor. Birincisini nasıl yutabildimse, yine öyle, üstelik şimdi çok daha büyük bir ustalıkla kâğıdını yırtıyorum ve yutuyorum...

YARGILAMA / DEVRİM KANLAR İÇİNDE YAŞASIN DEVRİM!

"... Dün sabah, Plovdiv Sıkıyönetim Askeri mahkemesi, bütün Güney Bulgaristan için hareket merkezi olan Plovdiv kons-

piratif bölgesi yöneticilerine karşı açılan yargılamaya başladı. Yargılama büyük bir ilgi uyandırıyor. Daha sabahın erken saatlerinde, duruşmaların yapılacağı Ordu Kulübü'nün önünde çok sayıda yurttaş birikmeye başlamıştır. Yurttaşlar sanıkların kimler olduğunu merak ediyorlar. 14 kişi olan sanıklar, sabahleyin saat 8'de, sıkı bir askeri kontrol altında, silahlı erlerin muhafazası altında iki kamyonla, duruşmaların yapılacağı Ordu Kulübü'ne getirilmiş ve Büyük Salon'a alınmışlardır..."

Plovdiv'in "Borba" gazetesinin yargılamayla ilgili bu haberine ekleyecek bir şeyim yok aslında. Ancak gününü belirtmem gerekir belki. 15 Haziran...

Dış görünüşümüze gelince, diyebilirim ki, artık biraz insana benzer duruma geldik. Sorgulama bir ay önce bitmişti ve artık biz kan kusmaz olmuştuk, yüzlerimizdeki kara-mor lekeler silinmeye başlamıştı, eklem yerlerimizde, ayak, kol bileklerindeki ağrılar dinmek üzereydi, yaralarımız iyileşmiş sayılırdı, ezilen kırılan kemiklerimizdeki yarılan, şişirilen ayak tabanlarımızdaki ağrılar da dinmişti. Çok zayıf düşmüştük, yorgunduk, ölüler gibi sapsarıydı yüzlerimiz, ancak yürüyebiliyorduk, ellerimizi kollarımızı hareket ettirebiliyorduk, gözlerimizde yaralar yoktu artık, gözlerimizi açıp görebiliyorduk, konuşabiliyorduk. Kısacası yargılanmaya, duruşmalara hazır durumdaydık. Hükümet, Marazliya okulunda yapılan işkenceler üstüne kulaktan kulağa yayılan haberlerin pek aslının olmadığını göstermek istiyordu...

Ötekiler gibi ben de biraz kendime gelmiştim. "Kendime gelmiştim" diyorum ama, gerçekten yeniden dirilmiştim demek gerek. Bir an önce kendimi öldürmek denemesinden sonra dirilmiştim, o korkunç işkencelerden sonra da ölmüş ölmüş dirilmiştim. İntihar etme denemesine nasıl giriştim, nasıl bunda başarıya ulaşamadım, şimdi bunları açıklayamıyorum. "Çabukça etkisini göstereceğini" sanıyordum zehirin. Doktor Kostov onu bana verdiği zaman öyle söylemişti. Bir-iki saat içinde ölmek yerine, çok şiddetli acılar başladı, boğulur gibi oluyordum, yüreğim çarpıyor acı veriyordi. Sonra içim bulandı, tutamadım kusmaya başladım. Çıkardığım bir şey yoktu, O kadar süre aç kalmıştım. Ağzımdan yalnızca beyaz köpükler çıkıyordu. Benim için değil, kendileri

için korkuya kapılan polisler, sürahiyi doldurup getirdiler. Durmadan su içiyordum. Su içince zehir daha çabuk kana karışacak ve etkisini daha çabuk gösterecek diye düşünüyordum. Öyle değilmiş, öyle olmadı. Sonunda kendimi kaybetmişim. Aklım başıma gelip gözlerimi açınca, etrafımda beyazlar giyinmiş, kaygılı, dikkatli insanların olduğunu gördüm. Hastanedeydim. Ellerinden cezasız "kurtulacağımdan" korkan polisler, konuşmadan ölmemi istemediklerinden, beni hemen kent hastanesine götürmüşler ve sorgulama yararına olduğu için kurtarılmamı istemişler. Doktorlar, iki gün iki gece, beni ölümün yapışkan kollarından kurtarmaya çalışmışlar. Ve sonunda başarmışlar...

Artık kendimi topladığıma karar verdiklerinden birkaç gün sonra sorgulamaya başladılar. Gece gündüz sorgulama yapılıyordu. Gündüzleri "Toplumsal Güvenlik Örgütü"nün ajanları sorguya çekiyorlar, geceleri ise askeri sorgu uzmanları geliyorlardı. Yanlarında da IMDÖ'nün "voyvodaları" vardı. Birbirlerine güvenleri, inançları yoktu. Subaylar ve "voyvodalar" sivilleri yumuşak davranmakla suçluyorlar ve "Sopa, en büyük inattan daha inattır" sözüne inanarak ortaçağ işkencelerini habire uyguluyorlardı. Plovdiv'li cellatlar sonunda başarısız kalmalarından dolayı umutsuzluğa düşerek Sofya'dan "Kara Pavle"yi ve daha üçdört işkenceciyi çağırmak zorunda kaldılar. Bu işkencecilerin, kilitlenmiş çenemi açıp beni konuşturacaklarını düşünüyorlardı. O işkenceleri anlatacak güçte bile değilim, hem bunları anlatıp da okuyucunun sinirlerini de yıpratmak istemiyorum. O zamana kadar, düşmanın ne denli gaddar olduğunu biliyordum, bu konuda oluşmuş bir kanım vardı. Ancak, daha sonra anladım ki, bu kanı, gerçek durumu çok silik olarak yansıtacak ölçüdeymiş. Gerçekten de, canlılar dünyasında insandan daha gaddar bir varlık yoktur. Öyle ama, insandan başka daha dayanıklı bir varlık da yok. Öteki bütün canlı varlıklar, bedenleri dayanıncaya değin acıya dayanabilirler. İnsan ise, ondan sonra da dayanabilir. Ben bu gurur verici insan gücünü, Lüben'in davranışlarında gördüm ve bu insan direnci gözlerimi kamaştırdı. Ve onun gibi davranarak, direnmek için çalıştım, kalan bütün direnç gücümü her dağılışında toplayarak, düğüm yaparak, ona benzemeye çalıştım...

Gözlerimi kapıyordum, bağırmamak için dilimi ısırıyordum. Haykırışlarım ağzımdan dışarı çıkamıyordu, göğsümü dolduruyor, boğazımda belli belirsiz bir biçimde yankılanıyordu. Sanki ezilen bedenimin sesiydi bu. Dövülen, parçalanan et sesi, kemik, sinir sesi. O zaman bayılıyordum. Ağzıma pis, kokulu paçavralar tıkıyorlardı, nefes alamıyordum. Kendime geliyordum yeniden. Sırılsıklam oluyordum o zaman. Kova kova su döküyorlardı üstüme çünkü. Sonra yeniden başlıyorlardı. Bu ne kadar sürüyordu. Birkaç dakika, birkaç saat, birkaç gün, bilemiyorum ki ne kadar sürüyordu. Bana göre bu, bütün bir yaşam boyu kadar uzundu... Sonunda ne ayakta durabiliyordum, ne yatabiliyordum, ne de başkası yardım etmeden ayaklarımı oynatıp adım atabiliyordum. Önceleri kıldan yapılma kilimler içinde taşıyorlardı beni. Sonraları, kemiklerimi ezdikten sonra, paçavra dolu büyük çamaşır sepeti içinde götürüp getirdiler. Gecelediğim odadan bu sepet içinde alıyor, sorgu yapanların odasına götürüyorlardı.

Evet, bu kan değirmeninden geçtik hepimiz ve dayandık. Sonra kendimize geldik yeniden. Ben de öyle. Önce yattığım sepetten kalkıp doğruldum, sonra koltuk değneklerini de attım. Yalnızca Lüben "insana benzer" duruma gelmemişti daha. Savcının görüşüne göre, sakat ayağı düzelmiyordu bir türlü. Omurgasında da bozukluk vardı. Bundan dolayı yalnızca koltuk değnekleriyle hareket edebiliyordu. Buna rağmen bütün sanık erkekler gibi, Lüben de zincire vurulmuştu. Duruşmalara da öyle çıktı. On dört kilo çeken, bir buçuk metre uzunluğundaki zincir, sağlam olan ayağına bağlanmıştı ve Lüben zinciri taşıyabilmek için, öbür ucunu omuzuna atmıştı.

Çadır beziyle kaplı kamyonetler, bütün kenti bir uçtan bir uca geçtiler sanki. Kamyonetin içinde zincire vurulmuş yedi kişiydik. Karşılıklı olarak konmuş tahta kanepelerde oturuyorduk. Her iki sıranın her iki yanında çelik miğferli, silahlı askerler bekliyordu bizi.

Kamyonetler ansızın duruyor. İnmemizi buyuruyorlar. Birbiri ardına kaldırıma atlıyoruz. Etrafıma bakıyorum. Plovdiv'in en önemli, en göze batar binalarından biri olan Ordu Kulübü'nün önündeyiz. Günün güçlülerinin toplandığı yer burası... Birden kulaklarıma bir uğultu geliyor. Başımızı çevirip bakıyoruz. Asker

dipçikleriyle büyük binaya doğru itildiğimizde dikkatimizi çekiyor. Bu uğultuyu insanlar mı çıkarıyor? Bu kadar insan nereden toplanmış? Evet, hayret ediyoruz. Ancak gerçek bir durum var. Ordu Kulübü'nün bulunduğu meydanı binlerce insan çevirmiş. Kadın, erkek, genç, yaşlı, çocuk. Kaldırımlar, park, parktaki ağaçların üzeri insanla dolu, evlerin pencereleri, balkonları insanla dolu. İnsanlar ağaçlar üzerinde, dallarda salkım salkım. İnsanlar masaların üzerine çıkmış, iskemlelerin üzerine çıkmış, herkes görmek istiyor tutukluları. Askerler dizilmiş insanları bırakmıyor. Alanı kordon içine alan askerler halkın ilerlemesini zor durduruyor, zaman zaman süngülü tüfekler uzatılıyor, o zaman insanlar geri çekiliyor. Zaman zaman gürültü, uğultu, bağırmalar. Ne diyorlar, anlaşılmıyor. Sesler birbirine karışıyor. Gözler bize bakıyor, birbirinden ayıramadığımız gözler. Sinirli, coşkulu kalabalık. Alan, savaş alanını andırıyor bir anlamda. Havada barut kokusu var.

Duruşma salonu geniş. Ancak içerdeki hava ağır. Konferans kürsüsünün bulunduğu yerde, küçük sahnede şimdi yargıçların oturduğu büyük bir masa var. Yan taraflarda tanıkların oturacağı kanepeler. Yargıçların oturduğu masanın solunda, tanıkların yerinin karşısında biz sanıklara yer ayrılmış. Bize ayrılan yerde ne sandalye, ne kanepe var. Biz zincirlerimizle ayakta duracağız, kıpırdamadan duracağız. Bırakınız oturmayı, ayakta durmaktan yorulduğumuz, başımız döndüğü zaman bile, arkamızdaki duvara dayanmamız yasak. Yargıçlar, askeri yargıçlar, hepsi subay.

Savcı Üsteğmen Lukov. Haşmetli subay kadrosundan, onun, görkemli hükümdarın askeri okulunu bitirmiş, ona bağlı kalmaya ant içmiş, şimdiye kadar tüm hizmetleriyle ona bağlı olduğunu kanıtlamış bir subay. Bu Lukov yaklaşık on yıl sonra, artık bir albay olarak, başkentin Polis Müdürlüğü'nün başına geçecek ve artık bütün ülke çapında komünistlere karşı savaşı sürdürecekti...

Salondaki izleyiciler de özel olarak seçilmişti. Bunlar, Plovdiv gerici burjuvazisinin üst katmanlarının, Emekli Subay ve Astsubay Birliği'nin temsilcileri, garnizondan subaylar, Plovdiv "Toplumsal Güvenlik Örgütü"nden yüksek görevlilerdi...

Duruşmaların başlamasına gösterilen ilginin çok fazla olması-

nın bir nedeni de Fridman'ın yargılanışının çok sansasyonel biçimde verilmiş, yansıtılmış olmasıydı. Ayrıca, "Aya Nedelya" olayındaki yargılama, o tür suçluların ilk yargılanışı idiyse, bizimki ikincisi sayılıyordu. Kimse tam olarak bir şey bilmiyor, ancak izleyicilerden her biri, Sofya'da olduğu gibi, burada da bir şeyler olacağını düşündüğü için, kimi işlerini erteleyip duruşmaları izlemeyi tercih etmişti. Sofya'daki yargılamada sekiz ölüm cezası verildi, üç idam infaz edildi. 27 Mayıs günü Fridman, Koev ve Zadgorski, halkın gözü önünde asıldılar. Daha sonra da onları evlerinde saklayanlara sıra gelecekti. Gazeteler "günün en büyük olayını" ayrıntılarıyla yansıttılar. Basın idamların infazı yapılırken, o sırada var olan durumu, Sofya'nın kenarında, Yahudi Mezarlığı dolayındaki ıssız, ağaçsız otsuz bölgeyi, gökyüzündeki bulutları, yağmurla ıslanan toprağı, toplanan binlerce insanı, insanların, mahkûmların son nefeslerini verişlerini gözlemelerini, Fridman'ın darağacı önünde bile insanı hayrette bırakan bir sükûnet içinde oluşunu geniş geniş yazdı çizdi...

Şimdi buradaki izleyiciler de, başkentteki tiyatronun benzer biçimde ve tüm ayrıntılarıyla burda da tekrarlanmasını, sonucun da oradaki gibi olmasını bekliyor. Hem zaten Savcı Lukov niyetini, dostlarından saklamamış. Onun dostları da kendi dostlarına anlatmışlar: Plovdiv'liler de, Sofyalılar gibi "kendi temsillerine" kavuşacaklar, hiç olmazsa en büyükleri "darağacının iplerini yağlayacak, Sonya'nın fistanı ise yerden iki metre yükseklikte sallanacak..."

Sanıkların sorgusu başladı.

Hristo Mihaylov'u en önce çağırdılar. Grişa, Plovdiv'de çıkan "Borba" gazetesi muhabirinin ayrıntılı olarak verdiği haberden de anlaşılacağı gibi, polisteki sorgulaması sırasında, soruşturma safhasındaki konumunu sürdürdü.

İfadesi alınan ikinci sanık Georgi İvanov-Doktor Yuri oldu.

Sıra Nedelço Manev-Jorj'a geldiğinde, daha önceki ifadesine hiçbir şey eklemedi. Ertesi sabah duruşmada benim sorguma başlandı.

"... Güney Bulgaristan konspiratif bölgesinin Merkez'le irtibat elemanı Sonya'nın ifadesi genel ilgi uyandırdı. Mahkeme sa-

lonu tıklım tıklım doluydu. İzleyicilerin çoğu kadındı. Kendileri gibi bir kadın olan 'kahramanı' görmeye gelmişlerdi.

Yargıç önüne çıkarılmak için, elleri bağlı olarak getirildiğinde, kamyonetten inerken, Ordu Kulübü'nün önünde toplanmış büyük bir kalabalık kendisini izlemişti...

Sanığın mahkeme salonuna girişi, orada büyük bir canlılık yarattı. Davanın baş sanığı başkanı sayılıyordu ve adı üstüne çok şey söylenmişti, ün yapmıştı. Salondaki ilgi biraz da bundandı. Sanık, ince yapılı, uzun boylu, 'a la garçone' saçlıydı, bej renkli bir tayyör giymişti. Başını dik tutarak salona girdi ve yargıcın masası önünde dimdik durdu... Tsola Ninçeva inançla konuştu ve konuşurken el kol hareketleri yaptı. Sakin görünmek için çaba gösterdiği belliydi. Yine suçların en büyük kesimini kendi üzerine almak için de büyük bir çaba gösterdi..."

Sorgusu sırasında, Sonya, aşırı ölçüde sakindi, üstelik bir ara gülmeye bile başladığı için, mahkeme başkanı tarafından ikaz edildi..."

"Borba" gazetesinin bu röportajı genel anlamda, yargılamanın ikinci gününde, benim duruşmam sırasında, salondaki manzarayı doğru yansıtmıştır. Röportajdaki ayrıntılar, yargılamanın belleğinde yer yer silinmiş manzarasını canlandırmama yardım etti. Ordu Kulübü'ndeki bu yargılama benim için de o denli önemli değildi. Yargı önceden belirlenmiş karara bağlanmıştı bile. Biz bunu biliyoruz ve kaçınılmaz olduğunu da kabul ediyoruz. Bizim için başka bir yargıç var ki, gerçekten önemli olan budur. Bu yargıç mahkeme salonunun duvarları dışındaki halktır. Halkın yargısıdır, bizim için önemli olan. Salondaki bu yargılamanın amacı bizim saygınlığımızı düşürmektir, bize iftira atmaktır, kişi olarak onurumuzu kırmak, bizi manen çökertmek, siyasi yönden yenmek ve de bizim aracılığımızla örgütü, baş koyduğumuz davayı yenik düşürmektir. Amaçları budur. Ben bunun bilincindeyim. Bu bilinç duruşmalarda gururla, inanaçla davranmam için, "başımı dik tutmak" için güç veriyor, başkalarının suçlarından büyük bir kesimini kendi üzerime almama yardım ediyor ve yargıçların yüzlerine karşı gülmeme güç sağlıyordu.

Benden sonra Denü Minev-Lüben'in ifadesine geçildi. Salonda çıt çıkmıyor. Herkes büyük bir merak içinde.

"Tap-tap-tap". Ağaç koltuk değnekleri döşemede ses çıkarıyor, zincirinin bir ucu omzunda ancak yine de yürürken sallandığı için gıcırdıyor, madeni bir ses duyuluyor. Ağır ağır ilerliyor, iki büklüm, salondaki izleyiciler, sanıklar ve yargıçlar arasındaki boş dört köşe yere kadar geliyor ve duruyor. Herkesin gözleri onun üzerinde. Başını kaldırıyor, yargıçlara göz gezdiriyor ve omzundaki zinciri bütün gücüyle kavrayıp yere, yargıçların masasının önüne atıyor. Zincirin bir ucu ayağında. Beklenmeyen bir hareket bu. Belki de bu yüzden demir zincirin yerde çıkardığı gürültü, ansızın patlayan bir bomba etkisini yaratıyor.

— Bu ne küstahlık! diye bağırıyor mahkeme başkanı Albay Tuleşkov ve işaret parmağını tehdit edercesine Lüben'e doğru sallayarak yine benzer bir tonla ekliyor.

— Nerede bulunuyorsunuz siz! Yasaların temsilcilerine saygılı davranmamak ne demektir biliyor musunuz? Küstahlık bu sizin yaptığınız! Saygısızlık!

— Gerçekten öyle sayın yargıç! diye gülüyor Lüben. Albaydan daha güçlü, daha sert, kesin ve tehditkâr bir sesle bağırıyor. Koltuk değneğini de elinde bir kılıç gibi sallıyordu. Evet, evet saygısızlık, küstahlık! Ve eğer siz gerçek adeleti temsil ediyorsanız, burada bizi değil, onları, Marazliya'da bizi dayaktan geçirenleri, sakat bırakanları yargılamalısınız! "Toplumsal Güvenlik Örgütü'nün" sayın cellatlarını demek istiyorum!..

— Protesto ederim sayın başkan. Marazliya Okulu'nda yasalara uygun soruşturma yapılmıştır. Bütün tutukluların sorgulamaları, bütün kışkırtmacıların ve yardımcılarının sorguları yasalara uygun olarak yapılmıştır!

Bu itirazı yapan Savcı Üsteğmen Lukov'dur. Albay Tuleşkov'a oranla soğukkanlılığını korumuştur. Ancak gözlerindeki tuhaf parıltı kudurmuş yırtıcınınki gibi. Lüben bu sözün de altında kalmıyor.

— Siz savcı hazretleri, Marazliya'daki soruşturmaya yasal soruşturma diyorsunuz öyle mi! Evet bu, beni şaşırtmaz. Karga, karganın gözünü oymaz. Orada, subaylar da, polis sorguculari gibi barbardılar. Ne ki, siz sayın yargıçlar (Lüben, yeniden yargıçların bulunduğu masaya dönüyor) Marazliya Okulu'nda neler olup bittiğini bize sormalısınız, başkasına değil, bir mucize olarak bugün

yaşamlarını sürdüren bize sormalısınız, orada, o işkence evinde neler olduğunu biz biliyoruz. İşkencelere dayanamayıp da kendi yaşamlarına kendileri kıyanlara da sorabilirsiniz!..

— Aklınızı başınıza alın! Sorgulama makamlarına saygısızlıktan ve mahkemedeki kötü tutumunuzdan dolayı hücre cezası veriyorum size! Hücreye, hücreye kapatılsın. Örnek davranış gösterinceye kadar hücre! Hücre ve özel zincir!

— Teşekkür ederim sayın albay! Lüben alaylı bir biçimde soğukkanlılıklarını kaybeden yargıçlara gözlerini dikmiş böyle diyor ve yine benzer biçimde ekliyor:

— Ben zaten bu yargıç bileşiminden ne anlayış bekliyorum, ne acıma, ne de adalet. Ben de, benim suçsuz arkadaşlarım da nasıl bir kurt inine düştüğümüzü çok iyi biliyoruz.

— Siz sanık, bu davranışlarınızla ipi kendi elinizle boynunuza geçiriyorsunuz!

— İkiyüzlü olmayın sayın yargıç. İp çoktandır boynumda zaten. Siz onu çoktan boynuma geçirmişsiniz, şimdi ise ilmiği daraltıyorsunuz. Lüben, yargıçların oturduğu masanın önünde dimdik duruyor, ağzından çıkan kelimeler birer ok gibi fırlıyor. Konuşmasını sürdürerek:

— Siz yargıç değilsiniz! Sizler subay giysisi giymiş en gaddar caniler, cellatlarsınız! Evet işte siz bunlarsınız. Kimi kandıracaksınız? Yasadır, adalettir sözleriyle kimseyi kandıramazsınız!..

— Çıkın dışarı! Atın şunu dışarı! Çıkarın salondan! Hücreye konulsun, zincire vurulsun!..

"Tap-tap-tap". Lüben'in, sevgili Lüben'imizin koltuk değnekleri yeniden döşemeye vuruyor, ayağına bağlanan zincirin yerde sürüklenen kısmının çıkardığı ses yeniden duyuluyor, yeniden o, zincirin bir ucunu hırsla alıp omzuna atıyor ve yürüyor.

Sonra tanıkların ifadeleri alınmaya başlandı: İlk önce kuşkusuz savcının gösterdiği tanıklar dinlendi ve ancak ertesi gün, alelacele, art arda bizim tanıklarımız. Hepsi de polisin elinden geçmiş. Polisin tehditleri yüzünden elene elene azalmış olmalarına rağmen, kendilerini tutuklanma, hapse atılma, üstelik ölüm tehlikesi beklemesine rağmen bizim yararımıza, bizi savunuyor biçimde konuşup tanıklık yapmaktan çekinmeyecekler, korkmayacaklar...

Lukov, iddianamesini kendine güven duygusu içinde, rolünü iyi ezberlemiş bir artist gibi okumaya başlıyor. Kimi yerlerde sesinin tonunu alçaltıyor, kimi yerlerde yükseltiyor, "Bulgar Bolşeviklerin Moskovalı efendileriyle olan bağlarını" anlatırken, sözleri vurguluyor, isimler sayıyor, "kanıtlar" gösteriyor, "durum değerlendirmesi" yapıyor, sık sık kimi basılı sayfaları eline alıp sallıyor, bunları "Komintern'in gerçek talimatları" olarak belge diye niteliyor, arada sırada, kendine çok güvendiğini belli edercesine, şişinerek, izleyicilerin onayını almak için salona göz gezdiriyor ve yeniden okumasını sürdürüyordu.

Sıra savunmanın yapılmasına ve sanıkların son sözlerine gelmişti. Yargılamanın bu sahnesi çabuk geçti. Yargıçlar sinirlilik gösteriyorlardı, belliydi ki, sanıklar yararına hiçbir kanıt, hiçbir açıklama, neden gösterilmesini dinlemek, görmek istemiyorlardı. Zaten savunma yapanlardan çoğu sanık idi. Bölge Karargâhı'ndan Hristo Mihaylov ve ben, il yönetiminden Denü Minev ve Koço Tsvetarov, AÖ yardımcılarından Rada Todorova, hepimiz, hükümetin avukatlarının hizmetini reddetmiştik.

Hristo Mihaylov, iddianameyi madde madde, bilirkişi kimliğiyle ve usta bir taktik kullanarak, olgun bir avukat gibi ve kararlı biçimde eleştirip çürüttü, sonra savcının küfürlerini, Parti'ye karşı onun yönelttiği suçlamaları, "suç işlemiş kişilerin, siyasi kariyeristlerin ve maceracıların toplandığı örgüt" suçlamasını da reddetti. Mihaylov şöyle diyordu: "İtiraz etmek zorundayım, sayın yargıçlar! Macera peşinde koşanlar ya da siyasi kariyer yapmak isteyenler bizim gibi ayaklarında prangalarla dolaşmıyorlar, hapishanelerde çürümüyorlar. Kariyeristleri karşı kampta arayınız. Komünist Partisi kişisel çıkar için savaşmıyor, işçi yığınlarının çıkarları için savaşıyor..."

Denü Minev kendi kişiliğine bağlı bir insandı, savcının suçlamalarını alaylı bir biçimde reddetti. Koltuk değneğine dayanarak, başı yukarıda duruyordu. Duruşuyla, konuşmasıyla, cesur boyun eğmez bir kişilik. Evet, savaşınıştı gerçekten, ancak bu savaş, Komünist Partisi'nin yasaklanmasından sonra haksız hukuksuz işçi yığınlarının siyasi örgütlenmesi içindi. "Biliyorum ki bu mücadele DKY tarafından yasaklanmıştır. Ancak, işçi yığınlarının partisini yasadı-

şı ilan eden sizler, bu partinin üyelerini, eylemcilerini yakalayıp mahkûm eden, kırıp geçiren sizler de iyi bilirsiniz ki, bu Parti yaşamın haksızlıklarından doğmuştur ve de sizin yasaklarınız, yasalarınız ve darağaçlarınız onu siyasi yaşamdan dışlayamayacaktır."

Başyargıç: "Sözünü kesiyorum! Hücre cezasına çarptırıyorum!"

Sanık Denü Minev: "Ben zaten hücreden çıkmış değilim ki sayın yargıç. Yargılamanın daha ilk gününden beri hücredeyim..."

Başyargıç beni çağırdığı zaman, adımı okuduğunda, yargılama solonu hâlâ elektrikliydi.

Savunma başlarken, gizli çalışmalara "tamamen bilinçli olarak ve disiplinli bir komünist gibi hareket ederek" girmiş olduğumu belirtiyorum. Başka türlü yapamam, bunu belirtmeden yapamam, her ne olursa olsun belirtmem gerek, bunu suskunlukla geçiremem.

25 Haziran, öğleden sonra saat beş. Karar saati. Karar hiç kimsede hayret uyandırmadı. Bizden hiç kimse de şaşırmadı.

"Yargılama Kararı No 175. Bulgaristan Çarı, Haşmetli III. Boris adına, bugün... Plovdiv Askeri Mahkemesi, dava dosyasını incelendikten, kovuşturma-soruşturma safhalarındaki kanıtları, tarafların birbirlerine karşı suçlamalarını ve sanıkların son savunmalarını göz önüne aldıktan sonra..."

Albay Tuleşkov karar metnini ayakta okuyordu. Yeni üniforması pırıl pırıldı. Ve Tuleşkov gururluydu. Dazlak kafasına kadar gurur doluydu. Okumasını böylece sürdürüyordu: "I. Byala Slatina doğumlu Tsola Ninçeva Dragoyçeva-Sonya'yı, işlediği suçlardan dolayı DKY'nin 1. maddesi ve 2. ve 16 fıkraları gereğince asılmak suretiyle ölüme ve 500 bin leva para cezasına çarptırmaya..."

Bu, bende küçük bir şaşkınlık yarattı. Ceza değil, idama mahkûm olmam değil, "idamlıklar" içinde birinci sırada yer alınam bende hayret uyandırdı.

— Yine... Georgi İvanov-Doktor Yuri'yi asılmak suretiyle, idam cezasına,

— Hristo Mihaylov Popov-Grişa'yı asılmak suretiyle idam cezasına,

— Denü Minev İvanov–Lüben'i asılmak suretiyle idam cezasına,

— Koço Ya–Tsvetarov'u asılmak suretiyle idam edilmesine karar vermiştir..."

Albay Tuleşkov kararı okumayı bitirdikten sonra başını yine öylesine gururla kaldırıp bize baktı. Herhalde, son kavgayı da yitirmiş, umutsuzluk denizinde boğulmuş, bitkin kişiler göreceğini sanıyordu.

"Suçlular mahkemenin kararını dikkatlice ve görünür bir sükûnetle dinlediler. Sonya ve Lüben, karar okunduğu sırada hep gülümsüyorlardı. Lüben elbisesine değişik yaka düğmeleri takmıştı. Öteki suçlular saygılı davranıyorlardı...

Saat yedi sularında mahkûmlar kamyonlara doldurularak hapishaneye götürdüler..."

"Borba" gazetesinin yargılama salonundan yaptığı bu röportaj da, aşağı yukarı doğruları yansıtıyordu. Yalnızca röportajın sonuna bazı düzeltmeler yapmak isterim. Başyargıç kararı okuyup bitirdikten sonra, başını kaldırıp yüzümüze baktığında, yüzümüzde ve gözlerimizde hayal kırıklığının, bitkinliğin izlerini aramaya başladığında, biz hep bir ağızdan "Enternasyonal"i söylemeye başlamıştık bile:

"Uyan artık uykudan uyan
Uyan esirler dünyası"

Önce Lüben başlamıştı. Başını kaldırdı, ağır zincirini yere fırlattı yine ve zincirin çıkardığı sese karışan bir sesle başlamıştı marşı söylemeye. Hemen ona uydum ve sesimi ayarladım. Önceden "Enternasyonal"i söylemeyi kararlaştırmış değildik. Kendiliğinden oldu. Hayatımızın böylesi önemli tüm anlarında olduğu gibi, şimdi de kendiliğinden hepimiz söylemeye başlamıştık marşı.

"Zulme karşı hıncımız volkan
Bu ölüm dirim kavgası.
Yıkalım bu köhne düzeni
Biz başka alem isteriz"

Koromuz pek düzgün değildi. Ancak hepimiz bütün gücümüzle ve gözlerimizin içi coşkuyla yanarak, yargıçlar masasının önünde dımdık durarak "Enternasyonal"i salonda çınlatıyorduk. Onlar, yargıçlar ise, şaşkın şaşkın bakıyorlardı, herhangi bir tep-

ki göstermiyorlardı. Şaşkınlık içindeydiler. Birdenbire olmuştu bu, onların beklemediği bir durumdu, durmuş kalmışlardı, taş kesilmişlerdi sanki. Ayakta öylece duruyorlar ve sanki "enternasyonal"e saygı duruşunda bulunuyorlardı. Salondaki izleyiciler de öyle şaşkındılar. Salonun dibinden bir yerlerden ya da savcının durduğu yerden, tam bilemiyorum nereden duyulmuştu, bir yerlerden hiddetli bir ses, emredici bir ses yükselinceye kadar, kimse yerinden kıpırdamadı. O ses:

— Çabuk dışarı çıkarın şunları! Susturun! Ne duruyorsunuz? Dışarı, dışarı, çıkartın! diye bağırıyordu.

Ve bizi dışarı çıkardılar. Askerlerin bizi mahkeme salonundan dışarı çıkartmaları kolay olmuştu. Ancak susmamızı sağlamaları kolay değildi. Dipçiklerle vuruyorlar, küfrediyorlar, elbiselerimizi, saçlarımızı çekiyorlar, merdivenlerden aşağı doğru itiyorlar, ne ki "Enternasyonal"i susturamıyorlar. Acele ediliyor, koşuşanlar var, subaylar kesin emirler veriyor, anlaşılıyor ki, mahkûmların fazla gürültü koparılmadan götürülmesi emrini almışlar, bu emri yerine getirmeye uğraşıyorlar. Kavga bitmiştir artık. Yenilenler kimlerdi? Mahkûm olanlar bizleriz. Ancak yenenler, yenilenler kimlerdir?

Plovdiv'in hükümet organının muhabiri röportajını yazarken, o günün sonundaki manzarayı kısa kesmiş, sonunu, Ordu Kulübü'nün önünde meydana gelen sahneyi atlamayı tercih etmiş... Giriş kapısında kamyonetler bizi bekliyor. Şimdiye dek nasıl getirip götürmüşlerse yine öyle, kelepçeli, zincirli. Zincirlerin yere değen kısımları sürüklenirken ses çıkarıyor yine. Ancak bu ses şimdi bizim şarkımızın sesine karışıyor. Enternasyonal Marşı zafer çanının sesi gibi alanda yayılıyor. Alanda binlerce insan. Erkek, kadın, genç, yaşlı, çocuk, ihtiyor, binlerce emekçi insan. Kaldırımları, parkı doldurmuşlar, ağaçların dallarından üzüm salkımları gibi sarkmışlar, bütün evlerin pencerelerinde, balkonlarında toplanmışlar. Alandakiler asker kordonunu kırmak istercesine bastırıyor. Dolu, süngülü tüfekler tutuyor kalabalığı. Eğer süngüler kendilerine doğru çevrilmiş olmasa yüklenecek insanlar, kalabalık dalgalanıyor, yaylanıyor, kendi gücünü bilmeyen bir yanardağ lavı gibi kalkıp kalkıp iniyor. Gürültü, uğultu, bağırtı.

Bir şeyler söylüyor sesler, birbirine karışıyor anlayamıyoruz. Yüzler, gözler bir şeyler söylüyor. Ayrım yapamıyoruz. Gözler bize bakıyor, bizden olan gözler, sanki mahkeme salonunda bizimle birlikte imişler, sanki aynı o davayı bizimle birlikte savunmuşlar gibi bakan insanlar, mahkûm edilmez bir dava, haklı bir dava uğruna ölüme gidecek yüzler, gözler. Ayrım yapamıyoruz...

1925 Haziranı'nda, o korkunç ve şimdi o denli uzak o haziran günlerinde kavgamız işte böyle sonuçlanmıştı.

PATLAMAYAN BİR İSYAN İÇİN SONDEYİŞ

İşte böyle, Eylül'ün yaralarını iyileştirecek bir ayaklanma, ikinci antifaşist silahlı halk ayaklanması, isyan patlak vermedi. Gerçek nedenlerin bilimsel analizini yapmak niyetinde değilim, bu tarih eleştirmenlerinin, incelemecilerin işi ve görevidir. Ben ise, devrimci tarihimizin bu son derece ilginç ve tarifsiz ölçüde gergin döneminin gerçek manzarasını çizmeyi denemekle, en önemli olguları hatırlatmakla, halkın davasına ateşli biçimde bağlı onca eylemcinin anısını canlandırmakla görevimi yaptığımı sanıyorum. O dönemin eylemcilerinden biri olarak görüşüm, silahlı hareket çizgisinin, yani 1924 Mayıs'ında Vitoşa Konferansı'nda alınan kararla ilan edilen ikinci silahlı ayaklanma çizgisinin tarihsel açıdan amaca uygun olduğunu savunan incelemecilerin görüşüyle benzerdir. İkinci ayaklanma çizgisi kaçınılmazdı. 1923 Eylül'ündeki yenilgi, yalnızca savaş cephesinde yenilgiydi ve bölgeseldi. Parti bir bütün olarak dize getirilmiş, dağıtılmış değildi, tersine, gerici güçler karşısında kuşku götürmez bir manevi ve siyasi başarı kazanmıştı. Bundan başka, o kadar çok kan dökülmüştü ki, halk yığınlarının faşizme karşı olan kini ve nefreti kat kat artmıştı. Bütün bunlar, doğal olarak, devrimci yükselişin yeni ve önü alınmaz biçimde kabarmasına yol açtı. Öğretmenleri Lenin ve Bolşevikler olan Partimiz gibi bir Marksist-Leninist parti, toplumsal mücadelede öncü rol oynamasının bilincinde olarak, devrim bayraklarını toplayıp duremezdi, kendini, yükselerek akan dalgalara kaptırıp bırakamazdı, halk yığınlarının güvenini kaybetme rizikosunu göze ala-

mazdı. Parti tarihsel sorumluluğuna, halkın ve zamanın karşısında duyduğu sorumluluğuna bağlı kaldı.

Devrim dalgasının ne zaman inmeye başladığı, dolayısıyla, Parti'nin nesnel koşulların değişmesine uygun olarak silahlı hareket çizgisini ne zaman değiştirmesi gerektiği sorununda ise durum başkadır. Daha önceki sayfalarda bunu anlattım.

Bize, Plovdiv Askeri Parti Bölge fonksiyonerlerine gelince, bizim başımıza gelenler, kanlı nisan terörünün kurbanı öteki binlerce kişinin kaderinden farklı değildi denilebilir. İdam cezalarımız, bir ay kadar bir süre geçtikten sonra Askeri Yargıtay tarafından onaylandı. Darağacı gölgesinde geçen birkaç aylık bir süreden sonra, idamlar yaşam boyu hapse çevrildi. Halk yığınlarının hiddetli protestoları sonucunda, ilerici Avrupa kamuoyunun, Tsankov'un faşist iktidarının kanlı saltanatı karşısında duyduğu tepki sonucunda idamlar yaşam boyu hapse çevrildi.

Hapishane hücrelerinde uzun yıllar geçirdik. Birçoğumuz sağ kaldı. Yeniden mücadeleye katıldı. Hem daha yetişmiş olarak, daha olgunlaşmış olarak ve çelikleşmiş olarak bitmeyen, durdurulamayan sınıf mücadelesinde yerini aldı.

İKİNCİ BÖLÜM

"Prangam pas tutmadan
ondan kılıç dökelim,
vazgeçmeden kavgadan
ve güce güç kataraktan
adalet ve kardeşlik için
gelin canlar savaşarak ölelim..."

(Eski bir mahpus türküsünden)

I. CEHENNEMDE YEDİ YIL

ZİFİRİ KARANLIKTA BİR IŞIK
HENRİ BARBUSSE İLE BULUŞMA

Gece sessiz, tek bir yıldız yok gökyüzünde. 1926 Nisanı'nın son gecesi. Yarın 1 Mayıs. 1 Mayıs'ı ilk kez hapishanede geçireceğim, hem de idamlık olarak. Ne ki, yine aynı bayram sevinci var içimde, aynı coşku var. Çocukluğumun, genç kızlığımın, gençliğimin bütün 1 Mayıslarını kızıl bir tespih çeker gibi aklımdan geçiriyorum. Hayatımı karartan gölge, darağacının gölgesi yaşama isteğimi öldüremedi. İdam cezası kaldırılmış değil daha. Yalnızca ertelendi. Yasanın "hoşgörü" jesti vardı: İdama mahkûm kadın eğer çocuk bekliyorsa, ceza çocuğun doğumundan elli altı gün sonra yerine getirilir. Yöneticiler, ister istemez, yasanın bu maddesine uymak zorundaydılar.

Öyle ki, kendisine hayat verdiğim çocuk, bilinçsiz olarak annesinin hayatını uzatmış oluyordu. Annesi, idama mahkûm olan kadın için, çocuk hayat köprüsü oluyordu. Üstelik hayatın da kendisi oluyordu. Kendi hayatı, varlığı ona bağlıydı. Çocuğu, hayatı sürdürmek, inancı, emeli sürdürmek demekti...

Çocuğun beşiği üzerine eğilmiş, yüzünü seyrediyorum, uyuyor, mutlu. Geleceğini düşünüyorum onun, ne olacak, ben artık olmayınca o ne olacak? Bana ne yaparlarsa yapsınlar, bu küçücük yavru büyüyecek, büyüyecek ve zor zamanlarda yalnız kalmayacak. Bu düşünce bana rahatlık veriyor. Buna inanıyorum, bunu biliyorum, öyle olacak. Benim gücüm de zaten, bu inançtan kaynaklanıyor.

Yoldaşlarım, hem erkekler, hem kadınlar, değişik isimler önerdiler ve en sonunda bir isim beğenildi: Çavdar. En son bu isimde karar kılınınca, halka kanat geren şanlı çetecileri, ulusal kurtuluş hareketinin çetecilerini hatırlatsın diyorlardı. Hatırlatsın ve yeni kavgalar, yeni zaferler vaat etsin.

Çavdar, rahat rahat uyuyor. Ninniler, şarkılar söyleyerek uyutuyorum onu. Artık elimde, kollarımda uyumuyor, beşikte artık. Dün getirdiler beşiği. Erkekler koğuşundaki yoldaşlar marangozhanede yapmışlar. Hepsinin ortak hediyesi oldu.

Çocuğun beşiğine eğilmiş durumda uyuyakalmışım. Kaç gecedir sık sık uyanıp bakmam, dermansız bırakmış beni, uyuklayıp kalmışım öylece. Ne kadar zaman uykunun kölesiymişim bilemiyorum, bir gürültüyle sıçradım. İlk anda, ne gürültüsü olduğunu kavrayamıyorum, sonra şiddetli diş gıcırtıları duyuyorum. Yanı başımda hem de, gördüğüm için değil, hissediyorum ne olduğunu ve korkuyla, telaşla başımı çeviriyorum, yerimden fırlıyorum.

Sıçan. Evet, sıçanlar yine gelmiş.

İlk gözüme ilişen, en büyüğü, en küstahı ta yukarı çıkmış, çocuğun başının yanında, pis burnunu çocuğun yüzüne doğru uzatmış. Demek ben onun sesini duymuşum. Yerde, beşiğin yanında daha birkaç tane var, çocuk bezlerini kemiriyorlar. Nasıl da düşürmüşler ipten. Tavana gerdiğim bir ipe kurusun diye sermiştim. Daha var. Koca bir sıçan sürüsü sanki. Beşiğin etrafında dönüp duruyorlar. Çocuğun çamaşırları üzerinde cirit atıyorlar, tiksinti verici sesler çıkarıyorlar.

Telaşla bağırıyorum. Çocuk! Şimdiye dek, bu pis mahlukları böylesine yakına bırakmamıştım. Çocuğa yaklaştırmamıştım.

Korku ve dehşet içindeyim. Ve ne denli büyük bir güçle haykırıyorum ki, ben bile şaşırıyorum, nereden aldım bu gücü diye. Çocuğun yüzüne doğru uzanana bütün gücümle saldırıyorum adeta, ellerimle, ayaklarımla her tarafa vuruyorum, tekmeliyorum, ayağımın altına düşeni eziyorum, sağa, sola, ileri geri seğirtiyorum ve gözüme ilişen olmayınca, çocuğa koşuyorum, gürültüyle uyanmış ağlıyor zaten. Onu beşikten kaldırıp kollarıma alıyorum, bağrıma basıyorum, uykusu kaçmış, korkmuş, hıçkırıyor yavrucak...

Kucağımda sakinleşen çocuk yeniden mışıl mışıl uyumaya başlıyor. Artık onu beşiğe yatırmıyorum. Ranzanın kenarına oturup onu dizime yatırıyorum. Doğumundan sonra, ilk günden beri nasıl dizlerimde yatırdımsa yine öyle.

Yaradılışım böyle benim. Pisliğe, pis kokuya zor da olsa dayanabiliyorum, açlığa da, bir ölçüde uykusuzluğa da, ancak sıçanlara asla. Bu pis, iğrenç yaratıklar, benim bildiğim, tanıdığım en büyük işkenceden daha kötü bir etki yapıyor üzerimde. Polis karakollarında, tutukevlerinde geçirdiğim günler, başımdan ge-

çenler sinirlerimi epeyce yıpratmış. Son dönemdeki hastalığımdan dolayı da zayıflamış ve durmadan sıçanlarla savaşmaktan iyice sarsılmış bu sinirler, neredeyse kopacaklar bir gün. Ve galiba yalnızca çocuk tutuyor sinirlerimi, bu daha hiçbir şeyin farkında olmayan, dünyadan habersiz, zayıf, güçsüz, annesi olmazsa şimdilik yaşaması da olanaksız bu yavru, çok güçlü bir el bana destek oluyor, yıkılmamı önlüyor. Onun için her şeye katlanmaya razıyım...

1 Mayıs bizi selamlıyor.

Analık işlerimi bir an önce bitirmek için acele ediyorum. Her an 1 Mayıs eyleminin işareti verilebilir. Hepimiz, Plovdiv Hapishanesi'ndeki bütün erkek ve kadın mahkûmlar, enternasyonal dayanışmanın yüce bayramını kutlayacağız. Erkekler kendi bölümlerinde, kadınlar bizim bölümde. Sabahleyin ellerimizi yüzümüzü yıkamak ve gezmek için avluya çıkardıklarında, gruplar halinde çıkacağız. Avluda hemen bir miting düzenleyeceğiz. Konuşmalar yapılacak, şarkılar söylenecek, şiirler okunacak. Önceden karar verdiğimize göre, herkes yakasına, göğsüne kızıl şeritler, mendil filan dikecek.

... Çavdar'ın şapkasına kızıl bir şerit diktim. İğnenin ipliğini koparmıştım ki, Pedagoji Enstitüsü'nden bir kız, ilkbahar rüzgârı gibi daldı koğuşa. Kartal gibi elimden çocuğu kaptı ve dışarı koştu.

Kutlama konuşmasından sonra Kirkov'un "Başlar Yukarı Emek Esirleri" şarkısı avluyu doldurdu. Sonra Komsomol'un marşı ve en sonunda da "Enternasyonal" marşı. Aynı zamanda, erkekler bölümünden başka şarkılar yükseliyordu. Yoldaşlarımız şarkılar söylüyorlar. Onların şarkılarına biz de uyuyoruz. Seslerimiz, bizimkiler ve onlarınkiler pek uygun düşmüyor ama, daha bir gür çıkıyor, yükseliyor şarkılar...

Ve işte, hapishanenin karakol bölümünden gardiyanlar, polisler, sivil polisler, dış korumanın askerleri koşarak gelmeye başlıyorlar. Üzerimize geliyorlar, bağırtı çağırtıyla, kaba küfürler savurarak, yetişince tekmeler atarak, askerler ise dipçikleriyle kadınların omuzlarına, sırtlarına vurarak bizi susturmak, koğuşlara sokmak istiyorlar. Üzerimize saldıranlar leş kargaları gibi, bir

mahkûmu bırakıp ötekinin üzerine atılıyor. Ne ki, ilk anda, saldırıyla kesilen şarkı yeniden başlıyor, hem bu kez daha güçlü olarak, bütün hapishaneyi doldurarak, eski duvarları titreterek sanki, yankı yapıyor. Ve sanki şimdi şarkılarımız bizim biricik koruma araçlarımız...

Kavga çetin, zor. Ne ki kısa sürüyor. Çavdar'ım da katılıyor bu kavgaya. O anlatılmaz kavgadan sonra, Çavdar'ın da sesi duyuluyor, ağlıyor. O şimdi hayatında ilk kez bir sınıf çatışmasına katılmıştır. Onun sesini duyunca kavga meydanına ben de dalıyorum.

Hatırlıyorum, sivil "babayiğitlerden" (!) biri enseme nasıl bir yumruk atmıştı ve yere kapaklanmıştım. Sonra çocuğumu fırlatırcasına elime vermişti. Bu arada üzerime pis küfürlerle dolu tükürükler yağdırmıştı, tehdit etmişti. Avluda daha çetin, eşitsiz güçler kavgası sürerken bir saniye içinde kendimi hücrede buldum. Çavdar da benimle birlikte. Biraz sonra, tekme-tokat ve itekaka Rada Todorova'yı getirdiler. Yüzü kıpkırmızı, coşkulu yüzünden, kulağından kan akıyor. Kavga onun üzerinde açık belirtilerin izlerini bırakmıştı.

Kuşku yok, benim de sıram gelecekti, kavganın izleri bende de kalacaktı. Bir hafta kadar önce geçirdiğim ameliyattan dolayı beni affedeceklerini hiç sanmıyordum. Tersine. Ne var ki, beklediğimden çok fazla hiddetlenmişlerdi. Belki de şimdi Çavdar'ın sağladığı "yasal" durumun da acısını çıkarmak istiyorlardı. Kudurmuş domuzlar gibi hücreye daldılar ve daha önce Rada'yı götürüp dayaktan geçirdikleri hücreye götürdüler. Aralıklı olarak dayak atıyorlardı. Sanki, artık benim işimi bitirmek ister bir tutum içindeydiler... Akşam geç vakit "babayiğitler" (!) (Yazar bu sözcüğü Türkçe kullanıyor-çev) yeniden geldiler. Sarhoştular hem. Öfkeleri artmıştı da. Bizim bölümün kapısını yumrukluyor, tekmeliyorlardı çizmeleriyle. Ağza alınmaz küfürler ediyorlardı. Kadın gardiyanın kapıyı açmasını istiyorlardı. Gardiyan kadın, kesinlikle açmayacağını belirtince, bu kez "Kızıl Sonya'yı karakol dairesine getirmesini söylediler. Karakol dairesine mi? Oraya "tahkikat" için götürülenler çok seyrek olarak sağ dönüyorlardı. Bizim bölmede bunu herkes biliyordu. Ve işte şimdi, gece yarısı, bütün kadınlar, siyasiler de, adi suçlular da ranzalarından

yere fırlayıp indiler, birer şahin gibiydiler, korku morku duymuyorlardı sanki, kendi canlarını düşünmemişlerdi o an. Tahta kapıyı omuzlayarak dışarı bağırıyorlardı: "Onu alabilmeniz için ölümüzün üzerinden geçmeniz gerekecek, vermeyiz onu!" Bütün güçleriyle bağırıyor ve kapı açılmasın diye arkadan dayanıyorlardı... Sonraları anladık ki, erkekler bölümündeki yoldaşlar çok daha şiddetli ve kaba işkenceye uğramışlar, hepsi en ağır biçimde dayaktan geçirilmiş.

1 Mayıs'ın ertesi günü, beni hücreye kapattıklarında, sabahleyin, hücrenin kapısı ansızın açıldı; beklemiyordum. Hapishane müdürünün odasına çağırıyorlar. İyi bir şey için çağırmazlar ya, nedir acaba?

Müdürün odasına giderken ilk tehdidi koridorda Popangelov'dan işitiyorum. Gardiyanlardan biri olan Popangelov, mahkûmlara karşı uygulanan bütün canice baskıların, dayak atmaların içinde bulunan ya da doğrudan doğruya bunları kendisi düzenleyen bir kişiydi.

— Bana bak ve unutma! dedi yavaşça. Kanlı gözlerini yüzüme dikmiş bakıyordu.

— İyi dinle, dedi, şimdi içeri girdikten sonra (başıyla müdürün odasını göstererek) oradaki davranışına bağlı senin işini bitirip bitirmememiz! Senin de, enciğinin de! Şimdiye dek gördüklerin, çektiklerin bir şey değil daha! Dilini tutmazsan, o zaman göreceksin, anlayacaksın dünyanın kaç bucak olduğunu!..

Müdürün odasında bir grup erkek beni bekliyormuş. İçlerinden yalnızca birini tanıyorum. Bu da, hapishane müdürü İliev. Ötekiler dikkatlice beni süzüyorlar. Ayaklarımı sürüyerek giriyorum odasına. Koltuk değneğim boğuk bir ses çıkarıyor döşemede. İçeri girince, adımımı iyi atamadığım için sendeliyorum ve düşmemek için de duvara tutunuyorum. Benim içeri girmemle konuşmakta olan iki erkek birdenbire kesiyorlar konuşmayı.

Fransızca konuşuyorlar. Biri, uzun boylu yakışıklı, gür koyu saçlı. Saçları alnına dökülmüş hafifçe. Israrla oturmamı istiyor, yer gösteriyor. Gözlerinin bakışları, açık temiz yüzü, sesinin tonu, her şeyi, tüm davranışı, içtenlik, yakınlık, karşısındakinin durumuna kibarca anlayış gösteriyor.

— Ah, hayır hayır Sayın Barbusse. Mahkûm kadın sizin bu kibarlığınızı anlayacak durumda değil! Sürekli olarak hapishane yönetimini tahrik ediyor, disiplini bozuyor, mahkûmları çatışmaya itiyor, her türlü nizam ve asayişe karşı çıkıyor.

Benim aleyhime bu sözü söyleyen kişi, Sofya'dan gelmiş bir büyük adam olmalı.

— Belki de sizin söylediklerinizi gibidir. Ancak, ona bir sandalye bile göstermeyecek misiniz? Karşımızda duran bir kadındır ne de olsa. Hem üstelik sakatlanmış! Sorun kibarlık sorunu da değil. En basit insani davranışları korumak zorundayız!

Büyük şefin Barbusse dediği Fransız'ın o soylu yüzü hiddetten hafifçe kızarıyor. Ve belki de hiddetlendiği için ve hiddetini dışarı vurmak istemediği için ansızın öksürmeye başlıyor ve bir türlü öksürmesi durmuyor. Ve ben ancak o zaman onun yüzünün ne denli sarı, hastalıklı olduğunu fark ediyorum.

Hapishane müdürü dalkavukça bir tutum içinde ve sırıtarak, iki büklüm Fransıza yaklaşarak:

— Kuşkusuz Sayın Barbusse, kuşkusuz, dedi. Ancak, böylesi jestlerin bunlarda, bu kadında ters etki yapacağını, daha çok cesaret bulup başkaldıracaklarını düşünüyorum, bundan çekiniyorum... Unutmayınız ki Sayın Barbusse, karşınızda azılı suikastçiler, katiller ve...

— Özür dilerim bayım, diye onun sözünü kesti nazikçe Fransız. Nazikti, ama aynı zamanda kesin, kararlı olarak sürdürdü konuşmasını:

— Lüzumsuz sözlerden kaçınalım. Fransız kamuoyu beni buraya gerçeklerin dilini işitmek için göndermiştir. Görevimi yerine getirmede bana yardım ederseniz, size minnettar kalırım...

Şefler, ne yapacaklarını, ne edeceklerini bilemiyorlar. Söze karışmam gerektiğini düşünüyorum, tam zamanı diyorum kendi kendime. Yabancıya dönerek:

— Ben sizi tanımıyorum bayım, diyorum, ancak gelişinizin nedenini öğrendikten sonra, burada birkaç söz etmek gereğini duydum...

Konuşmaya katılmam herkeste hayret uyandırıyor. Özellikle Sofya'lı şef pek şaşkın, Anlaşılan benim, "toplumun tortusu" sa-

yılan çevreden benim gibi bir kişinin, konuğun dilini anlayacağımı ya da o dilde konuşabileceğimi beklemiyor.

Yabancı için de bu bir sürpriz oldu, üstelik şaştı da. Fransızcam, ona istediği mahpusla, şüpheli çevirici aracılığıyla değil, doğrudan doğruya konuşması olanağını veriyordu.

Konuşmamı sürdürüyorum:

— Bizler, burada, her türlü kibarlığın ve insanlığın tadını çoktandır unutmuşuz bayım. Hem, siz gittikten sonra, bunun ceremesini fazlasıyla birlikte ödemem gerekecektir...

— Anlayamadım bayan?

— Bırakın onun gevezeliğini Sayın Barbusse, yine...

Bitiremiyor sözünü. Fransız konuk, gözlerini hiddetle ona çeviriyor, gözlerinde tedirginlik var ve soğuk bir kibarlıkla,

— Saygıdeğer bayım, ben yeniden sizden rica etmek zorunda kalıyorum, hem bu kez ısrarla rica ediyorum, görevimi yerine getirmeme lütfen yardım ediniz...

Konuğun açık seçik sözleri, soğuk ses tonu, soğukkanlı olmaya çalışmasına karşın belli bir hiddet göstermesi, başkentli şeflerin dillerinin kilitlenmesine yol açıyor, ne diyeceklerini şaşırıyorlar.

Fransız konuk, böylece kesin bir tutumla, başkasının konuşmamıza karışmasını önledikten sonra Henri Barbusse diyerek adını söyleyip, kendisini tanıtıyor ve sonra da yabancı heyetin* ikinci üyesi olan arkadaşını tanıtıyor. Arkadaşı Belçikalı toplumcu. Kendisi ise, Fransız yazar. Hümanist Avrupa kamuoyu, Balkanlar'da meydana gelen kanlı olaylardan duyduğu endişe dolayısıyla, onları aralarında Bulgaristan da olmak üzere, kimi Balkan ülkelerine gönderiyor. Seyahatlerinin amacı nedir? Son yıllarda ülkeyi sarsan trajik çatışmaları şahsen ("mahallinde kendi gözleri ve kulaklarıyla") incelemek içindi.

Daha sonra Henri Barbusse bana, adımı Paris'ten bildikleri

* Belçikalı'nın adını yazık ki, şimdi hatırlayamıyorum. Belki de Profesör Leon Vernoşe'ydi. Vernoşe, Eğitim-Öğretim İşçileri Enternasyonali'nin Genel Sekreteriydi ve Balkanlar'daki beyaz törörü yerinde görmek amacıyla 1925 yılında kurulan Uluslararası Anket Komisyonu üyesiydi. Belçikalı Avukat Pola Lami ve Henri Barbusse (Komisyon Başkanı) birlikte komisyonu oluşturuyorlardı.

için Sofya'daki makamlara özellikle Plovdiv Hapishanesi'ne gelmeyi istediklerini söylüyor.

— Sizi daha iyi durumda bulacağımızı ümit ettik. Koltuk değneklerime bakarak söylüyor:

— Size verilen ölüm cezasının kaldırılmasından sonra tutukluluk şartlarınızın yumuşatıldığı konusunda Sofya'da bize bilgi verilmişti.

Şimdi şaşırma sırası bana gelmişti. Ceza mı kaldırıldı? Acaba ben mi doğru anlamadım?

Hayır, Henri Barbusse sözlerini takrarladı ve af, Nisan'da ölüm cezası verilen tüm tutukluları kapsıyor ve müebbet hapse çevriliyordu. Bunları ilk defa ondan duymuş olmam onu şaşırtmıştı...

— Hayret verici bu durumu nasıl açıklarsınız bayım?

Soruyu Sofya'dan gelen şefe yöneltiyor.

— Acaba bir yanlış anlama mı? Yoksa Sofya'daki makamlar bize sağlıklı bilgi mi vermediler?

— Oh hayır Bay Barbusse. Sofya'da tam tamına bilgilendirildiniz. İdam cezası –tamamen hak etmiş olmalarına rağmen– Hükümet tarafından majestelerinin izniyle halk barışını sağlamak için daha önceden kaldırıldı.

Bunu duyar duymaz hemen kesiyorum onun sözünü, açıklayacaklardır belki, neden acaba biz "idamlıklardan" hiçbirimiz bu karardan haberdar değiliz? Ve eğer bu da bir aldatmaca değilse, neden tutukluluk koşullarımızda bir değişiklik olmamıştır hâlâ?

Benim bu sözlerim, hapishane müdürünü konuşmaya karışmaya zorluyor... Evet... Evet, mahkûmun bir ölçüde hakkı var sayılır. Şey, onlar yani, bizimkiler, cahil adamlar, memur ihmali, henüz daha duyurmamışlar mahkûmlara, ancak bu, ... Bunu bugün yarın duyuracaklar... Olağanüstü rejim uygulama sorununa gelince, hapishane yönetimi, yer yokluğundan dolayı "idamlıkları" tek tek, ayrı olarak ve sert koşullarda tutmak zorunda kalıyor...

Barbusse hemen sonuç çıkarıyor:

— Yani demek istiyorsunuz ki, burada hapishane gereğinden fazla dolu öyle mi? Oysa, Sofya'da bize, aftan sonra, ülkedeki ha-

pishanelerin hemen hemen boşaldığını söylemişlerdi. Belki de yine bir anlaşmazlıkla, yanlış anlamayla karşı karşıyayız?

Konuşmanın bundan sonraki akışı, başkentli şefler için de, hapishane müdürü için de gerçek bir işkence oluyor. Ancak, onlar için gerçek "köşeye sıkışma" konuğun çocuğumun durumunu sormasıyla başlıyor. Çünkü daha Paris'te iken çocuğum olduğunu duymuşlar.

— Çok üzgünüm ki, dedim, onun da birazcık daha temiz hava alabilmesi için, yanımda getirmedim. Buna olanağım yoktu. Artık yedi gündür, benimle ve bir kadın arkadaşımla birlikte hücrede bulunuyor o da. Bizi ağır bir dayaktan geçirdikten sonra hücreye attılar... Özür dileyerek ayaklarımdaki yaraları gösterdim.

Barbusse'ün ve arkadaşının ne denli hayretler içinde kaldıklarını sözcüklerle anlatma olanağı yok.

— Yoksa rejiminiz, baylar, kundaktaki çocuklardan da mı çekiniyor, korkuyor? Küçük çocuklara da mı acımıyor?.. Söyleyin bayan, söyleyin, size ne gibi bir yardımda bulunabiliriz?

İdam cezasının hapse çevrildiği haberini verdikleri ve insani davranışta bulundukları için teşekkür ediyorum onlara. Hem kendi adıma, hem arkadaşların adına, Plovdiv Hapishanesi'ndeki tüm mahkûmlar adına. Uzattıkları eli şükranla sıkıyorum ve eğer, başka bir hapishaneye, Plovdiv dışında bir yere değiştirilmem için yardım edebilirlerse minnettar kalacağını belirtiyorum.

Bu olağanüstü buluşmadan kısa bir süre sonra dileğim yerine getirildi. Beni Sofya Merkez Cezaevi'ne gönderdiler. Ancak, dürüst Avrupa kamuoyunun bu iki temsilcisiyle buluşmamın gerçek hoşnutluğu 1926 yılı sonunda, "Cellatlar" diye bir kitap yayınlandığı haberi bize ulaştığı zaman başlamış oldu. Söz konusu kitap, Balkanlar ve Bulgaristan'daki faşist zorbalıkları belgeleriyle açıklıyor ve bütün ilerici Avrupa kamuoyunun hiddetine ve protestolarda bulunmasına yol açıyordu.

Henri Barbusse'ün "Cellatlar"ı gizlice Bulgarcaya da çevrilmiş ve gizlice kent ve köylere yollanmıştı. Bu kitap, Sgovor'un dış siyaset prestijini büyük ölçüde düşürmüştü, bu kitap faşist hükümet için ağır bir darbeydi. Yazar, kitabının Bulgarca basımının

ilk sayfasına şu sözleri yazmıştı: "Bulgar Yoldaşlarıma: Sizlerin bunca acılara rağmen, bunca kurbana rağmen kırılmayan direnciniz, bizlerde umut yaratıyor, mücadelemize güç katıyor."

BALIKLAR NASIL YÜZER ÖZGÜRLÜK, ÖZGÜRLÜK HEY!

Çavdar artık hapishaneden çıkıyor. Özgür gökyüzü altında olacak. Özgür insanlar arasında dolaşacak... Kadın yoldaşlarım uzun bir süreden bu yana, ısrarlı biçimde, çocuğun bir an önce, zindan ikliminden kurtulması gerektiğine beni inandırmaya çalışıyorlardı. Onlarla tartışıyordum, Çavdar'dan ayrılmak düşüncesini içime sindiremiyordum, dünyada hiçbir şeyin ana sevgisine, şefkatine değiştirilemeyeceğini, onun yerini alamayacağını söylüyordum. En sonunda, düşüncelerime yeni farkına vardığım, ansızın ortaya çıkan etkenler egemen olmaya başlayınca, dönüş yaptım. Burada, hapishanede, çocuğun psikolojik bakımdan doğru bir gelişme gösteremeyeceği aklıma takıldı birdenbire. Bu düşünce, bir temmuz günü, çocuk sözcükleri beceriksizce birbiri arkasına dizerek, yarı yarıya anlayabildiğim biçimde "Anne, balıklar nasıl yüzer?" diye birdenbire sorduğu zaman aklıma takıldı. Bunu da, kim bilir kaçıncı kezdir, bütün çocukların iyi bildiği, Altın Balık masalını anlatıp bitirdikten sonra sormuştu. İkimiz yalnızdık. Yoldaşlar, o sırada öğle sonu havalandırma haklarını kullanarak dışarı çıkmışlardı. Çavdar ise, uykuya yatmaya hazırlanırken, yine çok sevdiği masal kahramanlarıyla birlikte olmak istemişti.

"Balıklar nasıl mı yüzer, Çavdarcık?.."

Yavrucak büyük mavi gözlerini dikmiş sabırla benim yanıtımı bekliyordu. Ona göre, anne her şeyi bilir, her şeyi yapar, her sorunun yanıtını verebilir, her sırrın anahtarı ondadır...

"Balıklar nasıl mı yüzer yavrum?.."

Yanıt, birden aklıma geldi. Koğuşta kimsecikler yoktu. Döşemeyi biraz temizledim, serbest bir yer açtım kendime, iki sıra ranza arasındaki yere yüzükoyun uzandım. Sonra da, Çavdar'ın hayret dolu bakışları altında, kollarımı ve bacaklarımı uygun hareketlerle açıp kapayarak balıkların yüzerken yaptıkları gibi yüzme taklidi yapmaya başladım.

Ranzanın üzerinde yarı oturmuş durumda Çavdar benim tuhaf hareketlerimi, balıkların nasıl yüzdüğünü gösteren çırpınmamı o zamana dek hiç görmediğim bir hoşnutluk ve ilgiyle izliyordu. Büyük bir beğeniyle ellerini birbirine çırpıyor ve alkışlıyor, gülüyordu. Ben ise gözyaşlarını zor tutuyordum. Özgür özgür dolaşmak, istediğini yapmak, yaptırmak, doğaya boyun eğdirmek, dünyayı istediği biçimde değiştirmek, yaratmak için doğmuş olan insan, o gün balıkların nasıl yüzdüğünü açıklamakla uğraşıyordu.

İşte o zaman, o anda, tereddütüm yok oldu ve kesin kararımı verdim: Çocuk hapishaneden ayrılacaktı.

Sofya'nın Merkez Cezaevi'nde siyasi ve adi mahkûmlar hep birlikte bir binada toplanmıştı ve bir arada yaşıyorlardı. Cezaevi adi suçlularıyla gerçek bir çöplüktü. Bir burjuva toplumunun insanımsı pisliğinin atıldığı bir hendekti sanki. Ben burada "yeraltı dünyasının" iğrenç yüzünü, yaşamın, çoğu kez bilinmeyen, insanların çoğunluğunu dehşete düşüren "öteki yüzünü" gördüm ve tanıdım. Her boydan ve soydan, değişik, adi suçlu kadınlar vardı. Yaşam boyu mahpusluğu olanlar da. Aralarında mesleği fahişelik, randevuculuk olanlar da bulunuyordu.

Benim Sofya Merkez Cezaevi'ne gelişimle, hapishane yönetimi, benim kişiliğimde yeni bir eziyet çektirme vesilesi bulmuş oluyordu. Adi suçlulardan bir grup, gizlice aldıkları talimatlarla bana her türlü kötülüğü yapıyorlardı. Çocuğu yıkamak için ısıttığım suyu döküyor ya da içine pis şeyler atıyorlar, hazırladığım lapayı yiyorlar, giysilerinin düğmelerini koparıyorlar, yıkayıp avluya astığım zaman, pis ellerini ve yüzlerini siliyorlar, böylece taşıdıkları pis hastalıkların çocuğa bulaşmasını istiyorlardı. Tuvalet, çamaşırhane ortaktı, onlarla birlikte kullanıyorduk...

Kuşku yok ki, bu kötülükler, hapishanenin sıkı yasaklarına, yönetimin, gardiyanların baskı ve terörlerine, açlık ve yoksulluğa, her çatışma anında uygulanan en kaba cezalara, özellikle örgütlü siyasi gösteri hareketlerinden sonra hiç eksik olmayan hücre cezalarına, öteki hapishane baskılarına ek olarak yapılıyordu.

Plovdiv'de olduğu gibi, burada Sofya'da da çocuğu yanlarına bırakabileceğim herhangi bir hısım akrabam yoktu. Olsaydı ço-

cuğu bırakabilir, haftada bir görüşme günlerinde getirdiklerinde, onu görebilirdim. Ancak, Kunka Apostolova'nın ailesi Sofya'da oturuyordu. Kunka Komsomol üyesiydi. Devlete ve topluma karşı "ağır suç işlemiş" olduğundan 15 yıl ağır cezaya çarptırılmıştı. İşte ona, daha doğrusu onun ailesine, Nedka Ana ve büyük kız kardeşi Tanya'ya güveniyordum bu anda. Onlar her hafta Kunka'yı görmeye geliyorlardı.

Onlarla, Nedka Ana ve Tanya ile tanışmıştım. Görüşme günlerinden birinde tanışmıştım. Kunka da büyük bir sevgiyle onlardan söz ediyordu ve biz bütün aile üyelerini tanımış gibi olmuştuk. Hepsini, babasını, kardeşlerini, öteki yakınlarından hepsini tanımış olduk adeta. Hepsi kızıl bayrak altında toplanmış insanlardı. Ve hiçbiri, gaddarca terör ve baskılara rağmen, zor yolda yürümekten vazgeçmediler. İşte bu aileye, kendi aileme olduğu gibi güvenebilirdim. Üstelik, bu arada Kunka, aftan yararlanıp hapishaneden çıkmıştı.

Böylece, bir sabah, Çavdar, ilk kez hapishanenin demir kapısından dışarı çıkmış oluyordu.

Dış dünyayla ilk kez temas. Bu, bizim için de, çocuk için de bir denemeydi. Bir hafta sonra yeniden yanıma geldi. Çocuk, her zamanki kaba, asık suratlı gardiyanla, erkekler bölümünün değişmez gardiyanıyla birlikte içeri girdi ve beni görür görmez, bir anda ileri atıldı, koşup geldi yanıma ve sanki kapkaranlık bir tehlikeden, ne olduğu bilinmeyen korkunç yaratıktan saklanmak istercesine eteğime yapıştı, bırakmadı bir daha benim zavallı küçük kazazedem... Ninnilerim artık onu uyutamaz kolay kolay. Tatlı tatlı anlattığım masallarının da tadı kalmamıştır onun için. İlk kez yaşamında ev görüyor, sokakları görüyor, sokaklarda, evlerde insanlar görüyor, cana yakın, sıcak, güzel giyinmiş insanlar, parklar-bahçeler görüyor ilk kez, ağaçlar görüyor. İlk kez, gerçek bir at görüyor. Ve bu at, annesinin masallarındaki atlardan daha güzeldi. O, ilk kez çocuklar arasında, onlarla oynuyor, onlarla konuşuyor, gürültülü, dertsiz, çilesiz çocuklar. İlk kez otomobil görüyor, "tekerlekli oyuncakları" eliyle tutabiliyor. Ve ilk kez çiçek dünyasının gizine girebiliyor, o müthiş güzelliği görebiliyor... Dışarıda o "öteki" dünyada her gördüğü, her dokunduğu şey bu-

radakilerden başka, görünüşü de başka, tadı da başka. Orada insanı sarhoş eden cıvıltılarıyla kuşlar uçuşuyor, orada bitmeyen doyumsuz oyunlar var. Orada zindancılar yok, kara elbiseli gardiyanlar yok, kara elbiseli, kara, kapkara elleri, yüzleri, kızıl gözleri olan zindancılar. Orada taş duvarlar da yok. Yüksek, aşılmaz kale duvarları gibi soğuk duvarlar ve masmavi gökyüzünü görmene, doya doya maviliklere bakmana hiçbir engel yok. Dışarıda, kulelerde tüfekleriyle nöbet bekleyen askerler yok; geceleri duvar diplerinde nöbetçi devriyelerle birlikte dolaşırken zaman zaman korkunç seslerle havlayan kocaman, yarı yabani, yırtıcı polis köpekleri yok. Dışarıda, böylesine sayısız ordular oluşturan hamamböcekleri de yok. O denli çaba göstermemize rağmen kökünü kurutamadığımız arsız böcekler, her yerde, her delikte yuvalanmış pis mahluklar... Dışarıda bu alışılamayan, dayanılmayan, nereden geldiği bilinmez. duvarlara sinmiş, suya, örtülerimize, saçlarımıza, derimize sinmiş, üstelik ekmeğimizde bile duyulan, her türlü korkudan güçlü, her korkuyu etkisiz bırakan mahpushane korkusu da yok, evet bu korku da yok dışarda.

İşte küçücük insan bu iki dünya arasında duruyor şimdi. Trajik biçimde iki parça olmuş duruyor. Hangi dünyayı seçsin. Dışarıdakini mi, ötekini mi? Ne ki, orada annesi yok... Burada, annesinin bulunduğu dünyada ise, öteki dünyanın bütün o eşsiz güzelliklerinden, zenginliklerinden yoksun olması gerekiyor... Hangisini seçsin? Çocuk, ruhunu parçalayan dramı anlayamıyor. İçine düştüğü tereddütü de anlayamıyor.

Sarsılan, bunalıma düşen çocuk ansızın ranzadan doğruluyor. Gözleri hâlâ uykulu, ancak bir ara korkuyla açılıyor. Biraz daha büyüyor gözleri, etrafına bakınıyor, kaybettiği bir şeyi arar gibi koğuşta geziniyor bakışları. Sanki çok sevdiği, çok değer verdiği, eşsiz bir şeyi kaybetmiş gibi. Ancak koğuştaki, hiçbir şey dikkatini çekmiyor. Korkudan kocaman kocaman olmuş gözlerine hiçbir etki göstermiyor, ben bile dikkatini çekmiyorum, annesi, her acı sırasında koştuğu, acısının dinmesi için başvurduğu, her tehlike karşısında kanatları altına sığındığı annesi bile gözlerini etkilemiyor artık. Sanki, her şey, gözüne takılan her şey, gerçekte yoksunluk, boşluk, düne kadar kendisinin olan, kendisine o denli ya-

kın, o denli kendisinden ayrılmaz olan ortam, şimdi yabancıdır, sanki bilmediği, hiç görmediği ve kendisine düşman bir çevreye düşmüştür. Benliğinin derinliklerinden birdenbire fışkırmış bir coşkuyla ileriye atılıyor, pencereye koşuyor, yüzünü cama yapıştırıyor ve uzun ardı arkası kesilmez, görülmemiş hıçkırıklarıyla sarsıla sarsıla ağlamaya başlıyor ve kesik kesik konuşuyor: "Dışarıyı istiyorum, anne, anneciğim, dışarı... Dışarıyı istiyorum... Atları istiyorum, atların yanına gitmek istiyorum anneciğim... Güneş istiyorum anneciğim, burası hep gölge, güneş istiyorum..."

Ve kesin olarak kararımı verdim. Çocuk güneşe gitmeliydi, güneşe yakın olmalıydı, canlı hayata yakın...

(Sanıyorum okur, beni bu duygusal ayrıntıdan dolayı kınamayacaktır. Bunları, çocuklarını zindanların dört duvarı arasında doğuran ve orada emzirip büyüten kadın siyasi mahkûmların şimdiye dek açıkça gözler önüne serilmemiş yaşantılarına biraz açıklık getirmek için anlatıyorum. Bir de Bulgar hapishanelerindeki sert hayat koşullarında yalnızca benim durumum değildi böylesine kara olan, bunun için anlatıyorum. Bunları anlatırken de şunu düşünüyorum: Analara ve çocuklara bu denli barbarlık gösterilmesine izin veren toplum lanetli bir toplumdur ve yıkılmaya mahkûmdur, böyle bir toplum insanların bilinçlerinde ve dolayısıyla tarih sayfalarında kaçınılmaz ve kesin yıkıma, ölüme mahkûmdur. Ve düşünüyorum ki bu yıkım, bu ölüm yeni bir dünyanın da doğumunu müjdeleyen bu kader, insani bir toplumsal adaletin değişmez ve kutsal yargısıdır.)

Üç yıl sonra. 1929 yılı Mayısı. Görüşme günüm. Annem ve Çavdar görüşmecim.

Bir süre önce dört yaşını tamamladı Çavdar. Herhalde hoşnut olmam gerekir. Çünkü o namussuzlar çocuğumu yitirmeme çalıştılar ama, bunu başaramadılar. Evet bir ana olarak, hoşnut olmam gerekir. Ne ki olamıyorum. Ondan ayrıldığım ilk günlerim çok ağır geçti. Sonra yavaş yavaş ayrılık ateşinin acısına dayanma gücünü bulmaya başladım. Ne var ki biz yaşlılar, her şeye rağmen psikolojik korunma çaresini bulabilsek de, bu tür sarsıntılar, ayrılık, korumasız çocuk ruhunu insafsızca yaralıyor.

Çavdar'da da böyle oldu. Ayrılığımız sağlığını kemirdi. Önce bir melankoli başladı, sonra dizanteriye yakalandı, ardından şiddetli bir sıtma. O yıllarda böyle birbiri ardına üç hastalık çok tehlikeliydi, ölüme götürebilirdi. Tanya, Kunka, Nedka Ana olağanüstü bir çabayla kurtardılar, kuşkusuz bize sempati besleyen doktorlar da işe karıştı... Ve en sonunda, benim için bitmez tükenmez gibi gelen yokluktan sonra, Çavdar, görüşmeye geldiğinde, sanki karşımda bambaşka bir çocuk duruyordu. Çelimsiz, dermansız, kireç gibi bir yüz, kamburlaşmış, sanki öteki dünyadan gelmiş gibi. Ancak bu da geçti. Çavdar psikolojik sarsıntıyı da atlattı, bedenen de güçlendi, yaşam dolu bir çocuk oldu şen şakrak konuşkan oldu, müziğe karşı ilgi duymaya, şarkı söylemeye başladı. İşçi Partisi'nin artık legal bir eylemcisi olan Tanya, onu sık sık Sendikalar Merkezi'ne götürüyordu. O sırada Parti, sendikalarda çok yoğun çalışmalarda bulunuyordu. Çavdar orada herkesin sevgisini görüyor, herkes ona dikkat ediyor, orada şiirler, şarkılar öğreniyor, Komsomol Marşı'nı öğreniyor, sonra görüşmeye gelince bana söylüyordu bunları: "Raz, dva, tri, komsomoltsi mi, mi faşistov ne boimsya, poydem ha ştiki..." (Rusça sözlerle: Bir, iki, üç, Komsomolcularız biz, biz korkmayız faşistlerden, süngülerle gidiyoruz ...çev.)

Bütün yüreğiyle, coşkuyla söylüyor marşı. Karşısındaki küçük grup dinleyici ise mutluluktan uçuyor. Koğuşumuza, büyük dünyadan bir anka kuşu gelmiş gibi sevinç içindeyiz.

Annem ve Çavdar! Uzun bir yolculuğa hazırlanıyorlar. Lenin'in yurduna gitmeye hazırlanıyorlar. Annem demir parmaklığın dışında bana bakıyor sessiz sessiz, tükenmekte olan bir mum gibi sanki. Bu benim annem mi? Altı yıl olmuş, ne yüzünü gördüm, ne sesini işittim bunca zaman. 1924 Haziranı'nda Vela'nın mektubu gelmişti. Vela, Şumen'den "Gel bekliyorum seni, burada yazlık çocuk kampına öğretmen olarak gireceksin" diyordu mektubunda. Ve ben çekip gitmiştim. Altı yıl olmuş.

Altı yıl, az mı çok mu? Bilemiyorum. Ancak anamın yüzü, çok şey anlatıyor. Erimiş, tükenmiş, cansız bir gölge gibi duruyor karşımda. Sanki yüz yıl geçmiş aradan, öyle değişmiş ki. Demir parmaklığı tutan elleri titriyor hafifçe. Bir şeyler söylüyor galiba.

Ne ki duyamıyorum, sesini bile tanıyamıyorum. Bu, annem mi? Ben de bir şeyler söylüyorum ona, çok iyi olduğumu, sağlığının da yerinde olduğunu söylüyorum, sonra evdekileri soruyorum, babam nasıl diye soruyorum, kendisinin nasıl olduğunu soruyorum. Onun cevaplarını beklemiyorum bile, bir şeyler söylemesine söylüyor, cevap vermesine veriyor ama ben duymuyorum, zaten duymaya ihtiyacım da yok, yüzünün çizgileri, ifadesi yetip artıyor, ne denli değişmiş yüzü, tanınamayacak denli değişmiş, yorgun, derin çizgiler, balmumu gibi sarı bir yüz, kuru, zayıf bir deri. Gözleri yine öyle temiz, masmavi. Ancak göz pınarlarından taşan bir büyük acıyı görmemek olası değil. Gözbebekleri sanki dünyanın bütün acılarını toplamış. Ellerinin damarları iyice kabarmış, kabalaşmış elleri, düğüm düğüm nasırlaşmış. Sınırsız bir emek, çalışma, dert, acı, insan direnci hep bu ellerde toplanmış. Zaten zayıftı, biraz daha zayıflamış, incelmiş, yaprakları dökülen bir dal gibi kurumuş, yarı eğilmiş, kemikleri görünür biçimde çıkmış sivrileşmiş... Bütün elbisesi siyah renkte. Acısı dinmeyen bir dul kadın gibi, başındaki bembayaz saçlarını örten yemenisi de kara, eskimiş eteği de kara, ayakkabıları kara, çorapları da kara... Karalar giymiş. Kimin yasını tutuyor ki? Gerçekten de hayat birbirine sarılan üyeleriyle Dragoyçeva yuvasını darmadağın etti, yıktı. Ancak, hepimiz sapasağlamız ya, kimse kendisiyle son kez vedalaşmış değil ya, kimse seçtiği yoldan sapmış değil ya. Yoksa ayrılıklar yüzünden mi karalar bağlamış, karalar giymiş?..

Gözlerimi üzerinde gezdiriyorum, sevinçli, şen, acısız, sapasağlam gözükmek için büyük bir çaba gösteriyorum, boğazımda düğümlenen hıçkırığın dışarıya fırlamaması için dişlerimi birbirine kenetliyorum... Anamın yüzünden öylesine sonsuz bir acı akıyor ki, hangi evlat dayanabilir buna? Öyle güzel, neşeli, şakacı şeyler anlatmak istiyorum ki ona. Ve gerçekten de bir şeyler söylüyorum, onu neşelendirecek, acısını dindirecek, gözbebeklerine yeniden bir zamanların o sevinç ışığını getirecek, yüzündeki şu uğursuz keder izlerini silecek kelimeler bulup söylemek istiyorum. Ne ki ana yüreğini gençleştirecek sözler bulamıyorum. O zaten anladı, kelimelere gerek yok, gözleri sevgiyle dolup taşıyor. Çocuklarının damarlarına akıttığı o gücün fışkırdığını görmek

mümkün değil gözlerinde artık, ne ki gözyaşları da fışkırmıyor, akmıyor. Hâlâ daha o bir zamanlar ayakta dimdik durmasına, insanlık gururunu sürdürmesine yardım eden cesaret, direnç belirtileri var gözlerinde. Bunu koruyabilmiş, dayanmak, direnmek, düşman karşısında zayıflık göstermemek, baş eğmemek, bütün bunları koruyabilmiş, analık çilesini kahramanca, sesini çıkarmadan taşıyabilmiş... Hoşça kal anacığım. Sevgili anneciğim hoşça kal. Şu anda seni bir kez kucaklayabilmek, boynuna sarılabilmek için her şeyimi vermek isterdim. Bu demir parmaklıkların bir daha inmemek üzere kalkmasını, bizi ayıran bu dipsiz uçurumun ortadan kalkmasını nasıl da isterdim...

Annemle çocuğu da gönderiyorlar.

Çocukla ayrılmamız, şimdiye dek olduğu gibi yalnızca bir hafta sürmeyecek. Onun için şimdi direncimin çok güçlü olması gerek, gaddar ayrılık anına dayanabilmem için çok daha büyük bir direnç gerek. Önümüzde yıllarca sürecek bir ayrılık var. Ne kadar sürer, kimse bilmiyor. Belki beş yıl, belki on yıl, belki sonsuza dek sürecek bir ayrılık, kim bilebilir ki?

Bugünlerde Çavdar yola çıkacak, uzun bir yolculuğa. "Büyük Ülke"ye doğru. O zamanlar sevgi ve saygıyla Lenin'in ülkesine böyle diyorduk. Yüzlerce yurtseverin, Bulgar yurtseverlerinin, savaşçıların gidip yerleştiği, ikinci yurt olarak bildiğimiz "Büyük Ülke". Çavdar'ı Lüba Topençarova götürecek. Düne kadar hapishane hayatını benimle paylaşan Lüba, sahte pasaportuna göre Çavdar'ın annesi gözüküyordu.

Bütün acılarına rağmen ben bu ayrılıktan hoşnutum. Umutların ülkesi Sovyetler benim yavrumu da bir ana gibi bağrına basacaktır. Acaba bir gün onu görebilecek miyim yeniden?

Sliven Hapishanesi. 1932 Ağustos'u.

Genel af beni de kapsadı. En sonunda özgürlük.

II. SOVYET ÜLKESİNDE

BERLİN 1932
GEORGİ DİMİTROV'LA BULUŞMA

Uluslararası tren sınır kapısı istasyonundan koparcasına ayrıldı. "Eh, en sonunda gidiyoruz galiba." Benim bulunduğum kompartmandaki iki yabancıdan biri "Evet, madam tren en sonunda hareket etti" diye beni doğruladı. Bunlar Fransız idi. Demir tekerleklerin çıkardığı düzenli ses kompartımanı doldurmaya ve bende yavaş yavaş bir rahatlık yaratmaya başladı. En sonunda kurtuldum galiba. Valişi Bulgar polisinin elinden kurtuluyorum sonunda...

Sliven Hapishanesi'nden çıkar çıkmaz polis peşime düşmüştü, hareket ettiğim güne kadar soluk almama olanak vermedi, adım adım izledi beni. Hapisten çıktıktan sonraki birkaç ay içinde dayanılmaz manevi baskı altındaydım. Ancak Merkez Komitesi'nin kararı bana destek oluyordu. MK kararı şöyleydi: "Sovyetler Birliği'ne gidiyorsun, orada tedavi göreceksin ve okuyacaksın." Her ikisine de ihtiyacım vardı. Hapishaneden sağlığım bozulmuş olarak çıktım. Bir deri bir kemik kalmıştım, sinirlerim bozulmuş, harap olmuştu iyice. Okuma ihtiyacıma gelince, ben de, başkaları da, bizim için, devrimciler için, sürekli olarak bilgi edinmek, öğrenmek, okumak bir yasaydı, bunun değişmez bir yasa olduğunu biliyorduk. Lenin'in özgür ülkesinde değil de, başka nerede hem tedavi hem de okuma imkânı tam olarak bulabilirdim ki. Dahası var: Orada, Sovyet ülkesinde, gece gündüz özlemini duyduğum çocuğum vardı...

İki gün sonra tren, kapalı peronları is içindeki Berlin İstasyonu'na girdi. Kimsenin beni karşılamasını beklemiyordum. Daha Sofya'da iken bana, istasyona kimsenin gelmeyeceğini söylemişlerdi. Yurtdışına yaptığım gezi için ileri sürdüğüm bahaneler doğru olsaydı, kardeşim Tseno şimdi burada beni karşılamalıydı. Mutlaka karışılamalıydı. Oysa bu bahaneler gerçek değildi. Tseno, çoktan beri Almanya'nın başkentinde değildi. Bana, eve gönderdiği mektuplar, gerçi Berlin posta mührünü taşıyordu ama,

mektupları Berlin Postanesi'ne veren başka kişilerdi. Tseno daha 1929 yılında Sovyetler Birliği'ne çekilmişti. Tseno'dan sonra benim için çok değerli olan bir kişi vardı. Stefan. Viyana'da kalmıştı. Son görüşmemizden sonra yıllar, yıllar geçmişti. Ölümlü yıllar, bilinmezliklerle dolu yıllar. Yakın arkadaşlardan, yoldaşlardan, onun hakkında zaman zaman parça bölük haberler alıyordum. Mektupları zaman zaman kesiliyor, küçük kısa pusulalara ya da yalnızca iki kelimecik selamdan oluşan kartpostallara dönüşüyordu. Yeni cephede, girip savaştığı yeni ortamda (Sovyet Askeri İstihbaratı) çok sert yasalar egemendi ve Stefan bu yasalara uymayacak olan en son insan olabilirdi... Selam sana Stefan, selam. Nerede olursan ol, Berlin'de, Prag'da, Viyana'da selam sana. Gizlice beklediğim buluşmamız, umut etmeme rağmen gerçekleşmedi. Ancak ben gerçek buluşmamıza, büyük buluşmamıza inanıyorum, yarın, bir ay sonra, bir yıl sonra, fark etmez, mutlaka gerçekleşecek, kimse buna engel olamayacak.

Berlin İstasyonu'nda insan kalabalığı içinde kaybolup gittim. Buna rağmen, çoktandır hep ertelenen, o denli değer verdiğim, o denli istediğim ve beklediğim buluşma gerçekleşecek diye umutla yürüyorum. Ancak, o zamana dek ertelenen buluşmamız, daha sonra hiçbir zaman gerçekleşemeyecekti.*

Orta dereceli bir Berlin otelinin salonunda beklediğim kişi parolayı verdi. Onun Alman Kızıl Yardım Komitesi'nin gönderdiği, yani benim kendisine güvenebileceğim bir kişi olduğunu anladım. Birkaç saat sonra, artık, yaşlı bir Alman yoldaşın evine yerleştirilmiş oldum. Daha güvenlikli olsun diye böyle karar verilmişti. İki gün sonra ise Blagoy Popov [26] beni burjuvazinin uğrak yeri olan

* Daha sonraları, çok sonraları, o yılların olayları artık tarih olduktan sonra, o dönemin ünlü Sovyet istihbaratçılarından ve Stefan'ın savaş arkadaşlarından General İvan Vinarov, onun trajik kaderini anlattı. 1934'ün uğursuz bir nisan günü, çok gizli bir görevi yerine getirdikten sonra, Stefan, Çekoslovak gizli polisinin ağına düşüyor. Birkaç ay gaddarca kovuşturmadan sonra, hiçbir arkadaşını, hiçbir parolayı, adresi, buluşma yerini vermeyen Stefan'ı Askeri Mahkeme "yaşam boyu" hapse mahkûm ediyor. 1936 Şubat'ında hapishanede ölüyor.

"Postdamerplatz"daki bir lokantaya götürdü. Blagoy'un anlattığına göre, orada "sorumlu bir yoldaşla" görüşmem gerekiyor.

Kiminle konuşmam gerektiğini bilmiyorum, Blagoy Popov, yalnızca "Viktor Yoldaş" demekle yetindi, ben de onun kim olduğunu sormadım (zaten sorma hakkım da yoktu). Bir masanın önünde duruyoruz. Masada bir kişi oturuyor.

— Görüşmek istediğiniz bayan yoldaşı getirdim, tanıştırayım...

Blagoy, daha bunu söylemeden, masadaki adam, bizi görünce ayağa kalkmıştı, bakışları benim üzerimde dolaştı.

Başıyla onaylama işareti yaparak yavaşça Blagoy'a,

— Teşekkür ederim, dedi. Lütfen iki saat sonra yeniden buraya geliniz.

Blagoy Popov, salonun çıkış kapısına yönelirken "Viktor Yoldaş" iki eliyle bileğimi tuttu ve sıcak bir gülüşle:

— En sonunda geldiniz, Sonya, dedi. Hoş geldiniz! Sevinçliyim. En sonunda faşist zindanlardan kurtulduğunuza çok sevindim...

Elli yaşlarında, geniş omuzlu, uzun boylu, yakışıklı, güzel yüzlü, geniş alınlı, akıllı bir adam olduğu belli bir erkekti. Hafifçe çekilmiş dudakları, kararlı, sakin bir insan olduğunu gösteriyordu. Büyük, maviyle yeşil arasındaki parlak gözleri de gülüyor ve güçlü, egemen bir insan izlenimi veriyordu. Kimdi bu yoldaş? Bilinmeyen, tanınmayan bir kişi miydi? Dış görünüşüyle, kusursuz giyim kuşamıyla ve davranışlarındaki sakinlik ve güven vericilikle bulunduğumuz ortamdaki öteki erkeklerden ayrılan bir yanı yok. Ancak gözlerindeki o parlaklık, geniş alnından üzerime üzerime gelen o güç ve kıvırcık, artık şakaklarında beyazlaşmış saçları yakınım olan, çoktandır bildiğim, tanıdığım bir insanı anımsatıyordu. Kim bu insan? Böylesine düzgün giyimli, aydın görünüşlü bu insan kimdi aslında? Sesinin tonu, erkeksi görünüşü bende onu tanıdığım düşüncesini güçlendiriyor. Ancak, kim?

— Sonya, Georg Hammer adıyla gönderilen kitapları alıyor muydunuz, benim talimatım yerine getirildi mi?

Georg Hammer mi? Bu bize, Sofya Merkez Cezaevine kitap gönderen bilmediğimiz, insandı.

Viktor Yoldaş konuşmasını sürdürüyor:

— Hoş bir yükümlülüğümü de yerine getirmek isterim, çok

eskiden tanıdığınız, Plovdiv Hapishanesi'nden tanıdığınız bir kişinin selamını da iletmek isterim... Büyük bir edebiyatçı, bir yetenek ve hepsinden öte dürüst, bilinçli bir yurttaş Henri Barbusse. Bundan bir süre önce onunla konuşma fırsatım olmuştu. Sizin durumunuzu sordu. Kendisine en sonunda özgürlüğünüze kavuştuğunuzu bildirdim ve sizi buralara getirmek için çaba harcadığımızı söyledim...

Barbusse'den söz edilmesi, onun isminin anılması, bir anda kafamdaki karışıklığı aydınlattı ve her şeyi yerli yerine oturttu. Viktor Yoldaş, kendi kimliğini açıklamak için başka bir tek söz söylemedi, ancak artık benim de buna ihtiyacım kalmamıştı, sezinleme yerine artık kesin kanı vardı, kim olduğunu anlamıştım. İşte benim için bu unutulmaz 1932 yılının kasım günlerinden birinde Bulgaristan'ın yüce evladı Georgi Dimitrov'la buluşup konuşma mutluluğuna ulaşmıştım.

Sonraları hayatımda öyle anlar oldu ki, Parti ve ülke için en kritik zamanlarda, Georgi Dimitrov'un doğrudan doğruya yönetimi altında ve doğrudan doğruya onunla bağlantılı olarak çalıştım. Bu durum, onu tanımama ve olağanüstü kişiliğini yakından izleyip hayranlık duymama neden oldu, ondan çok şey öğrenmeme, hem sevinçle öğrenmeme imkân verdi. Ne var ki Dimitrov'la ilk gizli görüşmem çok önceleri, çok genç iken olmuştu. O çok gençti, Merkez Komitesi üyesiydi, Genel İşçi Sendikaları Birliği Sekreteri'ydi. Başta Dede (Dimitr Blagoev) olmak üzere, Parti'nin ermişleri sayılan ak saçlı liderler arasında Georgi Dimitrov, kendi varlığıyla, Parti'nin damarlarına durmadan taze kan akıtıldığını, devrim hareketimizin cesur atılım enerjisini ve coşkulu gençliğini simgelemiş oluyordu. O sırada, Georgi Dimitrov, artık Permik madencilerinin grevlerini yönetmiş bir lider olarak, Plakalnitsa Bakır Madeni işçilerinin grevini yönetmek üzere bizim yöreye gelmişti. Ele avuca sığmaz ve kararlı bir genç sendika yöneticisi olarak tehditlere pabuç bırakmamış, kulaklarının dibinden geçen kurşunlara aldırmamış, korkmamış ve sert sınıf kavgasını başarılı sonuca götürmüştü. Daha sonra Parti onun milletvekilliği adaylığını tam da Vratsa bölgesinden koyduğu zaman Georgi Dimitrov bizim yörede onlarca köyde seçim toplantıları düzenlemişti

Benim doğup büyüdüğüm Byala Slatina'da da böyle bir toplantı yapılmıştı. Bir süre sonra, seçim kampanyası sırasında insanların yüreklerini kazanmış olan Dimitrov, oylarını da kazanmış oldu. Ve 1923 Eylül'üne kadar Georgi Dimitrov bizim yöreden milletvekili seçilecekti.

Daha sonraları savaştan sonraki yıllarda, Sofya'nın Yüksek Pedagoji Enstitüsü'nde öğrenciyken ve Sofya Parti Örgütü'ne üye iken, birçok mitinge, protesto gösterilerine, başkentin siyasi ikliminde sarsıntı yaratan, sokaklarında ve alanlarında havayı elektriklendiren bu tür eylemlere katılırken, onun artık olgun bir erkek, yüzünü Botev'vari bir sakal ve bıyıkla süslemiş olarak görmek sevincine ulaşmışımdır. Bu yığınsal eylemlerde konuşmacı ve yönetici, çoğu zaman Georgi Dimitrov'du. Ya Halkevi'nin balkonunda dimdik durarak ya da Üçbunar semtinin, bu proletarya bölgesinin kürsüsüne çıkmış olarak, Dimitrov, gericiliğin suratına yıldırım gibi çarpıyordu, bizlerin yüreklerinde ise sınıf protestosunun ateşini tutuşturuyordu. Sonra da, uzun paltosunun eteklerini sağa sola savurarak, coşkun gösterilere sürüklüyordu yığınları. Ne gericiliğin atlı birliklerinin gaddarca saldırıları, ne yalın kılıç kitleye dalıp kan akıtmalar, ne kurşun yağmurları halkın öfke ateşini durdurabiliyordu. Çünkü Dimitrov yığınların önünde, içindeydi. Alımlı bir insan, parlak bir siyasi zekâ, yığınları sürükleyici coşkulu konuşabilme ustalığı, üst düzeyde bir savaşçının öteki nitelikleriyle birleşince genç Dimitrov, Bulgar devrim hareketinin yönetiminde Dimitr Blagoev'in yerine geçecek ve ona layık bir lider olarak ortaya çıkacaktı. Bu doğaldı. Ve işte bundan dolayı 1923 Eylül'ünde o, Komintern tarafından gönderilen Vasil Kolarov'la birlikte dünyanın ilk antifaşist ayaklanmasını doğrudan doğruya yönetirken, Parti'de kimse buna şaşmadı. Yenilgiden sonra da, yine Kolarov ve Dimitrov idi halka o ünlü "Açık Mektubu" yayınlayanlar. Ülke içinde gizli olarak dağıtılan, elden ele dolaşıp okunan ve devrimci kaderimizde o denli büyük rol oynayan Açık Mektup... 1926 Mart'ında Dimitrov ve Kolarov gıyaplarında "asılmak suretiyle ölüme" mahkûm edilmişlerdi. Berlin'de onunla buluştuğumuz güne kadar Dimitrov, Merkez Komitesi'nin Dış Bürosu'na her zaman üye olarak katılıyordu ve

Balkan Komünist Federasyonu'nu yönetiyordu. 1929 yılının ilkbaharından sonra ise, aynı zamanda, Komünist Enternasyonal'in Batı Avrupa Bürosu'nun siyasi yöneticisiydi. Komintern'in bu son derece önemli siyasi organı dünyanın en hassas bölgesinde, yöneticisinin omuzlarına çok büyük sorumluluklar yüklemişti. Bulgar işçi sınıfının bağrından kopup gelmiş olan bu Bulgar devrimcisi dünya devrim hareketinin en ünlü kişileriyle boy ölçüşüyordu. Bu durum ise, kendiliğinden, Bulgar komünistlerinin, antifaşistlerinin ve demokratlarının gururunu okşuyor, kendilerine olan güvenlerini artırıyordu. Bu olgu şimdi, benim de ruhsal durumumu etkiliyor, beni coşkulandırıyordu.

Garson yemeği getirip uzaklaşınca, Dimitrov Yoldaş'a, isteği gereğince durumumu anlattım ve sonra da Berlin izlenimlerim üstüne konuşmaya başladım. Birçok şey bende hayret ve endişe uyandırıyordu...

Georgi Dimitrov hafif bir tebessümle konuşmamı kesti ve,

— Kuşkusuz, bu konuyu da konuşacağız, dedi, konuşmamız daha yeni başlıyor. Sizi ilgilendiren her şeyi sorma vaktiniz olacak. Ben de soracağım bazı şeyler...

Zamanımız azdı. Bundan dolayı, garsonun etrafımızda olup olmadığına da dikkat ederek, sorularımı kısa kısa belirttim. Dimitrov, benim garsona dikkat ettiğimi fark etti.

— Doğru hareket ediyorsunuz, dedi. Ne yazık ki, Bulgaristan'da alıştığınız konspiratif davranış, artık burada da gerekli olmuştur, gerçi bu ülkede henüz daha her şey bitmiş sayılmaz ama, yine de dikkatli davranmak zorundayız. Anladığım kadarıyla sizin artık sorularınız kalmadı sanırım. Yanıtlayacağım. Kuşkusuz ki burada, şimdi değil. Şimdi ise, sizin hapishanede nasıl yaşadığınızı anlatmanızı rica edeyim. Hem, Paris, Viyana ve Berlin'den gönderilen kitap ve dergileri alıyor muydunuz sürekli olarak?

Hapishanedeki durumu kısaca anlattım, hapishane yöneticileriyle durmadan nasıl mücadele sürdürdüğümüzü sergiledim. Sık sık yaptığımız gösterileri ve siyasi eylemleri ve bunların sonucunda kaçınılmaz olarak gelen dayak atmaları, hücreye atılmaları saydım döktüm.

Dimitrov belirgin bir dikkatle dinliyor, yalnızca arada sırada

söze karışarak, konuşmamda öze inmemi kibarca belirtiyordu. Bu çok iyi dinleme yetisi –ki gerçek yöneticinin niteliklerinden biridir– güven duygusu yaratıyor, konuşanın kendisini iyi hissetmesini sağlıyor, rahatlık veriyordu.

Örgütlü ve yararlı bir hapishane yaşamı geçirdiğimin belirtilmesi ve bundan dolayı övülmem, bende sevinç yarattı. Dimitrov, Marksist kuramı ve Bolşevik Partisi'nin deneylerini ısrarla okuyup öğrenmemize çok büyük bir değer biçti, siyasi mahkûmların, komünist vicdanlarına gölge düşürmeden saygınlıklarını korumalarını da hoşnutlukla karşıladı.

Ancak, her şeyi onaylamadı da.

— Bu sorunlar hakkında da, başka sorunlar hakkında da ayrıntılı olarak konuşacağız, dedi. Düşünceli düşünceli yüzüme bakarak sürdürdü konuşmasını:

— Ancak, daha şimdiden belirteyim ki, hapishanede siyasi gösteri yapma sorunu yanlış bir temele dayandırılmış. Kuşkusuz, ölçülmez direnç ve yüksek insanlık durumdan gurur duyuyorum. Siyasi mahkûmların sarsılmaz dirençleri bende hayranlık uyandırdı. Ancak sorun şudur: Anlamsız kavgaları sürdürmeli miyiz, sürdürmemeli miyiz?..

Bu sözleri beni şaşırtmış, sersemletmişti sanki. Dimitrov, bunu hemen anladı. Yumuşak bir sesle, kelimeleri seçerek, dikkatli biçimde, ancak, açık ve iki anlama gelmeyecek deyimlemelerle, hapishane yöneticileriyle gereksiz çatışmalara girmekle kaçınılmaz zorluklar karşısında boyun eğmemek arasındaki ayrımı belirtti. Düşüncesini daha da açıklayarak, gerçekte durmadan birbiri ardına hapishanede siyasi eylemler yapmayı iktidardakilerin de istediğini, böylece esir tuttuğu siyasi mahkûmları fizikman ortadan kaldırmaya bahane bulduklarını, siyasi mahkûmların bu ardı arkası kesilmeyen yorucu kavgalarında güç yitirdiklerini, sağlıklarının bozulduğunu, boşu boşuna güçsüz kaldıklarını, günün birinde sağ kalıp dışarı çıkanların da sinirleri harap olmuş, uzun süre sağlıkları yerine gelmez olduğu için, kimilerinin ise hiçbir zaman sağlıkları düzelmeyeceği için, mücadelede yeniden yerlerini alamayacaklarını inandırıcı biçimde anlattı...

Farkına varmadan zaman geçmişti. Blagoy Popov'un da ne

zaman gelip masaya oturduğunu fark etmemiştim bile. Dimitrov ayağa kalktı, elini uzattı ve

— Yeniden görüşmek üzere, sağlıcakla kalın, dedi.

Ertesi seferki buluşmamız, o dönemde Berlin'de bulunan illegalitedeki eylemcilerin pratiğinde olduğu gibi, lokantada olmadı. Çoğu kez, buluşmaların lokantalarda yapılması gelenek olmuştu oysa. Bu kez, Dimitrov'la bir evde buluştuk. Bu ev, Dimitrov'un çok iyi ve dikkatle seçilmiş gizli evlerinden biriydi. "Her yerde, lokantalarda, kahvehanelerde polisin kulakları var," diye dostça gülümsedi Dimitrov, "Bunu biliyoruz ama, başka seçeneğimiz de yok. Her şeye rağmen lokantalar, kahvehaneler en iyi buluşma yerleridir..."*

O gün, hiç kimse bizi rahatsız etmedi, saatlerce konuştuk. Daha doğrusu Dimitrov konuşuyor, sorunları ayrıntılı biçimde açıklıyor, ben ise kulak kesilmiş dinliyorum. Dimitrov Parti'nin ve Askeri Örgüt'ün sağ kalan bütün eylemcileri için, her iki ayaklanmanın (Eylül'de patlak verenin ve 1924-1925'te hazırlanan ancak patlak vermeyenin) kanlı tarihi deneyinin ders çıkarma kaynağına dönüşmesi gerektiğini belirtmek için vesile bulmuştu.

Georgi Dimitrov'la buluşup görüşmelerimizde onun, Parti'de meydana gelen olumsuz süreçlerden çok endişe duyduğunu ve üzüldüğünü sezinledim. Gerçekte, konu, sol sekter sapmayla ilgili süreçlerdi. BKP'nin 1929'da Berlin'de gizli olarak yapılan İkinci Plenumu'nda bu süreçler ve sol sekterlik saptanmış, bu yönde karar alınmıştı. Dimitrov benim, Uluslararası Lenin Okulu'nda okumaya gitmeye hazırlandığımı biliyordu. Bana yararlı olmak isteğiyle, yoldaşça açık ve içten konuştu. Yeni Parti çizgisiyle ilgili bütün hassas ve endişeli sorunlar üstüne görüşünü belirtti.

Dimitrov Almanya'da meydana gelen olaylardan dolayı endişe duyuyordu ve bunu benden gizlemiyordu. Şöyle dedi:

* O zamanlar, kimse, bizim buluştuğumuz o "Bayernhoft" lokantasının yalnızca iki üç ay sonra, gerçekten şüpheli bir yer olduğunu ve tarihe kötü bir ünle geçeceğini bilemezdi. Reichtag'daki provokasyon yangınından on gün sonra, bir ajan olan garsonlardan biri, polise "muhtemel ve aranan kundakçılar" olarak Georgi Dimitrov, Blagoy Popov ve Vasil Hacitanev'i gösterecek ve üç devrimci bir sonraki buluşmalarında tutuklanacaklardı.

— Olaylar gittikçe daha tehlikeli biçimde yoğunlaşıyor ve gittikçe daha çok kontrol edilemez oluyor. Ancak, bu demek değildir ki mücadele bayraklarını indirelim. Hayır, tam tersine!

Biraz durduktan sonra konuşmasını sürdürdü:

— Savaşıyoruz ve savaşı sürdüreceğiz. Gittikçe daha büyük bir enerjiyle ve bütün araçlarla kapıları çalıp her yerde müttefik arayacağız. Onları, Hitler demek savaş demek olduğuna ve onun önünde, savaşın önünde biricik engelin antifaşist cephe olduğuna inandırmalıyız...

Dimitrov, Almanya'daki durumu belirttikten sonra, uluslararası durumu da çok açık biçimde sergiledi. Nazizmin tırmanması, dünyanın siyasi havasında genel bir bozulma yaratıyordu. Yeryüzünde barış tehlikeye düşmüştü. Uzakdoğu'da Japonya yeniden Çin'e saldırdı, Mançurya'yı işgal etti ve böylece savaşın ilk alevlerini yükseltmiş oldu. Aralarındaki çelişkilerden dolayı birbirlerine karşı gruplaşan emperyalist devletler, bu çelişkileri çözümlemek için Sovyetler Birliği'ne karşı yeni bir askeri komploya girmek istemektedirler.

Ne ki, emperyalistler tamamen yanlış yoldadırlar. Onlar, Sovyetler Birliği'nin müttefikleri bulunmadığını, uluslararası alanda destekleyicisi bulunmadığını sanıyorlar ve aldanıyorlar. Halklar, daha Sovyetler ortaya çıkar çıkmaz onu tanıdılar. Onların hükümetleri de, ister istemez tanımak zorunda kalacaklardır! Bu ülkenin dostlarına gelince, bunlar yeryüzündeki milyonlarca emekçi insandır. Barış hareketi ve Sovyetler Birliği'ni tanımanın bir ifadesidir...

Georgi Dimitrov, dünya barış hareketinden söz ederken çok heyecanlandı, coşkudan yüzü kızardı. Daha sonraları, çağımızın eşi görülmemiş bu siyasi olgusundan, devletlerin, kıtaların sınırlarını aşan bu büyük kaynaşmadan gurur duymada ne denli haklı olduğunu anlayacaktım. Dimitrov, barış hareketinin yaratıcılarından, örgütleyicilerinden ve yönlendiricilerinden biriydi. Son birkaç yıl içinde, onun yönetimi ya da en etkin biçimde katılışıyla, dünya barışının korunması yönünde bir sıra büyük uluslararası eylemler yürütülmüş, bu eylemler dünya ilerici kamuoyunun dikkatini çekmişti.

Dünya bir yol kavşağında bulunuyordu. Yeryüzündeki siyasi durum öylesine karmaşık, öylesine belirsiz ve öylesine çatışmalıydı ki! İşte bu yüzden, üstümüze üstümüze doğru gelmekte olan tehlike karşısında kendi soğukkanlılığını bana da aşıladığı için Georgi Dimitrov'a son derece minnettar kaldım. O, gerçek durumun olumlu ve olumsuz yanlarını uyanıklık içinde tartıp değerlendirerek, rizikoları da görmezlikten gelmiyor, yakın gelecekteki tehlikeleri belirtmekten çekinmiyordu. Benimle konuşurken ortaya döktüğü düşünceler, çok büyük sayıda veri ele alıp analizini yapabilen ve yetkin biçimde geleceğe ışık tutabilen çok geniş kapsamlı ve derin düşünen bir beyne sahip olduğunu gösteriyordu. Küçük Bulgaristan'ın bilinen ve sevilen proletarya önderinin yalnızca on yıl kadar bir süre içinde, dünya çapında bir strateji ustası olmayı başarmasını saptamaktan dolayı gurur duyuyordum.

... Saatler geçmişti, dışarıda akşam oluyordu. Dimitrov işte o zaman konuşmamızın zamanının dolduğunu ifade etmek istedi. Gülümseyerek,

— Sanıyorum, öğleden sonraki zamanımız boşuna geçmiş sayılmaz. Hemen de yalnızca ben konuştum... Ancak, gelecek sefer siz konuşacaksınız, ben dinleyeceğim...

— Ben mi? Ancak size yararlı bir şey söyleyebileceğimi sanmıyorum.

Dimitrov elimi sıkarken,

— İnanınız, gerçekten yararlı olacaksınız, diye beni özendirmeye çalışıyordu. Ben bir hafta kadar burada olmayacağım. Bu arada, bazı sorunları yazılı olarak açıklamaya çalışmanızı rica etmek istiyorum. Özellikle sizin görüşünüz beni ilgilendiriyor. Merkez Komitesi'nin bu sorunlardaki görüşünü biliyorum. Döndükten sonra tartışırız. İşte sorunlar şunlar...

Dimitrov, yalnızca bir hafta değil, tam yirmi gün Berlin'de, belki de Almanya'da yoktu. Bu benim için iyi oldu. Çünkü sorunlar aşırı ölçüde karmaşık ve nazik sorunlardı.

Dimitrov, önce Parti'deki ve Askeri Örgüt'teki aşırı sol sapma sorununu ortaya koyuyordu. Yani Vitoşa Konferansı'ndan sonra (1924 Mayısı) 1925 Nisanı'ndaki kıyıma dek geçen dö-

nemde ortaya çıkan sol sapmanın nedenlerini (ben nasıl görüyorsam), kimlerin bu akımı getirdiğini, karakteristik özelliklerinin ve sonuçlarının neler olduğunu soruyordu. Bunlardan gerekli sonuçların çıkartılması konusunu da soruyordu.

Daha sonra, Dimitrov, uğradığımız kıyımdan sonra, Parti'nin durumunun nasıl olduğunu, komünistlerin ve öteki antifaşistlerin, polis soruşturması sırasında, yargılama sırasında ve daha sonra da hapishanede nasıl bir tutum ve davranış içinde olduklarını soruyordu. Öteki sorular şunlardı: Yardım Örgütü'nün ve Uluslararası Devrimcilere Yardım Örgütü'nün savaşçıları ve ailelerine yardım ve destekleri yeterli ölçülerde miydi? (Dimitrov aynı zamanda, yeni yardım biçimleri önermemi ısrarla istiyordu.) Hapishanede sol sekter sapma belirtileri var mıydı, nelerdi? Siyasi mahkûmların Parti yaşamı ve aralarındaki ilişkiler nasıldı? Parti, emekçilerin yığınsal örgütlerindeki siyasi konumunu genişletmek ve sağlamlaştırmak için etkisini kullanıyor mu? Sofya belediye seçimlerinde Parti'nin başarı kazanmasının etkenleri nelerdir? Kentlerde ve köylerde ekonomik durum nasıldır? Bulgar devrim hareketinin sosyal temeli genişliyor mu? Ülkemizde, işçi sınıfından başka, savaşa karşı savaş komitelerine hangi sosyal çevreler ve insanlar katılıyor? Parti, antifaşist cephe kurmaya hazır mıdır?

Yılbaşı yortularına birkaç gün kalmıştı ki, daha önce tanıdığım Alman yoldaş yeniden belirdi. Gizlice "Viktor Yoldaş sizi bekliyor" dedi.

Georgi Dimitrov, bildiğim evinin çalışma odasında beni yine öyle candan ve sevinçle karşıladı. Son görüşmemizden bu yana yirmi gün kadar geçmişti ama, zaman yüzüne damgasını vurmuştu, yorgunluğu iyice belli oluyordu. Bütün o günler içinde durmadan Thaelmann'la, Maurice Thores'le, Cachin'le, Manuilski'yle, Togliatti'yle gizli buluşmaları ve görüşmeleri olduğunu ben nereden bilecektim ki...

Dimitrov, çok alçakgönüllü bir davranış içinde benimle konuşmaya başlayınca, önce durumumu sordu, zamanımı nasıl geçirdiğimi öğrenmek istedi. Alman başkentinde hangi görülmeye

değer yerleri gördüğümü sordu. Aradan geçen zamanı, bana verdiği görevi yerine getirmek için değerlendirdiğimi öğrenince de, anlayışla karşıladı ve gülümseyerek,

— Demek günler boşuna geçmemiş Sonya Yoldaş, dedi. Teşekkür ederim. Yazılı yanıtlarınızda çok değerli gözlemleriniz olduğunu gördüm. Benim için de bilinmeyen veriler, olgular buldum. İlginç görüşleriniz var bazı konularda. Saklamıyorum, kimi yorumlarınızda ise bazı yanlışlıklara düşmüşsünüz, kimi görüşleriniz de açık değil, bazı değerlendirmeleriniz de tartışmalı, üstelik kabul edilir cinsten de değil...

Dimitrov'un masasının üzerinde duran, çok sık yazılmış sayfaların sayısı 100 idi. Son yirmi gün içindeki çabalarımın ürünüydü, cevaplarımdı.

Zaten bunları hazırlarken, sık sık verdiğim cevabın yeterince inandırıcı olmadığının, gözlemlerimin, saptamalarımın genişlemesine açıklama, bütünlük bakımından aksadığının, kimi değerlendirmelerimin de, belki de, sekter-dogmatik dar görüşlülüğün damgasını taşıdığının farkındaydım. Bütün bunların bilincindeydim, ancak bu eksiklikleri, yetersizlikleri, yanlışlıkları aşacak güçte de değildim. Bunun nedeni de, yalnızca uzun süre yaşamın akışının dışında kalmam değildi. Gerçek, en önemli neden, sol sekterlik hastalığına tutulmuş Parti iç yönetiminin sürdürdüğü siyasetteki ve taktikteki başarısızlıklarından ve yanlışlarından kaynaklanıyordu. Parti'nin, hapishane içinde ve dışında bulunan eylemcilerinden çoğu, az ya da çok karşılaştığımız felaketin bilincindeydi. Tartışıyorduk, birlikte konuşuyorduk, sık sık da Merkez Komitesi'nin kimi kararlarını, keskin sloganlar, gereksiz sert lafazanlıklarla dolu, gerçekçilik, mantık, inandırıcılık yönünden zayıf kararlarını eleştiriyorduk. Merkez Komitesi'ndeki sol sekterler, 1923 Eylül Ayaklanması'nın tarihi davasını bile inkâr eder oldular.

Gerçek işte buydu.

Bir sonraki görüşmemizde Georgi Dimitrov, yazdığım enformasyon üzerinde durmuştu. Yazım, yer yer, satırların altları ya da kelimelerin altları çizilerek, ünlem ya da daha çok soru işaretleri konarak, tek kelimeyle "hayır", "evet" diye belirtilerek, satır

aralarına, benim ayrı ayrı ayrı görüşlerim üstüne yorumlamalar yapılarak, notlar düşülerek okunmuş, çizilmişti. Ülkedeki çalışmalar üstüne ek olarak enformasyon almış olan Dimitrov, hemen kendi yorumunu getirmeyi, değişik konularda, onaylayıp onaylamadığını belirtmeyi, açıklamalar yapmayı, önerilerde bulunmayı bir görev saymıştı. Dimitrov'un ve onun en yakın çalışma arkadaşlarının Parti'deki sol sekterliği bozguna uğratmada ve parti yaşamını Marksist-Leninist çizgiye oturtmada oynadıkları tarihi rol bilinmektedir.

Dimitrov, Bağımsız İşçi Sendikaları'nın yeniden kuruluşunu ve 1927 yılında İşçi Partisi'nin[30]oluşturulmasını ve ayrıca 1931'deki Sofya belediye seçimlerinin kazanılmasını, yeni yolda tarihi zaferler olarak değerlendirdi. Dimitrov, bütün bunların, tüm Avrupa'da büyük bir siyasi yankı uyandırdığını, Bulgar proletaryasının ve onun Komünist Partisi'nin atılımlarını, mücadeleciliğini, gücünü gösterdiğini anlatıyordu.

Ne var ki, eğer sekter-dogmatik sapma engel olmasa, başarılar ne denli daha çok önemli olabilir, devrimci cephe ne denli daha çok genişleyebilir ve güçlenebilir ve özellikle şimdi faşist diktatörlükte böylesine ciddi bir gedik açıldıktan sonra geleceğin kavgaları için şimdiden daha önemli ne gibi konumlar alınabilir!

Dimitrov bir büyük endişesini daha belirtiyordu: Bu endişe, sekter sapmanın boşu boşuna harcadığı insanların, devrime bir yararı olmadan kadroların bunca acılara katlanmak zorunda bırakılması konusundaydı. Dimitrov'un bu endişesi yalnızca böyle boşu boşuna kurban gidenler için değildi, buna neden olanlar için de endişe duyuyordu. Bu tutumuna da çok hayret etmiştim o zaman. Dimitrov, bunların, büyük çoğunluğunun kuşkusuz temiz ve dürüst yoldaşlar olduğunu, cesur, kendilerini devrime adamış yiğitler olduğunu söylüyordu. Ne var ki, gerekli, yeterli nitelikleri olduğu ya da olmadığı anlaşılmadan, örgütsel ve siyasi savaş deneyi birikimi yapmış olmadan, Marksist-Leninist kuramı iyice benimsemeden, Bolşeviklerin deneyini iyice öğrenmeden, sorumlu bir görev için gerekli kişisel ve siyasi olgunluğa erişmeden merkez yönetimine getirilmiş, kendilerine görev verilmişti. Artık bütün kuşaklardan komünistlerin kendi görevlerinin bi-

lincine varmış olmaları, sekterliğin mahvedici ilerlemesine dur demeleri zamanı, ülke içindeki yönetimi gerçekçilik ve siyasi sağduyuya çekme zamanı gelmiştir. Sol sekterlere gelince, onlara çok ciddi kanıtlar göstererek, kuramlarını ve görüşlerini çürüterek eleştirmeliyiz, aralarındaki en iyi, doğru yola gelir yoldaşları çekip, geçici bir süre için yurtdışına çıkarmak ve okumaya göndermek zorundayız. Devrimin ilk ustalarının yanında, Sovyetler Birliği'nde okumaları gerekiyor. Devrimin, öncelikle bilim olduğunu, salt kahramanlık ve yaldızlı lafazanlık olmadığını anlamaları gerek. Öyle ki, yeni dönemin görevleriyle karşı karşıya olan ve bu görevleri yerine getirmekle yükümlü bulunan bütün komünistler, Parti'nin "yaşlı ve genç" tüm kuşakları olan bizler bir an önce parti içi birliği ve genel bir antifaşist cepheyi kurmak zorundayız. Savaş endişesi artık bütün Avrupa'yı sarmıştır. Bu endişe bizim için de vardır...

1932 yılının sonlarında, Aralık ayında, Berlin'den ayrıldığım zaman, Almanya kaynamakta olan bir sosyal kazandı. Ve yalnız çok az kişi bu kazanın patlaması tehlikesini görebiliyordu. Ve bunu görenler, bu patlamanın ertelenmesi, gecikmesi, önlenmesi için de insanüstü bir çaba harcıyorlardı. Çünkü patlaması, Almanya'ya da, dünyaya da çok pahalıya mal olabilir, ölüm ve yıkım getirebilirdi. Öyle de oldu. Bu çok az insan içinde Georgi Dimitrov da bulunuyordu.

MOSKOVA ANILARI
KOMİNTERN'İN YANI BAŞINDA/1933-1936

Sovyet ülkesinde, devrimin ustaları arasında tam üç yıl. O dönemde, her gün bir tarih yazılırken, bu üç yıl gibi kısa süre bütün bir çağ demekti: Tehlikeler çağı; dünyada her yerde sosyal dönüşümler ve olgunlaşma çağı.

Sovyetler Birliği'ne ayak basar basmaz olaylar birbirini kovaladı. Uluslararası Lenin Okulu'nda derslere yeni başlamıştım. Akşamları geç vakitlere değin Kızıl Meydan'da dolaşıyor, Lenin'in Mozolesini seyrediyor, Kremlin Sarayı'nın kuleleri karşısında hayranlık duyuyordum, bıkmadan hep aynı biçimde... Kırım'da

dinlenmiş, tedavi görmüştüm, zinde ve sağlıklıydım. Hem orada yavrumu da kucaklamış, bağrıma basmıştım. Ve ben Kırım'dayken Reichtag Yangını haberi bütün Avrupa'ya yayılmıştı. Nazizmin propaganda merkezleri bas bas bağırıyorlardı: "Yangın, Bolşevik ayaklanmasının işaretidir! Yangın Almanya'da ve bütün Avrupa'da kanlı komünist kıyımın çağrısıdır..." Yüreklerimiz burkuluyordu acıdan. Çünkü, bu provokasyonun ardından kim bilir ne gibi korkunç kötülükler gelecekti?

Ve geciktirilmedi bu kötülükler. Daha yangın sırasında başlatıldı. Giderek faşist kıyıma dönüştü. Sonra da Almanya Komünist Partisi'ne karşı her yandan, genel bir saldırı başladı. Milyonlarca Alman komünistinin ve dürüst Alman yurttaşının tepesinde, bütün Almanya üzerinde ölüm tehlikesi sallanmaya başladı.

Reichtag Yangını'ndan on gün kadar sonra, polis, "Reichtag Yangını'nı çıkardıkları sanılan ve Komintern'in ajanı olarak aranan üç kişiyi" tutukladı. Bunlar Georgi Dimitrov, Blagoy Popov ve Vasil Hacitanev idi. Dimitrov ve arkadaşlarının her çareye başvurarak patlamasını önlemeye çalıştıkları kaynayan kazan, patlama noktasına gelmişti. Ve patlama, bütün Avrupa'yı yerinden oynattı...

Sonra bekleme dönemi. Bitmek bilmez aylar, günler. Bütün dünya, suçsuz oldukları halde suçlananların hayatlarından endişe duymaya başladı ve onları savunmak için harekete geçti. Karanlık Moabit Dehlizleri'nde neler olup bitiyordu?

En sonunda Leipzig Duruşmaları başladı.

O yılların gazetelerini karıştırınız, her kıtada, her ülkede, her dilde yayınlanan akla gelen her sosyal ve politik grubun gazetesini açınız, en göze çarpar yerlerde Leipzig Duruşması haberlerinin kamuoyunun dikkatine sunulduğunu, Georgi Dimitrov'u bütün dürüst insanların üzerinde titrediği bir kişi olarak göreceksiniz. Düne kadar geniş yığınların bilmediği, Komintern'in gizli çalışan yöneticisi olan Dimitrov, yıldırım hızıyla dünya siyaset alanına giriyordu. Ve mitolojik bir peygamber gibi insanlığı uyarıyordu: "Dikkat ediniz! Faşizm savaş demektir!" Bütün ülkelerin antifaşistleri ve komünistleri, Dimitrov için duyulan genel hayranlığı dile getirirken Dimitrov'un, proletaryanın, onun aslan yiğitliği-

nin, onun bükülmez kolu ve yıkılmaz iradesinin simgesi olduğunu belirtiyorlardı.

Sovyetler Birliği'nde siyasi mülteci olan Bulgar komünistlerine gelince, komünist olmanın gururuyla birlikte, Dimitrov'un Leipzig Mahkemesi'ndeki davranışı sonucunda Bulgar olmanın da gururunu duymaya başlamıştık. Dimitrov, halkımıza ve ülkemize karşı yapılan saldırıları püskürterek, büyük bir saygınlık yaratarak şöyle haykırmıştı:

"Benim halkım, Bulgar halkı 'vahşi' ve 'barbar' olarak nitelendirilmiş, bana 'karanlık Balkanlı', 'yabani Bulgar' denmiştir ve ben bunları suskunlukla geçiştiremem... Beş yüz yıl yabancı kölelik altında yaşamasına rağmen dilini ve milliyetini kaybetmemiş bir halk, Bulgar faşizmine karşı ve komünizm için savaşmış ve savaşmakta olan işçi sınıfımız ve köylülerimiz, böylesi bir halk yabani ve barbar olamaz. Ben Bulgar işçi sınıfının evladı olmaktan gurur duyuyorum..."

O zamana kadar yoksul halkımız, ulusal yönden aşağılanan ve hakaretler gören halkımız, böylesine bir savunma, insanlığın hayranlıktan soluğunu kesecek denli büyük bir savunma görmüş değildi.

Birkaç ay sonra, Dimitrov ve yoldaşları Leipzig Mahkemesi'nce suçsuz ilan edilerek Nazilerin hapishanesinden serbest bıraktırılmış ve Sovyetler Birliği'ne teslim edilmişti. Bu, 27 Şubat 1934'te oldu. O gün, yüce Sovyetler Birliği'nin başkenti, Bulgar halkının ve Bulgar işçi sınıfının evladını, Bulgar Komünist Partisi'nin yetiştirip önderi yaptığı Dimitrov'u, kendi evladı gibi karşıladı. Sanılmasın ki, bu karşılamada söz konusu olan yalnızca geniş Rus yüreğinin kendiliğinden gelme coşkunluğu vardı. Hayır, bu karşılamada öncelikle proletarya enternasyonalizminin gerçek, derinlerden gelen coşkusu vardı. Leipzig Mahkemesi sırasında, aylarca koca Sovyet halkını ayağa kaldıran, bütün dünyanın antifaşist protesto ve Dimitrov'u savunma hareketine büyük bir sel gibi akarak kendi katkısını veren bu halkın sesini yükselten, işte bu enternasyonalist dayanışmaydı. Sonra da, mahkeme aklama kararı verdikten ve Bulgaristan'daki Halkçı Blok rejimi[31] üç Bulgar'ı yurttaşlıktan çıkardıktan sonra da, enternasyonalist

göreve bağlılık, Sovyet halkını, Dimitrov'a ve arkadaşlarına kendi yurttaşlığını vermeye götürmüştü.

Dimitrov, Sovyet topraklarına ayak basar basmaz yeniden Komintern Yürütme Komitesi'nde çalışmaya başlamış ve kısa bir süre sonra Komintern'in Genel Sekreteri olmuştur. Tarihin de belirttiği gibi, Dimitrov'un genel sekreter seçilmesi, Komintern'in tüm strateji ve taktiğinde köklü değişikliklere yol açtı. Ancak bizim için önemli olan, bu yeni durumun Bulgar Komünist Partisi'nin gelişmesine ve Leninistleşmesine çok büyük etki göstermesidir. Bu da doğaldır.

Partimizdeki sol sekterlik, 1935'te yapılan Komintern'in Yedinci Kongresi'yle temelden ortadan kaldırıldı, sol sekterliğe karşı sürdürülen ideolojik mücadele başarı kazandı.

Açıkça belirtmek isterim ki, Partimize SBKP MK ve Komintern Yürütme Komitesi'nin kardeşçe, enternasyonalist yardımı çok önemli olmuştur. Bu durum partimiz MK'sının yanlışlıklarına ilişkin özel kararlarda da, Komintern temsilcilerinin, yalnız ve yalnız bunalımdan kurtulmaya, gelişmeyi hızlandırmaya, Komintern tarafından çok kez örnek gösterilen ve kuşkusuz öyle olan partimizin mücadeleci, sınıfsal yönden homojen, kahramanlık yaratabilecek ödün vermeden savaşacak devrimci bir parti olarak savaşını sürdürebilmesine katkıda bulunmak çabasıyla zamanında yapılan önerilerde de, kişisel bağlantılar, görüşmeler sırasında da bu yardım açıkça görülüyordu.

> Ancak, burada, iki durumu belirtmeden geçemeyeceğim, bunu yapmayı gerekli görüyorum. Çünkü bunları belirtmezsem, o dönemin gerçekleri tam olarak ortaya çıkmaz kanısındayım. Birincisi: Taktik yanlışlıklara ve sekter yönetimin doktriner dar görüşlülüğüne rağmen, Parti, o dönemde de, komünistlerin fedakâr mücadeleleri sonucu olarak önemli başarılara ulaştı, o dönemde de, kendi mücadeleci, ödünsüz, sınıfsal devrimci niteliğini koruyabildi. O dönemde de, Parti'nin, halkın davasına kendilerini tamamen adamış yiğit, çok iyi kadroları vardı. Bu ise, sol sekterlik bunalımından kurtulabilmenin garantisiydi. O dönemde de, Bulgar komünistleri, Sovyetler Birliği'ni her zaman en çok savunan, ödün vermeden, en coşkun biçimde savunan ve

Sovyetler'e toz kondurmayan komünistler arasında yer alıyorlardı. Ve son olarak, bu dönemde de Komünist Enternasyonal'in sağlam bir kalesiydi, sarsılmaz savaş koluydu. İkincisi: Partiden saf dışı edilecek olan, partiye bir rastlantı sonucu girmiş küçük burjuva unsurları ve yine aynı biçimde iflah olmaz dogmatikleri ve hizipçileri saymazsak, sol sekterlerin büyük çoğunluğu yaptıkları yanlışlıkların eleştirilmesini, haklı eleştirileri içtenlikle kabul edecekler, zayıflıklarını anlayacaklar ve yeni, Dimitrovcu çizgiyi, Halk Cephesi çizgisini inanmış olarak benimseyeceklerdi.

Komintern Yürütme Komitesi'ndeki yerini alan, hem bu kez onun genel sekreteri olarak çalışmaya başlayan Dimitrov, teoriyi inceliyor, gelişmeye ilgi gösteriyor ve Sovyetler Birliği'ndeki mülteci Bulgar komünistlerinin çalışmalarını yakından izliyordu. Parti önderi, devrimci hareketimizin geleceğinin, gelişmesinin ve zaferinin her bakımdan yetişmiş, yaratıcı olarak düşünmeye alışmış Parti kadroları, siyaset kadroları olmadan, olanaklı olmayacağının bilincindeydi, bunu herkesten daha iyi anlıyordu. Bundan dolayı, bizlere dünya devrim hareketinin deneylerini ve öncelikle de Bolşeviklerin deneylerini durmadan okuyup öğrenmemizi, yaratıcı biçimde benimsememizi tavsiye ediyordu. Üstelik Bolşeviklerin yalnızca çarlığa karşı verdikleri mücadelenin ve Ekim Devrimi'nin deneylerini değil, Bolşevik Partisi'nin sosyalist toplumu kurma pratiğini de iyi öğrenmemizi istiyordu.

Öğretim görmeyi sürdürüyorduk. Şimdi savaş görevimizin bu olduğuna inanarak okuyorduk. Diyalektik ve tarihi materyalizm, ekonomi politik, uluslararası işçi ve komünizm hareketi tarihi, SBKP tarihi, BKP tarihi konularında bilgimiz vardı. Parti kuruluşu ve örgütlenme sorunlarında derslerimiz vardı. Değişik komünist partilerinden ünlü kişilerin ve Komintern'in yöneticilerinin verdiği dersleri dikkatle dinliyorduk. Onlar bize, dünyadaki siyasi durumun yeni eğilimleri ve niteliğini, uluslararası devrim hareketinin tarihini, güncel güçlüklerini ve görevlerini anlatıyor, açıklamalarda bulunuyorlardı.

Zor ve coşkulu yıllardı, Sovyetler Birliği'nde endüstri kuruluşu için çok büyük yatırımlar yapılıyordu, bundan dolayı Sovyet pazarında mal fazlalığı yoktu, insanlar normal olarak besleniyor,

giyiniyorlardı. Yalnız konut sorununda güçlükler vardı, toplumsal hizmetler, kamu hizmetleri yetersizdi, sosyal yardımlar yeni yeni artmaya başlamıştı. Bizim Parti okulundaki öğrencilerin ise hiçbir eksiği yoktu. Sovyet insanları her şeyi düşünmüş, hazırlamışlardı. En iyi biçimde okuyup öğrenmemiz, yetişmemiz için en ufak ayrıntılar bile göz önüne alınmış, sağlanmıştı. Ev, yemek, içmek, kütüphane, kültürel hizmetler, elbise, dinlenme, sağlık hizmetleri, hepsi vardı. Bu halk, görülmemiş bir cömertlikle, kendi güçlüklerini bir yana iterek, her şeyi vererek, lokmasından keserek, evine ortak ederek, kendi ihtiyaçlarından mahrum kalarak başka halkların sayısız evlatlarına, her kıtadan, her ırktan, polis baskısından kaçıp gelmiş mülteci insanlara kucak açmıştı. Yalnız kucak açıp barındırmakla kalmamış, yalnızca özgürlük ve güvence altında barışçı, masmavi gökyüzü altındaki ülkesinde yaşam sürmelerini sağlamamış, onların yaralarını da sarmış, kendi okullarında okuyup yetişmelerini, yarın yurtlarına döndüklerinde kendi halkları arasında bilgili, olgun, ideolojik ve politik yönden gelişmiş, bilgili savaşçılar olarak halklarının davasına yardım etmelerini de sağlamıştır. Bu halkın, Sovyet halkının biz yabancı halkların evlatlarına gösterdiği bu büyük konukseverliği, eşi görülmedik bir içtenlikle kucak açmasını anlatabilmek için yeterli hiçbir söz bulunamaz. Bu halkın bütün ezilen ve baskı altında tutulan halkların temsilcisi bizlere, halklarımıza, soyulan, aşağılanan, horlanan ve bunlardan kurtulmak için savaşan halklarımıza gösterdiği dayanışmadan, içten, kardeşçe yapılan yardımlardan dolayı duyduğumuz minnettarlığı da anlatabilecek söz zor bulunur!

Sosyalist devrim ülke içinde yere serilmiş sınıf düşmanının umutsuz direnişine rağmen başarıdan başarıya koşuyordu. Otuzlu yılların başlarında toprak ağalığına karşı yıkıcı bir darbe indirilmiş, karşıdevrimci örgütlerin kentlerdeki son kaleleri yıkılmış, Parti içinde sağ ve sol sapmalara karşı tam zafer kazanılmıştı. İç ve dış düşmanların yıkıcı eylemlerine karşı, milyonlarca işçi, kolhozcu köylü ve emekten yana aydının oluşturduğu ordu, kendi kahraman Bolşevik Partisi'nin ve onun Leninist Merkez Komitesi'nin etrafında kenetlenmişti. *Bu kenetlenme artık parlak sonuçlarını doğurmaya başlamış, birinci beş yıllık kalkınma planı vak-*

tinden önce gerçekleştirilmişti. Benim Sovyetler Birliği'ne gelişimden yalnızca bir ay sonra, Parti MK Birleşik Plenumu, Sovyet halkının bu yüce başarısını ilan etti. Sovyet ülkesi sosyalizmin temel taşını atmıştı. Sovyet toplumunda sınıfsal yapı kökten değişti. Sömürücü sınıflar ortadan kaldırıldı. Yalnızca iki dost sınıf, işçi sınıfı ve köylülük kaldı. Emekten yana aydın katmanlar bu sınıflarla bütünleşti. SBKP (Bolşevikler) sosyalizme düşman unsurlardan temizlenmişti. Öyleki, önce Troçkizm ideolojik ve politik yönden, örgütsel yönden bozguna uğratıldı. Bu aşırı sol sapma, gerçekte uluslararası bir olguydu ve ona karşı mücadele bütün komünist partilerin Bolşevikleşmesinde önemli bir adım oluyordu. Bundan hemen sonra da sağ oportünizme yıkıcı bir darbe indirildi. SBKP (B) gerek "sol"a kayan sapmalara, gerekse "sağ"a çekmelere karşı verdiği uzlaşmaz mücadeleyle öteki komünist partilerine örnek oluyor, Marksist-Leninist teoriye ne denli şaşmaz bir bağlılık gerektiğini kanıtlıyordu.

Komintern'deki görevim bir yıldan biraz fazla sürdü. Parti Dış Bürosu'ndaki yoldaşlar benim Komintern aygıtında çalışmamın ilerideki görevlerim için yararlı olacağını, daha iyi hazırlanmış olacağımı düşünüyorlardı. Buna göre bana ileride bazı görevler yükleyeceklerdi. Komintern Yürütme Komitesi Uluslararası Kadın Sekretaryası dalında çalışmaya başladım. Bu şubenin yöneticisi Yaroslavski'nin eşi Uluslararası Lenin Okulu'nun müdürü Klavdiya Ivanova Kirsanova'ydı.

Buradaki işim dolayısıyla dünya devrimci kadın hareketinin sorunları ve bu hareketin savaşçılarıyla yakından ilişki kurdum. Hemen hemen dünyanın her ülkesindeki kadın sorunlarının durumunu inceliyor, öğreniyorduk. Öncelikle de SBKP (B)'nin Sovyet kadınları arasındaki çalışmalarını yakından izliyorduk. Dünya devrimci kadın hareketinin kurucusu Clara Zetkin zamanından bu yana tarihi bir yol alınmıştı. Çok büyük siyasi başarılar elde edilmişti. Ancak, kadın hareketinin çözümleyeceği daha pek çok sorunları, önemli görevleri vardı. Komintern ve Uluslararası Kadın Sekretaryası komünist partilerinin kadınlar arasındaki çalışmalarının yöntem ve biçimleri alanlarında yön gösterme çabasını sürdürüyordu. Benim Uluslararası Kadın Sekretaryası'ndaki

çalışmam ve ayrıca Komintern'in Balkan Sekretaryası'nın toplantılarına katılmam, siyasi yönden yetişmemde çok önemli bir okul oldu.

Komintern'de çalıştığım sırada, Georgi Dimitrov'un büyük çabaları ile gerçekleşen Yedinci Kongre'nin hazırlık çalışmaları ve sonra da yapılması kuşkusuz benim için bir mutluluktu. Kongre, uluslararası devrimci hareketin taktiğini ve stratejisini kökten değiştirip yeniden çizdi ve barış, demokrasi ve ilerleme güçlerinin önündeki güncel görevleri belirledi; savaş güçlerinin gemlenmesi için antifaşist halk cephelerinin kurulması görüşünü getirdi. Bu kongre, dünyada yaşamını komünist ülkelere adamış milyonlarca devrimcinin kişisel kaderinde de büyük değişiklikler yaptı. Benim yaşamımda da...

III. YURDA DÖNÜŞ/HALK CEPHESİ'NİN ÇİZGİSİ

YARDIM ÖRGÜTÜ
HALK CEPHESİ'NİN "KIZIL HAÇI"

1936 yazında Fransa yoluyla yurda döndüm. Dönmeden önce de Fransa'da tam altı ay kaldım. Kuşkusuz, Paris'te kalışım turistik amaçlı değildi. Merkez Komitemizin Dış Bürosu'nun ve Georgi Dimitrov'un verdiği görevle kaldım. Paris'te bulunan Bulgar siyasi mültecileri ve göçmenlerinin parti örgütünün başına geçmem görevi verilmişti. Oradaki Bulgarların sayısı az değildi. Ayrıca, Paris'teki Bulgarlara Komintern Yedinci Kongresi'nin kararları hakkında geniş bilgi verecek ve Marcel Cachin, Maurice Thores ve Jacques Duclos tarafından yönetilen Fransız Komünist Partisi'nin Halk Cephesi kurmadaki deneylerini, çalışmalarını yakından inceleyip öğrenecektim. Fransız yoldaşların bu konudaki deneyleri, Komintern'in Yedinci Kongre kararlarıyla birlikte, biz Bulgar komünistleri için özellikle çok gerekliydi ve büyük değer taşıyordu. Bulgar Komünist Partisi'nin de artık izlemeye başladığı Halk Cephesi çizgisinde Fransız yoldaşların deneyi amaç, biçim ve pratik çalışmalar bakımından önemliydi.

1936 yılı Ağustosu'nda yeniden ülkemdeydim. Dış Büro, Paris'teki görevimi yerine getirdiğim kanısına vardığı için yeniden yurda döndüm.

Bir ay sonra, eylül ayıydı, Sofya'dan gönderilen bir yoldaş, beni anne ve babamın yanında buldu. Onları sevindirmek ve doğaldır ki biraz da dinlenmek için eve gitmiştim. Ben de onların yanında olmaktan sevinç duyuyordum. Gelen yoldaştan öğrendiğime göre Parti yönetimi beni derhal başkente çağırıyordu. O ay baba evinde kalmamın başka bir nedeni daha vardı. Dış Büro'daki yoldaşlar, daha Moskova'dayken, yurda döner dönmez gizlilikten çıkmamı istemişlerdi. Bunu başardım. Polisle bir dizi karmaşık, bilinen can sıkıcı tartışmalardan, karakola gidip gelmelerden sonra, artık "temiz" sayılabilirdim. Polis, gerçekten, aradan geçen yıllar içinde Paris ve Berlin'de (en büyük kardeşimin yanında) kaldığımı ve tedavi gördüğümü kabul etti, buna inandı.

Sofya'ya gidince, BKP MK beni Yardım Örgütü'nün yönetiminde görevlendirmeye karar verdi. Bunda şu olayın da payı vardı: Benim yurda dönüşümden birkaç ay önce, Yardım Örgütü Merkez Komitesi polis tarafından açığa çıkarılmış, üyeleri tutuklanmıştı. Şimdi bu yoldaşlar yargılanacaklardı. Bundan dolayı YÖ merkez yönetiminin acilen yeni yoldaşlarla takviyesi gerekiyordu. Sofya'ya gelir gelmez hemen Georgi Damyanov-Belov'la buluşturdular beni.

Georgi Dimyanov'u daha Eylül Ayaklanması döneminden tanıyordum. "Frunze" Askeri Akademisi'nde taktik ve kimya dersleri verirken, akademiyi bırakarak BKP MK Dış Bürosu'nda görev almıştı. Damyanov herkesin yüksek değer verdiği bir yoldaştı ve özellikle Georgi Dimitrov'un güvenini kazanmıştı. O bu güveni hiçbir zaman sarsmayacaktı, kendisine verilen değeri koruyacaktı.

Georgi Damyanov, Stanke Dimitrov-Marek'le[32] birlikte, Komintern'in Yedinci Kongresi'nden hemen sonra, ülkeye gönderilmişti. Bu iki ünlü Parti yöneticisi, yurtta sol sekterizmin tam olarak bozguna uğratılması ve Dimitrov'un belirlediği yeni çizginin, Halk Cephesi çizgisinin egemen olması mücadelesini yürüteceklerdi. Burada, Bulgaristan'da Stanke Dimitrov ve Georgi Damyanov, her ikisinin de idam mahkûmiyetleri olmasına rağmen, artık bir yıldır, büyük bir başarıyla görevi sürdürüyorlardı.

Georgi Damyanov, bana verilecek görevin özüne inmeden önce, Parti'nin yeni siyasi çizgisiyle ilgili genel görevleri ayrıntılı olarak anlattı, aşılması gereken taktik ve siyasi güçlükleri, kadro güçlüklerini belirtti.

Karakteri bakımından ılımlı olmasına karşın, Damyanov, belirli bir hoşnutluk içinde, Parti'nin her kuşaktan bütün kadrolarını saran görülmemiş coşkunluktan söz etti. Yedinci Kongre'den bu yana, ancak bir yıl geçmiş olmasına rağmen, Parti artık semereli bir çalışma içine girmişti. O dönemde partideki canlanmayı iki olgu etkilemişti: Merkez Komitesi'nin 1935'de parti örgütlerine seslenerek yayınladığı açık mektup ve özellikle de 1936 Şubatı'ndaki Altıncı Plenum. Açık Mektup'ta, Merkez Komitesi, sol sekterliği bütün yönleriyle karakterize etti ve buna paralel olarak, bu sapmanın devrimci harekete getirdiği zararları açık bi-

çimde ortaya koydu ve yeni Halk Cephesi çizgisini açıkladı. Bütün parti örgütlerinde incelenen Açık Mektup, sekterlikten ve dogmatizmden kaynaklanan yanlışlıkların enine boyuna incelenmesine yol açtı ve yeni görevlerin yerine getirilmesi için birlik temeli oluşturdu. Komünistlerin görünür biçimde aktifleşmeleri, sol çiftçiler çevresinde de bir hareket yarattı ve sadece bunlar içinde değil, BHÇB merkezcileri içinde de, sosyal demokratlar ve radikaller, Zvenocular, 19 Mayıs Rejimi'nin eski unsurları (ki bunlar şu ya da bu nedenden dolayı şimdiki rejimden hoşnut değillerdi ve muhalefetteydiler) içinde de belirli bir etkinleşme yarattı. Bu etkinleşme isteniyordu ve bekleniyordu, Halk Cephesi'nin pratik olarak kurulması umutlarını güçlendiriyordu.

Merkez Komitesi Altıncı Plenumu, Partinin yeni siyasi çizgisini kesinlikle belirlemiş ve geri dönülmez biçimde izlenmesini kararlaştırmıştı. Gerçekte, Halk Cephesi'nin siyasi platformunu da hazırlamıştı. Bu platform, geniş yığınların en güncel isteklerini içeriyordu. Öyle ki, en geniş demokratik çevreler bu platform etrafında birleşerek mücadele verebilirlerdi. Bu istekler şöyle sıralanabilir: İptal edilen Tırnovo Anayasası'nın [33] yeniden yürürlüğe konulması, 19 Mayıs Rejimi[34] tarafından feshedilen eski yasa uyarınca yeni genel seçimler yapılması; 19 Mayıs'taki hükümet darbesinden sonra çıkarılan tüm faşizan yasaların ve kararların bozulması; anayasanın ortadan kaldırılmasını isteyen ve bu yönde çalışmış olan tüm askeri ve sivil örgütlerin kapatılması.

Plenum, bundan başka, işçi sınıfının geniş bir sendikal birlik kurması çağrısında da bulunmuştu. Bağımsız İşçi Sendikaları'nın (BİB) dağıtılması ve bütün komünistlerin ve sempatizanların yığınsal olarak devletin kurdurmuş olduğu Bulgar İşçi Birliği'ne (BİS) girmeleri ve bu sendikal kuruluşu içerden ele geçirmeleri gerekiyordu.

Plenum'un, halkla olan bağların genişletilmesi ve güçlendirilmesi yönündeki kararları çok önemliydi. Plenum, Parti'nin eski sekter yönetimini değiştirmiş, yeni bir MK ve Stanke Dimitrov ve Georgi Damyanov başkanlığında yeni bir Politbüro seçmişti...

Buluşmamızda, Georgi Damyanov, Yardım Örgütü üzerinde çok durdu. Eski, sekter gizlilik anlayışından kurtulmamız, koza-

yı delip çıkmamız, eski sekter doktrinciliği kesinlikle reddetmemiz gerekiyor diyordu. Yardım Örgütü'nün çalışmalarını açık, toplumun içinde, onun malı, yığınların davası, tüm halkın hareketi haline dönüştürmek zorundayız. Yalnızca işte o zaman Yardım Örgütü, kendine yüklenen görevi, Halk Cephesi'nin kaldıraçlarından biri olmak görevini yerine getirebilir...

Yardım hareketinin rolü bitmiş değil. Hâlâ daha birinci derece önemini koruyordu. Georgi Dimitrov'un Komintern Yedinci Kongresi'nde okuduğu ana raporda, Yardım Örgütü'nün yeni rolü ve mevcut yeni görevlerine özel bir yer ayırması da bunu gösteriyor. Dimitrov, yine raporunda Yardım Örgütü'nün çok değerli çalışmalarını coşkunlukla övdü ve Sütunlu Salon'da toplanmış binlerce kongre delegesi, onun bu değerlendirmesini alkışlarla karşıladı. Çünkü delegelerin hepsi ya da hemen hemen hepsi (her ırktan, kıtadan ve ulustan devrimciler) hiç olmazsa, kendi yaşamında, en az bir kez Yardım Örgütü'nün gücünü ve kardeşçe dayanışmasının sıcaklığını duymuştu. Georgi Dimitrov'un sözleri herkesin bilincinde yankı yapıyordu. Bazı alıntılar yapmak istiyorum:

> ...."İzin verirseniz yoldaşlar, Uluslararası Devrimcilere Yardım Örgütü'nün işçi hareketinde kadroları koruma rolüne değinmek istiyorum. UDYÖ'nün değişik şubelerinin mahkûmlara ve onların ailelerine, siyasi mültecilere ve polisin izlediği devrimcilere ve antifaşistlere yaptığı maddi ve manevi yardımlarla, değişik ülkelerde, işçi sınıfının binlerce en değerli savaşçılarının hayatları kurtarılmış, güçleri ve savaşçılıkları korunmuştur... Bizlerden hapishanelerde yatmış olanlarımız, UDYÖ'nün çalışmalarının ne denli önemli olduğunu kendi üzerinde duymuştur... UDYÖ sürdürdüğü eylemlerle, yüz binlerce proleterin, devrimci köylü ve aydınların sevgisini ve büyük minnettarlığını kazanmış, onları kendisine bağlamıştır..."

Ve Dimitrov daha sonra şöyle diyor:

> "Şimdiki koşullarda, burjuva gericiliğinin arttığı, faşizmin kasıp kavurduğu ve sınıf mücadelesinin keskinleştiği koşullarda; UDYÖ'nün rolü çok daha fazla artmıştır. Şimdi UDYÖ'nün önünde duran görev, bütün kapitalist ülkelerde (özellikle faşist

ülkelerdeki özel koşullara kendisini uydurarak) emekçilerin gerçekten yığın örgütüne dönüşmektir. UDYÖ'nün, benzetmek gerekirse, tek proleter cephesinin ve Antifaşist Halk Cephesi'nin milyonlarca emekçiyi kapsamına alan bu örgütlerin 'Kızıl Haçı', faşizme karşı, barış ve sosyalizm için savaşan emekçiler ordusunun 'Kızıl Haçı' olmalıdır..."

Dünya Kongresi'nin en yüksek kürsüsünden söylenen bu sözler yalnızca UDYÖ'nün çalışmalarını övüp ona teşekkür etmek anlamını taşımıyordu, bu hareketin yeni programını da niteliyordu. Şimdi Parti görevim de beni işte böylesi bir örgütün ülke şubesine gönderiyordu.

Georgi Damyanov'la buluşmamız, benim onunla ortak siyasi çalışmalarımın temelini attı. Ortak çalışmalarımız onun günün birinde, geldiği gibi, yine gizli olarak ülkeden ayrıldığı güne kadar sürdü.

Başına geçtiğim Yardım Örgütü Merkez Komitesi'nin çalışmaları çok yönlü ve faaldi. Kuşkusuz, çalışmalar yarı legal olarak sürdürülüyordu. Çünkü, hükümet, Yardım Örgütü'nün, bu hareketin sınıf mücadelesinin gereklerine uygun bir hareket olduğunu, onunla organik bağlar içinde bulunduğunu iyi biliyordu. Bu bakımdan çalışmalarımızda tam bir siyasi gizlilik damgası vardı. YÖ'nün aylık yayın organı olan "Zaştita" (Savunma) gazetesini de gizli çıkarıyorduk. Gazetenin redaktörlüğünü de ben yüklenmiştim.

Kısaca özetlemek gerekirse, YÖ'nün çalışmaları şu görevleri yerine getirmekti: Faşist terörün kurbanlarını siyasi ve manevi yönden savunmak için kamuoyu oluşturmak; siyasi mahkûmlara ve ailelerine maddi yardım için sistemli biçimde eylemlerde bulunmak; "Zaştita" gazetesinde ve öteki yayınlarda, hapishane yönetimlerinin devrimcilere karşı uyguladıkları baskı yöntemlerini, tutuklamaları, tutuklulara işkence yapılmasını, yargılamaları ve verilen ağır cezaları kamuoyuna yansıtmak; kamuoyunu siyasi af çıkarılması için mücadeleye çağırmak. Bunlarla birlikte, YÖ (ve kuşkusuz onun yayın organı da) halkı dünya gericiliğinin ve saldırısını artıran faşizmin kurbanlarına dayanışma göstermeye

çağırıyor, İspanya Cumhuriyeti'nin korunması, desteklenmesi için (o sırada İspanya Cumhuriyeti İtalyan Alman ortak saldırısına ve Franko'nun ihanetine uğramıştı) çağrı yapıyordu. "Zaştita" gazetesi; bilinçli kamu vicdanının sesini duyuruyor, her endişe verici olaya tepki gösteriyor, halkların ekmek ve özgürlük için verdikleri haklı mücadelede ulaştıkları başarıları selamlıyordu.

YÖ'nün bir başka çalışması da, çok değişik siyasi yargılamalarda sanıkların savunulması için çaba göstermekti. '30'lu yılların ikinci yarısında ülkenin siyasi yaşamında hemen de her gün böyle bir yargılama oluyordu. Sofya'dan ve taşradan onlarca komünist ya da sempatizan avukatı örgütlemiştik. Sanık durumunda olanlara yardım ediyorlardı. Ve sanıklar bu avukatların yardımıyla iyi savunmalar hazırlıyor ve mahkemede okuyorlardı. Değişik yargılamalarda böylesine görevler yüklediğimiz bu avukatlar yaptıkları hizmete karşılık kuşkusuz hiç para almıyorlardı.

YÖ'nün, yardım toplama denen çalışmalarından da söz etmek istiyorum. Bu çalışmalar, yıllar yılı, bütün ülke çapında kocaman bir ordu oluşturan elemanlarımızın temel görevi oldu. Para, elbise, besin maddeleri bağış olarak toplanıyordu. Bu yardımlarla YÖ, demir parmaklıklar ardına atılmış binlerce savaşçının yaşamını ve sağlığını koruyor, onların yakınlarını ve ailelerini de açlık ve sefaletten kurtarmış oluyordu. YÖ'nün eylemcileri (çoğunluğu kadındı) gerçek birer balarısı gibi, sessiz sedasız, durmak yorulmak bilmeden, kendi bölgelerini karış karış dolaşıyor ve yurttaşları (her meslekten, her sosyal katman, siyasi parti ve hareketten) YÖ'nün insani çalışmalarına katılmaya ikna ediyorlardı. Onlar, kendilerinin örgütlü eylem yaptıklarını gizlemiyorlardı ve zaten alınan yardım karşılığında verilen pulların üzerinde toplanan bağışın nerelere gittiği belirtilmekteydi. Bu pullar gizli olarak dağıtılıyor ve para toplanıyordu. Sonra toplanan bu para, besin maddesi, elbise, ayakkabı, ilaç olarak durmadan zindanlara dayanışmanın hayat suyu olarak akıyordu.

YÖ'nün en önemli başarılarından biri de, 1937 yılında Siyasi Mahkûmları Koruma ve Af Komitesi'nin kurulmasıdır.

Ulusal çapta kurulan bu komitenin merkez yönetiminden son-

ra da bütün ülkede yerel af komiteleri oluşturuldu. Kısa bir süre sonra, af mücadelesi gerçek bir halk hareketine dönüştü ve rejimin engellemesine rağmen büyük bir saygınlık kazandı. Çünkü, o zamana kadar sürdürülen benzer hareketlerden ayrı olarak, şimdiki hareket, dar particilik sınırlarını aşmış ve geniş toplumsal çevreleri içine almıştı. Öyle ki, her türlü ideolojik akımdan ve siyasi gruptan iktidarın "Bolşeviklikle" suçlandıramayacağı kişileri harekete çekmeye uğraşıyordu. Hareketin siyasi platformu, bir orman yasası olan Devleti Koruma Yasası'nın maddelerine aykırı düşmemeye titizlikle çaba gösteriyordu. Bütün bunlardan, okuyucu, yeni Parti çizgisinin ruhunu ve görüşünü kolayca çıkarabilir. Af Komiteleri, daha doğrusu af hareketi, o dönemde, Parti'nin önde gelen başarılarından biri oldu.

Siyasi Mahkûmları Koruma ve Af Komitesi'nin kısa bir süre içinde, bütün il merkezlerinde yerel af komitelerinin ortaya çıkmasını (kuşkusuz siyasi mahkûm bulunan illerde) sağlayarak genişlemesi, böylesi toplumsal kurumların ne denli zorunlu olduğunu ve ortamın buna uygun bulunduğunu göstermektedir. Böylece Sofya Komitesi ulusal komiteye dönüşmüş oldu.

Bu komiteler insani çalışmalarıyla, çok değişik toplumsal çevrelerden gittikçe daha çok insanı çekiyordu. Başlangıçta çalışmalar, parlamentoya ya da hükümete çağrılar yayınlamak (bu çağrıları ünlü kişiler, ulusal komite üyeleri ya da sempatizanları imzalıyordu) biçiminde sürdürülürken, daha sonraları çok daha esnek çalışma biçimleri bulunmuştur. Parti örgütünün yardımıyla, siyasi mahkûmlardan kime karşı bir baskı ve terör uygulanıyorsa, hemen haber alıyorduk. Ya da, herhangi bir yasadışı uygulama, ülke içindeki hapishanelerde yemeklerin bozulması gibi konularda, Parti'yle olan bağlarımız dolayısıyla zamanında haber alıyorduk. Bu tür uygulamaların haberini alır almaz, hemen tepki gösteriyor, ya iktidarın resmi kuruluşlarına protesto mektupları yağdırıyor, ya da bildiriler yayınlıyor, yarı gizli olarak çıkardığımız (teksir makinesiyle) "Bulletin"(Bülten) sayfalarında kamuoyunu uyarıyorduk. Ulusal Komite, sık sık, protesto heyetleri kuruyordu. Bu heyetler, kuşkusuz, yalnızca iktidarın yasalara aykırı hareket ettiğini belirterek tepki göstermekle kalmıyor, her böylesi olay karşı-

sında protestolarını bildirirken hükümetten genel siyasal af çıkarmasını ısrarla istiyorlardı.

Tartışmasız siyasi otoritesi ve sağlam örgütsel yapısıyla arkamızda Partimiz vardı; devrimci fikirlerin sürekli olarak girdiği yığınsal kültür örgütleri de arkamızdaydı; binlerce fabrika proleteri ve yoksul köylüler bizi destekliyordu, yoksul esnaf, sefalet içindeki memur da bizi destekliyordu. Halkın büyük çoğunluğu bizi destekliyordu!

(Siyasi Mahkûmları Koruma ve Af Komitesi konusunu bitirmeden önce, bu komitenin siyasi yaşamın etkili bir örgütü olarak da zafer gününe kadar varlığını sürdürdüğünü belirtmem gerekiyor.) Yardım Örgütü ise 9 Eylül 1944'ten sonra legal oldu ve Hitlercilere karşı sürdürülen kurtuluş savaşında çok yararlı eylemler yürüttü.

Af Komiteleri'nin başarısının ne denli büyük olduğu, daha kuruluşlarından hemen sonra anlaşılmaya başlandı. Bu da İşçi Partisi'nin Halkçı Anayasa Komiteleri kurmaya başlamasından sonra ortaya çıktı. Halkçı Anayasa Komiteleri Halk Cephesi temeline dayanılarak kurulmuştu ve amacı, en geniş toplum kesimlerini derhal Tırnova Anayasası'nın yürürlüğe konulması isteği doğrultusunda birleştirmekti. Sofya'da Dr. Kiril Dramaliev başkanlığında Sofya Anayasa Komitesi kurulduktan sonra, bütün ülkede böylesi komitelerin kurulması gerekmişti. Az sayıda bir grup Parti üyesi bu görevi yüklendi. Aralarında ben de vardım. O zaman, bu yeni komitelerin kurulması göreviyle ülke içinde dolaşırken (kuşkusuz Af Komiteleri'nin daha iyi çalışması görevini de bununla birlikte sürdürüyordum) özü bakımından artık kurulmuş olan komiteler yerine, ikincilerin kurulmasının zor ve anlamsız olduğunu saptadım. Böylece, onlarca yerleşim yerinde eylemde bulunan Af Komiteleri, asıl amaçlarını bırakmadan genişletildi, siyasi yapılarına burjuva muhalefetinden yeni yeni eylemciler katarak, yeni güncel görevi de yüklendiler. Bu görev, Tırnova Anayasası'nın yeniden yürürlüğe sokulmasıydı. Hareketin biri ötekiyle birleşmiş, büyümüş oluyordu. Her iki hareket de faşizme ve savaşa karşı geniş Halk Cephesi'nin ayrılmaz bir parçasıydı.

Bu arada, partinin Halk Cephesi kurma yolunda giderek daha çok aktifleşmesi semeresini vermeye başlamıştı. Anayasa Komitele-

ri'nin oluşturulmasındaki başarılarından sonra 1937 Martı'ndaki yerel seçimlerde iyi sonuçlar alınmasına sıra gelmişti. Yüz binlerce seçmen, Parti'nin çağrısına uyarak, oylarını Tırnova Anayasası'nın yürürlüğe konması sloganı doğrultusunda kullanmıştı.

Halk yığınlarının büyük ölçüde harekete geçirilmesinin sonucu olarak yeni bir başarıya daha ulaşıldı. Bu başarı gerçekten çok büyüktü. 1938'deki genel seçimlerde Halk Cephesi'nin adayları (İşçi Partisi, BHÇP, Bulgar Sosyal Demokrat Partisi ve öteki faşist olmayan küçük burjuva ve muhalefetteki kimi burjuva partilerinin adayları) bir milyondan fazla oy topladılar. Ve bu da, seçmen listelerinin hazırlanışında yapılan birçok, akla gelen her türlü sahtekârlıklara, seçim sandıklarının açılıp oyların sayılmasında uygulanan partizanlığa polisin terörüne, hükümetin her türlü kurnazlık ve oyunlarına rağmen elde edilen bir başarıydı. Düşmanlar başarımız karşısında şaşkına döndüler. Halk Cephesi ise haklı olarak sevinç içindeydi. Böylece bir parlamento zaferine çok yaklaşmış oluyorduk. Kuşkusuz, içimizden hiçbiri, şimdi Avrupa'da faşizmin çizme seslerinin açıkça duyulduğu bir dönemde ve gericiliğin gemi azıya aldığı bir sırada, Halk Cephesi'nin Fransa ve İspanya'daki başarıya ulaşacağını düşünmüyordu. Şimdi de monarkofaşizm, seçimlerin süpriz yaratması durumunda 1932'de polisin yasal olarak seçilmiş Kızıl Sofya Belediyesi'nin dağıttığı gibi, kanlı baltasını yeniden sallayacağını biliyorduk.

Her şeye rağmen, başarı büyüktü. Monarkofaşist diktatörlüğü reddeden ve birleşmekte olan halk güçlerinin beklenen bir başarısıydı bu. Savaştan nefret eden güçlerin başarısı. Bu başarı, bu güçlerin umudunu artırıyor, karşıtlarına ise ihtarda bulunuyordu. Halk Cephesi vardı, yaşıyordu, başarıya ulaşıyordu.

HALK CEPHESİ ATILIMDA İŞÇİ PARTİSİ'NİN (VİTOŞA DAĞI) ULUSAL KONFERANSI

İşçi Partisi'nin 1937'de gizli olarak Vitoşa Dağı'nda yaptığı ve bu yüzden Vitoşa Konferansı diye bilinen konferans, ülkenin savaş öncesi tarihinde haklı olarak önemli bir yer aldı. Çünkü bu konferans, özellikle Halk Cephesi sorunlarında önemli bir rol oynadı. Faşizme ve dünya savaşı tehlikesine karşı bir demokratik halk

cephesinin oluşturulması ve bu cephenin güçlendirilmesi, görevlerin en büyüğü idi.

Bu konferansın çalışmalarına ben de katıldım.

Konferansın tarihi 21 Haziran olarak saptanmıştı. Pazar günüydü. Haftanın o gününün seçilmesi rastlantı değildi. Piknik yapmaya giden turist görünümünde Sofya'dan çıkabilir ve dağın ıssız bir yerinde toplanabilirdik.

Konferans başladığında, dağın tepeleri artık karanlıktan görünmez olmuştu. Konferansa başkanlık eden Taço Daskalov, bütün delegelerin, yüksek sesle konuşmamak içiri yarım daire biçiminde bir araya gelmesini söyledi ve toplantıyı açtı. Mesleği avukatlıktı, isyancı bir mizacı vardı ve profesyonel devrimciydi. Yüksek hitabet yeteneği, geniş Marksist bilgisi ve genel kültürü, keskin siyasi duyarlılığıyla dinleyicileri hemen kendisine bağlıyordu. Bu yetenekleri, her konuya kolayca, dolaysız olarak ve yanlışlık yapmadan girebilmesine, öze inmesine olanak veriyordu. Açış konuşmasını bitirdikten sonra, gündemi açıkladı ve sonra da, İşçi Partisi Sekreteri'ne söz verdi.

Konferansın yapıldığı düzlükte Radenko Vidinski'nin kalın sesi etrafa yayıldı. Vidinski, İşçi Partisi'nin örgütsel durumu ve önünde duran görevleri konusunda bir rapor sundu. Kâğıttan okumuyordu (buna olanak yoktu), yalnızca zaman zaman, kimi rakamlar vermek, isim söylemek gerektiği zaman, el feneriyle, sakına sakına elindeki not defterini aydınlatıyor ve okuyordu.

Hafif sesle konuşuyor, fazla söz etmiyordu. Bu sağduyuya uygun bir dikkatle konuşmak demekti. Ne ki, ulaşılan başarılardan duyduğu hoşnutluk sesinden belli oluyordu, bunu saklayamıyordu. Gerçekte, bu hoşnutluk herkeste vardı.

Kısaca ve özetle söylemek gerekirse, yönetimin kanısına göre, İşçi Partisi, siyasi açıdan, şu sırada yeniden doğuş içindeydi. Kuşku yok ki bunalım anını denetimsiz bırakmamış olması, Parti'nin siyasi yaşamdan silinip gitmesine yol açabilecek denli affedilmez yanlışlığın zamanında saptanıp düzeltilmiş olması, bu yeniden doğuşu sağlayabilmişti...

Bundan tam on yıl önce kurulan (Komünist Partisi'nin yasaklanmasından sonra) İşçi Partisi, işçi sınıfının biricik legal siyasi

kuruluşu olarak sorumlu rol oynayacaktı ve oynadı da. Sistemli olarak Parti'ye karşı açılan davalar ve çalışmalarının kabaca engellenmesine rağmen, Parti yöneticilerine, eylemcilerine, üyelerine ve sempatizanlarına yönelik kanlı terör ve baskıya rağmen, İşçi Partisi emekçi halkın çiğnenen hak ve özgürlüklerini koruyor, çıkarlarını savunuyordu. Geçen on yıl içinde, İşçi Partisi eylemcileri, mücadele ve başarılarıyla tarihe geçmiş şanlı sayfalar yazdılar. Halkın yoksulluk içindeki yaşamının düzeltilmesi için yapılan kararlı grev mücadeleleri bu partinin bayrağı altında başlıyor ve genişleyerek sürüyordu. Bu grevlere binlerce işçi katılıyordu. 1931 yılındaki genel seçimlerde elde edilen başarı, iktidardaki Sgovorist rejim için gerçek bir şok etkisi yapan parlak bir başarıydı. Bir yıl sonra da, Sofya belediye seçimlerini kazanması ve ülkenin yüz kent ve köy belediyesini alması, İP'in coşkun siyasi gelişmesinde zafer çelengi oldu.

Dürüstlük alanında kavgayı kaybeden Halkçı Blok rejimi, hiçbir sıkılma ve utanç duymadan, egemen durumu korumak için, en kaba polis yöntemlerine başvurdu. Ne ki seçimlerde İP'in kazandığı zafer siyasi yönden o denli büyüktü ki, polis yöntemleriyle etkisi silinemezdi. Emekçi halk, kendi gücünü en iyi biçimde göstermişti ve İP siyasi mücadelede halkın çıkarlarını en iyi savunacak parti olarak belirmişti. İşçi sınıfının Marksist yığınsal partisi olarak etkisi artıyor, üye sayısı da buna paralel olarak çoğalıyordu. O sırada Parti üyelerinin sayısı 30 bini aşıyordu. Parti'nin sempatizanlarının, Parti'nin eylemlerini destekleyen, ekonomik ve siyasi eylemlerine örgütlü olarak katılanların sayısı yüz binleri aşıyordu. Bunu dost da, düşman da teslim etmek zorundaydı. Kimse inkâr edemezdi.

Edemez miydi?

Yanlış. Düşman gerçekten, ister istemez, İP'in gittikçe artan gücünü teslim etmek zorundaydı. Dost bildiklerimize gelince, şaşkınlıktan insanın aklı durur ama, hiç de öyle olmadı. Gizli Komünist Partisi'nin sol sekter yönetiminin İP'e karşı tutumu söz konusudur. Sol sekterler, legal, açık siyasi mücadelenin önemini küçümsüyorlar, İşçi Partisi'nin rolüne önem vermek istemiyorlar-

dı. İP'in kazandığı o büyük başarılara rağmen, bu Parti'nin kadrolarını "ikinci dereceden kadrolar" sayarak onlara tepeden bakma gibi affedilemez tutum sürdürüldü... Ve böylece bu gidiş uçuruma değin sürdü. Öyle ki, sol sekterler teslimiyetçi bir tutumla 19 Mayıs 1934 hükümet darbesinden sonra İP'i "kendi kendini feshetmiş" saydılar ve son derece yanlış bir görüşle ülkede devrimci durum olduğunu ileri sürdüler. Sol sekter yöneticiler, gerçek siyasi durumu değerlendirmede yanılarak, gerici güçler arasında tehlikeli biçimde gruplaşmalar olduğunu görmeyerek, öteki demokratik ve faşist olmayan örgütler ve hareketlere karşı yanlış bir taktik çizgi izleyerek, yeniden ve ülke için çok önemli olan bir anda büyük bir hataya düştüler...

Böylece Dış Büro'nun ve Komintern Yürütme Komitesi'nin kararlılıkla duruma müdahalesi zorunluluğu ortaya çıktı. Böylece, Stanke Dimitrov'un, Georgi Damyanov ve Trayço Kostov'un[35] ülkeye gelerek hareketin yönetim organlarını yeniden oluşturmak ve yönetimi sekter davranışlar taşıyanlardan arındırmak gibi sorumlu bir görev yüklenmeleri zorunluluğu doğdu. MK Altıncı Plenumu'na da, İşçi Partisi'nin vakit geçirmeden yeniden kurulması kararına da böyle gelindi. Siyasi yaşamın görünür biçimde canlanması ve etkinleşmesi de böyle başladı. 19 Mayıs hükümet darbesinden sonra siyasi yaşam geçici bir süre için ölmüş, donmuş bulunuyordu. İP'in yeni başarılara, gerek ekonomik mücadelenin yoğunlaştırılmasında, gerekse Halk Cephesi güçlerinin yeniden derlenip toparlanmasında ulaştığı başarılara böyle gelindi. Ve son olarak İP'in Vitoşa Ulusal Konferansı'na da işte böyle gelinmiş oldu.

Radenko Vidinski'nin raporunda sezilen hoşnutluğun kaynağı işte bunlardı. Hepimizin paylaştığı bir hoşnutluktu bu. Şurasını iyi biliyorduk: Bu başarılar olmadan, asıl görev, Halk Cephesi'nin sağlamlaştırılması ve genişletilmesi görevi yerine getirilemez. İşçi Partisi, halk yığınlarının antifaşist birliğinde gerçek bir omurga rolünü oynamakla görevliydi.

Konferansta, ikinci rapor, Bulgaristan'da Halk Cephesi'nin sorunları, ulaşılan başarılar ve önde duran görevlerle ilgiliydi.

Böylece konferans çalışmalarının özüne iniyordu. MK Üyesi Boyan Bılgaranov sunuyordu raporu.

Halk Cephesi için mücadeleyi artırırken, Parti, yığınları faşizme karşı mücadeleye çekmenin değişik biçimlerini buluyordu. Öte yandan komünistlerin, çiftçilerin, sosyalistlerin, demokratların, radikallerin, Zvenocuların ve öteki antifaşistlerin ve faşist olmayan grupların birlikteliği için değişik biçimler aranıp bulunuyordu. Onun yönetimi altında, Halk Cepesi'nin kurulmasına yardım eden bir dizi siyasi eylem sürdürüldü. 1936 Haziranı'nda, komünistler ve BHÇB üyeleri faşizme karşı mücadelede yaşamlarını yitiren Çiftçi Birliği yöneticileri Aleksandır Stamboliyski ve Petko D. Petkov'u anmak için ortaklaşa eylem düzenlediler. Yine o yıl aralık ayında Sofya, büyük bir bilim adamı ve Sovyetler Birliği'nin dostu, sosyal demokrat profesör Asen Zlatarov'un cenaze töreninin, elli bin kişinin katıldığı antifaşist bir gösteriye dönüşmesine tanık oldu. Parti'nin doğru siyasi çizgisi 1936 yılı sonlarında önemli atılımlar yapmasına olanak verdi; muhalefetteki "Beşler" diye bilinen burjuva partiler bloku, İP'in Tırnova Anayasası'nın yeniden yürürlüğe geçirilmesi şiarıyla, belediye seçimlerine ortak liste ile katılma önerisini kabul etti. Bu anlaşmaya radikaller (Kosturkov kanadı) de, demokratlar (Manilov kanadı) da, BHÇB ("Pladne" kanadı) de katıldılar. Bunlar "Beşler" dışındaydı. Bu başarının ne denli önemli olduğu seçim sonuçlarında ortaya çıktı. Bizim seçim listelerimize yüz binlerce yurttaş oy vermişti. Halk Cephesi'nin oluşturulması yönünde başlangıç aşamasında ulaşılan başarı büyüktü ve ileride yapılacak parlamento seçimlerinde daha büyük ve önemli sonuçlar alınması umutlarını artırmıştı. Bu başarı, Halk Cephesi'nin çok büyük siyasi olanakları bulunduğuna inanmaya başlayan "Beşler"in liderlerinde ve öteki muhalefet güçlerinin liderlerinde de yeni yeni umutlar doğurmuştu...

Genel seçimlerde elde edilen sonuçlar Halk Cephesinin saygınlığını biraz daha artırdı.

Belirtmek gerekir ki İP Sosyal Demokrat Parti'yle[36] anlaşmak için özel bir çaba harcadı. Bulgar Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin (BSDİP) üye sayısı önemli ölçüde azalmıştı. Var olan üyelerinin büyük çoğunluğu da sol kanattaydı. İşte bu sol kanat

1936 ilkbaharında İP ile bir dizi anlaşma imzaladı. Bunlar içinde en önemlisi, Tırnova Anayasası'nın yeniden yürürlüğe geçirilmesi amacıyla birlikte mücadele vermek üzere varılan anlaşmaydı. Dahası var. Ortak hazırlanan platform, o sırada İP tarafından ortaya atılan kimi temel demokratik ve sosyal istekleri de içeriyordu. Serbest genel seçimlerin yapılması, 19 Mayıs 1934'ten sonra yasaklanan siyasi partilerin yeniden kurulması, bütün faşist örgütlerin kapatılması, işçilere iş güvenliği, işsizlere yardım sağlanması, barışın ve ülke bağımsızlığının korunması için ortak mücadele yürütülmesi de platformda yer alıyordu. Bir ay sonra, her iki parti, ortaklaşa olarak, emekçi yığınlar tarafından coşkunlukla karşılanan "Tribuna" gazetesini yayınlamaya başladılar. Halk Cephesi'nin gazetesi olarak çıkan "Tribuna", kısa bir süre sonra kapatılmış olmasına rağmen, ülkenin siyasi yaşamında önemli bir rol oynadı ve kuşkusuz Halk Cephesi'nin başarısı sayılıyordu.

İP, Gizli Askeri Birlik'e bağlı 19 Mayısçılarla "Zveno" grubuyla ilişkilerinde de önemli başarılara ulaştı. Bunların uğradıkları büyük yenilgiler, içlerindeki sağduyu sahibi, ileriyi görür ve deney sahibi politikacıların akıllarını başlarına almasına yardım edebilirdi ve etti de. Öyle ki, Kimon Georgiev, Dimo Kazasov, İvan Harizanov, Georgi Kulişev gibileri ve Gizli Askeri Birlik'ten kovulan subaylar Todor Toşev, Krum Lekarski, Stoyan Trendafilov gibiler –ki Çar Boris onları monarşi düşmanı, ulusa ihanet eden ve üstelik komünistlerle işbirliği yapanlar ilan etmişti– İP'in ve Halk Cephesi'nin önerilerine ilgisiz kalmadılar.

Özellikle gençlik kesiminde Birleşik Cepheci bir birliğin kurulması çabaları semereli oldu. Gençler, ortak mücadele görüşünü siyaset "babalarının" duydukları kuşkuya kapılmadan ve onlardan çok önce benimsediler. Gençlik Halk Cephesi, geniş gençlik yığınlarını kapsamına alarak, tek bir birleşik güç olarak, tek bir siyasi amaç için kaynayan bir enerjiyle siyasi ve ekonomik mücadeleye katıldı...

Raporda, yığınlarla bağları güçlendirme ve genişletme çalışmalarının sonuçlarının çok başarılı olduğuna, halkın dolaysız çıkarlarını koruma mücadelesine önemli bir yer ayrılmıştı. Proletaryanın sendikal birliğinin kurulmuş olması çok büyük bir başa-

rıydı. Bu birlik devrimci sendikalara, onların gücüne ve devrimci mücadele deneylerine dayanılarak sağlanmıştı. Parti'nin bu alandaki çalışmalarını bütünüyle yeniden düzenlemek, kapitalizme ve monarkofaşizme karşı tek bir proletarya cephesi kurulmasına olanak verdi. İşçi sınıfının büyük çoğunluğu, memur, esnaf ve emekten yana aydınlar giderek bu cepheye girmeye başladılar.

Köylük ve ormanlık yerlerdeki kredi ve özellikle de tüketim kooperatiflerinin etkinliği arttı. Bu kooperatiflerde geniş legal politik çalışma olanakları vardı; emekçileri, iktidarın soyguncu ekonomik politikasına karşı birleştirme olanakları genişti.

Konferanstaki üçüncü ana rapora, İP'in yığın örgütleri içindeki çalışmaları konusuna geçildiğinde, artık şafak söküyordu. Petko Kunin, ilkesel yönden durumu derinliğine ele alıp açıkladı, yığın örgütleri içinde çalışmaya ilişkin yeni kararları anlattı, bu alanda ulaşılan sonuçlar ve somut hareketler üzerinde durdu, yanlışlıkları, zayıflıkları ve yetersizlikleri içtenlikle inceleyip sergiledi. Parti'nin esas çalışmasının, MK VI. Plenumu'ndaki temel kararlardan biri olarak, başlıca güçlerin yığınlarla dolaysız bağlar kurması yönünde örgütlenmesi gerektiğini anımsattı... Komünistlerin her yerde, nerde yığınlar varsa, orada çalışmaları gerekir... Petko Kunin, rakamlar vererek, özgül nitelikleri belirterek, Parti'nin siyasi çalışmalarının değişik alanlarında elde edilen sonuçların anlamına değinerek, tam inandırıcı biçimde çizdiği iyimser tabloyu, Merkez Komitesi'nin çalışmalarından tutunuz da, köy ve kentlerdeki alt örgütlerin çalışmalarına değin çizdiği atılım, yenilikçi ve siyasi olgunluk tablosunu gözler önüne serdi. Gerek yığınsal kültür örgütlerinde (okuma evleri, kadın ve gençlik örgütleri, Yardım Örgütü, spor ve turizm dernekleri, esperanto, stenografi birlikleri, içki-sigara ile mücadele dernekleri gibi), gerekse emekçilerin ekonomik örgütlerinde büyük gelişmeler meydana geldi. Bu dernek ve örgütlere giren komünistler, buralarda, kendi enerjileriyle, coşku ve becerileriyle görülmemiş bir heyecan ve faaliyet yarattılar. Herkes, şimdiye değin ne denli geniş olanakların elden kaçırılmış olduğunu anladı. Bu örgüt ve dernekler, ülkenin içinde bulunduğu durumu halka en ayrıntılı biçimde anlatmaya ve hükümetin halka karşı siyasetini açıklama-

ya geniş olanak veriyordu. Yine bu yığınsal örgütlerde, halk yığınlarını monarkofaşist iktidara karşı nefret, kardeş Sovyet ülkesine karşı sevgi, bütün mücadele veren halklarla dayanışma anlayışı içinde eğitmemize, devrimci eğitim ve öğretim yapmaya elverişli koşullar vardı.

Hepimiz söz alıp konuştuk. Bütün raporlar üzerinde, Parti çalışmalarının her sorunu üzerinde herkes görüşünü belirtti. Raporların ruhu ve temel değerlendirmeleri hepimiz tarafından yerinde bulunmuştu. Yeni yeni örnekler vererek, tüm parti çalışmalarının olumlu olduğunu, atılım yapıldığını belirttik. Ancak İP'in kararları ve pratik çalışmaları tümüyle iyi değerlendirilmiş değildi. Kimi durumlarda bilmemekten, kimi durumlarda geçmişin kötü alışkanlıklarından kurtulmamaktan ötürü yanlışlıklar yapılmıştı. İP her yerde örgütsel yapısını yeniden kurmuş değildi ve bütün eski üyelerini yeniden parti bayrağı altında toplamada her yerde başarıya ulaşamıyordu. Ülkenin şurasında burasında etkisizleştirilememiş, sorumlu görevlerde kalabilmiş sol sekter unsurların bütün kuşaklardan kadroların birleşip kenetlenmesine engel oldukları görülüyordu. Yerel seçimlerde Halk Cephesi adayları göstermek yerine, sloganlar ortaya atılarak seçim sandıkları başına gitme kararı da yanlış olarak değerlendirildi. Bu yanlışlık Parti'yi ve Halk Cephesi'ni bir bütün olarak, belediye meclislerine kendi temsilcilerini gönderebilmek ve buralarda halkın çıkarlarını korumak olanağından yoksun etmişti. Çar'ın vaat ettiği parlamento seçimlerinde Parti'nin ve Halk Cephesi'nin böylesi yanlışlıklara artık düşmemesi gerekiyordu. Birçok yoldaş da her yerde polisin aktifleştiği, sık sık tutuklamalar olduğu, yoldaşların sürgüne gönderildiği konusunda olduğu gibi, Parti kadrolarının kuşku uyandıracak biçimde yakayı ele verdikleri konusunda da bizi uyarıyorlardı. Konuşmacılar, Parti saflarını ajan ve provokatörlerden temizlemek için daha çok uyanıklık gerektiğini belirttiler. Değişik düzeyde Partililer ve sorumlu yöneticiler, görevliler, yeni Parti çizgisinin ruhunu ve uygulanışını anlamadıkları için, anlama yeteneğini göstermedikleri için eleştirildiler. Bu eleştiriler oldukça sert olmuştu. Eleştiriye uğrayanlar, kendi sekterliklerinin, dogmatizmin kölesi olarak çok kez, gereksiz olarak demok-

ratik hareketin antifaşist eylemcileriyle tehlikeli çatışmalara girmişlerdi. Biz ise bu antifaşistleri, demokratları siyasi işbirliğine çekmek için o denli büyük çaba harcıyorduk.

İşçi Partisi'nin (Vitoşa Dağı) Ulusal Konferansı, çalışmalarını tamamladı. Büyük bir çaba harcanıp, gerekli eklemeler, değişiklikler yapıldıktan sonra önceden hazırlanmış olan karar taslakları onaylandı. Bundan sonra Merkez Komitesi'nin yeni bileşimi seçildi. Ben de MK'ye üye seçilmiştim.

Kamen Dyal (Kayalık) altındaki düzlükte artık kimse kalmamıştı. Konferans'ın teknik işleri sorumlusu yoldaşlar, biz gittikten sonra, orada insanların toplanmış olduğunu gösterecek her kanıtı ortadan kaldıracaklardı.

PARTİ İÇİ CEPHE: AJAN PROVOKATÖRLER

Kitabın birinci kısmında bu konuya biraz değinmiştim. Biraz daha açmak istiyorum bu konuyu. Çünkü kanımca, Bulgar Komünist Partisi'nin "parti içi cepheye", yani ajan-provokatörlere karşı, düşmanın saflarımıza soktuğu ajanlarına karşı verdiği mücadele, güç, karmaşık, sürekli bir mücadeleydi ve bu mücadeleden elde ettiğimiz deney, bugün mücadele koşulları bizimkine yakın olan devrimci sınıf parti ve hareketlerine ders kaynağı olabilir.

Şimdi, kısaca da olsa, düşmanın Bulgar devrim hareketine sokmayı başardığı, uzun süre, onlarca yıl hareket içinde tuttuğu en pis iki ajandan söz etmek isterim. Bunlar Nikolav Milev ve Dimitir Kojuharov denen alçaklardır.

Parti Merkez Komitesi, ajan-provokatörlere karşı, bu ifritlere karşı sürekli olarak tedbir alıyordu. Bu çaba, kimi zaman fazla, kimi zaman az başarılı oluyordu. Saflarımıza her nasılsa girmiş, sokulmuş olan bu "kara vicdanlılar", iyice açıklanıp, maskeleri indirilince, birbiri arkasına dışlanıyor, saflardan çıkarılıyordu.

Dimitir Kojuharov, Birinci Dünya Savaşı sırasında muvazzaf bir subaydır. Bulgaristan savaştan yenik çıktıktan hemen sonra, Dimitir Kojuharov ajan-provokatör seçilmiştir. Bu amaçla ordudan çıkarılmış ve o sırada gittikçe artan işsizler ordusuna katılmıştır. İşsiz güçsüz bir süre dolaştıktan sonra, Kojuharov'un "gözü

açılıyor", bilinçleniyor, sözüm ona ve gerçekten dürüst, yurtsever ve gerçekten bilinçlenen birçok subay gibi Parti'ye giriyor. Birkaç yıl içinde Haskovo Parti İl Komitesi'ne giriyor. Üstelik ikinci silahlı ayaklanmanın hazırlığı sırasında (1924-1925) ilin askeri yöneticisi oluyor. Ben de onunla işte o sırada tanıştım. Düşmanın birçok gizli Parti üyesi ve örgütlerini ortaya çıkarıp o denli gaddarca intikam almayı başarması, onun yaptığı alçakça hizmetten ileri geliyor. Parti'nin Varna Askeri Örgütü başkanı olarak atanan Kojuharov, daha sonra 1925 Martı'nda Merkez'in yakın yardımcılarından oluyor ve danışman olarak görev yapmaya başlıyor. Bugün belgelerin de belirttiği gibi Dimitir Kojuharov, Bulgar devrim hareketine son derece büyük zararlar vermiştir.

Bu ajan bizim için ders çıkarılacak bir olay oldu. İleride devrimci uyanıklığı yüz kez artırmamız gerektiğini anladık. Harekete katılan eski subayların ve dışarıdan gelen unsurların yaşamöykülerini, aile çevrelerini ve gördükleri eğitimi bir bir iyice inceleyip gözden geçirmek zorunluluğu ortaya çıktı. Her eylemcinin davranışlarını gözetlemeyi, şüpheli bir davranışıyla ilgili her işareti göz önüne almayı ve özellikle, ki çok önemlidir, kişisel değerlendirmemizi ve kişisel sempatimizi ön plana çıkarıp ortada duran nesnel verileri göz ardı etmemeyi, bir yasa kabul ettik. Bu ilkelerden birçoğu Kojuharov olayında kabaca çiğnenmişti ve biz bunu çok pahalı ödedik. Kanla, gözyaşıyla.

Ne var ki gizli silahlı mücadele alanına yeni giren hareketimiz, yediği her darbeden sonra, hızla derlenip toparlanıyor, yanlışlıklardan ders çıkarıyordu.

Hemen belirtmem gerekiyor ki, ders çıkaran yalnız biz değildik. Düşman da bize karşı sürdürdüğü mücadelede, biriktirdiği deneyimden ders çıkarıyordu. Üstelik ta 20'li yılların sonlarından 9 Eylül 1944 arifesine değin, bir talihsizlik olarak, düşmanın devrimci harekete karşı mücadelesini çok kurnaz, ısrarlı, şeytanca planlarıyla ün yapmış bir polis şefi olan Nikola Geşev gibi bir adam yönetiyordu. Pis mesleğini önceden faşist İtalya'da öğrenmiş, sonra da Hitler Almanyası'nda uzmanlaşmış olan N. Geşev, durmadan planlar kuruyor, ağını örüyor ve devrimci harekete darbesini ansızın indiriyordu. Bize karşı mücadelede durmadan

yenilikler buluyor, araç ve biçimlerini geliştirip zenginleştiriyordu. Sarayın ve gerici burjuvazinin tam güvenini kazanmıştı. Bu insafsız burjuva celladı; kendi "yeteneğini" sık sık göstermek için sınırsız araçlara sahipti, bütün olanaklardan yararlanabiliyordu. Bir tek amacı vardı: Bulgar devrim hareketini ezmek.

Onun bize karşı mücadelede kullandığı ve hiç vazgeçmeden ısrarla yararlandığı araç, içimize ajan-provokatör göndermekti. Gönderdiği ajan-provokatörlerin birçoğunu ortaya çıkarmayı başarmıştık. Ancak en önemli ve en tehlikeli ajanı zamanında ortaya çıkaramadık. Bu ajan-provakatör Nikola Milev'di. Sürekli olarak N. Geşev tarafından yönlendirilen Nikola Milev, bir dizi ağır darbe indirmeyi başardı, birçok ünlü devrimciyi fizikman ortadan kaldırdı ve bu arada harekete ağır manevi darbeler verdi.

Kuşkusuz, önünde sonunda, 30'lu yılların sonlarına doğru, o da Parti soruşturmasından kendisini kurtaramadı. Ancak ne yazık ki, kafalarda doğan kuşku, bu alçağın tam olarak deşifre edilmesini sağlayamadı. Polis Geşev, tehlikeyle yüz yüze gelen ajanını kurtarmak için, yeni bir alçakça manevraya başvurdu: Ajan-provakatör Nikola Milev'e yönelmiş tüm kuşkuları, en eski, denenmiş, son derece dürüst bir devrimciye, Bulgar devrim hareketinin ünlü bir kişisine çekmeyi başardı. Düşmanın o koşullarda elinde çok olanakları vardı. Böylesi bir baltalama hareketi, üzülerek belirtelim ki başarılı oluyordu. Ancak zaferden sonra, yanlışlarımızı anladık, ancak o zaman herkese layık olduğunu verebildik.

Devrim başarısından sonra ele geçirdiğimiz polis arşivlerinde, halk iktidarının organları bu gizli ajanın değişik takma adlar altında polise verdiği bilgileri gösteren belgeleri buldular. Polis dosyalarının incelenmesinden ve Halk Mahkemesi'ne verilen Çarlık askeri istihbaratının eski şeflerinden kimilerinin itiraflarından sonra, polis dosyalarındaki esrarlı takma adların gerçek sahibi ortaya çıkarıldı. Bu ajan, Nikola Milev idi.

Mesleği boyacılık olan, Makedonyalı göçmen N. Milev, Uçbunar'a (o zaman Sofya'nın en yoksul semtlerinden biri) yerleşiyor. Daha askerden, Birinci Dünya Savaşı'nda yani, askeri istihbaratta çalışmaya başlıyor. Bu ifritin ilk kurbanları, o sırada savaşa karşı propaganda ve ajitasyon yürüten cephe arkadaşları dar sosyalistler ve sol BHÇB üyeleridir.

Savaştan sonra, ordu dağılıyor. "Savaş Kahramanı" da işsizler ordusuna katılıyor. Sokaktadır, işsizdir, açtır. Efendilerinin sofra artığının tadını almış olan bu eski boyacı, mesleğinden tiksiniyor ve daha ilk davet edildiğinde polis köpekliği yapmaya hemen razı oluyor. Çalışma alanı bellidir: polis ajanlığı ve komünist hareketi içten çökertme.

Ve böylece bu lümpen, tam yirmi beş yıl, devrimci hareket içinde boy göstererek düşmana, tam bir bağlılıkla hizmet ediyor. İktidarın yüksek organlarca el altından desteklenen, korunan, her hareketinde, davranışında sistemli olarak önceden direktif alan, çok dikkatli biçimde yardım gören ve böylece "kendisini sınıfına adamış ve cesur bir komünist" imajını yaratan N. Milev, parti yönetiminin güvenini kazanmayı, başlangıçta Uçbunar Seksiyonu'nda, sonra da Sofya örgütünde, üstelik Merkez Komitesi'nde, güvenilir komünist kanısını yaratmayı başarıyor.

O zamandan sonra, ta 1940 yılına değin N. Milev'in işleri, gerçekten çok korkunç. Her bildiğini, her şeyi polise iletiyor: Parti'nin taktiği ve en güncel eylemleri hakkında bilgi veriyor, yöneticilerin ve eylemcilerin isimlerini bildiriyor, askeri örgütün silah depolarının yerlerini söylüyor, gizli Parti matbaalarının yerlerini gösteriyor, parolaları, buluşma yerlerini, gizli evleri, her şeyi, bildiği her şeyi ele veriyor.

Uzman polis Geşev tarafından beceriyle yönetilen bu gizli ajan fazla gürültü patırtı koparmadan İP'in Sofya Örgütü yönetimine, daha sonra da 1936'da partinin Merkez Komitesi'ne girmeyi başarıyor. Parti basamaklarında yükselmesine paralel olarak ve siyasi etkinliği arttıkça ajanlık çalışmaları da artıyor ve genişliyor. Polise, Parti'nin yığınsal siyasal çalışmaları (bu arada Yardım Örgütü'ndeki) hakkında bilgi veriyor, Parti içi yapı değişiklikleri hakkında, daha sonraları Komünist Partisi'yle İşçi Partisi'nin birleşmesi hakkında haber ulaştırıyor, Parti'nin Halk Cephesi kurmasıyla ilgili haberleri, anayasa komitelerinin çalışmalarıyla ilgili haberleri iletiyor. Bu ajanın devamlı çalışmaları arasında, Parti saflarında şüphecilik tohumları atma, herkesin birbirinden kuşkulanmasını sağlama, dedikodu çıkarıp yayma, entrika çevirme, partiye ölünceye değin bağlı kalan kişiler, özve-

rili savaşçılar hakkında şüphe yaratma gibi fitnelikler de var... Bundan başka, bu ajan, sık sık Parti çalışmalarının taktiğini incelemeye sunmak istemekte, böylece, polise karşı önlem alma zamanı sağlamaktadır...

Ajan-provokatörün şeytanca çalışmaları, efendilerinin istediği oranda olamasa da, yazık ki, yine de Parti için oldukça kötü sonuçlar veriyor. Devrimcilerin yanlışlıkları ya da Parti çalışmalarında zayıflıkları olduğu zaman bu zarar daha çok oluyor. Burada söz konusu olan yanlışlıklar ve zayıflıklar (her zaman değil, zaman zaman olsa da) konspirasyon ilkelerine uymama, parti çalışmalarında hısım akrabalık ve dostluk ilişkilerinin etkisinde kalma, gereksiz gevezelikler, merak, kişisel ilişkilerde belirli sürtüşmeler ve anlaşmazlıklar, kendi yanlışlıkları konusunda eleştiri kabul etmeme, başkalarının yanlışlıklarını hoş görme, fazlaca güven besleme, siyasal sorumluluk almaktan kaçınma, sınıfsal uyanıklığın olmayışı gibi durumlardır. Bu yanlışlıkların ve zayıflıkların işlendiği ve görüldüğü her yerde ajan, bunları kurnazca kullanmasını bilmiş ve bir silah olarak bize karşı çevirmiştir...

N. Milev'in ajanlığı böylece yoğun biçimde ta 1940 yılına değin sürmüştür. Parti Merkez Komitesi 1940 ilkbaharında bazı sinyalleri değerlendirerek onu Sofya Parti Örgütü yönetiminden çıkarıyor. O andan sonra, ajan-provokatör düşman için eski önemini kaybetmeye başlıyor.

Okuyucu, herhalde, bu ifritin sonu ne oldu diye merak edecek.

Halk iktidarının organları zaferin daha birinci günü, 9 Eylül sabahı onu arıyorlar. Tehlikeyi sezen cani, evinden çıkıp bilinmeyen bir yere gizlenmiş. Bir hafta kadar sonra, artık kokmakta olan cesedi Knyajevo (Sofya) dolaylarında bulunmuştur. Tabancayla vurulmuş ve öldürülmüştür. Kimin vurduğu ortaya çıkmamıştır. Halkın intikamından korkup kaçan bu polis köpeği her şeye rağmen yine bir köpek gibi ölü bulunmuştur...

Yüz yılın 20'li yılları, devrim hareketinde, göreli olarak erken yıllardı. Devrim hareketimiz, ilk meydan savaşını 1923 Eylülü'nde verdikten sonra, beklenmedik bir zamanda dört bir yandan ateş çemberi içine alındı. Asker ya da polis giysisi giyerek ya da sahte adaletin cübbesini omzuna atarak açıkça saldırıyordu. Bir

de gürültü-patırtı koparmadan, ancak yine öyle öldürücü ateşle, alçakça, arkadan hançerleyerek saldırıyordu. İşte bu sonuncular ajan-provokatörlerdi. Ordusunu ayağa kaldıran, bütün devlet güvenlik güçleri denen mekanizmayı, askeri, polisi harekete geçiren monarkofaşizm cepheden saldırınakla yetinmiyor, arkadan, kahpece, hançerle de vuruyordu.

Savaşta hainlik güçlünün niteliklerinden sayılmaz. Ve düşman, üstünlük duygusu taşıdığı için alçakların, uşakların hizmetine başvurmuş değildir. Tersine. Korktuğu için.

Ajan-provokatörlere karşı koymada partinin en güvenilir aracı, devrimci uyanıklık olmuştur; demir disiplin, konspirasyona tam uyma, yüksek sınıf bilinci ve kuşkusuz Marksist-Leninist eğitim sistemi olmuştur. Bu korkunç belaya karşı başka çare yoktur.

MOSKOVA GÖREVİ

1940 yılının Ağustos ayıydı. Parti Merkez Komitesi Siyasi Sekreteri Trayço Kostov bana önemli bir görev verdi: Hemen hazırlık yapıp Moskova'ya hareket etmem gerekiyordu. Legal olarak gidecektim. İki ülke arasında imzalanan diplomatik ilişkiler anlaşması ve ilişkilerin geçici olarak normalleşmesi, benim de Moskova'ya legal olarak gitmeme olanak veriyordu. Parti MK'sının, Dış Büro'yu ve özel olarak Georgi Dimitrov'u son yıllardaki ve özellikle de İkinci Dünya Savaş'nın patlak vermesinden sonraki dönemde Partı çalışmalarında alınmış sonuçlar konusunda aydınlatmak, bilgi vermek zorunluluğu ortaya çıkmıştı. Bundan başka, bizim de ertelenmesi olanağı kalmayan kimi sorunlarımız vardı. Radyo bağlantısı sürekliydi. Ancak, karşılıklı olarak görüşüp konuşmanın yerini alacak denli elverişli değildi. Dünyada birdenbire siyasi ve askeri yönden karmaşık bir durum meydana gelmesi, öte yandan ülke içinde sınıf mücadelesinin patlamaya hazır bir gelişmeye ulaşması, Dış Büro'yla derhal görüşmeyi zorunlu kılıyordu.

Gerçekte, eklemem gerek ki, başlangıçta Politik Büro başka bir yoldaşı göndermeyi düşünüyordu. Ancak, o Moskova'ya neden ve niçin gittiğini poliste inanılır kanıtlara dayandıracak durumda değildi. Benim için ise bunun olanağı vardı. Çünkü, bir kez çocuğum

oradaydı, onu görmek isteyebilirdim; hem, oradan son olarak aldığım mektupta Çavdar'ın ciddi biçimde hasta olduğu yazılıydı. Sonra, Moskova'ya gidiş ve dönüş için bilet parasının "Bolşevik parası" olmadığını, genellikle polis hep bundan kuşku duyardı, kendi emeğimle kazandığım gelirimden ayrılmış para olduğunu rahatlıkla kanıtlayabilirdim. (O sırada çok değişik özel dersler veriyordum lise öğrencilerine. Bu benim legal mesleğimdi.)

Öylece resmen çıkarmış olduğum pasaportla 22 Ağustos 1940 tarihinde Sovyetler Birliği'ne hareket ettim.

Moskova 1940 Eylülü'nde, bundan beş yıl önce bıraktığım gibi değildi. Yoğun inşaat Sovyet başkentini tanınmayacak denli değiştirmişti. İlk büyük sağlam konutlar, blok apartmanlar yapılmış, yeni yeni kültür ve sanat yapıları devlet ve toplum binaları görkemli biçimde her yanda rastlanır olmuştu. Yeni düzgün alanlar açılmış, modern caddeler, parklar, bahçeler kenti değiştirmişti. Moskovalıların sevinç ve gurur duydukları metro yeni yönlere uzanır olmuştu. İnsanlar da bir başka gözüküyordu. Daha iyi beslenir oldukları belliydi. Giyim kuşamları düzgün, yeni. Davranışlarında, yürüyüşlerinde görünür bir yüksek moral seziliyordu. Yeni dünyanın kendi elleriyle kurulduğunun bilincindeydiler ve bundan onur duyuyorlardı. Ne var ki, bu onur, ulaşılan başarılardan dolayı duydukları bu sevinç, tehlike işaretleriyle gölgelenmekteydi. Başka türlüsü de olmazdı ki. Savaş vardı. Artık bir yıldır Avrupa'yı ve Uzakdoğu'yu kasıp kavuran bu ateş fırtınası giderek daha büyük bir tehlikeye dönüşerek Sovyet sınırlarına yaklaşıyordu. Ve Sovyet insanları bunu seziyorlardı. Sovyet insanlarının da, Sovyet yöneticilerinin de davranışlarında bu tehlikenin sezildiğini gösterir belirtiler vardı. Dünya olayları, Sovyetler'deki tüm siyasi mültecilerin yaşamlarında gerginlik yaratmıştı. Komünist Enternasyonal onları savaşa hazır olmaya çağırıyordu.

Bu endişeyi önce, daha uçağımız Moskova'ya iner inmez, bir rastlantı sonucu gördüğüm Ferdinand Kozovski'yle konuşurken duydum. Onunla hemşeri sayılırdık. (Kneja'da doğma büyümedir). Daha gençlik yıllarından birbirimizi tanıyoruz. Özellikle Eylül Ayaklanması sırasında tanımıştım onu. O yörede, ayaklanma-

nın yöneticilerinden biriydi. Yenilgiden sonra yurtdışına kaçtı, siyasi mülteci olarak Sovyetler'e gitti, Askeri Akademi'yi bitirdi ve Sovyet ordusunda subay oldu. İspanya İç Savaşı alevlendiği zaman, Uluslararası Tugaylara katıldı ve komutan olarak savaştı. Cumhuriyetçilerin yenilgisinden kısa bir süre önce Moskova'ya dönen Ferdinand içten içe köpürüyordu. Nazilerin ve İtalyan faşistlerinin kaba saldırıları üstüne izlenimlerini ve onların İspanya'ya karşı giriştikleri savaşı anlatırken, kaçınılmaz olarak en yakın bir zaman içinde savaşılacağı endişesini de dile getiriyordu. İlk akşam Stela ve Nataşa Blagoeva'ların evinde eşi Galina ile birlikte gördüğüm İvan Vinarov da aynı şekilde bu kanıyı belirtti. Batı Avrupa ve Franko İspanyası'ndaki gizli çalışmaları tamamlayıp Moskova'ya henüz dönmüştü. Şimdi "Frunze" Askeri Akademisi'nde ders veriyordu. Vinarov kaçınılmaz çatışmaya hazır olduğunu belirtiyordu...

Moskova'da Georgi Dimitrov'la ilk karşılaştığımda da aynı endişeyi duydum.

Dimitrov'la buluşmamız, hemen ertesi gün, Komintern'in binasında oldu.

Odasına girdiğimde, hemen ayağa kalkan Dimitrov, bana doğru geldi ve odanın ortasında kardeşçe kucaklaştık.

— Özgür topraklara hoş geldin! Hoş geldin...

Sonra ellerimi avuçları içinde tutmaya devam ederek, baştan aşağı süzdü beni ve,

— İyi görünüyorsun Sonya dedi, memnun oldum. Galiba, yurt havası iyi geliyor sana...

Nasıl göründüğümü bilmiyorum ama, Dimitrov, bereket versin, iyi görünüyordu. Sağlam, iyi bir görünüşü vardı. Bir oğlu dünyaya gelmişti, bunun sevinci yüzüne vuruyordu ve belki de bundan dolayı, baba olmak duygusuyla dinç, zinde gözüküyordu. Dimitrov, Moskova'da Komintern Yürütme Komitesi ve Sekretaryası'ndaki en yakın iş arkadaşlarıyla birlikte (Manuilski, Togliatti, Jose Diaz, Kuusinen, Thorez, Florin, Wilhelm Pieck, Klement, Gotwald vb.) SBKP'nin yardımlarına, deneylerine ve Leninist basiretine dayanarak, dünya devrim hareketinin tam olarak seferber edilmesi için yorulmak bilmeden, geceli gündüzlü çalışı-

yordu. Şimdi, dünyanın, savaşın ilk ağır darbeleriyle sarsıldığı bir sırada, ki ileride bu darbelerin çok daha ağır ve yıkıcı olması bekleniyordu, devrim hareketinin mukadder tarihi görevleri yerine getirmesi gerekmekteydi. Şimdi Komintern'in, SBKP'nin, Sovyet halkı ve tüm ilerici insanlık yararına, yeryüzünün demokratik ve antifaşist güçlerinin birliği ve barış yararına üstlenip çözmeye çalıştığı son derece karmaşık görevlerin yerine getirilmesini izlemesi ve yardımcı olması gerekmekteydi.

Hızla değişen askeri ve siyasi durum ve güçler dengesinde meydana gelen yeni değişiklik, Komintern'in her zamankinden daha sağlam biçimde savaşın dümenini elinde tutmasını zorunlu kılıyordu. Şimdiye değin olduğu gibi, ancak her zamankinden daha dinamik biçimde! Komintern'in Yürütme Komitesi'ne doğru çizgiyi eksiksiz belirleme, stratejiyi sürekli olarak iyileştirme ve dünya devrim hareketinin taktiğini değişen ve gelişen siyasi duruma göre hızla ayarlama görevi yüklenmişti. Bütün bunlar, derin bir Leninist basireti, keskin Bolşevik öngörüsü, tehlikeler karşısında korkuya kapılmama, demir gibi bir ruh ve direnç gerektiriyordu. Ve Dimitrov, Komintern Yürütme Komitesi'ndeki yakın arkadaşlarıyla birlikte bütün bu nitelikleri gösteriyordu.

— Peki ya Çavdar? Yavrunuzu görebildiniz mi? Onun biraz rahatsız olduğunu biliyor muydunuz?

Dimitrov, tanıdığım gibi kalmıştı, hepimizin tanıdığı gibi: İçtenlikle yakınlaşma, yoldaşın kişisel durumuyla ilgilenme, ona yardım etme. Kendiliğinden gelme insanca davranış, sevgi ve içtenlik gözlerinde parlıyordu. Geçen zaman, yorgunluk ve sorumluluklar, onun bu niteliklerini etkilememişti.

Çavdar'ın durumunu bildiğimi ve bundan çok endişe duyduğumu söylediğim zaman hemen beni teskin etmeye başladı:

— Hayır, hayır, dedi. Endişe edilecek bir şey yok. Bütün tehlikeleri atlattı zaten...

Ricamı hemen yerine getirmek üzere telefona sarıldı, yardımcılarına, Çavdar'ı Moskova'ya getirmelerini bildirdi...

Aynı gün, öğleden sonra, yine Dimitrov'un odasında olacaktım. Georgi Dimitrov, Vasil Kolarov, Stanke Dimitrov ve Anton Ivanov[37] beni bekliyorlardı. Yalnızca Georgi Damyanov eksik.

O sırada, "Barviha"daki hastaneye yatırılmıştı. Böylece ben, gerçekte, bütün Dış Büro önünde rapor verecektim. Hepsini yeterince iyi tanıyordum. Parti'nin kuşku götürmez önderleriydiler. Hepsi, teker teker ve bir bütün olarak insan kişiliğinin en iyi niteliklerini, savaşçının, Parti örgütçüsünün ve devrim stratejisi ustasının zorunlu erdemlerini üzerlerinde toplamışlardı. İçlerinde, yalnızca en iyilerin birincisi Dimitrov'un nitelikleri az farklıydı. Parti yöneticilerinden oluşan bu takımyıldız, Bulgar devrim hareketinde derin izler bırakmıştı. Bu yüzden isimleri saygı ve sevgiyle anılıyordu.

Bu seferki buluşmamız daha kısa sürdü. Yönetici yoldaşlar, bana kolaylık olsun diye, Parti çalışınalarının değişik yanlarına ilişkin sorular sorup cevaplamamı istiyorlardı. Soruların cevaplarını, ayrıntılı olarak, yazılı vermemi istediler.

Soruların cevaplarını yazılı olarak rapor etmem bir hafta kadar bir zaman aldı. Podmoskoviye'de (Moskova'da bir semt) sessiz bir villaya yerleştirildim. Villada benim için gerekli olan her şey vardı. Rahattım ve raporumu hazırlayabilirdim.

Merkez Komitesi Dış Bürosu, öncelikle partideki siyasi durum ve örgütsel yapı hakkında (bu da doğaldı) bilgi almak istiyordu.

Parti'nin iki örgütünün (Komünist Parti ve İşçi Partisi isimleriyle illegal ve legal biçimleri) birleştirilmesi sorunu, bu son derece önemli sorun artık çözümlenmiş sayılıyordu. Ancak, bu birleşmeyle ilgili olarak, henüz daha giderilmemiş güçlükler bulunuyordu. Ayrı ayrı, daha silahları ellerinden alınmamış sol sekterlerin bu ertelenmesi olanak dışı olan sorunun çözümüne karşı direnmeleri, bu güçlükleri bir hayli artırıyordu.

Tartışma şuydu: İki partiden hangisi birleşmenin orta direği olacak, ötekinin yapısını ve kadrolarını kendisine bağlayacak? Sekter düşünce şemasından henüz daha kurtulamamış olanlar, birleşmenin KP temelinde olmasında ısrar ediyorlar, tartışmalardan, bunun tersi olursa, kaçınılmaz olarak partinin "iki başlı" olacağı tehdidini ileri sürüyorlardı. Kuşkusuz, bunlardan kimilerinin görüşlerinde haklı oldukları yanlar da yok değildi. Çünkü; Komünist Partisi yirmi yıllık bir konspirasyon deneyine sahipti, çok sağlam kurulmuş bir gizli örgüt yapısı vardı, kadro bakımın-

dan zengindi. Kadroları illegal mücadelede çelikleşmişlerdi ve bundan dolayı bitmez tükenmez sınıf kavgasında savaşlara daha kolay atılabiliyorlardı. Ne var ki, Stanke'nin ve öteki sorumlu yoldaşların görüşleri, ülkedeki yeni siyasi çizgiyi savunanların görüşleri üstün geldi. Siyasi öngörü bakımından bu görüş daha sağlam bir görüştü. Bu görüş, kısaca özetlenirse şöyleydi: İşçi Partisi'nin yığınlarla daha sıkı ve yoğun bağları vardır. İP aracılığıyla Halk Cephesi programı daha iyi ve başarılı olarak gerçekleştirilebilir, faşist olmayan öteki partiler, akımlar ve gruplarla bağlar kurulabilir ve bu bağlar geliştirilebilirdi. (Burada belirtmek gerekir ki, bu faşist olmayan parti, grup ve akımların liderleri İP'e daha çok güven duyuyorlar ve bu partiyle ortak siyasi eylemlere girmekten daha az korkuya kapılıyorlardı. Çünkü, İP 19 Mayıs 1934'ten sonra yasaklanmış olmasına rağmen, Komünist Partisi'ne karşı çıkarılan DKY maddelerini çiğnemekle değil –ki burada ölüm cezaları öngörülüyor– en ağır ceza olarak altı yıl hapislik öngören ve bütün siyasi partilerin kapatılmasını getiren daha hafif bir maddeyle kapatılmıştı.)

Bir şey daha vardı ki gözden ırak tutulamazdı. Bu da, kadrolarla ilgiliydi. Stanke Dimitrov ve daha sonra da sorun Dış Büro'ya iletildiğinde Georgi Dimitrov da, İşçi Partisi yöneticilerinin genellikle, sol sekterliğe daha az bulaştıklarını, bunun ise, onların, yarın Parti'yi yeni siyasi çizgiye tam bağlılıkla ve inançla yönetmelerinin, Halk Cephesi'nin başarılı olarak kurulmasını sürdürmelerinin güvencesi olduğunu görüyorlardı. Durumu böyle değerlendiriyorlardı.

Bu görüş, Parti'nin Dış Bürosu tarafından da onaylanmıştı. Böylece 1938 yılında, her iki partinin Bulgar İşçi Partisi adı altında, İşçi Partisi temeline dayanarak birleştirilmesi ve bütün Komünist Partisi üyelerinin bu partinin üyeleri olması kesin karara bağlandı. 1938'de başlayan yeniden kuruluş, 1940 yılında tamamlandı. Georgi Dimitrov, Bulgar devrim hareketinin bu olgusu hakkında şu görüşünü belirtmiştir: "BİP, BKP'dir. Bu isim, şu an için siyasi bakımdan daha elverişlidir. Gizli çalışma biçimlerine paralel olarak açık çalışma biçimleri bulmamıza da olanak sağlayacaktır. Yeni partiye, İşçi Partisi'nin dağıtılmasından önce-

ki üyeleri de girecekler. Öte yandan, BHÇB, sosyal demokratların sol kanadı, tereddüt içinde bulunan ancak bizimle bağları henüz koparmamış olan faşist olmayan burjuva temsilcileri, BİP'le değişik konularda ortak çalışmaya daha kolay yanaşacaklardır. Komünist Partisi'nin kimi kadrolarının tereddüte düşmelerine ve BİP'i küçümsemelerine hiçbir biçimde olanak verilmemelidir. Bilinmelidir ki, BİP, BKP'dir"

İki partinin birleşmesiyle, partinin örgütsel yönden güçlendirilmesi tamamlanmış oluyordu. Merkez Komitesi Politik Bürosu adına Dış Büro'ya, Parti'nin birlik içinde olduğunu, Dimitrovcu yönetim etrafında kenetlenmiş bulunduğunu ve tarihi görevini yerine getirmeye hazır olduğunu bildirerek güvence verdim.

Dış Büro'nun cevaplamasını istediği başka bir soru da, 1940 Haziranı'nda Plovdiv ve başka kentlerde meydana gelen ve ülkede siyasi havayı iyice sarsan büyük grevlerle ilgiliydi. Dış Büro'daki yoldaşlar, grevlerin gidişi hakkında, varsa yanlışlıklar ve eksiklikler hakkında bilgi almak, Merkez Komitesi'nin grevlerden çıkardığı örgütsel ve siyasal sonuçları öğrenmek istiyorlardı. Bu grevlerin yönetilmesine ben de katılmıştım.

Merkez Komitesi grevlerin daha 1940 Martı'nda ilan edilmesini kararlaştırmıştı. Dolaysız neden, tütün işçilerinin ağır maddi durumlarıydı. Tütüncüler anlatılmaz bir sefalet içinde bulunuyorlardı. Kötü ürün alınmıştı, savaşın başlamasıyla genel ekonomik bunalım vardı. Bu yüzden başta tütün işçileri olmak üzere, işçiler yığın yığın işten çıkarılıyordu. Bulgar İşçi Sendikaları'nın verdiği bilgiye göre, 1940 yılı başlarında 20 bin tütün işçisi fabrikalardan dışarı atılmıştı. Gelecekte 35 bin işçi daha işten çıkarılacak, bir parça ekmeğe muhtaç bırakılacaktı. Bir neden daha vardı: Tütün işlemede hızlı bir çalışma sistemi uygulanmaya başlanmış, iş süresi kısaltılmış, üretkenlik kesinlikle artırılmıştı. Burjuva-kapitalist sistem koşullarında bunun, binlerce işçinin daha sokağa atılması, binlerce işçi ailesinin daha açlıkla yüz yüze gelmesi demek olacağı açıktı...

Ülkedeki öteki işçilerin, özellikle tekstil işçilerinin durumu da buna benzer nitelikteydi. Savaş ve ekonomik bakımdan Almanya'nın bağımlılığı altına düşmek giderek ve kaçınılmaz olarak ulu-

sal ekonomiyi çıkmaza sürüklüyordu. İşte, Merkez Komitesi'nin aldığı grev kararının, politik ve ekonomik nedenleri bunlardı.

Kısa bir süre sonra vesile de bulunmuştu: İşverenler toplu iş sözleşmesi imzalamaktan vazgeçti ve hükümet de ücretlere yüzde 30 oranında zam yapılması isteklerini geri çevirdi. Başka işkollarında çalışan işçiler de (tekstil, hazır giyim, kundura, basın ve demir-çelik işçileri) benzer isteklerde bulunuyorlardı.

Ücretlerin artırılması istekleri gittikçe arttı ve ulusal bir istek oldu. Büyük bir grev ilan etme koşulları olgunlaşmıştı.

Polis derhal işe karıştı. Plovdiv'de, Parti'nin İl Birinci Sekreteri Petır Çengelov da dahil tüm komite üyelerini tutukladı. Ancak bu durum, olayların akışını engellemedi. Tütün işçilerinden hemen sonra, öteki işkollarında çalışan işçiler de greve geçerek tütüncüleri destekliediler. Bütün Plovdiv grevle çalkalandı. Yalnızca Plovdiv'le de kalınmadı. Parti Merkez Komitesi ülkenin her yanında işçileri dayanışma grevlerine çağırdı. 20-24 Haziran günleri arasında Sofya'dan Asenovgrad'dan, Dupnitsa'dan (Stanke Dimitrov), Pazarcık'tan, Gabrovo'dan, Siliven'den ve başka yerlerden binlerce fabrika işçisi bu çağrıya uyarak greve geçti. İşte o zaman, demokratik yöntemlerle grevleri durduramayan hükümet, iki ay önce çıkardığı bir şiddet yasasını, Seferberlik Yasası'nı uygulattı.

Evet, grev mücadelesi, şiddetli bir sınıf kavgasına dönüştü. Hükümeti destekleyen basının kin kusmasına, yüksek devlet yetkililerinin sert uyarılarına ve kaba polis terörüne rağmen Plovdiv, Sofya, Siliven, Gabrovo ve ülkenin öteki büyük merkezlerinde binlerce grevci mücadeleyi sürdürdüler...

Plovdiv ise grev çatışması içinde gerçek bir savaş alanıydı. Plovdiv işçilerinin grev gözcüleri fabrikaların kapılarını tutmuş, polisi geri püskürtmeyi sürdürüyordu. Şehirde hayat felce uğramıştı. Sokaklarda, yol kavşaklarında gruplaşan polisler iki kişiden fazla insanın bir arada bulunmasına, yürümesine izin vermiyorlardı. Parklar, bahçeler çiğnenmişti. Hiçbir tütün fabrikasında ya da deposunda işbaşı yapılmamıştı. Coşku ve kaynaşma bütün kenti sarmıştı. Herkes grevlerden söz ediyordu. Kimileri iktidarın bitmeyen te-

rörüne karşı duyduğu kini, kimileri yarın daha şiddetli çatışmalar olacağını dile getiriyor, kimileri de mücadelenin tam bir başarıyla sonuçlanıncaya dek sürmesi gereğini vurguluyordu.

Grevler, hükümetin gerici niteliğini, faşizmin ve büyük sermayenin destekçisi olduğunu, bir kez daha açığa vurdu. Ayrıca, monarkofaşist iktidarın hükümet sendikaları aracılığıyla Bulgar işçi sınıfını uyutamadığını, onun azmini kırmak ve sınıf kinini azaltmak gücünde olmadığını da gösterdi. Parti tarafından örgütlenen ve yönetilen Bulgar proletaryası haklarını savunmak için yiğitçe dövüşüyordu. Grevler, işçi sınıfının reel gücü, onun sınıfsal öncüsü Bulgar İşçi Partisi'nin gücünden kaynaklanan saygınlığı karşısında düşmanın duyduğu ve iliklerine işlemiş korkusunu açığa çıkardı. Hükümetin grevleri bastırmak için başvurduğu araçlar bunu gösteriyordu. Düşman, örgütsel gücümüzün darbesi karşısında serseme dönmüştü. Tam başarı olmasa da, önemli ölçüde kazanımlar elde edildiği için, Haziran grevleri devrimci harekete büyük katkılar sağladı, önümüzde duran meydan savaşlarına yeni silahlar ve cephane hazırladı.

Dış Büro ve Komintern Yürütme Komitesi, BKP'nin propaganda çalışmaları sorununa da dikkatle eğildi. Bu konuda uzun konuşmalar yaptık. Değişik Dış Büro üyeleriyle buluşup konuştuk. Ayrıca Komintern'in sorumlu kişileriyle toplantı yapıldı.

Dış Büro'nun üyeleriyle yaptığımız bir toplantıda partinin propaganda çalışmaları konusunda çizdiğim tablo kısaca şöyleydi:

Parti kadrolarının siyasi ve Marksist eğitiminde temel propaganda meteryali "SBKP(B) Kısa Tarihi" idi. Bulgarca ve Rusça olarak iki ayrı baskı dağıtılıyordu. Ülkenin her yanında derneklerde kolektif ve bireysel olarak komünistler ve İşçi Gençlik Birliği üyeleri tarafından okunup öğreniliyordu. Aynı şekilde hapishanelerde de okunuyordu. Siyasi mahkûmlar çoğu kez bu tarihi, başlık başlık, kimi durumlarda tümden elyazısıyla yazıp çoğaltıyorlardı. Böylece hapishanede şiddetli, sıkı tedbirler alınmasına rağmen okuyabiliyorlardı.

Marksist-Leninist bilgiyi artırmada, öncelikle yönetici kadrolar için olmak üzere, Lenin'in altı ciltlik seçilmiş eserleri özel bir

yer alıyordu. Kimi yöneticilerde, Lenin'in en önemli yapıtları, Marx'ın Engels'in, Plehanov'un başlıca eserleri ve ayrıca Stalin'in "Leninizmin Sorunları" eseri vb. gibi yapıtlar bulunuyordu. Parti, Kalinin'in, Voroşilov'un, Molotov'un ve öteki Sovyet yöneticilerinin değişik raporlarını yaymak için legal olanaklardan da yararlanmayı beceriyordu. Georgi Dimitrov'un yaşamöyküsü ve değişik raporları, konuşmaları, söylevleri (örneğin Leipzig Mahkemesi'ndeki söylev) Bulgar devrim tarihinin ve dünya devrim hareketinin ana sorunları üzerine verdiği demeçleri, yazıları illegal olarak basılıp dağıtılıyordu. Örneğin Komintern'in Yedinci Kongresi'nde okuduğu rapor, en çok dağıtılan illegal propaganda materyallerinden biriydi.

Dış Büro'daki yoldaşlar, haklı olarak periyodik legal ve illegal yayınlar konusuna da ilgi gösterdiler. O sırada ayda iki kez iki sayfa olarak, çoğu kez de dört sayfa olarak ve 5000-6000 tirajla çıkan gizli parti organı "Rabotniçesko Delo" (İşçi Davası) gazetesine yüksek değer biçtiler. Parti organında basılan yazıların güncelliğine, kararlı olarak ilkeli bir siyaset izlendiğini gösteren yazılara, komünist ilkelere uygun yazılara yer verilmesinin önemini belirttiler. "Rabotniçesko Delo" yalnızca komünistlerin değil, yalnızca antifaşistlerin de değil, ülkedeki en geniş emekçi yığınlarının da arayıp okuduğu bir gazete olmuştu. Birçok kez yaşanan bozguna, parti matbaasının ele geçmesine ve gizli çalışan basın işçilerinin ve yardımcılarının yakalanıp hapse atılmasına rağmen, partinin illegal basın-yayın işlerinin iyi gittiği hoşnutlukla belirtildi.

Dış Büro, Bulgar yazarların Bulgar işçi ve devrim hareketinin sorunlarını işleyecekleri, güncel politikayı ele alacakları, aynı şekilde Marksist Leninist teori ve pratiği sergileyecekleri bilimsel ve ayrıca geniş halk yığınlarının anlayacağı biçimde yazılmış kitap ve broşürlerin legal olarak basılıp yayılmasına özellikle parmak bastı.

Konferans, seminer, topluca okuyup öğrenme gibi ideolojik eğitim çalışmaları bakımından da parti pratiği olumlu görüldü. Merkez Komitesi'nin yönetici ve eylemci kadro için ideolojik kurslar düzenleme girişimi (1939 sonlarında) tam bir destek buldu.

Dış Büro, ideolojik çalışmalar için yeni bir biçim de önerdi.

Parti MK'sına bağlı olarak, temel sosyal-politik sorunlarda konferanslar, dersler verecek uzman Marksistlerden oluşan bir grup kurulmalıydı.

Yığınsal-politik çalışma sorunlarında MK'nın raporu şu ara başlıkları içeriyordu: Sendikal çalışmalar, yığınsal-siyasi çalışmalar, kooperatifçilik çalışmaları (büyük ve güçlü kooperatif ekonomik ortaklıklar olan halk bankaları, orman kooperatifleri, kooperatif sigorta şirketleri, Bulgar Tarım Kooperatifleri Birliği, "Napret" (İleri) Kooperatifi içindeki çalışmalar (ki parti buralarda güçlü konumlar kazanmıştı.), gençlik içinde çalışmalar (daha çok, partide olduğu gibi, Komsomol örgütüyle İşçi Gençler Birliği'nin birleştirilmesi konusunda), esnaf ve zanaatkârlar arasındaki çalışmalar (esnaf ve zanaatkârlarların çoğunluğu parti bayrağı altındaydı), halk okuma evlerindeki (Halkevlerine benzer kuruluşlar- çev.) çalışmalar (ki partinin yığınsal çalışmalarında önemli yerleri vardı; Marksist-Leninist eğitim ve öğretim, devrimci eğitim için elverişli yerlerdi; hükümetin aldığı bütün tedbirlere rağmen elimizden çıkmayan kalelerimizdi) Bulgar-Sovyet dostluk cemiyetlerindeki çalışmalar, kadınlar arasındaki çalışmalar, çok çocuklu aile örgütlerindeki çalışmalar, serbest meslekten olanlarla (avukat, hekim, tarım mühendisi, bilim ve sanat adamları) çalışmalar. Dış Büro en yakın bir zamanda kimi Merkez Komitesi kadrolarını değiştirmemizi önerdi, çünkü, bütün yönetici kadro son yıllarda isim isim polis tarafından saptanmış bulunuyordu. Merkez Komitesi'nin polisçe iyice bilinen üyelerinin özel önemi olan il merkezlerine gönderilmesi uygun bulunuyordu. Böylece, polisin onların izini kaybetmesiyle hiç olmazsa bir süre için onların tutuklanmasının önüne geçilmiş olacaktı. Ama bu yoldaşlarımızın MK üyeliği devam edecekti.

Dış Büro'nun bize en önemli önerisi bir MK Plenumu hazırlanması ve yapılmasıydı. Bu yapılana kadar yeni yoldaşları MK'ya kooptasyon yoluyla alabilmeliydik.

Georgi Dimitrov ve Dış Büro'daki diğer yoldaşlar MK'nın sayısal bileşimi konusunda da öneride bulundular. Düşüncelerine göre MK Politik Bürosu her biri parti çalışmalarının ayrı bir bölümün-

den sorumlu olan yedi kişiden oluşmalıydı (bu üç yoldaş Dış Büro'yla birlikte MK Politbürosu'nun daha dar organı olacaktı). Amaç bu yoldaşları (özellikle yukarıda bahsedilen üç yoldaş) geniş ölçüde korumak, yönetimdeki muhtemel bir ihaneti önlemek ve yöneticilerin polisin eline düşmesi halinde de yedek kadroları korumaktı. Yönetim çalışmalarının sürekliliğinin devamı için MK yöneticilik vasıflarına sahip geniş bir çevreyi hazırlamalıydı ki MK veya daha dar yönetim organında boşalan bir yer her an için doldurulabilmeliydi.

Dış Büro MK'ya seçilecek militanlar konusunda da tam olarak görüş bildirdi (kesin isim listesini yola çıkmadan hemen önce görebildim); MK Politik Bürosu üyesi olarak Trayço Kostov (Donko), Vlado Georgiev (Ivan), Radenko Vidinski (Dukov), Zola Dragoyçeva (Tseevetanova) öneriliyordu. Beşinci üye iç parti yönetimince seçilecekti. Altıncı (tabii ki önem bakımından altıncı sırada değildi) üye Anton Ivanov'du, ülkeye illegal olarak geri dönüşünden sonra Parti yönetimine alınışını yazılı olmayan (güvenlik açısından) bir şekilde kendisine ben tebliğ edecektim. İç yöneticilerden üçü "daha dar bileşimi" (politbüro) oluşturacaktı ki, bunlar, Donkov, Dukov ve Tsevetanova olarak öneriliyordu (kuşkusuz bu bileşime, ülkeye gelir gelmez Anton Ivanov da girecekti. Yıl sonuna kadar gelmesini bekliyorduk). İşte bu yoldaşların yeni MK üyelerini de belirleyip önermeleri gerekiyordu.

MK kadrosunda yeni yöneticilerin belirlenmesi sorununun da, bütün siyasi ve örgütsel sorunların da Yedinci Parti Plenumu'nda ele alınıp çözüme kavuşturulması gerekiyordu. Merkez yönetimi, en yakın bir zamanda hazırlığı tamamlayıp plenumu yapmalıydı. Dış Büro bu amaçla, Sofya'da özel genişletilmiş bir MK toplantısı yapılmasını, bu toplantıya, en önemli merkezlerin parti il sekreterlerinin, yığın örgütlerinde, kooperatifler içinde ve öteki örgütlerde çalışmakta olan tanınmış kadrolarımızın ve MK'nin en aktif siyasi yardımcılarının da katılmasını öneriyordu.

Yönetim ilkeleri konusunda, Dış Büro, temel Marksist-Leninist ilkelere tam uymamızı öneriyor, MK'nın siyasi, örgütsel ve öteki sorunları kolektif olarak inceleyip kararlaştırması gerektiğini özellikle belirtiyordu. Dış Büro'daki yoldaşlar, önemli endüstri

merkezlerindeki Parti örgütlerinin ve özellikle de Sofya örgütünün etkinleştirilmesinin zorunlu olduğunu belirttiler. Bu öncü örgütler deney sahibi ve yetişmiş yoldaşlarla güçlendirilmeliydi. Bununla birlikte, Sofya örgütünün MK üyesi tarafından yönetilmesi ve bir Politbüro üyesinin de gözetimi altında olması gerekiyordu.

Dış Büro, son dönemde yönetici parti elemanlarının tutuklanmalarının sıklaşması karşısında duyduğu endişeyi belirterek, her tutuklanma olayının özellikle ve dikkatle incelenmesinin zorunlu bir önlem olduğunu vurguladı. Dış Büro'daki yoldaşlar, bu bozgunlardan dolayı suçlu görülenlere karşı liberal davranışa düşmemek gerektiğini, böylelerine karşı sert önlemler alınması ve gereken Parti cezasının verilmiş olmasının beklendiğini, ayrıca, düşmanın da daha iyi açıklanmış olmasının ve bu olaylardan yararlanarak yığınların uyanıklık ruhunda, sınıfsal ve devrimci uzlaşmazlık ruhunda eğitilmesinin gerektiğini belirttiler. Yöneticilik işlerine, sağlam dayanıklı, gerek poliste, gerekse yargılama sırasında. hapishanede dirençli ve özverili olabileceklerini göstermiş kişilerin, yığınlar içinde çalışırken yeteneklerini gösterebilmiş, yığınlardan öğrenebilmiş ve yığınlara öğretebilmiş kişilerin getirilmesi zorunluydu.

Dış Büro, özellikle partinin dış ilişkilerine çok ilgi duyuyordu. Bu da doğaldı. Partinin dış siyaset çizgisi, öncelikle patlak veren savaşın niteliği ve saiklerini nasıl değerlendirdiğini ve savaşan iki bloka karşı tutumunu kapsıyordu.

1940 yılının yazındaki, karmaşık, çelişkili, dramatik ortamda, Merkez Komitesi, savaşın emperyalist nitelikte olduğunu sürekli biçimde açıklıyor, Bulgaristan'ın tam bir tarafsızlık ve savaş dışı kalması sloganını yükseltiyor, ülkenin Hitlerci Almanya'nın arabasına takılmak istenmesine karşı da, Balkanlar'ın (bu arada Bulgaristan'ın da) batılı güçlerin Sovyetler Birliği'ne karşı girişecekleri askeri komploya katılma olasılığına karşı da savaş veriyordu. Öte yandan, Parti, Sovyetler Birliği'yle, yakınlaşmak, dostluk kurmak ve ittifaka girmek yönünde geniş bir kampanya başlattı ve bütün halk katmanlarını bu kampanyaya çekmek için çaba gösterdi. Bu dönemde Parti, Sovyetler Birliği'nin, saldırıya karşı elverişli bir bent olarak Avrupa'da kolektif güvenlik sistemi kurulma-

sına yönelik dış siyasetini koşulsuz olarak destekliyordu.

Bulgaristan bir Balkan ülkesi olduğundan, Parti, emperyalizmin bölgemizdeki manevralarını dikkatlice izliyordu. Birbirleriyle savaşmakta olan bloklardan her biri aralarındaki çatışmayı bütün kıtaya yayarak, Balkan ülkelerini kendi kampına sokmaya çalışıyordu. Bu durum Balkanlar'daki havayı gerginleştiriyor, tehlikeli bir ortam meydana geliyordu. Halk düşmanı gerici rejimleri olan ve savaşan kamplarla siyasi ve stratejik çıkarlarla bağlı olan Balkan devletleri kendi aralarında iyi komşuluk diyalogunu zor sürdürüyorlardı. Bu yüzden de bölge, öteden beri olduğu gibi, Avrupa'nın "barut fıçısı" olmaya devam ediyordu... Parti, dünyanın bu bölgesinde huzur sağlamanın tek yolunun, Balkan ülkeleri arasında içtenlikli dostluğun gelişmesi, Balkan savunma blokunun kurulması ve Sovyetler Birliği'yle Balkan ülkelerinin özgürlük ve bağımsızlıklarının biricik garantisi olan bu ülkeyle işbirliği yapılması olduğunu belirtiyordu.

Benim Moskova'da bulunduğum ana dek, partinin dış siyaset çizgisi nasıldı? Genel olarak, içte ve dışta, faşizme karşı ödünsüz mücadelede Bulgaristan'ın ulusal bağımsızlığını korumak, halkın demokratik özgürlüklerini sağlamak. Parti, geniş emekçi yığınlarını, küçük burjuva partilerini ve batılı ülkelere yönelmiş burjuva muhalefetin çoğunluğunu kapsamına alan antifaşist ve demokratik Halk Cephesi'ni kurmaya ve güçlendirmeye devam ediyordu.

Savaşın başlamasından hemen sonra yayınlanan ilk belgede, parti "büyük emperyalist devletler arasında alevlenen savaşın; Almanya'nın saldırı siyaseti yüzünden ve İngiliz lordlarının, Fransız bankerlerinin ve Leh panlarının ihaneti dolayısıyla patladığını" belirtmişti. Bu belgede parti genel durum değerlendirmesinde olduğu gibi, asıl düşmanının, hem içte, hem dışta, faşizm olduğunu belirtiyordu. Alman-Sovyet paktının imzalanmasından sonra da, Parti'nin tavrı buydu.

Dış Büro, partinin dış ilişkileri konusunu genelinde ele alıp değerlendirerek, partimizin bütün işlerinde izleyeceği yolun, Bulgar-Sovyet ilişkilerinin daha da iyileştirilmesi, Bulgaristan'ın dış siyasetinin açık ve kesin olarak Sovyetler Birliği'ne doğru yönlendirilmesi için yığınsal mücadeleyi örgütlemeli, Sovyetler Birli-

ği'yle yakınlaşmaya engel olan ve karşı çıkan faktörlere karşı da baskı oluşturmak olduğunu gösterdi.

Parti'nin bütün çalışmalarında temel olarak belirlenen bu görev, iki ay sonra, Bulgaristan'ı bir baştan öbür başa değin sarsacak büyük olayların çıkmasına zemin hazırladı. O ünlü Sobolev eylemlerini hatırlatmak istiyorum. İleride anlatacağım.

Kadroların ihtiyacının giderilmesi Merkez Komitesi için çok önemliydi. Biz Georgi Dimitrov'a ve Dış Büro'ya, ülkedeki merkez yönetimi ve yerel Parti yönetimlerini güçlendirmek için, olabildiğince çok fazla sayıda siyasi mültecinin geri gönderilmesini rica ediyorduk. Öncelikle, Sovyetler Birliği'nde yüksek siyasi parti eğitimi görmüş, sağlam askeri öğretimden geçmiş ve kuşkusuz örgütleyici ve yöneticinin gerekli niteliklerine sahip olduklarını göstermiş kişilere ihtiyacımız vardı. Merkez Komitesi böylesi takviyeye çok ihtiyaç duyuyordu. Çünkü, Eylül Ayaklanması'ndan sonra geçen yıllarda ve Nisan Olayları'ndan sonra (1925 yılı) yüzlerce Bulgar komünisti, hem de en yetişmiş, en yetenekli olanları, giyaplarında ölüm cezaları almış ya da başka cezalara çarptırılmış oldukları için, gizlice yurtdışına kaçmışlar, böylece ölümden, hapishaneden kurtulmuşlardı. En cesur ve hazırlıklı komünistlerden bir kesimi de, daha sonra iktidarın zorlamasıyla, yine kaçmak zorunda kalmışlar ya da İspanya Cumhuriyeti'ni korumak için gönüllü yazılıp gitmişlerdi. Üçüncü bir grup da (şimdi şu anda Sovyetler Birliği'nde ya da başka ülkelerde bulunuyorlardı), ya Komintern'in sorumlu görevleri için ya da Sovyetler Birliği'nin güvenliği ve savunulmasına yardım etmek için dışarı çağrılmıştı.

Şimdi, ağır sınavlar arifesinde, Merkez Komitesi, bu kadrolardan bir kısmının serbest bırakılması ve ülkeye geri gönderilmesini Dış Büro'dan ısrarla rica ediyordu.

Bu sorunun da çözüme kavuşturulmasıyla, Moskova'daki görevim bitmiş oluyordu.

TAKIMYILDIZ...

Okuyucu, benim 1940 Ağustos-Eylül döneminde, Moskova'da geçirmek zorunda kaldığım güç sınavı kolay kavrayabilir.

Buna doğal bir heyecanın da, parti sorumluluğu duygusunun da ve Partimizin çalışmalarının hesabını kimin önünde verdiğimin bilincinde olmanın eklenmesi gerekir.

Siyasi olgunluk sınavımı Bulgar devrim hareketinin en büyük simaları önünde vermiş oldum. Bunlar içinde en önde de Georgi Dimitrov bulunuyordu.

Dış Büro'nun bütün toplantılarına Bulgar ve uluslararası devrim hareketinin ünlü savaşçı, Bulgar komünistlerinin bilincinde, Parti'nin ve halkın önderi Georgi Dimitrov'dan hemen sonra gelen ve Komintern'in Genel Sekreterliği görevine getirilen ilk Bulgar komünistlerinden Vasil Kolarov da katılıyordu. Komintern'in dağıtılmasına değin Kolarov Yürütme Komitesi üyesi kalmıştır. Komintern'in yöneticisi olarak, birçok komünist partisinde (İtalyan, Moğolistan vb.) en sorumlu görevleri yerine getirmiştir.

Vasil Kolarov, uzun yıllar boyunca, Komintern'e bağlı Uluslararası Tarım Enstitüsü'nün yöneticisiydi. Burada kendi ekonomik bilgisini artırdı, genişletti ve ekonomik sorunları çok iyi bilen bir uzman oldu.

Ayrıca eklemek gerekir ki, Vasil Kolarov, çok parlak bir gazeteci olarak ün yapmıştı. Bundan başka yetenekli bir ressamdı. Tabloları, birçok ressamı imrendirecek ölçüde sanat değeri yüksek tablolardı. Gerçekten de Kolarov, doğanın her bakımdan cömertlikle yetenekli kıldığı bir insandı.

Dış Büro'nun toplantılarına Stanke Dimitrov da aktif biçimde katılıyordu. Stanke Dimitrov-Marek, özellikle partinin örgütsel durumuna değin sorunlar ve yine bu sorunlarla ilgili olarak Halk Cephesi konusunda çok heyecanlanıyordu. Kuşkusuz bu da çok doğaldı.

Binlerce Bulgar komünisti, özellikle daha yaşlı kuşaklardan olanlar, Stanke Dimitrov'un, partinin örgütleyicilerinden biri olarak ve en çok ismi duyulan, halkın en çok tanıdığı yöneticilerden biri olarak, büyük hizmetlerini değerlendiriyordu.

Komintern'in Yedinci Büyük Kongresi'nden sonra Georgi Dimitrov, Partimizi sol sekter bunalımdan kurtarma görevini ona vermekte hiçbir tereddüte düşmedi. Belki de, Georgi Dimitrov ve Vasil Kolarov'dan sonra hiç kimse, Stanke Dimitrov kadar bu

mücadeleyi yönetebilecek, bu ağır sorumluluğu yüklenecek güçte, durumda değildi.

Marek, ölüme mahkûm edilmiş olmasına rağmen ülkede tam iki yıl (1935-1937) kalabildi. Bulgar devrim hareketi, böylece güvenli sahillere doğru yelken açmış oldu. Marek henüz ülkeyi terk etmeden önce, Dış Büro, MK'ya gönderdiği mektupta, yapılan işleri büyük övgüyle değerlendirdi.

Bu değerlendirme bütün Merkez Komitesi'nin, bütün komünistlerin, yeni siyasi çizgiye ayak uyduranların çalışmalarının övülmesiydi, ancak öncelikle MK sekreterinin, yani yorulmak bilmez bir örgütçü, parlak bir taktikçi, yığınlar arasında eşine rastlanmaz biçimde çalışabilen yetenekli bir savaşçı, bir halk sözcüsü olan Stanke Dimitrov-Marek'in çalışmalarının övülmesi demekti...

Takımyıldız içinde, Dış Büro'da Anton İvanov da layık olduğu yeri alıyordu. Anton İvanov, halkın bağrından çıkması, sömürücü toplum düzeninin haksızlıklarını çekmiş olması bakımından Georgi Dimitrov'dan sonra gelen ikinci liderdi. Yine, Dimitrov gibi, Komünist Partisi'nin kanatları altında ve devrim savaşlarının kendiliğindenliği içinde, bir proleterin nasıl yükselip partide en yüksek basamaklara çıkabileceğine örnekti. Ülkede, hiçbir komünist ya da Komsomol üyesi yoktu ki, Anton İvanov'u tanımasın ve sevmesin. Ben de tanıyordum. Daha yirmili yıllarda tanımıştım onu.

Hapisten çıktıktan sonra, Anton İvanov, siyasi mülteci olmanın güç yollarına düşüyor. 1926 yılında, Sendika Enternasyonali Yürütme Komitesi'nde görev alıyor. 1928 yılında BKP MK Dış Bürosu'na üye oluyordu.

Dış Büro üyesi ve sekreteri olarak, Dış Büro'nun Partimizin ana sorunlarıyla ilgili işlerini yürütüyor ve böylece Georgi Dimitrov ve Vasil Kolarov'a başlıca dikkatlerini Komintern'in yönetilmesine ayırmaları olanağını sağlıyordu.

Paris'e parti göreviyle gittiğim zaman bana direktif verenler de Anton İvanov'la Vasil Kolarov olmuştu. Sonraları da, her zaman Anton İvanov'dan ve onun aracılığıyla talimat ve mektup alıyordum.

Ve işte şimdi, Dış Büro üyesi olarak, Anton İvanov, ülkede yaptığımız her işe en yakın ilgiyi gösteriyordu. Daha 1940 Ey-

lül'ünde, ben Moskova'dayken, Dış Büro, başkasını değil, yüksek düzeyden bir yönetici olan Anton İvanov'u Merkez Komitesi'ne yardım etmek üzere ülkeye gönderme kararını verecekti.

Moskova'da bulunduğum sırada, Georgi Damyanov da Dış Büro üyesiydi. Ne yazık ki, Georgi Damyanov (Belov) o sırada hastanede bulunuyordu. "Barvih"deki tedavi evindeydi. Bundan dolayı Dış Büro toplantılarına katılamıyordu. Georgi Damyanov hakkında daha önceki sayfalarda izlenimlerimi anlatmıştım.

Son gün. Eylül ayı artık geçiyor ve Moskova için bile erken esmeye başlayan kuzey rüzgârları sanki endişe duygusunu artırıyordu...

Geri dönüşe hazırım artık. İş buluşmaları bitmiş, bütün sorunlar, konular ele alınmış, Merkez Komitesi'nin öne sürdüğü sorunlara çözüm getirilmişti. Hepsine zaman yetti. Yalnızca Çavdar'a doyabilmek için zamanım yetmedi. O gergin günlerde, yavrumun yanında olabilmek, onu sevip okşamak için çok az zaman ayırabiliyordum. Bu kişisel hakkımı kullanmayı zaferden sonraki zamana ertelemiştim. Sovyet insanlarının şefkatli ellerinde büyüyen çocuğumun, iyi geliştiği, iyi okuduğu, kendi annesinin sevgisinden uzak olmasına rağmen, kendi evlatları gibi ona bakan ve onu eğiten Stela ve Nataşa Blagoeva'ların sıcak ilgisini bulduğunu görmekle avunuyordum.

Yeni siyasi görevimi alarak ülkeye döndüm. Dış Büro üyeleriyle yaptığımız son buluşmada, Dimitrov, bana, Merkez Komitesi'ne benim Politbüro'ya dahil edilmem ve aynı zamanda MK örgüt işleri sekreteri görevini de yüklenmem önerisinde bulunmaya karar verdiklerini bildirdi.

Dimitrov böylece bana gösterilen bu güvenle beni kutlarken, kendisine özgü bir içtenlik ve insani davranışla çalışmamı övmekten de geri kalmadı.

Dış Büro'nun öteki üyeleri, Vasil Kolarov, Stanke Dimitrov, Anton İvanov da başarı dileklerini belirttiler. Onları, sevinç ve saygı duygusu içinde dinliyordum. Onların inandıkları her şeyin benim inancım olmasını ne denli çok istiyorum o zaman. Çünkü, kimse sonuna dek gücünün yetmeyeceğini anlarsa yola çıkmıyor...

Ve işte, şimdi Moskova'daki son günümde, yeniden Georgi Dimitrov'un çalışma odasındayım. Vedalaşmak için geldim. Öte-

ki yoldaşların hepsine hoşça kalın demiştim. Odanın içine eylül güneşinin hafif ışıkları sızmış. Dimitrov, ayrılırken kardeşçe kucakladı beni ve şöyle konuştu:

— Yoldaşların hepsine candan selamlarımı söyle! Önümüzde, karmaşık, kanlı, ağır bir savaşın olduğunu bildir. Şimdi ufukta beliren, şimdiye dek görüp geçirdiklerimizin hepsinden ağır, zor... Güçlerin tüm olarak seferber edilmesi gerek... Bu savaşın sonuncu olduğuna inandığımızı da bildir onlara. İçimizden sağ kalanlar, yarınki sosyalist Bulgaristan'ı yönetme mutluluğuna ulaşacaklardır!..

Dimitrov'un sesi boğuk çıkıyordu. Ne ki bir zamanlar genç komünist yüreklerimizi coşturan o gözleri parıl parıl yanıyordu.

Yeniden uçaktayım. Elimde yine küçük bavulum var. İçimde geçirdiğim sınavın rahatlığı ve önümde duran görevlerin zorluğu nedeniyle endişe ve kaygı var.

Metal kuş, Moskova'nın masmavi gökyüzünde büyük bir yarım daire çizdikten sonra ileri doğru uçmaya başladı. İçimde büyük kente hoşça kal dedim. Büyük kentin iyi yürekli insanlarına, orda bıraktığım yoldaşlara, yakınlarıma hoşça kal dedim. Oğluma hoşça kal dedim. Acaba onları bir daha görmek mutluluğuna ulaşacak mıyım?.. Moskova üzerindeyiz hâlâ. Sokaklarındaki insan selini görür gibiyim. Hayat sürüyor, yaratıcı, dinamik, durmadan ileri doğru akan bir hayat. O korkunç savaş yıllarının gelmesine bir yıldan az bir zaman vardı oysa. Henüz daha kimse tam olarak bilmiyordu, kimse ağır, gaddar günlerin geleceğine ihtimal vermiyordu. Ne ki, yüreklerde titreme vardı, seziyordu insanlar. Bir şeyler seziliyordu...

SOBOLEV EYLEMLERİ, KARDEŞÇE DOSTLUĞUN ZAFERİ

1940 yılının Kasım ayında SSCB Dışişleri Halk Komiserliği Sekreteri Arkadiy Sobolev ansızın Sofya'ya geldi. Ertesi gün, yüksek devlet adamları ve Çar'ın kendisi tarafından özel olarak kabul edilen Sobolev, kendi hükümetinin, iki ülke arasında karşılıklı yardım anlaşması imzalanması önerisini yazılı olarak sundu.

Beklendiği gibi, monarkofaşist hükümet, Sovyet elçisinin görevini tam bir gizlilik içinde tutmaya çalıştı. Ne resmi kişiler, ne de basın (ki başka zaman çok gevezedir) kamuoyuna bu ziyaretin anlamını ve Sovyet diplomatıyla yapılan görüşmeleri açıkladı ve ne de Sovyet önerisi hakkında tek söz edildi...

Ne var ki Politik Büro, zamanında Georgi Dimitrov'dan haberi almıştı. Dimitrov, Sobolev'in Sofya ziyaretinin amacını bildirerek, Sovyet önerisinin içeriğini de özetle belirtiyordu. Sovyetler Birliği'nin Bulgaristan'a önerdiği karşılıklı yardım ve dostluk paktı, üçüncü bir ülkenin ya da ülkeler grubunun Bulgaristan'a saldırısı durumunda her bakımdan destek gösterilmesini (silahlı destek dahil) öngörüyordu. Öte yandan, Sovyetler Birliği, Bulgaristan'a besin yardımında bulunmayı, Bulgar sanayii için hammadde vermeyi ve silah temin etmeyi (hepsi de borçlanma biçiminde, krediyle) üstleniyordu. Sovyet hükümeti, çok miktarda Bulgar tarım ve sanayi ürünleri satın almayı (tütün, meyve, yapağı vb. gibi o dönemde Avrupa'da elverişli pazar bulamayan tarım ürünleri de dahil) öneriyordu.

Yalnızca özetten de anlaşılacağı üzere, önerilen pakt ülke içindeki rejim sorununa değinmiyordu. Amacı, Balkanlar'da barışın korunmasına katkıda bulunmak ve Bulgaristan'la Sovyetler Birliği'nin güvenliğini sağlamaktı. Bunun ise öncelikle bizim için hayati bir önemi vardı. Tamamen siyasi yönden başka, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin önerdiği bu pakt, Bulgaristan için son derece önemli ekonomik yararı da içeriyordu.

Georgi Dimitrov, SSCB ile Bulgaristan arasında karşılıklı yardım ve dostluk paktını desteklemek için ülke çapında yığınsal bir kampanya örgütlememiz talimatını gönderiyordu.

Savaş yangınının kara bulutları gittikçe daha yoğun olarak Balkanlar ve Bulgaristan üzerinde toplanmaya başladığı, savaşan bloklardan her ikisinin de Avrupa'nın bu bölgesinde gittikçe daha çok kılıç şakırdatarak, Balkanlar'ı gelecekte kendi askeri stratejik konumları içine çekmek istedikleri bir sırada Sovyetler bu jesti yapıyordu. 1940 yılının yazında Balkanlar'da barışa ve Bulgaristan'ın bağımsızlığına yönelik tehlike çok fazla artmıştı. İngiltere'nin cephelerde uğradığı yenilgiler dolayısıyla stratejik ko-

numlarının zayıflaması, Bulgaristan'ın Almanya ve İtalya safında doğrudan doğruya savaşa sokulması tehlikesini birdenbire hızla artırmış oldu. Alman "turistlerinin" birdenbire ülkeye dolması, bunu açıkça kanıtlıyordu. Bu "turist" Almanlar, gerçekte, sivil giyinmiş askeri uzmanlar ve Gestapo ajanları Bulgaristan'da harıl harıl devlet aygıtını, orduyu, polisi somut olarak savaşa hazırlamaya, Almanya'nın askeri saldırı niyetlerine uygun olarak yolları düzeltip takviye etmeye başladılar.

Alman emperyalizminin doğrudan doğruya Bulgaristan'ın bağımsızlığını tehdit etmesi karşısında, Parti, eleştirilerini Hitlerci Almanya'nın saldırı niyetlerine karşı yoğunlaştırmak zorunda kaldı. Basın organının ve sözlü yapılan ajitasyonla, halka Nazi Almanyası'nın ve faşist İtalya'nın Versay Anlaşması'nca "çiğnenmiş adaleti yeniden kurmak için" değil, Avrupa'da birçok halkın ayaklar altına alınan hak ve özgürlüklerini geri getirmek için de değil, yalnız ve yalnız, Alman-İtalyan emperyalizminin mutlak egemenliğini kurmak için savaşı sürdürdüklerini duyuruyorduk. Parti propagandası, Çekoslovakya'nın, Polonya'nın, Hollanda'nın ve Belçika'nın çiğnenmesinin, Norveç ve Danimarka'nın dize getirilmesinin, Fransa'nın işgal edilip askeri soyguna uğratılmasının, Almanya'nın emperyalist tekellerinin iktidarını ve gücünü önemli ölçüde genişletip güçlendirdiğini, Alman emperyalizminin saldırı gücünü artırdığını ve Alman emperyalizminin "yeni düzen"le Avrupa'yı halklar için gerçek bir hapishaneye çevirmeye çalıştığını açıklıyordu. "Rabotniçesko Delo" gazetesi demir ökçeleri altına alınan bir Avrupa'da Bulgaristan'ın ulusal egemenliğinden ve bağımsızlığından eser kalmayacağını belirtiyordu...

İşte Alman-İtalyan emperyalizminden gelen bu dolaysız tehlike, Parti'nin, monarkofaşist Bulgar hükümetinin Hitlerci eğilimine karşı seferber olmasına yol açtı.

Ülkenin büyük bir tehlikeyle burun buruna gelmesi Parti'nin ve bütün demokratik ve antifaşist güçlerinin şiddetli bir tepkisini doğurdu. Parti'nin ekim ayında ileri sürdüğü platform, "barış için, ekmek için, özgürlük için" ortak mücadele platformu, yalnızca halk yığınlarının bir sıra politik ve ekonomik isteklerini içermiyordu, en kesin biçimde, halkın, iki düşman blok arasında tarafsız ka-

lınması, barış ve ulusal bağımsızlığın korunması, kardeş Sovyetler Birliği'yle pakt imzalanması isteğini de belirtiyordu.

Parti, büyük sermayenin gittikçe artan sömürüsüne karşı emekçilerin dolaysız ekonomik çıkarlarını savunma yönündeki eylemlerini de artırdı. Tütün üreticilerinin binlerce insanın katılmasıyla düzenledikleri miting, bu bakımdan önemli bir eylemdi.

Fabrika işçilerinin, öteki işletmelerdeki işçilerin, maden işçilerinin grev dalgası da giderek büyüyordu. Emekçiler ücret ve maaşlarını, sekiz saatlik iş gününün korunmasını, işsizlik tazminatı verilmesini (ki o dönemde işsizlik çok tehlikeli boyutlar almıştı) istiyor ve aynı zamanda somut siyasi istekler de ileri sürüyorlardı.

Bu genel kaynaşma ve ülke üzerinde görülmekte olan tehlikeden doğan endişe, halkın açıkça beliren barış ve tarafsızlık isteği, Sovyetler Birliği'yle dostluk ve birlik kurulması isteğinin yığınları sarması ve emekçilerin ekonomik mücadelelerinin gittikçe artması ortamında, yönetici çevreler ciddi biçimde tereddüte düşmüş oldu. Rejimin geleceği için ciddi biçimde korkuya kapılan ve hanedanlığını gelecekte koruyamayacağı endişesi içine düşen Çar Boris, Almanya'nın "derhal" Üçlü Pakt'a "katılma" ısrarlarını "zamanı henüz gelmedi, olgunlaşmadı" bahanesiyle geri çevirdi. Ancak Çar, kısa bir süre sonra, "gerekli olduğu zaman" (1941 ilkbaharı göz önüne alınıyordu) Alman ordularının ülke topraklarından geçmesine izin vermeyi vaat etti. Hedefleri Yunanistan olan bu ordu Romanya'daydı ve İtalyan ordusunun güney komşumuza karşı genel saldırısına yardıma hazırlanıyordu...

1940 Kasımı'nda ülkemizde ve Balkanlar'da durum böyleydi. İşte bu durumda Sovyetler Birliği hükümeti dostluk ve karşılıklı yardım paktı önermişti.

Birinci görevim, BİP MK'nın halka çağrısının basılıp yayınlanmasını sağlamaktı. Ayrıca, üç sütuna ayrılmış, üst köşesinde kısa bir yazı bulunan beyaz listeler basıp hazırlamamız gerekiyordu. Halkın imzasına açılacak olan bu listelerin üst köşesindeki yazıda ise şöyle deniyordu: *"Emekçiler! SSCB, karşılıklı yardım paktı önerdi. Bu pakt Bulgar halkına barış, mutluluk, bağımsızlık ve ulusal ideallerimize barış ortamında kavuşmamızı sağlıyor."* Bizim Bulgar-Sovyet Paktı hakkındaki bu görüşümüzü be-

nimseyen ve Sovyet önerilerinin kabul edilmesinde ısrar eden herkesin bu listelere imza atması isteniyordu.

O zamanın koşullarına göre Parti'nin çağrısı ve imza listelerinin tirajı hiç de az değildi, ancak, yeterli de sayılmazdı. Gerçekte biz, yalnızca yayınladığımız miktara da güveniyor değildik, bu listelerin ve çağrının teksir makinesiyle çoğaltılacığını öngörüyorduk. Bizim basıp yayınladıklarımız, yalnızca bir başlangıç olacaktı. İl örgütleri teksir makineleriyle, kendi araçlarıyla ve el yazılarıyla bunları çoğaltacaklardı. Çağrıyı kısa bir süre içinde bütün kent ve köylere, bir tek Bulgar yurttaşı kalmamacasına, bir tek yurtsever kalmamacasına herkese ulaştırmak, herkesin Sovyet önerisinden haberi olmasını ve herkesin bu önerinin kabulü için savaşa katılmasını sağlamak amacıyla çoğaltıp yaymak istiyorduk.

Böyle de yaptık.

Bununla birlikte, parti il komitelerinin sekreterlerini Sofya'da topladık. Her parti eyleminde olduğu gibi, bu kez de, onların Merkez Komitesi örgütlenme sekreterinden görevlerin özü ve niteliği hakkında talimat almaları gerekiyordu. Yalnızca iki üç gün içinde pek çok il komitesinin sekreterleriyle bu tür görüşmeleri yapabildim. Bu arada, İşçi Gençler Birliği (RMS), Merkez Sendika Komisyonu, MK'ya bağlı Kadınlar Komisyonu, Yardım Örgütü yöneticileriyle, kooperatif birliklerindeki. esnaf derneklerindeki, okuma evlerindeki vb. yerlerdeki parti örgütlerinin yöneticilerini toplantıya çağırdım. Toplantı kısa ve gergin bir çalışma içinde geçti. Savaş zamanlarında olduğu gibi. MK adına, başlattığımız kampanyanın anlamını açıkladım, çağrıyı inceledim ve somut görevler verdim, her yöneticiye, hareket ettiği alanın özelliklerine göre görev verdim. Eylemin, halk yığınlarının geniş biçimde kampanyaya legal olarak katılmasını sağlamak amacına uygun biçimlerde sürdürülmesi gerekiyordu.

Böylesi başka zamanlarda olduğu gibi, çalışmalara MK'nın bütün eylemcileri RMS ve BONSS'un[38] tüm eylemcileri bütün güçleriyle katıldı. Ülkedeki önemli parti il örgütlerine görevin doğru ve hızlı biçimde yerine getirilmesine yardım etsinler diye MK'nın temsilcilerini de gönderdik.

Merkez Komitesi tarafından doğrudan doğruya yönetilen eylem, kısa süre içinde bütün partinin ve halkın eylemine, geniş bir kampanyaya dönüştü.* Kuşkusuz, komünistler ve Remsistler (İşçi Gençler Birliği örgütü üyeleri. Bulgarca kısaltılmışından, RMS'den) her yerde önde gidiyorlardı. Ancak, ülkenin siyasi tarihinde görülmemiş bir şey oldu. Eylemlere kendiliğinden yüzbinlerce partisiz insan, antifaşist ve Birleşik Cepheci yurtsever katıldı. Bu yüzbinler, Sovyet önerilerinin yurdun geleceği için ne denli önemli olduğunu tamamen kavradıkları için, birdenbire, kardeş Sovyetler Birliği'yle, küçük halkların özgürlüğünü düşünen ve onların bağımsızlığını savunmaya hazır olan bu biricik ülkeye dostluk ve birlik kurulmasının coşkulu yandaşları oldular. Bu insanlar yalnızca imza vermiyor, başkalarının da bu davaya katılması için candan propaganda yapıyorlardı... Gerçekten de, yakın tarihimizde halk iradesinin böylesine açık ve kendiliğinden belirdiği durumlar azdır...

Bizim bastırdığımız çağrı ve imzaya açık listelerin sayısı denizde bir damla misali azdı ve gerçekten yalnızca bir başlangıç olarak işe yaramıştı. Birkaç gün içinde ülkede yüz binlerce bildiri, imzaya açık listeler ve diğer yazılı çağrılar yayınladı.** Hepsinde kampanyaya katılma çağrısı vardı. Devlet dairelerinin, işyerlerinin, evlerin duvarlarına "SSCB'yle pakt istiyoruz", "SSCB ile birlik", "Yaşasın SSCB ile birlik!", "Bulgar-Sovyet dostluk ve işbirliği için imza ver!" gibi sloganlar yazılıyordu. Aynı zamanda, ünlü siyasetçilerin, bakanların, milletvekillerinin telefonları durmadan çalıyor ve kim oldukları bilinmeyen kişiler, Sovyet önerisinin

* Düşmanlarımız bile bu eylemin gücünü itiraf ettiler. Polis Şefi Geşev, Polis Müdürlüğü "A" Şubesi'nin 1940 yılı çalışmalarına dair raporunda ("A" Şubesi siyasi polis) şöyle yazıyor: "Eylemin çok hızlı, örgütlü ve geniş çapta yapıldığını belirtmek gerek. Beklenilen sonucu vermiş olmasa da, boyutları, hızla ve örgütlü olarak sürdürülmesi güçlü bir izlenim yarattı." (İçişleri Bakanlığı Arşivi, S.D. 20931).

** Kısa bir süre sonra bize rapor edildiğine göre, yalnızca Sofya parti örgütü, SSCB ile pakt imzalamasını desteklemeye yönelik yüzbinden fazla bildiri bastırıp dağıtmıştır.

kabul edilmesini istiyordu. Postalarda, devlet kuruluşlarına, devlet ve hükümet adamlarına çekilen telgraflar, mektuplar birikmişti. Halk bu telgraf ve mektuplarla Bulgar-Sovyet paktının imzalanmasını istediklerini belirtiyordu. Yine o sırada, işçilerden, memurlardan, köylülerden, aydınlardan, öğrencilerden, kadınlardan, gençlerden, halkın her katmanından kişilerden oluşan heyetler, Millet Meclisi'ne, resmi devlet kuruluşlarına, siyasi kuruluşlara, hatta saray başkâtipliğine giderek, halkın kesin ve ısrarlı isteklerini bildiriyorlardı...

Ülke gerçekten kaynıyordu. O zamana dek hiç görülmedik biçimde siyasi hayat temelinden sarsılıyordu. İktidarda olanlar ne yapacaklarını şaşırdılar. Hareketin görülmemiş boyutlar alması onları paniğe düşürdü. Şaşkınlık içinde, ilk başlarda yeterli, etkili önlemler alamadılar. Çünkü bir yandan Hitlerci Almanya'nın dış siyasetine ters düşmek istemiyorlardı (Almanya ise henüz daha Alman-Sovyet saldırmazlık paktına uyduğunu göstermeye çalışıyordu), öte yandan ise hareket zaten legal, açık sürüyordu. Dış dünya karşısında, resmi hükümet sözcülerinin resmi bildirilerine de ters düşmeyen böylesi halk isteklerine karşı kılıç şakırdatmak uygun düşmezdi...

Bütün bu uyumsuzluklara rağmen polis, fazla gürültü patırtı etmeden, hemen bilinen rolünü oynamaya başladı. Sofya'da giderek daha sıklaşan biçimde tutuklamalar, eylemcilere karşı polis terörü, imza toplayanlara karşı baskılar olduğuna ilişkin sinyaller gelmeye başladı. Bundan başka, polis, Sovyet önerisini desteklemek amacıyla yapılan yığınsal toplantılarda konuşan sözcülerimizi yakalayıp dayak atmaya başladı. Bu olayları derhal Parti organında açıklıyor. kamuoyuna bilgi veriyorduk. Ayrıca Millet Meclisi'ne ya da doğrudan doğruya adalet bakanına heyetler gönderiyor, bu baskıları protesto ediyorduk.

Sovyetler'in önerilerini destekleme hareketine halkın bütün katmanlarından katılmalar oldu. "Rabotniçesko Delo" gazetesinin birçok yazısında, basıp yayınladığımız duyuru ve bildiri listelerinde, MK'nın 20 Aralık 1940 tarihli genelgesinde ve ayrıca 1941 yılının başlarında "bir grup yurttaşın" "Bulgar Sovyet Pak-

tı Sorunundaki Gerçekler" başlığını taşıyan bildirisinde, Parti herkese şu çağrıyı yapıyordu: "... Sözde değil, gerçekte halkımızın geleceğini düşünen herkes, bakanından kır bekçisine, fabrikatöründen işçisine, tüccarından köylüsüne, generalinden neferine kadar herkes, pakt imzalanması önerisini desteklemelidir, çünkü Bulgaristan'ın yarını buna bağlıdır."

Bu görüş, bütün sosyal çevrelerden, faşistler dışında bütün siyasi parti ve gruplardan birçok insanla iyi sonuç veren bağlar kurmamıza olanak verdi. Bağlantı kurduğumuz bu insanların hepsi kendince bir nedene dayanarak, Sovyet önerilerini desteklemeye hazırdılar.

Sovyet önerilerinin kabul edilmesi için sürdürülen mücadele, yalnızca halktan imza toplayıp iktidarın resmi makamlarına sunmaktan oluşuyor değildi. Bu mücadele parlamentoya da girdi.[28] Aralık 1940'ta, Milletvekili Petko Staynov, ilk kez Sovyet önerisi sorununu Meclis'te ele aldı. Ertesi günü, Milletvekili Todor Polyakov (komünist), Bulgaristan'ın Sovyetler Birliği'yle imzalanacak pakta dayanarak kendi siyasi tarafsızlığını koruması ve garanti altına alması zorunluluğunu belirten bir konuşma yaptı. Şöyle konuştu: "Hükümetler halkın iradesine aldırış etmedikleri zaman yıkımlar, tehlikeler belirmiştir. Bulgar halkının isteği ise, barışın, tarafsızlığın ve bağımsızlığın korunmasıdır. Bunun için de kardeş Sovyetler Birliği'ne dayanmak gereklidir. Çünkü, Sovyetler Birliği savaşta tarafsız bir ülkedir ve çürükü bu ülkeyle hiçbir çelişkili devlet çıkarlarımız bulunmamaktadır."

Ne yazık ki, ülke için bu kritik dönemde, sağ burjuva muhalefeti, tarihi bir yanılgı içine düştü. Bu, bizim için beklenmedik bir durum değildi. Burjuva muhalefetinin liderleri (Vergil Dimov, Grigor Vasilev, Kristi Pastuhov, Nikola Muşanov ve bunların çevreleri) halkın isteklerine kulak verecekleri yerde, antikomünist kinlerinin kölesi oldular. Bunların yumurtladıkları siyasi duyuruda (o zamana dek var olmayan "Anayasal Güçler Birliği" tarafından imzalanmış) bize kara çalınarak, SSCB ile pakt hareketinin yabancı emellere hizmet ettiği, Bulgar-Sovyet Paktı'nın Bulgaristan'ın tarafsızlığını bozması demek olacağı ve ulusal ba-

ğımsızlığını yitirmesine yol açacağı ileri sürülüyordu. Sağ burjuva muhalefeti, Sovyetler Birliği'yle pakt imzalanması önerisini reddederek, devlet gemisini gizlice İngiltere sularına sürmek çabasındaydı. Burjuvazi, siyasi ve ekonomik bakımdan batılı ülkelerle sıkı sıkıya bağlıydı. İşte sağ burjuva muhalefetinin durmadan "mutlak tarafsızlık" diye yaptığı gevezeliğin ve üstelik ülkemizin bağımsızlığının asıl garantisi olan Sovyetler Birliği'ne karşı tutum almasının ardında yatan gerçek, Bulgaristan'ı batı emperyalizmine bağlamaktı...

Sol burjuva muhalefetinin davranışı ise tamamen başka idi ve bu da büyük ölçüde partinin ısrarlı Birleşik Cephe çalışmalarının sonucuydu. "Zveno" (halka, takım) denen siyasi grup (o sırada Kimon Georgiev ve General Zaimov'un liderliğinde idi), BHÇB'nin "Pladne" kanadı, toplumda etkili olan Raşko Macarov (demokrat), M. Macarov (narodnyak-halkçı), Prof. Dimitir Mihalçev (eski Moskova elçisi) vb. gibi birçok burjuva-demokrat siyasetçiler Sovyet önerilerini açık ve kesin biçimde destekliyorlardı. Kuşkusuz, halkın genel eylemine akan bu güç, kampanyanın genişleyip daha da güçlenmesine yaradı.

Resmi makamların, sürdürülen kampanyanın genişliği ve gücü karşısında başlangıçta şaşkına dönerek ne yapacaklarını bilemediklerini, kampanyanın genişlemesini durdurmak için uygun siyasi (ve başka) araçlar bulamadıklarını biraz önce belirtmiştim. Ancak kısa bir süre sonra, düşman kendine geldi ve karşı saldırıya geçmek için güçlerini örgütlemeye başladı. Kavgaya önce en azılı faşist gruplar, Ratnik'ler (mücahitler) ve Lejyonerler[39] sürüldü. Hitlerci Almanya'ya bağlılıklarını, nasyonal sosyalist ülkücü olduklarını saklamayan (Bulgaristan'a özgü bir nasyonal sosyalizm) bu faşistler görüşlerini, davranışlarını gizlemiyorlardı. Kamuoyu önünde de gözden düşmekten çekinmiyorlardı. Çünkü artık çoktan ne oldukları biliniyordu. Bunlardan hemen sonra, burjuva gazeteleri de, gizlice Bulgar ve yabancı gericiliğin desteğini de arkalarına alarak kavgaya atıldılar.

Yüksek görevlilerin "Önlemlerin Sovyetler Birliği'ne karşı alındığı izlenimini vermemek için çok dikkatlice hareket edilme-

li" uyarılarına rağmen polis de kavgaya girmede gecikmedi. Sofya'da eylemimize karşı polisin uyguladığı ilk büyük operasyon 5 Aralık'ta ansızın başlatılan arama taramaydı. Elde var olan tüm sivil ve resmi polis gücü harekete geçirilerek, Sofya'da SSCB ile pakt imzalanması çağrı ve bildirilerini dağıtan 121 erkek ve 30 kadın militan tutuklandı. Tutuklananlara karakollarda canice dayak atıldı, bir kısmı hapishaneye gönderildi, bir kısmı da ülkenin en ücra köşelerinde zorunlu ikâmetle cezalandırıldı. Polisin küçük kentlerde ve ülkenin binlerce köyünde uyguladığı baskı ve terör önlemleri de yine böyleydi ve üstelik daha da kabaca sürdürülüyordu. Tutukevleri tıklım tıklım dolduruldu, kışlalar, askeri depolar ve okullar da tutukevine dönüştürüldü... Başlangıçta hükümetin kini, eylemimizi örgütleyenlere ve etkinlikle çalışanlara karşı iken, daha sonraları, Sovyet önerisini desteklemek için imza veren ya da bu yönde konuşma yapan herkes polisin insafsız vuruşuna hedef oldu.

Hitlerci Almanya da olaya karışmakta acele etti. Sobolev eylemlerinin bu denli genişlemiş olmasından ciddi biçimde endişelenen Reich'ın lideri Hitler, Bulgaristan Başbakanı Bogdan Filov'u Salzburg'da gizli bir görüşme yapmak için çağırdı. 1941 yılının Ocak ayıydı. Avrupa'ya boyun eğdirmiş diktatör, Bulgaristan'ın derhal Üçlü Pakt'a katılmasını istediğini ültimatom vericesine bildirdi. Bunun ardından ödün vermeler geldi ve ödünler ülkenin trajik kaderini belirledi. 21 Ocak'ta Bulgaristan'ın "Mihver"e[40] girmesi sorunu Bakanlar Kurulu'nda görüşüldü ve olumlu sonuca bağlandı. 1 Şubat'ta Bulgaristan'daki Alman askerlerinin finanse edilmesi (ki her an Alman askerlerinin kuzey sınırlarından ülkeye dalması bekleniyordu) anlaşması imzalandı. Buna bağlı olarak, ülkede bulunan sivil ve üniformalı Alman uzmanları, bu kez açıktan açığa demiryollarını, köprüleri, tünelleri, havaalanlarını onarmaya, savaşa hazırlamaya, yenilerini yapmaya, depolar, üsler, kışlalar, hastaneler, radyo-telefon-telgraf hatları şebekesi vb. kısaca yakında Alman ordusunun hizmetine gerekli olan her şeyi hazırlamaya başladılar...

1 Mart 1941 tarihinde Bogdan Filov, Ciyena'da Bulgaris-

tan'ın Üçlü Pakt'a resmen katıldığını gösteren anlaşmayı imzaladı. Bununla, Bulgaristan'ın ve Bulgar halkının trajedisi başlamış oluyor, halk ve ülke yeniden devlet yöneticilerinin hainice işledikleri suçun cezasını çekmekle karşı karşıya geliyordu.

Her şeye rağmen Sobolev eylemlerinin siyasi sonuçları neydi, istenilen amaca varılmış mıydı?

Yanıt olumludur ve tereddüt göstermeden "evet" cevabı verilmelidir. Eylemlerle ulaşılan birinci sonuç, Bulgaristan'ın üçlü "Mihver"e katılmasının geciktirilmesiydi. Halkın direnişi olmasaydı, saray ve satılmış monarkofaşist hükümet daha önce "Mihver"e girecekti. İkincisi, eylemlerin geniş boyutlarda olması ve Hitlerci Almanya'ya karşı açık bir antipati duyulması, Filov'un (ve Çar'ın da) "Mihver" devletlerine karşı üstlendikleri yükümlülükleri, siyasi angajmanı azalttı. Üçüncüsü Sobolev eylemleri antifaşist Birleşik Cephe'yi güçlendirdi ve pekiştirdi. Dördüncüsü, bu eylemler, resmi makamlara, hükümete ve üstelik yabancı düşman güçlere de, Bulgar halkının, Yüce Sovyet ülkesine yıkılmaz bir dostluk, sevgi, minnettarlık duygusuyla bağlı olduğunu ve hiç kimsenin bu halkı büyük kuzey kardeşine karşı düşmanlığa itemeyeceğini, buna gücünün yetmeyeceğini bir kez daha ve kesinlikle göstermiş oldu. Halkın saraya ve hükümete verdiği bu ders, Hitler'in Bulgar ordusunu Doğu Cephesi'nde savaşa sürme girişimi sırasında çok daha büyük bir önem kazanmış oldu...

MK YEDİNCİ PLENUMU

MK Yedinci Plenumu'nun toplanması zorunluluğu, daha ben Moskova'dayken, Georgi Dimitrov ve Dış Büro'nun öteki üyeleriyle konuşurken belirtilmişti. Partinin iç yönetiminin de görüşü bu doğrultudaydı. Parti'nin Bolşevikleşmesinde tarihi bir rol oynayan Altıncı Plenum'dan bu yana, çok önemli olaylarla geçen dört yıllık zaman, şimdi artık Parti ve ülke için hayati olan yeni görevleri ortaya koyuyordu.

1940 yılı geçti ve Plenum'un tartışmasız güncelliğine rağmen biz bu görevi yerine getiremedik. Okuyucu bunun nedenini kavramıştır. Sobolev eylemleri, Parti'nin bütün güçlerini seferber etmemizi

gerektirmişti ve MK bütün öteki işleri ve görevleri ertelemişti.

Önemli bir neden daha vardı. Bu da Anton İvanov'un ülkeye dönüşünü beklememizdi. Bundan dolayı da Plenum'u ertelemiştik. Parti için bu denli önem taşıyan bir olay, Dış Büro'nun temsilcisinin katkısı olmadan ne hazırlanabilir ne de gerçekleştirilebilirdi. Anton İvanov da Dış Büro'nun temsilcisiydi.

Ve Aralık ayında (1940) Anton İvanov ülkeye geldi. Kuşkusuz gizli geldi, sahte kimlik ve pasaportla. O sırada Varna ile Odesa arasında işleyen Sovyet yolcu gemisi "Svanetiya" ile geldi.

Anton İvanov gelir gelmez de Politbüro'nun çalışmalarına katıldı. Daha ilk günlerde, Plenum'un Şubat ayının ikinci yarısında yapılmasını kararlaştırdık

Plenum'un pratik olarak gerçekleştirilmesi, örgütlenmesi, örgütlenme sekreterinin işlerinden olduğu için, günlük işleri aksatmadan, Merkez Komitesi'nin örgütlenme mekanizmasını harekete geçirdim.

Üç hafta kadar bir süre içinde, bütün parti il yöneticileri ya da il komiteleri üyeleri hazırladıkları raporlarla merkeze geldiler. Plenum'un genişletilmiş olarak yapılması gerektiği için, Politbüro ve MK üyelerinden başka bütün il komitesi sekreterleri de katılacaklardı. İl komitesi sekreterleriyle görüştükten sonra, onların hazırlamış oldukları hesap verme raporları (tarafımdan düzeltilip işlenen, notlarım ve değerlendirmelerimle birlikte) temeline dayanarak ana rapor taslağını hazırlayıp Anton İvanov ve Trayço Kostov'a sundum. Bundan sonra da, Politbüro'nun kararı gereğince, üçümüz, birlikte çalışarak, merkez yönetimin ana raporunu son biçimiyle hazırladık.

Gündem iki maddeden oluşuyordu:

BİR: İç durum ve uluslararası durumu içeren Ana Rapor'un okunması.

İKİ: Kararların kabulü ve yönetici parti organlarının seçimi.

Bir sorun daha vardı. Bu da, Plenum'un yapılacağı yerin belirlenmesiydi. Mevsim kış olmasaydı, sorun karmaşık sayılamazdı. Başka zamanlarda böylesi gizli toplantılar için en elverişli ve güvenceli yerler yakınımızdaki dağlardı (Vitoşa, Stara Planina, Lülin

ya da Plana gibi). Oysa şimdi, kış şiddetliydi ve bizi güvenilir bir çatı altı bulmaya zorluyordu. Bu görevi de Plenum'un hazırlanmasında ortaya çıkan öteki bütün uğraşlar gibi, yine ben yüklendim.

Şubatın ikinci yarısında, günlerden bir gün, Plenum çalışmalarına başladı. Tam güvenlik sağlamak için, Plenum'a katılanların iki kısma ayrılmasını, her grubun Sofya'nın ayrı ayrı yerlerde toplanmasını kararlaştırdık. Birinci grup, eski komünistlerden ve güvenilir bir yatağımız olan Tuşe Yançev'in yoksul evinde toplandı. Küçük, basık eski ev, başkentin proletarya semtlerinden biri olan "Konovita"da bulunuyordu. Plenum'un ikinci kısmı, "Lozenets" semtinde Mara Staneva'nın evinde yapılacaktı. Plenum'un birinci kısmını Trayço Kostov, ikinci kısmını ben yönetecektim.

Öyle ki o akşam, Plenum'un birinci kısmına katılacak olan bütün yoldaşlar, kimse görmeden T. Yançev'in evine geldiler.

Ev sahibi bütün gece karanlıkta, dışarıda nöbet bekledi. Güneş doğarken de onun yerini on beş yaşındaki kız aldı. Kızcağız, güya dışarıda oynuyordu. Gerçekte ise, gelip geçenlere dikkat ediyor, bir tehlike olursa haber vermek için bekliyordu...

Plenum'un birinci kısmı, tam önceden belirlenen saatte başladı.

Kolektif olarak hazırlanan ve Politbüroca onaylanan ana raporu (tek rapordu zaten) Trayço Kostov okudu. Sabaha karşı raporun okunması bitmiş, üzerinde görüşmeler başlamıştı.

Trayço Kostov'un genelleştirme konuşmasından sonra da gündemin ikinci maddesine geçtik: kararlar ve yeni merkez yönetiminin seçimi. Önceden belirlediğimiz süreden çok önce, öğleye doğru, Plenum Birinci Grubu çalışmalarını bitirdi.

İkinci grupla toplantıyı Mara Steneva Abla'nın evinde yaptık. Plenum'un bu çalışmalarına Merkez Komitesi üyeleri, parti il sekreterleri ve il komiteleri temsilcileri katıldılar. Yönetimin siyasi raporunu okudum. Plenum'un Birinci Grubu önünde okunan (Trayço Kostov tarafından) rapora orada yapılan konuşmalarda belirtilen görüşleri, Trayço Kostov'un genelleştirmesini de ekledim. Burada da toplantı çok canlı geçti. Orada hazır bulunanların hepsi görüşlerini belirttiler. Konuşmalarda, eleştirilerde ve incelemelerde, pratik mücadelenin taze ruhu egemendi. Şimdiye dek yapılan

işlerin değerlendirilmesi konusunda ve öne sürülen önerilerde ise haklılık, doğruluk ve realizm vardı.

Gerek rapor üstüne yapılan tartışma-incelemede, gerekse onaylanan kararda, Parti yönetiminin, Bulgar devrim hareketinin bütün görevleri konusunda tam bir görüş birliğinde olduğu yansıtılıyordu.

Yedinci Plenum çalışmaları ve kararları üstüne kısaca konuşmak gerekirse şunları anlatabilirim:

Gerek yönetimin ana raporunda, gerekse Plenuma katılanların konuşmalarında ve de sonunda onaylanan karar tasarısında partinin savaşkanlığının artırıldığı, ideolojik-politik düzeyinin yükseltildiği ve örgütsel bakımdan güçlendiği belirtiliyordu ki, bu herkeste hoşnutluk yarattı. Komintern Yedinci Kongresi'nden sonra, Dimitrovcu çizgi tamamen egemen olmuştu, sol sekter eğilimler ve görüşler yenilgiye uğratılmış ve tamemen reddedilmişti. Partinin tüm kadroları, eski ve yeni kuşaklar, merkez yönetimi etrafında kenetlenmişlerdi ve Bulgar devrim hareketinin görevlerini azimle yerine getirmeye başlamışlardı. Geçirdiğimiz süreçte bu tespit, bütün parti çalışmalarından çıkarılabilir. Ancak, 1940 yılının son aylarında, Dış Büro'nun önerisi gereğince Parti içi kampanya açmamız sonucu Parti birliği, kadroların Merkez Komitesi etrafında kenetlenmesi çok daha güçlendi. Parti'nin çizgisini ve görevlerini açıklamak için olduğu gibi dış siyaset çizgisindeki kimi aşırılık eğilimlerini düzeltmek için başlatılan bu Parti içi kampanya, Parti'nin tüm güçlerinin yoklanması, kadroların birbirleriyle kenetlenmesi ve Parti'nin sınıf mücadelesine hazırlığı kampanyasına dönüştü. Merkez Komitesi'nin bütün üyeleri, Parti'nin il komitelerinde özel raporlar okumuş, il komiteleriyle birlikte örgütlerin durumlarını incelemiştik ve hepimiz partinin yeni dönemin öne sürdüğü görevleri yerine getirmeye hazır olduğu görüşünde birleşmiştik. Komünist hareketin yeniden örgütlenmesi ve iki partinin (KP ve İP) birleşmesi tamamlanmıştı. Parti saflarının sosyal bileşimi de önemli ölçüde iyileşmişti. Öyle ki, parti üyelerinin hemen hemen dörtte üçü işçilerden, yoksul ve orta köylülerden oluşuyordu. Yönetici parti organlarının üyeleri ise, kentlerde çoğunlukla işçiydi. Öte yandan partinin kadın üye ve sempatizan sayısında da artış vardı.

Altıncı Plenum'dan sonra geçen yıllar içinde İşçi Gençler Birliği de önemli bir gelişmeye ulaşmıştı. Devrimci Gençlik Örgütü, Parti'nin yönetimi altında, yığın örgütlerinde de yoğun bir çalışma içine girmişti. Özellikle sınıf bilincine ulaşan halkçı üniversite öğrencilerini birleştiren, örgütleyen ve siyasi eyleme sokan BONSS'un çalışmaları çok iyi değerlendirilmişti.

Parti içi kampanya, yığın örgütlerindeki Parti çalışmalarının önemli ölçüde artırılmasının da barometresiydi. Devrimci mücadele, giderek daha çok yığınların dolaysız ve genel siyasi sınıf çıkarları için mücadele vermelerine dönüşüyordu. Merkez Komitesi ve Parti İl Örgütleri'ne bağlı kadın komisyonları da çalışmalarından dolayı övülmeye layık görüldü. Çünkü siyasi esneklik, gerçekçilik ve Marksist-Leninist ilkesellik göstererek çalışan kadın militanlara, her yere, tarafsız olan, üstelik hareketimize yabancı öteki kadın örgütlerine ve birliklerine, "yabancı alanlara" sokuluyor, Parti davasını buralara götürüyorlardı. Yardım Örgütü'nün başarıları da gittikçe genişliyor ve güçleniyordu. Kooperatif birliklerindeki komünistler de faaliyetlerini ve etkilerini artırmışlardı. Böylece kooperatifler ve üyeleri, partimizin ileride yapacağı direniş hareketinin, ekonomik ve siyasi dayanağı oldular.

Sobolev eylemleri de Plenum'da övgüyle dile getirildi. Dolaysız pratik sonuçlar alınmadan son bulmuş olmasına rağmen, bu kampanya bütün ülkeyi ayağa kaldırmış, ele güne karşı, Bulgar halkının kardeş Sovyetler Birliği'ne olan büyük, canlı, sönmez sevgisini göstermişti. Monarkofaşist hükümet, istesin istemesin, ileride atacağı adımlarında, hareketinde ve siyasi yükümlülük altına girdiğinde bu gerçeği göz önüne almak zorundaydı...

Plenum'un kararlarında önümüzde duran görevler de belirlenmişti. Parti'nin bundan sonraki dönemde örgütsel yönden güçlendirilmesi, üye sayısının artırılması ve sınıf bileşiminin iyileştirilmesi için bir dizi önlem alınmıştı.

Kararlarda yığınlar içinde çalışma konusuna önemli bir yer ayrılmıştı. Plenum, merkez yönetime, var olan yığın örgütlerinde yapılacak Parti çalışmaları için somut plan hazırlama görevini yükledi.

Plenum kararlarında, işçi, köylü, aydın, öğrenci gençlik arasındaki parti çalışmaları özellikle vurgulanıyordu.

Yedinci Plenum Parti'nin işçi sınıfı içindeki çalışması üzerinde özellikle çok durdu ve kabul edilen kararlarda da bu konu özellikle belirtildi.

Parti'nin dış siyaseti konusunda ayrı bir karar alındı. Bu karar "Bulgaristan'ın Savaşa Sokulmasına Karşı Savaş" başlığını taşıyordu. Bulgaristan'ın tarafsızlığının, barışın ve ulusal bağımsızlığın Hitlerci Almanya tarafından ve gittikçe artan büyük bir tehlikeyle karşı karşıya geldiğini belirten kararda, ülkenin savaşa sokulması tehlikesine de işaret ediyor ve uyarıda bulunuluyordu.

Plenum, olayların gidişinin, iktidarın Parti'ye karşı ağır bir darbe indirmesine yol açabileceğini belirterek, bütün Parti yönetiminin, Merkez Komitesi'nden en alt örgütlerine örgütlerin birbirleriyle işbirliği içinde bulunması gerektiğini vurguladı. Öte yandan, bütün Parti yönetimlerinde yedek komitelerin öngörülmesi, Parti disiplininin güçlendirilmesi, konspirasyon ilkelerinin korunması ve ajan-provokatörlerin sızmasına karşı mücadele verilmesi gerekiyordu.

Böylece Yedinci Plenum, Parti'nin ve bütün antifaşist hareketin temel görevlerini doğru olarak belirledi.

Yedinci Plenum, Parti'nin yeni yönetim organlarını da seçti.

Dış Büro'ya şu yoldaşlar seçildiler: Georgi Dimitrov, Vasil Kolarov, Stanke Dimitrov ve Georgi Damyanov. Politbüro üyeliklerine ise, Anton İvanov, Trayço Kostov, Tsola Dragoyçeva, Vlado Georgiev ve Radenko Vidinski.

Yedinci Plenum, zafer gününe dek, Parti'nin en son gizli plenumu olacaktı. Plenum'un yapıldığı şubat ayından, Hitlercilerin doğuya saldırıya başladıkları 22 Haziran'a kadar geçen zaman, dünya savaşının dikte ettiği olağanüstü gerginlikler dönemi oldu. Artık bütün Batı Avrupa'yı ele geçirmiş olan Hitler vebası nerelere kadar bulaşacaktı? Alman-Sovyet anlaşmasına bağlı olduğunu bağıra çağıra söyleyen Hitlerci diplomasinin gerçek anlamı neydi? Çünkü onlar bunu söylerken, Wehrmacht'ın zırhlı orduları Sovyet sınırlarını kuzeyden, doğudan ve güneyden çevrelemeye başlamıştı bile. Balkanlar ve Bulgaristan saldırgan Hitlerci stratejide nasıl bir yer alıyordu?

Zaman, bu soruların cevaplarını kısa bir süre sonra verdi.

Bulgaristan Başbakanı Bogdan Filov, 1 Mart günü Viyana'da Bulgaristan'ın Üçlü Pakt'a katılmasına ilişkin protokolü imzaladı. Biz bunu öngörmüş ve bütün Parti'nin ve demokratik kamuoyunun direnişe geçmesini sağlamak için mücadele vermiştik. Bu imzayla, monarkofaşizmin cinayeti artık bir olguydu. O günden sonra, Bulgaristan Hitlerci Almanya'nın uydusuna dönüşüyordu.

Daha o gün, Hitlercilerin Romanya'da toplanmış olan öncü birlikleri ve karargâhları Tuna Nehri'ni geçtiler. Ertesi gün Feldmareşal List'in 600 bin askerli ordusunun temel birlikleri ülkeye girmiş oldu.

Bir ay sonra 6 Nisan'da ülkemize girmiş olan Hitler askerleri Yunanistan'a saldırıya geçti. Yine o gün, Hitlerci Almanya ile faşist İtalya, aynı zamanda Yugoslavya'ya saldırdılar. Önce, on bir gün süren çarpışmalardan sonra Yugoslav ordusu teslim oldu. 1 Haziran'da ise, Girit Adası'nın düşmesiyle, güney komşumuzun da kahramanca direnişi son buldu.

19-20 Nisan günlerinde Bulgar ordusu Vardar Makedonyası'yla Ege Trakyası'na girdi. Bu topraklar "Bulgar yönetimi altına" veriliyordu. Bu, Yugoslavya'nın bozguna uğratılışından iki gün, Yunan ordusunun da Trakya'da teslim oluşundan bir hafta kadar sonra oldu. Bulgaristan, Üçlü Pakt'a girmiş olduğu için yükümlülüğü bulunmasına rağmen, Almanya'nın "Balkan Operasyonu"na kendi ordusuyla katılmadı. Her şeye rağmen, monarkofaşist hükümet, halkın iradesini göz önüne almak zorunda kaldı. Hükümet, Sovyetler'in ittifak önerisini reddedip ülkeyi "Mihver" devletlerine bağlarken, Bulgaristan'ı açıkça savaşa sokmaya da cesaret edemedi. Özellikle şimdi, bu dönemde, halktan bu denli soyutlanmışken, böylesi bir maceranın rejim için tehlikeli olacağını kestiriyordu.

Kuşkusuz, işgal edilen toprakların "Bulgarların yönetimine" verilmesi, Filov'un ileri sürdüğü gibi Nöyi Antlaşması'nın[41] haksızlıklarını ortadan kaldırmak demek değildi. Balkanlar'daki (ve Bulgaristan'daki) ulusal sorun Hitlerci Almanya'sının saldırı niyetlerine uygun olarak çözülmüştü. Öyle ki, Hitler Almanyası,

yalnızca işgal ettiği Yunanistan ve Yugoslavya üzerinde değil, hem bize verilen bu "yeni topraklar" üzerinde, hem de uydulaştırdığı Bulgaristan üzerinde olağanüstü haklar (stratejik, ekonomik, siyasi) elde ediyordu.

Bulgaristan'ın Üçlü Pakt'a katılması ve ondan sonraki olaylar, ülkenin siyasi ve ekonomik durumuna çok kötü bir etki yaptı.

Ülkede antifaşist ve devrimci hareketin genişlemesi olanakları, koşulları da kötüleşti. Öte yandan, ülkede Hitlerci askerlerin bulunuşu ve Hitlerci diktaya boyun eğmeyen iki komşu Balkan ülkesinin çiğnenmesi, burjuva muhalefetine felç etkisi yaptı (Sosyal demokrat, demokrat ve radikal partiler, Lyapçevci Sgovor, BHÇB'nin "Vrapça-1" kanadı, "Zveno" gibi muhalefet). Bunların faaliyeti hemen hemen tamamen durdu.

İhanet içindeki monarkofaşist rejime karşı direnişi örgütleme ve hoşnut olmayan halk yığınlarını kendi etrafında birleştirme yeteneğine sahip tek siyasi güç olarak Komünist Partisi kalıyordu. Yunanistan ve Yugoslavya'ya karşı savaşın bu ülkeler için dramatik bir sonuç vermesi ve köleleştirilmiş Avrupa'daki genel askeri-siyasi durum, önümüze güncel dış siyaset sorunlarının çözümünü koydu. Durumun çok karmaşık olmasına rağmen Parti, bir an bile derin kökleri bulunan kararlı enternasyonalist konumundan ödün vermedi, ayrılmadı. Daha Hitlercilerin Balkanlar'a saldırısı başlar başlamaz, Merkez Komitesi Yugoslav ve Yunan halklarıyla en yakın dayanışma içinde olduğunu belirtti. Aynı zamanda, hainçe bir kurnazlıkla "ulusal ideallerin gerçekleşmesiyle" yığınları aldatmaya çalışan rejimin şahlandırdığı büyük Bulgar şovenizmine karşı kararlı biçimde mücadele sürdürüyor, burjuvazinin bu siyasetini açıklıyorduk. Parti organı "Rabotniçesko Delo" gazetesi mayıs ayında şöyle yazdı: "Bulgar halkı, kendi geleceğini ve mutluluğunu, öteki Balkan halklarının parçalanmasında ve köleleştirilmesinde değil, onlarla kardeşçe işbirliğinde, halkların eşitliği ve kaderlerini kendilerinin belirleme hakkına dayalı işbirliğinde, emperyalizme boyun eğmede değil, emperyalizmin yıkılışı için savaş vermede görüyor." Yine bu yazıda, Balkan ülkeleri arasındaki ulusal ve diğer tartışmalı sorunlar ve öteki

sorunların gericiler ve emperyalistler tarafından değil demokratik güçler tarafından ve öncelikle de SSCB'nin yardımıyla çözüme kavuşturulabileceği belirtiliyordu.

Mayıs-haziran döneminde, Parti Merkez Komitesi Komintern'in ve Georgi Dimitrov'un tavsiyelerine uygun olarak, Bulgaristan'ın özgürlüğü ve ulusal bağımsızlığı adına tüm sağlıklı halk güçlerinin birleştirilmesi görevini ortaya koymuştu.

Trajik 1941 ilkbaharı yaklaşıyordu.

Üçüncü Bölüm

BÜYÜK SINAVLAR ARİFESİNDE SİLAHLI SAVAŞ ÇİZGİSİ

22 Haziran 1941

Bugünü her zaman hatırlayacağım.

Sofya Radyosu'nun haber merkezi, birkaç kez ısrarlı biçimde uyarıda bulunduktan sonra, sabahleyin tam saat yedide, olağanüstü olarak şu haberi verdi:

"Berlin. Alman Telgraf Ajansı bildiriyor... Bu sabah, Führer şu duyuruyu yapmıştır..."

Ve spiker sesine resmilik vererek ve büyük bir hoşnutluk duyduğunu belli ederek duyurunun geniş bir özetini okumaya başladı. Hitler, Alman halkına ve bütün nasyonal sosyalistlere seslenerek "Doğu'ya yönelik tarihi yürüyüye" geçildiğini duyuruyordu. Hitler bu duyuruyu yaparken kendisini Almanya'nın ve bütün uygar Avrupa'nın Mesih'i (kurtarıcısı) ilan ediyordu... "... Görevimiz, Avrupa Kıtasını, ölüm getiren Bolşevik tehlikesinden korumaktır. Tanrı, bu önemli kavgada bize yardım etsin..."

Kaçınılmaz olan artık gelmişti. Bütün benliğim bu müthiş olguya karşı isyan ediyordu, ne ki, her şey yeniden bunun bir gerçek olduğunu doğruluyordu... İçgüdüsel bir kararla gizli evlerimden biri olan Doktor Kiranov'un evinden çıktım.

... O günün anısı başkentin Hitlercilerin bayraklarıyla donatılmış sokak ve caddeleriyle beliriyor. Devlet dairelerinin, değişik kuruluşların balkonlarından, pencerelerinden sarkıtılmış Nazi bayrakları... Sokaklardaki hoparlörlerin metalik sesi beynimde uğulduyor. Hitlercilerin savaş bildirileri, cephe haberleri durmadan tekrarlanıyor. Ancak o günün anısını yansıtan manzarada bir sessizlik, tehlikeli bir suskunluk da var. Binlerce emekçi insanın, hoparlörlerin bulundukları yerlere grup grup toplanmış insanların suskunluğa, suskunlukla diş bilemeleri... Başkentin kenar mahallelerinde korkunç haberi duyan ve o an şaşkınlığa düşmüş emekçi insanların korkunç sessizliği... Emekçiler endişe içinde. Uzak, ancak sevilen, değerli o büyük ülkenin ansızın, kahpe-

ce saldırıya uğramasının, barışçı insanlarının, tarihin yeniden müthiş acılar içine attığı Sovyet insanlarının kaderinin verdiği endişe, uçurumdan aşağı itilen Bulgaristan'ın kaderinin yarattığı endişe...

Kavaklı Cadde'yi kesip, sessiz "Aksakov Sokağı"na sapıyorum. Uykuda gezer gibi yürüyorum. Henüz daha korkunç haberin etkisinden kurtulup kendime gelmiş değilim. Ancak, hepimizde refleks haline gelmiş bir alışkanlığı da unutmuyorum. Arkamda kuyruk, izleyici var mı diye de dikkat ediyorum.

Girmek istediğim apartman, Gestapo'nun binalarından birinin tam karşısında bulunan heybetli bir bina. Yürüdüğüm sokak, acele etmeden giriş kapısından içeri daldığım apartman tam güvenlik damgasıyla belirlenmiş yerler. Benim girdiğim apartmanda 48 No'lu dairede, Yüksek Askeri Mahkeme'nin güçlü kişilerinden ve Gestapo'nun çok iyi bildiği General Karov oturuyor...

Benim yöneldiğim daire ise bu generalin sahip olduğu katın tam üstünde. Dafina Glavinova'nın dairesi. Eski bir halk öğretmeni olan Glavinova'nın dairesinde Merkez Komitesi Politbürosu'nun gizli odalarından biri bulunuyor.

Trayço Kostov (Penkov) pencere önündeki masanın başına oturmuş, gözlüğünü çıkarmış, sanki baş ağrısına yakalanmış gibi öteki eliyle şakaklarını ovalıyor. Endişeli olduğu zamanlar yaptığı bir alışkanlık hareketi. Ancak, onu hiçbir zaman bu denli çok endişeli görmemiştim.

Anton İvanov (Dayı, İhtiyar) ise, tam tersine, hiddetini tutamadığı için odayı bir baştan öteki başa adımlıyor. Hiç ağzından düşürmediği sigarası odanın içini dumanla doldurmuş. Zaman zaman, sanki birisiyle tartışıyormuş gibi, el kol hareketleri yapıyor. Gerginlikten kızarmış yüzünde, alnına doğru artık kırlaşmış bir tutam saç dökülmüş. Her şeyi, yürüyüşü, jestleri, mimikleri, parlak mavi gözleri, çok hiddetli olduğunu gösteriyor. Ve hiddeti bizim "Philips"in durmadan yaydığı haber şimşekleriyle gittikçe artıyor: "Führer'in zırhlı tank birlikleri, artık Sovyet topraklarında kırk kilometre içerde ilerlemektedir. Yüzlerce Sovyet uçağı havalanmadan, alanda savaş dışı bırakılmıştır... Köyler, kentler, demiryolları,

şoseler bombalanıyor... Alman uçakları üç yüz kilometre içeriye dalıp bombalarını boşaltıyorlar... Askeri yorumcular, Bolşevik Rusya'nın, bu genel saldırıya altı haftadan fazla dayanamayacağını ortak görüş olarak bildiriyorlar..."

Bir saat önce, kapının zilini, önceden belirlenen biçimde çalarak sinyali verip içeri girdikten sonra ikisini de odada buldum. Dün bu odada yaptığımız uzun süren toplantıdan sonra, Trayço Kostov, hiç dışarı çıkmamış. Gözlerinin iyi görmemesi, geceleri sokağa çıkmasını engelliyor. Sofya sokakları da geceleri epeyce karanlık. Burada kalıp, Politbüro'nun bütün Parti Üyelerine ve sempatizanlarına, hızla değişen dünya siyasi durumunu açıklayıcı mektup taslağını hazırlayacaktı. Son zamanlarda, Parti sıralarında, Hitlerci Almanya'nın açıktan açığa doğuya yönelik bir yürüyüşe hazırlandığı gözlendiği için, rahatsızlık dolu sinyalleri, bize ulaşmaya başlamıştı.

Trayço Kostov'un önündeki masanın üzerinde, okunaklı ince yazısıyla yazılmış kâğıtlar, stenoyla yazılmış başka kâğıtlar göze çarpıyordu.

— Dikkat, dikkat! Burası Moskova ve bütün Sovyetler Birliği radyoları...

İbreyi Moskova'ya çekmiş olan radyonun başında heyecan içinde bekliyoruz.

— Sovyetler Birliği yurttaşları! Bugün, sabahleyin, saat dörtte, Sovyetler Birliği'ne karşı hiçbir ihtarda bulunmadan, savaş ilan ettiğini duyurmadan, Alman orduları ülkemize saldırdı...

Hafif bir gürültü ve parazitten sonra, SSCB Dışişleri Komiseri V. Molotov' un sesi duyuldu. Molotov, Bolşevik Partisi Merkez Komitesi'nin ve SSCB hükümetinin Sovyet halkına duyurusunu okumaya başladı. Endişeli, biraz boğuk, ancak, saldırganın bu korkunç hayasızlığı karşısında hiçbir paniğe kapılma duygusu vermeyen bir sesle, Molotov, dürüst bir biçimde, Hitlercilerin bu saldırıya başlarken var olan durumu açıkladı, Sovyet hükümetinin barışın korunması için bugüne dek ne denli çaba gösterdiğini belirtti.

"... SSCB hükümeti kahraman ordumuzun ve filomuzun, Sov-

yet havacılığının gözüpek şahinlerinin yurdun yüklediği görevi yerine getireceklerine ve saldırgana yakıcı darbeyi indireceklerine sarsılmaz bir güven beslediğini belirtir..."

... Sovyet Dışişleri Bakanı'nın konuşması on dakika kadar sürdü. Konuşmasını bitirirken, tarihi desleri anımsattı: "Bir zamanlar Napolyon'un da Rusya'ya karşı başlattığı savaşa halkımız Anayurt Savaşı'yla cevap verdi ve Napolyon yenilgiye uğratıldı... Kızıl Ordu ve bütün halkın, yurt için, namus için, özgürlük için açacağı Anayurt Savaşı bir çağrıya, bir parolaya dönüşecekti: "Davamızda haklıyız! Düşman yenilecek! Zafer bizim olacak!"

İki korkunç savaş arasında kısa süren barış dönemi kesinlikle son bulmuştu. Sovyet halkları için Büyük Yurt Savaşı'nın saati vurmuştu. Ekim Devrimi'nin, insanların büyük çabasıyla gerçekleştirilen dev sosyalist kazanımlarının şimdi kanla savunulması gerekiyordu.

Konuşmayı stenoyla yazan Trayço Kostov ayağa kalktı. Biz de kalktık. Kulaklarımızda duyurunun sözleri çınlıyordu. Yalnızca Sovyet ülkesinin, komünizmin anayurdunun varlığının tehlikeye düşmediğini anlıyorduk. Savaş şimdi tüm devrim davasını tehdit ediyordu.

Biz Bulgar komünistleri, antifaşistleri ve yurtseverleri için de büyük yurt savaşı başlıyordu. Aynı kötü günde, aynı saatte. Tarih, şaşkınlığa düşebilmek hakkını vermiyor kimseye, zaman kimseye biraz bekleme hakkı vermiyor...

Anton İvanov bas sesiyle:

— Halka bir duyuru yayınlamanın doğru olacağını düşünüyorum, dedi. Başlayan bu savaşın niteliğini açıklayalım. Ve sanıyorum, bunu hemen yapmamız iyi olur...

Trayço Kostov, sanki tam da böylesi bir öneri bekliyormuş gibi, başıyla "Evet" işareti verdi ve masanın üzerindeki stenoyla yazılmış kâğıtları eline alarak:

— Sizi beklerken, buraya bazı düşüncelerimi aktardım, dedi, şimdi bu duyduklarımızdan sonra, düzeltmek gerekiyor. Bazı eklemeler yapmak, tamamlamak gerekiyor...

Sözleri, hemen çalışmaya başlamamız için bir çağrı yerine geçti. Ancak bir güçlük vardı: Politbüro tam kadroyla hazır değildi.

Oysa önümüzde duran son derece sorumlu bir işti ve her zamankinden daha çok kolektif çalışma ilkesine uymak zorundaydık. Ne var ki, başka seçeneğimiz yoktu. Beş kişilik Politbüro'nun öteki iki üyesi, Sofya'da değillerdi. Olayın olağanüstü önemi, Politbüro'nun hazır bulunan üç üyesiyle harekete geçmesini, sorumluluğu yüklenmesini zorunlu kılıyordu. Kuşkusuz bu baş döndürücü olay karşısında, iki yoldaşımız, hemen Sofya'ya hareket edeceklerdi. Daha ertesi gün, meydana gelen durumu görüşmek ve gerekli kararları almak üzere Politbüro'nun genişletilmiş toplantı yapması zorunluluğu ortaya çıkmıştı.

Ve Trayço Kostov tarafından hazırlanan metin, Parti yönetiminin daha, Büyük Anayurt Savaşı'nın ilk gününde kabul edip dağıttığı o tarihi çağrı-bildirisinin hazırlanmasına temel oluşturdu. Bildiri, Sovyet ülkesine ansızın saldırıya geçilmesinden sonra, Parti'nin ve halkın hayreti ve geçirdiği sarsıntıyı belirtiyordu. Daha başlangıç kısmında, Alman halkını ve bütün dünyayı sonu gelmeyen, çıkışı olmayan bir savaşa sürükleyen Hitler'in mutlaka "kendi kafasını kıracağı" belirtiliyordu. Daha sonra, savaşın analizi yapılıyor, bu savaşın ağır, kanlı bir savaş olacağı uyarısında bulunuluyordu. Ayrıca, bildiride, saldırganların Sovyet halkının güçlü direnişiyle karşılaşacağına olan inanç belirtiliyordu. Bildiride daha sonra şöyle deniyordu: "Tarih, faşizmin SSCB'ye karşı başlattığı bu savaştan daha hunharca, daha emperyalist ve karşıdevrimci bir savaş tanımıyor. Ve de tersine, Sovyet halkının faşist saldırganlara karşı verdiği ve sonucu bütün halkların geleceklerini belirleyecek olan bu savaş kadar daha haklı ve daha ilerici bir savaş olmamıştır." Bildiride daha sonra, böylesi bir haklı savaşın, aralarında Alman halkı da olmak üzere, dünyanın bütün ilerici insanlarının sempati ve desteğini kazanamamasının olanak dışı olduğu belirtiliyordu. Çünkü deniyordu, Sovyet işçi ve köylüleri, bu savaşı, yalnızca kendileri için, kendi özgürlükleri ve gelecekleri için vermiyorlar, nefret edilen faşizmin baskı altına aldığı bütün halkların özgürlüğü ve geleceği için, bütün ülkelerin emekçilerinin özgürlüğü ve geleceği için de veriyorlar...

Bulgar halkının, evlatlarının kanını özgürlüğümüz için akıtmış olan Kardeş Rus halkına duyduğu derin sevgi hatırlatıldıktan

sonra, halkımızın mutlu geleceğe olan umutlarını, başkasına değil Sovyet halkına bağladığı, bildiride ayrıca belirtiliyordu.

Baştan sona kadar, Hitlerci saldırganlara karşı kin ve nefreti yansıtan bildiri, mücadeleye çağrı niteliğindeydi. Bildirinin sonunda şöyle deniyordu:

"Önümüzde çok büyük bir görev duruyor: Topraklarımızı ve ordumuzu, her ne olursa olsun, çapulcu Alman faşizminin amaçları yönünde kullanmalarına asla izin vermemeliyiz. Önümüzde, bu ağır savaşta, elimizden geldiği kadar Sovyet halkına yardım etmek görevi duruyor.

Hükümetin, bizi savaşa sokmak ya da ülkemizi faşist çapulcuların, eşkıyaların hizmetine vermek için yapacağı her girişime karşı uyanık olunuz ve en enerjik biçimde buna karşı çıkınız.

Alman faşistlerine ve çapulcularına tek tane buğday, bir tek parça ekmek verilmesin. Tek bir Bulgar onlara hizmet etmesin! ..

Görev başına!"

Bildiri metni tam olarak kesinleştikten sonra, küçük kâğıtlara binlerce nüsha basarak, Sofya Parti Örgütü aracılığıyla bütün ülkeye yaymayı kararlaştırdık.

Öte yandan, bundan sonra, gizli Parti organı "Rabotniçesko Delo" gazetesinin (Trayço Kostov redaktörüydü) yayınını durdurmayı kararlaştırdık. Olaylara ivedilikle tepki gösterme zorunluluğu, şimdiye kadar Parti organında basıp yayınladığımız Parti kararlarını ve öteki yazılı metinleri, bugünden sonra, ivedilikle ve güvenceli olarak dağıtılmaya elverişli (kimi durumlarda mektup içinde postayla göndermek için de) küçük kâğıtlara basıp yaymayı gerektiriyordu.

O gün incelemek üzere ele alınan sorunların hepsi ertelenmez sorunlardı. Ancak en acil şekilde çözüme kavuşturulması gereken sorun da kadro sorunuydu. Hükümetin, görevli Parti yöneticilerini ve öteki eylemcileri tutuklayarak başlayan direniş hareketini başsız bırakmak isteyeceğini, ilk iş olarak böyle yapacağını biliyor, bundan hiç kuşku duymuyorduk. Bu uygulama eski bir uygulamaydı ve her zaman önemli siyasal olaylar arifesinde uygulanıyordu. Şimdiki olaydan daha önemli hiçbir olay da yoktu. Öncelikle Merkez Komitesi üyelerinin, Politbüro üyelerinin ken-

di güvenlikleri için derhal önlemler almaları gerekiyordu. Öyle ki, hemen, herhangi bir kuşku duyduğumuz anda, hemen evlerimizi değiştirmeliydik ve tam gizlilik içine girmeliydik, teknik aygıtı yeniden gözden geçirip gerekiyorsa değiştirmeliydik ya da kısmen değiştirmeliydik. Dahası var: Parti yönetiminde olmayan kişilerle, Parti üyesi olsun olmasın, bağ kurmaktan mümkün mertebe kaçınmalıydık.

Parti için de ülke için de bu denli kritik dönemde, Trayço Kostov ve Anton İvanov büyük birer Parti strateji ustaları olduklarını gösterdiler. Parti İç yönetimi onlar sayesinde ve başlıca onların çalışmalarıyla, daha savaşın ilk günü, başını almış giden olaylar zinciri karşısında gereken doğru siyasi çizgiyi, tartışmasız doğru siyasi yönü saptayabildi. Bu siyaset, Hitlerci işgalcilere ve onların Bulgar yardakçılarına karşı ödünsüz biçimde silahlı savaşa geçmek siyasetiydi.

Çok fazla karmaşık olan siyasi durum ve ayrıca çözümü gereken sorunlar bir Plenum toplantısını gerektiriyordu. Merkez Komitesi'nin normal zamanlardaki çalışmalarında uygulama böyleydi. Ne var ki, şimdi ne zaman, ne de durum buna olanak veriyordu. Çünkü, bir Plenum'un yapılması özel olarak günlerce hazırlık gerektiriyordu. Ayrıca Plenum gibi bir toplantıyla bütün yöneticilerin getirilmesi, bunların bir yerde toplanması, tam da şimdi, çok zor koşullarda haddinden fazla tehlikeliydi. İşte hiçbir biçimde göze alınır cinsten olmayan bu riziko, Plenum yapılması olanağını ta zafer gününe kadar ortadan kaldırmış olacaktı. Plenum yerine, Politbüro'nun genişletilmiş toplantısını yapmaya karar verdik.

Politbüro toplantısının örgütlenmesi işine girişmeden önce, daha bu gece mümkün olduğunca fazla tirajda bastırabilmek için, Parti bildirisinin Merkez Parti Basımevi'ndeki çoğaltma işini sağlama bağlamam gerekiyordu.

23 Haziran akşamı Politbüro'nun genişletilmiş toplantısı çalışmalarına başladığı zaman, "4. Kilometre" denilen semtin yanı başındaki düzlüğe karanlık çökmeye başlamıştı. Toplantıyı bu semtte yapıyorduk. Akşamı beklememiz gerekiyordu. Sınanmış bir yatak olan Rayna Petleva Ana'nın kireçle boyalı beyaz evi

Özgürlük Parkı'nın bitimindeki düzlükte çiçekler, ağaçlar arasında tek başına duran bir evdi. MK, Petleva Ana'nın bu evini on yıla yakın bir süredir güvenilir bir sığınak olarak kullanıyordu. Parti için gerçekte, bir kale durumundaydı ve bu kaleyi koruyanlardan birini ya da ötekini daha yiğit göstermenin olanağı bulunmasa da, Rayna Ana'nın, bu alçakgönüllü Bulgar anasının kale komutanı olduğunu hemen belirtebiliriz. Bu yurdun evlatlarını, oğullarını, kızlarını, aranmakta olan sayısız yurtseveri, komünisti, üç çocuğundan ikisini yitirmek pahasına evine alıp barındıran bu yiğit kadın, okuma yönünden kör cahil, yazılı gerçekleri öğrenmemiş, sosyal adalet üzerine bir şey okumamış, ancak hangi sınıftan olduğunu şaşmaz biçimde kavramış, içgüdüsüyle sezip anlamış birisiydi. Yıllar yılı, az ya da çok mahkûmiyeti bulunan ya da ölüme mahkûm edilmiş gizlilik içindeki ve aranan birçok savaşçı, birçok Parti yöneticisi bu kadının evinde güvenlik içinde sığınak bulmuştu...

Önceden saptanan işareti vererek pencerenin camına birkaç kez vurdum. Birkaç dakika sonra evin kapısı açıldı. Rayna Ana'ydı.

Daha dünden haberi vardı ve evinde "savaş durumu" ilan etmişti. Toplantıyı yapacağımız oda, evin kuzeydoğusuna, çok gürültülü avluya bakıyordu. Yerde eski bir kilim seriliydi, öteki odaya doğru olan duvar dibinde ise bir döşek atılmıştı yere. Döşeği minder olarak kullanıyorlardı. Üzerine bağdaş kurup otururak toplantı yapıyorduk. Odanın alt kesiminde bulunduğumuz ve yere oturmuş olduğumuz için, pencereden, dışarıdan birinin bakıp görmesi tehlikesini önlemiştik. Kuşkusuz, bir rastlantı olarak herhangi bir konuk geldiğinde dışarıdaki nöbetçimiz Rayna Ana, büyük kızı Stanka (Sofya Parti Örgütü'ne bağlı bir eylemci ve dokumacı kadınların sorumlusu) ve on iki yaşındaki torunu Mitko, hemen bizi uyaracaklardı. Onlar bütün toplantı süresince, daha toplantı başlamadan önce de bütün gün ve bütün gece güvenliğimizi sağlıyorlardı.

Akşam geç vakit hepimiz odada toplanmıştık. Çağrılı olan herkes gelmişti. MK üyelerinden Hristo Mihaylov, Naço İvanov, Yordan Katranciev, Nikola Donçev, Angel Tsanve ve Politbüro

üyelerinin hepsi, Trayço Kostov, taşradan yeni dönen Radenko Vidinski ve ben. Donço (Anton Yugov) ülkenin güney bölgelerine gitmişti ve henüz dönmemişti. Politbüro Üyesi Anton İvanov ise, tam güvenlik için onun en sıkı konspirasyon kurallarına uyarak hareket etmesine önceden karar vermiştik. Öyle ki, yalnızca sıradan Parti üyelerine değil, MK üyelerine bile görünmekten kaçınarak, sadece Politbüro oturumlarına katılması gerekiyordu.

Politbüro'nun genişletilmiş toplantısı bir gece-gündüz sürdü ve 24 Haziran akşamı sona erdi. Savaş dolayısıyla ve yeni siyasi koşullarda ortaya çıkan bütün sorunlar en geniş biçimde, ayrıntılarıyla ele alınıp incelendi. Görüşmeler, Politbüro'nun toplantı arifesinde, bir gün ve bir gece içinde hazırladığı ve şimdi Trayço Kostov tarafından okunan raporun temelinde sürdürüldü. Trayço Kostov, daha önce hazırlanmış olan tezler gereğince ayrıntılı olarak konuştu. Ülkenin iç durumunu, uluslararası durumu geniş biçimde sergiledi. Parti'nin durumunu, mücadele gücünü açıkladı, şimdiye dek ulaşılan başarıları ve yapılan yanlışlıkları tam olarak içtenlikle ve eleştirigereken yerde bunu da açıkça yaparak Yedinci Plenum'dan bu yana geçen dönemin değerlendirmesini yaptı. Trayço Kostov konuşmasında, ülkedeki sınıf çatışmasının ve güçler dengesinin Marksist-Leninist analizini ortaya koyduktan sonra, tutulacak iç ve dış siyasi çizginin asıl yönünü ve bu siyasetin genel görevlerini belirtti.

Politbüro raporunun, partinin örgütsel durumu ve örgüte çekidüzen verilmesi, parti saflarının sıklaştırılması konusundaki kısmını ben okudum. Bu bölümde, ülkedeki tüm parti il örgütlerinin durumu inceleniyor, il komitelerinin Merkez Komitesi'yle bağlarının yeni biçimde düzenlenmesi, MK kararlarının komitelere ulaştırılmasının biçimleri açıklanıyor, partinin bütün il komiteleriyle güvenilir bağlantılar kurulması zorunluluğu üzerinde duruluyor, örgütsel yeni düzenlemeler belirtiliyor ve Merkez Komitesi'ne bağlı yeni yardımcı organlar kurulması öngörülüyordu. Raporun bu bölümünde gençlik içinde, sendikalarda ve yığın örgütlerinde, halkevlerinde, kooperatiflerde ve tüm meslek grupları içinde, kısaca bütün emekçi yığınlar ve halkçı aydınlar içinde en aktif biçimde çalışmanın zorunluluğuna parmak basılarak

ekonomik mücadelenin yeni yönleri belirtiliyordu. Halen de sorumluluğunu taşıdığım Yardım Örgütü ile kadınlar arasındaki çalışmalar yeni bir anlam ve daha büyük bir önem kazanmıştı.

Raporda, Halk Cephesi sorunu da özel bir önemle ele alınıyordu. Şimdiye dek güncelliğini yitirmemiş olan bu sorun, bugünden itibaren Parti politikası için çok daha fazla önem kazanmıştı ve emekçi yığınların dolaysız çıkarları korunarak, Parti'nin bu yığınlarla bağlarını daha çok genişletecek biçimde hareket edilmesi gerekiyordu. Ben de, Trayço gibi, bütün bu sorunları önceden hazırlanmış tezler gereğince ele aldım.

22 Haziran'ı 23 Haziran'a bağlayan gece, Dış Büro'yla özel bağlantı sorumlusu Emil Markov, ilk şifreli radyogramı getirdi. Jan tarafından imzalanmış (Jan, Georgi Dimitrov'un Merkez Komitesi'yle bağlantısında kullandığı takma adıydı) ve Velko adresine (Velko ise Anton İvanov'un Dış Büro ve Georgi Dimitrov'la radyo bağlantısında kullandığı takma adıydı) gönderilen telgrafta, kısa ancak çok önemli bir metin bulunuyordu: "Almanya'nın ansızın alçakçasına SSCB'ye saldırması, yalnızca sosyalizmin ülkesine değil, bütün halkların özgürlük ve bağımsızlığına indirilmiş bir darbedir. Sovyetler Birliği'nin korunması, aynı zamanda, Almanya'nın işgal ettiği ülkelerdeki halkların korunması demektir, Bulgar halkının da korunması demektir. O halk ki, yönetici sınıfları onu anti-Sovyet maceraya sokmak, Alman faşizminin işgallerine, soygunlarına yardımcı kılmak istiyorlar. Sovyet halkının savaşını kolaylaştırmak, Bulgar gericiliğinin anti-Sovyet planlarına karşı çıkmak, Alman faşizmine karşı savaşta Birleşik Cephe'yi güçlendirmek için, bağımsızlığı ve varlığı SSCB'nin zaferine bağlı olan Balkan halklarını köleleştirmek çabasındaki Alman ve İtalyan haydutlarına karşı halkların uluslararası birleşik cephesini oluşturma hareketini genişletmek için bütün önlemlerin alınması gerekir."

Radyogramdaki değerlendirme ve verilen talimat bizim için çok değerliydi, çok önemliydi. Hem de, genişletilmiş toplantı için Politbüro raporunu hazırlamakta, silahlı savaş yolu izlemeye ilişkin karar tasarısını belirlemekte olduğumuz bir sırada gelmişti.

Raporun incelenmesine herkes katıldı. Herkes, açık özeleştiri

anlayışını koruyarak, görev duygusu içinde, ele alınan sorunlarda görüşünü bildiriyor, raporda öne sürülen şu ya da bu görüşlere eklemeler, tamamlamalar yapıyor, Parti'nin düne kadar izlediği siyasi çizgiyi değerlendiriyor, belirtilen şimdiki görevlere eklemeler yapıyor, doğru bulduğu yanları vurguluyordu. Öte yandan içimizden herkes, Hitlercilerin saldırılarını halkın nasıl karşıladığını izlenimlerine dayanarak ayrıntılı biçimde anlatıyordu. Bunun önemi çok büyüktü. Parti, her zaman halkın nabzını tutmak istiyordu. Özellikle taşradan gelen yoldaşların izlenimlerinin değeri büyüktü. Sofya emekçilerinin ruh durumu, şimdi de, bütün ülkedeki emekçilerin durumunu gösterir bir barometreydi. Yapılan konuşmalar bunu gösterdi. Ruse'den gelen Naço İvanov'un izlenimleriyle Gabrovo'dan gelen Radenko Vidinski'nin ve Plovdiv'den gelen Hristo Mihaylov'un izlenimleri aynıydı. Kısacası, bu önemli sanayi merkezlerindeki proletarya savaş haberini büyük bir endişe, hiddet ve öfkeyle karşılamıştı. Öfke dalgası köyleri de kaplıyordu, esnaf ve zanaatkârlar, dürüst aydınlar, yani halkın büyük çoğunluğu da Hitlercilerin saldırılarını hiddetle karşılıyordu. Savaş, burjuvazinin kimi kesimlerinde de, ticaret ve sanayicilerden bunalım geçirenler ve üstelik Bulgaristan'ın "Mihver" arabasına bağlanmasından sonra ekonomik yönden iflasın eşiğinde olan çevrelerde de hoşnutsuzluk yaratmıştı. Yalnızca faşizan burjuvazi, Hitlercilerle dolaysız bağlantıları olanlar ve kuşkusuz yönetici çevreler hoşnuttu. Evet gözlemler şu genel kanıyı doğuruyordu: "Büyük Bulgaristan"ın yeniden kurulacağı hayalinin zehri (ki iktidar bu "zehrin" gücüne çok bel bağlamıştı) halkın çok az bir kesimini etkilemişti, halkın Almanya'ya yakınlaşılmasından duyduğu hoşnutsuzluk genel sosyal ekonomik bunalımla doğru orantılı olarak artıyordu. Bunalım ise bütün ülkeyi sarmakta ve artmaktaydı. "Yeni bir çağın gelmesi"yle bol keseden yapılan vaatlere rağmen, bütün ülkede karne sistemi uygulanmaya, açık ve gizli biçimde besin maddeleri toplanıp, öteki tüketim maddeleri ve hammaddeler depo edilip Almanya'ya gönderilmeye başlanmıştı. Fiyatlar yükselmeye, Leva'nın değeri tehlikeli biçimde düşmeye, ülkede birçok fabrika birbiri ardına çalışmasını durdurmaya ve yığınsal olarak işçiler sokağa atılmaya baş-

lanmıştı. İlkbaharda ülkeye yerleştirilen 600 binlik Hitlerci ordunun beslenmesi de, Bulgar ekonomisi için ek bir külfet olmuştu. Bu ordu, Yunanistan ve Yugoslavya'ya saldırıya geçmeden önce bütün ülkede büyük bir çekirge sürüsü gibi tüketim felaketi yaratmıştı... Daha başlangıçta, Almanya'yla ittifak kurmaktan hoşnut olmayan halk (Birinci Dünya Savaşı'nda bu yüzden uğradığı savaş felaketinin zararları henüz tazeydi, insanların anılarında), şimdi barış içindeki Sovyet ülkesine karşı böyle sinsice saldırıya geçilmesi karşısında kendiliğinden ve derinden gelen bir kin ve nefret duymaya başlamıştı. Bulgar halkı, ülkesinin sesi soluğu çıkmayan bir uyduya, Hitler Almanyası'nın hammadde kaynağına dönüştürüldüğünü açıkça görüyor, patlak vermiş savaşa dolaylı katılmakla dolaysız katılma arasında bir tek adım kaldığından, ülkenin uçurumun kenarına getirildiğini anlıyordu. Özgürlüğünü ve tarihte devlet olarak varlığını korumasını kardeş Rus halkına borçlu olan Bulgaristan, şimdi bu halka karşı, kardeş kavgasıyla, saldırıya sokulmak tehlikesiyle yüz yüzeydi...

Toplantı sırasında, yere, minderin üzerine koyduğumuz radyodan (iç duvar dibine koymuştuk, dışarıdan duyulmasın diye) verilen savaş haberleri, hepimizdeki endişeyi artırıyordu.

Ne var ki, Göbels'çi propaganda yaygarası arasında iki, kısa, ancak çok anlamlı haber de dikkatimizi çekmişti. 22 Haziran akşamı, Winston Churchill, Londra Radyosu'ndan, hükümetinin bildirisini okuyarak, İngiltere'nin Almanya'ya karşı savaşan SSCB'ye yardıma hazır olduğunu bildirmişti. İkinci haber okyanus aşırı bir ülkeden, Birleşik Amerika'dan geliyordu. ABD Cumhurbaşkanı Franklin Roosevelt, ülkesinin, Sovyetler Birliği'ne maddi yardıma hazır olduğunu bildiriyordu. Öte yandan, aynı zamanda, yurtsever, anti-Petain'ci "özgür Fransa" Komitesi Başkanı General De Gaule şöyle demişti: "Fransa halkı, Almanya'ya karşı verdiği savaşta Rus halkını destekleyecektir..."

O gün, Politbüro'nun geniş toplantısında alınan kararlar, Parti'nin, başlayan anti-Sovyetik savaş ortamında uygulayacağı yeni siyasi çizgiyi belirliyordu. Kararlarda formüle edilen ana görev, Parti ve tüm halkı monarkofaşist rejimi alaşağı etmek ve halk demokrasisi iktidarını kurmak için tam olarak seferber etmekti. Bu

görev, parti çalışmalarının biçim ve araçlarında değişiklik, yeni örgütlenmelere gitmek zorunluluğunu ortaya çıkarıyordu. Odak noktada silahlı savaş sorunu duruyordu. Ülkenin bütün bölgelerinde, derhal, partizan hareketinin başlatılması zorunluydu. Partizan çetelerinin ilk görevleri de tamamen Hitlercilere hizmet eden bütün ulaşım, telefon-telgraf şebekesinde baltalama hareketine gitmek, demiryollarını, tünelleri, köprüleri bombalamak, havaya uçurmak ve böylece Alman cephe gerisinde düzensizlik yaratmak, Doğu Cephesi'ne asker ve mal sevkine engel olmaktı. Öte yandan, ekonomide ve özellikle sanayi dallarında sabotaj, zarar verme eylemleri örgütlemek gerekiyordu. Zaten sanayi ürünlerinin hemen hemen hepsi Almanya'ya aşırılıyordu. Bu sabotaj hareketleri için özel vurucu grupların oluşturulması gerekiyordu. Köylünün elinden hayvanının, ekininin alınarak Hitler ordularına gönderilmesini önlemek için, güçlü bir direniş yaratmak amacıyla, bu hareketin köyleri de kapsaması zorunluydu. Besin maddelerinin saklanması, saklanmadığı zaman da yok edilmesi, ağaların tarlalarında biçilmiş ekinlerin yakılması, Almanya'ya ihraç için süt ürünleri hazırlayan mandıraların yakılıp yıkılması, sütlü ürünlerin yok edilmesi türünden eylemler yapılmalıydı.

Özellikle, yeni durumda, çarlık ordusu içindeki çalışmalar büyük bir önem kazanıyordu. Genişletilmiş toplantıda, her ne pahasına olursa olsun, Bulgar ordusunun Sovyetler Birliği'ne karşı savaşa sokulmasına izin verilmemesi görüşü kesinlikle belirtilmişti. Dahası var: Ordunun monarkofaşist devletin bir aracı olarak halkın direnişini kırmasının önlenmesi için giderek tarafsızlaştırılması ve sonra da, satılmış rejimi alaşağı edip Hitlercileri ülkeden kovmayı kolaylaştırmak için antifaşist savaşa çekilmesi gerekiyordu.

Kararlarda, başlayan mücadelenin temel sorunu olan ittifaklar sorunu da ele alınıyordu. Hepimiz, antifaşist bayrak altında başlıca Bulgar Halk Çiftçi Birliği'nin üyelerini, sol kanattan olanları da, öteki kanatlardan olanları da, toplamak için son derece çaba gösterilmesi zorunluluğu duyuyorduk. Öte yandan, sosyal demokratların, Zveno'cuların, radikallerin, şu ya da bu ölçüde rejime karşı muhalefette bulunan ve Bulgaristan'ın ulusal kurtu-

luşunu düşünen her siyasi çevrenin, eski siyasi parti ve akımların ve tüm faşist olmayan toplumsal grupların yardımını aramamız gerekiyordu. Burada, batı ülkeleriye bağlantılı olan, ekonomik bakımdan Batılılarla ilişkide bulunan bir kesim burjuva muhalefetini de (demokratlar, halkçılar, milliyetçi liberaller) göz önünde tutuyorduk. Partimizle her türlü Halk Cephesi ilişkisini kesmiş (Alman-Sovyet Paktı'nın imzalanmasından sonra) olan bu kesim, şimdi, uluslararası durumda tamamen karşıt bir durum meydana gelince, antifaşist cephenin yeni yedek potansiyelini oluşturuyordu ve göz ardı edilemezdi. Churchill ve Roosevelt'in Sovyetler Birliği'ni destekleyen demeçleri ve dünya çapında reel antifaşist koalisyon cephesinin belirtileri bizim de burjuvazinin bu kesimleriyle antifaşist cephe kurma umutlarımızı artırıyordu.

Önde duran görevlere uygun olarak, Politbüro'nun genişletilmiş toplantısı somut örgütsel kararlar da aldı. Partizan hareketini, sabotaj işlerini ve ordu içindeki konspiratif çalışmaları yönetmek için Merkezi Askeri Komisyon kuruluyordu. Geçmiş dönemlerin, özellikle 1923-1925 döneminin deneyleri ve yanlışlıkları dikkatlice değerlendirilerek, bu komisyonun Merkez Komitesi ve Politbüro'ya bağlı yardımcı organ olarak çalışmasını kararlaştırdık. Bunun için de Askeri Komisyon'un başına Merkez Komitesi üyesi getiriliyor ve doğrudan doğruya bir Politbüro üyesi tarafından da denetleniyordu. Askeri Komisyon'un yöneticisi olarak Hristo Mihaylov'u seçtik. Politbüro tarafından denetlenmesi görevi ise bana (tutuklandığım ağustos ortalarına dek) verildi.

Parti yönetiminin yeniden örgütlenmesi, Merkez Komitesi'nden Parti il komitelerine değin, tüm Parti yapısını kapsıyordu. Her il komitesinde derhal askeri komisyonların kurulması, bu komisyonların, kendi bölgelerinde silahlı mücadeleyi örgütlemeleri ve yönetmeleri, oradaki askeri birlikler içinde gizli çalışmalara başlamaları gerekiyordu. Kimin kimi denetleyeceği, kimin kimden talimat alacağı sorunu da özel olarak ele alınmış ve karara bağlanmıştı. Öyle ki, askeri işlevleri doğrudan doğruya siyasi yönetim denetleyecekti. Bu ilke gereğince, askeri il komisyonları, Parti il komitelerinin yardımcı eylem organları olarak çalışacaklar ve il komitesinin bir asli üyesi tarafından yönetileceklerdi. İl komitelerinin Mer-

kez Komitesi'yle bağlantısını sağlamak için derhal Sofya'da ve diğer illerde yeni buluşma yerleri, parolalar ve gerekirse yeni gezici kuryeler saptamak gerekiyordu.

Toplantıda, Politbüro'nun geçici bir süre için "Rabotniçesko Delo" gazetesinin yayınını durdurma, bildiri ve duyuruların sayısını artırma kararı onaylandı. Sovyet hükümetinin Molotov tarafından Moskova radyosunda okunan bildirisinin küçük kâğıtlara basılıp (partinin merkez matbaasında ve il komitelerindeki teksir makinelerinde) ve daha sonra el yazısıyla da çoğaltılıp dağıtılmasının gerekli olduğunu düşündük.

Bir yığın görev içinde–ki hepsinin vakit geçirmeden yerine getirilmesi gerekliydi– yönetici parti kadrolarının korunması görevi birinci sıradaydı. Merkez Komitesi üyeleri RMS (İşçi Gençler Birliği) üst yöneticileriyle birlikte, il, kent ve yöre örgütlerinin komitelerinin üyelerinin de derhal gizliliğe geçmeleri gerekiyordu. Aktif parti ve RMS eylemcilerinin de tutuklanma tehlikesine karşı gizliliğe geçmeleri zorunluydu. Öte yandan, ordu içinde çalışmakta olan ve polisçe komünist parti üyesi ya da sempatizanı, RMS'li oldukları bilinen yoldaşların da derhal ordudan ayrılmaları, parti çalışmalarına dışarıdan devam etmeleri ya da partizan birliklerinde toplanmaları gerekmekteydi. Sürgün edilmiş ve toplama kamplarına atılmış yönetici yoldaşlar da, hemen bulundukları yerlerden kaçıp savaşa katılmalıydılar. Ele geçmemiş ancak gıyablarında ölüm cezaları ya da başka ağır cezalar verilmiş olan komünistlerin ve RMS üyelerinin partizan gruplarına girmeleri gerekiyordu. Bütün Parti ve RMS üyeleri silahlanmak ve doğrudan doğruya antifaşist mücadeleye katılmak için hazır duruma gelmekle yükümlendiriliyorlardı.

Genişletilmiş toplantı Sofya'daki yönetici Parti organlarıyla bütün ülkedeki örgütler arasındaki bağları güçlendirmek için önlemler de aldı. En sonunda, bütün il komiteleri sekreterlerinin Sofya'ya çağrılarak, kendilerine Merkez Komitesi'nin en yeni kararlarının duyurulması ve kabul edilen program çerçevesinde derhal nasıl harekete geçecekleri konusunda bilgi verilmesi de kararlaştırıldı.

24 Haziran günü akşam geç vakit Politbüro'nun genişletilmiş toplantısı çalışmalarını bitirdi. Herhangi bir olay, tehlikeli bir

durumla karşılaşmadık. Geldiğimiz gibi, birer birer, sessizce evden çıktık. Çok önemli bir iş bitirmiştik. Ancak daha da önemli işler duruyordu önümüzde.

SAVAŞ YOLUNDA

Genellikle büyük işleri küçük ve sessiz sedasız yapılan işler hazırlıyor. Benim söylemek istediğim, o yıllarda, Merkez Komitesi'nin normal çalışmasını sağlayan etkili, sessiz sedasız ve hızlı bir tempoyla ve esnek biçimde çalışan özgül örgütsel teknik aygıttır. Teknik aygıt denmesine rağmen, bu aygıttaki işler çok yüksek siyasi içeriği olan, durmadan rizikolarla karşı karşıya kalan ve son derece çok, sorumlu işlerdi.

Kısaca özetlemek gerekirse, Merkez Komitesi'ndeki teknik işler (ya da sekreterlik işleri) şu işlerin yürütülmesiydi: İl komiteleriyle bağlantıları sağlamak, Parti basım işleri ve yazılı basının dağıtımı, gizli evler ve buluşma yerleri, kuryeler, illere gönderilecek irtibat elemanları, Parti kanalları sağlamak. Bu işlerden hangisinin ötekinden daha önemli olduğunu söylemek çok zor. Bu işlerden herhangi birinin yanlış yapılması, sekteye uğraması öteki tüm işlerin bozulmasına ve Merkez Komitesi için doğrudan doğruya tehlike yaratmasına yol açabilirdi. 1923 yılından bu yana geçen gizli çalışmalar döneminde bu hep böyle olmuştur ve zafer gününe dek de böyle oldu. İşte bundan dolayı, teknik aygıtın doğru düzenlenmesinin ve teknik kadronun iyi seçilmesinin önemi çok büyüktü. Hemen hemen bütün gizlilik içindeki çalışmalar döneminde, merkez teknik aygıt ve teknik işlerden sorumlu olan kişinin Merkez Komitesi Örgütlenme Sekreteri olması, bu işlerin ne denli önemli sayıldığını göstermektedir. Bu özel çalışma alanını doğrudan doğruya işlevsel olarak yönetecek yoldaşın, genellikle, sınanmış, enerjik, becerikli, derhal harekete geçmesini bilen, örgütsel deneye sahip, konspiratif işlerde ustalığını göstermiş bir yoldaş olması gerekiyordu; böyle bir yoldaş aranıyordu her zaman.

İlk iş olarak, Merkez Komitesi Teknik İşler Sekreteri Nikola Pavlov'un gereğinden fazla olan görevlerini ve sorumluluklarını azaltmaya başladık. Teknik işleri yürütmekle birlikte, Merkez Ko-

mitesi'nde eşinin de her bakımdan yardımıyla dağıtım ve postalama işlerini de yapıyordu. Bu ana dek (artık üç yıldır) Nikola ve eşi Pışta Pavlova, hiçbir yanlışlık yapmadan karmaşık ve rizikolu işleri çok iyi yapıyorlardı. Ancak, yeni koşullar ve yeni görevler onların işlerini en az on kez artırmıştı; güçlükler de artmış, rizikolar da artmıştı. Bu yüzden Nikola Pavlov'a yardımcı bir yoldaş vermeyi, bu yoldaşın MK ile il komiteleri arasındaki bağlantıyı sağlama işlerini yürütmesini kararlaştırdık.

Bu yeni yoldaş, İnşaat Mühendisi Georgi Minçev'di. Önceleri Çekoslovakya'da okuduğu dönemde, ülkedeki MK ile Moskova'da bulunan Georgi Dimitrov arasındaki bağlantı kanalında çalışan Minçev, ülkeye döndükten sonra, Sofya Parti Örgütü'nde sürekli olarak çalışmaya başlamıştı. Bir operasyon sırasında polisin eline düşmüş, tutuklanmış ve mahkemede on yıl hapis cezasına çarptırılmış, bu cezanın dört yılını da yatmıştı. Öyle ki Minçev, Parti stajına hiç de az sayılmayan bir hapislik stajı da eklemişti. Bu ise, onun durumundaki bir konspiratör için az zenginlik sayılmazdı...

Kuryelerimiz ve müfettişlerimiz aracılığıyla çağırdığımız Parti il komiteleri sekreterlerinin acele olarak Sofya'da direktif almak için toplanmalarını beklerken, Hristo Mihaylov'u aradım. Kendisine, Politbüro'nun Merkezi Askeri Komisyonu'na girmelerine karar verdiği kişilerin isimlerini verdim. Bunlar, düne kadar Sofya Parti Örgütü'nün sekreteri olan Goço Grozev (şimdi ise bu örgütün yönetim kurulundaydı), RMS MK Üyesi ve Temsilcisi İvan Maslarov yoldaşlardı. Sınanmış parti fonksiyonerlerinden Dimo Dilçev ve Boyan Dılgaranov yoldaşları da en yakın bir zamanda Askeri Komisyon'a çekmeyi düşünüyorduk. Hristo Mihaylov hepsini yeterince iyi tanıyordu. Ve de, hemen kabul etti. Artık onun yapacağı iş, Komisyon'da görevleri ve sorumlulukları bölüştürmekti. Mihaylov'a, örgütün somut olarak yapısı ile, uygulamaya derhal başlaması gerekli olan hareketin biçim ve araçların saptamak ve Politbüro'nun onayına sunmak görevi verilmişti. Askeri Komisyon, Politbüro'ya bağlı idi ve doğrudan doğruya onun yönetimi altında görevlerini yerine getirmekle yükümlüydü. Bu ilke, değişmez ve zorunlu olarak korunmalıydı.

Hristo Mihaylov, çok geçmeden Askeri Parti Örgütü'yle ilgili tasarıyı hazırladı. Hazırladığı tasarıya göre, Askeri Komisyon'un yapısı ve yapacağı eylemler, Parti'nin 1924-1925 dönemindeki Askeri Örgütü'nün yapısından ve eylemlerinden pek farklı değildi. Bu da doğaldı. Birbirinden uzak bu iki dönemde gerek sosyal politik mücadelenin tarafları, gerekse savaşın dolaysız görevleri birbirine çok benzeşiyordu. O dönemin deneylerinden azami ölçüde yararlanılabilirdi. Ayrılıklar da vardı kuşkusuz. Bu ayrılıklar yalnızca politik sınıf çatışmasının Almanya-Sovyet savaşıyla ortaya çıkan yeni özelliklerinden ileri gelmiyordu. Mücadele biçimleri, boyutları ve araçları bakımından önemli ayrılıklar vardı. Bunlar da tarihi derslerden ileri geliyordu. Biz bu deneyi çoktan edinmiştik, iliklerimizde, sinirlerimizde taşımıştık. Çıkartılan derse gelince, bu ders, siyasi düşüncemizin odağında şaşmaz ve kesin bir yer tutuyordu. Bir zamanlar kendi sırtımızda duymuştuk sol sekter yanlışlıkların acısını. Bundan dolayı, Askeri Örgüt'ün başına buyruk olarak hareket etmesinin ne büyük tehlikeler doğuracağının bilincindeydik. O eski dönemde o denli kanla ödediğimiz yanlışlıkları şimdi tekrarlamaya hakkımız yoktu. İşte bundan dolayı, askeri işleri, hiçbir koşula bağlamadan Parti MK Politbürosu'nun yönetmesi gerekiyordu.

Haziranın sonunda Sofya İl Komitesi Askeri Komisyonu'nu kurduk. En elverişli kişileri teker teker ele alıp üzerinde düşündükten sonra Dimo Diçev'i seçtik. 1925 Nisan olaylarından sonra ölüme mahkûm edilen Dimo Diçev, hayatının on yılını demir parmaklıklar ardında geçirmişti. Hapishaneden çıktıktan sonra, Uluslararası Lenin Okulu'nda okumak için Moskova'ya gönderilmişti. İspanya İç Savaşı sırasında Diçev uluslararası antifaşist tugaylarda savaştı. Yüksek siyasi nitelikleri ve savaşkanlığı dolayısıyla İspanya Komünist Partisi MK Uluslararası Şubesi'nde "Özlük İşleri" şefi oluyor. İspanya Cumhuriyeti'nin yenilgiye uğratılmasından sonra Dimo Diçev, Dış Büro'nun kararıyla yurda dönüp var gücüyle mücadeleye katılanlar arasında yerini aldı. Parti görevi neyi gerektiriyorsa, her yerde onu yaptı, kendisine gösterilen güveni kırmadı. Şimdi de verilen görevi en iyi biçimde yapacağından kimse kuşku duymuyordu.

Kiranov'ların evinde telefon çaldığında, haziran ayının son günü sabahın erken saatleriydi. "Özür dilerim, ismim Kirço. Küçük hanım Veselka'yla konuşabilir miyim?" Gerçekten de bu evde Veselka adında bir kız vardı. Kiranov'ların küçük kızlarından biriydi. Ancak, telefon edenin "Kirço" olduğunu söylemesi, beni çağırdığını gösteriyordu. Parolamız böyleydi. Gerçekte telefon eden Georgi Minçev'di. Fazla konuşmadan ve önceden belirlenen sözlerle taşradan bir birinci sekreterin geldiğini bildirdi. Daha o akşam buluşma sağlanmasını istedim.

Plovdiv Parti Örgütü İl Komitesi Üyesi Georgi Ganev idi. Derin gizliliğe geçen Plovdiv Parti İl Komitesi Birinci Sekreteri Petır Çengelov'un yerine geliyordu.

Plovdiv örgütünün temsilcisi Georgi Genev'e alınan kararlar hakkında bilgi verdim. Dünyadaki ve ülkemizdeki siyasi ve askeri durumun yorumunu yaptım ve bundan sonra da, aldığımız kararların özüne uygun görevin niteliklerini ayrıntılı olarak anlattım.

Plovdiv Parti Örgütü, olayların birdenbire değişmesini birlik içinde, sağlıklı ve harekete hazır olarak karşılamıştı. Büyük bir kent ve işçi merkezi olan, siyasi yönden bilinçli ve örgütlü proletaryası bulunan Plovdiv, öteden beri Parti'nin sağlam üslerinden biriydi. Sayısız sınıf kavgalarında çelikleştiği ve sağlam devrimci gelenekleri olduğu için Plovdiv Örgütü, devrimci hareketimizin bütün trajik anlarında şaşkınlık göstermeden ve yolunu şaşırmadan hayatiyetini sürdürmüş, ayakta kalabilmiştir.

Gelen ikinci yoldaş, Yambol Parti İl Örgütü'nde MK temsilcisi olarak görev yapan Dimitır Dimov'du. Bulgar devrim hareketinin eski savaşçılarından biri olan Dimov, o korkunç Nisan olayları sırasında ölüme mahkûm edilmiş, sonra affa uğrayarak ömür boyu mahkûmiyetle ülkenin karanlık zindanlarında çile doldurmuş, 15 yıl içerde yatmış kahraman "Nisancılar"dan biriydi. Ta 1940 yılında serbest bırakılmışlardı. Daha 23 yaşını bitirmeden hapishaneye düşmüş olan genç Dimitır 1940 yılının ilkbaharında hapishaneden çıktığında olgun, kavgalardan yorgun düşmüş, hastalıklardan dolayı çökmüş durumdaydı. Ne var ki, gerçek savaşçı için, görevi ertelemek söz konusu olamazdı ve Dimitır Dimov da zindandan çıkar çıkmaz yeniden Parti içindeki

yerini almıştı. Onun bize getirdiği haberler özendiriciydi; komünistlerin öncülüğündeki Yambol proletaryasının savaşkanlığını ve devrimci atılımlarını gösteriyordu. Özellikle son yıllarda ve savaştan hemen önceki aylarda yapılan grevlerin düzeyi çok iyiydi. Bu yöre ise, Bulgar-Türk sınırına yakın olduğu için, savaş, daha ağır toplar ateşlenmeden önce, yarattığı büyük endişeyle burada kendisini dayatmıştı.

İlin kendi sorunları vardı. Dimov, komşu Burgas ilindeki parti örgütünün durumundan dolayı duyduğu endişeyi dile getirdi. Siliven iliyle karşılıklı ilişkileri iyiydi, çünkü orada MK Üyesi İvan Grudev gibi sağlam bir yönetici bulunuyordu. Ancak, doğrudan durmadan saldırılar geliyormuş ki, Yambol son derece büyük bir çabayla bunları önleyebiliyormuş. Dimov, belki de, diye düşünüyordu, hükümet (Burgas siyasi polis şefinin adını anarak, kurnaz ve deney sahibi bir düşman olduğunu belirterek) Burgas komünistleri arasına ajan yerleştirmişti, birbiri ardınca tutuklamalara gidilmesi başka türlü açıklanamazdı... Ve bizim önlem almamızı istiyordu.

Politbüro'nun kararlarını ayrıntılı olarak kendisine anlattıktan, Yambol İl Komitesi'nin yerine getireceği genel ve özel görevleri açıkladıktan sonra, Dimov Sofya'dan ayrıldı. Onun İl Askeri Komisyonu'nu yönetmesi gerekiyordu. Ayrılmadan önce, yeni parolaları, Yambol ve Sofya'daki buluşma yerlerini ve gizli evleri saptadık. Aramızdaki bağlantı bu gizli evler ve buluşma yerlerinde kurulacaktı. Birbirimize sağlık ve başarı dileyerek vedalaştık...

Temmuz ayının başında, Georgi Dimitrov'dan bir radyogram geldi. Radyogram "Faşist Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne Saldırısı ve Görevlerimiz" başlığını taşıyordu. Özü bakımından bu, ilan edilen anti-Sovyetik savaş koşullarında Parti'nin bütün siyasi platformunu gösteren bir talimattı. Daha o gece, Politbüro toplandı ve oybirliğiyle talimatı kabul etti.

Kısaca açıklayayım: Bu belge, "Bulgar komünistlerinin başlıca, biricik ve dolaysız görevlerinin, faşist Almanya'nın ve ordularının tamamen yenilgiye uğratılması için yardım etmek olduğunu" belirtiyordu. Ayrıca, savaşın şimdiki aşamasında, önde du-

ran görevin ne proletarya diktatoryası, ne Sovyet iktidarı, ne de sosyalizm için savaşmak olduğu, bu amaçların az ya da çok, ana görevin yani Hitlerci Almanya'nın yenilgisini sağlama görevinin yerine getirilmesini güçleştirebileceği de belirtiliyordu. Kuşkusuz, Parti kendi temel stratejisinden, sosyalizm için savaşmaktan vazgeçmiş değildi (ve vazgeçemezdi), ancak bu görev faşizmin yenilmesinden sonra ileri sürülebilirdi

Dış Büro'nun talimatı, antifaşist mücadelenin itici güçleri sorununa da açıklık getiriyordu. Bütün emekçileri, bütün antifaşistleri ve demokratları, bütün gerçek yurtseverleri savaşa çekmeden, ülkeyi ulusal tehlikeden ve Hitlerci kölelikten kurtarmanın olanağı yoktu. Karar tasarısında, özellikle BHÇB'nin "Vrabça-1" ve "Pladne" kanatlarının Sosyal Demokrat Parti'nin ve tüm anti-Almanyacı burjuvazinin antifaşist çepheye çekilmesine önem veriyordu. "Hitlerci Almanya'ya karşı Sovyetler Birliği'ne yardım eden herkes müttefikimizdir..." Karar tasarısında bu görüş özellikle belirtiliyordu. Parti'nin, ülkeyi tehdit eden tehlikeyi halka açıklaması ve ulusun tüm sağlıklı güçlerini birleştirmesi gerekiyordu. Uygulamada bu, yeni koşullarda, savaş koşulunda, Halk Cephesi düşüncesinin, ülküsünün geliştirilmesidir.

Talimat somut hareket yönlerini de içeriyordu. Sovyetler Birliği'nin Hitlerci Almanya'yı yenilgiye uğratacağına, bunun da faşizmin köleleştirdiği bütün halkların kurtuluşuna katkıda bulunacağına duyulan inanç belirtildikten sonra, Dış Büro önümüze, her türlü araç ve biçimi kullanarak ve öncelikle de Hitlercilerin askeri iletişimini, ulaşımını, Alman askerlerinin taşınmasını baltalayarak, Bulgaristan'dan Doğu Cephesi'ne mal ve savaş malzemesi sevkiyatını baltalayarak Sovyetler Birliği'ne kararlı biçimde, her bakımdan aktif yardım yapılması görevini koyuyordu. Mücadelenin geciktirilmeden başlatılması ve Hitlerci askeri birliklere, Bulgar monarkofaşizminin organlarına, yani Hitlercilere yardım edenlere karşı silahlı yığın hareketine dönüştürülmesi gerekmektedir.

Talimatta ordu içindeki siyasi çalışmalara ağırlık verilmişti. Öyle ki Parti'nin, orduyu kendi yanına çekmek için bütün çabayı göstermesi gerekiyordu. Ordunun Parti tarafına çekilmesi, yalnızca monarkofaşist diktatörlüğe ve Hitlerci kölecilere karşı sürdürülen savaşı kolaylaştırmakla kalmayacak, çözümleyici bir an-

da, yani ilerideki silahlı halk ayaklanması sırasında, Hitlerci askeri birliklerin Bulgaristan'dan kovulmasına yardım edecek, monarkofaşist yönetici kliğin alaşağı edilmesini kolaylaştıracak ve ülkede yeni, demokratik ve antifaşist hükümetin kurulmasına yardım edecektir.

Olayların gidişi, gelecek, bu tarihi talimatın yaptığı değerlendirmenin doğruluğunu, öngörüsünü kanıtlayacaktır. Bu talimat başında Georgi Dimitrov'un bulunduğu Parti yönetiminin değerlendirmeleri, davranış ve tutumuyla belirlenen stratejik öngörünün ve siyasi olgunluğun da aynasıydı.

Sanıyorum okuyucu anlamıştır ki, Dış Büro'nun 1 Temmuz tarihli bu talimatı, Parti içi yönetiminin 22 Haziran tarihli gizli bildirisinde ve 23-24 Haziran kararlarında belirtilen görüş ve kararlarla aynı görüşleri içeriyor.

Sofya'ya en önce gelip Politbüro'nun kararlarını ve talimatlarını öğrenmek isteyen il Parti örgütleri sekreterleri ve temsilcileri arasında Pleven İl Komitesi yöneticisi Kosta Zlatarev-Kotsika da vardı. Kısa boylu ve çelimsiz, düzgün ve genç yüz çizgileri olan Kotsika, dış görünüşüyle gizli eylemler için elverişli bir insandı. Şu sırada cezası yoktu, polis onun hakkında kovuşturma da açtırmamıştı. Ancak Pleven polisi bu Parti İl Sekreteri hakkında sağlam bilgi edinmişti artık iki yıldır Pleven Parti Örgütü'nü beceriyle yöneten Kosta Zlatarev'in kimliğini biliyordu. Hemen belirteyim ki, polis bir kişi hakkında değerlendirme yaparken pek de yanlışlık yapmıyordu. Pleven'de doğan ve burada ünlü komünistlerce eğitilen Kotsika, daha çok genç yaşta devrimci hareket saflarında giriyor ve gençliğinde Komsomol'da yönetici görevler üstleniyordu. Ve yine henüz çok genç iken, yirmi yaşlarında, hapishaneye düşüyor. Yedi yıl sonra özgürlüğüne kavuştuğu zaman, yalnızca otuz üç yaşındaydı... Ve komünistler arasındaki yerini almak için acele ediyordu.

Kişisel olarak birbirimizi iyi tanıyorduk. Hem de çok iyi. Parti göreviyle Pleven'e gittiğimde birçok kez onun evinde kalmıştım. Hanımı Sanya'yı da iyi tanıyordum. Eşine sadık, onu seven bir kadın ve aynı zamanda sınanmış, yılmaz bir savaşçı. Yuva kuran bu iki insan, gerçek mutlu bir aile oluşturmuşlardı ve oğulla-

rı Boyko dünyaya geldiğinde evlerine sevinç dolmuştu. Ancak aile mutluluğu Kotsika'yı (Sanya'yı da) bir an bile Parti görevinden uzak tutmuyordu. Pleven Parti İl Örgütü, onun yönetimi altında, emekçi halkı, sınıf mücadelesinde başarılı biçimde yönlendiriyordu. Büyük Sobolev eylemlerini de çok parlak biçimde örgütlemişti. Her karış toprağı Rus savaşçılarının kanıyla sulanmış olan bu yörede, binlerce heykelin kardeş kurtarıcıların kahramanlıklarını anıtlaştırdığı bu bölgede, Parti'nin SSCB ile dostluk çağrısı en büyük yankıyı bulmuştu. Bütün kuşaklardan Parti kadrolarının da birlik ve beraberliğinin sağlanması başarıyla yerine getirilmişti. Parti yönetimi bu konuda çok büyük bir ustalık, imrenilecek bir olgunluk ve yüksek siyasi deney sahibi olduğunu göstermişti. Kotsika, sekreterlik döneminden kalma "yaşlı-genç" çatışmasını durdurmayı, ortadan kaldırmayı becerdi ve bütün sağlıklı ve sadık kadroları yeni, Dimitrov'cu Parti çizgisinde birleştirebildi. Şimdi yeni sınavlar sabahını Pleven Örgütü birlik ve birliktelik içinde, savaşa hazır olarak karşılıyordu...

Politbüro'nun kararları hakkında bilgi ve gerekli talimatları alan Kotsika, gece yarısı yol hazırlığına başladı. Kendisini bekleyen görevinin başına döndü. Ayrılırken belirttiğim en iyi dileklerim de gerçekleşmedi. (İki buçuk ay sonra 1941'in Eylül'ünde Kotsika artık sağ değildi. Sivil polisler tarafından izlenerek, Pleven'deki gizli evlerden birinde kıstırılıyor. Uzun süren eşitsiz çatışmada öldürülüyor. İki yıl sonra 1944 ilkbaharında Sanya da aynı akıbete uğruyor. Düşmanın eline düşüyor, işkenceyle öldürülüyor ve cesedi dedesinin evinde, avludaki su kuyusuna atılıyor...)

Temmuzun ikinci yarısında, bir gün, Sofya'ya Gorna Cumaya (şimdi Blagoevgrad) yöresinin temsilcisi geldi. Buluşmamız, başkentin "İvan Vazov" semtinde, yaşlı bir arabacının eski, basık gecekondusunda –gizli evlerimizden biri– oldu. Bu semtin çok sayıdaki emekçi insanları akın akın işlerinin başlarına gitmeye yollanırken gerekli korunma önlemlerini de önceden almış olarak, varoşlardan bir işçi kadın kıyafetiyle, sabahın erken saatlerinde, kimsenin dikkatini çekmeden eve gittim. Gorna Cumaya temsilcisi, beni beklerken yarı karanlık odada, demir karyolaya elbisesiyle, çadır bezinden dar paçalı pantolonu ve yağmurluğuyla uzanmış ve

uyuyakalmıştı. Yaşlı ev sahibi fısıltıyla "Bırakın biraz uyusun zavallı, dedi... İki gün iki gece hiç uyumadan yoldaymış. Gece yarısı geldi, yemek verdim, ancak o hemen uyudu. Yorgunluktan ağzına bir lokma ekmek bile alamadı..."

Ev sahibiyle odadan çıkmaya hazırlanıyorduk ki, uyuyan adam, sanki elektrik akımı çarpmış gibi titredi, uyandı, görülmemiş bir çeviklikle ayağa fırladı, bir eliyle gözlerini ovuştururken öteki eliyle kuşağından ağır, eski toplu tabancasını çekip çıkardı. Ancak bir anda, kendine geldi, nerede olduğunu kavradı ve beni de tanıyarak tabancasını kuşağına yerleştirirken gülümseyerek,

— Özür dilerim, uyuyakalmışım, dedi. Beklerken istemeden uyumuşum.

Ve yeniden gülümsedi. Hemen de sakalsız genç yüzünü aydınlık kapladı. Gözleri uykusuzluktan kızarmıştı. Nikola Parapunov idi. Onun bir emireri gibi, sanki nöbet başında uyuduğu için özür dileyerek rapor vermesi karşısında, ben de gülümsedim ve biraz da şakayla,

— Rahat ol! komutunu verdim. İkimiz de yeniden gülümsedik. Sonra ciddiyetle,

— Özür dilemeye gerek yok, dedim. Tam tersine, bu denli yolculuğa çok az kişi dayanabilir. Yalnız mısın?

— Hayır, arkadaşlarlayız, Palavarata ve Stoyne ile...

— Onlar nereye yerleşti?

— Kentte bazı işleri olacaktı. Kimi insanlarla görüşecekler ve akşamleyin manastır altında buluşacağız.

Palavarata (ya da İP İl Komitesi Üyesi Nikola Kalıpçıev, palavra -geyik- gibi çok çevik olduğundan bu ad takılmıştı) ve Denço Lisiyski Stoyne (bu da İl Komitesi üyesi) Parapunov'un yakın arkadaşlarıydılar.

— Anlat bana, Kozarev nasıl, iyi mi? İyi bir sığınağınız var mı? Halk ilk kurşunu nasıl karşıladı?

Sorularıma cevap olarak Parapunov şakayla karışık biçimde ve gülümseyerek konuştu:

— İyi haberler istiyorsun, ucuz şeyler soruyorsun... İlk kurşunla kalınmadı. Pirin yöresinde ikinci çete harekete geçti. Grozdan'ın başkanlığında yedili bir çete. Ancak gün gelecek yedi, yedi yüz kişi olacak.

Parapunov'dan birkaç gün önce Sofya'ya gelen Gorna Cumaya İl Örgütü Sekreteri Grozdan Nikolov da bu haberi vermişti. (Ancak, Nikolov daha çok acil olarak doktora gitmek için gelmişti, hastaydı). Söz konusu olan İvan Kozarev ise, daha 22 Haziran'dan önce polisin tutuklamak üzere kendisini araması nedeniyle derin gizliliğe geçmişti. Bu tarihten birkaç gün sonra, arama tarama sırasında polislerle çatışmak zorunda kalınca çok cesur ve iyi nişancı bir savaşçı olan Kozarev bir polisi öldürüyor, ikisini yaralıyor ve hiç yara almadan çemberi yarıp kurtuluyor. Ondan sonra, tutuklanma tehlikesiyle burun buruna gelen, polis tarafından aranan, o yöreden başka partililer de Kozarev'le birleşiyorlar. Böylece Pirin Dağı yöresinde, ülkenin ilk partizan grubu ortaya çıkıyor. Ve daha ortaya çıkar çıkmaz, yöredeki hükümet temsilcilerinde ve Hitlercilerde endişe yaratmaya başlıyor.

Şimdi, Parapunov'un verdiği haberde yeni olan şuydu ki, Razlog, Sivetovraço, (Sandanski), Gorna Cumaya, Nevropo ve Petriç dolaylarından yeni yeni komünistler ve Remsistler, bölgenin ilk partizan gruplarına, yani Kozarev'in çetesinin ortaya çıkışından hemen sonra oluşan gruplara katılmaya hazırlanıyorlarmış...

Kozarev'in çetesine gelince, artık epeyce büyümüş. Üstelik Parapunov'un kendisi de bu çeteye girmiş. 1941 yılının 1 Temmuz'una dek il bölgesinde ikinci bir çete, Gorna Cumaya çetesi oluşturulmuş. İl Örgütü Sekreteri Grozdan Nikolav da bu çeteye girmiş. Ancak Parapunov onun için kötü haberler getiriyordu... Grozdan gittikçe kötüleşiyormuş, sağlığı iyice bozulmuş, hastalık çok ilerlemiş. Parapunov kurtulamayacağını söylüyordu...

Kayalıklar, uçurumlar ve sık ormanlarla kaplı bir arazide hareket etmek Parapulov gibi yorulmak nedir bilmeyen bir yaya için bile çok zor ve yorucu, yıpratıcı olmuş. Dizlerinde derman kalmamış. Ayak tabanları ise yara bere içindeydi, kanlanmıştı. Bu gece ise hemen geri dönmesi gerekiyordu.

Üç kişi bir tam gün ve gece durup dinlenmeden yürüyerek gelmişler. Trene ve otobüse binmemişler, çünkü hükümetin aramakta olduğu gizli eylemciler için bu araçlar çok tehlikelidir. Nedeni belli ve Parapunov şöyle açıklıyordu: Kısaca, "Eski yol şimdi her tür iğrenç alçakla tıklık tıklım dolu..." "Kendi alçaklarımız da",

"yabancı alçaklarla", yani Bulgar polisiyle ve de Gestapo da dahil Hitlerci askerlerle dolu. Bunlar şimdi ülkenin her yerinde var, özellikle Pirin yöresini, Gorna Cumaya'dan başlayarak, Struma Nehri boyunca Belistrsa sırtlarına kadar sıkı bir biçimde kontrol ediyor, kuş uçurmuyorlardı. Mesta Nehri vadisi de bu alana giriyordu. İşte tam da bu iki stratejik yönde hareket eden Hitlerci ordular, Yunanistan'a karşı saldırıya geçmişlerdi. Ülkenin bu bölgesinde sivil hayat, bölgeyi bir savaş rampasına dönüştürmek isteyen her cinsten askeri makamın, asker-polis ve öteki yönetim makamlarının diktası altına alınmıştı. Kuşkusuz istilacılar için iletişim ve ulaştırma çok büyük hayati önem kazandığından, bunlar da sıkı bir denetleme altına alınmıştı. Bizim için, gizli çalışmak zorunda kalan bizler için, bütün bunlar yeni yeni güçlükler doğuruyordu. Bu güçlükleri olağanüstü çabayla aşabilirdik...

Parapunov'un Gorna Cumaya İl Örgütü'nün durumu konusundaki raporu somuttu, rakamlarla, verilerle ve isimlerle doluydu. Siyasi parti çalışmalarının sonuçları iyiydi. Oysa Parapunov'u o komiteye yardım ve destek için gönderdiğimizden bu yana yalnızca altı ay geçmişti. Sekiz yıllık hapislikten sonra, zindandan yeni çıkmış olan Parapunov'un dinlenmeye ve tedaviye o denli ihtiyacı varken ve MK olarak ona bir süre dinlenme zamanı vermeyi düşünürken hiç de öyle olmadı... Anlaşılıyordu ki, onu iyi tanımamışız. Sofya'da karşılaştığımızda, kendisine dinlenmesi kararını bildirdiğimizde, buna, sanki kendisini cezalandırıyormuşuz gibi itiraz etti... Derhal çalışmalara katmamızı ısrarla istedi. İşte o zaman, bizim temsilcimiz olarak onu kendi bölgesine gönderdik. Pirin yöresinde onu hoşnutlukla karşıladılar. Buna da hayret etmemiştik. Orada herkes, küçüğü de büyüğü de, onu tanıyordu; Parti örgütü ise onu bir bayrak kabul ediyordu. Çünkü daha, büyük Lazlog Yargılaması sırasında 1933 yılında o gerçekten bayraklaşmıştı. O zamanlar yargı karşısında bölgenin 22 Parti ve Komsomol üyesi arasında başlıca sanık durumunda olan Parapunov, bütün sorumluluğu kendi üzerine alıyor ve yargılamanın bitiminde yargıçlara, savcıya ve burjuva-faşist iktidara karşı suçlayıcı son konuşmasını yapıyor. Mahkeme kararını bildirince Parapunov ve öteki sanıklar, hem kişisel hem de yurttaş-

lık onurlarını layıkıyla savunmuş olarak en sonunda "Enternasyonal" marşını birlikte söylüyorlar...

Merkez Komitesi'nden tam yetki alan ve MK'nın bütün yeni talimatlarını görüşüp saptayan Parapunov, Sofya'da daha fazla kalmak gereğini duymuyordu. MK adına kendisine, gerek genel, gerekse özel görevleri, öncelikle de silah sağlama görevini verdim. Silah sağlamada göz önüne aldığımız kaynak, bölgenin güney sınırlarında bulunan Yunan "Metaksas" savunma hattıydı. Struma Nehri yatağında Rupola Boğazı'yla Belasitsa sırtları arasındaki bu hat modern silahlarla donatılmış ve binlerce asker tarafından korunur olmasına rağmen, Hitlerci saldırganların akınını durduracak, güvenilir bir engel olamadı. Önce cepheden saldıran, sonra da "Metaksas" hattını doğudan (Mesta Nehri vadisinde) ve batıdan çeviren Alman tümenleri hızla bu hattı arkalarında bırakarak Atina'ya doğru ilerlemelerini sürdürmüşlerdi. Hattı kahramanca savunanlar da top tabyalarını olabildiğince yıkarak ve ellerindeki silahları atarak güneye doğru, ülkenin içlerine doğru kaçıp kurtulmaya ya da kimileri de partizan birliklerinde toplanarak dağlara çekilmeye başlamışlardı.

İşte, bu "Metaksas"ı savunanların attıkları ya da yere gömdükleri silahlar ilgimizi çekiyordu. Orada istediğimiz kadar silah vardı. Nikola Kalıpçev, son karşılaşmamızda, müstahkem hattın tabyalarını gezdiğini, kimsecikler bulunmadığını anlamamıştı. Geriye yalnızca, komünistlerden ve gözü pek antifaşistlerden kurulu ve bölgeyi iyi bilen grupların gidip oradan silahı toplamaları kalıyordu. Gözü pek ve bölgeyi iyi bilen insanların gerekliliği şundan ileri geliyordu: Savaş dışı kalmış olmasına rağmen, "Metaksas" Hitlerci nöbetçiler tarafından sıkıca korunuyordu. Ve oraya gidip gelirken bunlara rastlama riski kuvvetliydi.

İkinci bir özel görev de, bölgenin sınır bölgesinde olmasından kaynaklanıyordu. Vardar Makedonyası'na giden yol burdan geçtiği için Gorna Cumaya Örgütü'nün MK ile YKP'nin Makedonya'daki eylemcileri ve yerli antifaşist hareketin yöneticileri arasındaki bağlantıyı sağlaması gerekiyordu; bu bağlantıyı kolaylaştırma görevini yüklenmesi gerekiyordu. Gorna Cumaya İl Örgütü'nün ayrıca, Partimizin Yunan halkının direnişiyle olan askeri

ve siyasi bağlantısını da kolaylaştırması gerekiyordu. Bu bağlantıların her iki ülkenin Yugoslavya ve Yunanistan'ın ortak düşmanı olan Alman faşistlerine karşı verdikleri savaştaki antifaşist güçleriyle karşılıklı en sıkı savaş ilişkisine dönüşmesi gerekiyordu.

Vidin İl Komitesi Sekreteri İvan Zurlov da Sofya'ya geldi. Zurlov, Politbüro'nun kararlarını anlayışla karşıladı. Ancak bir sorusu bende hayret uyandırdı. Bu soru, MK'nın ülkede illegalite eğilimlerini aşmasındaki güçlükleri gösteriyordu. Ben ona yerel Parti yöneticilerinin derhal illegaliteye geçmeleri talimatını anlattıktan sonra, beni hayrette bırakan ve endişelendiren sorusunu ileri sürdü... "Kararı nasıl anlamam gerek, benim de mi derhal illegaliteye geçmem gerekiyor?" ... Bu soruyu soran kişi de öyle bir kişiydi ki, zor, çetin antifaşist mücadeleye geçilirken çalışma biçim ve yöntemlerini yeniden düzenleyen çizgiyi ilk uygulayanlardan biri olmalıydı.

Yine o günlerde, Byala Slatina Parti İl Komitesi'nden gerek kentte, gerekse il çevresinde en tanınmış eski komünistlerden olan Ferdinand Mitev de Sofya'ya geldi. Polis çemberini yardıktan sonra bir süre Tuna düzlüğünde dolaşan, yaya olarak Stara Planina Dağı'nı aşıp İskır Nehri boğazından inerek, yine hiçbir araç kullanmadan, yaya olarak, yürüyüp gelmiş. Elbiseleri yırtılmış, ayakları şişmiş patlamış. Tehlikeli olur diye de hiçbir silah almamış yanına. Onunla buluşmak için gizli evim yoktu o anda bu yüzden bütün bir gün ve gece Sofya'nın Loven Parkı'nda (Av Parkı) sık fundalar arasında gezdik, oturduk ve konuştuk. Bütün sorunlarda görüşbirliği içindeydik. Ferdinand hastaydı. Bu yüzden onu dinlenmesi ve tedavi olması için sadık bir arkadaşın evine yerleştirdim. On gün kadar sonra, yine yaya olarak, Byala Slatina'ya geri döndü. Ne yazık ki, kırda tuzağa düşüyor ve tutuklanıyor. Onun tutuklandığını öğrenince, Politbüro'nun talimatını il komitesine yeniden göndermek zorunda kaldım. Tabii bu kez kurye ile.

Politbüro'nun kararı gereğince, yirmi günlük bir süre içinde, 25 Haziran'dan temmuz ortalarına dek, ülkedeki tüm il komitelerinin temsilcileriyle bağlantıları gerçekleştirdim.

Kuşkusuz o günlerde gerçekleştirdiğim buluşmaları sayarken, öncelikle Sofya Parti İl Örgütü'yle, onun sekreteri (Nikola Donçev) ve bütün il komitesiyle Politbüro'nun tarihi 23-24 Haziran karar-

larını aldığı toplantısından hemen sonra, birkaç kez buluşup görüştüğümüzü de belirtmem gerek. Gerçekte, yeni durumun doğurduğu ve silahlı mücadele kararıyla bağlı olan acil örgütsel önlemler ve siyasi parti hareketi, en önce başkentte gerçekleştirilmişti.

İl örgütlerinden her temsilci ile iki ya da üç kez, duruma ve ihtiyaca göre buluştuk. Başlangıçta, siyasi, örgütsel hareketle, mücadele ve sabotaj hareketleriyle ilgili genel talimatları ve somut görevleri tüm olarak ben veriyordum. Temmuz ayının sonunda, Merkez Askeri Komisyon oluşturulup kendi görevlerini yüklenmeye başlayınca, sabotaj hareketleri ve ordu içinde çalışmakla ilgili talimatları Hristo Mihaylov ve onun yardımcıları vermeye başladılar.

Parti'nin il örgütleri, yalnızca Politbüro'nun karar ve talimatlarından ileri gelen genel görevleri yüklenmiş değillerdi. Ayrıca özgül görevleri de vardı. Genel görevler şunlardı: Yönetici Parti kadrolarının tutuklanmalarını önlemek için derhal önlem alınması; Parti'nin il, ilçe ve yöre (bucak) komiteleri bürolarının benzer biçimde bu yerlerdeki RMS bürolarının ve polisin bildiği Parti eylemcilerinin derhal gizliliğe geçmeleri ve sürgün edilmekten korunmaları; sürgün edilen, toplama kampına atılan yönetici kadroların buralardan kaçmaları zorunluluğu ve kaçtıktan sonra savaşa katılmaları, kimilerinin gizli gruplar oluşturmaları (geleceğin partizan birliklerinin çekirdeklerini oluşturmaları) kimilerinin ise yerel Parti örgütlerinin gizli çalışmalarına yardım etmeleri; Parti il komitelerine bağlı olarak derhal askeri komisyonların kurulması; geleceğin askeri eylem bölgelerinin sınırlarının saptanması ve bunların yönetimlerinin bileşimi için öneriler hazırlanması; Parti güçlerinin ve antifaşist güçlerin seferber edilmesi ve silahlandırılması; başlıca sanayi işletmelerindeki Parti örgütlerine olmak üzere tüm Parti örgütlerine bağlı olarak, sabotaj hareketlerini yaygınlaştırmak amacıyla, sabotaj gruplarının kurulması. Silahlı mücadelenin hazırlanması, yığınsal sabotaj ve zarar verme hareketlerine geçilmesine bağlı olarak, il örgütlerinin yığınlar arasında ısrarlı siyasi çalışmalar yapması, insanlara savaşın niteliğini anlatması ve Hitlerci Almanya'nın yarınki kaçınılmaz yenilgisine inanmalarını sağlaması gerekiyordu. Benzer bi-

çimde, daha çok ekmek, iş, daha çok ücret, maaşların artırılması, sosyal güvenlik, besin maddelerinin aksatılmadan sağlanması gibi isteklerle ekonomik mücadelenin de durdurulmadan sürdürülmesi gerekiyordu.

Bu görevler içinde, özellikle kışlalarda sabotaj eylemlerinde bulunmak, kışlalardan silah, mermi, patlayıcı madde, ilaç sağlamak gibi çok önemli görevler de vardı. Bu görevleri yerine getirmek için bütün askeri birliklerde var olan Parti ve RMS gruplarının güçlendirilmesi, yoksa yeni grupların oluşturulması gerekiyordu.

Direniş mücadelesinin ülkenin kırsal kesimlerinde de bütün boyutlarıyla başlatılıp sürdürülmesi gerekti. Komünistlerin, Remsistlerin ve bütün antifaşistlerin (öncelikle sol çiftçilerin) ekini, öteki besin maddelerini saklamaları, devlete teslimde sabotaj yapmaları (çünkü devletin köylüden aldığı besin maddelerinin büyük çoğunluğu doymak bilmeyen Hitlerci Almanya'ya gidiyordu), ağa ailelerinin ekin ve patetes tarlalarının ürününü yok etmeleri, daha tarlada iken ekini yakmaları gerekiyordu. Çünkü ağalar faşist iktidara ve Hitlerci Almanya'ya sadık uşaklar olarak yardım ediyorlardı.

Bütün il Parti örgütlerinin basılı ajitasyon yoluyla da siyasi çalışmaları genişletmeleri gerekiyordu. Öyle ki: İlk önce MK'nın bildirisini, Sovyet hükümetinin duyurusunu, 3 Temmuz'dan sonra da Stalin'in Moskova Radyosu'ndan yaptığı konuşmayı, monarkofaşist iktidara ve Hitlerci istilacılara karşı savaşla ilgili ne varsa, tüm ajitasyon-propaganda malzemelerini, bildirileri, duyuru ve çağrıları teksir makinesi ya da başka basın araçlarında yeniden basıp dağıtmaları gerekiyordu. 23 Haziran'dan sonra, yani Parti'nin gizli radyosu yayına başladıktan sonra, Parti il örgütlerinin, bu radyonun (yani "Hristo Botev" radyosunun) bütün yayınlarını sürekli olarak dinlemeyi, en önemli haberlerinin ve yazılarının basılarak dağıtımını sağlamaları, benzer biçimde TASS Ajansı'nın askeri bildirilerin, yorumlarını da kâğıt üzerine aktarıp dağıtmaları zorunluydu.

İl örgütlerinin kendilerine özgü görevleri, o bölgenin niteliklerinden, ekonomideki öneminden ve coğrafik-stratejik konumundan kaynaklanıyordu. Örneğin Ruse Parti Örgütü'nün, komünist-

lerin, Remsistlerin, durmadan Alman tren katarlarının insan, besin maddeleri, askeri malzeme yüklü olarak Doğu Cephesi'ne gittiğini göz önünde tutarak demiryolunda (başlıca stratejik önemi olan kuzey-güney hattında) ve Tuna'daki feribotta sabotaj hareketleri örgütlemesi gerekiyordu. Ruse'li (Rusçuk'lu) yoldaşların, benzer biçimde, o dönemde ülkenin tek petrol rafinerisi olan ve Hitlerci ordulara yakıt sağlayan kent yakınındaki rafineriye girip bu işletmeyi havaya uçurmaları, üretim yapmasını engellemeleri gerekiyordu. Burgas ve Varnalı komünistlerin önlerinde duran görev, kıyı şeridindeki askeri istihkâm hakkında istihbarat yapmaktı, bu kıyılarımızda toplanıp durmadan Sovyet topraklarına aktarılan Hitlerci askeri birliklerin konumları, hareketleri, sayıları hakkında bilgi toplamaktı. Burgas'lı ve Varna'lı yoldaşlardan, limanlarda, tersanelerde, gerek askeri, gerekse ticari gemilerde sabotaj hareketleri yapmaları isteniyordu. Ruse'li ve Vidin'li yoldaşların, Bulgaristan'daki Hitlerci karargâhla Almanya'daki genel karargâhları arasındaki telefon-telgraf bağlarını kesmek için telleri, kabloları koparmaları, Tuna Nehri'ndeki şileplerde, demiryolu istasyonları ve depolarında, besin maddeleri, yakıt ve askeri malzeme depolarındaki çalışmaları baltalamaları gerekiyordu. Herkesin çabası, düşmanın savaş tekniğini, insan gücünü, maddi gücünü yok etmeye, Doğu Cephesi'ne asker, silah ve besin maddeleri gönderilmesine engel olmaya, hiç olmazsa, tam olarak engel olunamıyorsa, geciktirmeye yönelik çabalar olmalıydı.

Parti il yöneticileriyle buluşmalarımız, görüşmelerimiz sessiz sedasız derin gizlilik içinde, düzgün ve normal geçti. Bu da, onların tam olarak güvenliğini sağladı.

Merkez Komitesi'nin talimatlarını yerine getirmek çabasıyla hareket edilerek 22 Haziran'dan sonra bir ay kadar bir süre içinde, bütün ülkede, hemen hemen bütün il, ilçe, kent ve yöre örgütlerinde gizli konferanslar ve toplantılar düzenlendi. Böylece, bütün Parti, Merkez Komitesi'nden sıra üyelerine dek, tarihi kararları inceledi ve Bulgar Komünist Partisi'nin ulusal ve enternasyonalist göreviyle organik biçimde bağlı olan ve Sovyet halklarına yardım demek olan yeni siyasi çizgiden kaynaklanan görevlerin pratikte yerine getirilmesi için harekete geçti.

O dönemde, 4 Temmuz gecesi başımıza büyük bir bela geldi. Sofya'da ve bütün illerde gece yarısı yığınsal tutuklamalar yapıldı. Ne yazık ki, tutuklananlar arasında il komitelerinden ve üstelik merkez yönetiminden yoldaşlar da vardı. Böylesi bir tehlikenin varlığı konusunda önceden özel olarak uyarı yapılmasına rağmen, bu yöneticiler kendi güvenlikleri için önlemler alacakları yerde, tehlikeyi, belli ki küçümsemişlerdi. Tutuklananlardan bir kısmı, 60 kişi kadar, küçük "Sveti Anastasiya" ("Bolşevik") Adası'ndaki Asenovgrad dolayındaki (Rodop dağlarında) toplama kamplarına, erkekler "Gonda Voda", kadınlar ise "Sveti Nikola" kamplarına gönderildi.

Ülkenin değişik bölgelerine, silahlı mücadelenin hazırlığına yardım etmek üzere, Parti militanlarıyla birlikte yönetici RMS üyelerinden Yordanka Nikolova Katya, Adalbert Antonov-Malçika, Titko Çernokolev, İvan Maslarov vb. gittiler. Gerçekte RMS bütün gücüyle silahlı mücadele hareketinin hazırlığına başlamıştı. Haziranın son birkaç günü içinde RMS MK Bürosu arka arkaya iki gizli toplantı yaptı. Her iki toplantı da, Vitoşa Dağı'nda, Boyana köyü üzerinde yapıldı. Birinci toplantıda, Trayço Kostov; siyasi durum ve MK Politbürosu'nun silahlı mücadeleyle ilgili olarak aldığı kararlar üstüne ayrıntılı bir rapor okudu, bu kararlar doğrultusunda devrimci gençliğin önünde duran görevlerin neler olduğunu açıkladı. İkinci toplantıya, Politbüro adına ben katıldım. Bu toplantıda, yeni siyasi çizgiyle bağlantılı somut siyasi ve örgütsel sorunlar ele alındı.

Mücadele ağır, kanlı ve ödünsüz olacaktı. Bütün gücüyle başlıyordu artık...

Mücadelenin geniş boyutlar almasını sağlamak için yolu temizlerken, başlangıçta aşmamız gereken birçok güçlükler vardı. Zor, karmaşık sorunları çözmemiz gerekiyordu. İl yöneticileriyle yaptığımız görüşmelerden olduğu gibi, müfettişlerden ve temsilcilerden aldığımız raporlardan da öğrendiğimiz her önemli haberi Politbüro'da görüşüyor ve karar alıyorduk.

İlk güçlük, Hitlercilerin barışçı Sovyet ülkesine karşı giriştiği sinsice saldırıdan sonra komünistlerde ve geniş emekçi yığınlarda başlayan şaşkınlıktı. Halkın büyük çoğunluğu için bu kötü haber tam bir şok etkisi yapmıştı.

Güçlükler öncelikle Bulgaristan'ın Hitlerci blokta yer almasından kaynaklanıyordu. Halkın iradesi dışında, resmen "Mihver"e bağlanan ülke, Hitler Almanyası'nın uydularından biri olmuştu.

İşte bu durum, ülkemizdeki antifaşist güçlerin silahlı mücadelesini, Hitlercilerin çizmeleriyle ezilen öteki Avrupa ülkelerinden ve komşu Balkan ülkelerinden çok daha başka koşullar içinde sürdürmelerini gerektiriyordu.

Hitlercilerin ülkede kendi evlerindeymiş gibi hareket etmelerine, ulusal ekonominin, yedeklerin, ulaşım ve iletişimin, tüm ülkenin Hitlerci Wehrmacht'ın ihtiyaçlarını karşılama emrine verilmiş olmasına rağmen, Bulgaristan yine de, hiç olmazsa resmen kendi ulusal bağımsızlığını korumaktaydı. Dahası var: Faşist propaganda bütün araçları ve biçimleri kullanarak, ülkenin "Mihver"e katılmasıyla ve özellikle, Vardar Makedonyası'nın Batı Trakya'nın ve batı kesimlerinin "Birleşmiş Büyük Bulgaristan" sınırları içine alınmasıyla, formel olarak, ülkenin "yeni bir tarihi çağa" girdiği ve artık bundan sonra "dünyaya kendisini tanıtacağı, sesini duyurmaya başlayacağı" vb. demagojisiyle halkı etkilemeye çalışıyordu. Öte yandan, devlet yapısının korunmuş olması, üstelik güçlendirilmesi, ordunun, yönetimin, polisin korunmuş olması da tartışmasız bir gerçekti. Savaşmadan, kurşun atmadan, kurban vermeden "ulusal sorunun çözüme kavuşturulması", iktidarı ellerinde tutanlara "yüzyıllık ulusal ideallerin gerçekleştirilmesi" demagojisini yapma, "ulusun kan dökmeden tamamen birleştirilmesinde", "ulu başbuğ Hitler'in" ve Çar III. Boris'in oynadığı "büyük rol"ü şişirip sunma olanağı veriyordu. İktidardakiler halka bol keseden parlak bir gelecek, sosyal ilerleme, refah ve mutluluk" vaat ediyorlardı. Üzülerek kabul etmek gerekiyor ki, halk yığınlarına dayatılan ve Göbels'in propaganda yöntemine göre sinsice yapılan bu alçakça demagoji küçük burjuvazinin önemli bir kesimi içinde ve özellikle memurlar arasında etkili oluyordu. Bunlar, "birleşmiş yurt" çerçevesinde ekonomik başarı için reel olanaklar bulunduğuna inanıyorlardı.

Bütün bunlardan dolayı, ülkemizde derhal silahlı antifaşist ve anti-Hitlerist direnişin başlatılması ve yaygınlaştırılması son de-

rece karmaşık ve güçtü. Hitlerci güçlerce yenilen ve işgal edilen ülkelerde köleleştirilen halklar, saldırgana karşı çok şiddetli kin ve nefret duyuyorlardı ve antifaşist davranışta olanlar birleşiyor, kendiliklerinden silahlı direnişe geçiyorlardı. Özellikle, Hitlerciler tarafından bozguna uğratılan ulusal ordulardan büyük askeri birlikler ya da grup grup askerler, silahlarıyla birlikte dağlara çekiliyor ve daha savaşın ilk günlerinde tam teçhiz edilmiş silahlarıyla birlikte, kimi durumlarda, üstelik komutanlarıyla birlikte direniş hareketine katılıyorlardı. Yugoslavya'daki, Yunanistan'daki, Polonya, Fransa, Çekoslovakya ve öteki Avrupa ülkelerindeki hareketler şu ya da bu ölçüde böylesi hareketlerdi.

Ülkemizde ise koşullar tamamen başkaydı.

Bizim, iktidardaki seçkinlerin kudurmuşçasına yaptıkları şovenist propagandaya karşı koymamız, faşist demagojinin zehir saçan niteliğini açıklamamız, hayallerin boş olduğunu ve ülkemiz üzerindeki yeni ulusal tehlikeyi göstermemiz, bu tehlikenin somut olarak ortada durduğunu kanıtlamamız ve öncelikle de, görevlerin en büyüğü olarak halkı, monarkofaşist kliğe ve Hitlerci istilacılara karşı silahlı mücadeleye çağırmamız ve bu mücadele için durup dinlenmeden halkı örgütlememiz gerekiyordu. Bütün bunlardan dolayı, ilk anda, mücadelenin, kaçınılmaz olarak yalnız ve yalnız politik bakımdan örgütlenmiş ve sınıf bilincine ulaşmış halk kesiminin, bir başka deyişle, Parti'nin ve RMS'nin güçleriyle sürdürülmesi gerekiyordu.

Alevlenen mücadelede Blagov ve Dimitrov'un Partisi kendi merkez yönetimi etrafında tek bir demir yumruk gibi birleşerek ulusal ve enternasyonalist görevlerini sonuna dek yerine getirmeye kararlı olarak harekete geçti. İlk anlardaki güçlükler Parti'yi korkutmadı, ileride geçireceği sınavlar ise onu çelikleştirecekti; birlik ve beraberliğini güçlendirecek, olgunluğunu ve gücünü artıracaktı.

Başlangıçta Politbüro bir güçlükle daha karşılaştı. O da şuydu: MK üyeleri de dahil, kimi yoldaşlar, ülkede derhal silahlı ayaklanma ilan edilmesini ister oldular.

Kuşkusuz, kimse bu yoldaşların iyi duygularından ve niyetlerinden şüphe etmiyordu. Hele iyi niyetli olmalarından hiç. O sı-

rada, Parti, ne yıldırım hızıyla kısa bir zamanda silahlı isyanı hazırlayabilir ve ilan edebilirdi, ne de, ki önemlisi de budur, böylesi bir ayaklanmanın ilan edilebilmesi için gerekli olan nesnel koşullar vardı. Zorluk buradan kaynaklanıyordu.

Tartışmalar derinleşti ve Dış Büro'ya ve Georgi Dimitrov'a değin uzandı. Ağustos ayı başlarında, beklenen cevap geldi.

Georgi Dimitrov şöyle yazıyordu:

"Sorunu, enine boyuna, en yetkili yerde ele alıp inceledikten sonra, şimdiki koşullarda ayaklanmanın ilan edilmesinin vakitsiz olacağı ve yenilgiye mahkûm edileceği kanısına vardık. Yalnızca, içten ve dıştan birleşik hareket olduğu zaman ayaklanmaya geçilmelidir. Şu anda ise, böylesine bir hareket mümkün değildir. Şimdilik güç toplanması, hazırlık yapılması, ordudaki ve stratejik noktalardaki konumlarımızın güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu anlayışla hareket ediniz..."

Görüş çok açık ve kesindi. Politbüro olağan toplantısında görüşü inceledi ve oybirliğiyle benimsedi.

Birkaç gün sonra, (şimdi arşivlerdeki bilgiye göre 12 Ağustos'ta) Politbüro şu cevabı verdi: "Ordu içindeki bağlarımızı güçlendirmek ve örgütsel dayanak oluşturmak için çaba harcıyoruz. Halkı ve orduyu, elverişli bir anda, dış güçlerle eşgüdüm içinde ayaklandırmak için, her bakımdan hazırlık yapıyoruz. Benzer biçimde Parti'de ve yığınlarda, bu duruma uygun olarak örgütsel ve askeri teknik yapı değişikliklerine gidiyoruz. Bu hazırlığı yaparken mücadeleyi genişletiyor ve faşist cephe gerisinde sabotajlar yapmayı da ihmal etmiyoruz. Çalışmalar uyum içindedir. Mücadele sırasında savaş grupları ve partizan birlikleri kurulmaktadır."

KUŞKU YARATAN BİR BULUŞMA
POLİTBÜRO TOPLANTILARI SÜRÜYOR
SAVAŞ GRUPLARI HAREKETE GEÇİYOR

Vitoşa Dağı'ndan aşağı doğru karanlık bastırıyordu. Ağustos ayındaydık. Görevler de birbiri ardına geliyordu. Zor, değişik, ertelenmez görevler. Günler, geceler yetmiyordu, zaman hiçbir şeye yetmiyordu. Hep acele ediyordum. Çok iş yapmıştık, çok görevi

yerine getirmiştik. Ne ki önümüzde duranlar, ileride yapacağımız işler çok daha fazlaydı. Hiç zaman ve güç kaybetmeden, tempoyu düşürmeden çalışmak gerekiyordu. Çünkü, başlayan direniş hareketi, doğru orantılı olarak, ileriye doğru, hem de yükselen bir çizgide sürüp gitmeliydi. Savaşın biricik alternatifidir bu. Ayrı ayrı, küçük başarısızlıkları, güçlükleri saymazsak –ki Parti'nin siyasetinde böylesine bir dönüş olduğu için bunlar kaçınılmazdı– işler iyi gidiyordu diyebilirdik. Aldığımız kararlar doğrultusunda Parti il komitelerine talimat verilmesi çalışmaları başarıyla bitirildi. Bütün illerden yoldaşlar geldi Sofya'ya. Eh, birkaçı dışında diyebilirim. Ve işte örneğin bir sabah Georgi Minçev yeniden "Küçük Hanım Veselka'yı" aradı telefonla. Yani taşradan gelen vardı. Önceden saptanan deyimi kullanarak, Burgas'tan adam geldiğini bildirdi. Burgas mı? Temmuz ayında oradan adam bekliyordum, en kötü ihtimalle ağustos başlarında gelmeliydi. Oysa birkaç kez heber ulaştırdığım halde gelen olmamıştı. Ve ancak şimdi, ağustos ayının ikinci yarısında, geldiğini duyuruyordu... Kuşkusuz, bu ana dek zamanı boşuna harcamamıştık. Alınan kararlara uygun olarak görevleri oraya Georgi Minçev götürdü. Sonra Petır Bogdanov da Burgas'a yollanmıştı. Her ikisi de gidip geldikten sonra, "Orada, kadroların pek iyi durumda olmadığını, bir şeyler olduğunu..." bildirdiler. Kesin ve tam bir şey söyleyemediler. Ancak, il komitesindeki kadroyla ilgili olarak verdikleri sinyal de dikkat etmemiz için yeterli sayıldı. Özellikle başlayan mücadelede çok önemli bir yeri olan bir il hakkında böyle kuşkular duyulursa, dikkat etmemek olmazdı. Burgas, Varna ve Ruse ile birlikte, Hitlercilerin Doğu Cephesi'ne insan, silah ve gıda maddesi gönderdikleri başlıca noktalar olduğundan bizim için de "odakta" bulunuyordu. Gece gündüz düşman güçlerin hareketini, silah miktarını, götürdükleri gemileri, trenleri izlememiz, aynı zamanda Doğu Cephesi'ne gönderilmelerine engel olarak, sabotaj yapmak için bütün güçlerimizi seferber etmemiz gerekiyordu...

Burgas'tan mı? Kuşkusuz gelen adam bizden biri, diye düşünüyorum kendi kendime. Ancak, Minçev'in bildirdiğine göre, Sliven İl Komitesi'nin parolasını ve buluşma yerini kullanmış. Neden? Bu, bizim pratiğimize ters düşüyordu ve Burgas'lıların MK

ile bağlantı kurmada kendi kanalları bozulduğu, polisçe ortaya çıkarıldığı için, yabancı bir kanala başvurmak zorunda kaldıkları anlamına gelebilirdi. Böyle miydi acaba? Acaba!..

Gizli evde bu akşam Burgas İl Komitesi Sekreteriyle buluşmak için, onu beklerken bunları düşünüyorum. Çantamda, olağan kadın eşyalarıyla ve küçük "Valter"imle birlikte bir kaç selüloit sabun kutusu var. Bu sabun kutularını saatli bomba şemamız ve patlayıcı madde hazırlama reçetesi ile birlikte Burgas'lı yoldaşa vereceğim. Son iki üç hafta içinde gelip giden bütün il sekreterlerine bu hediyeleri vermiştim. Burgas'lı da alacaktı.

Gizli eve ben gittim önce. Burgas'tan gelen adam, Minçev'in belirttiği saatten daha geç gelecekti. Biz Minçev'le görüşmemizi daha bitirmemiştik ki, kapının zili çaldı. Ondan başkası olamazdı, erken gelmişti demek.

— İşte bu yoldaş Merkez Komitesi'nde, onunla konuşacaksınız, diye kısaca ona beni takdim etti Minçev. Burgas'lı ise daha Minçev'in son sözü ağzından çıkmadan hemen atıldı, sanki ezberlemiş gibi bir sürü laf etti.

— Ben Proykov'um. Mişo Proykov. Mademki Merkez Komitesi'ndensiniz, beni bilmemeniz olanaksız. Ben şimdi hem Parti hem de RMS bakımından il sekreteriyim. Bizim yöredekilerin hepsini, herkesi tanırım. Her şeyi de bilirim. Düşmanı da iyi bilirim. Tırnaklarının kirini bile bilirim. Beni aldatamazlar hiçbir zaman. Merkez Komitesi bize tamamen güvenebilir:

Sonra, birden aklına gelmiş numarası yaptı, elini alnına vurdu ve ekledi:

— Bak az kalsın unutuyordum. Gavril'den çok çok selam var. On gün kadar önce Aytos dolaylarında görüştük. Görevleri ondan aldım ve çalışmaya başladık. Her şey yolunda gidiyor, tıkır tıkır gidiyor işler...

— Gavril mi? dedim. Hayretler içinde gözlerimi ona diktim.

— Evet ya, Gavril! diye tekrarladı. Kulaklarına dek ağzını açmış sırıtıyordu. Sliven İl Komitesi Sekreteri Gavril! Bilmiyor musunuz onu? Bu mümkün değil. Nasıl tanımazsınız?.. Eh, elbette ki o "selamımı götür" demedi. Ben kendiliğimden getirdim...

Kuşkusuz Gavril'i tanıyordum. Ancak, bu adama, kimi nasıl,

nereden tanıdığımı açıklamama ne gerek vardı ki? Bundan dolayı sorusunu cevapsız bıraktım. Yalnız konuşması, davranışı kafamda kendiliğinden birçok soru doğmasına neden oldu. Kimin nesiydi bu adam?.. Sessizce anlamaya çalışıyordum. Çaktırmadan tepeden tırnağa onu süzüyordum. Başım ise ortaya çıkan sorulardan dolayı neredeyse çatlayacaktı. Bu ne biçim davranış böyle, "Gavril'den çok çok selam varmış". Şuna bak hele!.. Böylesi davranışlar, gizli eylemlerde hiç görülmez, yasaktır. Hem onun gibi büyük sorumluluk taşıyan bir kişi konspirasyon kurallarına tam olarak uymak zorundadır. "İşler tıkır tıkır"mış. Bak sen... Acaba İvan Grudev, yani bu Burgas'lının onun takma adlarından biri olan Gavril diye bildirdiği yoldaşımız bu değerlendirmeye katılır mı? Temmuz ayı sonlarında kendisiyle üç kez görüştüğüm Grudev, neden bu Praykov'la buluştuğunu bana bildirmeyi unuttu? Belki de, son görüşmemizden sonra onunla buluşmuş. Merkez Komitesi kendisine Burgas iline yardım etmek, orada işler yürümeye başlayıncaya dek onlara göz kulak olmak görevini de vermişti. Acaba, Proykov'la bu arada mı buluştu?.. Ancak, her şeye rağmen, neden Praykov Grudev'le buluştuğunu bildiriyordu?

Konuğu evin iç odasına davet ettim. Oturduk. Ben tam onun karşısına otururak:

— Epeyce geciktiniz yoldaş dedim. Nedenini bilemiyorum. Bu yaptığınız doğru bir tutum değil.

Koltuklardan birine efendi çalımıyla kurulan konuk, sigarasını tüttürerek odanın içini merakla gözden geçiriyordu.

— Geciktik mi? Şey, nasıl yani, hayır gecikmedik... Belki de... Daha doğrusu erken bile geldim. Sanıyorum... Biz Ganev'le* üstelik biraz daha geç bir zaman için anlaşmıştık, öyle konuşmuştuk...

Yine öyle, girerken nasıl kendine güvenen bir davranış içindeyse yine öylesine, benim eleştirimi de anlamamış gibi, kendinden emin konuşuyordu. Özür falan da dilemedi, üzüntü duyduğunu da söylemedi, en basit bir konspiraspyon kuralını bile çiğnediği için üzüntü duyup özür dilemedi.

İtiraz ettim:

* G. Minçev'in Burgas'tan gelenler için kullandığı kod adı.

— Şimdiki buluşmaya geç kaldınız demiyorum. Şimdi de oldukça erken geldiniz. Bu da muhtemel bir gecikme kadar doğru olmayan bir tutumdur. Önceden belirlenen zamana tam uymanız gerek. Dakikası dakikasına! Gecikme meselesine gelince, Sofya'ya geç geldiğinizi söylemek istiyorum. Biz sizleri çoktan çağırmıştık...

— Haa, şimdi anladım, yanlış anlama olmuş, diye yine sırıttı Praykov. Evet evet, davetinizi daha temmuzda almıştık. Temmuz başında. Ancak, öyle oldu ki...

Ve uzun uzun, karmakarışık bir hikâye anlatmaya başladı. Birtakım bilmediğim, tanımadığım insanlar, beklenmedik durumlar, beklenmedik olaylardan söz ediyordu. Dinlemek bile istemiyordum, beni ilgindiren şeyler değildi anlattıkları. Aklımda bile tutmak istemiyordum anlattıklarını. Aklımda tuttuğum bir şey vardı ancak: Görülmemiş ölçüde konuşkan, geveze bir insandı. Alçakgönüllülük, kibarlık nedir bilmiyordu. Karakteri bakımından küstah, üstelik karşısındakini sinirlendirecek ölçüde gevşekti. Bütün tutum ve davranışıyla, illegal çalışmaları çocuk işi ya da eğlence sayan insanı andırıyordu...

Daha iyi izlenim edinmek için biraz daha dinledim onu. Ancak sonunda bir-iki uyarıyla bu kendini beğenmiş, bizim çevremize hiç de yakışmayan bu yüksekten atan adamı biraz yola getirmeyi düşündüm. Sonra da esas işe, siyasi durumu açıklama ve somut görevleri belirleme işine döndüm. Ne var ki, bilinçaltımda oluşan endişe ve kuşkudan da kurtulamıyordum. Kafamı hep bir soru kurcalayıp duruyordu: Gerçekte kimdi bu adam? Nasıl bir insandı? Sonra sorular yine arka arkaya geliyordu: Neden şimdiye dek bu adamla karşı karşıya gelme fırsatım olmamış? Burgas İl Komitesi üyelerinin çoğunu tanıyordum. Son iki-üç yıl içinde, genel Parti görevi ile bu bölgeye birkaç kez gittiğim oldu. Oysa bu adam benim için tamamen yabancıydı... Demek ki yenilerden olacak... Dikkat ediyordum, onu Parti kantarında değil, basbayağı insan kantarında tartıp değerlendirmeye çalışıyordum. Ve görüyordum ki, il sekreterlerinden hiçbirine benzer tarafı yoktu. Üstelik hepsiyle tüm olarak oranladığımda bile benzer bir yan bulamıyordum. Karşımdakinin bende yarattığı izlenim, görülmemiş bir paradokstu.

Şimdi bildiklerimi anlatmam gerekiyor. Onunla buluşmamı,

geçen konuşmaları iyi hatırlıyorum. Ancak, hemen belirteyim ki, zaferden sonra, bir rastlantı olarak polis arşivlerinde ele geçen bir belge, o zamanki anılarımı tazelememe çok yardım etmiştir. Bu belgede yazılanları kimi kısaltmalarla aktarıyorum:

"22 Ağustos'ta, akşam üzeri, Dragoman Bulvarı'ndaki apartmana gittim... 21 Ağustos akşamı da gittiğim o daireye. Doğrudan doğruya yine aynı odaya girdim. Orada 'Ganev'le birlikte bir kadın vardı. 40-45 yaşlarında, yazlık bir tayyör giymişti. Elbisesinin rengi boz-mavi, kül rengi. Elinde büyükçe bir kadın çantası vardı. Bir de şemsiyesi. Göz çukurları epeyce derindi. Sempatik bir yüzü ve hoş bir dış görünüşü vardı. Ben girdiğimde Ganev ve bu kadın konuşuyorlardı... Ganev, 23 Ağustos'ta akşam üzeri saat yedi buçukta 'Alabin Sokağı'ndaki 'Makedonya' sütçüsünde görüşeceğimizi söyledi ve evden çıktı.

O kadın, partinin örgüt durumunu rapor etmemi istiyordu. Rapor ettim. Sonra da bana siyasi durumu ve savaşı anlattı. Anti-Sovyetik savaşın nedenlerini, gelişmesini belirtti...

Ayrıca Merkez Komitesi'nin, Bulgaristan'da iktidarın İşçi Partisi tarafından ele geçirilmesi için bir isyan hazırlığı yaptığını bildirdi. Bu isyana Kızıl Ordu'nun denizden ve havadan çıkarma ve indirme yoluyla yardım edeceğini belirtti. 'Parti, baltalama hareketleri için bombalama, havaya uçurma, demiryolları ve trenleri, benzin depolarını silah ve besin maddesi depolarını yakıp yıkma, Hitlerci askerleri öldürme vb. gibi eylemlerde bulunacak savaşçekirdekleri oluşturuyor. Ayrıca yine iktidarı ele geçirmek için orduda askerlerin büyük bir kısmını birleştirecek ve dışarıdan sivil işçiler ve köylülerin yardımıyla isyan çıkarma eylemiyle çalışacak gizli askeri örgütler kuruluyor. Kaybedecek zaman yok. Bu talimatları yerine getirmek için hızla çalışmalara geçmek gerekir.

Gerekli kadroları sağlamak için, il, ilçe komitelerinin, savaş birliklerindeki bütün kişilerin derhal yeraltına geçmeleri gerekir.

Ayrıca o kadın bana, Merkez Komitesi'nin Burgas'a bir adam göndereceğini, bu adamın bize nasıl bomba imal edeceğimizi pratik olarak öğreteceğini bildirdi. Sofya'dan bu adam gelinceye dek gerekli malzemeyi hazırlamamız için bana bir reçete verdi, öyle ki, biz malzemeyi hazırlayacaktık ve o adam gelir gelmez hemen bomba imalinin nasıl olacağını bize öğretecekti..."

Alıntı yaptığım bu metin, herhangi bir belgeden çok aramıza yerleştirilmiş düşman ajanının siyasi polisteki kendi şefine gönderdiği ihbar mektubu raporu idi. Bir rastlantı olarak ihbar mektubu polisin arşivlerinde korunmuş ve 9 Eylül'den sonra elimize geçmişti.

İhbar mektubu, 22 Ağustos 1941'de yaptığımız konuşmayı oldukça tam olarak yansıtıyordu. Ancak kimi uydurmalar da vardı. Örneğin, gelecekte ilan edilecek silahlı isyandan söz ederken, ajan, ülkede iktidarın güya "İşçi Partisi tarafından" ele geçirileceğini bildiriyordu. Biz böylesi bir slogan ortaya atmış değildik. İkincisi isyanın "Kızıl Ordu'nun, denizden ve havadan..." yardımıyla olacağı bildiriliyordu. Okuyucunun bildiği gibi, Parti, silahlı hareketi, Kızıl Ordu'nun harekâtına bağlı kalmadan geliştiriyordu.

İhbar mektubunun başka bir yerinde, ajan, dünyanın ve ülkenin siyasi durumu konusunda yaptığım açıklamayı oldukça tam olarak vermişti. Merkez Komitesi adına verdiğim görevleri de tam olarak saymış dökmüştü. Ayrıca bomba imali için verdiğim şemayı ve reçeteyi de yansıtmıştı...

Onunla buluşmamız, görevin gerektirdiğinden daha az zamanda bitmişti. Şiddetli bir iç duygu, bir güvensizlik duygusu gittikçe kabarıyordu ve benim dikkatli davranmama yol açıyordu. Gittikçe daha ölçülü davranıyordum.

Şimdi okuyucu belki soracaktır: Yoksa daha o zaman bu adamın ajan olduğunu anlamış mıydınız?

Hayır, anlamamıştım. Daha çok, yöneticiliğe elverişli olmayan, bir farfara kişiyle karşı karşıya bulunduğumu, saflarımıza bir rastlantı sonucu girmiş, gerekli insani niteliklerden yoksun, bir parti yöneticisinin, hele hele illegal yöneticinin taşıması gerekli sınıf erdemlerine yabancı bir insanla karşılaşmış olduğumu düşünüyordum. Evet, bir Parti yöneticisinin nitelikleri yoktu onda ve bu nitelikler olmadan da Parti yöneticisi olmanın imkânı yoktu. Dahası var. Üstelik bu kişi Parti disiplinine de uymuyordu, konspirasyon yasalarına da saygı göstermiyordu. Bunlar ise gizlilikteki bir yönetici için affedilir yanlışlıklar değildi.

Ancak, dikkatimi çeken, hayretimi uyandıran bir şey daha

vardı ki, derhal araştırmam gerekiyordu: Sliven için saptanan parolayı ve buluşma adresini Proykov nereden, kimden almıştı?

Olayın daha iyi aydınlanması için, yine ilerisine ait bir durum belirteyim. Proykov'un parolayı ve buluşma adresini nereden aldığını yoklamak için hemen harekete geçmiştim ama, tutuklanmam bunun sonucunu çıkarmama engel oldu. Ancak, bir süre sonra, ertesi yılın başlarında, Yüksek Mimar Şaşo Obretenov Burgas'a gönderilmişti; belirli bir sakıncayı da gözden uzak tutmayarak yeni bir il yönetimi oluşturmaya başlamıştı. Yeni yeni teknik yardımcılar sağladı ve yeni bir Parti yapısı kurdu. Ona, hiç hissettirmeden Proykov'u il örgütlerinin dışında bırakmak görevi verilmişti. Bu arada yaptığı incelemelerin sonucunu da Merkez Komitesi'ne bildirecekti.

Kuşkusuz, bütün bunlar doğru, gerekli, uygun bir tutumdan ileri geliyordu. Ne yazık ki, olaylar bizden ileri gitti. Ben ansızın tutuklandım, sonra Şaşo Obretenov da tutuklandı. Bu arada ise hain düşman zaman kaybetmiyordu. Şeflerinin emirlerine göre hareket ederek, düşmanın hazırlık yapmasını ve önce burada merkezde, ardından üç komşu ilde, Burgas, Sliven ve Yambol'da bize ağır bir darbe indirmesini kolaylaştırdı. Sofya'da düşmanın bize vurduğu birçok ağır darbe onun ismiyle bağlantılıdır. Bunları sonra anlatacağım. Yine 1941 sonbaharında Sliven'de MK üyelerinden Sıbi Dimitrov ve Sliven İl Sekreteri İvan Grudev'in öldürülmesi, yine bu alçağın ismiyle bağlantılıdır. Burgas ilinde, Eylül-Ekim 1941'de yığınsal tutuklamalara, hemen hemen tüm il komitesi üyelerinin yakalanmasına yol açan ağır bozgun yine onun işidir. 1942 ilkbaharında, Yambol Parti Örgütü'ndeki bozgun ve İl Sekreteri Stoyan Zlatev'in öldürülmesi de yine onun ismiyle bağlantılıdır...

... Bu alçağın saflarımıza sokulmuş olması bana da kötülük getirdi. Kuşkusuz o zaman, onun işi olduğunu anlamamıştım. Bilmiyordum. Ancak, izlendiğimi duyar gibi oluyordum; gizlendiğim evlerde, sokaklarda kuşkulu gölgeler beliriyordu. Tam bir gizlilik yaşantısı sürüyordum. Konspirasyona daha fazla dikkat ediyordum. Sürekli olarak gerginlik içindeydim...

26 Ağustos gecesi, yani Burgas sekreteriyle buluşmamdan bir-

kaç gün sonra, Politbüro olağan toplantısını yaptı. Askeri Okul'a yakın "Sultan Tepe Sokağı"ndaki gizli evimizde toplandık. Tam zamanında eve hareket ettim. Ancak yolda geciktim. Gecikme ise, kim olursa olsun, hepimiz için tehlikeli olabilirdi.

Ev sahibi kadın ben içeri girdikten sonra arkamdan kapıyı kapar kapamaz Anton İvanov yerinden fırlayıp beni karşıladı ve heyecanla sordu:

— Ne oldu Zlatke*, endişeli, tehlikeli bir durum mu var?

Yüzünde hem endişe, hem sevinç belirtileri vardı. Hiçbir zaman geciktiğim olmamıştı, şimdi geç kalınca hepsi endişelenmişlerdi. Her şeye rağmen gelmiş olmamdan dolayı da sevinçliydiler.

Anlattım: Peşime takılan fino köpeklerinin ellerinden kurtulmak için mahallenin dar sokaklarına sapıp durmam, evlerin bahçelerinden geçmem, karanlık sokaklara girip çıkmam, Askeri Okul'un avlusunu çeviren duvarın karanlık gölgesine saklanmam gerekiyordu. (Böylesi durumlarda, izlendiğini anlayan yoldaşın, eğer arkasındaki "kuyruğu" eve kadar getireceğini sezerse, hiç gelmemesi gerektiği hususunda daha önceden anlaşmış bulunuyorduk)...

Bunları anlatmam yoldaşları daha çok telaşlandırdı. Çok dikkatli olmamız gerekiyordu. Üstelik, Merkez Komitesi'nden birkaç üyeyle (Naço İvanov, Petko Kunin, Emil Markov, Boris Kopçev, Vlado Triçkov) Politbüro'dan bir üye (Radenko Vidinski) ele geçirilmiş ve "Gonda Voda" Toplama Kampı'na atılmıştı. Bu yoldaşlardan başka RMS MK Sekreteri Şaşo Dimitrov'la birlikte birkaç RMS MK üyesi de yakalanıp toplama kampına atılmışlardı.

Endişe, telaş bir yana, Politbüro'daki yoldaşların hepsinin yüzlerinde büyük bir sevincin etkisini de görmek zor değildi. Coşkuluydular. Biraz sonra bunun nedenini anladım; Varna'ya gönderdiğimiz bir yoldaş, ilk büyük baltalama eyleminin haberiyle dönmüş. Oradaki savaş grubumuz Varna Limanı'nda büyük bir eylem yapmış. Birkaç gün önce, benzin varilleri yüklü bir tren katarı havaya uçurulmuş. bu tren Doğu Cephesi'ndeki Hitlercilere benzin taşımaktaymış. Evet, böylesi bir haber, daha ön-

* Politbüro üyeleri için bu kod adını taşıyordum

ceki kötü haberlerden sonra, yoldaşlarda coşku, sevinç yaratabilirdi. Demek artık, gerçekten başlamış bulunuyorduk! Hükümet gazeteleri, başka zaman en küçük, önemsiz bir olayı bile yansıtırken, bu kez mezar sessizliği içindeydiler.

Benim de iyi haberlerim vardı onlara verecek. Sofya'da savaş grupları kurmak için harıl harıl çalışan ve bu görevi yerine getirmekte olan Dimo Diçev'le bir gün önce buluşup görüştüğümüzde bana aldığı ilk sonuçlar üstüne bilgi verdi. Sofya Parti Örgütü yönetimi, komutanlık görevleri için uygun gördüğü kişileri belirledikten sonra –ki MK zamanında bunları onaylamıştı– savaş gruplarına gireceklerin listelerini saptamış ve İl Askeri Komisyon'u, grupların oluşturulması için önemli çalışmalarda bulunmuş. Savaş grupları komutanları, şimdiye dek siyasi niteliklerini, savaşkanlıklarını göstermiş ve iyi not almış ünlü Parti militanlarıydılar. Sofya Askeri Komisyonu dört eylemci savaş grubundan başka, bunlara patlayıcı malzeme, bomba, silah, demiryollarında sabotaj yapmada kullanılacak araçlar, telefon telgraf ve elektrik kablolarını kesmede kullanılacak makaslar vb. sağlamakla görevli beşinci (teknik) savaş grubunun oluşturulmasına da başladı.

Komutanlardan her biri, otuz kadar komünistin ismi bulunan listeleri alarak grupları oluşturmaya başladılar. Başlangıçta bu kadar savaşçının yeterli olduğunu düşünüyorduk. Giderek grupların yeni yeni savaşçılarla doldurulup büyütülmesi kararlaştırılmıştı. Yeni alınacak savaşçıların dikkatli biçimde seçilmesi ve mutlaka ilgili semt komitelerince onaylanması gerekiyordu. Bu güvenlik önlemlerinin alınması, grupları ajan-provokatörlerin sokulmasından korunmak içindi.

Genel çizgileriyle saldırı yapılacak hedefler de belirlenmişti. Sayısı ötekilerden çok olması gereken ve kentin her semtinde alt savaş grupları oluşturmak biçiminde ufak takımlardan kurulmuş olan dördüncü savaş grubunun Hitlerci ordunun ihtiyaçlarını sağlayıcı üretim dallarında sabotajlar düzenlemesi, istihbarat çalışmaları yapması, besin maddeleri, hammadde, elbise vb. bulunan depoları havaya uçurması, yakıp yıkması gerekiyordu. Kuşkusuz söz konusu depolar Hitlercilere besin maddesi, elbise vb. tüketim maddeleri sağlayan depolardı. Öteki üç savaş grubunun, Sofya'yı ülke-

nin öteki merkezleriyle bağlayan başlıca ulaşım yollarında (karayolu ve demiryolu) sabotaj eylemleri yapması, demiryollarını dinamitlemesi, karayollarını bozması, köprüleri, tünelleri havaya uçurması, Hitlercilerin tren ve oto katarlarını, asker, besin maddesi ve silah taşıyan araçlarını havaya uçurması, başkentin taşrayla olan telefon, telgraf radyo bağlarını, özellikle Hitlercilerin iletişim araçlarını bozması, Hitlercilerin ve bizim ordunun askeri kuruluşları hakkında istihbarat işleri yapması vb. gerekiyordu.

Sofya içinde ve çevresinde eylemde bulunacak bu dört savaş-sabotaj grubundan başka, Merkez Komitesi'nin kararı doğrultusunda, Sofya'nın bütün önemli sanayi işletmelerinde, depolarında, ulaşım kavşakları ve merkezlerinde, her yerde, Parti örgütünün, grubunun ya da tek tek komünistin ve Remsistin bulunduğu her yerde savaş-sabotaj grupları oluşturulmaya başlandı. Bunların görevi, Hitler Almanyası'na gönderilecek her türlü ürünün üretilmesini engellemek ya da durdurmak, hazır ürünleri yok etmek, makineleri kırıp üretim dışı bırakmak, işletmede bozukluk, yangın çıkarmaktı. İl Sekreteri Nikola Donçev ve Dimo Diçev, her ulaşılan başarı hakkında derhal haber iletiyorlardı. Ağustos ayının ilk yarısında iç savaş gruplarının çıkardıkları yangınlar hakkında da haber verdiler. Bu yangınlar birçok başkent işletmesinde büyük zararlara yol açmıştı.

Sofya'yı taşraya bağlayan demiryollarında da baltalama eylemleri yapıldı.

Kuşkusuz, bütün ülkede savaş grupları kuruluyordu. O günkü Politbüro toplantısında Varna'lı sabotaj grubunun büyük eyleminden söz edildiğini söyledim. Ancak bunlar ne ilk ne de tek eylemlerdi. Bütün ülkede otuzdan fazla böylesine büyük sabotaj eylemi yapılmıştı.

O sırada, ağustos ayının ikinci yarısında, illere gönderilen habercilerin bildirdiklerine göre, Şumen, Pleven, Vidin, Pazarcık, Sliven, Burgas ve Stara Zagora illerinde de savaş grupları oluşturulmuştu. Stara Zagora'da savaş grupları dışında, Kazanlık kenti dolayındaki uçak-silah fabrikasında ayrı bir büyük gizli örgüt kurulmuştu. Ayrıca Kazanlık ve Karlova dolaylarındaki askeri havaalanı ve hava alayında da böyle bir örgüt oluşturulmuştu.

Burgas ve Sliven illerindeki savaş grupları, ağaların harmanlarında ekini yakmakla, tarım makinelerini kırıp dökmekle harekete geçtiler. Gazeteler bu yangınları "ağustos sıcaklarının neden olduğu" yangınlar olarak bildirdiler...

Politbüro, savaş gruplarının eylemlerini değerlendirip, görevlerini yeniden belirlemekle birlikte, askerler arasında antifaşist eylemlerin artırılması zorunluluğunu da dile getirdi. Gerçekte Merkez Askeri Komisyonu'nun temel görevlerinden biri de buydu. Bu ana dek yapılanlar, bir başlangıç olarak umut vericiydi; orduda da gizli çalışmalar için özel bir yapı oluşturulmuştu. Merkez Komitesi ve onun savaş organı olan Merkez Askeri Komisyonu her ilde silahlı eylem yönetimleri, il askeri komisyonları vardı. Bunların her biri, üyelerinden birini kışlalarda Parti çalışmalarının sorumlusu olarak ayırıyordu. Kışlalarda ise, kararımız doğrultusunda, her askeri birlikten olmak üzere (takım, bölük, tabur, alay ve tümenlerde) gizli örgütler kuruluyordu. En küçük gizli gruplar (takımlardaki) "çekirdek" adını alıyordu. Vaktiyle antimilitarist eylemler sırasında kurduğumuz çekirdekler gibi. Ordudaki gizli örgütlere bütün komünistler ve Remsistler gibi, monarkofaşist rejime karşı, yurdunun özgürlüğü ve mutluluğu için, Çar'ın ve hükümetin orduyu Sovyetler Birliği ile kardeş kavgasına sokması denemelerine karşı savaşmak isteyen bütün antifaşistler katılıyordu. Ordu içindeki Parti çalışmalarıyla ulaşılmak istenilen hedef, yalnızca ordunun tarafsızlaştırılması değildi. Amaç, monarkofaşist iktidarın dayanağı ve vurucu gücü olan bu orduyu kendi silahlı yedeğimize, özellikle ilerideki silahlı halk ayaklanmasında bizden yana olacak bir güce dönüştürmekti.

Politbüro'nun toplantısı oldukça geç bitti. Tablo iyimserlik izlenimi veriyordu. Silahlı mücadele artık hazırlık aşamasından çıkmakta, hızla eyleme dönüşmekteydi. Antifaşist direnişin ateşi yakılmış, alevler çıkmaya başlamıştı.

Toplantının sonunda, Dış Büro'dan ülkeye askeri kadroların gönderilmesine hız verilmesini rica etmeye karar verildi. Söz konusu olan, Sovyetler Birliği'nde bulunan Bulgar siyasi mültecileriydi. Bu sorunu daha 1940 ilkbaharında Sovyetler'e gittiğimde Dış Büro'nun önüne koymuştum.

(Daha ertesi gece, telsizcilerimizin Almaleh'leri Georgi Dimit-

rov'a acil isteğimizi radyogramla ilettikleri sırada bir grup devrimci yoldaşımız artık yurt topraklarına ayak basmışlardı. Bizim henüz bundan haberimiz yoktu. 11 Ağustos gecesi, bir Sovyet denizaltısı, Kamçiya Nehri ağzında birinci grup devrimciyi karaya çıkarmıştı. Bu grubun başında Bulgar devrim hareketinin eski savaşçılarından ve Kızıl Ordu albaylarından Tsyotko Radyonov bulunuyordu.)

Eve dönerken gece yarısını çok geçmişti. "Vitoşa Caddesi"ndeki gizli evin çevresinde beni bekleyen gölgeler vardı. Görmedim ama sezinledim. Birkaç saat önce Askeri Okul'un avlu duvarları etrafındaki kovalamacayı kaybeden, yenik düşen sivil polisler, buraya dönmüş, er geç geleceğimi düşünerek evimin çevresinde pusu kurmuşlardı.

Çember daralmıştı. Gizlendiğim daireyi bilip bilmediklerini kestiremiyordum. Odamda (Dr. Kırçanov'un apartman dairesinde) önemli Parti belgeleri bulunduruyordum. Bu belgeleri kurtarmam gerekiyordu. Öyle de yaptım. Sabah erkenden bütün belgeleri, materyalleri paketledim ve Tsvetana Kiranova'nın damadına verdim. Tehlikeli olmayan bir yere götürmesini tembihledim. Polis onu bilmiyordu. Onun paketleri evden çıkarıp gereken yere teslim ettiğine emin olduktan sonra, ben de evden çıktım.

Apartmanın önünde, sokakta kimseleri göremedim. Ancak birkaç dakika içinde karşı sokaklardan fırlayan bir grup sivil polis yırtıcı kurtlar gibi üzerime saldırdı.

28 Ağustos 1941 günü sabahın erken saatleriydi.

YENİDEN POLİS CEHENNEMİNDE

Tutuklanmamdan bu yana yirmi beş gün geçti.* O uğursuz, korkunç Polis Müdürlüğü'nde yirmi beş gece, gündüz... O dönemde, insanların saçlarının diken diken olması için yalnızca bu iki kelimeyi söylemek yeterliydi. Poliste işkence görmüş geçirmiş

* Faşist polisin arşivindeki belgeler 28 Ağustos 1941 günü, sabah erkenden, bütün ülkede polisin yeni bir "temizlik" hareketine giriştiğini göstermektedir. Yine bu belgelerden anlaşıldığına göre, Sofya'da ve ülkenin diğer kentlerinde tutuklananların sayısı 700'ün üzerindedir. Bunlar, Parti eylemcileri, Partisiz ilericiler ve diğer aktif antifaşistlerdir.

olan yoldaşlar "oraya girerken korkmayanlar yalnızca deliler ve ölülerdir" diyorlardı. Haklıydılar. Şimdiye kadar birkaç kez düşmanla burun buruna gelmiştim. Vahşi, yırtıcı niteliğini iyi biliyordum. Bu yüzden, her karşılaştığımızda tepeden tırnağa kadar beni bir dehşet sarıyordu. Ancak sessiz kalıyordum.

Yirmi beş gün. Oysa bu binada birkaç gün kalmak, ona ve içindeki görevlilere ömür boyu nefret ve kin duymak için yeterliydi. Genelinde burada tutuklular birkaç gün kalır. Eğer polisin araştırmaları uzuyor, aradan bir iki hafta geçiyorsa, tutukluyu "işlemek" niyeti güttükleri ve yapabilirlerse yargılamanın kalıplarını hazırlamak amacında oldukları anlaşılıyordu.

Benim durumum da böyleydi.

Asıl anlamak, çözmek istedikleri sır, ellerindeki bütün araçları kullanarak öğrenmek istedikleri şey, şu anda benim parti görev basamağında nerede bulunduğum, ne rol oynadığımdı. Ancak sordukları ilk soru değişik bir nitelikteydi ve gerçekten beni hayrette bıraktı.

İri, ağır, kocaman gövdesiyle ve şişkin yanaklı başıyla karşımda komünist harekete karşı mücadele şubesinin şefi Nikola Geşev duruyordu. Beni onun odasına götürdüklerinde, kindar bakışlarıyla, kurşuni gözlerini çok uzun süre bana dikmiş olarak, süzüp durdu. Sonunda çeneleri kıpırdadı, sanki beni ağzına alıp çiğnemek isteyen kocaman bir vahşi yaratık gibiydi ve ilk sorusunu sordu:

— Bolşevik Rusya'dan ne zaman ve nasıl döndün?

Bir an sustu ve sorusunu tekrarladı:

— Ne zaman ve en önemlisi nasıl? Yalnızca ne zaman döndüğünü öğrenmek istemiyorum, nasıl, neyle, paraşütle mi, denizaltıyla mı döndüğünü de öğrenmek istiyorum...

Her türlü soru bekliyordum. Ancak böyle bir soruyu değil. Gerçekten de, hemen kavradım ki, geçen yıl eylül ayında yurda döndüğümü polis bilmiyordu. Çünkü Varna Limanı'na geldiğimizde, sınırda pasaport yoklaması sırasında, kontrol memuru fazla yolcu içinde beni gözden kaçırmış, atlamıştı. (Kuşkusuz buna ben de çalışmıştım). Öyle ki, benim yasal yoldan Sovyetler Birliği'ne gidişimi dosyama işleyenler, dönüşümü geçirememişler

bu dosyaya, çünkü ülkeye girişimi kimse onlara bildirmemiş. Buna göre, polis için ben hâlâ ülkede değildim...

Geşev'e itiraz ederek dedim ki:

— Sorunuzun anlamını kavrayamıyorum Bay Geşev. Daha geçen yıl döndüm ülkeye. Odesa'dan Varna'ya kadar, burada işleyen Sovyet "Svanitiya" yolcu vapuruyla geldim... Hayatımda hiçbir zaman ne paraşüt gördüğüm var, ne de herhangi bir denizaltıya bindiğim...

Gözlerini benden ayırmayan Geşev ağır ağır ve tehdit edici biçimde:

— Beni iyi dinle hanımefendi, diye konuştu. Birbirimizi iyi biliyoruz. Elimden kolay kurtulacağın hayaline sakın kapılma. Biliyorsun, itiraf ettirmek için hiçbir engel tanımam. Bu yolun araçlarını bilirsin... Ülkeye ne zaman ve nasıl döndün?

Birbirimizi tanıdığımız doğruydu. Hem de yıllardan beri, onun siyasi polisin başına geçmesinden bu yana.

— Sorunuzu cevapladım, Bay Geşev.

Ses tonumun rahatlığı onu çıldırttı. Genellikle uyguladığı davranışını bozdu, kaba gövdesiyle birdenbire ayağa fırladı, küfürler savurarak koca yumruğunu başıma indirmek için kaldırdı. Ancak yumruk şimdi başımda patlayacak diye düşünürken polis şefi kendine geldi, toparlandı, gitti hızla açtı odasının kapısını ve beni dışarıya itelerken,

— Yürü bakalım, diye bağırdı.

Koridorda bir sivil polis de yanımıza gelerek arkamızdan yürümeye başladı. Binanın zemin katına indiriyorlardı beni. Kim bilir belki de işkence odalarına? Yoksa dehşetli saatler başlıyor muydu artık?

Girdiğimiz büyükçe, geniş ve loş oda, işkence yerine benzemiyordu. Ancak, şuraya buraya fırlatılmış, üst üste yığılmış eşyalar, bende hayret uyandırdı. Uzun, beyaz ipek kumaşlar, ince ipek iplerle tavana asılmıştı. Sıra sıra kesilmiş kara lastik parçaları, kayık küreklerini andıran tahta parçaları yerlere fırlatılmıştı... Ancak geri kalan eşyalar üst üste ve bir daire oluşturacak biçimde yığılmıştı. Silah, mermi, telsiz aygıtları, deri tulumlar, yüksek çizme tipi potinler, pusulalar, dürbünler...

Eşyalara değil, tepkimin ne olduğunu anlamak için bana bakmakta olan Geşev mırıldandı:

— Sanırım, şimdi daha akıllı davranırsın. Görüyorsun işte. Çoğunu yakaladık insanların. Sen de onlarla birlikte geldin. Denizaltıyla gelenleri de, uçakla gelip paraşütle inenleri de yakaladık. Yoldaşların da buradalar. Yakında onları görmek mutluluğuna da kavuşacaksın... İşte bu gördüklerin de onların eşyaları.* Haydi itiraf et bakalım, ne zaman ve hangi grupla ülkeye geldin? Kimlerle geldin, suç ortakların kimler?..

Ele geçen ganimetin gözden geçirilmesi bitince yeniden Geşev'in odasına döndük ve sorgulama yeniden başladı. Buluntu eşyaların kimlerin olduğunu benim aracılığımla öğrenmekte körü körüne ısrar eden polis şefi, istemeden, Parti yönetiminin sabırsızlık içinde beklediği bir haberi de bana duyurmuş oluyordu: Ülkede silahlı direniş birliklerini güçlendirmek için Bulgar siyasi mültecilerinin Sovyetler'den gruplar halinde gelmesi artık başlamıştı...

Gerçekten de ele geçen eşyalar, bazı kişilerin tutuklandığını gösteriyordu. Ancak, yurt topraklarına ayak basan bütün yoldaşların esir düştüklerine beni kimse inandıramazdı, hiçbir kanıt bunu sağlayamazdı. Bir hafta ya da bir ay sonra kurtulanların direniş bayrakları altında toplanacaklarına, büyük kavgaya, kendi deneylerini, savaş becerilerini, devrimci coşkularını katacaklarına inancım tamdı. Bu inancı hiçbir şey sarsamaz, kıramazdı...

Bunları düşünmek bana ferahlık ve güç veriyordu.

Geşev, bu eski kurt, bunu o gün değil, daha sonraki günlerde sezdi, yanlışlığını anladı. Dolayısıyla, bu yöndeki baskısını giderek gevşetti, başka yöne ağırlık vermeye başladı. Bu başka yön ise, artık doğrudan doğruya gerçek bir tehdit doğuruyordu. Geşev, Parti'deki işlevimi anlayabilmek için bütün gücünü kullandı, öteki tutuklularla olan bağlarımı çözmeyi denedi.

— Başkaları da var tutuklanan... Sen tanyorsun, biliyorsun

* Daha sonraları anladım ki, bana gösterilen bu kesilmiş lastik parçaları (lastik bot parçaları), askeri donatım eşyaları, giysiler, gerçekten denizaltıcı gruplardan birine (daha doğrusu birincisine) ait. Bu grup 11 Ağustos'ta Kamçiya ağzında karaya çıkmıştı.

onları... Doktor Prokopi Kiranov... Kimyacılardan Nastya İsakova ve Mara Atanasova... Mara Staneva... Dimo Diçev...

Atmaca bakışını yüzümden ayırmayan Geşev, isimleri ağır ağır ve uzun aralıklarla sıralıyor, hangi isim söylendiği zaman titreyeceğimi, tepki göstereceğimi sezmek istiyordu... Bütün irade gücümü toplayarak, bütün direncimi kullanarak sayılan isimleri hiçbir ilgi göstermeden, merak ya da endişe duygusu belirtmeden dinledim.

Polis şefi isim sayınayı kesip bitirdiği zaman, cevabımı beklerken:

— Bu kişilerden kimilerini tanıyorum, dedim. Doktor Kiranov, Mara Staneva... Çok iyi biliyorsunuz nereden ve ne zamandan bu yana tanıdığımı... Ben ancak, bu denli kendi halinde, alçakgönüllü ve sıradan yurttaşların polisin hiddetini çekmelerine hayret edebilirim...

— Hı, hı... hı, hayret edebilirmiş, kendi halinde yurttaşlarmış. Demek öyle... Diyelim ki öyledirler... Peki ya ötekiler? Yoksa, eski meslek arkadaşlarından Mara Atanasova'yı tanımadığını mı söyleyeceksin ha? Hem de Dimo Diçev'i?..

— Kimilerini tanıyorum. Ancak, yalnızca ismen ya da çok az...

— Çok merak ediyorum, Dimo Diçev hakkında ne diyeceksin, eski mahkûm, senin koğuş komşun, ha ne diyeceksin? Herhalde, onu da az tanıdığını, ismen, uzaktan tanıdığını söyleyeceksin öyle mi?

— Dimo Diçev'i mi? Elbette ki tanıyorum... Sizin sayenizde... Aynı hapishanede yattık, aynı mahkûmiyetle ve aynı yıllar boyunca...

Polis şefi kabaca sözümü kesti:

— Hayır! Anılar beni ilgilendirmiyor! Şimdiki ortak çalışmalarınız ilgilendiriyor beni... Şimdiki! Partiniz kımıldamaya başla dıktan sonraki işiniz, anladın mı?

Polisin, Dimo Diçev'le bağlarını bilmediğini açıkça anlamıştım Bu durum, savunmamı kolaylaştırıyordu. Geşev'in soruları, çok ge nel sorulardı. Demek ki, aynı gün tutuklanan Dimo Diçev (beni tu tukladıkları gün onu da tutuklamışlar) polise aramızdaki bağlantı yı ortaya çıkarma bakımından hiçbir yardımda bulunmamış.

Ona uygulanan baskı uzun ve gaddarcasına sürmüştü. Genellikle, benim sorgulamamı bitirdiklerinde, gece yarısı, cellatlar onunla uğraşmaya başlıyorlardı. Onun koğuşu benimkine komşuydu ve koğuşları ayıran duvar, ne sanki binayı sarsan dayak sesini, ne onun iniltilerini, ne de polisin kaba küfürlerini boğabiliyordu... İşkencecilerin hiddeti ancak yorulduklarında ya da mecalsiz hale gelen kişi artık hiçbir ses, bir inilti çıkaracak durumda olmadığı zaman kesiliyordu.

Böylece, sansasyonel bir ifşaata malzeme hazırlayacak olan ve siyasi yargılamanın temel dayanağını oluşturacak genel sorgulamanın sürdüğü bu yirmi beş gün hep böyle geçti. Ancak polis gerekli gördüğü itirafları elde edemedi. Yargılama için yeterli, çürütülemeyecek sağlam kanıt da yoktu ellerinde.

(Kuşkusuz, endişe geçmiş değildi. Merkez yönetiminin gittikçe adam kaybetmesi, safların seyrekleşmesi sürüyordu. Düşmanın pis ellerini bize kadar uzatmayı başarmış olması beni çok üzüyordu. Tutuklanmış olmam, MK'nın il komiteleriyle, Sofya Bölge Komitesi'yle ve yığın örgütleriyle bağlarını koparmış bulunuyordu.)

Bereket versin ki, partinin siyasi yönetimi (Trayço Kostov ve Anton İvanov'un kişiliklerinde) zarara uğramamıştı ve bu da partinin yönetimi ve silahlı antifaşist mücadele için çok önemliydi.

O sırada kara kara düşünmeme neden olan bir psikolojik durum daha vardı. Dışardaki yoldaşlar gerekli bütün savunma tedbirlerini alıp tutuklanmalar sonucu meydana gelen zararı asgariye indirmeyi becerebilecekler miydi?

22 Eylül sabahı erkenden sorgulamaya devam etmek üzere işkenceciler yerine, koğuşa tanımadığım iki sivil polis girdi. Ellerindeki bavulları kapının yanına koyarak ikisi de bir ağızdan bağırdılar:

— Kalk! Haydi bakalım, kalk ve hemen arkamızdan gel!

Ağır bavulları derhal tanımıştım. Benim bavullarımdı. Herhalde, odamdaki bütün eşyayı yerleştirmişlerdi içine.

Bir dakika içinde her şeyi kavradım. Toplama kampına gönderiyorlardı. Yola çıkıyordum. Bu yol bana kurtuluş yolu gibi geldi...

RODOP DAĞI'NDAKİ TOPLAMA KAMPLARI KAMPTAN KAÇIŞ/PETİR ÇENGELOV'LA BULUŞMA

Rodop Dağı'nda iki toplama kampı vardı. Bunlardan biri, "Gonda Voda" kampı erkeklere, ikincisi, küçük manastırdan dolayı "Sveti Nikola" (Saint Nikola Manastırı) deneni de kadınlara ayrılmıştı.

Asenovgrad tren istasyonunda indikten sonra, sıkı korunma tedbirleri altında, muhafızlar arasında, küçük kentin sokaklarında ağır ağır yürümeye başladık. Yerli halk anlaşılan bizim gibi konukları görmeye alışkındı. Buna rağmen yürümekte olduğumuz yukarı doğru dik çıkan sokakta yavaş yavaş insanlar toplandı. Halk bizi sessizce seyrediyor ve gizlemedikleri bir sempatiyle uğurluyordu. Birkaç kadın ve on kadar erkek idik. Her yaşta insan vardı içimizde. Özel bir çabayla beni cezalandırmak için iki ağır bavulumu bana taşıtıyorlardı. Bir de yırtık pırtık bir eski kilim. Oysa taşlı yolda zaten zor yürüyordum.

At sırtında olan muhafızların komutanı biraz dursam bas bas bağırıyordu:

— Yürü! Neden duruyorsun! Durmak yok! Kimse durmasın! Yürü yürü! Konuşmak da yok! Haydi yürü!..

Birkaç adım atıp düşüyordum. Ağzım dilim kurumuştu. Dudaklarım çatlamış kanıyordu...

Yukarıda, dağ başındaki kadınlar kampında mahkûmlar iki küçük binanın önünde toplanmıştı... Yeni gelenleri heyecanla karşıladılar. Daha biz aşağıdayken görmüşler, sabırla yukarı çıkmamızı beklemişlerdi. Yorgun, bitkin yokuşu tırmandığımızda, sıcak, candan selamlarıyla karşıladılar. Sonra herkes birbirinin boynuna sarılıyordu. Sevinçle, kederle karışık gözyaşları akıyordu gözlerden. Bizim esir düşmemize üzülüyorlardı. Buna rağmen bizi sağ salim görmekten dolayı sevinçliydiler.

Kampta üç ay kadar kaldım. Burada, geldiğimde, durumu çok gergin ve endişeli gördüm. Daha gelirken, muhafız sayısının artırılmış olmasıyla bir şeyler olduğunu sezmiştik. Kampa gelince de, burada sıkı koruma tedbirleri alındığını, nöbetçi sayısının artırıldığını görmüştük. Her insan olağanüstü bir şeyler olduğunu an-

layabilirdi. Gerçekten bir şeyler olmuş. Daha ilk akşam, kampın parti sorumlusu Katya Avramova, olan bitenler hakkında bilgi verdi. Yerleştirildiğim odanın bir köşesine çekilerek, ikimiz gece geç vakitlere kadar konuştuk. Fısıltıyla konuşuyorduk. Ufak tefek bir kadın olan Katya, yanı başımda oturmuş, alışkanlık gereği ağır ağır konuşarak, son bir ay içinde kampta olup bitenleri ayrıntılarıyla anlattı. Bunları bana anlatmasının bir nedeni de vardı. Kaçış planımı hazırlayabilmem için bilmem gerekiyordu. Ona tam olarak güvenebilirdim. Kaçma niyetinde olduğumu, buna karar verdiğimi ona anlatabilirdim.

Gerek kadınların bulunduğu kampta, gerekse erkeklerin kampında durum şiddetle kötüleşmiş. Bunun nedeni de Ağustos ayında mahkûmların kurtarılması için birkaç kez girişimde bulunulması imiş. Sofya'dan Askeri Örgüt'ten verilen talimata uygun olarak, il parti örgütünce planlanan bu girişimlerin amacı, kamplara silahlı saldırıda bulunarak, buradaki antifaşist mahkûmları kurtarmakmış. Bu işi planlayanlar, Plovdiv'den ve daha çok da kamplara yakın bulunan Asanovgrad kenti parti örgütünden yüze yakın komünist harekete geçmişler. Ancak her iki deneme de başarısız olmuş. Polis de, bunun üzerine alarma geçerek, kamplardaki muhafız sayısını artırmış, dışarıda ise yığınsal tutuklamalar yapılmış. Ne yazık ki tutuklananlar arasında, daha önceden savcılığın ölüm cezası talebiyle aradığı Paçov kardeşler de (Asanovgrad'dan) bulunuyormuş...

Tam eylül ayının sonunda, kamptaki mahkûmlardan, parti yöneticileri Radenko, Anton Göşev (Yugov), Emil Markov, Boris Kopçev ve MK'nın eski sekreterlerinden Nikola Pavlov, kaçmayı başardılar.

Ne yazık ki, kaçanlardan ikisi, Radenko Vidinski ve Nikola Pavlov daha sonra yakalandılar. Uçsuz bucaksız Rodop engebelerinde ne yana gideceklerini bilemeyen, gruptaki yoldaşlarla bağlarını koparan Radenko Vidinski ve Nikolav Pavlov bir süre dağlarda dolaştıktan sonra, düşman birliği tarafından sarılıyorlar. Plovdiv ve Asenovgrad'da polis karakollarında dayaktan et ve kemik yığını haline getirildikten sonra, yeniden, 15 gün sonra kampa getirildiler.

Bu iki yoldaşın başarısızlığının nedenini kısa bir süre sonra anladık. Ne Radenko, ne de Pavlov bu yöreyi iyi bilen kişilerdi. Bu da onları dağların esiri yapıyordu. Ancak başka bir neden de vardı: Talihsizlik olmuş, tam da o sırada, bütün Rodop Dağları bölgesi, Asenovgrad'dan Pamporovo'ya dek binlerce asker ve polis tarafından kuşatılmış. Çünkü tam bir hafta önce, Güney Trakya'ya Sovyetler'deki siyasi mülteci yoldaşlardan bir grup paraşütle inmiş. (Beş gruptan biri; Habkovo dolaylarında inen paraşütçüler, derhal Asenovgrad'a doğru hareket ediyorlar. Oradan da Batı Rodop Dağları'na yöneliyorlar. Buradaki antifaşistlerle bağlantı kurup hareket etme görevini almışlar.) Korkuya kapılan hükümet en sıkı tedbirleri almaktan çekinmiyor. Yurt topraklarına inen yurtseverleri yakalamak için harekete geçiyor. Ormanlık bölgeler, su kaynakları, yolları, "paraşütçülerin" geçebilecekleri olası her yer çok sayıda silahlı birlik tarafından sarılıyor. İşte Radenko ve Nikola kaçarken tam da bu birliklerden biriyle karşılaşıyorlar...

Böylece beş kişiden ikisinin kaçışı başarısızlıkla sonuçlandı. Üç kişi ise, düşmanın sayısız engelini başarıyla aşa aşa sağ salim Sofya'ya ulaştılar. Onların kaçışı, ilk fırsatta bizim de kaçma kararımızı güçlendirdi.

Ekim ayının ortalarında ilk kaçış denemesinde bulundum. Benimle birlikte Katya Avramova ve Rada Todorova da gelmişlerdi. Ne yazık ki başaramadık. Çaya Irmağı engel oldu bize. O sırada çok coşkun olan suyu geçemedik. Dağlardan inen sularla şiddetle akan bu çayda az kalsın boğuluyorduk da. Bir süre sular bizi sürükledi, zor kurtulduk. Kaçmaktan vazgeçtik. Üstelik, yamaçtan aşağı doğru koşarcasına inerken, kayalıklarda ayağım da burkulmuştu ve yürüyecek durumda değildim... Geri döndük. Bereket versin yoklama saatinden önce kampa girmiştik. Kimse, bizim yoldaşlar da, düşman da birkaç saat yokluğumuzu anlayamadı...

Bir buçuk ay sonra, ayağım da düzeldikten sonra, ikinci denemede bulundum. Aralık ayı başında. Bu kez yalnızca Rada Todorova'yla ikimiz yola çıktık.

O gün çok şiddetli soğuk bir rüzgâr vardı. Bütün dağ, her yan karla kaplıydı. İnsan izine rastlamanın olanağı yok. Kar donmuştu. O gün, kaçış günümüzde, Katya Avramova kaçışımızı ko-

laylaştırmak, maskelemek için bir müsamere düzenlemişti. Sanatçılar bizim kadın yoldaşlar, seyirciler ise, özel olarak davet edilmiş nöbette olmayan polislerdi... Piyes oynanırken harekete geçtik. Nöbetçilerden uzak bir yerde kamp duvarını aştık ve koşarak uzaklaştık...

O andan, ta Plovdiv'in kenar mahallelerine ulaşıncaya kadar geçen zaman içinde yaşadıklarımız belleğimde gerçek bir film şeridi gibi uzanıyor. Kamptan çıktıktan sonra Rada'nın da benim de kurtuluşumuz bir tek ayaklarımızın gücüne bağlıydı. Ayaklarımızın sağlam olmasına bağlıydı ama bir de kamptaki kadın yoldaşlarımızın bizim yokluğumuzu mümkün olduğunca kamp makamlarına duyurmamak, gizlemek becerisi de çok önemliydi. Şimdilik önümüzde bütün bir gece vardı. Sabahleyin yoklama saatine kadar tam on iki saatimiz vardı. Buna güveniyorduk. Eğer arkadaşlarımız sabah yoklamasında da muhafızlarımızı aldatabilirse, daha on iki saat vaktimiz olacaktı. Ancak bu ikinci on iki saate bel bağlamak olmazdı. Daha birinci ve on iki saatlik süre içinde kamptan yeterince uzaklaşmamız zorunluydu. Çünkü, kaçışımızı anlar anlamaz, hemen ardımızdan iz sürücüler, polisler, kurt köpekleri, yakalanmamız için seğirtip geleceklerdi.

Dağlar, o korkunç aralık günü, gerçek bir cehennem zorluğu çıkardı bize. Dağların içerlerine daldıkça, dik yamaçları tırmandıkça, kaçış yönümüzü belirlerken en güç yolu seçtiğimizi anlıyorduk.

Göz gözü görmez karanlıkta, orman içinden geçerek, yarı donmuş karla kaplı çıplak kayalıklarda düşe kalka, kayıp uçurumdan aşağı yuvarlanmamak için ayaklarımızla buzu kırıp kara göme göme, sessizliğiyle insanda korku yaratan susuz derelere yuvarlanıp yeniden kalkıp çıkarak buz tutmuş fundalıklar içinden geçerken ellerimiz yüzlerimiz kanayarak, uzun, yüz yıllık ağaçlarla kaplı koruluklarda dönüp dolaşarak kaçıyor, gidiyorduk. Soğuk iliklerimize işliyordu. Sibirya soğuğu vardı. Ellerimiz ayaklarımız kaskatı kesiliyordu soğuktan. Kirpiklerimiz, kaşlarımız buz tutmuştu soluğumuzdan. Yüzümüzde, yanaklarımızda can kalmamıştı. Felce uğramıştı sanki. Üstelik bir de fırtınaya tutuluyordu. Rüzgâr zaman zaman bizi yere devirip karlara gömü-

yordu. Düşer düşmez bir kar bulutu yükseliyordu havaya. Ve karanlık sanki gittikçe koyulaşıyordu. Bazen birbirimizi bile göremiyorduk... Gerçekten Rodop Dağları'nın bu 1941 Aralığı'nda bizi yakaladığı karakış cehenneminden nasıl kurtulduk, şimdi bile şaşıyorum! Soğuktan uyuyakalıp beyaz ölümün pençesine düşmedikse, yönümüzü şaşırabilirdik ve kuzeye doğru, düzlüğe doğru gidecek yerde, güneye ya da güneybatıya yönelebilir ve sayısız Rodop tepelerini aşıp yine o noktaya, kampın bulunduğu yere dönebilirdik. Kaçışımız başarısız olabilirdi. Her şey biterdi o zaman; yorgunluk, açlık, soğuk da cabası olurdu bunun...

Şafak sökerken, gözlerimizin önünde sessiz, bir çöl gibi kimsesiz ve bembeyaz Trakya ovasının uzandığını gördük.

Rada'yla birbirimize baktık. Başarmıştık. İleride, sabahın beyazlığı içinde uzaklarda Plovdiv kenti hayal meyal görünüyordu. Orada ikimizin de, bize çok bağlı kadın arkadaşlarımız, yoldaşlarımız vardı. Hem çok daha güvenilir yataklarımız vardı...

İlk geceyi BKP İl Komitesi Üyesi Rayço Kirkov'un evinde geçirdim. Rayço Kirkov çok değerli bir komünistti. Üç yıl sonra düşman kurşunuyla aramızdan ayrılacaktı. O gece duyduğum haberden çıldıracak denli sevinç içinde uyudum. Hitlerci istilacılar Moskova'dan 300 kilometre batıya kovulmuşlardı! Böylesi bir haberin verdiği sevinç insanı çıldırtmaz mı!

Petır Çengelov'un çok yakın bir zamanda gelmesini bekliyorduk. Geldi. Bir aralık akşamı, soğuk bu güney kentini kucağında dondururken geldi. Trakya için görülmemiş bir soğuk vardı, üstelik sisliydi de hava. Kasketini gözlerinin üzerine indirmiş, başını, yüzünün bir kısmını paltosunun yukarı kaldırdığı geniş yakasıyla kapatmış olmasına rağmen, daha odanın eşiğinden içeri girer girmez tanıdım onu. Zaten uzun boyluydu ve epeyce aksıyordu. Kaçışımızın başarılı olması dolayısıyla bizi kutladı. Sonra paltosunu çıkardı, oturdu. Ancak otururken ayağının topallamasından ötürü acı çektiği, gizlemesine rağmen belli oluyordu. Soğuktan kaskatı kesilmiş ayakkabılarını güçlükle çıkardı ve hemen puf puf yanan sobaya yanaştı. Çok üşümüş olduğu belliydi.

Coşkulu biçimde ve elinde olmadan sesini yükselterek,

— Bitti artık Almanların ilerlemesi Sonya, dedi. Kasım ayının

sonundan beri, tankları olduğu yerde çakılı duruyor. Bu günlerde ise geri dönüp kaçmaya başladılar. Artık dayak yiyor Almanlar, dayak! Öyle bir dayak yemeye başladılar ki, pis canlarını nasıl kurtaracaklarını düşünür oldular!..

Ve Çengelov neşeyle kahkaha attı.

Büyük, insana müthiş ferahlık veren bir sevinç duygusu içinde onlara bakıyorum. Gerçekten de bundan daha sevinçli bir haberi kim verebilir? Kirkov'la Çengelov, son günlerde gizli "Hristo Botev" radyosunun verdiği haberleri dinlerken o denli heyecanlanmışım ki, ağzımı açıp da tek söz söyleyecek durumda değilim, dilim tutulmuş sanki. Kavgaya baş koymuş bizler için bu bile yeterdi. Bu haber bile çok şey demekti. Yüreklerimizi sıkıp duran çelik çember, korkunun çemberi, namussuz istilacının Moskova'ya yaklaşmasının verdiği korkunun, yarın o çirkefe batmış çizmeleriyle kutsal kenti kirletebilirler diye düşünürken içine düştüğümüz korkunun çemberi yüreklerimizi sıkıyor, soluğumuzu kesiyordu... Bu haberle ferahlamıştık.

İki savaş arkadaşımı zevkle dinliyordum. Yüreğimi sarıp çevreleyen çelik çemberin gevşediğini, boşaldığını duyar gibi oluyordum... Başarılı kaçışın verdiği sevince, Moskova önlerindeki galibiyetin o hiçbir şeyle kıyaslanmayacak denli büyük sevinci de katılmıştı şimdi.

Petır Çengelov ve Rayço Kirkov'la görüşmemiz geç vakitlere kadar sürdü. Yalnızca Doğu Cephesi'ndeki durum üstüne bilgi vermekle kalmadılar, ildeki parti örgütünün durumu konusunda da ayrıntılı, akıllı ve derin gerçekçilik duygusuyla bilgi verdiler. Bütün il çevresindeki parti örgütlerini bu iki yoldaştan başka o denli iyi bilen kimse yoktu. Daha doğrusu, örgütleri derleyip toparlayacak ve güçlendirerek savaşa sokacak yeteneği, bu iki yoldaştan başka kimse gösteremezdi. 22 Haziran'dan sonra, Çengelov'la yalnızca bir kez görüşmüştük. Çünkü, derin gizliliğe geçen Çengelov'un, kendisini yakalamak isteyen ve bu yönde çok çaba sarf eden iktidarın muhbirlerinden dikkatlice kaçınmak için pek ortalıkta görünmemesi gerekiyordu.

Birbirimizi iyi tanıyorduk. Çoktan beridir, neredeyse yirmi yıldan bu yana tanışıyorduk. 1924-1925 döneminde, Plovdiv'de bir-

kaç ay süren, ancak çok gergin öldürücü günlerde geçen dönemde tanışmıştık. Bizim bölge karargâhımızla Plovdiv İl Komitesinin yaptığı ilk karma toplantıda tanımıştım onu. Genç bir insan, benim yaşımda. O zamanlar Parti İl Komitesi üyesiydi ve Plovdiv Askeri Örgütü'nün en tehlikeli eylemlerine aktif biçimde katılıyordu. Anımsıyorum, o ilk toplantıda herkes görüşünü bildirmiş, Çengelov da konuşmuştu. Konuşurken kararlı bir insan olduğunu, çelik gibi dayanıklı, dirençli olduğunu belli ediyordu.

On yıl kadar sonra Moskova'da Lenin Okulu'nda yeniden görüştük. "Tarih" bitirmiş, KUNMZ'de (Batıdaki Ulusal Azınlıklar İçin Komünist Üniversitesi) tarih dersleri okutmanlığı yapıyordu. Siyasi mülteci yoldaşların en uyanıklarından biriydi. Sol sekter sapmanın her türlüsünün karşısındaydı ve sol sekterlerle durmadan savaşıyordu. Belki de bu yüzden, Dış Büro, onu, yeni Parti çizgisinin kesinlikle zafer kazanmasına yardım etmek üzere daha 1938 yılında ülkeye geri göndermişti. Bir yıl sonra Çengelov, Plovdiv İl Komitesi sekreteri oldu. Yedinci Plenum ise onu Merkez Komitesi bileşimine aldı. Gerek Merkez Komitesi'nde, gerekse birlikte örgütlediğimiz ve yönettiğimiz iki kampanya (Haziran'daki tütün işçileri grevi ve Plovdiv'de Sobolev eylemleri) sırasında, Çengelov, olgun, ileri görüşlü, uyanık bir siyasetçi, yılmaz bir savaşçı, yorulmak nedir bilmeyen bir örgütçü ve parti davası yönünden geniş işçi yığınlarını sürükleme yeteneğine sahip bir parti yöneticisi olduğunu göstermişti. Bu niteliklerini Politbüro'nun silahlı mücadele kararı almasından sonra da gösterdi.

Benim Sofya'ya nasıl gideceğimi kararlaştırdıktan sonra ayrıldık. Çengelov en kısa sürede bana sahte bir kimlik kartı hazırlanması talimatını verdi. Elimde böyle bir kimlik kartı olunca, Sofya'ya en çabuk yolla, trenle gidebilirdim...

SAVAŞ SAFLARINA DÖNÜŞ/DRAMATİK SONUÇ YUGOSLAV KP İLE TARTIŞMA

1941 yılının sonuydu. Aralık ayının sonu. Askeri okulun batısındaki burjuva mahallesine doğru yürüyordum. Bu mahalle çok sessiz bir mahalleydi. Tam mahallenin orta yerindeki "Yant-

ra" Sokağı'na gidiyorum. Daha doğrusu, yedi numaralı, çok katlı sağlam bir apartman ilgimi çekiyor. Bu apartmanda, üçüncü katta, Trayço Kostov'un gizli parti evi var.

Kapıda "Ksanta Bayçeva. Kadın elbisesi. Paris modası" yazılı.

İşte bu daire. İşte zil. Firma tabelasının yanında. Sinyali veriyordum.

Ksanta sanki beni bekliyormuş gibi, derhal açtı kapıyı. Ancak, kapıyı açarken yüzündeki gülümseme, beni görür görmez, birdenbire kayboldu. Gülümseme yerine yüzünü bir gölge kapladı. Kuşkulandı. Beni tanımamıştı.

— Benim, Ksanta, dedim yavaşça. Tanıyamadın mı? O kadar çok mu değişmişim?

Böyle derken dikkatle gözlerine baktım ve hızla içeri daldım. Kadıncağız, o zaman tanıdı beni ve yeniden gülümseyerek,

— Vay canım, özür dilerim. Tanıdım elbette. Ancak ilk anda, şey...

— Burda mı o? diye sordum yavaşça. Trayço Kostov'u soruyordum.

— Gözlüklü mü? Onu soruyorsun değil mi? Burda.

Bunu söylerken başıyla da evet işareti yapıyordu Ksanta.

— Her şey yolunda mı?

Evet. Burada, bizde endişe edecek bir şey yok...

Kapıyı çalarak içeri girdiğim halde, Trayço Kostov farkına varmadı. Odası yarı karanlıktı. Pencerelerde kalın perdeler vardı. Üstelik camlara siyah kâğıt yapıştırılmıştı. Karartma vardı. Radyonun yanı başındaki abajurdan çıkan ışık, Trayço'nun eğri büğrü çizgilerle karaladığı (hep steno yazardı) beyaz kâğıtları aydınlatıyordu.

Radyonun önüne oturmuş, hafifçe açmış, spikerin zor işitilen sesini dinliyor ve çabuk çabuk söylediklerini stenoyla dikkatlice yazıyordu. Hangi istasyonu dinlediğini tahmin etmek zor değildi. Moskova'yı dinliyordu. Konuşan spiker ise bildiğimiz kişiydi, Levitan. Onu yazdan bu yana dinlememiştim. Moskova radyosunun spikeri. TASS ajansının bültenini okuduğu, Kızıl Ordu'nun geri çekildiğini ve düşmanın aldığı toprakları, işgalcilerin masum sivil halka karşı uyguladıkları gaddarlıkları, yakılan yıkılan köy-

leri, kentleri, verilen kurbanları belişten haberleri okuduğu zaman dinlemiştim onun sesini. O zamanlar sesi acılıydı. Yurdunun topraklarının çiğnenmesinden duyduğu acıyla okuyordu haberleri. Ocakların sönmesinden dolayı acılıydı, dökülen kanlardan dolayı gözleri yaşlıydı. Şimdi sesinin tonunda sevinç vardı, coşkuluydu. Moskova yakınlarında Hitlercilerin saldırılarını geri püskürten Kızıl Ordu, dört haftadır düşmanı geri püskürtmeyi, kovalamayı, nefret edilen ordularına insan ve araç kaybı verdirerek kutsal kentten daha uzaklara atmayı sürdürüyordu...

Hafifçe selam verdim. Trayço, başını çevirdi, bir an miyop gözlerini üzerime dikti. Sonra, makyaj yapıp kılık değiştirmiş olmama rağmen tanıdı ve birden haykırdı:

— Vay, sen misin Zlatka! Sensin ya! Nerden çıktın!

Ve aynı anda yerinden kalktı, kocaman bir gülümsemeyle candan selam verdi:

— Hoş geldin bakalım. Affet, girdiğini duymadım. Radyodan duyduklarım insanı kendinden geçiriyor, her türlü endişeyi, korkuyu silip süpürüyor, insanı sevinçten kanatlandırıyor... "Yıldırım harbi" bitti artık Zlatka, bitti! Genel saldırı ve Moskova kuşatması suya düştü... Savaş tersine döndü! Tersine dönüyor, tersine!

Masanın başına oturduk. Trayço heyecanını yatıştırıncaya kadar dakikaların geçmesi gerekti.

— Bekliyorduk seni zaten Zlatka. Kamptan kaçmayı başardığına çok sevindim. Kaçıp gelebilmene. Bravo. Tam zamanında geldin. O denli çok işimiz var ki...

Başka zaman durgundur daha çok, sesi düzgün çıkar, yavaştır. Şimdi ise çok yüksek sesle konuşuyordu. Biraz yavaşlıyor, sonra yeniden yükseliyordu sesi.

Silahlarımız, şimdi Moskova önlerinde durumun böylesine sevinç verici biçimde tersine dönmesinden çok önceleri patlamıştı, ancak tam da bu tersine dönüş, Hitlercilerin Moskova yakınlarındaki işte bu yenilgileri, bu ilk büyük bozgunları, ülkemizde silahlı mücadeleyi de artıracaktı. Bundan kimse kuşku duymuyordu.

Ricam üzerine, radyonun verdiği son askeri bildirinin stenogramını bana anlattıktan sonra, daha doğrusu hemen hemen bütün metni okuduktan sonra, Trayço:

— Şimdi seni dinliyorum, dedi. Daha sonra da TASS ajansının son günlerdeki öteki bildirileri hakkında bilgi verdi. Bunları partinin merkez matbaasında küçük kâğıtlara bildiri olarak basıp dağıtmak üzere önceden stenoyla yazmıştı.

Trayço Kostov, Asenovgrad yakınlarındaki iki toplama kampının durumu hakkında bilgi vermemi istedi. Sonra kaçışı nasıl gerçekleştirdiğimizi sordu. Her şeyi ayrıntılı olarak anlattım. Sonra Plovdiv İl Örgütü'nün durumunu özetledim. Petır Çengelov'un bana anlattıklarını ilettim.

Trayço Kostov'un gizli evinde iki gün iki gece kaldım. Yeni bir gizli ev sağlayıp taşınmam için ve daha çok da, Trayço'dan durum hakkında bilgi alabilmem için, bu iki gün gerekliydi.

Benim tutuklanmamdan sonra geçen aylarda Merkez Komitesi'nde ve kimi büyük il örgütlerinde, savaşın gidişini ve niteliğini etkileyen olaylar meydana gelmiş.

Trayço Kostov, sorunları önemlerine göre sıralayarak, en önce merkez yönetiminde yapılan kimi kadro değişikliklerinden söz etti. Politbüro'nun kararı gereğince eylül-ekim arasında yapılan kadro değişiklikleri, çeşitli yerlerde silahlı hareket çizgisine karşı muhalefet eğilimleri başgöstermesi dolayısıyla, bu muhalefeti daha doğarken susturmak, "sağduyuyla hareket" edilmesini, gerçekçiliğe uyulmasını, "olayların nasıl sonuçlanacağının beklenmesini" isteyen ya da "gereksiz kurban vermeye, rizikolara girmeye" karşı olduklarını, "Parti'yi gereksiz yere ve düşüncesizce kanlı eylemlere sürükleyen, kurban vermeye iten" sabotaj eylemlerine karşı çıkan tek tük seslerin çıkmasını durdurmak zorunluluğundan ileri gelmiş. Bu tür hava yaratanlara karşı derhal harekete geçilmiş, onların ortaya sürdükleri "kuramlar" amansızca eleştirilmiş ve kimi kişiler görevlerinden alınmış ve parti yığınlarından dışlanmışlar... Bereket versin ki, burada sadece bir iki grup söz konusuydu. Trayço'nun belirttiği gibi, bunlar da ne Parti'nin savaş çizgisine geçmesine engel olabilecek, ne de direnişin gücünü zayıflatabilecek yetenekte ve güçte imişler.

Aslında Trayço bunları belirtirken yalnızca boş sözler etmiyordu. Başlangıç dönemindeki büyük güçlüklere rağmen, ülkenin siyasi yönden içinde bulunduğu büyük karmaşıklığa ve çelişkile-

re, çok fazla artan askeri terör ve polis baskısına ve bunun sonucunda ülkenin değişik yerlerinde uğradığımız bozgunlara rağmen ve üstelik Kızıl Ordu'nun başlangıçta uğradığı yenilgilere rağmen, ülkemizde direniş hareketi güçleniyordu. Halkın sağlıklı güçleri toplanıp birleşiyor, komünistlerin ve Remsistlerin saflarında birliktelik artıyordu ve antifaşist mücadele, monarkofaşist rejime ve Hitlerci istilacılara karşı bir ölüm kalım savaşına dönüşerek genişliyordu. Politbüro'nun, ülkeyi, Sovyet halklarının ve bütün özgürlükçü halkların Hitlerci faşizm ve basına karşı verdikleri savaş cephesinin bir kesimine dönüştürme kararı gittikçe daha tam olarak yerine getirilmekteydi. Ülkenin değişik illerinden, silahlı mücadelenin sürdürülmekte olduğuna ilişkin haberler gelmekteydi ve Trayço bunlar içinden en önemli olanlar üzerinde durdu.

... Sonbaharda polisin ansızın ve beklenmedik biçimde Sofya'daki savaş gruplarımıza karşı yönelttiği saldırılarda başarılı olmasına, Sofya Askeri Komisyonu Yöneticisi Hristo Nikov'un trajik biçimde ölmesine, Nikola Botuşev, Nikola Şopov, Denko Denkov ve Aleksandır Velkov gibi yoldaşların kurşuna dizilmelerine rağmen, başkentin Parti örgütü silah bırakmak niyetinde değildi. Savaşkanlıklarını kanıtlamış iyi hazırlıklı kişilerce yönetilen ve polisin dağıtamadığı gruplar, yeniden örgütleniyor, yeni komutanlarla ve savaşçılarla güçlendiriliyor ve doğrudan doğruya savaşa atılıyorlardı.

Bütün ülkede de savaş grupları eylemlerini artırıyor ve genişletiyorlardı. Merkezden illere gönderilen haberciler, Hitlercilerin cephe gerisinde rahatsızlık yaratıcı hareketler yapıldığını, yolların bozulduğunu, demiryollarında ve ulaştırma araçlarında kundaklama eylemlerine girişildiğini, ekonomiye zarar verici, yönetim organlarında, polis aygıtında bozukluklar yaratıldığını gösterir haberler gönderiyor ve illerdeki MK elemanları bu haberleri doğruluyorlardı. Başarılar her yerde büyük ve özendiriciydi. Ruse'de, Ruse çevresinde, Vidin'de (burada özellikle feribot seferlerinde yapılan sabotajlar ve Bulgaristan'daki Hitlerci karargâhla Berlin arasındaki bağlantıyı sağlayan telefon telleri ve kablolarının sık sık koparılması önemliydi), Plovdiv'de ve Plovdiv çevre-

sinde (burada, başlıca, Almanya'ya ihraç edilecek konserve besin maddelerinin, fıçılarla taşınan meyve ve sebze ezmelerinin yok edilmesi ve demiryolu kavşaklarında sürekli sabotajlar yapılması yönünde çaba gösteriliyordu), Pazarcık'ta, Pleven'de ve çevresinde, Sliven ve çevresinde (burada savaş grupları, yığınsal eylemlerle, ağaların ekinlerini yakıyorlar ve Hitlerci ordulara kumaş dokunan fabrikaların makinelerini bozuyorlardı), Burgas'ta ve sahildeki yerleşim yerlerinde (Pomerie, Nesebir, Kableşkovo köyü, Sozopol), Vratsa'da, Byala Slatina'da ve tüm Vratsa çevresinde Petriç'ten ve Nevrokop'tan Gorna Cumaya'ya dek bütün Pirin yöresinde (burada savaş grupları yoğun biçimde silah aramaya ve satın almaya, dağıtılan Yunan "Metaksas" savunma hattından ele geçen silahları almaya devam ediyorlardı), Şumen ve Razgrat'da Stara Zagora'da ve bu il bölgesinde (bu arada Karlovo ve Kazanlık'ta askeri havaalanında sabotajlar artmış ve uçak-silah fabrikasında sık sık makineler bozulmaya başlamıştı), Haskova'da, Gorna Oryabovitsa'da, vb. yerlerde silahlı eylemler sürüyordu.

Direniş hareketinin başlamasından bu yana altı ay gibi kısa bir süre geçtiği halde, partizan çeteleri birbiri ardına ortaya çıkıyor, sayıca artıyor ve güçleniyordu. Öte yandan, Parti il komitelerinin, Merkez Komitesi'nin yönetimi altında, ısrarlı biçimde örgütleme çalışmalarını sürdürmeleri, çok daha semereli sonuçlar vaat ediyordu.

Ayrıca, Bulgar işgal birliklerinde ve Bulgaristan'a eklenen topraklara yerleştirilmiş askeri garnizonlarda sürdürülen siyasi çalışmalarla ilgili haberler de, başlangıç olarak çok olumluydu. Merkez Komitesi'ne gelen haberler, asker yığınlarının yerli halkla dayanışmasının arttığını gösteriyordu. Aynı zamanda, birçok askeri birlikteki komünistler ve Remsistler, durmadan kışlalardan silah taşımaya başlamışlardı. Yalnız silah da değil, mermi, ilaç getiriyor, yerel antifaşist güçlere, komutanlığın niyetlerini açıklayıcı bilgiler veriyorlardı. Bunlardan birçoğu da, antifaşist çalışmalarından dolayı tutuklanacağını anladığında birliğinden kaçarak silahıyla birlikte partizan güçlerine katılıyordu. Birçok gizli asker komitesi, Doğu Sırbistan yöresinde ve Makedonya'da Yugoslavya Komünist Partisi'yle ilişki kurmuştu. Aynı şekilde Yunan Komü-

nist Partisi temsilcileriyle de Kuzey Yunanistan'da ve Ege Denizi yöresinde bağlar kuranlar vardı. Kimi yerlerde bu bağ kurmalar kendiliğinden oluyordu. Ancak çoğunlukla, doğrudan doğruya Merkez Komitesi'nin talimatı sonucuydu. Talimatta, işgalci birlikte asker olan bütün komünistlerin ve Remsistlerin, oralardaki il örgütlerinden parola ve buluşma adresleri alarak yerli gizli antifaşist güçlerle bağ kurmaları gerektiği belirtiliyordu.

Yeni durumda, BKP ile Yugoslavya KP arasındaki süregelen bağları güçlendirmek ve geliştirmek için BKP MK, Boyan Bılgaranov'u kendi temsilcisi olarak Skopie'ye (Üsküp) göndermişti. Aralık ayının sonuna dek Bılgaranov, kurye ile birkaç kez yerel antifaşist hareketin güncel sorunları hakkında bilgi gönderiyor, Yugoslavya KP yönetimince öne sürülen sorunları bildiriyor, Makedonya'ya ve işgal edilen topraklara yerleşmiş askeri birliklerdeki komünistlerin ve Remsistlerin gizli eylemlerine ilişkin somut bilgiler iletiyordu. YKP, Bılgaranov aracılığıyla partimiz MK'ya bir mektup göndermişti (daha sonra bundan söz edeceğim). MK Politbürosu, bütün güçlüklere rağmen Yunan Komünist Partisi'yle ve özellikle Yugoslavya Komünist Partisi'yle ortak siyasi çalışmaların ve ortak savaş eylemlerinin, ülkemizdeki ve komşu Balkan ülkelerindeki silahlı mücadelenin büyümesine paralel olarak gelişeceği ve etkinleşeceği kanısındaydı. Bütün çabamız bu yöndeydi.

Gerçekten de komünistlerin ve Remsistlerin savaşa seferber edilmesinin sonuçları (çok büyük engellere ve çok kısa bir süre geçmiş olmasına rağmen) özendirici nitelikte, çok iyiydi. Trayço Kostov, bütün bunların henüz bir başlangıç olduğuna, ileride çok daha büyük eylemler yapılacağına inanıyordu. Onun gibi biz hepimiz de, Doğu Cephesi'nde savaşın ters yöne dönmesinin, bizim silahlı mücadelemizi de önemli ölçüde etkileyeceğine, ilerleteceğine ve güçlendireceğine inanıyorduk. Bundan başka, Merkez Komitesi'ne T. Radoynov'un katılması da önemliydi. Bu bizi mutlu kılmıştı.

Trayço Kostov, MK'nın yeni üyesini bildirirken,

— Sanıyorum onu tanıyorsun Zlatka, dedi. Sovyetler Birliği'nde uzun yıllar siyasi mülteci olarak kaldı. İspanya'da savaştı. Kızıl Ordu'da albaydı...

Kuşkusuz, tanıyordum. Ancak ismen. Daha Lenin Okulu'nda okuduğum sıralar ve ondan sonra da, Tsvyatko Radoynov ismi, siyasi mülteci yoldaşlar arasında sık sık geçiyordu ve önemli yoldaşlar tarafından saygıyla anılıyordu. Ancak, şimdiye dek yollarımız kesişmemiş, onunla karşılaşmamıştık.

Trayço Kostov, sorumu önceden sezmiş gibi, konuşmasını sürdürdü:

— Yazın gelen gruplardan. Beklediğimiz gruplardan...

— Uçakla mı?

— Hayır, denizaltıyla gelen gruplardan. Bak görüyor musun, yine denizaltıyla gelen öteki grupta Avram Stoyanov ve Sıbi Dimitrov da bulunuyorlarmış! Ne şans değil mi, ne berbat şans!

Trayço bunu bildirirken hem sevinçliydi hem acılı. Bu iki ünlü parti üyesinden biri olan Sıbi Dimitrov, artık yaşayanlar arasında bulunmuyordu. Merkez Komitesi'ne yardım etsin diye gönderilenlerdendi. Ötekisi ise, sağdı, sağlamdı. Avram Stayanov, ülkeye ayak basar basmaz hemen bağlantıya geçmiş, Sliven-Yambol dolayının silahlı mücadele yönetiminde görev almış. Tsvyatko Radoynov'a gelince, daha ekim ayında, Merkez Komitesi'ne onun ülkeye döndüğü haberi gelir gelmez, Anton İvanov hemen Georgi Minçev'i onun derhal Sofya'ya getirilmesi için göndermiş. Kasımın başlarında Radoynov başarıyla başkente ulaşmış ve Politbüro'daki yoldaşlara kendisini tanıtmış.

— Çok iyi yetişmiş bir askeri uzman. Üstelik partizan savaşının taktiğini de iyi biliyor. Doğuştan yığınlar içinde çalışma yeteneği olan bir insan. Tam aradığımız, bize gerekli bir yoldaş...

Daha Sofya'ya gelir gelmez, Radoynov Merkez Komitesi'ne üye olarak alınmış ve sonbaharda meydana gelen bozgundan sonra Merkez Askeri Komisyonu'nun başına geçirilmiş.

Radoynov'la bağlantı kurmak istediğimi bildirdim.

Güldü Trayço.

— Elbette, dedi, görüşeceksiniz, hem de sandığından daha erken.

Bundan sonra konuşmamız yeniden savaşın sorunları üstüne sürdü gitti.

Trayço'nun çizdiği tabloda, üzücü öğeler de yer alıyordu. Son

aylarda yediğimiz darbeler ağırdı, yaralar açmıştı. Binlerce antifaşist tutuklanmış, birkaç Parti il komitesi dağıtılmıştı. Tutuklanan birçok kişiyi, hapishane bekliyordu, birçoğu zaten çatışmalarda öldürülmüştü ya da tutuklandıktan sonra asılmış, kurşuna dizilmişti... Birçok yerde bozgunlar kötü örgütlenmekten, eylemlerin kötü sürdürülmesinden ileri geliyordu ve bu durum yerel antifaşist kadrolara düşmanın kolayca darbe indirmesine yol açmıştı.

Yalnızca bunlar da değil Troyça Kostov'un da değindiği gibi, son zamanlarda bütün belirtiler bize karşı baskıların yeni yeni hızlandığını, giderek artacağını ve şiddetleneceğini gösteriyordu. Ülkede, Hitlercilerin cephe gerisini "sükûnete kavuşturmayı" ve Bulgaristan'ın doğrudan savaşa katılması için yolu temizlemeyi deneyen monarkofaşist klik, bütün askeri gücünü ve polis aygıtını harekete geçirerek, bunlar arasında eşgüdüm kurarak, Komünist Partisi'ni örgüt ve fizik olarak ortadan kaldırmak ve daha doğuşunda antifaşist hareketi, direnişi bastırmak için bütün gücünü seferber etmişti. Polis müdürlüğü, bütün demiryolu istasyonlarında, köprülerde, tünellerde, demiryolu kavşaklarında, limanlarda, telefon-telgraf hatlarında, madenlerde, elektirik istasyonlarında, fabrikalarda, havaalanlarında vb. yerlerde güvenliğin, nöbetçilerin sayısının artırılmasını her yana bildirmişti. Öte yandan askeri yönetim, bütün askeri birliklere gönderdiği emirlerle, ordunun direniş güçlerine karşı nasıl kullanılması gerektiğini gösterir planlar hazırlanmasını istiyor; aynı zamanda kışlalarda, silah depolarında ve öteki askeri yerlerde Komünist Partisi'nin sabotaj eylemlerine karşı çok sıkı tedbirler alıyordu.

İlk büyük sabotaj hareketinin yapıldığı Varna İl Örgütü'ne, düşman darbeleri en önce yönelmişti.

Plevne'de de, İl Sekreteri Kosta Zlaterev-Kotsika'nın öldürülmesinden sonra hava ağırlaşmıştı. Oradan gelen haberler hâlâ tam açık değildi. Ne yeni il sekreterinin kim olduğu biliniyor, ne de il komitesine ek olarak kimlerin girdiği biliniyordu. Bundan başka, benim Sofya'ya gelişimden kısa bir süre önce, Pleven askeri kışlalarında yığınsal tutuklamalar olduğu haberi gelmişti. "Gizli komünist eylemde bulunmak" suçlamasıyla onlarca er ve astsubay tutuklanmıştı.

Gorna Cumaya İl Komitesi'nin artık birinci sekreteri olan Nikola Parapunov da Sofya'ya son gelişinde endişe verici bir haber bildirmiş: Yunan savunma hattı "Metaksas"tan bir seferinde silah aşırılırken, muhtemelen bir hainin ihbarı üzerine, polis Patriç yakınlarında bir grup yoldaşın önünü kesiyor. Bu grubun başında da Nikola Kalıpçıev bulunuyor. Uzun süren bir çatışma sırasında Kalıpçıev (Palavrata) ağır yaralanıyor, yaranın etkisiyle kendini kaybediyor ve esir düşüyor. İl askeri komisyonunun yöneticisi olan Kalıpçıev, kusursuz bir savaşçı, eşsiz ve yılmaz bir parti örgütçüsüydü.

Sofya İl Örgütü de darbeler yemiş, yaralar almıştı. Daha eylül ayında il örgütünün sekreteri Nikola Donçev tutuklanmıştı. Ondan hemen sonra da, onun yerine gelen parti eylemcilerinden Enço Staykov ve Angel Tsanev yoldaşlar tutuklanmıştı. İl komitesinden birkaç yoldaş daha tutuklanmış sonra da toplama kampına gönderilmişlerdi. Sofya İl Askeri Komisyonu gerçekte dağıtılmıştı. Çünkü, Dimo Diçev'in, Angel Tsanev'in ve Rusi Hristozov'un tutuklanması ve toplama kampına gönderilmesiyle ve az zaman sonra Hristo Nikov'un öldürülmesi ve savaş gruplarına darbeler indirilmesiyle Sofya'nın savaş örgütü geçici bir süre için bunalıma düşmüştü.

Polis, kimi illerde (Şumen'de, Ruse'de, Haskova'da, Burgas'ta, Stara Zagora'da ve kısmen Plovdiv'de) komitelerde yaralar açmada ve bir ölçüde eylemlerini bozmada başarılı olmuştu. Özellikle Sliven İl Örgütü çok ağır bir yara almıştı.

... Sliven'de daha eylül ayı başlarında çöküntü başlıyor. Polisin ilk saldırısı Sliven kenti üzerinde Stara Planina'da 10 Eylül'de yapılan gizli toplantı sırasındadır. Bu toplantı MK talimatına uygun olarak hazırlanmıştır ve Sliven, Yambol ve Burgas illerinde ortaklaşa silahlı mücadelenin örgütlenmesi ve genişletilmesi için ortak bir plan hazırlanması amacını gütmektedir. Toplantıya Sıbi Dimitrov ve Avram Stoyanov, her üç ilin sekreterleri ve il komitelerinin kimi üyeleri ve ayrıca birkaç siyasi mülteci yoldaş katılmışlardı. Bu mülteci yoldaşlar Sıbi Dimitrov'la birlikte, denizaltıyla gelen yoldaşlardır. Ortak planın temel göstergeleri daha önce Tsvyatko Radoynov tarafından onaylanmıştır. Radoynov

toplantıdan bir gün önce gizlice Kazanlık'tan Sliven'e gelmiştir. Toplantı bir gün bir gece sürmüş. Toplantıya katılan yoldaşlar bir an önce bitirmek için de yoğun çalışma içine giriyorlar. Çünkü, düşmanın çevrede birtakım hareketlerini sezmişlerdir. Bu yüzden acele ediyorlar. Kararlar kabul ediliyor ve toplantıya katılanlar derhal değişik yönlere doğru dağılıyorlar. Ne var ki, düşman daha önce davranmış, bütün bölgeyi sımsıkı sarmıştır. Sliven İl Örgütü'nden (komiteden) Stoyan Kostadinov ve Simeon Bıçvarov yoldaşlar polis tuzağına düşüyorlar ve şiddetli çatışma sonucunda düşman kurşunlarıyla yaşamlarını yitiriyorlar. Sliven'in bu bölgesini abluka içine alan polis, birkaç gün sonra da yine il komitesinden Spas Georgiev'i sağ olarak ele geçirmek için boşuna uğraşıyor. Çatışma sırasında son kurşununa değin savaşan bu yoldaşımız da öldürülüyor. Toplantıdan sonra kendi yöresi olan Elhovo'ya doğru yollanan yoldaşımız Angel Nikolov ise polisle çatışmaya girip ağır yaralar aldıktan sonra, son kurşunu kendisine sıkmıştır. Eylül ayı sonlarında İvan Grudev de polisin eline düşüyor. Yerel parti örgütüyle bağ kurmak için kente inen Grudev, askerlerin tuzağına düşüyor, kurtulmak için ateş açıyor, ancak kurtulamayacağını anlayınca kendi kendisini öldürmekten başka çare kalmadığını düşünerek bu yönde bir deneme yapıyor. Aldığı yarayla kendini kaybediyor, ancak ölmüyor, tutuklanıyor.

Böylece on beş gün içinde, gerçekte, Sliven İl Komitesi dağıtılmış oluyor. Ne var ki eylülde indirilen darbe ne denli ağır olursa olsun, büyük bir bozgunun sadece başlangıcıdır. Ekim ayında, polis il parti ve RMS yöneticilerinin isimlerini eline geçiriyor ve Sliven'deki devrimci güçlere karşı geniş bir operasyon hazırlıyor. Düşman, kent çevresinde, Sovyetler'den denizaltıyla gelmiş üç parti yöneticisinin (Radoynov, Sıbi Dimitrov ve Avran Stoyanov) bulunduğunu öğreniyor. Şimdi polisin amacı, ördüğü ağa bütün yönetimi düşürmektir. Kasım ayı başlarında, kendi evindeki gizli bölmede polis tarafından sarılan Sıbi Dimitrov kendi kendisini öldürmekten başka çare kalmadığını görünce, düşmanın eline sağ düşmemek için kurşunu kafasına sıkıyor. Kısa bir süre sonra, Sliven İl Komitesi'nin bütün üyeleri, parti eylemcilerinden çoğu ve RMS yöneticilerinden çoğu da tutuklanıyor...

Başımıza gelen bu büyük kötülüğün verdiği acıyla Trayço Kostov:

— Yoldaşların durumu çok ağır, diye hayıflanıyordu.

Bizim bildiğimiz nedenlerden dolayı, sonbaharda (1941) Sliven'de bir dizi bozgun meydana gelmişti. (Çok sonra, bunun gerçekten ajan-provokatör Proykov'un ve benzerlerinin işi olduğunu anlayacaktık.) Bu bozgunların hepsi birbirine bağlıydı. Böylece, sekreteri de dahil, tüm il komitesi safdışı kalmıştı. Parti il yönetimiyle birlikte RMS il yönetimi de savaştan dışlanmıştı. Bundan dolayı Merkez Komitesi'nin vakit geçirmeden kurtarılabilir olanı kurtarmak ve bu önemli il örgütünü yeniden ayakları üzerine basar duruma getirebilmek için geniş bir yardımda bulunması zorunluluğu ortaya çıkmıştı.

Ne yazık ki endişe verici haberler burada bitmiyordu. Devrimci Gençlik Örgütü'nün merkez yönetimi de ağır bir yara almıştı. Öteki kötü haberler içinde, bununla ilgili haber en kötülerinden biriydi. Benim Sofya'ya gelişimden yalnızca bir hafta önce, polis RMS MK Bürosu'nun bir gizli toplantısını basarak üç Büro üyesini tutukluyor. Bunlar Sekreter Yordanka Nikolova, Merkez Askeri Komisyon'un daha düne kadar üyesi olan İvan Maslarov ve Georgi Kumbiliev idi. Gerçekten de açılan yara çok büyüktü. Çünkü gençlik örgütünün öteki ileri gelen üç yöneticisi de o sırada toplama kampında bulunuyorlardı (Aleksandır Dimitrov-Şaşo, Titko Çernokolev ve Mirço Spasov). Bu durum, RMS MK'yı yeniden oluşturup canlandırmamızı zorunlu kılıyordu. Çünkü, Devrimci Gençlik Örgütü, bizim en sadık, en aktif ve umut bağladığımız yardımcımızdı. Yönetimsiz kalması yüzünden bir gün bile savaş dışı kalmasına izin verilemezdi..

Trayço Kostov, önemli bir husus hakkında daha bana bilgi verdi: Bizim Politbüro ile Yugoslavya Komünist Partisi MK arasındaki yeni bağlar ve yazışmalar konusunda. Trayço, bu konuda özellikle çok somut ve ayrıntılı konuşuyordu. Çünkü, Balkan komünist partileriyle bağlar konusundan Politbüro'da sorumlu olan bendim (Ağustos ayında tutuklanana değin) ve ileride de ben olacaktım (1944 tarihine kadar). Daha 1940 yılı sonlarından ve Hitlerci sürülerin Sovyet topraklarına saldırmalarından sonraki ilk

aylardan bu yana, gerek Yugoslavya Komünist Partisi, gerekse Yunan Komünist Partisi BKP ile benim aracılığımla bağlantı kurmuşlardı. Daha önce belirttiğim gibi, 1941 Ekim başlarından sonra YKP'yle dolaysız bağlarımız temsilcimiz Boyan Bılgaranov aracılığıyla sürdürülüyordu. Yugoslavya KP MK'nın yukarıda sözünü ettiğim mektubunu getiren de oydu. Yine onun aracılığıyla ekim sonlarında cevabımızı göndermiştik.

Gerek bize gelen mektubu gerekse bizim gönderdiğimiz mektubu Trayço olduğu gibi aktardı bana.

Yugoslavya KP MK 6 Eylül tarihli mektubunda, parti MK'mızda iki temel sorunun incelenmesini istiyordu. Birinci sorun hakkında daha sonra bilgi vereceğim (bu sorun Vardar Makedonyası'ndaki komünist örgütlerin siyasi yönetimiyle, buna bağlı olarak YKP MK ile o bölgedeki Parti örgüt yönetimimiz arasında –ki o ana kadar Metodi Şatorov örgütün başında bulunuyordu– var olan sürtüşmelerle ilgiliydi). İkinci sorunda Merkez Komitemiz ayrıntılı yanıt vermişti.

Anlaşılan ülkemizdeki durumu iyi bilmeyen Yugoslavya KP MK, derhal halkı silahlı ayaklanmaya kaldırmamızda ısrar ediyordu.

Partimiz Politbürosu'nun ortaya koyduğu görüş ise, tamamen Leninist düşünceden (SBKP'nin ve dünya devrim hareketinin pratiğinde de doğrulanmıştır) kaynaklanıyordu: Bir halkın devrimci mücadelesi, yalnızca ve ancak o ülkenin kendine özgü özellikleri göz önüne alındığında başarıya ulaşabilir. Bu gerçeğe göre, YKP tarafından ilan edilen silahlı ayaklanma çizgisi, Hitlerci Almanya'nın silahlı güçlerince yenilmiş ve istila edilmiş Yugoslavya gibi bir ülkenin nesnel durumundan kaynaklanan somut koşullarına uygundu. Bizim cevabımızda "Sizin mektubunuzda yaptığınız gibi, Yugoslavya'daki durumla Bulgaristan'daki durumu aynı saymanın yanlış olacağı düşüncesindeyiz" görüşü de, bu arada, belirtiliyordu. Değişik nesnel koşullar, zorunlu olarak, savaşın değişik taktiğini de önceden belirlemiş oluyordu.

Dimitrov özellikle Lenin'in şu eskimez görüşünü anımsatıyordu: "Ayaklanmanın başarılı olabilmesi için, bir komploya, bir partiye değil, ilerici sınıfa,... halkın devrimci atılımına,... halkın

öncü saflarının aktifliğinin en fazla olduğu ve devrim düşmanları saflarında tereddütün en çok olduğu devrim anına dayanması gerekir..."

Ülkemizde ise 1941 yazında silahlı ayaklanmaya geçmek için gerekli olan koşullar yoktu. Bundan dolayı, Parti'nin PB'si Yugoslavya KP'ye verdiği cevapta, izlediğimiz çizginin, ülkemizin somut nesnel koşullarını göz önüne alarak uygulanan en doğru çizgi olduğunu belirtiyordu.

Politbüro'nun cevabi mektubunda kimi pratik sorunlar da ele alınıyor ve sonunda her iki komünist partisi arasında kurulu bağların geliştirilmesi isteği belirtiliyordu. Ortak antifaşist savaşın bundan sonra da sürmesi ve geliştirilmesinin koşulu ve iki kardeş halkın savaş dostluğunun temeli partilerimiz arasındaki bu bağların pekiştirilmesidir.

Daha Politbüro'nun 23-24 Haziran toplantısında, bu tarihi toplantıda savaşın niteliğinin değiştiğini vurgulayarak ve Georgi Dimitrov'un da talimatlarını göz önüne alarak, Halk Cephesi'nin genişletilmesi ve güçlendirilmesi görevini belirledik.

Ne yazık ki, bu alanda ulaşılan başarılar, henüz, daha çok azdı.

Bu sorunları ertesi gün Trayço'nun çağırması üzerine Ksanta Bayçeva'nın evine gelen Anton İvanov'la uzun uzun görüştüm.

Anton İvanov ağustos sonlarında benim tutuklanmamdan sonra Boris Bogdanov'un da yardımıyla, faşist olmayan siyasi partilerle dirsek teması kurmayı üzerine almıştı. Ben tutuklanıncaya kadar bu alanda önemli bir sonuç almış olduğumuzu söyleyemem. Çünkü, Hitlercilerin Doğu Cephesi'nde başlangıçta elde ettikleri üstünlük, tüm burjuva muhalefetini hemen hemen bütün öteki küçük burjuva partilerini ve faşist olmayan çevreleri, ki bunlar daha önceleri şu ya da bu ölçüde bizimle Halk Cephesi içinde birlikteliği kabul ediyorladı, şimdi artık neredeyse tam bir felce uğramıştı. Anton İvanov, ülkeden kaçmış olan G. M' Dimitrov-Gemeto (G.M diye imza atmasından Gemeto diye bilinir) etrafından birleşen "Pladne'nin sağ kanadının bu konuda sağlıklı bir tutum içinde olmadığını bildirerek beni uyardı. Sağ "Pladne"ciler batılı devletleri yeğlediklerini ve onlara sempati duyduklarını gizlemiyor (onlara göre anti-Hitlerci koalisyonun başlıca güçleri sözde bu batılılar

oluyordu, hükümetin antikomünist tutumunu susmakla geçiştiriyorlar, işçi sınıfı olmadan ve ona karşı "Köylü Bulgaristan" sloganını ileri sürüyorlardı...

Gemeto'cular, Londra'dan yaptıkları, haziran ayında başlayan "Özgür ve Bağımsız Bulgaristan" radyosunun[42] yayınlarından başka, bildiri basıp yaymanın propaganda etkisinden de yararlanmaya geçmişlerdi.

Anton İvanov,

— Zavallı köylüler, Gemeto'nun, Kosto Todorov'un ve Matsankiev'in anlayamadıklarını çoktan anlamış bulunuyor oysa, dedi. Bulgaristan sırf köylü devleti olarak değil, yalnızca işçi-köylü devleti olarak özgür ve bağımsız olabilir...

Siyasi bir birlik olan "Zveno"nun davranışı oldukça kararlıydı. Savaşın arifesinde olduğu gibi, şimdi de önde gelen siyasetçilerinin çoğunluğu, Komünist Partisi'nin antifaşist birlik kurulması yönündeki eylemini benimsiyorlardı.

Anton İvanov'un sözlerinden anlaşılıyordu ki, BHÇB sol kanadının "Zveno"cuların ve Demokrat Parti sol kanadının antifaşist direnişe destek ve dayanışma göstermeleri çok önemliydi. Ve ilerisi için siyasi etkisi olabilirdi. Bunun için bu güçleri iyi değerlendirmek gerekiyordu. Ancak üzülerek belirtmek gerekir ki, bunlar, bizim taviz vermeden başlattığımız silahlı mücadeleden, bu mücadelenin artık kanlı sonuçlar doğurmasından çok korkuyorlardı.

Anton İvanov,

— Açıktır ki, şimdilik barikatlarda yalnızca bizim kanımız, komünistlerin kanı akacak... Doğuda başka rüzgarlar esmeye başlayıncaya kadar böyle olacak, dedi.

Bunu söyledikten sonra uzun bir süre sustu. O zaman hiçbirimiz, bu sözlerin peygamber öngörüsüyle söylenmiş sözler olduğunu düşünmemiştik.

TSVYATKO RADOYNOV
PARAŞÜTÇÜLER VE DENİZALTICILAR

Bu gece, yılbaşı gecesi. 1942 yeni yılı, bütün dünyayı korkunç bir ateşle yakıp kavuran, kül eden 1941 yılının yerini alıyor. Bu

yeni yıl, yıkıntılar, yangınlar, ölümler arasında doğup gelse de bayramdı. Bizim için kölelik altına alınan Avrupa ülkelerinin binlerce ve binlerce komünisti ve antifaşisti için, bu bayram Moskova önlerinde Kızıl Ordu'nun yıldırım hızıyla karşı taarruza geçtiği bir ay öncesinden başladı. Bu galibiyetlerin, o denli beklenen, o denli umut veren bu ilk zaferleri düşünülmesi bile bütün bir yıl üzerimize çöken kötülüklerin yarattığı acıları hafifletiyordu. Biliyorduk ki, partizanlarımızın silahları ne denli etkili olursa olsun, buna rağmen bizim büyük kurtuluşumuz ve tüm acı çeken Avrupa'nın kurtuluşu orada, kana bulanmış Sovyet Rusya steplerinde hazırlanıyordu...

"Sretna Gora" Sokağı, No. 69, IV. Kat. Oldukça iyi bakımlı bir apartmanda idi yeni gizli dairem. Daha yazın sağlamıştım bu yeni gizli evi. Tutuklanınca kullanma fırsatım olmamıştı. Şimdi kullanabilirdim. Apartmanın bu dairesi, bana yataklık eden, Politbüro'nun irtibat görevlisi ve yardımcısı, çok sadık bir komünist olan Yoldaş Trayana Anjelova'ya aitti. Gerçekte Trayana o apartmanın zemin katında oturuyordu. Her iki daireyi de Politbüro'nun isteği üzerine ve bizim verdiğimiz kira parasıyla tutmuştu. Zemin katında oturması, apartmana gelip gidenleri gözetlemesine ve gerektiğinde dördüncü kattaki dairede oturan bizlere, yöneticilere hemen haber vermesine olanak sağlıyordu. Dördüncü kattaki dairenin kiracısı olarak sınanmış bir komünist olan Georgi Naçev gözüküyordu.

Gece yarısından biraz önce geldi.

Dairenin dış kapısının anahtarı gıcırdadı hafifçe, çevrildi, yine öyle hafif bir gıcırtıyla kilit açıldı. Ancak bütün gıcırtıları duymuştum. Gizlilik içinde yaşamaya alışanlar geyik, tavşan gibi duyarlı oluyorlar. İçeri girdi ve beni gördü.

Titremedi, geriye ya da yana doğru sıçramadı, hiçbir söz de söylemedi. Ancak, beni görür görmez bir eli hemen paltosunun cebine daldı. Her durumda soğukkanlılığını koruyabilen, deney sahibi, duruma göre davranma yeteneğinde olan bir savaşçının refleksiyle yaptı bu hareketi.

— İyi akşamlar, Vasil Yoldaş diye, fısıltıyla selam vermekte acele davrandım. Vasil, onun kod adıydı.

Geniş omuzlu gövdesinde biraz önce gerginleşen kasların hemen gevşediğini hissettim. Paltosunun cebinde tabanca tutan eli de, tabancayı bıraktı, elini çekti cebinden. Yalnızca Politbüro üyelerinin bildiği takma adını söylemem, gerçekte bir parola değerini taşıyordu.

— İyi akşamlar, iyi akşamlar...

— Vasil, diye elini uzattı gülümseyerek. Yüzünde bir sıcaklık dalgası belirdi, tokalaşırken de ekledi:

— Siz ise, sanıyorum...

— Zlatka, diye sözünü kestim. Özür dilerim önceden geldim ve eve daldım haber vermedim...

— Hayır, hayır, diye neşeyle güldü. Özür dilemek gerekirse, ben özür dilemeliyim... Öyle ya, aslında bu daireyi işgal eden ben oldum. Burası sizin eviniz...

Biraz sustuktan sonra ekledim:

— Hem bakın, yiyecek hiçbir şeyim de yok. Yılbaşı dolayısıyla bari size ikram edebilecek bir şey düşünseydim... Hiçbir şey yok... Aslında, biraz eğlencelik yerine geçecek şey var...

Birdenbire aklına gelmiş gibi paltosunun iç cebinden bir kese sıcak leblebi çıkardı...

Ve şimdi, aradan o kadar yıl geçtikten sonra, unutulmaz Tsvyatko Radoynov'la buluştuğumuz o geceyi hatırlayınca, yılbaşı gecesinin hindi kızartması ve içinde kısmet işaretleri bulunan böreğin yerini tutan leblebinin tadını ve kokusunu hissediyorum. Her şey belleğimde olduğu gibi duruyor. Onu da görür gibi oluyorum. Şimdi portrelerinde görüldüğü gibi sert ve soğuk değil, canlı, neşeli, geniş yüksek alnındaki kara gözleriyle insanı etkileyen gülümsemesiyle, ilk bakışta soğuk, sert bir asker görünümündeki yüzünde insana yumuşaklık veren ve zengin iç dünyasının güzelliğini açığa vuran gülümsemesiyle olduğu gibi karşımda duruyor... Saatin 12'yi vurduğu ve Sofya'nın kara göğünde tek tek ve otomatik tüfeklerin kurşun vızıltıları dalga dalga yankıladığı, yeni yıl toplarının patladığı anı da olduğu gibi anımsıyorum. Ayağa kalkmıştık aynı anda ve karşı karşıya duruyorduk. O "hazırol" durumunda sessiz kaldı, mermerden kesilmiş gibi duran başı geniş omuzları üzerinde dikildi, bakışları birdenbire derin-

leşti, daldı bir yerlere, sonra yüzü sertleşti, iradeli, dayanıklı bir adamın yüz çizgileri daha açık belirlendi. Bir an sonra daldığı düşüncelerinden uyanır gibi silkindi, gözlerini bana dikti ve yeniden gülümsedi.

— Yeni yılın kutlu olsun Zlatka Yoldaş, dedi. Kardeşçe sarıldı ve içtenlikle elimi sıktı. Daha cesur olalım, dedi, daha mücadeleci. Kızıl Ordu'ya şan şeref dileyelim. Kızıl Ordu'nun ve bizim ilkbahar saldırımızın başarılı olmasını dileyelim. Ve gelecek yıl-Başında zaferi kutlayalım...

Ben de benzer iyi dileklerde bulundum. "Yaşasın zafer!", "Bir an önce zafere ulaşalım!", "Dilerim yeni yılda düşman yenilgiye uğrasın!" O zamanlar, yarın zafere ulaşmanın coşkunluğu içinde birbirini kutlayacak olanlar arasında, bu zaferin kazanılmasında en değerli katkıları sağlayanların olmayacağını kim tahmin edebilirdi ki, yarınki mutlular arasında onun da bulunmayacağını o zaman nasıl düşünebilirdim ki!..

Radoynov'a toplama kampından ve Plovdiv üzerinden oradan kaçışımdan söz ettikten sonra, kendisinin de bana siyasi mülteci yoldaşların gelişini anlatmasını rica ettim. Kendisi de bu gruplar arasında bulunuyordu.

— Ben de bu konuda daha çok şey öğrenmek isterim, dedi. Özellikle paraşütçüler hakkında... Duyduğuma göre, onların başına çok kötü işler açılmış. Şanssızlık olmuş. Bazı gruplar, daha yere atlarken öldürülmüşler. Kimileri izlerine düşen polis ve asker tarafından öldürülmüş. Durumu öğrenmek, istihbarat yapmak için sağa sola adam gönderdim...

O ana değin bildiği her şeyi anlattı bana.

... İlk olarak ülke topraklarına gelen gruplar, denizaltıyla gelip karaya çıkanlarmış. İl grup olarak gelmişler. Denizaltıyla gelip Kamçiya Nehri ağzında (Varna'nın güneyinde) karaya çıkmışlar. Birinci grup 11 Ağustos'u 12 Ağustos'a bağlayan gece Radoynov'un yönetiminde karaya çıkmış. 14 kişilik bir grupmuş. İkinci grup 9 kişi. Yirmi gün sonra yine aynı yerde karaya çıkıyorlar. Bütün denizaltıcılar uzun yıllar deney edinmiş siyasi mülteci yoldaşlarımız ve gerek Bulgar gerekse uluslararası devrim hareketinin sağlam devrimcileri, savaşçıları.

Sovyet denizaltılarının komutanları, karaya çıkarma eylemini kusursuz yerine getiriyorlar. Bulgar sahil koruma birliği (Hitlercilerin denetimi altında) aldatılıyor ve su altındaki mayınların engeli de başarıyla aşılıyor. Şanssızlık siyasi mültecilerin kıyıya çıkmalarından sonra başlıyor. Ayrıca kıyı bölgesinde arazi de iyi bilinmiyor. İçerlere doğru kaymak için en iyi yönler saptanamıyor. Ajan-provokatör M. Proykov aracılığıyla grupların karaya çıkacağından haberi olan hükümet, bütün Varna kıyısını abluka içine alıyor. Gruptakilerin bir kısmı daha sahile ayak basar basmaz yakalanıyorlar...

Sovyet askeri uçaklarıyla gelip paraşütle ülke topraklarına atlayanların da sonları çok kötü.

İlk paraşütçü grup eylül ayının birinci yarısında atlıyor. Bu grup beş kişiliktir, ülkenin kuzey kesimlerine (Dobruca) iniyor. Yine beş kişilik olan ikinci grup da Dobruca bölgesine iniyor. Bu ikinci gruptakilerin Orta Stara Planina Dağı bölgesine gidip buradaki yerel derimci güçlerle bağlantı kurması görevi var. Yedi kişilik olan üçüncü grup, Orta Stara Planina Dağı'na iniyor. Dördüncü grup, altı kişilik. Haskova dolaylarına (ülkenin güney kesimine) iniyor. Sekiz kişilik beşinci grup, yanlışlıkla (kötü hava koşulları yüzünden) Selanik-Seres bölgesine, Bulgaristan'ın sınır dışına iniyor.

Radoynov'la ilk buluşmamızda, paraşütçü gruplar hakkında bilgilerimiz tam değildi ve çelişkili haberler gelmişti. Polis bu konuda herhangi bir haber verilmesini yasaklamıştı. Basın yazmıyordu. Oysa halk paraşütle atlayanların sayısını yüz kez fazla göstererek, kulaktan kulağa onlar hakkında gerçek efsaneler yayıyordu... Radoynov, bütün grupların kaderlerini öğrenmek için bütün çabayı gösterdi. Ocak ayının sonlarına doğru, Politbüro, artık onların başına gelen trajik olaylar hakkında oldukça tam haberler almıştı. Birkaç ay sonra da, hükümet "paraşütçüler ve denizaltıcılar davası" olarak bilinen yargılamayı başlattığı zaman, ek bilgiler elde ettik. Tek kelimeyle söylemek gerekirse, ülkeye dönen siyasi mülteci yoldaşlardan (paraşütçü ve denizaltıcı) çok azı polis ve askerin elinden kurtulabilmişti. Hükümet, onları yerel antifaşist güçlerle bağ kurmasından önce yakalamak için

bütün gücünü kullanmıştı. Paraşütle atlayanlardan yalnızca on kadarı sağ kalmış, ele geçmemişti. Oysa 31 "paraşütçü" inmişti. Her iki denizaltıyla çıkan ve Radoynov'un yönetiminde gelen 33 kişiden ele geçmeyenler de yine on kadar yoldaştı.

Ne var ki, ülkeye dönen siyasi mültecilerin çoğunun öldürülmesine rağmen, silahlı mücadelenin başlangıç (en güç) aşamasında gelmiş olmaları antifaşist saflara kararlılık, coşku ve yiğitlik davranışları getirdi. Korkusuzluğun, özverinin, devrime bağlılığın ve yurtseverliğin örneğini verdi.

Tsvyatko Radoynov başta olmak üzere, ele geçmeyen siyasi mülteciler hemen barikatlardaki yerlerini aldılar ve antifaşist direniş davasına katkıda bulundular.

Yılbaşı gecesi, Radoynov Kızıl Ordu'nun, onun ilkbahar taarruzunun, bizim de ilkbahar taarruzumuzun başarısı dileklerini belirtirken bir bayram havası içinde romantik duygularla hareket ederek iyi dileklerde bulunuyor değildi. İlkbahar taarruzumuz bir amaç olarak önümüzde duruyordu ve 1942 yılının başında Merkez Komitesi, ülkedeki antifaşist güçlerin önüne bunu bir eylem ve taktik görev olarak koymuştu. Ancak daha sonra anlaşıldı ki, bu çizgi acele olarak önerilmiştir ve nesnel koşullara dayandırılmamıştır. Bu savaş programının hazırlayıcısı olan bizler, bu haklı değerlendirmeyi kabul etmek zorundayız. 1942 yılının hemen başında önerilen ilkbahar taarruzu çizgisinin nesnel dayanaklardan yoksun ve uygulanamaz olduğu bir gerçektir, kuşku götürmez bir gerçektir. Ne var ki, biz bunu ancak birkaç ay sonra, Kızıl Ordu'nun güçlü karşı taarruzu yavaş yavaş hızını kaybedip durunca, henüz daha güçlü olan, yıpranmamış, hayasız saldırgan, bütün Avrupa'dan yeni yeni milyonluk askeri birlikler toplayıp, yeni yeni motorize birlikleri ve hava filolarını, tank ordularını harekete geçirip Doğu Cephesi'nde yoğunlaştırdığı, ölüm ve ateş kusarak, kendini toplayıp ilerlemeye başladığı ve Volga kıyılarına ulaştığı zaman anlayabilmiştik...

1942 yılının başında, dünyanın siyasi havasını iyi yönde etkileyen, saldırgan "Mihver" devletlerinin askeri-siyasi yönden tecrit edilmelerini artıran ve böylece savaşan güçler oranında değişiklik yaratan kimi çok önemli olaylar da meydana geldi. Burada dünya çapında anti-Hitlerci bir koalisyonun oluşmasını göz önü-

ne alıyorum. Başlangıçta SSCB ile Büyük Britanya arasında birlik kurulmasıyla ve daha sonra ABD'nin de katılmasıyla meydana gelen anti-Hitlerci koalisyon, şimdi artık, bütün insanlığın beşte dördünü kapsamına alarak oluşumunu tamamlamış bulunuyordu. 1 Ocak 1942'de, bütün dünyadan 26 devlet, başta SSCB, Büyük Britanya ve ABD olmak üzere, Washington'da Alman-İtalyan faşizmini ve Japon emperyalizmini kesin olarak yenilgiye uğratmak için, tüm askeri ve ekonomik yedeklerini kullanacaklarını belirten bir ortak bildiri yayınladılar. Böylece Hitler, "Bolşevizme karşı haçlı seferi" ilan edip, Sovyetler Birliği'ni öteki ülke ve halklardan tecrit etmeye uğraşırken, özgürlükten yana insanlığın güçlü silindirinin üzerine doğru geldiğini görmeye başladı. Kuşku yok ki, bu, en erdemli amaçlar adına birleşen ve her ne pahasına olursa olsun barbar saldırganı gemlemeye kararlı bütün dünyanın ilerici güçlerinin çok büyük bir başarısıydı...

Çok kan dökülmesine ve kurbanlar verilmesine rağmen, Almanya'nın köleleştirdiği Avrupa ülkelerinde (Polonya, Yugoslavya, Yunanistan, Çekoslovakya, Fransa, Belçika, Hollanda vb.) direniş savaşları giderek artıyordu. Bütün bunlar, ülkemizde de direniş hareketinin genişlemesine olumlu yönde etki yapıyor, ilkbaharda taarruza hazırlanmamıza ve pratik olarak harekete geçmemize olanak veriyordu.

1942 Ocağı'nda, Merkez Komitesi, komünistlere, Remsistlere ve halka bir bildiri yayınladı. Şöyle deniyordu bir yerinde:

> "Hitler istediği kadar çabalasın, 'Mihver'in kesin yenilgisi yolunda hâlâ ne denli güçlükler belirirse belirsin, 1942 yılında, tartışma götürmez biçimde 'Mihver' güçlerinin çökmekte olduğu ve dünya antifaşist güçleri cephesinde başarılı gelişmeler olduğu gözleniyor."

Daha sonra şöyle deniyordu:

> "1942 yılı, Almanların bütün cephelerde (Doğu Cephesi'nde, Afrika Cephesi'nde) geri çekilmeleriyle ve antifaşist güçlerin, dünya çapında daha sıkı birleşip kenetlenmeleriyle başladı. 1942 yılı, Hitlerizmin tam ve kesin olarak yenilmesi ve insanlığın onun köleliğinden kurtulması için ağır savaşlar vereceği yıl olacak."

Merkez Komitesi yeni yıl bildirisinde, halkın dikkati, Bulgar askerlerinin muhtemelen Doğu Cephesi'ne gönderilmesi tehlikesine çekiliyordu. Bildiri daha sonra şu sözlerle bitiyordu:

> "Bulgar halkı 1942 yeni yılında bütün gücünü onlara karşı (Hitlercilerin ülkedeki ajanları yazarın notu) seferber edecek, hem kendisini hem de ülkeyi mutlak yıkımdan kurtaracaktır. Mevcut durumun ve savaşın gidişinin tersine dönmesi koşulunda, ülkenin ulusal yıkımdan kurtarılmasının biricik yolu budur...
>
> Ocak, 1942
>
> Çoğalt ve dağıt!"

1942 yılının ilk birkaç ayı ilkbahar taarruzunun hazırlanışı için yoğun çalışmalarla geçti. Politbüro sık sık toplanıyor ve hazırlık sürecinde ortaya çıkan sorunları görüşüyordu. Kuşku yok ki, direniş hareketinin "göbeğinde" bulunan Tsvyatko Radoynov durmadan harıl harıl çalışıyordu...

Tarih, bu son derece yetenekli parti görevlisine, askeri yönetici ve savaşçıya üç dört ay içinde, ülkenin tüm antifaşist ve devrimci güçlerini savaşa kaldırma iznini vermişti. Bu süre, gerçekleştirilecek olan büyük bir dava için son derece azdı. Politbüro, askeri komisyonun kadro bileşimini güçlendirmek, Radoynov'a doğrudan doğruya yardım etmeleri için iki yoldaşı onun emrine verdi: Birinci yoldaş, Emil Markov, onun en yakın yardımcısı ve gerekli durumlarda vekili göreviyle yükümlendirildi. İkinci yoldaş ise, iyi yetişmiş ve usta bir savaşçı komünist Petır Vırançev idi.

Merkez Askeri Komisyonu'na daha üç yardımcı verilmişti. Bunlar, Sofya'nın cesur parti eylemcilerinden Atanas Romanov (metal işçisi), daha sonra dünya çapında ün yapacak bir antifaşist Ozan Nikola Yonkov Vaptsarov ve Gazeteci Anton Popov yoldaşlardı. N. Vaptsarov ve A. Popov, Bulgar topraklarının en mücadeleci yörelerinden biri olan şirin Pirin yöresinde doğup büyümüşlerdi. Tsvyatko Radoynov, bunlardan başka Askeri Komisyon'a Petır Bagdanov'la MK Sekreteri Georgi Minçev'i de aldı. Petır Bagdanov tarım mühendisi, Georgi Minçev makine mühendisiydi. Zamanla Tsvyatko Radoynov, daha bir dizi ünlü ve deney sahibi parti yöneticilerini olduğu gibi, askeri ve teknik yardımcı-

ları da komisyonda görevlendirdi. Bunlar yalnızca komünist kişiler değildi, sol çiftçiler, partisiz antifaşistler, faşist olmayan partilerin yöneticileri, Askeri Birlik'ten ve "Zveno"dan eski subaylar ve tabii öncelikle ordudaki komünist subaylardı.

Radoynov'un esas işi, silahlı antifaşist savaşın örtgütsel temelini oluşturmaktı. Diğer bir deyişle, ülkenin bütün bölgelerinde askeri il komiteleri kurmak ve bunları güçlendirmek, bütün ülkede, gizli kanallardan, kuryelerden buluşma yerlerinden, gizli evlerden, yataklardan oluşacak ve savaş aygıtının fire vermeden derhal en iyi biçimde işlemesini sağlayacak geniş bir ağ kurmaktı. Bu görev ertelenemez bir görevdi. Öte yandan, yeni yeni savaş gruplarının oluşturulması ve kurulmuş olanların güçlendirilmesi (baltalama ve sabotaj grupları), partizan çetelerinin, gruplarının ve birliklerinin büyütülmesi görevinin de ivedilikle yerine getirilmesi gerekiyordu. Radoynov, bütün gücüyle bu görevi de yerine getirmeye çalışıyordu. Bundan başka, silahlanma görevi de vardı. Eski bir asker olan Radoynov, silahlı hareketin kaderinin bu sorunun çözümüne sıkı sıkıya bağlı olduğunu çok iyi biliyordu. Silah sağlamak! Bizim Sovyet silahı sağlamak için yaptığımız başvuruyla birlikte, Radoynov, bütün askeri il komisyonlarının her türlü yolla silah sağlama (kışlalardan gizlice elde etme, ilerici subaylardan ve polislerden satın alma yoluyla), eski silahları onarma (eski askerlerin evlerinde gizledikleri, avcıların ellerinde bulunan) işlerini aksatmadan sürdürmelerini istiyordu. Barınaklar, kışlık sığınaklar, gizli besin depoları, silah, giysi depoları (dağlarda, ormanlarda) hazırlanması için de çaba gösteriliyordu. Bunlar partizan birlikleri için gerekliydi.

Ülke içinden, durmadan direniş güçlerinin gittikçe daha cesur eylemlere giriştiklerine ilişkin haberler geliyordu. Sanayi kuruluşlarında, ulaştırma ve haberleşmede sabotaj eylemlerinin, her yerde artmakta olduğu bildiriliyordu. Kışlalarda, militanlarımızın ölüm tehlikesiyle karşı karşıya olmalarına rağmen, hemen hemen bütün askeri birliklerde devrimci hücreler ve örgütler kuruluyor, gizli eylem ağı genişliyordu. Partizan savaşı da genişliyordu. 1941 yılı içinde ortaya çıkan partizan grupları ve çeteleri savaşçı sayısı bakımından arttığı gibi, yenileri de kuruluyor ve büyüyor,

bunların eylemleri artıyor, silahları modernleşiyor, hazırlık ve örgütlenme aşamasından çıkarak, daha çok eyleme geçiyorlardı.

Partizan hareketinin genişlemesi, 1942 ilkbaharında Radoynov'u bütün partizan çetelerine talimat göndermek zorunda bırakmıştı. Talimatta, partizan çetelerinin savaş ve siyasi parti görevleri belirtiliyordu. Bununla birlikte bu talimat, partizanların tutum ve davranışlarının nasıl olması gerektiğini gösteren gerçek bir ahlak tüzüğüydü. Partizanların yerel parti yönetimleriyle ilişkilerini belirliyor, halkla olan ilişkilerinin nasıl olması gerektiğini açıklıyordu. Radoynov, bu talimata "Çeteciye Öğütler" ismini vermişti.

Talimatın ilkesel yönden hazırlanışı sırasında Radoynov bir tasarı getirmişti. Politbüro onun bu tasarı raporunu incelemişti. Nisan ayındaydı. Nisanın ortalarında. Bozgunun arifesinde. Bundan dolayı Radoynov, talimata tam biçimini veremedi. (Radoynov'un ölümünden sonra tasarı halindeki bu talimat, yeni duruma göre, yeniden işlendi, ilaveler yapıldı. Bu işi de onun yerine gelen, Merkez Askeri Komisyonu'nun başına geçirilen Emil Markov yaptı. "Partizanlara Savaş Talimatı" başlığı altında hazırlanan tasarıyı Politbüro inceledi, onayladı. Bundan sonra da basılarak bütün ülkeye dağıtıldı.)

MERKEZ KOMİTESİ'NE İNDİRİLEN DARBE PARTİ KANLAR İÇİNDE MÜCADELE SÜRÜYOR

Evet, 1942 ilkbaharında bütün dikkatimizi, aktif silahlı eylemlere geçme hazırlığına ayırmıştık. Kabarıp yükselmekte olan antifaşist hareket karşısında, düşman şeytanca bir taktikle hareketi küçümsemeye çalışırken, bütün gücünü kullanarak onu bastırmaya da uğraşıyordu. Doğaldır ki, uğraşmak başka şeydir, yapabilmek başka. Monarkofaşist yöneticiler, gittikçe artan direnişin yalnızca hazırladıkları iblisçe planlarını (doğrudan doğruya Doğu Cephesi'nde savaşa katılmak) gerçekleştirmeye engel olmakla kalmayacağını, üstelik rejimin varlığını da büyük bir tehlikeye düşürmekte olduğunu çok iyi biliyorlardı...

Eskiden, düşmanın direniş güçlerine karşı geniş ve yoğun bir saldırıya hazırlandığı konusunda gerekli bilgimiz yoktu (bu da doğaldı). Ancak zafere ulaştıktan sonra, Savaş Bakanlığı'nın ve

Polis Müdürlüğü'nün elimize geçen arşivlerinden o zamanlar düşmanın korkusunun tahminlerimizin çok üstünde olduğunu ve geniş bir saldırıya, teröre geçmek için hazırlık yaptığını anladık. Bu hazırlığın boyutlarının ne olduğunu ancak bu arşiv belgelerinden öğrenebildik...

1942 yılı Ocağı'nda il polis şefleriyle yapılan bir toplantıda Devlet Güvenlik Örgütü'nün başkanı şöyle diyor: "Komünist Partisi güçlenme aşamasındadır... Artık devrimci eylemlere geçmiş bulunuyor. İlk anda sabotajlar ve zarar verme eylemleri yapıyorlar. Ancak bu Parti, henüz daha bütün komünist güçlerin savaşa sokulmasının zamanının gelmediğini, çözümleyici an gelince hepsini savaşa sokmak gerektiğini düşünüyor..." Polis şefi, daha sonra, çözümleyici zamanın Komünist Partisi için 1942 ilkbaharı olacağını belirtiyor.

Savaş Bakanlığı'nın o sırada ülkedeki tüm garnizon komutanlıklarına gönderdiği emir (ki çok gizli damgasını taşıyor) de oldukça önemlidir. Şöyle deniyor: "Askeri birliklerin değişik isyan durumlarında harekete geçirilmesi için planlar hazırlanması gerekmektedir".

Öte yandan, düşman, kılıcının sivri ucunu Partimizin merkez yönetimine doğru uzatmıştı...

Şubat ayı başlarında Merkez Komitesi Sekreteri Georgi Minçev polis tarafından tutuklandı. İndirilen bu darbe ağırdı. Sekreter hepimizi kişisel olarak tanıyordu, gizli evlerimizden çoğunu biliyordu (ve gizli evler de sağlıyordu), taşradan gelenlerle yaptığımız buluşma yerlerini de biliyordu, onlarca yatak tanıyordu... Bu tutuklamadan hemen sonra gizli evlerden ayrılan bizler, iki hafta hep tutuklanmamızı bekledik. Hiçbirimiz tutuklanmadı. Bir-iki gün sonra da, Minçev'in karısı onun toplama kampına gönderildiğini bildirdi. Polis kadından, Minçev'e giysi ve battaniye getirmesini istemiş (o sırada kampa gönderilenler için buna izin veriliyordu). Kadın bunları götürmüş, tren istasyonunda Minçev'e vermiş. Yani kampa hareket ederken...

Bu haber bizi tamamen rahatlattı. Minçev'in çok kolay atlattığına inandık. Bu durumda, çalışmalarımızı eskisi gibi sürdüreceğimizi sanıyorduk. Ne ki, aldandığımızı sonra anladık...

Bir ay kadar bir zaman geçmişti ki, 3 Mart'ı 4 Mart'a bağlayan gece, polis genel bir saldırıya geçti. Radoynov'un Merkez Askeri Komisyon'daki yardımcılarından Atanos Romanov, Petır Bogdanov, Nikola Vaptsarov ve Anton Popov gizli ve açık evlerinde yakalanıp tutuklandılar. Onlarla birlikte onlarca sorumlu parti yöneticisi, merkez yönetimin teknik yardımcısı ve yataklık yapan yoldaş, polisin eline düştü. Yalnızca Sofya'da Merkez Komitesi'nin otuzun üzerinde gizli evi ve buluşma yeri ortaya çıkarıldı. Merkez Komitesi'nin teksir makineli basımevi de, çok sayıda henüz basılmış bildirilerle birlikte ortaya çıkarıldı. Ayrıca, Sofya ile savaş örgütünün savaş malzemeleriyle, saatli bomba ve silahla dolu depolarından birini de polis ortaya çıkardı.

O uğursuz gece, merkez yönetimden hiçbirimizi ele geçiremediler. Yalnızca bir rastlantı olarak tutuklanmaktan kurtulmuştuk. Ancak, bir ay kadar bir süre geçtikten sonra, çorap ipliğini çözmeye başlayan polis, çemberi daraltmıştı. Düşmanın pençesine birdenbire üç ünlü yönetici birden düştü: Anton İvanov, Trayço Kostov ve Tsvyatko Radoynov... Böylece, geçici bir süre için de olsa Merkez Askeri Komisyon savaş dışı bırakılmış, Merkez Komitesi Politbürosu da ta kalbinden yaralanmıştı.

Düşmanın cepheden vuruşu, yalnızca direnişin merkez yönetimine saldırmakla bitmiyordu. Birçok il komitesi ve örgütü de ağır yaralar aldı: Sofya, Plovdiv, Stara Zagora, Pazarcık, Burgas, Varna, Pleven ve Gabrovo illerinde, Merkez Komitesi Sekreterliği'nin son aylarda doğrudan doğruya bağlantılı olduğu değişik teknik yardımcılar, Parti kuryeleri, yataklık yapanlar, Parti ve RMS eylemcileri, yöneticileri, aktif eylemciler tutuklandı. Kosta Zlatarov-Kotsika, İvan Grudev, Stoyan Zlatev (Yambol İl Örgütü Sekreteri), Georgi Petloşev (Varna İl Örgütü Sekreteri), Avram Stoyanov (İvan Grudev ve Sıbi Dimitrov'un öldürülmelerinden sonra Sliven il yöneticisi), Grozdan Nikolov (Gorna Cumaya İl Örgütü Sekreteri) gibi birçok yönetici ve il örgütü sekreteri ya öldürülmüş ya da ölüme mahkûm olarak henüz hapishanede sıralarını bekliyorlardı. Plovdiv gibi büyük bir sanayi merkezini, proletarya merkezinin silahlı savaşa hazırlayan Plovdiv Parti İl Örgütü Sekreteri Petır Çengelov da tutuklandı...

Polis bu darbelere bağlı olarak, ordunun İstihbarat Şubesi'nin de yardımıyla, Sofya kışlalarında olduğu gibi ülkenin başka merkezlerindeki garnizonlarda da gizli antifaşist örgütleri ortaya çıkarmayı başardı.

Böylece, direniş hareketinin yüzlerce yöneticisi ve genel karargâhın aktif yardımcıları düşmanın eline düşmüş oldu. Saldırılar ağırdı. Parti ve onunla birlikte bütün direniş hareketi kökten sarsıldı.

Okuyucu haklı olarak bu bozgunun esas nedeninin ne olduğunu soracaktır.

O zamanlar biz asıl nedeni bilemiyorduk, yalnızca şu ya da bu olabilir diye düşünüyorduk. Tam gerçek, ancak zafer ulaştıktan sonra, düşman arşivinden bir kısmı elimize geçince, ortaya çıktı.

Düşman, satılmış alçakların yardımıyla şeytanca işlerini sürdürmüş ve bu darbeyi indirmişti. Üç hain vardı: Burgas İl Örgütü'nden Mihail Praykov (daha önceki sayfalarda bu namussuzdan söz ettim), Kazanlık İlçe Komitesi Üyesi Zdravko Emanuilov ve Sofya Askeri il Komisyonu teknik yardımcılarından Nikola Veliçkov-Kutuza... Bu üç alçağın sürdürdüğü ortak faaliyetler (her biri kendi etki alanında ayrı ayrı olarak çalışıyorsa da, üçü birden bir operasyon merkezinden siyasi polis şefi M. Geşev tarafından bir plan içinde yönetiliyor), düşmanın hain planlarını kolaylaştırmıştır.

Savaş başlayıncaya kadar çalışmakta olduğu Burgas'ta oldukça fazla "kahramanlık" gösteren (il polis merkezinin yönetiminde) Mihail Proykov, partinin silahlı mücadele çizgisini benimsediği 1941 yazında parti merkezinde de ajanlık yapmaya yönlendiriliyor. Yeni görevini doğrudan doğruya N. Geşev belirliyor. Bu provokatör Burgas, Sliven, Yambol il örgütlerindeki bozgunlarla başarılı olmuştur.

Proykov'un ele verdiği parti yöneticileri arasında Yüksek Mühendis Georgi Minçev (MK Sekreteri) de vardır. Georgi Minçev, Tsvyatko Radoynov'un görevlendirmesi üzerine, askeri örgütlerin kurulması için illerde çalıştığı sırada ele veriliyor. Polis onu izleyerek, Sofya'da ve taşrada onun buluştuğu birçok gizli eylemciyi ve buluşma yerlerini, gizli evleri saptıyor. Daha önce belirttiğim gibi bu izleme işinden sonra, 1942 Şubatı'nda onu tutukluyorlar.

Georgi Minçev'in sorgusu bir ay sürüyor. Engizisyon işkenceleri sonucunda kısmi felç geçiren Minçev, en sonunda dayanamayıp konuşuyor...

Böylece Merkez Komitesi ve Merkez Askeri Komisyon, Geşev'in kanlı pençesine düşüyor.

Merkez Komitesi ve Merkez Askeri Komisyon üyeleri aktif eylemciler ve yardımcılar birkaç ay süre boyunca poliste kalıyor, sorgulamaları yapılıyor. Düşman sevinçten göbek atıyor. Saray da sevinç içinde, onun hükümeti de. Sevinç içindeler, çünkü sanıyorlar ki, artık bundan sonra ülkede, onların planlarını bozacak, ülkenin Doğu Cephesi'nde savaşa sokulmasına engel olacak bir güç kalmamıştır. Bunun için sevinç içindeler. Hitler Almanya'sının elçiliği de sevinç içinde. Gestapo'nun ve Abwehr'in* Bulgaristan'daki organları da sevinç içinde. Bunlar polisteki sorgulamalara daha sonra da "büyük gizli komünist örgütün ortaya çıkarılmasından sonra" açılan mahkemede duruşmalara katılıyorlar. Gerçekten olasıdır ki, "Yeni Birleşmiş Bulgaristan'ın" gerçek efendileri bu boyun eğmez ülkenin "uslanmaz komünist ve antifaşist öğelerden" tamamen temizlendiği kanısındaydılar.

Arıcak sonu gelmez polis sorgulamalarında geçen geceler ve gündüzler cellatların hiç olmazsa kendi kendilerine ne denli güçsüz olduklarını ve çok erken sevince kapıldıklarını kabul ettirmiş oldu... Tutuklanan yoldaşların manen çökmüş olduklarını gösteren hiçbir belirti yoktu. Üstelik işkence odalarında, o cehennem karanlıklarında, kişi olarak kurtulamayacaklarını anlamalarına, bu bakımdan hiçbir umutları kalmamasına rağmen, yine de direnmişler, savaşı sürdürmüşlerdi.

Yönetici klik ayrı ayrı iki mahkeme başlattı: Birinci yargılama Merkez Askeri Komisyonu'na karşı. Bundan kısa bir süre sonra da ikinci yargılama, bu da, BKP Merkez Komitesi'ne karşı...

Merkez Askeri Komisyonu'nun duruşmaları 9 Haziran 1942'de başladı. Askeri savcı, başta Tsvyatko Radoynov olmak üzere yirmi yedi savaşçı için ölüm de dahil olmak üzere ağır cezalar istiyordu.

Duruşmalar on beş gün sürdü.

* Alman Gizli Servisi

Radoynov ve arkadaşları, mahkemeye cephedeki savaşçılar gibi başları dik çıktılar. O dönemin mahkeme dosyaları bunu tartışmasız belirtiyor. Bütün sanıklar yiğitçe, erkekçe davrandılar. İddianamede gösterilen asıl suçlular, duruşmalarda da yargıçlar tarafından asıl suçlu gösterildi. İddianamenin odağında bulunanlar, yargılamanın da odağındaydılar...

Yargılanan yirmi yedi sanıktan Radoynov da içlerinde on sekizi, kurşuna dizilmek suretiyle ölüme mahkûm edildi. Hüküm kesindi, temyiz edilemezdi. Daha o akşam, Polis Müdürlüğü'nün kara kamyonetleri bu kahramanları, başkentin, "Lozenets" semtindeki askeri garnizon dehlizlerine, beton duvarlı atış talim tünellerine götürüyorlar.

Ve cellatlar onların başlarına ölüm torbalarını geçirmeye başladığı an, beton duvarlardan on sekiz haykırış yankılanıyor:

— Anıtlar dikilecek bize!

— Yaşasın Sovyet Rusya!

— Yaşasın Kızıl Ordu!

— Yaşasın özgür ve bağımsız Bulgaristan!

— .....

— .....

Tam on gün sonra, Merkez Komitesi üyelerinin ve yardımcılarının yargılanmasına başlandı...

Askeri savcı, daha da ağırlaştırılmış olan "Devleti Koruma Yasası"na dayanarak, önde gelen sanıklar için ölüm, geri kalanlar için ise ömür boyu hapislikten 15 yıl ağır hapisliğe değişen cezalar istiyordu. Ölüm cezası istenilenler arasında bütün Politbüro üyeleri ve Merkez Komitesi üyeleriyle Parti yönetiminin en yakın yardımcıları giriyordu. Bunlar altmıştan fazla komünistti. Ölümü istenenlerin arasında benim de adım yazılıydı. Gıyabımda ölüm isteniyordu... Politbüro'dan yanlızca Trayço Kostov ömür boyu hapislikle "kurtuluyordu". Poliste hiçbir itirafta bulunmamış, hiçbir suçlamayı kabul etmemişti. Polisin elinde ise, hiçbir nesnel suçlama verisi, kanıtı bulunmuyordu.

İddianamedeki suçlamaları da, yargılamadaki suçlamaları da bütün sanıklar reddettiler. "Suçlu olduğumu kabul etmiyorum" dediler.

Ve bu sanık yoldaşlar da, yargılama salonuna düşmanla son meydan savaşına giren savaşçılar gibi girip çıktılar.

Düşmanın eline geçmeyen, geri kalan bizler için, bu sanıklarla bağlantı kurmak, ilk yargılananlardan çok daha yararlı ve önemliydi. Bu bağlantıyı, MK'nın eski sekreteri ve şimdi sanık durumunda olan Nikola Pavlov aracılığıyla kurduk. Trayço Kostov'un direktifi üzerine yazılan ilk bilgilendirme mektubunu ondan aldık (sanıkların Polis Müdürlüğü'nden çıkartılıp Merkez Cezaevi'ne gönderdikleri sırada). Bu mektupta, Pavlov, polisin merkez yönetimin öteki üyeleri hakkında da (Zlatka, Donço, Emil Markov, Kopçev, Dikov) tam bilgiye sahip olduğunu ve yoğun bir biçimde araştırmaya geçtiğini bildiriyor ve bundan dolayı da güvenliğimizi sağlamamız için son derece sıkı önlemler almamız gerektiğini bildiriyordu. Mektubunda, Pavlov, daha sonra, bozgunun manzarasını çiziyor ve en sorumlu yoldaşların düşman karşısındaki davranışlarını anlatıyordu. Yine bu mektupta, daha sonra, bu yoldaşların polisteki davranışlarını bizzat kendilerinin yazıp gönderecekleri bildiriliyordu. Ayrıntılı olarak yazıp göndereceklerdi. Siyasi davalarda bu bir gelenek olmuştu (kuşku yok ne zaman bunun olanağı varsa o zaman). Bu geleneğe uyan bütün sorumlu yoldaşlar şu soruları yanıtlayarak yazılı açıklamalarda bulundular: Ne zaman, hangi durumda iken tutuklanmıştır, tutuklanmasının nedeni nedir, poliste itirafları olmuş mudur ve nelerdir, herhangi birisiyle yüzleştirme yapılmış mıdır, kiminle, ne zaman ve bu yüzleştirme nasıl geçmiştir, öteki sanıklar hakkında neler biliyor, polisin Parti'nin gizli sırlarını açıklayabildiğini anlamış mıdır, gizli evler, buluşma yerleri, illegalitedeki yoldaşlar hakkında bilgisi var mıdır, polisin bu tür gizli yerleri ve kişileri öğrendiği halde dışarıdaki yoldaşların gerekli savunma önlemlerini almaması için bu bildiklerini saklıyor mu, saklamıyor mu, bu bozgunun nedenleri kendisine göre nelerdir?

Pavlov'un mektubu, yalnızca bizlere bilgi vermek amacını gütmüyordu. Mektupta bizim, mahkemede yoldaşların kendilerini örgütlü olarak nasıl savunmaları gerektiği konusunda (Parti'nin hukukçu görevlileriyle görüştükten sonra) talimat vermemiz de isteniyordu. Sanıkların gerekli davranış ve tutum içinde olma-

ları, Parti için en iyi tavrı almaları için böyle bir talimat gerekliydi. Öte yandan, yoldaşlar bu mektupta, bize göre, sanıklardan hangi yoldaşın yargılama sırasında Parti'nin açık siyasi savunmasını yapması gerektiği sorusuna da cevap istiyorlardı.

Bizim onlara gönderdiğimiz mektupta bütün bu soruların cevapları vardı.

6 Temmuz 1942, duruşmaların ilk günüydü.

Sanıklardan biri olan Nikola Pavlov, duruşmaları şöyle anlatıyor (anılarında):

"Anton İvanov Ağabey, ağır adımlarla yargıçlara doğru ilerledi ve belirlenen yerde durdu. Mahkeme başkanı bilinen formaliteyi yerine getirdikten sonra (Neden dolayı suçlandığını duydun, anlat bakalım davayla ilgili neler biliyorsun biçimindeki sözleri bir çırpıda söyledikten sonra) Anton Ağabey, çok sakin bir biçimde, suçlu olduğunu kabul etmediğini söyledi. Sonra, daha önceden hazırladığı savunmasını yapmaya başladı. Önceleri yargıçlar onu ses çıkarmadan dinliyorlardı. Ancak bir süre sonra, mahkeme başkanı rahatsız oldu ve sık sık kabaca onun sözünü keserek "Burası siyasi nutuk çekme yeri değil" demeye başladı... Ancak bir süre ara verildikten sonra Anton İvanov konuşmasını sürdürdü. Yine birkaç kez onun sözünü kestiler. Kesin olarak söz hakkını elinden almak tehdidinde bulundular. Ancak bu tehditlere ve salonu dolduran faşist seyircilerin çılgınca yuhalamalarına rağmen o, savunma konuşmasını önceden tasarladığı gibi sürdürdü. Nihayet konuşma hakkını kesinlikle elinden aldıklarında, savunmasını yazılı olarak verdi. Böylece, onun çok etkili ve yiğitçe yaptığı konuşmayla, Parti gerekli savunmayı yapmış oluyordu..."

12 Temmuz pazar günü duruşma yok, yargıçlar ilk kez ara veriyorlar. Anton İvanov, eşi Vanya ve iki çocuğuna veda mektubunu yazıyor. Şöyle diyor:

"Üçünüzün de büyük acının kölesi olmayacağınıza ve benim başıma gelen bu kazaya kişisel zarar görmüş bireyin gözlüğüyle değil, bugün milyonlarca ve milyonlarca insanın başına gelen milyonlarca olaydan biri olarak bakacağınıza tamamen inanıyorum. Kanlı faşizmin karanlığının yenilebilmesi için binlerce ve milyonlarca değerli insanın kurban gitmesi gerekecektir. Halkı-

mızın ve bütün insanlığın mutluluğu için kurban gerekli olduğuna göre, hangi hakla biz bu cercmeyi çekmekten azade bırakılmamızı isteyebiliriz ki? Buna hakkımız yok! Görevimizi sakin sakin, ağlayıp sızlanmadan yerine getirmek zorundayız. Yalnızca savaşta ve zaferde mertlik, coşku ve sükûnet bulabiliriz!..

Beni bekleyen bu gelecek dolayısıyla işte böyle düşünüyorum, bu duygular içindeyim. Sonum geldi ve ben sakin ve rahat olarak ve senin de İvanka, ve sizlerin de Março ve Milka, olayı sükûnetle ve metin bir biçimde karşılayacağınıza inanarak gidiyorum...

Hepinizi bağrıma basar doya doya öperim.

Babanız."

(Anton İvanov'un bu mektubunu ve öteki kahramanların son veda mektuplarını, onların kurşuna dizilmelerinden az sonra gizli kanaldan aldık.)

23 Temmuz Perşembe. Mahkemede son duruşma.

Yargılama salonunda hava gergin, kin ve nefret yüklü. Düşmanın, komünistlerin bu kırılmaz dirençleri karşısındaki korkusu havaya da sinmiş. Devrimci tutsakların birinci sırasında Anton İvanov'u görüyoruz. Polis soruşturması sırasında çeliğin bile dayanamayacağı baskılara uğramış ve işkence gecelerinde yüzlerce kez ölüp dirilmiş bu şanlı eski savaşçı, faşist mahkemenin son sözünü söylemesi karşısında da sükûnet içindeydi.

Onunla birlikte cehennem ateşlerinden geçen daha genç savaşçılar omuz omuza oturmuşlar: Kırılmaz, bükülmez, demir gibi, düşman karşısındaki sertliğiyle dış görünüşünden tamamen başka bir insan olan Atanas Romanov bütün yaşamını komünizmin ideallerine adamış olan profesyonel devrimci Petır Bogdanov, ince, narin, çocuk gibi temiz ve içtenlikli, yetenekli ve yiğit Ozan Nikola Vaptsarov –ki daha yeni yeni açtığı kanatlarını hemen kırmışlardı– savaşa daha yeni girmiş, bu savaşın şanlı ve şanlı olduğu kadar korkunç alanlarında yanıp kül olmayı göze almış genç, coşkulu Anton Popov ve işte işkencelerin tanımlanması güç acılarını çekerken yıkılmış, yeniden ayağa kalkmış, yoldaşlarının omzuna tutunarak bir savaşçıya layık biçimde ölümünü karşılamak için ayakları üzerinde yeniden dimdik durmasını becerebilmiş Georgi Minçev...

Nikola Pavlov anılarında şöyle diyor:

"Saat on bire doğru, yargıçlar hızla salona daldılar. Gestapocular ve sivil polisler yanında olduğu halde cellatların başı Geşev de belirdi. İşte karar:

Karar No: 509... Bulgarların Çarı, haşmetli III. Boris adına... Sofya Askeri Mahkemesi, yargıçlar... olmak üzere 585 No'lu suç dosyası gereğince açılan davada, sanıklardan... dinledikten sonra DKY'nin 1. ve 16. maddelerine uygun olarak, sanık Anton İvanov, Nikola Vaptsarov, Atanas Romanov, Petır Bogdanov, Georgi Minçev ve Anton Popov isimli kişileri suçlu bulur ve kurşuna dizilmek suretiyle ölüme mahkûm eder.

Altı idam mahkûmu, dış görünüşleriyle hiçbir biçimde heyecan belirtisi, zayıflık duygusu göstermedi. Salondaki yakınları ise dayanamayıp dövünmeye, sızlanmaya başladılar... Mahkeme başkanı, kararı okuyup bitirmekte acele ediyordu. Kurşuna dizilmek ve mallarına el konulmak üzere daha altı kişi, giyaplarında ölüme mahkûm edildi (Tsola Dragoyçeva, Anton Göşev, Hristo Mihaylov, Avram Stoyanov, Diko Dikov, Boris Kopçev). Altı kişi ömür boyu hapse, yirmi kişi 15 yıl ağır hapse, ötekiler değişik cezalara çarptırıldılar. Ve mahkeme başkanı, kararı "Hüküm kesindir ve temyiz edilemez" sözüyle bitirir bitirmez hızla ayağa kalktı, önündeki kâğıtları aceleyle dosyasına karmakarışık koydu ve öteki yargıçlarla birlikte salondan kaçarcasına çıkıp gitti...

Ölüme mahkûm olanlar salonda kaldı. Geşev, derhal ellerine kelepçe taktırdı. Onlar yine sessiz, rahat duruyorlardı. Sanki ölüm cezası giyen kendileri değilmiş gibi duruyorlardı..."

Akşam saat sekize doğru, kara kamyonet onları kurşuna dizilecekleri yere götürüyor...

Evet mahkemedeki mücadele böylece sona erdi. Bir sınav daha var... Son sınav... İşte, sivil polis memurunun Anton İvanov ve arkadaşlarının kurşuna dizilmesine ilişkin raporu:

24 Temmuz 1942.

"Askeri mahkemenin kararı 23 Temmuz 1942'de verildi.

Saat 16'ya doğru, infazın Sofya garnizonunda silah deposuna bitişik yerde saat 19.00'da yapılacağı bildirildi...

... Mahkûmlar kurşuna dizildi...

Saat 19.30'da mahkûmları taşıyan araba geldi. Savcı bekleniyor, askeri komutanın emir subayı, papaz ve öteki resmi kişiler bekleniyor...

Sonra altı mahkûm, atış tünellerinin ortada olanına götürüldü. Yere bir masa konmuştu. Mahkûmlar masanın etrafında tek sıra duruyorlardı. Askeri savcı masaya yaklaştı, altı mahkûmun idam kararlarını okudu. Bundan sonra, papaz onlara günah çıkarmaları önerisinde bulundu, ancak hepsi bunu reddetti.

Savcı mahkûmlara yaklaştı ve söyleyecek bir şeyleri olup olmadığını sordu. Anton İvanov şöyle dedi: "Bütün yaşamım boyunca bu halkın özgürlüğü için savaştım..." Savcı onun sözünü kesti ve şimdi böylesi demeçlerin yakışık almadığını söyledi.

Bundan sonra mahkûmlar, üzerlerindeki eşyalarını çıkarıp yakınlarına ve evlerine verilmek üzere teslim ettiler.

Sonra, Anton İvanov, yüksek sesle şöyle dedi: "Sayın savcı, bütün bunların bir adli hata olduğunu söylemek istiyorum! Özgürlük günü de gelecektir. O zaman bir Bulgar Emil Zola'sı 'Ben suçluyorum' diyecektir. Bu Emil Zola halk olacaktır."

Mahkûnlar kurşuna dizilecekleri yere götürüldüler ve bağlandılar. Başlarına kâğıt torbalar geçirildiği vakit Petır Bogdanov yüksek sesle "Yaşasın Kızıl Ordu'nun yakın zaferi!" diye bağırdı ve ekledi: "Yaşasın proletaryanın yakın zaferi!"

Anton İvanov mahkûmlarla vedalaştı ve "Elveda, yoldaşlar!" diye bağırdı.

Hepsi "elveda" diye yanıtladılar.

Atanas Ramonov şöyle haykırdı: "Faşizme ölüm! Yakında sizin de sonunuz gelecek!"

Mahkûmların başlarına kâğıt torbaları geçirenler geri çekildi ve mahkûmlar hep bir ağızdan;

"Özgürlük savaşında düşen ölmez..." şarkısını söylemeye başladılar.

İnfaz yerine getirildi."

Kurşuna dizilen kahramanlardan biri olan Nikola Vaptsarov, ölüme gitmeden birkaç saat önce, duygularını şiirleştirerek yazıp, bu şiiri arkadaşlarına bırakmıştır. Bu şiir, genç yaşında hayatını

adadığı yurdunun, Bulgaristan'ın gelecek kuşaklarına adanmıştır. O, bu yurdun özgürlüğü için hayatını adamıştır. İşte bu şiirinde* şöyle der:

Kavga amansız ve katı
Kavga dedikleri gibi destansı
Ben düştüm. Yerimi başkası alcak... O kadar.
Burda bir kişinin lafı mı olur?

Kurşuna diziliş, dizildikten sonra-kurtlar.
O kadar yalın ve akla yatkın.
Ama birlikte olacağız fırtınada
Halkım, çünkü sevdik seni.

Savaşın bir şanlı, bir çetin sayfasıdır bu. Düşmanın hiçbir gaddarlığı direniş hareketini kırmaya yetmemiştir. Tüm Bulgar topraklarını saran bu yangın, akıtılan kanlarla daha çok alevlenecek, yükselecek ve tüm pislikleri yakıp kül edecekti...

* Şiirin çevirisini, "Vapstarov, Bir Hayat Fabrikası kuracağız, Sanat Emeği Özel Dizi"de Erdal Alova tarafından yapılmıştır. (Çev)

II. KURTARICI BİRLEŞİK CEPHE -VATAN CEPHESİ-

VATAN CEPHESİ'NİN DOĞUŞU
ANTİFAŞİST BİRLİK İÇİN MÜCADELE

Metodi Şatorov-Panteley, kendisine özgü geniş ve ağır adımlarla, bir dağcının yürüyüşüyle yanı başımda yürüyor, ancak alışkanlığının tersine bu kez susuyor, her zamanki gibi şakacı tutumu yok. Tam bir dağcı elbisesi ve araç gereçleriyle, hanımını bir tatil günü Vitoşa Dağı'na pikniğe çıkaran ve yaşamında başarılı olmuş bir Sofya aydınını andıran görünüşü var. Gerçekten de kılığımızı başarılı biçimde değiştirdiğimiz için, gerek Metodi, gerekse ben dış görünüşümüz bakımından tanınmayacak durumdaydık. Ama yine de, dağa çıkmadan önce, tecrübeli bir polis bozuntusuyla karşılaşmak istemem. Daha bu yılın başında Metodi'nin fotoğrafı, yakalanması emriyle birlikte, dağıtılan polis bülteninde yer alıyordu. Benim de toplama kampından kaçışımdan ve bundan on beş gün önce layık gördükleri ikinci kez ölüm cezasına çarptırılışımdan sonra mutlaka bir kez daha resmim ve görüldüğüm yerde yakalanma emri polise dağıtılmıştır.

Gıyabında ölüm cezasına çarptırılmış olan hepimiz çok iyi biliyorduk ki görüldüğümüz yerde alışılagelmiş bir tutuklama beklemiyordu bizi. Biliyorduk ki, bize karşı tabanca, tüfek konuşturulacaktı. Eşkıyayı ortadan kaldırma yasası, ki gerçekte bu yasanın kapsamına girenler bizlerdik, hükümete, bizimle karşılaştığı zaman, polis ya da askerin uyarıda bulunmadan hemen ateş edip öldürmesi hakkını veriyordu. Bu "fizik olarak ortadan kaldırma" taktiği ülkenin her yanında uygulanmaya başlanmıştı ve birçok Parti militanı böylece öldürülmüştü. Ve bu tür "eşkıyalar" da muhtemel bir ele geçme anından sonra, kendilerini neyin beklediğini çok iyi bildiklerinden, postu olabildiğince pahalı satmayı yeğliyorlardı... İşte üzerimizdeki iki Browning'in (biri Metodi'nin biri benim) ve dağ çantalarımızdaki iki demir yumurtanın (bomba) anlamı buydu...

Metodi'ye bakıyorum, içimdeki acı göğsümü parçalıyor. Bu ağustos sabahında, güneşli günde, acımız sanki çok daha artıyor. Metodi'nin esmer, yüksek alınlı, erkek güzeli yüzü donmuş sanki, bakışları hiçbir anlam taşımıyor, ama kara gözlerinde derin

bir acı var. Merkez Komitesi'nin bir yanını yakıp kül eden ve bütün Parti'yi sarsan korkunç bir yangının yarattığı acı beni de sarmış, yüreğimi sıkıp duruyor. Yitirdiğimiz bütün yoldaşların acısı var içimizde, ancak Tsvyatko Radoynov'un acısı ve hepsinden çok da herkesin çok sevdiği, derin bir saygı beslediği Anton İvanov'un (ihtiyar) acısı dayanılır gibi değildi.

Onların kurşuna dizilmelerinden bu yana on beş gün geçmişti. Hiçbir şey ve aramızdan kimse, artık eskisi gibi değil. Gerçekten de, bütün irademi son sınırına dek zorlayarak büyük bir çabayla kendime hâkim oluyorum, tevkifatta ele geçmeyen yoldaşlarla ortaya çıkarılamayan gizli evlerde buluşmaları sürdürüyorum, toplantılar düzenliyoruz, görüş ve bilgi teati ediyoruz, güncel görevleri ve sorunları inceliyoruz, il komitelerine talimatlar gönderiyoruz, onların gönderdikleri temsilcileri kabul edip görüşüyoruz, ancak bütün bunları büyük kaybın verdiği acı içinde yapıyoruz. Gerçekten de Trayço Kostov'un sağ kalması, birazcık acımızı hafifletiyor. Ancak, cellatların hayatını koruduğu Trayço, onların elinde esir. Ömür boyu hapisliğe çarptırıldı ve bizim için pratik olarak kayıplar kategorisinde. Plovdiv'e gelince, orada da artık mahkemenin kararı belli ve geçen her gün korkunç haberi, Petır Çengelov'u kaybetme haberini almayı bekliyoruz.

Birbiri ardına gelen bu darbelerden sonra Parti görevlerini yerine getirmenin güçlüğü birkaç kez artmış oldu. Politbüro'dan ve MK'dan sağ kalan, düşmanın eline geçmeyen biz birkaç kişi, bütün sorumlulukları layıkıyla taşıyabilecek miyiz, aklımızı kullanabilecek miyiz, olayları geniş bir bakış açısıyla değerlendirebilecek miyiz, irademiz dayanıklı olacak mı, zorunlu mücadele niteliklerini ve komutanlık yeteneklerini –ki bunlar olmadan halkın davasına bir yarar sağlayamayız– taşıyan kişiler miyiz? Evet rahatsızlığımız büyüktü ve bu da doğaldı. Çünkü Merkez Komitesi'nin en önde gelen iki yöneticisi, deney sahibi olmayı, olgun politikacı olmayı, yiğitliği, cesareti üzerinde toplayan, Parti'nin iç merkez yönetiminin ana direkleri olan iki yoldaş artık yoktu ve biz, onların en yakın arkadaşları, kendimizi yetim kalmış sayıyorduk. Hem biz, hem bütün Parti yetim kalmıştı...

Bu ağır durumda bir tek umudumuz vardı: Georgi Dimit-

rov'un, Vasil Kolarov'un, Dış Büro'nun başımıza gelen bu büyük kötülükten haberleri olması. Buna inanıyorduk. Bize yardım etmek için mümkün olan her şeyi yapacaklarına inanıyorduk. Ancak, bunun en azından zamana bağlı olduğunu biliyorduk.

Şimdi ise, yoldaşların kurşuna dizilmelerinden bu yana on beş gün geçmişti, yaramız çok taze, kanıyor, durmadan kanıyor...

Endişemizin büyük olmasının başka bir nedeni daha var: Dünya savaş sahnesinden gelen son haberler ve başlıca da Doğu Cephesi'nden gelen haberler kötü, 1942 yazından beri kötü.

Moskova yakınlarından kışın beklenmedik bir bozguna uğrayan Hitlerciler, istila stratejilerini değiştirdiler ve hedeflerini daha çok güneye doğru kaydırarak Don Nehri bölgesine akmaya başladılar. Böylece, Kafkasya'nın savunulması için o denli gerekli olan Sivastopol, Karadeniz'in bu ünlü kalesi düştü, işgalci çizmeler kente girdi. Goebelsçi propaganda bu yeni "baş döndürücü zaferi" göklere çıkarıyor ve "Bolşevik Rusya"nın yakında yıkılacağı vaadinde bulunuyordu. "Hitler, bu savaşta, yalnızca Doğu'nun ve Batı'nın tam manasıyla yerle bir edilircesine yenilmesiyle yetinebilir." "Stalingrad'ın alınması için artık tank savaşı başlamıştır", "SSCB'yle yalnızca tam teslimiyet koşulunda barış antlaşması imzalanabilir".

Kuzey Cephesi'nden gelen haberler de kötüydü. Leningrad'ı her yandan çember içine alan Hitlerciler, gece-gündüz top ateşine tutarak ve havadan durmadan bombardıman ederek bu efsaneleşmiş kenti yakıp yıkmayı sürdürüyorlardı.

Kuzey Afrika Cephesi'nden gelen haberler de hiç iç açıcı değildi. Rommel'in ordusu İngilizleri bozguna uğratmış, Tobruk kentini ele geçirerek İskenderiye'ye doğru ilerlemeye başlamışdı. Uzakdoğu'da, Mihver'in üçüncü büyük gücü olan Japonya, Kıta Çini'nde ilerliyor, Çin Hindi'ni ve Pasifik Adaları'nı işgal ederek Amerikan filosuna darbe üstüne darbe indiriyor ve yüz yıllık Büyük Britanya İmparatorluğu'nun bütünlüğünü parçalıyordu. Sofya'nın hükümet yanlısı gazeteleri sevinç çığlıkları içinde "İngiltere, İkinci Cephe'nin açılma olanaksızlığını kabul ediyor..." diye yazıyor. Sovyetler Birliği, saldırganların kudurmuşçasına yüklenmelerini, hemen hemen tek başına göğüslemek zorunda. Batıdaki cephe gerisinde rahata kavuşan Hitlerciler, dev askeri potansi-

yellerini Doğu Cephesi'ne aktarıyorlar. Bu arada, uydularının ordularından da yararlanıyorlar.

Evet, şimdi 1942'nin yaz sonunda gerçek durum böyle.

Evrensel antifaşist koalisyon, siyasi realizmin bu tarihi başarısının ürünü, şimdilik gerçek askeri önemini kazanmış değil. Savaşın kefelerindeki değişiklik antifaşist yanın ağır basması bekleniyordu.

Bulgaristan üzerinde de tehlike var.

Hitlercilerin başlangıçta bütün cephelerde gösterdiği ilerlemeden yararlanan Bulgar Monarkofaşistlerinin rejimi de kendi halkına karşı başlattığı savaşı kendi yararına bitirmeye kararlıydı. Amacı, bundan sonra Bulgar ordusunu, Sovyet halkına karşı kardeş kırımına sokmaktı. Ancak buna girişmeden önce, komünistlerin ve tüm antifaşistlerin direnişini kırmak zorundaydı. Bunu yapamazsa planları hayal olurdu.

Bu kavgada Vatan Cephesi'nin kurulması yeni bir sayfa oluyordu.

Bizim, Metodi'yle birlikte, dağcı elbisesiyle, bu ağustos sıcağında, sabah erken Vitoşa Dağı'na yollanmamızın nedeni de buydu. O gün Vitoşa'nın kuytu bir yerinde toplanıp, Parti yöneticileri ve Merkez Komitesi yardımcıları bir araya gelip, ulusal çapta, antifaşist bir cephenin, tüm yurtsever ve demokratik güçlerin birliği olan Vatan Cephesi'nin pratik olarak kuruluşu sorununu görüşecektik. Daha önce böylesi bir cephe kurulması ilan edilmiş bulunuyordu.

Vatan Cephesi'nin programı ve kurulma çağrısı, gizli "Hristo Botev" Radyosu'nun 17 Temmuz 1942 günkü yayınında yayınlanmıştı. Vatan Cephesi kurulması girişiminin Parti'nin ve halkın önderi Georgi Dimitrov'dan kaynaklandığını daha sonraları anlayacaktık. Programın hazırlanışını ise Dimitrov'un başkanlığında ve Vasil Kolarov'un yakın yardımlarıyla Dış Büro üstlenmişti.

Bu tarihi belge tam olarak, radyodan yayınlandığı biçimiyle şöyleydi:

> "Çar Boris'in, halka karşı olan hükümetinin izlediği siyaset gerçek bir ulusal tehlike yaratıyor. Bugün Bulgaristan gerçekte, Hitler'e bağımlı bir beylik, Bulgar halkı da, Alman emperyalizminin kölesi oluyor.

Hitler'in manyakça dünyaya egemen olmak için uyguladığı planın kaçınılmaz olarak suya düşeceği göz önüne alındığında, bu ihanet politikasının sürdürülmesi, Bulgar halkının bile bile uçuruma sürülmesi ve ulusal bağımsızlığın yitirilmesi anlamına gelmektedir.

Bulgar halkının, onun ordusunun ve yurtsever aydınların, bu tarihi andaki en büyük görevi, Bulgaristan'ın kurtarılması için güçlü bir Vatan Cephesi'nde birleşmektir.

Vatan Cephesi şu ertelenemez görevleri öne sürüyor:

1. Bulgaristan'ın Bulgar halkı için yok olma demek olan savaşa sokulmasına izin vermemek.

2. Alman ve İtalyan köleliğine karşı direnen kardeş Sırp halkının savaşını boğmak için gönderilen Bulgar askerlerini derhal geri çekmek.

3. Bulgaristan'ın Hitlerci Almanya ve Mihver'in öteki devletleriyle bağlarını koparmak, Bulgar topraklarını faşist Alman askerlerinden ve Gestapo çetelerinden kurtarmak.

4. Almanya'ya ve öteki Mihver devletlerine besin maddesi ve hammadde ihracatını durdurmak. Halkın ve ordunun beslenmesini sağlamak, halka en gerekli tüketim maddelerini satın alabileceği fiyatlarla sağlamak.

5. Öteki Balkan halklarıyla anlaşmalar ve Bulgaristan'ın Sovyetler Birliği, İngiltere, ABD ve öteki barışçı ülkelerle en sıkı dostluk ve işbirliği kurması yoluyla Atlantik Bildirisi gereğince, Bulgar hakının ulusal çıkarlarını sağlamak.

6. Faşizme ve Hitlerci Almanya'ya karşı savaştıkları için tutuklanan ve mahkûm edilen bütün asker ve sivilleri derhal serbest bırakmak.

7. Halkın siyasi haklarını, özellikle basın özgürlüğünü, toplantı ve örgütlenme özgürlüğünü geri getirmek, anayasaya, halka karşı olan tüm yasaları ve faşist yasaları kaldırmak.

8. Orduyu monarkofaşist kliğin elinden kurtarmak ve ordunun halka karşı kullanılmasını önlemek için önlemler almak. Subayların, astsubayların ve erlerin tam haklı yurttaşlar olmalarını sağlamak.

9. "Brannik" (Savunan), "Ülkücüler Birliği", "Lejyon" tipinden faşist örgütleri dağıtmak.

Faşist canileri ve öteki suçluları zararsız hale getirmek ve gerekli cezaya çarptırılmaları için önlemler almak.

10. Yabancıların halkın zenginliklerini ve emeğini soymalarını önlemek ve Bulgaristan'ın özgür ve bağımsız bir ülke olarak doğru bir ekonomik gelişme yoluna girmesi için gerekli koşulları yaratmak.

11. Halkın geçimini sağlamak, kentten, köyden tüm emekçilerin insan olarak varlıklarını sürdürmelerini sağlamak, onlara iş ve gelir temin etmek.

12. Faşist köleliğin köklerini kazımak, ırkçılık kinini ve halkımızın ulusal onurunun zedelenmesini önlemek, bunların kökünü kazımak.

Halkımız için hayati önemi olan bu görevlerin yerine getirilmesi için bir an önce, Vatan Cephesi'nin kararlı kurtarıcı siyasetini şaşmadan sürdürmeye yetenekli, gerçekten ulusal bir hükümet kurulması zorunludur. Bundan dolayı, Vatan Cephesi, en yakın mücadele amacı olarak, şimdiki halk düşmanı, Hitlerci, ihanet içindeki hükümeti düşürmek ve yerine gerçekten ulusal bir Bulgar hükümeti kurmayı öngörmüştür.

Bütün Bulgar halkının desteğine ve iradesine dayanacak olan bu yeni hükümet, Bulgaristan'da geleceğin yönetim biçimini saptayacak, yurdumuzun bağımsızlığı özgürlüğü ve kalkınması için gerekli anayasal ve maddi garantiyi yaratacak olan Büyük Millet Meclisi'ni toplayacak koşulları da hazırlayacaktır.

17 Temmuz 1942"

Bu program metni, yeniden çıkarmayı kararlaştırdığımız gizli Parti organı "Rabotniçesko Delo" gazetesinin ilk sayısında basıldı. Bu, Eylül 1942'de gerçekleşti. Gazetenin yeniden çıkışına kadar geçen zamanda, Vatan Cephesi fikri daha da geliştirildiği için ("Hristo Botev" Radyosu hemen hemen her gün önemli, siyasi içerikli yayınlar yapıyordu) program metnini değerlendirici, yorumlayıcı yazılar da ekledik ve ayrıca halka Vatan Cephesi bayrağı altında birleşmesi çağrısını yaptık. Yayınladığımız bu çağrı şöyleydi:

"Biz, siyasi, ulusal ve dini bağlılık ayrımı yapmadan, bütün Bulgar yurtseverlerini Vatan Cephesi programı adına, birleşmeye çağırıyoruz.

Biz, bütün yurtseverlere, programı bütünüyle kabul etmeleri

durumunda, ayrı ayrı eklemeler yapmak, öneriler getirmek olanağını veriyoruz...

Kara faşizm gericiliği birçok dürüst Bulgar toplum adamını yurttan kovmuş, tutuklamış, binlercesini sürgün etmiş, birbiri ardına hapishanelere atmış olsa da, zindanlar dolup taşmış olsa da çok değerli Bulgar evlatları, kadın-erkek, yüzlercesi kurşuna dizilmiş, asılmış olsa da, Bulgar halkı öndersiz değildir ve öndersiz kalmayacaktır.

En kararlı antifaşistlerin, yurtseverlerin hepsinin en büyük ve ertelenmez görevi, bütün yığınsal siyasi ekonomik ve askeri örgütlerin güçlerini birleştirmektir: Bu güçler şunlardır: Çiftçi Birliği, İşçi Partisi, sosyal demokratlar, demokratlar, radikaller vb. Bunların Vatan Cephesi kurmak için girişime geçmeleri gerekmektedir...

Vatan Cephesi'nin geciktirilmeden örgütlenip kurulması ve doğru biçimde yönetilmesi, görevlerinin kısa zamanda gerçekleştirilmesini kolaylaştıracaktır.

Bir Grup Kamuoyu Temsilcisi"

Komisyonun toplantısına dek, Politbüro, Vatan Cephesi'nin programını incelemişti. Kuşkusuz, yalnızca belgenin incelenmesiyle yetinmedik. Önümüzde, sağlıklı ulusal güçlerin antifaşist ve demokratik birliğini pratik olarak oluşturmak için gerekli tüm çabaları göstermek görevi duruyordu. Vatan Cephesi'nin, siyasi bir slogan olmaktan çıkıp, toplum yaşamımızın reel ve etkin, çözümleyici bir gücü olması gerekiyordu. Tarihi anın gereğiydi bu. Toplantıda Politbüro, ortaya çıkan örgüt sorunlarını görüşüp karara bağladı. Vatan Cephesi'nin örgütlenmesi, silahlı mücadeleyle birlikte, Merkez Komitesi'nin ve tüm Parti'nin ana görevi olmak zorundaydı.

Vatan Cephesi'nin pratik olarak kurulma çalışmalarının ve siyasi yönetim işlerinin, Politbüro üyesi tarafından yürütülmesine ve kendisine yardım etmek üzere özel bir komisyon kurulmasına karar verdik. Merkez Komitesi'nin, tüm Parti'ye ve halka, Vatan Cephesi'nin kurulması için çağrı yayınlaması gerekiyordu. Merkez Komitesi'nin bu bildirisinin ve Vatan Cephesi programının Parti'nin gizli organı "Rabotniçesko Delo" gazetesinde yayınlanması kararlaştırıldı.

Bu kararla ilgili olarak ortaya çıkan kadro sorunlarını da görüştük. Politbüro, Vatan Cephesi'nin pratik olarak kuruluşu görevini bana yükledi. Vatan Cephesi Merkez Komisyonu sorumlusu olarak Dr. Kiril Dramaliev belirlendi. Politbüro bu komisyona üye olarak da bir grup tanınmış Parti militanını seçti.

Dragalevtsi köyü üzerindeki eski manastır çevresinde, sık orman içinde, büyük bir kayanın altında çimenlik bir alan... Toplantı yerimiz burasıydı. Kem gözlerden uzak bir yer. Biz Metodi ile birlikte ilk gelenler olduk. Ardımızdan, küçük aralıklarla, ancak önceden konuşulan sürede beklediğimiz yoldaşlar da geldiler. Şatorov ve benim dışımda, bu gizli toplantıya, Dr. Kiril Dramaliev, Marko Dobrev (RMS MK Üyesi ve RMS Sofya İl Komitesi Sekreteri), Petır Mınzelev, Boris Bogdanov ve Dimitır Halov katıldılar. Hepsi Vatan Cephesi Komisyonu üyesiydiler. Hepsi de, Komisyon Başkanı Dr. Dramaliev de dahil, parti üyesiydiler. Uzun yıllar çalışmış halk adamı, başka partilerden siyasetçilerle bağlar kurmakta becerikli olduklarını göstermiş, yani muhalefet hareketinden olan kişilerle görüşüp konuşarak Vatan Cephesi'nin kurulmasında yararlı olabilecek yoldaşlardı.

Yukarıda saydığım isimlere ek olarak, Vatan Cephesi Komisyonu'na daha sonra kattığımız Dr. Lüben Gerasimov, hapishaneden ya da toplama kampından serbest bırakılır bırakılmaz görevlendirdiğimiz Dr. İvan Paşov, Vırban Angelov, Lazar Toşkov ve kuşkusuz herkesin bildiği, saydığı, komünizme derinden bağlı bir doktor olan Dr. Raço Angelov yoldaşları da belirtmem gerekiyor.

Daha Halk Cephesi döneminden bu yana ve özellikle anayasa komiteleri döneminden beri, Dr. Dramaliev, şimdi bizim dikkatimizi çeken bütün siyasi akımlardan, parti ve gruplardan birçok kişiyle onların liderleriyle kişisel bağlar kuran bir yoldaşımızdı. Bu durum çok önemliydi. Üstelik de o kişileri yalnızca tanıyor değildi, onların saydığı, sözüne itibar ettiği bir yoldaştı. Bunun bir nedeni de, öğretmenler örgütünde yönetici bir yer alması, akademi öğrenimi görmüş olması ve özellikle Almanca ve klasik filoloji dalında doktora yapmış olması ve ayrıca başkentin sayılı lise öğretmenlerinden biri olmasıydı. Ne yazık ki on yıldır, hükümet "siyasi yönden uygun görülmediği" için öğretmenlik yapma hakkını elinden

aldığından özel dersler vermekle geçimini sağlıyordu. Dr. Dramaliev'in müttefiklerin saygısını görmesinin belki en önemli nedeni de kusursuz dürüstlüğü, ahlak yönünden tertemiz olması, politik yönden satın alınamazlığıydı.

Gizli toplantı bütün gün, biraz ara verip dinlendikten sonra da, hemen hemen bütün gece sürdü.

Toplantının önemi, gündemden de anlaşılıyordu: İç ve dış siyasi durumun dökümü; Vatan Cephesi programının ele alınıp incelenmesi ve örgütün görevlerinin saptanması.

Toplantının ana konusuna geçmeden önce, yoldaşlara her iki mahkemenin duruşmaları konusunda bilgi verdim.

Aldığımız haberler henüz daha çok yetersizdi (mahkûm olanların mektuplarını ve kendilerinin yaptığı değerlendirmeleri daha sonra alacaktık), ancak, bu haberler de, ağır yara almamıza, merkez Parti organlarının önemli ölçüde sarsılmış olmasına rağmen, düşmanın asıl amacına, Komünist Partisi'ni başsız bırakmak ve böylece, komünistlerin girişimi, örgütlendirmeleri ve yönetmeleriyle başlayan ve gelişen antifaşist mücadeleyi, daha başlangıcında boğmak amacına ulaşamadığını saptamamıza yetiyordu. Politbüro'nun Merkez Komitesi'nin ve Merkez Askeri Komisyonu'nun onlarca üyesi, yardımcısı, yatağı ve sempatizan yardımcısı, kendi sınıfının gerçek savaş erleri olarak, cesur yurtseverler ve antifaşitler olarak kudurmuş düşman önünde dimdik durabildiler. Onların işçi sınıfına layık birer savaş eri olarak polis karakollarındaki, özellikle faşist mahkemedeki davranışları kahramanlığın ve fedakârlığın parlak örnekleri olmuştur.

İndirilen ağır darbeleri yiğitçe karşılayan Parti yara alıyordu, çok değerli kanını kaybediyordu, ancak daha da sertleşerek ve çelikleşerek ayağa kalkıyor, daha önce nasıl çarpışıyorsa, yine öyle, Hitlerci işgalçilere ve onların Bulgar ajanlarına karşı ödün vermeden ölüm kalım kavgasına giriyordu.

Uluslararası durumu ve ülkenin durumunu sergiledim. Merkez Komitesi'nin değerlendirmesinde dünyadaki savaş dramatik niteliği gizlenmiyordu. Ancak, Parti yönetimi, bütün Parti tabanı gibi, Hitlerci saldırganların er geç anti-Hitlerci koalisyonun güçlü direnişiyle karşılaşacağına ve savaşın tersine döneceğine olan

inancını bir an bile kaybetmiş değildi. Biz, istilacıların, Moskova önlerinde bir kez yere yıkıldığını da göz önüne alarak, yenileceğine ve yok edileceğine derin bir inanç besliyorduk...

Toplantı gündeminin ikinci, asıl önemli kısmına geçildi. Vatan Cephesi'nin kuruluşu zorunluluğuna gelinceye dek geçen tarihi gelişmeyi anlattım, Politbüro adına, Vatan Cephesi'nin programını inceleyip değerlendirmesini yaptım.

Daha konuşmaya başlarken, Vatan Cephesi'nin, toplumsal mücadelede bir dönüm noktası oluşturmasına, yeni ve parlak bir olgu gibi görünmesine rağmen, ülkenin siyasi hayatında bir rastlantı olarak ortaya çıkmadığını, köklerinin halkın sosyal-politik ve ekonomik mücadelesinde olduğunu belirttim.

Ülkenin yakın tarihi üzerinde kısaca durduktan sonra, halkın birliğinde önemli rol oynayan başlıca olayları belirttim, 1918 Eylül'ündeki Askeri Ayaklanma'yı, 1923 yılındaki Haziran ve Eylül ayaklanmalarını, son olarak yoğun biçimde hazırlığı yapılan ancak ilan edilmeyen 1924-1925 antifaşist silahlı ayaklanma girişimini belirttim. O zamana dek sol sekter çizginin antifaşist birlik kurulmasına ne denli zarar verdiğini, halkın sosyal baskıya ve faşist teröre karşı savaşlarındaki zararlı sonuçlarını açıkladım. Sonra, bu temele dayanarak, Komintern Yedinci Kongresi'nin ve kongrede kendisini dayatan halk cepheleri kurma çizgisinin tarihi önemini belirttim. Ülkemizde Dimitrov'cu çizgi olarak gerçekleştirilen bu çizginin, sol sekterliği tam bir yenilgiye uğrattığını ve BKP'yi doğru, açık ve zafere götüren siyasi yola soktuğunu anlattım. BKP bu yeni çizgiye dayanarak, BHÇB'yi artık sol sekter dönemindekinin tersine, "tarımcı faşist" saymıyordu, BHÇB'nin, ülkemizde bir Halk Cephesi kurulmasına katılacak başlıca siyasi örgüt olduğunu kabul ediyordu. Reel tutum buydu. Sosyal Demokrat Parti'ye ve reformist sendikalara karşı tutum da kökten değişmişti. Birleşik proletarya cephesi ilkeleri gereğince, yani işçi sınıfının sendikal ve siyasi birliğini gerçekleştirme amacıyla bu örgütlere yaklaşma çizgisi izlenmeye başlanmıştı. Parti, Halk Cephesi'nin siyasi bir manevra olmadığını, halkın birliğine yönelmiş genel siyasi çizgi olduğunu uygulamada kanıtladı.

Geniş yığınsal siyasi ve örgütsel çalışmalara yönelme bakımın-

dan gerçekleştirilen dönüşüm, içi boş devrimci lafazanlıktan kurtulma ve devrimci kahramanlıkla devrimci gerçekçilik arasında uyum kurma, emekçi yığınların çalıştığı, yaşadığı, dinlendiği her yerde, üye oldukları örgütlerde her gün, her saat devrimci pratik çalışmalara geçilmesi, bütün bunlar, halk cepheli antifaşist hareketin gücünü ve eylem yeteneğini artırdı, genişletti.

Siyasi mücadele alanında önemli başarılar elde edilmişti. Ancak, galiba, en önemli başarı, yığın çalışmalarında elde edilen iyi sonuçlardı. Kültürel yığın örgütlerindeki çalışmalarda (halkevlerinde, kadın ve gençlik örgütlerinde, Yardım Örgütü'nde, spor, turizm, esperanto örgütlerinde, içki-sigara içmeme cemiyetlerinde yapılan çalışmalar) gerçek bir ilerleme gözlendi. Emekçilerin kentte, köyde bulunan ekonomik örgütlerinde, kredi kooperatiflerinde özellikle üretim-tüketim kooperatiflerinde, köy-kent halk bankalarında çalışmalar ilerledi, etkinleşti. Bu yığın örgütlerinde, kooperatiflerde, öteki ekonomik örgütlerde bütün antifaşistlerle ve demokratlarla birlikte yaptığımız yoğun çalışmalar Halk Cephesi'nin canlı gözeneklerini oluşturuyordu ve şimdi, Vatan Cephesi'nin harcı, bunlarla karılıyordu.

Vatan Cephesi'nin programı, İkinci Dünya Savaşı'nın böylesine şiddetlendiği dönemde, halkın doğrudan doğruya önünde duran görevlerin yoğunlaştırılmış, damıtılmış biçimini oluşturuyordu. Öte yandan, program, bu görevlerin yerine getirilmesinin biçim ve yollarını da gösteriyordu. Bu biçim ve yollar, aslında, verili koşullarda Parti'nin yeni siyasi programına kan veriyor, Parti Programı'nın amaçlarını belirliyordu.

Toplantıda, Vatan Cephesi programının Halk Cephesi'nin platformuyla ruhu ve niteliği bakımından benzerliğini belirttim. Gerek Vatan Cephesi programı'nda, gerekse Halk Cephesi'nin siyasi Platformunda, görevler derinlemesine demokratik ve antifaşist görevlerdi. Ancak kimi ayrılıklar da vardı. Bu ayrılıklar da, siyasi durumun değişik olmasından kaynaklanıyordu. Halk Cephesi'nin kurulduğu dönemle, şimdi Vatan Cephesi'nin kurulduğu dönem arasında ayrılıklar vardı. 1935'lerde, dünya savaşı, henüz daha yalnızca bir tehlike olarak beliriyordu. Yakın bir savaş tehlikesi vardı, ancak henüz daha patlak vermemişti. Şimdi ise, bü-

tün dünyayı yok edici, yakıp yıkıcı ateşleri içine alan gerçek bir savaş vardı. Şimdi Bulgaristan, faşist "Mihver"e zorla bağlanarak, gerçekte, Sovyetler Birliği'ne ve öteki barışçı ülkelere karşı bir saldırı rampasına dönüştürülmüştü. İşte bundan dolayı, Vatan Cephesi programı, cesur bir girişimle, Hitlerci Almanya'yla oluşturulan utanç verici ittifakı koparmak ve Hitlerci istilacıları yurt topraklarından kovmak sorununu ortaya koyuyordu. Ülkemizin ulusal kurtuluşunun temel şartı bu sorunun çözümlenmesiydi.

Program, bununla birlikte, halklar arasında dostluğu da belirtiyordu. İkinci paragrafında, Bulgar askeri birliklerinin Doğu Sırbistan ve Kuzey Yunanistan'dan çekilmesi öngörülüyordu. Bu birlikler komşu halkların işgalcilere karşı savaşlarını boğmak için gönderilmişti. Böylece, Parti, bu birliklerin çekilmesini öngörerek bu halklara doğrudan doğruya yardım etmiş oluyor ve halkımızın bu halklar arasında kardeşçe anlaşmasının temelini atıyordu. Parti, daha Hitlercilerin Balkanlar'a saldırıya başladıkları günlerde bu dayanışmasını ilan etmişti. Emperyalist bağımlılığa ve ülkenin uydulaştırılmasına karşı verilen mücadelenin ülkede monarkofaşist diktatörlüğün yıkılması mücadelesiyle birleştirilmesi gerektiği sorununa ağırlık verdim.

Parti, kendi amaçları doğrultusunda mücadelesini sürdürürken, burjuva demokrasisinin utanç verici biçimde artık çoktan vazgeçtiği genel demokratik sloganları özellikle ileri sürüyordu. Kuşkusuz, bu sloganların ileri sürülmesinin önünde sonunda kapitalist sistemin savunulması amacını taşıdığı düşünülmemelidir. Bu hususu özellikle belirttim. Vatan Cephesi programında burjuva demokrasisinin yeniden işlerlik kazanmasına ilişkin hedeflerin ortaya atılması, o sırada sosyal gelişmeyi hızlandırıyor, siyasi ilerlemeye ivme kazandırıyor, ülkenin kökten yenileşmesine, demokratikleşmesine ve sosyalist geleceğine yardım ediyordu. Daha sonra, yoldaşların dikkatini, ordu içinde çalışma yapmanın zorunluluğuna çektim.

Programda ekonomik nitelikli görevler önemli bir yer alıyordu. Parti'nin yeni çizgisinde ne üretim araçlarının toplumsallaştırılması, ne de insanın insan tarafından sömürülmesinin ortadan kaldırılması amaç olarak belirtilmiş değildi. Programda yakın amaç ola-

rak, öncelikle, yabancıların halkın emeğinin ürünlerini soymalarının önlenmesi gösteriliyordu. Bir başka deyişle, ülkenin emperyalizme ekonomik bağımlılığından kurtarılması belirtiliyordu.

Vatan Cephesi'nin programı ne antikapitalist ne de sosyalist görevleri belirtiyordu. Program'da formüle edilen dolaysız ve doğrudan öne sürülen görevler, faşizme karşı savaşın genişletilmesiyle ilgiliydi. Bütün potansiyel siyasi ittifakların ve işçi sınıfının tüm dostlarının derlenip toparlanması ve harekete sokulması başarılmadan faşizme karşı savaş düşünülemezdi.

O sırada, Georgi Dimitrov'un en yakın dava arkadaşı ve programın hazırlayıcılarından biri olan Vasil Kolarov "Hristo Botev" Radyosunun yayınlarında şöyle diyordu: "Vatan Cephesi'nin Programı'nda rastgele, boşuna konmuş hiçbir şey yoktur. Program, halkımızın pratik deneyimlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır. Halkın içten gelen arzularını ve ihtiyaçlarını vurgulamakta ve onun sürdürdüğü mücadelenin gerçek koşullarını göz önüne almaktadır. Vatan Cephesi'nin programı öylesi istekler içermektedir ki, siyasi yönden nereye bağlı olduğuna bakılmaksızın bütün halk, başı üzerinde sallanan ölüm tehlikesinden kurtulmayı ve benzer biçimde kendi ulusal çıkarlarının karşılanmasının garantisini ve özgür, bağımsız bir ulus olarak kendi geleceğinin sağlanmasını bu isteklerin gerçekleşmesini de görmektedir."

Toplantıda, Vatan Cephesi'nin kuruluşuyla ilgili olarak ortaya çıkan örgütsel sorunlar da görüşüldü. Parti MK'nın Vatan Cephesi kurulmasına ilişkin bildirisinin metnini de okudum. Bildiri ve programın ülkedeki bütün Parti örgütlerine, RMS, BONSS ve bütün halka dağıtılması gerekiyordu (MK kararı böyleydi). Üyelerimizin bunları elyazılarıyla ya da değişik baskı araçları kullanarak çoğaltmaları yükümlülüğü vardı. Bu tarihi belgelerin köyden kentten her Bulgar'ın eline geçmesi için yeterli ölçüde çoğaltılması gerekiyordu.

Toplantıda, devrimci gençliğin yeri ve rolü, önümüzde duran yapıcı çalışmalarda devrimci gençliğe verilecek görevler konusunu da görüştük. Bütün antifaşist ve yurtsever güçlerin Vatan Cephesi bayrağı altında toplanması çağrısı tam anlamıyla geniş gençlik yığınlarına da aitti.

Şimdi RMS- bütün antifaşist ve yurtsever gençliğin Vatan Cephesi programı etrafındaki siyasi birlikteliğinin orta direği olmalıydı. Birinci yerde BHÇB ve Sosyal Demokrat Parti olmak üzere emekçilerin tüm gençlik örgütlerinde ve benzer biçimde yurtlarının özgürlüğü ve mutluluğu üzerine titreyen bütün genç Bulgar yurtseverlerine dikkat etmek gerekiyordu.

Vatan Cephesi Komisyonu'na RMS MK temsilcisinin de katılması gerekiyordu ve biz bunu da yerine getirdik, toplantıda hazır bulunan İşçi Gençler Birliği MK Üyesi ve Sofya gençlik Örgütünün Sekreteri Marko Dobrev'i de komisyona aldık.

Daha bu toplantıda, hangi komisyon üyelerinin, hangi siyasi çevrelerle, gruplarla ve örgütlerle bağlar kuracağını da belirledik. Şöyle ki: Dimitır Halev, Demokrat Parti'yle (liderleri Nikola Muşanov ve Aleksandır Girginov), Radikal Parti'yle (lideri Stoyan Kosturkov), Narodnyak Parti'yle (Halkçı Parti liderleri Atanas Buros ve Tsvyatko Boboşevski), ayrıca avukat, gazeteci, yazar, emekli subay birliklerinin yönetimleriyle vb., Petır Minzelov, Sosyal Demokrat Parti'yle (liderleri Grigor Çeşmeciev, Kristü Pastuhov, Dimitır Neykov vb.) siyasi bir grup olan "Zveno" çevresiyle (liderleri Kimon Georgiev, Georgi Kulişev, Damyan Velçev vb.) bağlar kuracaklardı. Petır Minzelov'un ayrıca kooperatif birliklerinin yönetimleriyle sürekli bağlar kurması ve komisyonda onları temsil etmesi gerekiyordu. Öteki üyelerden Boris Bogdanov sendikaların yönetimleriyle olduğu gibi, "Zveno"dan değişik siyasetçilerle, nasyonel liberallerle, cumhuriyetçi görüşler taşıyan emekli subay gruplarıyla vb., de bağlar kuracaktı. Dr. Raço Angelov, Dr. İvan Paşov, Dr. Lüben Gerasimov ve Rusko Pophristov, ilk üç yoldaşın kuracağı bağlantıyı sürdüreceklerdi. Ayrıca da, Partili ya da Partisiz çevrelerden müttefikler bulmak için çalışacaklardı.

Dr. Kiril Dramaliev, komisyonun başkanı olarak doğrudan doğruya bu alandaki işlerinden başka BHÇB'yle ("Pladne" ve "Vrabça" kanatlarıyla, yani her iki kanatla) ve ayrıca liderleri Dimitır Giçev, Vergil Dimov, Nikola D. Petkov'la bağlantı kurma görevini üzerine almıştı. Ayrıca otuzlu yıllarda yönetiminde bulunduğu, Öğretmenler Birliği'yle, hekimler ve tarım mühendisleri birlik-

leriyle bağlantılar kurmak da onun alanına giriyordu.

Bana gelince, komisyonun dolaysız siyasi yönetimini Dr. Dramaliev'le doğrudan bağlantılı olarak ve ayrıca öteki üyelerle tek tek görüşerek sürdürecektim genel kural gereğince, Komisyon üyeleri, somut talimatları Dr. Dramaliev'den alacaklardı. Ancak bu, gerektiği anda, doğrudan doğruya benimle de bağlantıya geçmelerini, ayrı ayrı önemli temasları konusunda bana bilgi vermelerini, birdenbire ortaya çıkan sorunlar karşısında benden görüş almalarını dışlamıyordu.

Toplantı çalışmalarını bitirdiğimizde, kısa ağustos gecesi artık bitmek üzereydi ve önümüzde uzanan geniş Sofya Ovası'nda şafak söküyordu. Doğan günün kızıla çalan renginin, güzelliği iyimserliğimizi artırıyordu. Evet, en koyu karanlık geceden sonra da sabah oluyor...

"RABOTNİÇESKO DELO" GAZETESİ MERKEZDE VE TAŞRADA PARTİ YÖNETİMİNİN TAMAMLANMASI

Üç gündür yağmur dinmiyor, kentte de, ormanda da ovada da sağnak halinde aralıksız ve yavaşlamadan yağıp duruyor. Oysa daha eylüldeyiz. Her taraf ıslak, çamurlu. Eğer 1942 sonbaharı böylesine yağışlı giderse, bütün planlarımızı altüst edecek. Çünkü gizli buluşmalarımızı, toplantılarımızı, konferanslarımızı daha çok Sofya dolaylarındaki açık havada en çok da Vitoşa Dağı'nda orman içinde yapıyoruz. Ancak böyle havalarda, ne dağda, ne ormanda ne de ovada sığınak bulmak olanağı yok. Sonbaharın yumuşak ve güneşli olmasını beklemiştik, hiç olmazsa gönlümüz öyle istemişti. Genel olarak Sofya'nın sonbaharı yumuşak ve güneşli olur zaten. Ancak, hiç de umduğumuz gibi çıkmadı... Şimdi, zamanı değilken, hareketimizi kent sınırları içine hapsetmemiz gerekiyor. Oysa, Merkez Komitesi'ne karşı yöneltilen darbeden sonra, gizli evlerimiz hem yeterli sayıda, hem de tamamen güvenilir değil. Yangının dokunmadığı gizli evler içinde en güvenilir olanları "Slatinski Redut" ve "Poduyane" semtlerindeki evlerimiz ve kuşkusuz "Dördüncü Kilometre" semtinde Boris Par-

kı'nın (şimdiki Özgürlük Parkı) ardındaki evimiz idi.

Şimdi kaldığım gizli ev de kötü değildi. Yordan Katranciev-Stanço Dede'nin tek katlı küçük eviydi bu. "Rabotniçesko Delo" gazetesini yeniden çıkarmaya karar verince, benim de Trayço Kostov'un tutuklanışından sonra gazetenin redaktörü olarak sürekli gazetenin dizgicisi, gerçekte MK'nın basım tekniği sorumlusu Stanço Dede'yle bağlantı içinde olmam gerekiyordu. İşte, şimdi, bu eylül akşamında, geç vakit, Parti organının ikinci sayısı için (eylül sayısından sonraki) başyazıyı hazırlıyorum.

— Sonya abla, Sonya Abla, işitiyor musun?

Ansızın uykudan uyanmış gibi irkiliyorum. Katranciev'in hanımı Karanfila, gözlerini bana dikmiş, kapının yanında duruyor. Gebeliği bir hayli ilerlediği için, yüzü sapsarı, biraz da solgun, endişeli.

— Daha gelmedi...

Yordan için, kocası için endişe ediyor. Dışarısı artık karanlık, koyu karanlık ve yağmur da sürekli yağdığı için korkulu.

Karanfila'yı yatıştırabiliyorum. Oysa ben de rahat değilim, endişeliyim. Bizim bu işlerde rahatlık olabilir mi ki? Hiç kimse, tam güvenlik içinde olamaz, herhangi bir belaya uğramaktan tam olarak korunamaz. Her an, beklenmedik bir yerde tehlikeyle yüz yüze gelebilir insan. Bir tür uçurum kenarında yaşıyorsunuz. Ve yalnızca konspirasyona tam uymakla, konspirasyon becerisiyle, Parti disipliniyle ve çok uyanık olmakla tehlikeden, ölümden kurtulabiliriz. Stanço Dede ise son derece büyük bir konspiratör. Ne ki, hiçbir şey tam güvenliğini sağlayamaz. Ve şimdi yaptığı iş ise, onu ipe götürmeye yeter de artar bile.

Ve işte en sonunda geldi. Daha kapıya yaklaşmadan adımlarını duyuyorum, uyarı için, işaret vererek öksürdüğünü işitiyorum. Öksürmesi bir tür parola: "Rahat olun, yabancı değil" demek bu.

Islanmış, her tarafı çamur içinde. Karanfila etrafında dört dönüyor. Elbisesini siliyor, ceketini çıkarmasına yardım ediyor, ıslak elbiselerinin yerine kurularını getiriyor, elini yüzünü yıkarken de bana dönüp bakıyor. Stanço Dede hiçbir şey söylemiyor. Gereksiz de zaten. Yorgunluktan, yağmurlu soğuk havadan solmuş,

hafifçe gülümsüyor, bakışlarıyla çantayı işaretliyor "İşte orda" diyor.

"Rabotniçesko Delo" gazetesi, Eylül 1942 sayısı.

22 Haziran 1941'de Politbüro gazetenin yayınını durdurup, küçük ebata, ancak çok yüksek tirajlı bildiri ve duyurulara öncelik verdiği günden bu yana yeniden çıkan ilk Parti organı. O zaman yayını durdurmuştuk ama, olayların beklenmedik biçimde gelişmesi ve öncelikle Merkez Komitesi'ne indirilen darbe kararımızı ve şimdiye dek uyguladığımız yöntemi değiştirmemize neden olmuştu. Düşman propagandasının ağzını kapamak, onlara bir güzel hanyayı-konyayı belletmek zorunluydu. Çünkü düşman propagandası hayasızca, mahkemelerden ve ünlü yöneticilerin kurşuna dizilmesinden sonra, Merkez Komitesi'nin başsız kaldığını ve Parti'nin artık "saf dışı edildiğini" yayıp duruyordu.

Göz önüne almamız gereken bir durum daha var: Vatan Cephesi'ne çekmemiz gereken siyasi çevreler, gruplar ve faşist olmayan tüm parti ve örgütler, Parti organımızın yeniden çıkmaya başlamasıyla canlanacaklardı, umutları artacaktı.

İşte bu anda, Parti organının değerini belirleyen etkenler içinde bunlar da vardı.

Gazeteyi çok değerli bir gravür gibi elimde evirip çeviriyor ve gözden geçiriyorum. Kabul etmem gerekir ki, basım işçileri yalnızca mesleklerinde usta olduklarını göstermekle ve iyi niyetle çalışmakla kalmamışlar, imrenilir bir beceri, beğeni ve yeti sahibi olduklarını da göstermişler. Harfler okunaklı, açık, dizgi hemen hemen yanlışsız, baskı güzel ve temiz. Benim belirlediğim grafik tasarıya göre dizilip basılmış. Ancak şimdi basıldıktan sonra, bakıyorum ki çok daha güzel duruyor. Redaktör deneyimim yok değil, var; özellikle gizli çıkardığımız Yardım Örgütü'nün organı "Zaştita" gazetesini yayınlarken. Ancak, "Rabotniçesko Delo" gazetesi çok daha önemli ve karmaşık, hem önemli, hem de çok daha sorumlu bir iş. Bundan dolayı, başarı bende gerçek bir sevinç yaratıyor.

Ve sevincimi paylaşmadan edemiyorum.

— Çok güzel olmuş Stanço Dede, çok güzel! Elinize sağlık. Kutlarım! Seni de ötekileri de! Teşekkür ederim!..

... O yıllarda bu sorumlu işi yüklenen yoldaşlar basım işçilerinden Slaveyko Novanski ve Stamo Kerezov idiler. Onların doğrudan doğruya yöneticisi ise MK basım tekniği sorumlusu olan Yordan Katrançiev (Stanço Dede) idi. Parti basımevi 1939 yılından bu yana çok gizliydi. Basımevi sürekli olarak ve teknik yönden kusursuz biçimde, Merkez Komitesi'nin günlük propaganda malzemelerini, Yardım Örgütü'nün pullarını ve sahte kimlik kartlarını hazırlıyor, 22 Haziran 1941'den sonra da "Rabotniçesko Delo" gazetesinin basılmasını sağlıyordu. Bu binlerce tirajlı basın, ülkeye dağıtılıyor ve halk arasında çok değerli bir hizmet görüyordu*... Kendi mesleğinde şeytanca kurnaz olan Geşev isimli polis şefi bile, onca yıllık polisliğinde ilk kez bu "ele geçmez gizli basımevi" karşısında ne denli güçsüz kaldığını kabul etmek zorunda kalmıştır. Bunun başlıca iki nedeni vardı: Basın-yayın alanında sık sık bozguna uğramaktan ders çıkararak çok sıkı bir konspirasyon uyguluyorduk. Doğrudan doğruya bu işle uğraşan birkaç yoldaş dışında, kimse hiçbir şey bilmiyordu. İkincisi, basımevinin başarılı çalışmasındaki baş neden de, onun adresiydi. Resmi adresi, ev sahibi vardı. Ancak evin sahibi, evinde basım makinesi olduğunu aklının köşesinden bile geçirmiyordu.

Merkez Parti Basımevi, ne Sofya'nın kenar mahallelerinde ya da yakın köylerden birinde, ne de Vitoşa Dağı'nın eteklerinde bir yerde bulunuyordu. Oysa eski gizli evler bu yerlerdeydi. Şimdi baskı makinesi, başkentin merkezinde, zengin, üç katlı bir apartmanda bulunuyordu. Ev sahibi, ünlü bir başkent avukatıydı. O sırada yüksek yargı şeflerinden biriydi. Adı Tsvetan Pupeşkov. Siyasi inancı bakımından govorist ve azılı bir komünist düşmanı olan Pupeşkov, birçok bakanın, generalin ve iktidardaki rejimin birçok diplomatının yakın arkadaşı, dostuydu. Bizim için olabilecek en güvenilir, en gizli kalabilecek bir ev sağlamış oluyordu...

* Basımevinin ne denli geniş çaplı iş yaptığı şu rakamlardan da bellidir: 1940 yılı başından 22 Haziran 1941'e dek toplam yüz bin tirajlı 26 sayı Parti organı basılmıştır. Basımevi, gazeteyle birlikte çok değişik broşür, bildiri, çağrı, duyuru, açık mektup vb. gibi öteki siyasi propaganda malzemelerini basıyordu. Yüz binlerce basılan bu yayınlar merkez teknik aygıtı tarafından bütün ülkeye dağıtılıyordu.

Basımevi dediğimiz yer, Pupeşkov'un evinde hizmet gören, hizmetkârlık yapan, ancak asıl işi apartmanda kapıcılık ve kalorifercilik olan Neno Stoiçkov'un tavan arasındaki odasıydı. Çok genç, bir anlamda çocuk yaşta olan, RMS'de eğitilmiş, Sofya'ya yakın Gorna Malina köyünden gelmiş Neno, basımevinin güvenlik içinde ve düzenli çalışmasını sağladığı gibi, basım işçilerinin geçimini de yüklenmişti. Onlar yalnızca çalışmıyor, orada, onun odasında yatıp kalkıyor, yiyip içiyorlardı.

Matbaa hurufatları, kâğıt, mürekkep sağlanması da çok iyi örgütlenmişti. Başkentin değişik basımevlerinde çalışan komünist basımevi işçileri yardım ediyorlardı.

Gazetenin ve öteki Parti yayınlarının basılması, çok geniş ve ciddi korunma önlemlerine uyulmasıyla gerçekleştiriliyordu. Stamo ve Slaveyko, daha çok, caddenin gürültüsü baskı makinesinin gürültüsünü yuttuğu sıralarda, yani gündüzleri çalışıyorlardı.

Basımevine Stamo ve Slaveyko'dan başka hiç kimse giremezdi. Yalnızca bir kişi vardı ki, zorunlu olarak burayı ziyaret edebiliyor, görevleri veriyor, dizilmiş metnin yanlışlıklarını düzeltiyor, kimi durumlarda da basım işine yardım ediyordu. Bu kişi, Stanço Dede'ydi. Kuşkusuz, her zaman "arka kapıdan" giriyordu ve Neno onu karşılıyordu. Her girişinde ikisi de çok dikkatli davranıyorlardı.

Merkez basımevinin güvenliğini sağlamak için gereken her önlemi almıştık. Rejimin küçük rütbeli memurları bu evin eşiğinden içeri adımlarını atamıyorlardı. Ve eğer bu apartman zaman zaman polisin dikkatini çekiyorsa, bunun nedeni, sırf bakanların, generallerin ve öteki yüksek memurların arada sırada Pupeşkov'a konuk gelmeleriydi.

Parti organını yeniden çıkartmaktan başka, merkez Parti yönetimini elverişli militanlarla tamamlamak birinci dereceli görevimizdi. 1942 ilkbaharında ve yazında meydana gelen bozgundan sonra yalnızca iki kişi kalmıştık: Anton Göşev (Yugov) ve ben. Anton Göşev partinin örgüt işlerini yürütüyordu. Ne denli yetenekli olursak olalım, bu kadar geniş ve karmaşık onca işi çevirip başarmamıza olanak bulunmadığını, buna gücümüzün yetmeyeceğini ayrıca belirtmeme gerek bile yok. Bu sorunda Dış Bü-

ro'nun görüşünü almak olanağımız da yoktu, çünkü direkt radyo bağlantımız kesilmişti. Bu durumda, Parti yönetiminin sağlamlaştırılması ve tamamlanmasına ilişkin bütün sorunları yalnız başımıza ve pek fazla tereddüt göstermeden çözümlemek zorundaydık.

Üzerinde durduğumuz ilk yoldaş Yordan Katranciev (Stanço Dede) oldu. Sınanmış, son derece sadık bir Parti militanı. Stanço Dede, bununla birlikte, siyasi hazırlığı olan, çok iyi devrimci direnci, dayanıklılığı bulunan, uzun yıllar düşmanla savaşa savaşa çelikleşmiş bir yoldaştı.

İkinci düşündüğümüz Parti yöneticisi de Dimitır Ganev'di. Onu da Politbüro'ya aldık. Dimitır Ganev 1942 yılına dek çok dar bir Partili çevre tarafından bilinen bir yoldaştı. Bunun nedeni, o zamana kadar on yıl süreyle, yurtdışında bulunması ve Komintern'in yüklediği görevle (sekreterlerden biri olarak) Romanya Komünist Partisi'ne yardım etmesiydi. 1936 yılından sonra, Romanya Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin uğradığı ağır bozgun sonucunda Dimitır Ganev ömür boyu hapis cezasıyla hapishaneye atılmıştı. 1940 Eylül'ünde, Dobruca'nın güneyinin anayurda geri verilmesinden sonra [43] , D. Ganev bir Bulgar olarak hapishaneden Krayovo Anlaşması'na göre serbest bırakılmıştı. Şimdi Dobruca'da hapishanede edindiği hastalıkları tedavi etmekle uğraşıyordu. Dış Büro, Ganev'i iyi tanıyordu. Georgi Dimitrov da onu tanıyordu ve ona yüksek bir değer veriyordu. Trayço Kostov'un da Ganev'e yüksek değer verdiğini biliyorduk.

Politbüro'nun kadrosunu tamamlamak amacıyla aldığımız iki yoldaş bunlardı. Artık dört kişi oluyorduk. Ne ki, daha bir-iki kişiye ihtiyacımız vardı. Bu yüzden sorunla uğraşmayı sürdürüyorduk.

Gerçekte merkezi Parti yönetimine Yordanka Nikolova da giriyordu. O sırada RMS MK sekreteriydi. Politbüro'nun üyesi olmamakla birlikte, Nikolova, sürekli olarak toplantılarımıza katılıyordu. Yani yalnızca gençlik sorunlarını ele aldığımız zaman değil, her zaman katılıyordu. Bir, bir buçuk yıl sonra Yordanka, artık şeklen de Politbüro bileşimine katılmış olacaktı.

1942 sonbaharında, yeniden örgütlenme ve Parti yönetimini pekiştirme görevi Merkez Komitesi'ne, Merkez Askeri Komisyo-

nu'na da yeni üyeler almayı ve kadroları tamamlamayı, en çok zarar gören Parti il komitelerini yeni üyelerle güçlendirmeyi ve Yüksek Mühendis Georgi Minçev'in kurşuna dizilmesinden sonra boşalan merkez sekreterliğine de çeki düzen verip güçlendirmeyi zorunlu kılıyordu.

Merkez Komitesi'ne Yüksek Mühendis Vasil Markov, Nikola Parapunov, Yordanka Nikolova yoldaşları üye aldık. Dimo Dinçev'in ve Boris Kopçev'in MK üyeliklerini yeniden onayladık. Parapunov'un dışındaki dört yoldaş da toplama kampından kaçıp gelmişlerdi.

Beşini de, MK'nın temsilcileri (müfettişleri) olarak ya da başka görevle hemen ülkenin değişik yörelerine gönderdik. Parti'nin Sofya Örgütü'ne gelince, burada ne örgüt ne de kadro sorunu vardı. Sofya İl Örgütü'nün Siyasi Sekreteri Metodi Şatarov-Panteley Yoldaş'tı. Onu bu göreve 1942'nin Ocak ayında getirmiştik. Panteley, 1941 sonbaharına, ekim ayına dek Vardar Makedonyası'nda bulunuyordu ve Yugoslavya Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin bu bölgedeki yöre sekreteriydi. Çok önemli ulusal ve siyasi sorunlarda YKP MK'yla anlaşmazlığa düşünce, eylül ayında bu görevinden alınmıştı.

Sanıyorum okuyucu, Merkez Komitesi'nin Parti il örgütleri yönetimlerinin oluşturulmasına ve özellikle il yöneticilerinin seçilmesine ne denli büyük önem verdiğini anlamıştır. Merkez Komitesi'nin buna çok önem vermesi doğaldı. Olaylar baş döndürücü bir hızla sürüyordu. Her gün yeni yeni sorunlar ortaya çıkıyordu. Her gün yeni ve çok daha karmaşık görevlerle karşılaşıyorduk. Parti yönetiminin, bu arada il komitelerinin yerine getirmesi gerekli bu görevler olgunluk istiyordu, işlevlik, esneklik ve beceri istiyordu. Ağır mücadele koşulları, kimi durumlarda çok büyük yaralar açan kaçınılmaz bozgunlar, MK'nın kimi yerel örgütlerle bağlarını güçleştiriyor, kimi zaman da geçici bir süre için koparıyordu. 1942 yılı ilkbahar ve yazındaki olaylar buna açık örneklerdi. Bundan dolayı, yerel örgütlerin öncelikle il sekreterlerinin gerekli yüksek düzeyde olmaları zorunluluğu vardı. Örgütlerin hem gerekli mücadeleciliği, dinamizmi ve kararlılığı göstermeleri hem de olayları kendi başlarına değerlendirme yeteneğinde olma-

ları, girişimde bulunmaları, gerektiğinde serbest hareket edebilmeleri zorunluydu. Yalnızca bu durumda iseler, Merkez Komitesi'yle bağları kopmuş olsa bile, il örgütlerini her bakımdan, siyasi, örgütsel yönden ve mücadele yönünden yönetebilirlerdi. Olayların akışı, daha sonra beklentilerimizi tamamen doğruladı. Öyle ki: Olgun, mücadeleci siyasi Parti karargâhları olarak güçlenen il örgütleri, antifaşist ve sınıf mücadelesinin yönetimini sağlam ellerde götürdüklerini gösterdiler.

Politbüro ve Merkez Komitesi kadrolarını tamamlarken, 1942 yazında, Merkez Askeri Komisyonu'nun da kadro yapısını yeniden kurduk. Kurşuna dizilen Tsvyatko Radoynov'un yerine, onun birinci yardımcısı olan Emil Markov'u getirdik. Emil, bir grup çok iyi yetişmiş ve her bakımdan sınanmış ve birçoğu askeri eğitim görmüş Parti militanını komisyon üyesi ve yakın yardımcılar olarak, kurşuna dizilenler yerine almak için Politbüro'ya önerdi ve onayımızı aldıktan sonra onları görevlendirdi.

Merkez Komitesi sistemi içinde örgütsel ve kadro yönünden yapı değişikliğine uğrayan son organımız sekreterlikti. Parti yönetiminin her alanında yararlı çalışmalarda gizlilikte, güvenlikte ve işlerin hızla yapılmasında sekreterliğin ne denli önemli bir rol oynadığını belirtmeye gerek bile görmüyorum. Yeni sekreter olarak Rusi Hristozov'u atadık. Henüz daha genç olmasına rağmen Rusi, örgütlü mücadele ve siyasi deney sahibiydi; çünkü Parti'nin değişik bölümlerinde görev yapmıştı. Parti yöre sekreterliği yapmış, Parti'nin Sofya İl Komitesi Askeri Komisyonu'nda üye olarak bulunmuş ve buna bağlı olarak Merkez Askeri Komisyonu'na yardımcı olmuş ve toplama kampında bulunmuş bir yoldaştı. Şimdi getirildiği görev, herhangi bir bozgun anında Rusi'ye de yalnızca kurşun vaat ediyordu. Bunu bildiği halde korkmadı, çekinmedi ve hemen sekreterliğin işlerini yoluna koymaya başladı. Çünkü işler bir hayli bozulmuştu.

Öyle ki 1942 sonbaharında biz artık işlerin yoluna girmesinden dolayı hoşnuttuk. Merkez Komitesi'nin artık hayati önemi olan bir sekreterliği vardı. Bu demekti ki, çalışmalarımız yeniden normal rayına girmişti.

VATAN CEPHESİ'NİN DOĞUM SANCILARI
SINIF KORKUSU, AŞILMAMIŞ SİYASİ KOMPLEKSLER

Vatan Cephesi'nin pratik olarak kurulması yönünde ilk adımları Vatan Cephesi Komisyonu'nun oluşturulmasından hemen sonra, ağustos ayında ve özellikle 1942 Eylülü'nün başlarında atmaya başladık. Öncülük görevi Dr. Raço Angelov'a verilmişti. Artık oldukça yaşlı, yetmişini aşmış, tanınmış bir başkent hekimi ve Bulgar Hekimleri Birliği Başkanı ve bütün aydın çevrelerde saygınlığı bulunan ve aynı zamanda Komünist Partisi'nin uzun yıllar üyesi olan Dr. Raço Angelov, her gittiği yerde iyi bir kabul görüyor, başkentin bütün muhalif ve demokrat çevrelerine girebiliyor, bu çevrelerin liderleri ve öteki ileri gelenleriyle kişisel bağlarını sürdürüyordu. Kendisine yükseldiğimiz görev bakımından eşi bulunmaz bir yoldaştı. Bizzat kendisi faşist olmayan küçük burjuva ve burjuva muhalefetin liderleriyle ve Vatan Cephesi'ne çekmek istediğimiz ayrı ayrı demokratik grup ve akımların liderleriyle ve temsilcileriyle ilk, ön bağları kurmuş oldu. İlk önce bağlantı kurduğu kişiler şunlardı: Cumhuriyetçi "Zveno" Birliği lideri Kimon Georgiev, BHÇB "Vrabça-1"kanadının liderleri Dimitır Giçev ve Vergil Dimov, "Pladne" kanadının lideri D. Petkov, sol sosyaldemokratların lideri Grigor Çeşmeciev, bağımsız demokratlardan Dimo Kazasov ve Demokrat Parti liderleri Nikola Muşanov ve Aleksandır Girginov. Bunlar, Vatan Cephesi kurulmasına eğilimli olduklarını belirtmişlerdi.

Bu ön temaslar çok iyi olmasa da, o an için belirli bir değer taşıyordu. Onların Vatan Cephesi programına kaçamaklı, ürkek bir tutumla yanaşmalarına rağmen yine de bu davranış, somut siyasi diyalogun başlatılmasına bir temel oluşturuyordu. Vatan Cephesi'ni doğuran yapıcı çabaları anlatmadan önce, sanıyorum, okuyucu için, Bulgaristan'ın o kritik günlerinde yurtseverlik görevini ayaklar altına alan bir grup siyaset ve yurtseverlik cambazının, bu yurtsever değil, yurtsatarların durumunu belirtmem ilginç olacaktır. Burada faşist olmayan burjuva ve küçük burjuva muhalefetinden Nikola Muşanov ve Aleksandır Girginov, Atanas Burov ve Grigor Vasilev, Sutoyan Kosturkov, Kristü Pastuhov,

BHÇB "Vrabça-1" kanadının liderleri Dimitır Giçev ve Vergil Dimov gibilerini ve ayrıca öteki burjuva ve küçük burjuva siyasi grupların ve akımların kimi temsilcilerini göz önüne alıyorum.

Nikola Muşanov'la başlayayım. Kuşkusuz, Demokrat Parti'nin en ünlü ve etkili, faşist olmayan burjuva muhalefet liderleri arasındaydı, uzun yıllardan bu yana politikayla uğraşıyordu. Muşanov, işçi sınıfından korktuğunu hiç de gizlemiyordu, Komünist Partisi'ne karşı düşmanlık beslediğini de saklamıyor, Bulgar devrim hareketine karşı düşmanlığını da suskunlukla geçiştirmiyordu. Eskiden partisi Rusya yanlısı olmasına rağmen, şimdi Muşanov Sovyetler Birliği'ne düşmanlık ve siyasi yönden "büyük batılı demokrasilere" bağlılığını ve benzer biçimde Çar'ın hanedanlık hırs ve şan-şöhret isteğine koşulsuz uyduğunu, çarlığın geleceğini düşündüğünü açıkça belirtiyordu. Kuşkusuz, Demokrat Parti'de de sağ ve sol kanatlar vardı, ayrıca açık ve gizli akımlar birbirleriyle bütün öteki burjuva partilerinde olduğu gibi üstünlük kavgası sürdürüyorlardı. Buna rağmen, bu partinin siyasi özünde çok fazla bir değişiklik olmamıştı. 19 Mayıs askeri faşist hükümet darbesine dek bu böyle sürmüştü. Askeri faşist hükümet darbesinden sonra, öteki partiler gibi, Demokrat Parti de kapatıldığı için, örgütsel olarak varlığını yitirdi. Liderleri, üst düzey yöneticileri ve üyeleri ise, iktidarın "tatlı meyvelerine" elveda demek zorunda kaldılar.

Ancak iktidarı kaybetmiş olmalarından sonra ne maddi durumları bozulmuş, ne de yakın bir gelecekte yeniden "devlet kuşunun başlarına konmasının" olanağı görülmese de, iktidara yeniden çıkma umutlarını kaybetmişlerdi...

Biz, kendilerine uzatılan elimizi belki de tutacaklar diye düşünürken neye dayanıyorduk?

Komünist Partisi, ülkemiz için belirleyici olan bu dönemde, Bulgaristan'ın özgürlüğü ve ulusal kurtuluşu adına, onların, güçlerini ortak davaya katarak, sınıf sınırlamalarından kurtulacaklarına inanmak istiyordu. Ayrıca savaşın başlamasına dek, Komünist Partisi'nin ve öteki ilerici güçlerin, totaliter rejimin kaba hareketlerine ve ihanet içindeki dış siyaset planlarına karşı giriştikleri ortak eylemlere arada sırada katılmaktaydılar. Öte yandan, Parti, yine

onlarla birlikte, Tırnovo Anayasası'nın yeniden yürürlüğe sokulması konusunda, bir orman yasası olan Devleti Koruma Yasası'na şeytanca yeni eklemeler yapılmasına karşı yığınsal halk hareketleri örgütlemişti, antisemitizm ruhundaki Ulusu Koruma Yasası'nın çıkarılmasına karşı savaşa onları da çekmişti. Onlardan kimileri ise, Bulgaristan'ın "Mihver" güçlerine katılmasına ve Viyana Anlaşması'na karşı düzenlenen protestolara katılmışlardı... Bütün bu adımlar, antifaşist ve totaliter rejime düşmanca bir davranış belirtisi sayılmasa da bu çevreleri ve grupları iktidardan, rejimden ayırma, onları gerek parlamentoda gerekse parlamento dışında muhalefet grupları olarak oluşturma ve antifaşist direnişin muhtemel yedeklerine dönüştürme anlamını taşıyordu. Ancak, onlar kendi gelişmeleri için belirleyici olan daha sonraki adımları atma cesaretini ve olgunluğunu gösterebilecekler miydi? Başka deyişle, iktidarın barışçı ve korkak muhalefeti olmaktan, hükümetin işlerine yalnızca sözlerle ve dargınlık belirtileriyle karşı çıkan bir muhalefet olmaktan çıkıp cesur, enerjik siyasetçiler ve ihanet içindeki monarkofaşist iktidara karşı ister sözle ister silahla olsun savaşan, bu savaşta kişisel konumlarını, rahatlarını yitirmeyi göze alabilecek savaşçılar olabilecekler miydi? İşte o sırada sorun buydu.

Özellikle Nikola Muşanov ve yandaşlarının, hükümetin Hitlerciler Sovyetler Birliği'ne saldırır saldırmaz, parlamentodaki komünist milletvekillerinin durumu konusunu gündeme getirmesi karşısındaki teslimiyetçi tutumları çok çirkin biçimde ortaya çıkmıştı. Uysal parlamento çoğunluğu, hiçbir temele dayanmadan, halkın gerçek temsilcilerinin milletvekili dokunulmazlığını kaldırdı ve böylece onları polise teslim etmiş oldu. Daha onların resmen milletvekilliğinden düşmesinden önce tutuklanmaları ve toplama kampına gönderilmeleri karşısında Muşanov'lar sustular. Üstelik, Nikola Muşanov başkanlığındaki burjuva parlamento muhalefeti, komünist milletvekillerinin meclisten kovulmasının zorunlu olduğuna "tam bir inanç beslediklerini" belirttiler.

Ne var ki, faşist olmayan burjuva muhalefeti, rejimin iç siyaset çizgisine sesini çıkarmazken, dış siyaseti konusunda bir ölçüde eleştirel bir tutum takınmaya cesaret ediyordu. Bunların, ülkenin aşırı ölçüde Almanya'ya bağlanmasını eleştirmeleri, kendi sınıfla-

rının, doymak bilmez Alman pazarına çok fazla miktarda malı krediyle teslim etmek zorunda bırakılmaları dolayısıyla zarara uğrama korkusundan kaynaklanıyordu.

İşte, böylece, faşist olmayan sağ burjuva muhalefeti, kendisiyle, Bulgar İşçi Partisi'nin başını çektiği antifaşist hareket arasındaki sınır çizgisini özenle ve çok kararlı biçimde belirlemiş oluyordu. Burjuva muhalefetinin sözlüğünde, komünistler ve antifaşistler, iktidardaki faşist kliğin nitelendirdiği gibi, hemen hemen benzer şekilde, "devlete ve topluma karşı olan öğeler", "toplum yıkıcıları ve ulusal ideallere zarar verenler", "bencil çıkarları için yabancılara ajanlık yapanlar"diye tanımlıyordu. Nikola Muşanov, hükümetin bütün antifaşistlere karşı uyguladığı terörü parlamentoda yaptığı konuşmalarından birinde şöyle destekledi: "Birkaç serserinin ya da sersemliğin, devlet temellerini sarsabilecek ya da müttefiklerimizle ilişkilerimizi zedeleyecek hareketleri karşısında susamayız..."

Evet, faşist olmayan sağ burjuva muhalefetinin parlamentodaki siyasi tutumu –biricik faaliyet alanı da zaten meclisti– anlaşılmaz bir tutumdu. Buna rağmen, bu muhalefette zaman zaman öylesine açık renkler beliriyordu ki, bizde, günün birinde, belirli koşullarda bize karşı tutumlarında karşı değişiklik olabilir umudunu doğuruyordu.

Siyasi düşüncedeki dar görüşlülük ve tutuculuk, zayıf toplumsal destek, sınıf korkusu, endişe ve siyasi komplekslerden kurtulamama, gerçekçi olmayan tutumları, bütün bunlar, burjuva muhalefetini bitkisel hayata mahkûm etti, ülkenin her köşesinde alevlenen ve tüm dürüst, yurtsever insanları, bütün emekçi halkı saran antifaşist mücadeleden uzaklaştırdı ve üstelik bu mücadeleye karşı tutum almaya götürdü. Oysa bu mücadele, yıkıma götüren siyasi çizgiyi değiştirmeye, ülkeye ulusal kurtuluş ve demokratik yenileşme getirmeye yetenekli olan biricik unsurdu. Halktan kopan, hem faşist olmayan, hem de izlediği siyasi çizgisiyle antikomünist olan burjuva muhalefeti, Bulgaristan'ın tarihi kaderini belirlemede oynayacağı önemli rolü, kendi kendine yitiriyordu.

Nikola Muşanov'la görüşmeler yapmakla görevlendirdiğimiz

kişi Parti Merkez Komitesi'ne bağlı Vatan Cephesi Komüsyonu Üyesi Dimitır Halov'du.

Tanışma görüşmesi diye nitelenen ilk buluşmadan bir hafta sonra da ikinci görüşme yapıldı. Asıl görüşme buydu. Eylül sonlarıydı. Yıl 1942. Görüşme, yine Muşanov'un evinde, çalışma odasında gerçekleşti. Daha önceden görüşme konusunda bilgisi olan Muşanov, Vatan Cephesi'nin program metnini görmek istemiş. Kendisine program hakkında bilgi verilmiş ama, henüz eline geçmemiş. Programın giriş bölümüne Muşanov'un herhangi bir itirazı yok. Şöyle demiş:

— Burada söylenenlerin hepsine katılıyorum. Kuşkusuz Almanya yenilecek. Dünyadaki bütün demokratlar Hitler'in diktatörlüğüne karşı. Ve bu diktatörlük yıkılacak. Sorun ne zaman ve nasıl olacağıdır.

Halov, dünyadaki bütün ilerici ve demokrat halkların Hitlerci Almanya'ya karşı kurtuluş savaşında birleştiklerini, şimdi güçler oranının geçici olarak "Mihver" yararına olduğunu, ancak mutlaka değişeceğini ve anti-Hitlerci koalisyonun üstünlük kazanacağını, ancak zaferin Hitlercilere ve yardakçılarına karşı birlikte mücadeleyle geleceğini belirtiyor.

Muşanov, yeniden hem destekliyor, hem de hafifçe itiraz ediyor:

— Evet, doğru. Ancak bu zafer ne kolay olacaktır, ne de çabuk gelecektir.

Halov, Muşanov'a, Vatan Cephesi programında belirtilen görevleri, yani Bulgaristan'ın kurtuluş yolunu ve araçlarını gösteren maddeleri teker teker, somut olarak görüşmeyi öneriyor.

Muşanov yanıt veriyor:

— İşte burada görüşlerimiz ayrılıyor. Üstelik ayrılık, biçimde, deyimlemede değil, özde... İşte sorun bu...

Halov, işte bu muhtemel ayrılıkların kendi görevini zorunlu kılmış olduğunu ve onun için buraya geldiğini, somut olarak ayrılıkları ele alıp görüşmek ve gidermek için geldiğini belirtiyor.

Muşanov, bu öneriyi geçiştirmek istiyor:

— Şimdilik burada bırakalım. Program metnini bende bırakmanızı rica edeceğim. Dikkatlice okumak istiyorum. Bundan sonraki buluşmamızda pratik olarak görüşebilmek için...

Halov, yeniden buluşmanın tarihini saptamayı öneriyor.

Muşanov bunu kabul ediyor.

Bu görüşmeyi değerlendirmemiz olumluydu. Daha fazlasını şimdilik bekleyemedik zaten. Muşanov, programı ayrıntılı olarak incelemeye yanaşmıştı.

Üçüncü buluşma, ekim ayının başlarında oldu. Biz N. Muşanov'un Vatan Cephesi'ne karşı tutumunun ne olduğunu artık belirteceğini bekliyorduk.

Muşanov, görüşmede, hemen konuya giriyor:

— Programı okudum. Bütün maddeler üzerinde düşündüm. Kabul edilir kimi noktaları var. Ancak, önceden belirteyim ki, programda gerek iç, gerekse dış politika alanında kabul edilmesi hiç olanaklı olmayan bir dizi görevler de var.

Halov, programın ilk görevlerinden birini okuyor: Bulgar işgal kuvvetleri Doğu Sırbistan'dan ve Kuzey Yunanistan'dan çekilmelidir.

Muşanov:

— Bu istek, bu biçimde kabul edilemez. Burada Makedonya sorunu açıklanmamış.

Halov, Muşanov'un kendisinin bu karmaşık sorunda herhangi bir belirli düşüncesi olup olmadığını anlamak isitiyor.

Muşanov somut yanıt vermek istemiyor:

— Şimdi hiçbir şey öneremem. Ancak, her ne biçimde olursa olsun Batılı güçlerin tam desteğini sağlamamız gerektir. Onların yardımı olmadan hiçbir şey yapamayız.

— Neden Sovyetler Birliği'ni unutuyorsunuz? diye soruyor Halov ve ekliyor:

— Somut olarak Güney Dobruca'nın bize geri verilmesine, anayurda bağlanmasına o yardım etti. Sovyet desteği olmadan, Balkanlar'daki tartışmalı sorunlara haklı barışçı çözüm, getirilmesi, bu arada Makedonya sorununun da halledilmesi mümkün mü?

Dördüncü maddeye geçiliyor. Almanya'ya ve öteki Mihver devletlerine besin maddeleri ve hammadde ihracatının durdurulması, Bulgar halkının ve ordunun beslenmesinin sağlanması, en önemli tüketim maddelerinin ucuz fiyatla sağlanması, ihtiyaçlarının giderilmesi. Muşanov bu maddeye razı olduğunu belirtiyor, ancak bu konuda daha çok çalışmak gerektiğini de ekliyor.

Bundan sonra, Halov beşinci görevi okuyor: Atlantik Bildirisi'ne uygun olarak, Sovyetler Birliği, İngiltere ve ABD ile dostluk ve ittifak kurmak ve komşu halklarla anlaşmalar imzalamak yoluyla ulusal çıkarları korumak, sağlamak.

Muşanov;

— Bu mutlak suretle gereklidir, diye destekliyor, ancak hemen ardından ekliyor: Ancak, öncelikle, batılı devletlerle, demokrasinin bu gerçek kaleleriyle işbirliğini güçlendirmeli ve pekiştirmeliyiz.

Muşanov programın altıncı maddesine de itiraz etmiyor: Antifaşist mücadele dolayısıyla tutuklanmış ya da mahkûm edilmiş bütün sivil ve askeri kişiler derhal serbest bırakılmalıdır. Muşanov yedinci maddedeki şu görüşü de tartışmasız benimsiyor: Bulgar yurttaşlarının siyasi hak ve özgürlüklerine kavuşturulması ve anayasaya aykırı, halka karşı faşist yasaların kaldırılması.

Muşanov ekliyor:

— Bu yasalardan kimileri gerçekten yürürlükten kaldırılmalıdır, ancak yeni kabul edilen öyle yasalar var ki, halka karşı değil, yalnızca suçlulara karşıdır.

Halov'un bu yasaların somut olarak hangileri olduğunu belirtmesi ricasına Muşanov kaçamak yanıt veriyor.

Programın sekizinci maddesinde belirtilen görev konusunda ciddi tartışma oluyor. Bu maddede, ordunun, monarkofaşist kliğin elinden kurtarılması isteniyordu. Ordunun halka karşı kullanılmaması için yönetimdeki kliğin elinden kurtarılması ve ayrıca subaylara, astsubaylara ve erlere tam siyasi haklar verilmesi öngörülüyordu.

Kesin olarak bu maddeye itiraz eden Muşanov;

— Bu kabul edilemez, diyor, bu ordunun siyasete sokulması demek olur.

Halov, kibarca buna karşı tepki gösteriyor. Ancak çok açık biçimde anlatıyor ki, ordu hiç bir zaman, hiçbir toplumsal sistemde siyaset dışı kalmamıştır, apolitik olmamıştır, her zaman yönetimdeki sınıfın bir aracı olmuştur, yönetimdeki sınıf orduyu kullanarak iktidarını dayatmış ve halk çoğunluğu zararına olarak kendi çıkarlarını ordu arcılığıyla korumuştur.

Muşanov, onun konuşmasını kesiyor:

— Şimdilik bu sorun üzerinde fazlaca durmayalım, tartışmaya-

lım. Ayrıca, bu sekizinci maddede kullanılan "monarkofaşist klik" deyimlemesine karşıyım. Ben faşizmle, monarşizmi bir kaba koymuyorum. Siz henüz genç bir siyasetçisiniz, somut sorunların somut durumlarda çözüme kavuşturulacağını bilmezsiniz. Almanlar Volga'ya doğru ilerlerken biz kendi sorunlarımızı çözemeyiz! İşte görüyorsunuz, Müttefikler tarafından anlaşma imzalandığı halde, İkinci Cephe, hâlâ açılmış değil. Anlaşma olduğu halde, hâlâ kâğıt üzerinde duruyor. Üstelik, ABD, Fransa ve İngiltere gibi büyük devletler de Hitler'in sırtını yere getiremiyorlar. Öyle değil mi? Büyük sorunları, büyük uluslara bırakalım, gerekli koşulların olgunlaşmasını bekleyelim.

Halov, bu sözlere tepki gösteriyor, genel ulusal antifaşist Vatan Cephesi kurma çağrısının, bütün gerçek yurtseverleri ve demokratları, onların siyasi, dinsel ya da sınıfsal bağlılıklarına bakılmaksızın, birlikteliğe çağırmak olduğunu belirterek itiraz ediyor.

Muşanov şu yanıtı veriyor:

— Biz de şimdilik hükümetin düşürülmesini istiyoruz. Ancak gereksiz yere sosyal sarsıntılar, isyan, iç savaş olmadan, kan dökülmeden... Değişiklik zamanı geldiği, koşullar olgunlaştığı zaman, Çar Boris, gerekli dönüşümü yapacaktır, gerçek demokratları, Bulgaristan'ı kurtaracak olanları iktidara çağırma becerisini gösterecektir.

Yani, demek istiyor ki, Nikola Muşanov'u ve yandaşlarını çağıracaktır. Hanedanlığı, çökme tehlikesiyle karşı karşıya gelen kapitalist düzeni kurtarmak için onları çağıracaktır. Ve onlar da "büyük batı demokrasisinin" kanatlarına sığınarak göreve geleceklerdir. Muşanov'un siyasi platformu böyleydi ve böyle kalıyordu.

Programın dokuzuncu görevi konusunda da anlaşmazlık çıktı. Bu maddedeki görev şöyleydi: Faşist örgütlerin kapatılması ve faşist canilerin en şiddetli cezalara çarptırılarak zararsız hale getirilmeleri gerekir.

Muşanov şöyle diyor:

— Birinci isteği kabul ediyorum. Ancak şiddetli cezalar verilmesini kabul etmiyorum. Geleceğin demokratik Bulgaristan'ında düşünce ve siyasi inanç özgürlüğü tam olarak sağlanmalıdır.

Halov ona hatırlatıyor ki, burada söz konusu olan örgütler ve

suçlular, sıradan örgüt ve suçlular değildir, faşist örgütlerdir, halka ve yurda karşı en ağır suçu işlemiş katillerdir. Halov şöyle diyor:

— Bu suçluların affedilmesi, pratik olarak suçlularla dayanışma anlamına gelmez mi?

Programını son üç maddesine geçiyorlar. Bu maddelerde şu görevler var: Halkın emeğini ve ulusal zenginlikleri yabancı soygunundan korumak, bütün halklarla dürüst işbirliği kurmak, gerçekten özgür ve bağımsız bir devlet olarak Bulgaristan'ın gelişmesini sağlamak.

Muşanov,

— İlginç görüşler, önemli sorunlar, diye övgüyle söz ediyor bu maddelerden. Ancak yine ekliyor:

— Ne var ki, görevler bana göre yeterince açıklığa kavuşturulmamış. Bu yüzden şimdilik onaylamıyorum...

Partimizin sözcüsü en sonunda programın ikinci bölümünü okuyor: Bütün gerçek yurtseverlere, bütün siyasi partilere, yığın örgütlerine, ekonomik ve askeri örgütlere güçlerini birleştirme ve Vatan Cephesi'ni kurma yolunda girişimde bulunma çağrısı.

Muşanov şöyle diyor:

— İşte tam da bu satırlarda bulunuyor bütün sorunların çözümü. Bizim için, yarın nasıl bir hükümet kurulacağı, seçimlerin nasıl yapılacağı ve siyasi hayatın hangi biçimde örgütleneceği sorunları önemini koruyor. Yanlışlıklara düşmemek ve yanılmamak için bütün bu sorunları uzun uzun incelemek, ayrıntılı olarak karara bağlamak gerekir. Bize gelince, demokratlara yani, şimdi bu konuda cevabımızı vermeye hazır değiliz.

Bir ölçüde umut bağlamış olduğumuz bu buluşma işte böyle son buldu. Belliydi ki, faşist olmayan sağ burjuva muhalefetinin lideri henüz daha yapıcı bir diyaloga hazır değildi. Kurnazca, laf kalabalığıyla gizlediği neden ise belliydi: Savaş hâlâ bütün şiddetiyle sürüyordu ve o, siyasi seçimini yapabilmesi için, savaşta hangi tarafın zafer kazanacağını bilmeliydi, ancak işte bunu kesinlikle göremiyordu...

Dimitır Halov, faşist olmayan burjuva muhalefetinden ve ileri gelen siyasetçilerinden Petko Stoyanov'la da kişisel bağlantı kurdu. Ünlü bir maliye uzmanı ve Sofya Üniversitesi'nde profesör

olan Petko Stoyanov sık sık parti değiştiren bir kişiydi. Son yıllarda da, "Bağımsız Demokratlar Çevresi" denilen bir gruba bağlıydı. Ancak, gerek parlamento dışında, gerekse içinde faşist olmayan sağ burjuva muhalefetini destekliyordu.

Profesör Stoyanov'a yönelmemizin, onunla bağlantı kurmak istememizin bir nedeni, onun, Münih Anlaşması'ndan ve Hitlercilerin Çekoslovakya'yı işgal etmelerinden sonra, parlamentoda Hitlercileri protesto eden birkaç milletvekili arasında bulunmasıydı. Bundan başka, Prof. Stoyanov konuşmalarında faşist polisin kaba davranışlarını protesto ediyor, hükümeti "ılımlı davranmaya ve gerçekçi olmaya" çağırıyordu. Onun ortak davaya çekilmesiyle Vatan Cephesi, faşist olmayan burjuva muhalefetinden birçok yandaş kazanmış olacaktı. Prof. Stoyanov'un yandaşları çoktu. Bunlar içinde (ve bunlar dışında da) tartışılmaz bir saygınlığı vardı.

Prof. Stoyanov'la, ekim ayının başlarında ve aralık ayının sonlarında (1942) iki buluşma yapıldı.

Birinci görüşmede, profesör, belirgin bir incelik göstererek, İşçi Partisi'nin kendisine böyle önem vermesinden duyduğu hoşnutluğu belirtiyor. Görüşmelerde derhal konuya giriliyor. Profesör, Vatan Cephesi programını kimliği bilinmeyen bir kişinin kendisine postayla göndermiş olduğunu, okuduğunu anlatıyor. Buna rağmen, Dimitır Halov, programı birlikte yeniden okumayı öneriyor ve Prof. Stoyanov bu öneriyi kabul ediyor. Metnin okunması bittikten sonra ev sahibi,

— Bu belgedeki görüşlere saygım büyük, diyor. Ancak, birçok sorunda, benim anlayışım, sizinkine uymuyor.

Prof. Stoyanov, biraz durduktan sonra ekliyor:

— Somut olarak sorunları incelemeye hazır değilim. Belki bunu ileride yapabiliriz. Şimdi yalnızca genel bir görüş belirtebilirim. Sanıyorum, belgede bir dizi aşırılıklara düşülmüş. Ben siyasi hayatta aşırılıklara karşıyım. İnanıyorum ki, zor kullanmaya ve kurban vermeye, öldürmeye oranla, sabırla ve esneklikle çok daha iyi sonuçlar alınabilir.

İkinci görüşmede tarafların konumları kesinlikle belli oldu. O sırda, Stalingrad'a ulaşmış olan Hitlerciler, birkaç ay başarısız ve çok büyük bir çabayla sürdürdükleri çevirme harekâtıyla bu çö-

zümleyici stratejik noktayı ele geçirmek istiyorlardı. Stalingrad, "büyük zaferin düğüm noktasıydı".

Prof. Stoyanov, Halov'la merhabalaşır merhabalaşmaz hemen konuya geçiyor, bu kez sözcümüzü çok daha büyük bir önemle ve üstelik dostça karşılıyor:

— Stalingrad'da durum nasıl? Ne düşünüyorsunuz? Dayanabilecek mi? Almanların, kentin beşte dördünü ele geçirdiklerini, artık Sovyetler'in son barınaklarını da ele geçirdiklerini duyuyoruz, öyle mi?

Evet, Goebelsçi propaganda durumu böyle gösteriyordu. Ancak, gerçekler başkaydı ve bu gerçekler, resmi duyurularda, satır arasında açıkça belli oluyordu. Öyle ki, Stalingrad istilacıların çılgınca yüklenmelerine dayanıyor, düşmanın gücünü tüketiyor, tam çevirme harekâtıyla sarıp kesin bozguna uğratmak hazırlığı içinde ona birbiri arkasına darbeler indiriyordu. Dimitır Halov, Hitlerci saldırganların kaçınılmaz yenilgisine olan inancını belirtiyor.

Profesör başını iki yana sallayarak cevap veriyor:

— Siz zafere yürekten inanıyorsunuz. Sizin için bu iyi bir şey. Ne ki, bu inancınız hiç olmazsa şu anda, gerçek duruma uygun düşmüyor. Savaş daha belirsiz bir süre devam edecektir. Almanya'nın potansiyeli tükenmiş değil. Sonra, yeni bir gizli silahtan, çok korkunç bir silahtan söz edildiğini duyuyorum...

— Evet, Almanların çok gizli silah fabrikalarında yapılmakta olan bu çok korkunç silahtan ilk kez söz ediliyor değildi. Her yerde, sözde çok sakınılarak, sözde kulaktan kulağa askeri sır olarak söyleniyordu, ancak sağırların bile duyacağı denli yüksek sesle konuşulup duyuruluyordu kuşkusuz, bu sırrın ilk kaynağı da yine Goebelsçi propaganda merkeziydi.

Savaşın kimin zaferiyle sonuçlanacağı konusunda tartışmanın gereksiz olduğuna karar veren Dimitır Halov, konuşmayı görüşmenin asıl konusuna getiriyor. Profesöre Vatan Cephesi gibi yurtsever bir girişime katılması için öneride bulunuyor.

Ev sahibi yine başını iki yana sallıyor ve:

— Acele ediyorsunuz, acele ediyorsunuz bayım, diyor. Vatan Cephesi kurulmasının zamanı değil daha, acele ediyorsunuz. Olayları hızlandırmaya gitmenin doğru olacağı sanmıyorum. Bu, kan

dökülmesi, baskı ve ölüm demek olacaktır. Elverişli zamanı beklemeliyiz. Ancak o zaman harekete geçebiliriz.

Görüşmelerin herhangi bir perspektifinin kalmadığını saptayan Halov, hayatın yarın mutlaka kimi kişilere yaptıkları yanlışlıkları itiraf ettireceği düşüncesini ifade ediyor.

Prof. Stoyanov ise şöyle cevaplıyor:

— Evet, hayat, yarın kimin haklı, kimin haksız olduğunu gösterecektir ve ben inanıyorum ki, haklı olanlar sizler olmayacaksınız.

Bu ikinci buluşma şimdilik Prof. Petko Stoyanov'la son buluşma oldu. Ve zamanla, o ve onun siyasi kardeşleri, dostları, yaklaşmakta olan zaferin adımlarını duyacak, siyasi sezgiyle yurttaşlık görevlerini yerine getirmeye ve güçlerini Vatan Cephesi davasına katmaya yanaşacaklardı. Ancak zaman geçmesi, onların bazı gerçekleri görebilmesi gerekiyordu. Ve onlar bu gerçekleri ancak 1944 yılının ilkbaharında görebildiler.

Faşist olmayan sağ burjuva muhalefetinin liderleriyle yapılan ilk dirsek temaslarının böylece sonuçsuz kalmasına rağmen, umudumuzu kaybetmiş değildik. Faşist olmayan öteki sağ burjuva muhalefetinin ileri gelenlerinden Atanas Burov (banker ve tefeci Norodnyak Partisi lideri), Grigor Vasilev Aleksandır Girginov, Kristü Pastuhov (Sosyal Demokrat Parti sağ kanadının lideri ve azılı antikomünist), Stoyan Kosturkov (Radikal Parti lideri) gibi kişilerle bağlantı kurmaya ve buluşup görüşmeye çaba gösterdik. Ne yazık ki, hepsi kesinlikle eski tutumlarını sürdürme kararında olduklarını gösterdiler.

Böylece, daha 1942 yılı sonlarında ve 1943 başlarında faşist olmayan burjuva muhalefetinden bir bölümünü tamamen defterden silmek zorunda kaldık. Öteki bölümü hâlâ umut vericiydi ve onlarla bağlantıyı sürdürdük. Üçüncü bir bölümü ise görüşmelerde kapıları açık tutuyordu.

Savaşın sonucu için çözümleyici olacağı belli olan tarihi Stalingrad zaferi geldi çattı. Bu zaferden sonra, artık, Hitlerciler tam olarak yenilene dek, kendilerin toparlayamayacaklardı. Stalingrad zaferinin ilanından iki gün sonra, İkinci Dünya Savaşı günlerinin en güzeli olan bu zafer gününden iki gün sonra, Dimitır Halov, yeniden Nikola Muşanov'u ziyaret etti.

Sözcümüzü coşkunlukla karşılayan Muşanov:

— Çok büyük bir zafer! diyor. İçtenlikle itiraf edeyim ki beklemiyordum. Böylesi bir yenilgi karşısında, demokratik olan bir hükümetin hemen çekilmesi, istifa etmesi, yerini yeni kararlar alabilecek, yeni siyasi perspektif getirmeye yetenekli başka bir hükümete bırakması, ona yol vermesi gerekir. Durumu kurtaracak bir hükümete...

Sözcümüz şu soruyu yöneltiyor:

— Ancak, hiç olmazsa şimdi, faşizm için böylesine kritik bir anda, her gerçek demokratın ve faşizme düşman olanın gücünü ortak davaya katması gerekmez mi? Bütün demokratik ve antifaşist güçlerin, yalnız ülkemizde değil, her yerde birlik içinde ve kararlılıkla savaşmasının, savaşı kısaltmaya yardım edeceği ve halkları yeni baskılardan, kan dökmeden, felaketlerden kurtaracağı kuşkusuzdur. Öyle değil mi?

N. Muşanov kuşkuyla başını iki yana sallıyor:

— Anlıyorum sizi, diyor. Ancak, dünyadaki savaşın şimdiki bu durumuna rağmen ben, Bulgaristan gibi küçük ülkelerin parmaklarını ateşe sokmalarına taraftar değilim, yakarlar sonra. Eskiden de, şimdi de bu ilkeyi savunuyorum... Bekleyelim, büyük sorunları büyük devletlerin çözmesini bekleyelim.

Böylece Muşanov, diyalogu yine başlanan noktaya gitiriyor. Ancak, şimdi, önemli bir ekleme yapıyor:

— Koşullar olgunlaşınca, Çar bugünkü hükümeti değiştirecektir.

Bu görüşme de böylece bitiyor.

Vatan Cephesi giderek köy ve kentlerden emekçi yığınların desteğini kazanıyordu. Emekçiler, Bulgaristan'ın ulusal yıkımdan kurtuluş yolunu Vatan Cephesi programında görüyorlardı. Biricik kurtuluş yolu programın gösterdiği yoldu.

Merkez Komitesi'nin talimatı ve "Hristo Botev" Radyosu'nun çağrısına uyularak yerel Vatan Cephesi komiteleri kurulmaya başladı. Bu komitelerin çekirdeğini öncelikle komünistler ve Remsistler oluşturuyordu. Bundan başka sol çiftçiler (birleşik cepheciler), Sosyal Demokrat Parti'nin sol kanat üyeleri ve eylemcileri, "Zveno" grubundan bazı insanlar, eski Askeri Birlik'ten emekli subaylar ve muvazzaflar (cumhuriyetçi subay ve astsubaylar), Radikal Parti'den ve öteki burjuva ve küçük burjuva parti ve akımlardan insanlar da katılıyordu. Ayrıca Vatan Cephesi'nin amaç ve ruhu-

nu benimseyen partisiz yurttaşlar da bu komitelere giriyordu.

Vatan Cephesi'nin bu ilk gözenekleri, daha 1942 yazının sonlarında gizli olarak ortaya çıkmaya başlamışlardı. Böylece bu olgu, Bulgaristan için böylesine kritik bir dönemde ulusal ve antifaşist, demokratik bir birlik olan Vatan Cephesi'nin ne denli hayati bir zorunluluk olduğunu kanıtlıyordu.

Yaptığımız bütün temaslar, dikkatimizi daha çok, muhalefetteki faşist olmayan burjuva ve küçük burjuva partilerinin sıradan üyelerine, yerel örgütlerinin ileri gelenlerine ve üyelerine ayırmamızın gerekli olduğunu ortaya çıkarmıştı. Tabandaki "küçüklerin" kendi siyasi "büyüklerinden" daha iyi gerçekleri gördükleri açıktı, siyasi durumu seziyorlar ve görev duygusu içinde hareket ediyorlardı.

Faşist olmayan sağ burjuva ve küçük burjuva muhalefetinin liderleri ve ayrı ayrı ileri gelenleriyle siyasi bağlantılar hemen hemen bütün bir yıl sürdü. O denli büyük bir sabırla hareket etmemize, esnek davranmamıza ve gerçekçi bir tutum izlememize, sağduyuya uygun tavizler vermeye ve ulusal çapta kurtarıcı bir antifaşist birliğin kuruluşunu kolaylaştırabilecek uzlaşmaları göze almamıza rağmen, görüşmeler uzadıkça uzadı ve bir tek sonuç ortaya çıktı: Bu liderlerin gerici, antikomünist ve anti-Sovyet kimlikleri tam olarak açıklandı.

1943 Ağustosu'nda faşist olmayan burjuva muhalefetinin lideri Nikola Muşanov'la son kez yaptığımız görüşme bu gerçeği çok açık biçimde ortaya çıkardı.

Stalingrad'da uğradıkları yenilgiden sonra, Hitlerci istilacılar bütün Doğu Cephesi'nde gerilemeye başladılar. Arka arkaya ağır darbelerle karşılaşıyorlar ve sersemleşiyorlardı. Saldırganlar öteki bütün cephelerde de, Uzakdoğu'da da, batıda da, güneyde de bozguna uğruyorlardı. "Mihver"in ikinci gücü olan faşist İtalya artık savaş dışı kalmıştı, sırtı yere gelen Mussolini, teslimiyet anlaşmasını imzalamaya hazırlanıyordu. Ülkemizde, gittikçe artan antifaşist mücadele sonucu sallantıda olan rejim, beklenmedik bir darbe yedi: Çar Boris Koburgotski öldü... Devlet başkanının siyasi alandan düşmesi ve bunun sonucunda ileride yapılması öngörülen hükümet değişikliği, doruklardaki gerginliği şiddetle artırdı, partiler arası çatışmayı hızlandırdı ve iktidar kavgası genişledi. Bütün bu

iç ve dış olaylar bu saygıdeğer (!) liderin davranışlarında, mantıki olarak, değişiklik yapmalıydı, bu bekleniyordu. Oysa öyle olmadı.

Muşanov, sözcümüzü olağanüstü bir coşkuyla karşılıyor. Sakin görünmeye çalışıyor, ancak sinirli ve gergin bir ruhsal durumda olduğu anlaşılıyor. Şöyle konuşuyor:

— Ne büyük değişiklikler, ne büyük! Zaferin Müttefik devletlerin olmasından artık kimse kuşku duymuyor! Almanya savaşı kaybediyor! Evet, evet kaybediyor!

Muşanov, böyle dedikten sonra elini havaya kaldırıyor, işaret parmağını uzatarak tehdit edercesine sallıyor ve ekliyor:

— Ancak, bu demek değildir ki, maceralara atılabiliriz artık. Ne pahasına olursa olsun, ülke içinde karışıklık çıkmasına, anarşi yaratılmasına izin vermemeliyiz. Böyle şeyler ulusal prestijimize gölge düşürür! Özellikle şimdi, Çar'ın yaşamını yitirmesinden sonra... Bu ağır kayıp, bizi bölmemeli, tersine birleştirmelidir!..

Bu görüşe karşı, D. Halov diyor ki, eğer böylesi bir tutumla "rizikolardan, anarşi ve karışıklık çıkmasından" korunmaya kalkarsa, genel antifaşist koalisyon dışında kalmak gibi daha büyük bir rizikoyla karşılaşma olanağı bulunmaktadır, nihai zafere katkı getirmemek ve böylece, yarın saldırganla birlikte aynı suçlu sandalyesine oturtulmak tehlikesi vardır. İşte böylesi kötü bir durumdan ülkeyi kurtaracak olan da yalnızca Vatan Cephesi olabilir. Yalnızca bu yolla ulusal yıkımdan kurtulabiliriz. Tam da şimdi, Çar'ın ölümünden sonra, dış siyasette kesin bir dönüş yapılmasını ve bizim için yıkım anlamına gelen Hitlerci Almanya'yla olan ittifakı koparmayı dayatmak için denemeye girme zamanıdır.

Muşanov kesinlikle karşı çıkıyor:

— Hayır! Vatan Cephesi, yalnızca kargaşayı artırıyor, asayişi bozuyor. Bu ise ülkeyi tehdit etmektedir, kaos ve yıkım demektir... Söyler misiniz bana, Komünist Partisi'nin temsilcisi olarak söyler misiniz, dağlardaki savaş çeteleriniz nedir? Hükümet organlarına karşı, üstelik düzenli orduya karşı bu silahlı direniş ne anlama geliyor? Söyler misiniz bana, muhtarların, belediye başkanlarının, tahsildarların, polis komiserlerinin, ordudan subay ve astsubayların öldürülmesi ne demektir?! Nedir bu gaddarca davranış, bu kin ve intikam arzusu?!..

D. Halov, Vatan Cephesi programının legal direniş biçimleri de öngördüğünü, ancak bunun, iktidardaki rejimin tutumuna bağlı olduğunu sabırla anlatmaya çalışıyor ve sonra da, partizan birliklerinin ve savaş gruplarının, halkın, geniş çaptaki polis terörüne karşı bir silahlı direniş aracı olduğunu belirtiyor.

Daha sonra Halov, tartışmayı kesmek ve diyalogu sürdürmek isteğiyle muhalefet liderine Vatan Cephesi'nin ulusal yönetime katılması önerisinde bulunuyor. Burjuva muhalefetinin boykot etmesine rağmen, Vatan Cephesi'nin varlığını sürdürdüğünü, yerel Vatan Cephesi komitelerinin sayısının fazlalığını, bütün ülkede kurulmakta olduğunu bütün yurtseverler girmektedir. Halov, Vatan Cephesi Ulusal Komitesi'nin kurulmakta olduğunu ve işin sonuna gelindiğini ekliyor.

Nikola Muşanov,

— Artık cevabımı vermiş bulunuyorum, diyor. Bunu, kime gerekliyse ona bildirin...

Görüşmeyi sürdürmenin anlamı kalmıyor. Soğuk bir hava içinde ayrılıyorlar. Birbirlerine yabancı, ilk buluşmadan önceki gibi, birbirlerine karşı olarak.

Temsilcilerimiz, faşist olmayan öteki sağ burjuva muhalefetinin liderleriyle de görüştüler. Siyasi hayatın değişik sorunlarında çok değişik görüşlerde olan ve çoğu kez birbirlerine karşı görüşler taşıyan bu liderler, şimdi Vatan Cephesi konusunda insanı hayrette bırakacak bir görüşbirliği sağladılar. Açıkça ortaya çıkıyordu ki, şimdilik onlarla görüşmeler yapmak için çaba göstermek boşuna olacaktır. Bundan dolayı, 1943 Ağustos'unun ortalarında, parti yönetimi, daha fazla zaman kaybetmeye gerek olmadığına ve Bulgaristan'ın bu "kurtarıcıları" olmadan Vatan Cephesi Ulusal Komitesi'nin oluşturulmasına geçilmesine karar verdi. Zaten, Parti'nin Vatan Cephesi kurma çağrısı gittikçe daha çok yankı buluyor, halk yığınları akın akın Cephe'ye katılıyorlardı.

BHÇB "Pladne" grubuyla, Sosyal Demokrat Parti soluyla ve "Zveno" Birliği liderleriyle yaptığımız temasların olumlu sonuçlar vermesinden hoşnuttuk. Kuşkusuz, onlarla da diyalog kolay, pürüzsüz olmuş değildi ancak semeresini vermişti.

FAŞİST OLMAYAN MUHALEFETİN SAĞLIKLI GÜÇLERİYLE EYLEM BİRLİĞİ BAŞARILAR VE BAŞARISIZLIKLARI HER ŞEYE RAĞMEN VATAN CEPHESİ DOĞDU

Önceki sayfalarda, faşist olmayan sağ burjuva muhalefeti Vatan Cephesi davasına çekmek için gösterilen çabaları sergilemeye çalıştım. Bu çabayla birlikte, dikkatlerimizi, özellikle, daha çok umut bağladığımız kamptan, sol burjuvaziden ve faşist olmayan küçük burjuva muhalefetinden siyasi müttefikler sağlamaya ayırdık. Faşist olmayan küçük burjuva muhalefet cephesinde BHÇB en önemli yeri alıyordu. Bu partinin tarihini ve gelişmesini ayrıntılarıyla biliyorduk. Ağır siyasi bir yenilgiye uğramış olan bu parti, sürekli parti içi fraksiyon kavgaları içindeydi. Buna rağmen BHÇB, geniş emekçi köylü katmanları arasında etkin siyasi gücü olan bir partiydi. Denilebili ki, bu eski demokratik örgüt, şimdi de halkın yaygın isteklerini dile getiriyor ve aynı zamanda değişmez bir tutumla ve kararlı şekilde siyasi hayatın temel sorunlarında savaşa karşı ve antifaşist bir yol izliyordu.

Bu partinin "Vrabça-1" kanadı, çok haklı olarak sağ kanat sayılıyordu. Liderleri Dimitır Giçev ve Vergil Dimov idi. "Vrabça-1"in bu liderleri kendilerini BHÇB'nin "gerçek yöneticileri" sayıyorlardı. Gerçi, bunlar, monarkofaşist rejimi eleştiriyorlardı ama, zengin köylü katmanların ve büyük çiftçilerin temsilcileri sıfatıyla monarşizmin bir kurum olarak varlığını sürdürmesinden yanaydılar. "Vrabçe 1"in bu liderleri sabırla (ve dalkavukluk ederek) sarayın merhamete gelip kendilerini yeniden iktidara getirmesini bekliyorlardı. "Vrabça-1" kanadı Komünist Partisi'ne hep kuşkuyla yanaşıyor ve bizim siyasi eylem birliği önerilerimizi hep reddediyordu.

"Pladne" kanadının siyasi çehresi daha başkaydı. İşte bu kanat faşist olmayan sol kanat muhalefetindendi. Daha başlangıçta, bütün umutlarımızı bu kanada bağlamıştık. "Pladne"cilerin yöneticilerinden Nikola D. Petkov gibileri genelinde BHÇB'ye inanç besleyen orta ve bir bölüm küçük köylü sınıfının isteklerini dile getiriyorlardı. Bundan dolayı da, temel sosyal sorunlarda

radikal tutum alıyorlardı. Var olan rejime karşı devrimci mücadele çizgisini reddetmelerine rağmen, aynı zamanda, Komünist Partisi'yle siyasi işbirliğine eğilimliydiler ve çok kez de uygulamada buna hazır olduklarını gösteriyorlardı. Çok değişik durumlarda, monarşik kuruma karşı duydukları ilkesel güvensizliği belirtiyorlar, parlamentoda ve basında monarkofaşist diktatörlüğü şiddetle eleştiriyorlar, hükümeti Sovyetler Birliği'yle dostluk ve işbirliği yapmaya çağırıyorlardı. Nikola Petkov, 1924 yılında, trajik biçimde ölen, ünlü Çiftçi Birliği yöneticilerinden ve Birleşik Cepheci Petko D. Petkov'un kardeşiydi. Petko D. Petkov, Dimitır Grınçarov ve Nikolay Petrini'yle birlikte, dağıtılan Çiftçi Birliği'nin ayakta kalan kesimlerini komünistlerle birleşik cephede birleştirerek, darbeci rejime karşı ortak savaşa götüren bir liderdi. Kuşkusuz, Nikola D. Petkov, kardeşi Petko D. Petkov'a hiç benzemiyordu. Bir banker ve gayri menkul sahibi zengin bir kişi olan Nikola D. Petkov, siyasi hayatına daha başlangıçta oldukça sağlıksız girmişti. Gerçekte, kardeşinden arta kalan manevi ve siyasi krediyle siyasi hayata atılmıştı.

1941 yılı başında, Bulgaristan'ın Üçlü Pakt'a katılışından kısa bir süre sonra, BHÇB "Pladne" kanadı yönetiminden İngiltere yanlısı sağ grubun uzaklaştırılması o günün en sansasyonel haberiydi. G. M. Dimitrov Gemeto tarafından yönetilen ve Sofya'daki İngiltere elçiliği tarafından yönlendirilen bu grup, 1941 Şubatı'nda ülkenin Hitlerci savaş arabasına bağlanma girişimini suya düşürmek için hükümet darbesi hazırlıklarına başladı. Kuşkusuz amaç kötü değildi. Ancak kötü düşünülmüştü ve hiç de temiz olmayan siyasi niyetlerle bağlantılıydı. Bir avuç komplocunun peşine düşen polis, çoğunu tutukluyor. Hükümet darbesini planlayanların başı Gemeto, İngiltere elçiliğine sığınıyor ve sonra da ülkeden kaçıyor. Tutuklananlar mahkemeye verildi ve 15'i ağır cezalara çarptırıldı. Öte yandan İngiltere yanlısı grubun (sağ çekirdeğin) Çiftçi Birliği yönetiminden uzaklaştırılması "Pladne" kanadının Komünist Partisi'yle dürüst ve yapıcı işbirliğine gitmesine elverişli bir ortam yaratıyordu.

Alman-Sovyet Savaşı'nın patlak vermesi, bu umutları önemli ölçüde dağıttı. Çünkü, Hitlerci saldırganların ilk askeri başarıla-

rı karşısında şaşıran ve artan polis terörüyle korkuya kapılan "Pladne" liderleri, devrimci güçlerle her türlü işbirliğini neredeyse tamamen kestiler. Yönetici rejime hiçbir destek ve yardım göstermiyorlardı, ama bizim de bütün ortak mücadele çağrılarımızı, özellikle illegal mücadele çağrılarımızı geri çeviriyorlardı. Bütün 1941 yılı boyunca, yalnızca iki kez "bekle-gör konumunu" bozdular: Bir kez temmuz ayında, ikinci kez de ekim ayında "Pladne" kanadı gizli bildiriler dağıtarak, Sovyet halklarının savaşına dayanışma gösterdiğini belirtti, faşist Almanya'yla ittifakın koparılması çağrısında bulundu ve "ulusal kurtuluş" hükümeti kurulmasını önerdi.

Kimileri "Pladne"nin siyasi yararını belirtirken, ülkeden kaçan G. M. Dimitrov-Gemeto'nun eylemlerini de gösteriyorlar. Yakındoğu'da karargâh kuran Gemeto, siyasi faaliyetinde İngiltere yanlılığını artırdı. Onun ilan ettiği sürgündeki "Özgür ve Bağımsız Bulgaristan" Ulusal Komitesi, tamamen İngilizlerin finanse ettiği ve onların siyasi denetimi altında bir komiteydi. İngilizler bu komite aracılığıyla "beşinci kollarını" Bulgaristan'a yerleştirebileceklerini umut ediyorlardı.

Evet, biz "Pladne" aracılığıyla, "Vrabça-1"in sağ liderlerinin izlediği yolu reddeden, Bulgaristan'ın Üçlü Pakt'a bağlılığına karşı çıkan, bu bağlılığın ülke için yıkım demek olduğunu belirten ve bu yıkım politikasının değiştirilmesinde ısrar eden demokratik, sağlıklı ve daha radikal BHÇB güçlerini Vatan Cephesi bayrağı altına çekmek çabası içindeydik.

Dr. Kiril Dramaliev, önce Nikola D. Petkov'la buluşma yolları aradı. Ancak görüştüğünde, Dr. Dramaliev Vatan Cephesi'ne girmek önerisi yaptığında, o bu öneriyi geri çevirdi. Nikola D. Petkov, BHÇB içinde bu kanatta Dimitır Giçev'in daha otorite sahibi bir kişi olduğunu, ona başvurulması gerektiğini söylüyor... Dr. Dramaliev, bizim, Dimitır Giçev ve Vergil Dimov da dahil hiçbir önemli siyasi kişiliği olan insanı işbirliğine çağırmayı ihmal etmeyeceğimizi anlatıyor, ancak onların bizim önerimizi reddetmeleri halinde ne düşündüğünü soruyor.

Nikola D. Petkov;

— O zaman, işbirliği yapmaya hazır olurum, diye cevap veri-

yor. Nikola D. Petkov, Komünist Partisi olmadan, monarkofaşist rejimin yıkılamayacağı görüşünü benimsiyor. Sonunda, Vatan Cephesi'nin siyasi merkezinin kurulmasını kabul ediyor ve üstelik "işlerin yavaş gitmesi" karşısında sabırsızlığını belli ediyor. Daha sonraları, N. D. Petkov, "Vrabça-1" liderleriyle yapılan görüşmelerin gidişine çok büyük bir ilgi gösteriyor.

Zaman yitirmeden, siyasi bir grup olan "Zveno"nun lideri Kimon Georgiev'le de bağlantı kurduk. Daha önce belirttiğim gibi, "Zveno" ve bu siyasi çevrenin Askeri Birlik'ten kendi yanına kazandığı subaylar, 19 Mayıs 1934'te bilinen askeri faşist hükümet darbesini yapmışlardı. O zaman yeni rejimin başına Kimon Georgiev geçmişti. Kimon Georgiev, Askeri Birlik'in liderlerinden biri olan Damyan Volçev'e dayanıyordu.

19 Mayıs rejimi, sert tedbirlerle ülkedeki devrimci hareketi ortadan kaldırmayı ve buna paralel olarak halkın her türlü demokratik ve sosyal kazanımlarını da kaldırmayı denedi. Bu arada parlamentoyu feshetti, siyasi partileri kapattı, anayasayı hükümsüz kıldı ve onlarca gazete ve derginin çıkmasını yasakladı. Ancak belirtmek gerekir ki, bu rejim kimi olumlu değişiklikler de yaptı. Bunlar içinde en önemlisi, Sovyetler Birliği'yle diplomatik ilişkilerin kurulmasıdır.

Kimon Georgiev-Damyan Velçev iktidarı, bir yıldan az sürdü. Kimi 19 Mayısçı çevrelerde ortaya çıkan antimonarşist eğilimlerden korkuya kapılan III. Boris, hükümeti, yine darbeyle devirdi ve açık monarkofaşist diktatörlük kurdu. Kendi siyasi hayatlarında meydana gelen böylesi keskin dönüşlerden çok fazla şaşkınlığa düşen Kimon Georgiev ve "Zveno"daki yandaşları ve ayrıca feshedilen Askeri Birlik'in oldukça büyük cumhuriyetçiler grubu, durum değerlendirmesi yaparak kendilerini toparladılar ve kısa bir süre sonra, Parti'nin halk cephesi kurma çağrısını kabul ettiler.

Dr. Dramaliev'le Kimon Georgiev'in buluşmalarını Dr. Raço Angelov sağladı. Güven içinde karşılaşan Dr. Dramaliev, "Zveno" liderine Vatan Cephesi programını okuyor.

Kimon Georgiev, hiçbir koşul ileri sürmeden kabul ediyor:

— Vatan Cephesi programını tamamen benimsiyorum. Bir si-

yasi merkezin kurulması görüşünü de doğru buluyorum. Bu merkez içinde "Zveno" çevresini temsil etmeye razıyım.

Kimon Georgiev ("Zveno") ve Nikola D. Petkov'la (BHÇB "Pladne" kanadı) yaptığımız görüşmelerde başarı elde etmemizin bizi ne denli umutlandırdığını söylemeye gerek bile duymuyorum. Şimdi başlangıçta elde ettiğimiz bu başarıyı genişletmemiz ve pekiştirmemiz gerekiyordu. Bunun için de BHÇB "Vrabça–1" kanadı liderleri Dimitır Giçev ve Vergil Dimov'un antifaşist davaya kazanılması için çaba gösteriyorduk. Üstelik Nikola D. Petkov, Vatan Cephesi'ne katılmadan önce, bu iki Çiftçi liderinin tutumlarının açıklıkla belli olmasını önkoşul olarak ileri sürmüştü.

Dr. Dramaliev'in Dimitır Giçev'le görüşmesi, gerekli konspiratif gizliliğe uyularak onun evinde oldu. N. Muşanov'un kibar davranışının tersine, Giçev çok soğuk davranıyor ve yüksekten bakıyor.

Dr. Dramaliev,

— Herhalde, artık Vatan Cephesi hakkında bilginiz vardır. diye soruyor.

Giçev şu cevabı veriyor:

— Gerçekten bazı şeyler geldi kulağıma, ancak pek önem verip dinlemedim. Aslında sokaktaki siyasi dedikodulara kulak kabartma alışkanlığım yoktur...

Biraz sustuktan sonra, kendisine özgü bir jestle ekliyor:

— Ancak siz konuşun, merak ediyorum. Sizden duymak istiyorum, konuşun.

Giçev, Dr. Dramaliev'in açıklamasını ilgisiz biçimde ve can sıkıntısıyla dinliyor. Sonra yine yüksekten konuşarak şöyle diyor:

— Bilinen şeyler. Daha önce de sizlerin kullandığı kanıtlar, nedenler... Evet, eh, şurda burda kimi yenilikler de var galiba... Ancak, bu yenilikler ne olursa olusun, benim için kuşku uyandıran şeyler.

Sözcümüz, onun neyin, nelerin kuşkulandırdığını anlamak istiyor.

— Öğrenmek mi istiyorsunuz? Peki öyleyse. Açık konuşacağım. Bir kez, bu görüşlerin komünistler tarafından ortaya atılması, kendi başına bir neden. Ekleyebilirim ki, eskiden yapmış oldu-

ğunuz gibi, şimdi de acele ediyorsunuz. Akıllı siyasetçi beklemesini bilendir. Belki bilmiyorsunuzdur, ben size bildirebilirim ki, Çar'ın kendisi bile bu sonuca, bu inanca gelmiştir ve artık bir dönüş yapmaya hazırlanıyor.*

Dr. Dramaliev ona itiraz ediyor ve diyor ki, tarihin şimdiye değin gösterdiği gibi, halk yığınlarının baskısı ve bütün demokratik ve antifaşist güçlerin de geniş, örgütlü mücadelesi olmadan Çar'ın ve hükümetin, kendiliklerinden ülke için yıkım olan siyasi çizgiyi değiştirmelerini bekleyemeyiz, buna inanamayız.

Dimitır Giçev, yine, başını iki yana sallayarak yüksekten konuşuyor:

—Hayır, bayım hayır. Toplumu harekete geçiren güçler konusunda bizim sizinle görüşümüz birbirinin tam karşıtıdır.

Yeniden buluşup görüşmeyi kararlaştırmadan ayrılıyorlar. Ancak, kurulan bağı da biçimsel olarak koparmış değiller. "Vrabça-1"in ikinci sağ yöneticisi Vergil Dimov da benzeri bir cevap verdi.

Öyle ki, D. Giçev ve V. Dimov "Hayır" cevaplarını verdikten sonra, BHÇB "Pladne" kanadının yöneticisi Nikola Petkov, bizim Vatan Cephesi'ne katılma önerimize cevap vermekte kendisini serbest hissetti. "Evet" cevabını verdi. Tam olmasa da bu başarı çok önemli olarak değerlendirilebilirdi. Çünkü, BHÇB'nin, önemli ölçüde köylü yığınlarını peşinden sürekleyen daha radikal ve sağlıklı kanadı, böylece gücünü ortak davaya katmış oluyordu.

Sosyal Demokrat Parti'nin sol kanadıyla bağlantıyı Vatan Cephesi Komisyonu Üyesi Petır Mınzelev gerçekleştirdi. Daha ilk görüşmelerde istediğimiz olumlu cevabı almış olduk. Sosyal Demokrat solunun lideri Grigor Çeşmeciev de, bu partinin genç güçlerini temsil eden Dimitır Bratanov, Zdravko Mitovski vb. de kesinlikle "Evet" cevabını verdiler.

Siyasi davranışlarında hep kararsızlık gösteren, mücadele taktiği ve biçimlerini seçişte de hep tereddüte düşen Grigor Çeşme-

* Bu görüşme 1942 yılının sonbaharında yapılmıştır. Yani Çar'ın ölümünden birkaç ay önce

ciev, buna rağmen, kendisine özgü biçimde dürüst, medeni cesareti bulunan bir siyasetçiydi. Tsvyatko Radoynov ve arkadaşlarının davasında, para istemeden savunma avukatlığı yapması (bir grup avukatla birlikte), yalnızca mahkeme masraflarını alması ve bu koşulda savunmayı üstlenmeye razı olması da onun dürüstlüğünü gösteriyordu. Faşist mahkeme karşısında öylesine cesur davranarak savunma yapmıştı ki, kendisinin toplama kampına gönderilmesinden bile kıl payı kurtulmuştu.

Bir sorun dışında sol sosyal demokratlarla görüş birliğine vardık. Bu sorun da, savaşın taktiği ve biçimleri sorunuydu. Onlar, Komünist Partisi'ne "iktidarın şiddetli karşı hareketine yol açabilecek acele hareketlere girmeme" çağrısını yapıyorlardı...

Buna rağmen, sol sosyal demokratları Vatan Cephesi davasına kazanmamız, mücadelemiz için çok önemliydi. Vatan Cephesi'nin merkez yönetimi sol bir siyasi gücün temsilcileriyle daha da tamamlanıyordu. Taktik sorundaki görüş ayrılığına gelince, onların, zamanla, silahlı ve siyasi mücadelenin gerçek bir zorunluluk olduğuna inanacaklarına güveniyorduk. Gün gelecek, nefret edilen düşmana karşı kesin ve sert bir savaşa geçmenin zorunlu olduğunu anlayacaklardı.

Partisiz bir politikacı olan Dimo Kazasov'u da aradık. Kazasov, Halk Cephesi döneminde, burjuva partilerinin rüşvetçiliğini, soygunculuğunu ve gericiliğini görüp hayal kırıklığına uğramış ve Partimizin uzattığı ele sarılmış ve siyasi hayatında ilk kez imzaladığı bu anlaşmaya sonuna kadar sadık kalmıştır. Kazasov'un başkanlığındaki Af Komitesi çok enerjik hareket ediyordu. Gerek, Af Komitesi'nde gerekse öteki Halk Cephesi eylemlerinde Kazasov, siyasi dürüstlüğünü, medeni cesaretini ve yalnızca legal araçlarla da olsa, monarkofaşist rejime karşı harekette sapmadan ve yıltnadan, kararlı biçimde mücadele sürdürdüğünü göstermişti.

Dr. Dramaliev, başkentin küçük "Jeneva Sokağı"ndaki evinde Dimo Kazasov'u ziyaret ettiği zaman, yaşlı politikacı, sanki bizim davetimizi bekliyormuş gibi yaşından beklenmeyen bir coşkunlukla şöyle demiş:

—Ben hazırım! Vatan Cephesi programını açıklamanıza da gerek yok. Çünkü, inceledim programı. Metni postadan aldım.

"Hristo Botev" radyosundan da duydum. Zaten radyoyu devamlı dinliyorum. İstediğiniz her şeyi yapmaya hazırım.

Prof. Petko Staynov'un isminden daha önce söz etmiştim. Bir zamanların halk Partisi önderlerinden biri olan Prof. Staynov, Atanas Burov, Mihail Macarov ve Tsvyatko Boboşevski gibi ünlü kişilerin politika arkadaşıydı ve ünlü bir hukuk profesörü olarak aktif siyasi faaliyet içindeydi.

Prof. Staynov'un, bizde umut yaratan siyasi portresindeki olumlu çizgiler, onun polis devleti rejimine kararlı biçimde muhalefet etmesi, durmadan burjuva demokratik yönetim biçimine dönülmesi çağrısında bulunması, yani Tırnovo Anayasası'nca savunulan ilkelere dönülmesi (iç politikada) yönünde çalışması, dış politikada ise hükümetin Almanya'ya yönelik siyasetini kabul etmemesi, Batılı devletlere (İngiltere ve Fransa) sempati duyması ancak Sovyetler Birliği'yle gerçekçi, dostane ilişkiler kurulmasının zorunlu olduğu bilincini taşımasıydı. Prof. Staynov, bizimkine yakın ya da benzer siyasi konumdaydı. Örneğin parlamentodaki demeçlerinde olduğu gibi, 1939–1940 döneminde "Mir" (Barış) gazetesinde yayınlanan birçok yazısında, tam ve genel af isteklerini, destekledi, emekçi halktan alınan vergilerin artırılmasını protesto etti, savaş yokken de seferberlik ilan edilip yurttaşların askere alınması yasasına karşı çıktı, yurttaşlık özgürlüklerinin çiğnenmesini protesto etti, Hitlercilerinkine benzer toplama kamplarının kurulmasına, Yahudilere baskı ve terör uygulamasına karşı çıktı vb. Özellikle 22 Haziran 1941'den sonra, yani komünist milletvekilleri parlamentodan kovulduktan sonra, halkın çıkarlarını mecliste savunacak kimsenin kalmadığı göz önüne alındığında, Prof. Staynov'un bu çalışmalarının ne denli önemli olduğu anlaşılır.

Onunla görüşmeyi yine Dr. Kiril Dramaliev yaptı.

İki siyasetçi arasındaki bu ilk görüşmenin de arkası gelmedi.

O zamana kadar, Vatan Cephesi'nin programını okuyup incelemiş olan Prof. Staynov, bu belgedeki temel görüşleri benimsediğini bildirdi, ancak muhtemel bir işbirliğine temel oluşturan çok önemli sorunlara razı gelmediğini de açıkladı.

Görüşme sırasında şöyle diyor:

— Belirttiğiniz "özgür ve bağımsız Bulgaristan" amacını kabul ediyorum. Ancak seçtiğiniz yöntemler konusunda görüşünüzü paylaşmıyorum. Silahlı mücadele, yalnızca iktidarı gaddarlaştırıyor ve bunun davaya zararı olacaktır...

Dr. Dramaliev, ona anlatmaya çalışıyor ki, gerçekte iktidarın kendisi, antifaşist güçleri illegal yöntemlere başvurmak zorunda bırakıyor. Silahlı mücadele çizgisi, geniş, genel bir askeri siyasi terörün nesnel koşullarından dolayı zorunlu olmuştur. Ancak, Prof. Staynov, yine razı olmadığını belli ederek diyor ki:

—Ben de çok kez bıçağın keskin tarafını hissetmişimdir. Yazmamı yasaklıyorlar, mitinglerde, toplantılarda konuşmamı yasaklıyorlar. Üstelik Bakan Gabrovski "aklını başına toplasın" diye açıktan açığa beni tehdit ediyor. Ne ki, anlayınız, aramızda fark var. Ben ve muhalefetin öteki politikacıları başka hamurdanız. Bizim için legal, yasalarca gösterilen açık mücadele biçiminden başka bir yöntem yoktur.

İşte, Prof. Staynov'un o zaman takındığı tutum böyleydi. Henüz Vatan Cephesi içinde yapıcı bir işbirliğine hazır değildi. Onun için de faşist olmayan burjuva muhalefetten birçok dürüst politikacı için de, olaylar, derhal ve tam siyasi değerlendirme yapıp yönlerini saptamalarını ve yurttaşlık görevinin gereğine uymalarını sağlayacak, "dönüm noktasına" henüz ulaşmış değildi. Ancak bu dönüm noktası gelecekti. Buna inanıyorduk.

Faşist olmayan burjuva muhalefetine karşı siyasi esneklik göstermek ve hoşgörüyle yanaşmak bakımından harcadığımız çabaların önemi büyüktü.

Ancak ilgi odağımızda olan, geniş halk yığınlarıydı. Eskiden de böyleydi, şimdi de. Bulgar siyasi hayatının paletinde gözüken tüm renkler, sokaktaki adam, partilerin taban yığınları, bunların önderleri, eski demokratik, küçük burjuva ve üstelik burjuva (kuşkusuz, faşist olmayan) partilerin üyeleri, sempatizanları, her çevreden emekçiler, köyden kentten gruplar, katmanlar. Esas olan bunlardı, bunlara yöneliyorduk. Vatan Cephesi, Bulgaristan'ın kaderinde gerçekten kurtarıcı bir rol oynayabilirdi, ancak halkın bağrından çıkarsa, halka dayanırsa.

Öncelikle yığın örgütlerinin, en başta da Genel Tarım ve Or-

man Kooperatifleri Birliği gibi çok geniş tabanlı örgütün üyelerini kazanmaya yöneldik. Zaten bu örgütlerin bölge ve yerel yönetimlerinde çok öncelerden bu yana sağlam yer edinmiştik. Aynı şekilde, halk tüketim kooperatiflerinde ve bu arada Halk Bankaları Birliği'nde ve "Napred" (ileri) ismini taşıyan kooperatif merkezinde, gerek üye yığınları içinde, gerekse yönetim düzeyinde konumlarımız güçlüydü. Buralarda, komünistler, sosyal demokratlar ve halkın hayati çıkarları doğrultusunda çalışan öteki ilericiler, yapıcı bir birlik içinde eylem sürdürüyorlardı.

Çok geçmeden, Esnaf Birlikleri'nde, Sakatlar Birliği'nde, Bulgar Yazarlar Birliği'nde ve öteki ilerici aydın çevrelerinde (gazeteci, doktor, mühendis, avukat, tiyatrocu, müzisyen, yazar, ressam, mimar vb.) Vatan Cephesi komiteleri oluşturduk. Her yerde, yeni kurulan komiteleri, Vatan Cephesi Ulusal Komitesi'ne girmeyi kabul eden bütün partilerin temsilcileri yönetiyorlardı.

Devletin yönettiği, yardım ettiği toleranslı bir örgüt olan Bulgar Kadınlar Birliği'nde de Vatan Cephesi'nin komitesini oluşturduk. Daha Halk Cephesi döneminde Parti Merkez Komitesi bu birliğe bir grup aktif üyemizi göndermişti.

Özetle, Vatan Cephesi programının ilan edilmesinden sonra, kısa zaman içinde, bu dava, halk yığınlarının davası olmaya başladı. Her yerde Vatan Cephesi komitelerinin kurulması, giderek örgütün yüksek yönetim organı olan ulusal Komite'nin kurulması, olanağını yaratıyordu. Ne var ki sonuç alıncaya kadar bir yıl gibi bir zamanı gerektirdi.

III. ANTİFAŞİST DİRENİŞİN GÜÇLENMESİ VE GENİŞLEMESİ

STALİNGRAD DESTANI VE YANKILARI SİLAHLI AYAKLANMA TALİMATI NOVA GENEL KARARGÂHI

Değişik yönlerden hareketle, akşamın geç saatlerinde Politbüro'nun gizli evinde toplandık. Parti merkez yönetimi bu gece olağanüstü olarak toplanıyordu.

Çok fazla korunma tedbiri almamız gerekiyordu. Çünkü Kutuza ve General Lukov'un kurşunlanıp* öldürülmesinden sonra, hükümet güvenlik güçlerini alarma geçirmiş ve Sofya'nın proletarya mahallelerini sıkı gözetim altına almıştı.

Evet Sofya'da hava çok gergin ve endişe vericiydi. Ancak bizim keyfimiz yerindeydi. Bunun nedeni de Stalingrad'dı.

Yedi ay süren ağır, şiddetli ve kanlı çarpışmalardan, Volga Nehri kıyılarındaki ölüm kalım savaşından sonra, istilacının beli kırılmıştı. Feldmareşal Paulus'un ordusu, Hitlerci Almanya'ya "başarıların en büyüğünü, en büyük savaş başarısını" getireceği beklenilen bu ordu yenilmiş, dize getirilmişti. Paulus bile esir alınmıştı. Stalingrad, bütün dünyanın gözü önünde, menfur saldırganlara mezar olmuştu.

* Burada bir grup azılı faşist celladın ve hainin öldürülmesi söz konusudur. Antifaşist direniş mahkemesi onları halka ve yurda karşı suç işledikleri için ölüme mahkûm etmişti. 1943 yılının kışında ve ilkbaharında, Sofya Parti Örgütü'nden sınanmış ve yürekli savaşçılardan oluşan özel savaş grubu bu kararı yerine getirerek, "Bulgar Göringi" diye ün yapmış faşist General Lukov'u, antifaşist hareketin korkunç cellatlarından Albay Pantev'i, rejimin uşaklarından ve antifaşist hareketin azılı düşmanlarından biri olan Sotır Yanev'i düşmanın aramıza casus olarak gönderdiği ajan provokatör H. Todorov-Kutuza'yı kurşunlayarak öldürdü.

Aynı yılın yazında, güç görevi yerine getiren savaş grubu dağıtıldı ve savaşçılar ülke içindeki değişik partizan birliklerine gittiler. Tabii, hepsi değil. Çünkü bir kısmı, altı kişi, ya polisle çatışma sırasında öldürülmüş ya da ele geçerek idam edilmişti.

Biz ve dünyanın milyonlarca antifaşisti, görülmemiş, sevinç içindeydik. Günlerce bayram yaptık. "Hristo Botev" radyosu da, bu sevinci dile getirerek şöyle dedi: 'Stalingrad destanının ünü ve şanı, insanlık tarihinde sonsuza dek bir meşale gibi yanacaktır... Stalingrad, Rus yüceliğinin ölmez bir simgesi olarak parlayacaktır, yenilmez yiğitliğin, yurt sevgisinin feneri gibi ışıyacaktır. "Stalingrad destanı, Avrupa'da köleleştirilen halkların özgürlük savaşında eşi görülmemiş, güçlü, büyük şevk kaynağı oldu, özgürlük savaşlarını artırdı, gözü dönmüş saldırgana, işgalciye karşı daha kararlı biçimde savaşılması ortamını yarattı.

"Rabotniçesko Delo" gazetesinin mart sayısında yayınladığımız "Kızıl Ordu'yla Birlikte Yeneceğiz" başlıklı yazıda da bu düşünceler vardı. Şöyle deniyordu: "Köyden kentten, dağlardan ovalardan, bunca acı çekmiş topraklarımızdan ve bütün yüreğimizin derinliklerinden gelen bir sıcaklıkla, Bulgar halkı olarak, Sovyet halkına ve onun şanlı Kızıl Ordusuna selamlarımızı iletiriz. Şan olsun tarihin yeni insanlık uygarlığında bayraktar seçtiği, dürüst insanlığın umudu Sovyet halkına! Şan olsun binlerce ve binlerce yiğitlerine! Şan olsun yöneticilerine! Dünyada hayranlık yaratan bir ordu yetiştirdiğin için iftihar et. Bugün insan yüceliğinin en üst basamağında olduğu için iftahar et. Daha şanlı günler, daha şanlı zaferler seni bekliyor! Bulgar halkı her zaman senin yanında oldu, yanında olacaktır!..."

Stalingrad destanı, burjuva muhalefetinin liderleri üzerinde şok etkisi yarattı. Bu büyük zaferin yarattığı o göz kamaştırıcı parlaklık içinde, onlar, Hitlerci Almanya'nın kaçınılmaz yenilgisini görüyorlardı. İşte bundan ötürü, yarınki manzarayı görebildikleri için, şimdiye kadar takındıkları tutumun temellerinin yıkılmakta olduğunu da seziyorlardı ve bundan dolayı da fırsatı kaçırmamak için görüşmelere gidilmesinde zorunluluk duyuyorlardı. Gençlerin tutumu da onlara bu bakımdan örnek oluyordu. Çünkü, demokratik gençlik örgütlerinin temsilcileri, RMS'nin, Bulgar Çiftçi Gençlik Birliği'nin, Sosyalist Gençlik Birliği'nin "Zveno" gençliğinin ve Demokratik Gençlik Birliği'nin temsilcileri artık antifaşist gençlik birliğinin temellerini kurma yönünde anlaşmışlardı. Bugünlerde Gençlik Vatan Cephesi Merkez Komitesi'nin ve Vatan Cephesi Ge-

nel Üniversiteliler Komitesi'nin oluşturulması bekleniyordu. Antifaşist davanın başarısı için bunların kuruluşu çok önemliydi.

Stalingrad zaferi, ülkede, köyde, kentte sınıfsal ekonomik çatışmanın ateşini yaktı, partizan birliklerinin ve savaş gruplarının etkinleşmesine de büyük bir hız verdi, halk yığınlarının monarkofaşist rejime karşı her tarafta süren direnişini artırdı.

Askeri siyasi durumda meydana gelen değişiklikler, yeni durum, antifaşist silahlı savaşın genişletilmesine olanak yaratıyor, bu savaşa yeni bir hız veriyordu. Buna uygun olarak, Merkez Komitesi ileride ilan edilecek silahlı ayaklanma için talimat yayınladı. BİP'in bu talimatı, Politbüro'nun Şubat 1943'teki özel toplantısında kabul edilmişti.

Talimatın girişinde şöyle deniyordu:

"Doğu Cephesi'nde savaşın genel durumu ve son aylarda uluslararası durumda meydana gelen gelişmeler belirleyici önemi olan olayların olgunlaştığını ve yaklaştığını gösteriyor. Bu olaylar yıldırım hızıyla Balkanlar'a ve Hitlercilerin çıkardığı bu canice savaşa girme tehlikesiyle doğrudan doğruya karşılaşan, kanlı savaş alanına çevrilmek istenen ülkemize yaklaşıyor...

Bulgar faşist yöneticileri, halktan gizli olarak, yüce Sovyetler Birliği'nin barışçı siyasetini ve desteğini inkâr ederek, Bulgar halkının bağımsızlığını, emeğini ve kanını Hitler Almanyası'na satarak ve böylece uzun yıllar için kendi iktidarını koruyacağını sanarak Bulgar halkını arkadan hançerledi...

Ne ki, Alman başarılarının da sonu geldi. Hitlerci ordular her yerde geri çekiliyor. Bizim Bulgar halkına daha önce yaptığımız uyarıda belirttiğimiz günler geliyor. Almanya ve müttefikleri tam bir yenilginin arifesindeler. Faşist orduların Stalingrad'da uğradıkları bozgun, bu yenilginin başlangıcıdır. Bütün cephelerde üstünlük İngiliz-Sovyet-Amerikan koalisyonun eline geçmiştir...

Ancak Hitlerci istilacıların Stalingrad'da uğradıkları bozgun, düşmanın ele geçirdiği toprakları kendi isteğiyle geri vereceği ve silahını bırakacağı anlamına gelmez. Tersine, savaşta meydana gelen dönüş, Hitler'in kendi müttefiklerinden ve uydularından, Doğu'daki savaşa daha aktif ve doğrudan doğruya katılmalarını istemesi gibi reel bir tehlikeyi doğuruyor.

Eğer biz onların kahpece planlarını zamanında bozmazsak, Bulgar halkı nehirler gibi kan akıtacağı, yurdunun yakılıp yıkılacağı ve parçalanacağı yeni bir maceraya sürüklenecektir."

Siyasi önsözün sonunda da şöyle deniyordu:

"Bulgaristan'ın yıkımdan kurtarılmasının ve Vatan Cephesi'nin zafere ulaşmasının biricik yolu genel silahlı antifaşisit ayaklanmadır."

Merkez Komitesi ilkesel talimatlardan başka, bütün komünistlerin ve antifaşistlerin ayaklanmanın hazırlanmasında kullanacakları biçimleri, araçları ve yolları da açıkça gösteriyordu.

Talimatların temel içeriği çarlık ordusu içindeki çalışmalara ayrılmıştı.

Orduda, takımlarda bölüklerde, taburlarda, alaylarda ve tümenlerde Vatan Cephesi komitelerinin, asker komitelerinin oluşturulması görevi de belirtiliyordu.

Talimatlarda, BİP'in o zamana dek izlediği çizgiyle Yugoslavya, Yunanistan ve Arnavutluk halklarının Hitlerci işgalcilere karşı verdikleri kahramanca savaşta kendileriyle tam bir dayanışma içinde olduğu bir kez daha belirtiliyordu. Belgede şöyle deniyordu:

"Komşu kardeş halkların faşist işgalcilere karşı sürdürdükleri savaş, bizim de mücadelemizdir. Bu savaş, faşist canilerin ve soyguncuların kovulması, Balkanlar'ın Hitlerci kölelikten kurtarılması savaşıdır. Balkanlı antifaşistlerin kalplerini kardeş sevgisiyle birbirine bağlayan bu kahramanca ve şanlı savaşlarda, ... özgür ve birleşmiş Balkan halklarının yüce ailesi doğmaktadır. Bundan dolayı, Bulgar askerlerinin, Bulgar ordusunun komşu kardeş halklara karşı Hitlercilerin jandarması ve özgürlük savaşlarını boğan cellat olmasına izin vermemeleri gerekmektedir, bu yurtseverlik görevidir... Yabancı topraklarda bulunan Bulgar askerleri derhal yurda geri dönmeyi istemelidirler ve yurda dönünceye değin de, bulundukları yerlerde yerli halkı korumalıdırlar, faşist canilerin yerli halka karşı kıyım uygulamasına izin vermemelidirler, bütün hareketleriyle işgal altındaki halklara yakınlık, onların özgürlük savaşına dayanışma göstermelidirler, halkçı çetelere karşı kurşun atmamalı, onların takibini sabote etmeli ve onlarla çatışmadan kaçınmalıdırlar, havaya ateş etmeli, silahlarını atıp kaybet-

meli, bozmalı, mermiyi boşuna harcamalıdırlar, çetelerin safına geçmelidirler ya da kendileri çeteler oluşturmalı ve oradaki bu kardeşleriyle ortak düşman faşizme karşı ortak savaşa geçmelidirler. Bu bir yurtseverlik görevidir."

Kuşkusuz, Merkez Komitesi'nin genelgesinde ilerideki silahlı ayaklanmanın hazırlanmasında ve gerçekleştirilmesinde halkın mücadelesinin ne denli önemli olduğu da, partizan birliklerinin nasıl bir rol oynayacağı da belirtiliyordu. Şöyle deniyordu:

"Partizan birliklerinin... Vatan Cephesi'nin halk güçlerini genel silahlı ayaklanmaya hazırlaması ve aktifleştirmesi çalışmalarında olduğu gibi, ayaklanmanın örgütlendirilmesi ve gerçekleştirilmesinde de birinci derecede görev yüklenmeleri gerekmektedir.

1) Partizan birlikleri, Vatan Cephesi'nin organlarıdır.

2) Partizan birlikleri, iktidarın izlediği, yakalayıp öldürmek, zindanlara tıkmak istediği için kaçıp gelen ve silah elde hainlere, halkı soyanlara karşı savaşı sürdüren yurtseverlere kucak açan, onlara savaşı sürdürme olanağı veren savaş örgütleridir.

3) Partizan birliklerinin eylem alanları, yerleşim yerleridir. Bu yerlerde eylem sürdürmeleri gerekir. Dağlar ve ormanlar geçici gizlenme yerleridir ya da askeri eğitim ve dinlenme yerleri olarak kullanılabilir.

4) Partizan birlikleri, sürekli bileşimleriyle, yığınsal partizan hareketinin çekirdeğini oluştururlar. Partizan hareketine katılan yığınlar bu çekirdek etrafında birleşirler...

5) Partizan birlikleri, faşizme karşı savaşanların askeri, siyasi ve örgütsel okullarıdır ve bu yüzden cesaret, fedakârlık, kararlılık ve demir disiplin örneği vermelidirler.

Geniş bir partizan hareketinin gerçekleştirilmesi için gerekli koşulları sağlamak amacıyla, partizan birlikleri, geniş halk yığınları arasında dayanak kurmalıdır, halk yığınlarının aktif yardım ve desteğini aramalıdır. Böylesi bir dayanak olmadan, halkın yardım ve desteğini sağlamadan, gerçek halk kurtuluş hareketinin geliştirilmesi olanağı yoktur."

Talimatta daha sonra şöyle deniyordu:

"Halk güçlerinin gerçekten seferber edilmesi, bütün kentlerde, işletmelerde, mahallelerde, köylerde, bütün kışlalarda ve askeri birliklerde pratik olarak Vatan Cephesi'nin kurulmasına geçilmesi ge-

reklidir. İşçi sınıfının, köylülüğün, esnafın vb. savaşları örgütlenmeli ve genişletilmelidir. Halkı, açlığa, soyguna, haksızlıklara ve kanlı polis terörüne karşı, nefret edilen bugünkü yöneticilere karşı, halk yönetimi için genel mücadeleye sevk etmek gereklidir. Halkın direnişi açık silahlı eyleme, çatışmaya dönüştürülmeli ve hükümetin tüm önlemlerinin, çabalarının tamamen bozulması için derhal ve enerjik biçimde harekete geçilmelidir.

Halkın ve ordunun silahlı ayaklanmaya hazırlanışı ve seferber edilmesi, bütün Bulgar halkının cesur ve kararlı mücadelesinin bir halkası olarak sürdürülmelidir.

Tam zafer için ileri!
Faşizme ölüm!"

BİP MK'nin talimatı, Stalingrad zaferinden sonraki dönemde, silahlı antifaşist savaşın yeni, daha yüksek aşaması olan silahlı ayaklanma yolunu çiziyordu. Talimat, ilerideki silahlı halk ayaklanmasının hazırlığında daha geniş, enerjik ve atak çalışmalar yapmanın program belgesi oldu.

Stalingrad zaferinden sonra, silahlı antifaşist savaş genişledi, her yere yayıldı. 1943 yılının ilk aylarında ülkede onlarca yeni partizan birlikleri oluşturuldu: Gabrovo ve Sevliev dolaylarında, Loveç ve Vratsa dolaylarında, Lom ve Kula dolaylarında, Trın ve Sliven, Karlovo ve Stara Zagora, Rodoplar ve Sredna Gora, Şumen ve Gorna Oryahovitsa dolaylarında, Asenovgrad ve Plovdiv dolaylarında, Sofya ve İhtiman, Razlog ve Gorna Cumaya dolaylarında, Varna ve Burgas dolaylarında vb. Eski partizan çeteleri gibi yeni oluşturulanlar da, cephe gerisinde en can alıcı noktalara saldırıyorlar, iletişimi bozuyor, demiryolu köprülerini, petrol sarnıçlarını, vagonları, havaya uçuruyor, Hitlercilere gönderilecek tüketim malları, depolarını, besin depolarını, mandıraları yakıp yıkıyorlardı. Fabrikalarda, kereste işletmelerinde ve ürünleri Hitler Almanya'sına gitmekte olan işletmelere saldırılar düzenliyorlardı.

Sofya'nın ve öteki kentlerin sanayi işletmelerinde ve mahallelerinde kurulan yüzlerce savaşçı sabotaj ve baltalama grubu da gittikçe daha cesur biçimde savaşa katılıyordu. Özellikle Hitlercilerin ihtiyaçları için üretim yapan işletme ve atölyelerdeki gruplar aktifleş-

mişlerdi. Üretim düşürülüyor, kalitesi bozuluyor, makineler kırılıyor ya da işletmenin temel donatımı üretim dışı bırakılıyor, giderek daha sık şekilde hazır ürünler yakılıyor, yok ediliyordu.

Silahlı mücadelenin her yerde genişlemesi halk yığınlarının siyasi yönden aktifleşmesinden ayrı düşünülemezdi. Parti il yönetimlerinin bildirdiklerine göre, birçok köyde ve kentte, mahallelerde, sanayi işletmelerinde, okullarda, siyasi ve yığınsal örgütlerde, kışlalarda ve askeri birliklerde gizli Vatan Cephesi komiteleri birbiri ardına kuruluyordu. Gittikçe artan ölçüde, faşist olmayan burjuva muhalefet grupları ve partilerinin genel merkezleri Vatan Cephesi'ne katılmak için görüşmelere yanaşıyor ya da kendileri bağ kuruyorladı.

1943 ilkbaharında antifaşist direnişin genel manzarası işte böyleydi.

Stalingrad destanından sonra antifaşist savaşın genişlemesi, Merkez Komitesi'nin önüne, antifaşist ordunun bileşimini, yapısını yeniden örgütleme, onun savaş ve siyasi yönetimini yetkinleştirme ve iyileştirme görevini getirmiş oldu. Bu amaçla mart ayı sonlarında parti merkez yönetimi yeniden olağanüstü olarak toplandı. Yine aynı gizli evde, silahlı ayaklanma talimatını kabul ettiğimiz evde toplanmıştık. Bu kez, raporu Emil Markov hazırlamış ve okumuştu.

Sanki, şimdi olmuş gibi, gözlerimin önünde o toplantı. Ve Emil Markov da... Uzun boylu, omuzları üzerindeki başı sağlam ve dik duruyor. Gür, kestane renginde bir saç, sık kaşlar, anlamlı bakışları olan gözler, güçlü yumuşak bir ses, ılımlı, güvenli ve enerjik hareketler. Gücünü gemlemiş, olgun bir insan. Emil, olgun bir aklın, demir gibi bir iradenin, sert bir karakterin adamıydı. Yalnızca büyük bir devrimci değildi, eşine az rastlanır gizli örgüt adamıydı da. Başkaları için hayatını yitirmekte tereddüte düşmeyen fedakâr çok sadık bir yoldaştı.*

* Gerçekten de hayatını feda ederek bunu kanıtlayacaktı. Hem de çok yakında. Yalnızca dört ay sonra, savaş artık en çetin aşamasına girdiğinde, Sofya'daki gizli evlerden birinde onlarca polis tarafından sarılan Emil, kurtuluş çaresi olmayınca, silahını çekip kahramanca savaşıyor ve kahramanca ölüyor.

Emil, Merkez Komitesi önünde okuyacağı raporu iyi hazırlamıştı. Rakamlar, somut veriler, isimler veriyordu. Verdiği bilgi daha çok il örgütleri kanalından gelmişti, ancak Merkez Askeri Komisyonu'nun kendi kanalları, bağlantıları da vardı. Emil, ayrıntılı olarak, tam ve inandırıcı biçimde, direniş hareketinde meydana gelen yükselmeyi anlattı. Sonra da, halkın kurtuluşu için ayaklanma ordusu yönetiminin yetkinleştirilmesi, yapısının yeniden kurulması zorunluluğunu kanıtlarıyla belirtti.

Daha sonra Emil Markov askeri eylem planının özünü ayrıntılı olarak açıkladı. Önerildiği gibi kabul ettik. Yönetimin kabul ettiği yeni görüşe göre, ülke toprakları on iki ayaklanma eylem bölgesine (Bulgarca kısaltılmış olarak VOZ deniyordu-çev.) ayrılıyordu. Her bölgenin özellikleri göz önüne alınmıştı. O zaman ülkede bulunan on sekiz parti il örgütü bu askeri bölgeler kapsamına giriyordu. Kimi ayaklanma bölgesine bir parti il örgütü, kimine iki ya da üç parti il örgütü (askeri-idari bölünmeye ve bölgenin coğrafi özelliklerine bağlı olarak) giriyordu. Öyle ki, birinci ayaklanma bölgesi (I.VOZ) Sofya bölgesi oldu. II. VOZ Plovdiv, III. VOZ Pazarcık, IV. VOZ Gorna Cumaya (Bulgaristan'ın Pirin yöresi) vb. oldu. Her ayaklanma bölgesinin, bir komutan, bir siyasi komiser, bir bölge karargâh başkanından oluşan askeri eylem yönetimi karargâhı oluşturuyordu. İlkesel olarak, her bölgenin en tanınmış parti yöneticileri komutan ve siyasi komiser oluyorlardı. Karargâh başkanlığına, askeri-teknik bilgisi olan muvazzaf ya da emekli subay komünistlerin getirilmesi öngörülmüştü.

Merkez Askeri Komisyonu, Halkın Kurtuluşu İçin Ayaklanma Ordusu'nun (Bulgarca kısaltılmış olarak NOVA) genel karargâhına dönüşüyordu. Bütün bölge karargâhları ve bütün silahlı antifaşist güçler Genel Karargâh'ın emrine veriliyordu. Genel Karargâh'ı doğrudan doğruya Politbüro yönetecekti. Genel Karargâh, Politbüro'nun sağ kolu oluyordu.

Genel Karargâh'ın bileşimini de seçip onayladık. Komutan, şimdiye kadar Merkez Askeri Komisyonu'nun başkanı olan Emil Markov oluyordu. Anton Yugov-Donço Karargâh'ta Politbüro'nun temsilciliği görevini yüklendi. Petır Vrançev, Svilen Rusev, Todor Toşev, Petır İliev, Lev Glavinçev Genel Karargâh'a üye seçilmişlerdi.

DÜŞMANIN KARŞI SALDIRISI
BULGARİSTAN'DAKİ YAHUDİLERİN KURTARILMASI

Stalingrad'da saldırganın uğradığı yenilgi, ülkemizdeki monarkofaşist yönetimi şaşkına çevirdi. Bu şaşkınlık, Hitlerci kampta meydana gelen bozgunun doğal yansımasıydı. Kuşkusuz, onlar Mihver'le ittifaklarını koparmak düşüncesinden çok uzaktılar, yalnızca, Çar Boris, Hitlerci Almanya'nın tam yenilgiden kurtarılması ve dolayısıyla Bulgar monarkofaşizminin kurtarılması için en yararlı olanın yapılmasını, yani Almanya'nın tek taraflı olarak İngiltere ve ABD ile barış anlaşması imzalamasını ve bundan sonra da birleşmiş Alman-Batılı güçleri Sovyetler Birliği'ne karşı savaşı zafere ulaştırmasını yeğliyordu.

Bu siyasetin içe yansımasına gelince, Çar ve hükümet ertelenmez iki amacın gerçekleştirilmesini öngörüyorlardı: Birincisi, faşist olmayan sağ burjuva muhalefet de dahil, bütün gerici ve sağcı politik güçleri sarayın öncülüğünde toplamak, kendi iktidarlarının sosyal dayanağını genişletmek ve güçlendirmek. İkincisi ve en önemlisi, olağanüstü ve geniş tedbirlerle, yeni yığınsal aramataramalar, yargılamalar, terör, kurşuna dizmek gibi yöntemlerle antifaşist mücadele yangınını söndürmek. Çünkü ancak "huzur içindeki bir devlet", ancak devrimci ve antifaşist hareketi ortadan kaldırmış bir devlet, mevcut, sosyal-politik düzeni yıkımdan kurtarmak yeteneği olduğunu göstererek Batılı devletleri görüşmeye ve taviz vermeye razı edebilirdi.

Rejimin beslediği niyetleri gösteren ilk belirti, 1943 Ocağının sonlarında Polis Müdürlüğü'nün, partizan birliklerinin, savaş gruplarının ve direniş hareketinin tüm silahlı güçlerinin ilkbahar gelene değin tümüyle ortadan kaldırılmasına ilişkin gizli genelgesiydi. Genelgede "enerjik önlemler" alınması buyuruluyordu. İkinci bir sinyal, şubat ayı ortalarında görüldü. Yönetici klik, antifaşist ve demokratik eylemde bulunan ya da eğilimli olan tüm kişileri toplayacağı "kara bölükler" (var olan toplama kamplarının yanı sıra) kurma kararı aldı. Üçüncü belirti, yine şubat ayında görüldü. Sofya'da, yüksek hükümet görevlileri, polis müdürleri ve istihbarat şubesi subaylarıyla bir toplantı yapıldı ve bu

toplantıda "yıkıcı devlet düşmanı güçlerin" başkaldırmalarına karşı mücadele için uyumlu önlemler incelendi... Kısa bir zaman sonra, parti istihbaratı, hükümetin hazırladığı, devlet düzeninin sağlamlaştırılmasına ilişkin "genel plan"ın, ordu yönetimine, antifaşist güçlere karşı geniş bir karşı saldırıya geçmenin tüm yönetimini de verdiğini bildirdi. Belirtmeliyim ki, bu haber bizi oldukça endişelendirmişti. Çünkü, bu demekti ki, monarkoaşist iktidar her şeyi göze almıştı ve genişleyen antifaşist savaşa karşı orduyu da harekete geçirmek kararındaydı.

Faşist propagandanın tonu da gittikçe sertleşiyordu. Bize karşı kin kusuyordu.

Gizli kararlar, propagandayla sürdürülen hazırlık döneminden sonra, çok geçmeden yürürlüğe geçirildi. Hükümet, daha şubat-mart arasında ücretli faşist cellatlardan, polislerden ve rejime bağlılıklarıyla ün yapmış sivillerden oluşturduğu özel kontrgerilla çetelerinin sayısını hızla artırmaya başladı. Bu kontrgerilla çetelerinin görevi, arama-tarama, köyleri, mahalleleri baskı altına alma, pusu kurma yoluyla, rastladıkları partizanları, onların yataklarını, yardımcılarını, kuryeleri öldürmek suretiyle partizan hareketlerine karşı cephe açmaktı. Devlet aygıtını bütün "açık ve potansiyel" düşmanlardan "tamamen temizlemek" kararı yürürlüğe konmuştu. Yine şubat ayında, bütün ülkede "şüpheli" kişilerin "koruma tedbiri" olarak yığınsal biçimde tutuklanmaları başlamış, bunlar toplama kamplarına, kara bölüklere gönderilmiş ya da ülkenin uzak yerlerine sürgün edilmişti. Bütün devlet ve belediye görevlilerine, "yıkıcı güçlere" karşı savaşta pasif davranma durumunda işlerinden atılacakları uyarısı yapılmıştı. Ayrıca böylesi tutumları görülen görevliler mahkemeye de verilecek ya da sürgün edileceklerdi. Bunun yanı sıra, polis "her kim ki, gizli militanın ya da militan grubunun yakalanmasına yardım eder ya da kendisi yakalayıp polise teslim ederse, olayın türüne göre, 50 bin ile 100 bin Leva arasında parayla ödüllendirilecektir ve bu kişilerin adları gizli tutulacaktır" diye her yana haber gönderiyor ve muhbirliği teşvik ediyordu.

İktidarın aktif olarak harekete geçmesi yalnızca bunlarla sınırlı kalmıyordu. İçişleri Bakanlığı'nın bütçesi çok artırılmıştı.

Gerek gizli polis, gerekse üniformalı polis kadrosu yeni yeni yüzlerce görevli atanışıyla durmadan şişiriliyordu. Köylerde ve kentlerde yeni yeni polis karakolları açılıyordu. "Tehlike olan" köylere ise özel polis birlikleri yerleştiriliyordu. Bütün köylerde polis gece gündüz devriye geziyordu. Geceleri pusular kurulması için plan hazırlanmıştı ve "çarlık içindeki şüpheli kişilerin" sürekli olarak gözetlenmesi buyruğu verilmişti.

Nisan ortalarında hükümet yoğun bir karşı saldırıya geçti. Plovdiv'e yakın olmak üzere Rodoplar'a ve özellikle Sredna Gora bölgesine saldırılar çok şiddetliydi. Rodop bölgesinin çember içine alınıp taranmasını, Plovdiv, Pazarcık, Asenovgrad, Peştera garnizonlarından askeri birlikler ve polis birlikleri gerçekleştirdi.

Örneğin yalnızca Sredna Gora bölgesinin çember içine alınıp arama-tarama yapılmasına ve "temizlenmesine" 20 bin kişi katıldı. Bunlar, polis birlikleri ve askeri birliklerdi. Tümenler, alaylar, motorize bölükler, uçaklar, öncü kollar katılmıştı...

Ne var ki, bütün çabalara rağmen savaşa binlerce silahlı asker ve polis sürülmesine, seferber edilmiş faşizan sivillerin harıl harıl hükümete yardım etmesine, lümpenleşmiş öğelerden yararlanılmasına, ücretli kontrgerilla çetelerinin de harekâta katılmasına rağmen, çember içene alınan bölgedeki partizan hareketi ortadan kaldırılamadı; hükümetin yaygın propagandasına rağmen önlenemedi. Tersine, bölgede dağıtılan, vurulan bütün partizan grupları, kısa bir süre içinde yeniden toparlandı, örgütlendi, güçlerini ve sayılarını tamamladı ve birçok yerde de yeni yeni gruplar türedi.

Mayıs ayı sonlarında asker-polis operasyonları durduruldu ve partizanlara karşı mücadeleyi yalnızca polis üstlendi.

Kuşkusuz bu geçiciydi. Çünkü, 1943 sonlarında ve 1944 başlarında hükümet, yeniden ve üstelik bu kez çok daha yoğun biçimde ve çok daha gaddarcasına, orduyu antifaşist güçlerin üzerine gönderecekti. Ancak, şimdi bu operasyonlarla elde ettiği çok küçük sonuçlar karşısında şaşırmıştı ve ordunun prestijini korumaktan ziyade, onun "yurtseverlik ahlakını" kurtarmak çabasına girmişti. Çünkü, daha sonraları parti istihbaratının bize bildirdiğine göre, askeri birliklerin operasyonlarının birçoğu beklenilen sonucu vermemiş, yararlı olmamış ve birçok yerde Vatan

Cephesi asker komitelerinin ve çekirdeklerinin sabotajları dolayısıyla tam tersi sonuçlar vermiş. Vatan Cephesi çekirdeklerinin bu eylemleri dolayısıyla operasyonlar sonunda tutuklanan, haklarında soruşturma ve dava açılan ve cezalandırılan birçok er ve astsubay olmuş.

Öyle ki, düşmanın 1943 ilkbaharında giriştiği karşı saldırı istenilen amaca ulaşamadı.

Bu dönemin antifaşist destanının sayfalarında, emekçi Bulgar halkının ve onun Komünist Partisi'nin haklı olarak onur duyduğu bir olaya daha değinilmektedir. İktidarın, Bulgaristan'daki Yahudi sorununu "radikal olarak çözüme kavuşturmak" için gösterdiği çabalara karşı sürdürülen kararlı direnişten söz etmek istiyorum. Bu "radikal" deyiminin ardında, hükümetin gizlenen canice niyetleri yatıyordu. Bulgar Yahudilerinin kırımı planları vardı.

Gerçekte ülkemizde Yahudi sorunu birkaç yıl önce ortaya çıkmıştı ve ülkemizin Hitler Almanya'sına olan askeri-siyasi bağımlılığının gittikçe artmasına paralel olarak gelişmişti. 1940 yılının Eylül'ünde hükümet, Ulusal Koruma Yasa Tasarısı'nı hazırlamıştı. Bu yasayla, Bulgaristan Yahudileri ülke yasalarının dışında sayılıyordu.

Bu utanç verici yasa tasarısı, Bulgar halkının kendiliğinden gelme keskin, sert bir direnişiyle karşılaştı. Bütün sağlıklı güçler tasarıya karşı çıktı. Parti ise tasarının yasallaşması için geniş bir protesto kampanyası örgütledi. Bu yasa tasarısı, halkın içine yerleşmiş derin enternasyonalist geleneklerine saygısızlık demekti. Çünkü, Bulgar halkı daha Uyanış Döneminin uyandırıcıları tarafından ve Levski, Botev başta olmak üzere Ulusal Kurtuluşçu devrimciler tarafından enternasyonalist ruhta eğitilmişti ve bu enternasyonalizm Marksizmin ve komünist ideallerin etkisiyle daha da gelişmişti.

Yahudiler, beş yüz yıla yakın bir zamandan beri (1492 yılında İspanya'dan kovulmalarından sonra) Bulgar topraklarında yaşıyorlardı. Çoğunluğuyla emekçi insanlardı ve halkımızla barış içinde yaşıyorlardı. Üstelik Bulgaristan'daki Yahudilerin birçoğu Ulusal Kurtuluşçulara sempati duymuş ya da aktif olarak yardım

etmişlerdi. Daha sonraları, Bulgar devrimcilerine de yardım ediyorlardı. Bulgaristan'ı kendi yurtları kabul ediyor ve doğal olarak birleşik, tek Bulgar ulusunun dokusunda kaynaşıyorlardı. Yerli halk, Bulgar halkı da onları bu duygularla kabul ediyordu. İşte şimdi, birdenbire, ırkçı nasyonal Sosyalizmin etkisiyle ve Hitlerci karargâhın doğrudan doğruya dikte etmesiyle bu 30 bin Yahudi kökenli Bulgar yurttaşı yasadışı ilan ediliyordu.

Daha sonraki yıllarda bu ırkçı yasa bir dizi değişikliğe uğradı ve eklemeler yapıldı. Bunun sonucu olarak , Yahudi ahalisi tamamen haksız hukuksuz bırakıldı, mal varlıkları ellerinden alındı, evlerine ve insanların göğüslerine altı köşeli yıldızlar asıldı. Artık sıra o korkunç ölüm kamplarına, ismi söylenir söylenmez saçları diken diken eden kamplara gönderilip toptan yok edilmeye gelmişti.

Ve işte rejimin ertelediği adım 1943 Şubat'ında atılmış oluyordu. Berlin'de yapılan gizli Nazi toplantısında, bütün işgal altındaki ülkelerde ve bu arada Bulgaristan'da bulunan toplam 11 milyon Yahudi'nin ölüm kamplarına gönderilmesi ve yok edilmesi kararlaştırılmıştı. 1943 Şubat'ında, Bulgaristan'daki Yahudi sorunları komiseri Hitlercilerin özel temsilcisiyle 20 bin Bulgar Yahudisi'nin aynı yıl mayıs ayına kadar Almanya'nın doğu bölgelerine "sürülmesini" öngören gizli bir anlaşma imzaladı.

Bu planın aşama aşama yerine getirilmesi gerekiyordu. Ne var ki, hükümet planı uygulamaya hazırlanırken, yurttaşlar tasarlanan cinayetten haberdar oldular. Önce, komünistlerin girişimiyle Küstendil emekçileri protestoya başladı. Küstendil ve öteki bölgelerden Sofya'ya protesto mektupları, bildirileri, telgrafları yağmaya başladı. Halk, bu utanç verici planı protesto ediyor ve Yahudi sürgününün derhal durdurulmasını istiyordu. Küstendil'liler Sofya'ya bir heyet gönderdiler. Bu heyet, Millet Meclisi Başkan Yardımcısı D. Peşev'e (kendi bölgelerinden seçilmişti) başvurarak sürgünün durdurulmasını istedi. Ülkenin başka yerlerinden de böylesi heyetler geliyor, en yüksek devlet ve toplum kuruluşlarına ve bu arada saraya da başvurarak şiddetli protestolarını belirtiyorlardı.

Sonuç ne oldu?

İktidardaki klik, halkın genel hoşnutsuzluğu karşısında ger-

çekten korkuya düştü ve Yahudilerin sürgün edilmesini durdurdu. Ancak Merkez Komitesi, hükümetin ve Çar'ın kendisinin de, her ne pahasına olursa olsun Hitlercilere karşı üstlendikleri yükümlülüğü yerine getirmek istediklerini öğrendi.

Parti MK'sı, Mart ayında Yahudilerin sürgün edilmesine karşı gizli bir bildiri yayınladı. Bildiride şöyle deniliyordu:

"... Her yerde halkımız, kendiliğinden ayağa kalkmış ve Çar Boris'in ortaçağ Vandalizmine sert bir tepki göstermiştir...

Suçsuz Yahudi ahalisinden elinizi çekin!

Yaşasın özgürlük!"

Parti yönetimince yapılan çağrının tamamen yerinde olduğu anlaşıldı. Mayıs ayının ikinci yarısında Bakanlar Kurulu yirmi beş bin Yahudi'nin Sofya'dan ülkenin uzak bölgelerine "sürülmesi" kararını aldı. Özel polis birlikleri hemen harekete geçirildi. Ancak, biz bu "sürgünün" bir manevra olduğunu, bunun ardından dışa sürgünün geleceğini anlamıştık. Yahudilerin ülke içine sürülmesinden sonra ülke dışına sürülmesinin halktan gizli olarak, halkın göremeyeceği biçimde yapılması kararlaştırılmıştı. (Zaferden sonra bunu düşmanın arşivinde bulunan belgelerden de anladık.)

Bu alçakça planı suya düşürmek için her şeyi yapmamız gerekiyordu.

Merkez Komitesi ve Sofya Parti İl Komitesi, neredeyse aralıksız olarak toplantı halindeydi. Metodi Şatarov ve komitenin öteki üyeleri, hazırlanan soykırıma karşı direniş için geniş bir plan önerdiler ve Merkez Komitesi Politbürosu bu planı kabul etti.

O hafta, Sofya'da hava son derece gergindi. Mahallelerde, fabrikalarda ve atölyelerde, mücadeleci Üçüncü Semt'in cadde ve alanlarında mitingler ve toplantılar yapılmaya başlandı. Bu mitinglerde Partili konuşmacılar genel protestoyu dile getiriyor, Yahudileri ve tüm yurttaşları kararlı biçimde direnişe çağırıyorlardı. Üçüncü Semt'teki ve bütün başkentteki evlere, bütün sanayi kuruluşlarına, devlet dairelerine protesto bildirileri, duyurular atıldı. Kimi milletvekillerinin de dahil olduğu birçok heyet, emekçilerden kurulu heyetler, Millet Meclisi'ni ve Bakanlar Kurulu'nu sardılar, "sürgünün" derhal durdurulmasını istediler.

Protesto kampanyası, Vatan Cephesi davasına katılmış ya da henüz daha kenarda bulunan tüm ilerici çevreleri kapsadı.

Kampanyanın en yüksek noktası 24 Mayıs'tı. O gün sabah erken saatlerde, Üçüncü Semt'ten binlerce emekçi, Yahudiler ve Bulgarlar, komünistler, Remsistler, Partisiz antifaşistler, işçiler, memurlar, üniversite öğrencileri, esnaf, ev kadınları, küçük tüccarlar, aydınlar, Parti'nin çağrısı üzerine "Osogovo" Sokağı'nda (Üçbunar semtinde) bulunan sinagogun önüne akıp toplanmaya başladılar. On binin üzerinde gösterici orada önce hahamı dinledi, sonra da Parti semt komitesi temsilcisinin coşkulu konuşmasını. Ondan sonra da, göstericiler, örgütlü olarak sarayın önünde gösteri yapmak için kentin merkezine doğru yürüyüşe geçti. Ancak yürüyüş kolu "Vızrajdane" Alanı'na eriştiğinde silahsız yurttaşların üzerine tepeden tırnağa silahlı polis birlikleri gönderildi. Yüzlerce insan dayaktan dolayı sakatlandı, 400'ün üzerinde gösterici tutuklandı, bunlardan 120'si daha sonra Samovit yakınındaki toplama kampına gönderildi...

Protesto kampanyası Yahudilerin Sofya'dan sürülmesine engel olamadı. Ancak asıl amacımıza ulaşmıştık. Bulgar Yahudilerinin Hitler'in ölüm kamplarına gönderilmesini önlemiştik. İlerici Bulgar kamuoyunun ve başta Komünist Partisi olmak üzere Bulgar halkının uzlaşmaz direnişi sonucunda, Bulgar Yahudilerinin kurtarılmış olması, daha sonraları Georgi Dimitrov'un Parti'nin Beşinci Kongresi'ndeki sözlerine temel olacaktı: "Bulgaristan, Avrupa'da faşist kölelik altında olmasına rağmen, Yahudilerin hayatlarının Hitlerci cellatların vahşi pençelerinden kurtarıldığı tek ülke olmuştur. Kuşkusuz, bunda öncelikle komünist hareketin kararlı biçimde protesto seslerini yükselten bütün ilerici güçlerin payı vardır..."

VATAN CEPHESİ'NİN İLK YEREL KOMİTELERİNDEN ULUSAL KOMİTESİNE DOĞRU

Vatan Cephesi'nin örgütsel olarak kurulmasına, zaman geçirmeden başlamıştık. "Liderleri" muhtemel tereddütlerinin kuruluş sürecini yavaşlatmaması gerektiğine ve eğer ilk önce Vatan

Cephesi genel ulusal yönetimini kurmayı başaramazsak, örgütsel yapıyı aşağıdan yukarıya doğru kurmamıza engel olmadığına karar verdik. Ayrıca, halkın Vatan Cephesi bayrağı altına koşmasının, siyasi liderlerin tereddütlerini giderek zayıflatacağı, onları ortak davaya gelmek zorunda bırakacağını ve eğer kendi kendilerini halk yığınlarından dışlamak ve tarihi sürecin dışında kalmak istemiyorlarsa bunu yapmak zorunda olacaklarını düşündük. Aldanmamıştık.

1942 yazı sonunda ve sonbahar başlarında ülkenin birçok merkezinde gizli olarak Vatan Cephesi komiteleri kurulmuştu. İlk komiteler Plovdiv ve Asenovgrad, Vratsa, Loveç ve Gabrovo, Dobriç (Tolbuhin), Gorna Oryahovitsa ve Elena, Küstendil yörelerinde ortaya çıkmıştı.

Orduya özel bir önem verildi. 22 Haziran 1941'den hemen sonra gizli antifaşist çekirdekler ve örgütler oluşturduğumuz bütün kışlalarda ve askeri birliklerde (silah fabrikaları ve depolarında, havaalanları ve limanlarda, bütün bölük, tabur, alay ve tümenlerde) şimdi, gizli Vatan Cephesi komitelerini kurmakla başladık. Bu komitelere erlerden başka Vatan Cephesi programını kabul eden demokratik görüşlü subay ve astsubaylar da giriyordu.

Mahallelerde, semtlerde, kentlerde, illerde de yerel Vatan Cephesi komitelerinin oluşturulmasına geçildi.

Bu çalışmalarda Sofya başı çekiyordu.

Dragalevtsi'de yaptığımız konferanstan hemen sonra, Partinin Sofya İl Komitesi, geleceğin Vatan Cephesi İl Komitesi'nin çekirdeğini oluşturdu. Başkan olarak Dr. Lüben Gerasimov'u belirledik. Burjuva muhalefet partilerinin yerel yöneticileriyle hemen buluşulup görüşmelere başlandı.

Daha ağustos sonlarında Sofya'da ilk Vatan Cephesi bölge komiteleri doğmaya başladı. Vatan Cephesi'nin bayrağı önce Parti'nin ikinci ve üçüncü (Üçbunar) bölgelerinde dalgalanmaya başladı (Üçüncü bölgede Parti sekreteri genç ancak yetenekli bir Parti yöneticisi olan Todor Jivkov'du). Onlar Çiftçi Birliği'nden ("Pladne" kanadından), Sosyal Demokrat Partisi'nden, bağımsızlardan birçok kişiyi ortak davaya çekebilmişlerdi.

Vatan Cephesi Sofya İl Komitesi'nin başarıyla kurulmuş olması, başkentin tüm bölgelerinde, semtlerinde, mahallelerinde, benzer biçimde büyük fabrika ve atölyelerde, işletmelerde, devlet dairelerinde, okullarda, askeri birliklerde, kışlalarda da Vatan Cephesi komitelerinin peş peşe kurulmasını hızlandırdı. Yerel Vatan Cephesi komitelerinin teksir makineleriyle bastıkları gazeteler başta olmak üzere gizli basılıp dağıtılan öteki yayınlar, gizli bildiri ve duyurular da bu yönde önemli rol oynadı.

Böylece 1943 yılı Ağustos'unun ikinci yarısında Vatan Cephesi Ulusal Komitesi doğmuş oldu. Doğum sancıları hemen hemen bir yıl sürmüştü. Ancak ısrarlı çalışmalarımız sayesinde doğum başarılı olmuştu. Vatan Cephesi Ulusal Komitesi'ne, Bulgar İşçi Partisi temsilcisi olarak Dr. Kiril Dramaliev, BHÇB "Pladne" kanadı temsilcisi olarak Nikola Petkov, "Zveno" siyasi çevresinin temsilcisi olarak Kimon Georgiev, Sosyal Demokrat Parti sol kanadının temsilcisi olarak Grigor Çeşmeciev, bağımsız demokratlardan Dimo Kazasov, yığın örgütlerinin temsilcisi olarak Petır Mınzelev katıldılar. Ulusal Komite'de asıl rol oynayan temel siyasi gücün, antifaşist mücadeleyi yöneten partinin temsilcisi Dr. Dramaliev olacaktı.

Vatan Cephesi Ulusal Komitesi'nin kuruluşunun dış siyaset bakımından da önemi büyüktü. Çünkü, dosta düşmana, Bulgaristan'da yığınsal ve merkezi yönetimi bulunan antifaşist hareketin temelinin kurulduğunu, önemli ölçüde siyasi güçlerin BİP'e yaklaşarak Vatan Cephesi programı etrafında birleştiklerini gösteriyordu.

Bununla ilgili olarak, biz, Ulusal Komite'nin oluşturulmasını kutlayan Moskova ve Londra radyolarının yayınlarını sevinçle ve hoşnutlukla karşıladık.

ÇAR III. BORİS'İN ÖLÜMÜ 1 NO'LU GENELGE, ANTİFAŞİST SAVAŞTA YENİ AŞAMA

27 Ağustos 1943 tarihinde resmi basın, kısa bir hükümet duyurusuyla beklenmedik bir haber yayınladı: "Haşmetli Çar haz-

retleri üç günden bu yana ağır hastadır. En iyi uzmanlar tedavisiyle uğraşmaktadır." Üçüncü gün, bütün kiliselerin çanları matem sesleriyle ölüm haberini yayıyorlardı.

Öyle ki, böylesine önemli olaylarla yüklü, endişeli yaz mevsiminin sonlarına doğru sanki gök yarılmış, gökten gelen kocaman bir kaya birdenbire yöneticilerin üstüne düşmüştü. Bizim de beklemediğimiz bu ölüm monarkofaşist kliği şaşkına çevirdi. Gerçekten de burjuva monarkofaşist rejimin varlığı için o denli kritik olan bir anda, gerçek iktidarın gemlerini elinde tutan ve 25 yıl Bulgaristan'ın kaderini yönlendiren kişi artık yaşamıyordu.

Parti Radyosu, Çar Boris'in ölümünden sonra ortaya çıkan durumda, Bulgaristan'ın geleceği için beliren tehlikeyi zamanında belirterek uyarıda bulundu. Daha 29 Ağustos'ta radyodan Georgi Dimitrov'un şu sözleri yayıldı:

> "Çar Boris'in ölümünden sonra, bu ölümün nedenleri ne olursa olsun meydana gelen durum, halkımızın, yurdun kaderini kendi ellerine almasını ve satılmış, hain Hitlerci ajanların Boris'in oğlunu Çar ilan ederek, Bulgaristan'ı uçuruma doğru götüren Hitlerci yıkım politikasını sürdürmelerine izin vermemesini zorunlu kılıyor..." Parti'nin önderi daha sonra şöyle diyordu:
>
> "Bu kritik anda, halkımızın ve ordumuzun en yüksek görevi, hain Filov hükümetini kovmak ve ülkeye gerçekten bir ulusal Bulgar hükümeti, halkın demokratik hak ve özgürlüklerini yeniden sağlamaya ve Hitlerci Almanya ile bağları koparmaya yetkili bir hükümeti işbaşına getirmektir."

Çar Boris'in ansızın ölümü, ülkeye, Hitlerci Almanya ile olan yıkıcı ittifakı koparmak için elverişli olanak yaratıyordu. Böyle bir değişikliği kolaylaştıracak etkenler de vardı. Bunlar, bir yandan ülke içinde antifaşist mücadelenin çok genişlemiş olması, öte yandan da uluslararası askeri ve siyasi durumdaki hızlı değişikliklerdi. Hitlercilerin Kursk kuşağında uğradıkları yeni ve daha büyük yenilgiden Doğu ve Batı cephelerindeki genel geri çekilmeden, İtalya'nın birdenbire Mihver'den düşmesinden sonra, Hitlerci faşist kampta önü alınmaz bir çöküş başlamıştı. Romanya, Macaristan ve Hırvatistan'daki yönetici rejimlerin, yenilgisi kaçı-

nılmaz olan Almanya ile ittifaklarını koparma girişimlerinde bulundukları kimse için bir sır değildi.

Anayasaya göre Simeon'un (Çar Boris'in oğlu) erginliğine dek, ülkenin Büyük Millet Meclisi'nce seçilecek bir naip ya da naipler kurulu tarafından yönetilmesi gerekiyordu. Ayrıca naipler kuruluna, Çarlık ailesinden kimse seçilemezdi.

Bu kesin anayasal hükümlere rağmen, satılmış yöneticiler, açıktan açığa üstelik kışkırtıcı biçimde Hitler'in müdahalesine güvenerek bunalımı kendi yararlarına çözmeyi dayattılar. Başardılar da. Nasıl başarmasınlar ki? Hitler, Feldmareşal Keitel ve "Büyük Amiral" Raeder başkanlığında en yüksek dereceden bir heyeti Sofya'ya gönderdikten sonra nasıl başarmasınlar ki? Formel olarak, Çar'ın cenaze törenine katılmak için geldiği duyurulan bu yüksek heyet, gerçekten de ne hanedan üyelerine taziye bildirmek için, ne de yalnızca "Führer'in özel çelengini" Çar'ın tabutuna koymak için Sofya'da bulunuyordu. Herkes için açıktı ki, ünlü Alman askeri şeflerinin ve Hitler'in yakınlarının katıldığı heyet, Bulgaristan'daki siyasi devlet bunalımını faşizm yararına, Hitlerciler yararına çözüme kavuşturmanın garantisiydi ve bu görevle gelmişti.

Eylül ayının başında, Hitlerci heyetin törenle gönderilmesinden sonra, Millet Meclisi'nin olağan XXV. toplantısı hiçbir tartışma ve görüşme açılmadan naipler kurulunu seçti. Şunlar giriyordu: Başbakan Bogdan Filov, Savaş Bakanı Nikola Mihov, ölen Çar'ın kardeşi Prens Kiril. Birkaç gün sonra yasal yoldan seçilmiş olmayan bu kurul, o zamana kadar Maliye Bakanı olan Dobri Bojilov'u hükümeti kurmakla görevlendirdi. Bütün anayasa ilkelerinin kabaca çiğnenmesi, yasal olmayan biçimde naipler kurulu üçlüsünün seçilmesi, azılı Almancı bir başbakan atanması ve son olarak yeni kabinenin ilan edilen faşist programı, bütün bunlar, ülkenin içinde bulunduğu siyasi bunalımı çok daha artırıcı bir ortam oluşturuyordu.

Bulgar İşçi Partisi Merkez Komitesi bunalımdan çıkış için gerekli sağduyuya uygun ve demokratik bir yolun bulunmasına bütün gücüyle çaba göstererek yardım etti. Ancak, ne yazık ki başarılı olamadı...

Çar naipliğinin seçilmesinden önce parlamentoda bütün faşist olmayan burjuva muhalefeti adına bir bildiri sunan Nikola Muşanov şöyle diyordu: Bugünkü son derece önemli anda ortak devlet çıkarları adına bütün "Bulgarların tam birliği zorunludur..." Muşanov sonunda da şöyle diyordu: "Halkın birliği, bütün toplumsal güçlerin birliği ve Bulgar ordusu, kargaşa ve anarşi isteyen herkese öldürücü darbeyi indirecektir."

5 Eylül'de BİP Merkez Komitesi Bulgar halkına Manifesto yayınladı. Bu Manifesto'da şöyle deniyordu:

> "... Siyasi devlet bunalımından böylesi bir faşist yolla çıkışa çalışmak, özellikle bugünkü uluslararası durum ve yakın perspektif de göz önüne alınırsa... ülkeyi, Hitler yararına savaşa sokmak, topraklarımızı bir savaş arenasına dönüştürmek, yabancı orduların girmesine zemin hazırlamak, tam bir yenilgiye sürüklemek, uçuruma itmek... demektir."

Manifesto'nun sonunda, emekçiler Vatan Cephesi bayrağı altında toplanmaya ve bunalımdan demokratik ve antifaşist bir yolla çıkmak için çaba göstermeye çağrılıyordu. Emekçiler ayrıca, Hitlerci istilacıların ülkeden kovulması, satılmış monarkofaşist rejimin yarınki özgür ve demokratik Bulgaristan adına alaşağı edilmesi için savaşa çağrılıyordu.

Dobri Bojilov hükümeti aceleyle "yeni" siyasi platformunu ilan etti. Gerçekte yeni olan hiçbir şey yoktu. "Yüce Alman Reich'ıyla olan ittifaka kimseye ödün vermeden bağlı kalmak..." deniyordu. İç siyasete gelince, yeni yöneticiler, ülkede tam bir "huzur yaratmak için" kurnazca bir sosyal ve siyasi demagoji eşliğinde yoğun askeri baskıya, polis terörüne hazırlanmaya başladılar.

Bütün bu olaylar ekim ayı başlarında Politbüro'nun ünlü 1 No'lu Merkez Komitesi genelgesini hazırlayıp dağıtmasına yol açtı. 1 No'lu genelge kısa, açık ve savaş buyrukları gibi kesindi. Genelgenin özü, Merkez Komitesi'nin bütün üyelere ve Parti sempatizanlarına yüklediği dört savaş görevinde, dört siyasi görevde belirtiliyordu:

"1. Hükümetin rolünü, ülkeyi tehdit eden felaketi, hiçbir hayale kapılmamak gerektiğini halk yığınlarına en geniş biçimde

açıklamak ve bu hükümetin vakit geçirilmeden düşürülmesi ve Vatan Cephesi hükümetinin kurulması için savaşa hız vermek.

2. Hitler'in hazırladığı hükümet darbesi planını, baskı, işgal ve sonunda ülkeyi savaşa sokmak niyetini halk yığınları ve ordu önünde açıklamak, göstermek. Almanların derhal ülkeden kovulması ve onların planlarının uygulanmasını önlemek için savaşa hız vermek.

3. Bütün güçlerimizi, Parti güçlerini, RMS güçlerini, sendika, asker, partizan, birlikleri ve çetelerden oluşan güçleri hızla seferber etmek, silahlandırmak ve aktifleştirmek.

4. Tüm sağlıklı halk güçlerini, işçileri, köylüleri, orduyu, aydınları, gençleri ve kadınları Vatan Cephesi bayrağı altında derhal seferber etmek."

Bir numaralı genelge savaşa yeni bir ivme kazandırdı, demokratik güçlerin Vatan Cephesi platformu etrafında toplanmalarına ve birleşmelerine yardım etti, zafer getirecek olan geleceğin silahlı antifaşist halk ayaklanmasının hazırlığını hızlandırdı.

Politbüro, 1 No'lu genelgeyi kabul ettikten sonra örgütsel nitelikteki sorunlarla da uğraştı. Bu sorunlar, Politbüro'ya iki üyenin, Hristo Mihaylov ve Dobri Terpeşev'in katılmasından sonra görev bölümü yapmakla ilgiliydi. Hristo Mihaylov, daha ağustos ayında, Emil Markov'un öldürülmesinden sonra NOVA Genel Karargâhı'nın, başına getirilmişti. İleride de burada kalmasını kararlaştırdık. Dobri Terpeşev'i de, Hristo Mihaylov'la birlikte çalışmak üzere, Politbüro'nun Genel Karargâh temsilcisi ve Karargâh siyasi komiseri olarak görevlendirdik. İkisi de birbirini çok iyi tanıyorlardı, uzun yıllar boyunca hapishanede birlikte yatmışlardı, sol sekterlere karşı birlikte mücadele vermişlerdi ve birbirlerine tam olarak güveniyorlardı, hem parti yönünden hem de insanlık yönünden güveniyorlardı.

Parti il komitelerinden ve VOZ karargâhlarından gelen haberler, bütün ülkeyi enine boyuna kaplayan devrim ateşinin iyimser manzarasını çiziyordu. Doğu Cephesi'nden ve öteki cephelerden Hitlercilerin yeni yeni bozgunlara uğradıklarını gösteren haberler ise ülkedeki savaş ruhunu yükseltiyordu.

1943 sonbaharında naipler ve Bojilov hükümeti "silahlı sava-

şın ortadan kaldırılması için önlemler planı"nı kabul etti. Savaş Bakanı, İçişleri Bakanı ve Adalet Bakanı'ndan kurulu bir üçlüye bütün devlet, yönetim, ordu ve polis aygıtının çalışmalarına koordinasyon sağlamak görevi verildi. Binlerce asker ve polisten oluşturulan birlikler, ülkenin değişik bölgelerinde halk kurtuluş ordusuna karşı ortak operasyonlar düzenlediler. Partizan eylemlerinin yoğun olduğu Sofya, Trın, Pleven, Vratsa, Gorna Cumaya (Blagoevgrad), Vidin, Burgas, Plovdiv vb. bölgelerinde özel asker-polis karma birlikleri kuruldu. Bu birlikler en modern silahlarla donatıldı, top ve uçak da verildi, üstelik zırhlı birliklerle de takviye edildi. Bütün bu dişine tırnağına dek silahlanmış asker ve polis birlikleri, örgütlü düzenli güç, bütün şiddetiyle direniş güçlerine karşı harekete geçirildi...

Kuşkusuz iktidarın her yerde savaşan halka karşı en acımasız baskı yöntemlerine paralel olarak başlattığı bu kanlı saldırı, antifaşist direnişin genişlediğini gösteriyordu. Vurulan savaşçıların yerini yenileri alıyor, Vatan Cephesi'nin kurtuluşçu bayrağını baskı altındaki topraklarda daha cesur biçimde dalgalandıran yeni partizan birlikleri meydana geliyordu.

MAKEDONYA SORUNU

Burada o dönemde MK'nın ve Vatan Cephesi Ulusal Komitesi'nin uzun süre dikkatini çeken bir konuyu açıklamak istiyorum: Makedonya'nın geleceği sorunu. Bu konu ve benzer biçimde antifaşist savaşın sorunları da (bu savaşın yöntemleri, biçimleri ve araçları) geleceğin özgür Vatan Cephesi Bulgaristan'ının devlet yapısı ve sosyal-politik özü sorunu da, kuruluşundan zafer gününe dek Ulusal Komite'nin gündeminden hemen hemen hiç eksik olmadı.

Daha baştan belirteyim ki, BİP MK Makedonya sorununun incelenmesini ertelemek için çok çaba harcamıştı. Bu sorun, Vatan Cephesi'nin en yakın amacı olan monarkofaşist rejimin yıkılması ve Hitlercilerin ülkeden kovulması amacıyla doğrudan ilişkili değildi. Biz böyle düşünüyorduk.

Ne ki, Vatan Cephesi içindeki ortaklarımız, hemen şimdi, hiçbir erteleme olmadan, Makedonya'nın gelecekteki kaderi konu-

sunda görüşümüzün belirlenmesini istiyorlardı ve bu isteklerini neredeyse, Vatan Cephesi içinde kalıp kalmama koşulu olarak dayatıyorlardı.

Bu durumda, biz ödün vermek zorunda kaldık.

Parti yönetimi, bu sorunda ilkesel yönden herhangi bir ödün verme olanağına asla izin vermiyordu. Çünkü, sorunun yanlış olarak değerlendirilmesi, yarın, Vatan Cephesi Bulgaristanı'yla yeni Yugoslavya ve öteki Balkan ülkeleri arasındaki ilişkileri güçleştirebilirdi. Söz konusu sorun eskiden beri Balkanlar'daki burjuvamonarşist rejimleri karşı karşıya getiriyor, ayrılık yaratıyor ve Balkan halkları arasında trajik, kardeşin kardeşi vurduğu savaşlara neden oluyordu. İşte bundan dolayı, Makedonya'nın gelecekte, Balkanlar'da ayrılık tohumları saçan bir sorun olmaması için gereken her şeyi yapmaktaydık. Bu toprağın, Balkan halklarını demokratik gelişmelerin de birbirlerine bağlamasını, birleştirmesini ve kardeşleştirmesini istiyorduk. Hemen belirteyim ki, BİP MK'nın görüşü, bu sorunun gelecekteki çözümünün de, halklarının kendi kaderlerini özgürce kendilerinin, dışarıdan hiçbir baskı olmadan, kendi isteklerine göre belirlemeleri temeline dayandırılması yönündeydi.

BİP'in bu sorundaki görüşü, ulusal sorun konusundaki Leninist anlayıştan kaynaklanıyordu ve Bulgar Komünist Partisi'ne özgü, daha kuruluşundan bu yana kararlı biçimde sürdürdüğü devrimci enternasyonalizmle yoğrulmuştu. Bizim değişmez çıkış noktamız Lenin'in şu görüşüydü: "Yeter ki sermayenin köleliğine karşı mücadelede, proletarya diktatörlüğü için birlik olsun, yoksa ulusal sınırlar sorununda, devletler arasında federatif ya da başka bir bağ kurulması konusunda komünistler arasında görüş ayrılığı olmamalıdır."

Öyle ki, Makedonya sorunu, daha 1943 Eylülü'nde, Vatan Cephesi'ndeki müttefiklerimiz tarafından incelenme önerisiyle ortaya konuluyordu. Kimon Georgiev önerdi. Nikola D. Petkov da onu destekledi.

Kuşkusuz, o ana kadar Yugoslavya Komünist Partisi'nin nasıl bir görüş içinde olduğunu yeterince iyi biliyorduk. Bu görüş, öteki Balkan komünist partilerinin görüşünden de bizim görüşü-

müzden de ayrı değildi. Yani şöyleydi: Makedonya'nın kaderi sorunu, şimdi değil daha sonra, Balkanlar'daki ve Avrupa'daki bütün halkların ve partilerin önünde duran en önemli ve temel sorunun, Hitlerci istilacıların yenilmesi sorununun çözümünden sonra ele alınıp çözüme kavuşturulmalıdır.

Üç ay süren ısrarlı ve sabırlı tartışmaların ardından, kasım ayında en nihayet müttefiklerimizi resmi iktidarla paylaştıkları kimi kanılardan vazgeçirmeyi ve BİP'in tarihi motifleri belirtilmiş ilkesel görüşüne razı etmeyi başardık. Kasım ayı sonunda ise, Vatan Cephesi Ulusal Komitesi'nin (ve BİP MK'nın) Bulgar ve dünya kamuoyuna bu konuda duyurmak istediği bildiri de artık tamamen hazır durumdaydı.

Belirteyim: Bu bildirinin metni, 1943 Kasım'ında, Yugoslavya Antifaşist Halk Kurtuluş Meclisi'nin (YAHKM) ikinci toplantısından önce ve YKP'nin bu sorundaki görüş ve niyetinin ne olduğu tam olarak bilinmeden kabul edilmiş ve onaylanmıştır. Biz bu ikinci toplantıyı ancak 1944 ilkbaharında duyduk.

Bildiriyi zaman geçirmeden yayınlamaya karar verdik ve öyle de yaptık. Bildiri, Vatan Cephesi'nin bülteninde (birinci sayı) ve Parti organı "Rabotniçesko Delo" gazetesinin aralık ayındaki sayısında aynı zamanda çıktı.

Bildirinin metni aynen şöyle:

"VATAN CEPHESİ'NİN MAKEDONYA SORUNU KONUSUNDAKİ GÖRÜŞÜ

Makedonya, Balkan halkları arasında hep ayrılık tohumları saçmıştır. Makedonya için dereler dolusu kan akıtılmıştır. Türk devletine karşı çete hareketleri, İlinensko Ayaklanması ve Bulgar, Sırp, Yunan ve Arnavut çetelerinin birbirlerini yemeleri, Balkan savaşları (birinci ve ikinci Balkan savaşları), Balkan devletlerinin Birinci Dünya Savaşı'na ve şimdiki dünya savaşına katılmaları, bütün bunlar Makedonya'da nüfusun azalmasına neden oldu, özgürlük ve bağımsızlık getireceği yerde, bu topraklara acı ve kırım getirdi.

Her Bulgar, Makedonya önünde sevgi ve saygıyla baş eğer. Burası Bulgar uyanış hareketinin beşiğidir ve eski tarihi de, yeni

tarihi de aynı büyüklükteki havari Kiril ve Metodiy'in davasıyla, birçok kültür öncüsünün, kilise öncüsünün yaratıcılığıyla yüklüdür. Türk köleliği döneminde Bulgarlar ve Makedonyalılar* kurtuluş için ortak mücadeleler verdiler. Özgür Bulgar devletinin kuruluşundan sonra, hâlâ kölelik altında bulunan Makedonya'nın kaderi Bulgar halkını candan ilgilendirmiştir ve Bulgar halkı bu toprakların kurtuluşu için çok değerli kurbanlar vermiştir.

Makedonya'nın ve Edirne dolaylarının ahalisinin kurtuluş mücadeleleri destanlaşmış olarak kalacaktır. Ancak, bura ahalisinin gerek kendi başına yürüttüğü mücadeleler, gerekse kurtuluşu için yapılan savaşlar, Makedonya'nın ve Trakya'nın durumunu iyileştirmedi, yalnızca kötüleştirdi. Böyle oldu, çünkü küçük Balkan devletleri aralarındaki rekabet ve yöneticilerinin körlükleri dolayısıyla özgür ve bağımsız Makedonya'ya giden sağlam yoldan ayrıldılar.

Gerek Bulgaristan, gerekse öteki Balkan devletleri yaptıkları tarihi yanlışlıkların ve düşüncesiz davranışların hesabını çok pahalı ödemişlerdir ve ödüyorlar. Çünkü, bu yanlışlıklar kuşakların lanetlerine ve tarihin mahkûmiyetine uğramıştır.

Balkan halkları için bir Golgotha (İncil'e göre İsa'nın çarmıha gerildiği tepe-çev). olan bu duruma son verme imkânı var mıdır? Bu umut, halkların ekonomik, politik ve kültürel özgürlüklerini güvence altına alan Atlantik Bildirisi'nin temelinde yatan ilkelere dayanmaktadır. Atlantik Bildirisi Sovyetler Birliği tarafından da kabul edilmiştir ve Sovyetler Birliği'nin dünyanın ve özellikle Balkanlar'ın savaş sonrası haritasının düzenlenmesinde önemli bir rol oynamaması düşünülemez.

Balkan halkları için, Balkanlar arası sorunlarda anlaşmaya varılmasının ve sorunların barışçı çözümünün bir tek yolu vardır. Bu yolu bize Rakovski, Karavelov, Levski, Botev ve Sırp toplum adamlarından Svetozar Markoviçg. Garaşanin gibileri göstermiştir. Bu yol unutulmuştur.

Bulgaristan'ın Çarlık hükümeti, ülkeyi Mihver'e soktu, Alman ordularının Balkanlar'a inmesine izin verdi, yalnızca Makedonya'ya değil, Yugoslavya'nın ve Yunanistan'ın diğer bölgele-

* Buradaki "Makedonyalı" sözü bölgesel anlamda kullanılmıştır ve Makedonya bölgesindeki Bulgar halkını nitelemektedir. (Yazar)

rine de işgal güçleri* gönderdi. Bu hükümet, Makedonya'nın Bulgar devleti sınırları içine alınması zamanının geldiğini düşünüyordu. Hitler'in 'Kavgam' kitabında 'Milliyetçi Almanya'nın dünyaya egemen olması'nı salık verdiğini unuttu ve bu emperyalist dünya görüşüyle hareket ederek 1941 Martı'nda, bütün Makedonya'nın Selanik'le birlikte, Yugoslavya'nın bir parçası olduğunu anlaşma imzalayarak kabul etmede tereddüte düşmedi. Führer'in bu şeytanca anlaşmasını yalnız Simoviç'in hükümet darbesi önledi.

Her ne biçimde olursa olsun, yeni tarihi yanlışlıklara düşülmesini önlemek için ve Makedonya'da kesinlikle huzur sağlanması için VATAN CEPHESİ, 'MAKEDONYA, MAKEDONYALILARINDIR' ŞİARINI İLERİ SÜRÜYOR. Bu şiarla, Balkan devletleri arasındaki rekabete son verilecektir. Makedonya'nın düşmanlarının şimdiki parçalanmış durumu herhangi bir biçimde değiştirmelerine de, bütünüyle Balkan devletlerinden birisine katılıverilmesine de izin verilmemelidir.

BİRİCİK KURTARICI ÇÖZÜM, BÜTÜN, ÖZGÜR VE BAĞIMSIZ MAKEDONYA'DIR. ÇEKİŞME KONUSU OLMAKTAN YALNIZCA BÖYLECE KURTULACAK VE BALKAN HALKLARI ARASINDA SAĞLAM, BİRLEŞTİRİCİ BİR HALKAYA DÖNÜŞECEKTİR.

Sovyetler Birliği ve demokrasi güçleri, özgür ve bağımsız bir Makedonya'ya garantör olacaklardır. Bu büyük tarihi amaca ulaşmak için Balkan devletlerinin başına, her türlü emperyalist niyetlerden uzak ve Balkan halklarının bağımsızlık ve kendi kaderlerini kendilerinin belirlemesi ilkesini savunacak gerçekten halkçı hükümetlerin gelmesi gerekir.

Balkan ülkelerinin yurttaşlarının, bütün güçleriyle bir an önce faşist hükümetleri alaşağı edip, Balkanlar'da halkçı, demokratik iktidarlar kurmak için savaşmaları gerekir. Bulgar halkı, kendi Vatan Cephesi örgütü aracılığıyla, bütün komşularına bu biricik kurtarıcı şiar etrafında birleşme çağrısında bulunur.

*İşgal güçleri" kavramı, burada Makedonya için de kullanılıyor. Bununla, BİP ve Vatan Cephesi'nin ilkesel bir tutum takınarak, Vardar Makedonyası'nın zor yoluyla Bulgaristan'a ilhakına karşı olduğunu anlatmak istemiştir. (Yazar)

Yaşasın Makedonya'nın kendi kaderini özgürce belirlemesi!
Yaşasın Bulgaristan'ın öteki Balkan halklarıyla kardeşçe anlaşması'

VATAN CEPHESİ

Bulgaristan, Aralık 1943"

İşte, o dönemde Vatan Cephesi'nin ve parti yönetiminin Makedonya sorunundaki görüşü böyleydi. Bu görüşü, içtenlikle, ilerici Bulgar ve Balkan kamuoyu önünde açıklıyorduk. Ancak bu yolla anti-Hitlerci koalisyon devletlerince kabul edilen Atlantik Bildirisi ilkelerinin gerçekten uygulanabileceğine inancımız tamdı. Atlantik Bildirisi, Balkanlar'da, Avrupa'da ve bütün dünyadaki ülkelerin, zaferden sonra, aralarındaki ilişkileri kurarken dayanacakları temel ilkeleri gösteriyordu.

Bizim Makedonya sorunundaki tutumumuz, partimizin daha darcılık döneminden bu yana süregelen derin enternasyonalist geleneklerini yansıtıyordu. Gotse Delçev ve Yane Sandanski'nin önderliğindeki Ulusal Kurtuluş Örgütü'nün ruhuna uygundu, Dimitır Blagoev ve Georgi Dimitrov'un bu sorundaki devrimci Marksist-Leninist görüşlerinin organik devamıydı. Bundan başka, belirteyim ki bizim bu tutumumuz, bütün Balkan komünizm hareketinin ve Kominterin'in bu karmaşık sorunda, o zamana dek aldığı tutuma tıpatıp uygundu. Özetle ve kısaca belirtilirse, "Makedonya, Makedonyalılarındır" Şiarıyla deyimlenebilir. Bu bölgenin, "herhangi bir Balkan devletine katılmadan" bağımsız olarak varlığını sürdürmesi hakkı tanınıyordu.

Önyargısı bulunmayan okuyucunun, Bulgar İşçi Partisi'nin gösterdiği bu gıpta edilecek olgunluğu takdir etmemesi düşünülmez. BİP, dar milliyetçi duygulardan kurtularak, Balkanlar'da barış, huzur ve işbirliğinin yararına olarak her şeyi, tüm çıkarların üstünde görüyordu. Makedonya'nın Slav halkı, Bulgaristan'ın yüzyıllık ulusal, politik, kültürel tarihiyle organik olarak, ayrılmaz bağlarla ilişkili olmasına rağmen, yarın, kendisi özgürce karar vererek, kendi iyiliği ve bütün Balkan halklarının iyiliği adına özgürce kendi geleceğini kendi belirlemeliydi.

Burada, hemen ekleyeyim ki, bu sorun hakkındaki görüşümüz,

Yugoslav parti yöneticisi Tito'nun "Proleter" gazetesinin (YKP MK organı) 1942 Aralık sayısında çıkan ve bizim de hemen hemen bütünüyle "Rabotniçesko Delo" gazetesinin 1943 Kasım sayısına aldığımız yazısında geliştirilen ilkesel doğrulara ve yazının genel ruhuna uygundu. Söz konusu yazının bir yerinde Tito şöyle diyordu: "Her halkın kendi geleceğini kendisinin belirlemesi hakkına sahip olduğu ilkesine bağlı olan Yugoslavya Komünist Partisi, büyük Sırp hegemonistlerinin milliyetçi siyasetlerine karşı sürekli olarak savaşagelmiştir. YKP, Hırvatların, Slovenlerin, Makedonyalıların, Arnavutların, Karadağlıların vb. baskı altında tutulmasına kesinlikle karşı olmuştur." Daha sonra Versay Anlaşması'yla "kanlar içinde doğan Yugoslavya'nın, Avupa'da ulusal baskının en tipik ülkesine dönüştürüldüğünü" belirten Tito, şunu vurguluyordu: "Hırvatlar, Slovenler, Karadağlılar, Yugoslavya'nın ezilen halklarıydı, eşit olmayan yurttaşlarıydı; Makedonyalılar ve Arnavutlar köleleştirilmiş ve kıyıma uğratılmışlardı; Müslümanlar, Alman ve Macar azınlıklar bozuk para gibi harcanıyordu ve Hırvatlara Yugoslavya'nın öteki halklarına karşı savaşta araç olarak kullanılıyorlardı..." Y. B. Tito, yazısının sonlarında ise şöyle diyordu: "Atlantik Bildirisi, başka halkların zararına olarak yeni sınırlar çekmek demek değildir, halkların kendi gelecekelerini özgürce belirlemeleri anlamına gelmelidir..." Ve dahası var: *"Zaferden sonra, bütün halklar kendi geleceklerini kendileri belirleyebileceklerdir."*

Hoşnutlukla kabul ettiğimiz bu bildirimlerle birlikte, yazıda "halk kurtuluş savaşının Yugoslavya bakımından anlamı", "Yugoslavya'daki tüm halkların ortak zaferi", "Yugoslavya'daki tüm halkların ve bu arada Makedonya halkının da özgürlüğü, eşitliği ve kardeşliği" adına gibi tedirginlik yaratan düşünceler ve görüşler de vardı. Doğru ya da yanlış, biz bu görüşleri, yukarıda bilirtilen ilkesel bildirimler ruhunda yorumluyor, o zamana dek, bütün Balkan komünist partileriyle birlikte hazırlanan ortak tutum açısından değerlendiriyor ve öyle anlıyorduk. Zaten yazıyı da bundan dolayı parti organımızda basmıştık.

İşte 1943 sonbaharına kadar durum böyleydi.

Ancak, tam da o zaman, yani, aynı yılın sonlarına doğru (29

Kasım'da) Yaytse kentinde YAHKM ikinci toplantısı yapıldı. Bu toplantı, Hitlerci işgalcilere karşı kahramanca savaşan Yugoslavya halklarının savaşı ve kaderi için tarihi önem taşıyordu. Toplantıda alınan kararları bütünüyle ele alıp yorumlamak ve değerlendirmek benim işim değil. Burada okuyucunun dikkatini yalnızca Makedonya sorununa ilişkin olan bölüme çekmek istiyorum. YAHKM ikinci toplantısı, Makedonya sorununun Yugoslavya çerçevesinde çözümlenmesini kararlaştırıyordu. Şöyle deniyordu "... Yugoslavya, Sırplara, Hırvatlara, Slovenlere, Makedonyalılara, Karadağlılara ve dolayısıyla Sırbistan'a, Hırvatistan'a, Slovenya'ya Makedonya'ya, Karadağ'a, Bosna ve Hersek halklarına tam hak eşitliği sağlayacak olan federasyon ilkesine göre kurulur..."

Böylece, YAHKM'nin Yaytse kararları öyle bir anlama geliyordu ki, Makedonya sorunu keyfi bir tutum ve yalnızca YKP'nin isteğiyle bir Balkan sorunu olmaktan çıkıyor, öteki Balkan devrimci güçlerinin bu sorunun doğru çözümüne katılma hakları ellerinden alınıyor, bu güçler oldubittiye getiriliyordu; "ayrılmak ya da başka halklarla birleşmek hakkı da dahil gönüllülük ve kendi geleceğini kendisinin belirlemesi" ilkesi ileri sürülmesine rağmen, daha şimdiden, savaşın sonu gelmeden ve halkın iradesi göz önüne alınmadan ve onun gıyabında Makedonya'nın gelecekteki durumu önceden kararlaştırılıyordu; Makedonya'nın özgürce varlığını sürdürmesinin biricik alternatifi olarak, bu toprakların Federatif Yugoslavya çerçevesine alınması gösteriliyordu....

Daha da önemlisi var: Kararlar, yalnızca savaşın başladığı zaman Yugoslavya Krallığı içinde olan Vardar Makedonyası bölgesini değil, bütün Makedonya'yı yani Ege Makedonyası ve Pirin Makedonyası'nı, dolayısıyla Yunanistan ve Bulgaristan içinde olan bölgeleri de içine alıyordu.

YAHKM'nin bu kararlarının, YKP'nin tutumunda yalnızca yüz seksen derecelik dönüş olduğunu göstermesi bakımından bizi çok şaşırttığını söylemek hafif olur. Bu da doğru ya, asıl önemli olan, bizim YKP'nin Makedonya sorununu güçlü olmak konumundan hareketle çözmeye gitmesini saptamış olmamızdı...

Yukarıda belirtiğim gibi, gerçeğin tam olarak açıklanması için,

Partimiz MK'sının, YAHKM ikinci toplantısında Makedonya konusunda alınan kararı ancak 1944 ilkbaharında duyduğunu söylemem gerek. Vaktiyle biz, bu karardan böylesine geç haberdar olmamızı, iki parti arasındaki bağlantının güç olmasına bağlıyorduk. Ne ki daha sonra, gecikmenin nedeninin tamamen başka olduğunu üzülerek saptamış olacaktık: Yugoslav yöneticileri, önceden düşündükleri biçimde, art niyetle, bu kararları BİP'ten de Yunan Komünist Partisi'nden de gizlemişler.

Burada, kısa da olsa, YAHKM'nin 1942 Kasımı'nda yapılan birinci toplantısından söz etmem gerekiyor. Bihaç kentinde yapılan bu toplantı hakkında partimize gerek tam olmayan yazılı belgeler, gerekse YKP'nin gönderdiği temsilciler aracılığıyla bilgi verilmişti. Politbüro, onlarla bağlantıyı benim sürdürmemi istemişti.

1942 ilkbaharında, YKP YAHKM birinci toplantısı hazırlıklarına başlayınca ve o sırada Yugoslavya'nın savaş öncesi toprak bütünlüğünün yeniden sağlanması niyetini gösterince Vardar Makedonyası halkı arasında şiddetli bir kaynaşma başlıyor. Halkın Yugoslavya'ya geri dönmeyi istemeyişi o denli kendiliğinden gelme ve kararlı bir direnişe dönüşüyor ki, Skopie (Üsküp) Parti Yöre Komitesi, örgütün ismini artık YKP Yöre Komitesi olarak değil, Makedonya Komünist Partisi Bölge Komitesi olarak değiştirmek zorunda kalıyor. YKP MK'nın buradaki temsilcisi D. Radosavleviç 22 Kasım 1942'de merkeze gönderdiği mektubunda şöyle diyor: 'YKP' imzasıyla yığınları ister istemez kendimizden uzaklaştırıyoruz, önceden Makedonya halkının kaderini kendisinin belirlemesine bırakmadan Yugoslavya'ya bağlamış olduğumuz izlenimini yaratıyoruz, Makedonya halkı Yugoslavya'ya yeniden bağlanmaktan çok fazla korkuyor..."*

Ancak, halkın razı olmamasına rağmen, sadece bir hafta sonra Makedonya'dan temsilci olmadan, toplanan YAHKM birinci toplantısı, Yugoslavya'nın savaş öncesi bütünlüğünün Vardar Makedonyası da dahil, yeniden kurulmasını vurguluyor.

YAHKM birinci toplantısının kararı da, YKP'nin Makedon-

* İzori za osloboditelnata voyna i revolütsyaya vo Makedonyaya. 1941-1945 T.I. Kn. Prava Skopye, 1968, s.397.

ya sorununu ortak Balkan sorunu saymayıp, Yugoslavya'nın bir iç sorunu sayması da, Makedonya ahalisi ve Makedonya komünistleri arasında yeni bir hoşnutsuzluk dalgası yaratıyor. Bu durum, YKP MK'yı, 1943 Şubatı'nda, Karadağ'lı Svetozar Vukmanoviç-Tempo'yu "sınırsız yetkiyle" Üsküp'e göndermeye zorluyor. Onun görevi, Makedonya Parti Örgütü'nü, yığınların Makedonya'yı Bulgaristan'a geri vermek ya da Bağımsız Makedonya isteyişlerine kapılan her türlü "elverişsiz" unsurdan "temizlemekti", YKP'nin bu yöneticisinin Makedonya'da boy göstermesiyle, Makedonya sorununun tek yanlı olarak, Yugoslavya'nın iç sorunu biçiminde değerlendirilip çözüme gidilmesi eğilimi güçlenmiştir. 1943 yılı ortalarına doğru, YKP belgelerinde, gittikçe daha çok rastlanan "Birleşik Makedonya" sloganının ortaya atılması da, yine onun girişimlerinin sonucudur. O zamana dek Yugoslavya Parti yönetimi, yalnızca Vardar Makedonyası üzerinde söz sahibi olduğunu belirtmekle yetiniyordu. Yine Tempo'nun baskısıyla 1943 Ekimi'nde Makedonya Genel Karargâhı bir bildiri yayınlıyor. (Biz ancak 9 Eylül 1944'ten sonra bunu öğrendik). Bu bildiride ilk kez, bütün Makedonya'nın birleşmesi ve Yugoslavya sınırları içine alınması açık ve kesin biçimde ortaya konmaktadır. Anlaşılıyordu ki, bütün bunlar YAHKM'nin ikinci toplantısına bir hazırlıktı...

Beklenildiği gibi, söz konusu bildiri ve benzer düşünceleri içeren propagandanın yaygınlaştırılması Makedonya'daki halk arasında sert bir tepki yaratıyor ve direniş artıyor. Bu tutumun, Balkan komünist partilerinin ortak enternasyonalist siyasetlerine de ters düştüğüne göre komünistlerin çoğu da, hoşnutsuzluklarını belirtmeye başlıyorlar. Bu hoşnutsuzluğun en açık belirtisi Makedonya Halk Kurtuluş Cephesi Eylem Komitesi'nin kurulmasıdır. Eylem Komitesi'ne eski isyancılar ve bütün ilerici gençler giriyor. (Komitenin o zamanki yöneticileri arasında bugünkü Yugoslavya siyasetçilerinden K. Bogoev ve İştip'li bir avukat olan, bundan bir süre önce de Yugoslavya Federatif Sosyalist Cumhuriyeti Birlik Skupştinası Başkanı bulunan şimdiki adıyla Kiro Gligorov, o zamanki adıyla Kiril Grigorov da bulunuyordu. Eylem Komitesi, Genel Karargâh'ın program nitelikli ve üstelik halk yığınlarının

isteklerine ters düşünceleri içeren böylesi bir bildirinin yayınlanması hakkına karşı çıkıyor, bildiriyi reddediyor. Eylem Komitesi, buna paralel olarak da, bildiri üzerine yazılı "notlar"ını belirterek, geleceğin Yugoslavya'sının, Makedonya sorununun çözümü için "son derece dar bir çerçeve" olduğunu ilan ediyor. Ayrıca bu sorunun çözümünde biricik doğru yolun, Balkan Federasyonu olduğunu belirtiyor.

Ne yazık ki, YKP ne Eylem Komitesi'nin görüşüne ne de Makedonya halkının açıkça belirtilen isteklerine aldırış ediyor. Böylece YAHKM'nin Yaytse kentindeki ikinci toplantısına geliniyor ve bu toplantıda Makedonya sorunu, bu toprakların Federatif Yugoslavya'nın ayrılmaz parçası olduğu ileri sürülerek çözümlenmek isteniyor.

İlginçtir ki YAHKM'nin birinci toplantısında olduğu gibi, bu ikinci toplantıya da Makedonya'dan delege katılmıyor. Ne ki katılmış olsalardı, mutlaka sorunun böylesine çözümüne, Yugoslavya'nın yararına tek yanlı çözümüne karşı çıkarlardı. YKP'nin Makedonya konusundaki Yaytse kararlarını sır olarak tutma denemesi ve böylece de, gerek öteki Balkan komünist partilerini gerekse Sovyetler Birliği'ni oldu bittiye getirmeye çalışması da işte yine bu ilkesel yönden haklı direnişten kaynaklanan korkudan ileri gelmektedir. Ünlü Yugoslav siyasetçilerden V. Bakariç, son yazılarından birinde bu tuhaf taktiği anlatmaktadır. Şöyle diyor: "YAHKM'nin alacağı kararları, Ruslardan, Komintern'den bütün dünyadan tamamen sakladığımızı belirtmeliyim. Bunun nedeni, Komintern'in daha YAHKM'nin birinci toplantısında, hükümete benzer herhangi bir kuruluş oluşturmamıza karşı çıkmasıydı..."*

Yukarıda belirttiğim gibi, bu kararı SBKP, Georgi Dimitrov ve daha sonra da bizler, ancak 1944 yılı ilkbaharında öğrenebilmiştik. Makedonya sorunundaki bu kararlar, o zamana dek Balkan devrimci güçlerinin ortak siyasetine ters düşüyordu, bu siyasetin ilkelerini kabaca çiğneyerek, sorunu Yugoslavya'nın sanki bir iç sorunu gibi görüp değerlendirmeye giderek özünde soruna

* Bakariç, V. Kakosmo rodill i gde smo sada. Sp. NIN. 8. IX. 1970, No-1035, Beograd.

büyük Sırp milliyetçiliğinin görüşü açısından yaklaşılarak alınmış kararlardı.

Bu sorunun tarihi gelişmesini, yeniden siyasi yönden güncellik kazandığı zamana dek, hiç olmazsa ana hatlarıyla çizmem, sanırım okuyucu için gereksiz olmayacaktır.

Makedonya sorunu, Bulgaristan'ın Osmanlı köleliğinden kurtuluşunun belgelenmesiyle, yani 1878 yılından hemen sonra, ortaya çıktı. Bilindiği gibi, Rus-Türk savaşının Rusya lehine başarıyla bitmesinden sonra, Rusya ile Türkiye arasında imzalanan Ayastefanos (Yeşilköy) Anlaşması, Bulgaristan'ın kendi tarihi etnik sınırları içinde kurtuluşunu öngörüyordu. Ne ki, Berlin Kongresi, Batı Avrupa devletlerinin bencil tutumları dolayısıyla, özgürlüğün verdiği sevinci bir ölçüde kararttı. Çünkü kurtuluşuna daha yeni kavuşmuş olan Bulgaristan kabaca parçalandı ve Bulgar halkı acımasızca bölündü. Makedonya ve Edirne Trakyası, yeniden yabancı köleliğin karanlığı içine atılarak ulusal sınırlar dışında bırakıldı.

İşte böylece Makedonya sorunu, daha doğusu hâlâ Osmanlıların köleliği altında inleyen bütün Bulgar topraklarının ulusal kurtuluşu sorunu ortaya çıktı.

Berlin Anlaşması'nın dayatmasına karşı ilk yığınsal halk direnişi 1878-1879'daki Kresna-Razlog Ayaklanmasıdır. Bu ayaklanmanın amacı Makedonya'nın ulusal kurtuluşuna ve yurdun kurtulmuş kesimiyle birleştirilmesine yönelikti. Ayaklanma, Struma ve Mesta nehirleri arasındaki bölgeyi kaplayan kendiliğinden bir hareket olarak başladı, kölelik altındaki bu bölgenin kurtuluş hareketi olarak kendiliğinden bütün Bulgar halkının candan desteğini kazandı.

Makedonya sorununun Bulgar niteliği ve özü, 1893 yılında kurulan ve Osmanlı köleliğine karşı yıllarca mücadele sürdüren İç Makedonya Edirne Devrim Örgütü (İMEDÖ)'nün eylemleriyle de kanıtlanıyor. Bu örgütün kurucuları Bulgar öğretim kuruluşlarında okumuş, yetişmiş ve Bulgar ulusal devriminin ideallerini benimsemiş Bulgar aydınlarının temsilcileriydi. Örgütün üye temelini Bulgar köylüleri, esnafı, öğretmenleri ve din adamları oluşturuyordu.

İMEDÖ, kuruluş öncesi ulusal devrim hareketinin davasını sürdürdü. Örgüt, Makedonya'ya özerklik şiarını yükseltti. Yurdun kurtulmuş bölgesiyle birleşme sorununu daha sonra, nesnel koşullara ve Balkanlar'daki olanaklara göre çözümlemek üzere erteledi.

Örgütün elde bulunan BULGAR MAKEDONYASI- EDİRNE DEVRİM KOMİTELERİ TÜZÜĞÜ denilen ilk tüzüğünde, komitelerin Makedonya ve Edirne yörelerindeki "Bulgar halkı" içinde çalışmaları yazılıdır. "Dürüst olmayan davranışları ve karaktersizliğiyle toplumda adı lekelenmemiş, devrimci kurtuluş davasına yararlı olmayı vaat eden her Bulgarın, erkek ya da kadın olduğuna bakılmaksızın örgüte üye olabileceği" belirtilmektedir.

Bilindiği gibi İMEDÖ'nün 1903 yılında ilan ettiği İlinovsk-Preobrajenie Ayaklanması, ne kurtuluş getirdi, ne Makedonya'dan ve Edirne yöresinden, Bulgarların Bulgaristan'ın kurtulmuş kısmıyla birleşmesini sağladı. Kanlı bir yenilgiyle sona erdi.

Makedonya sorunu, yüzyılın başındaki savaşlar sonucu olarak da (1912-1913 Birinci Balkan, 1913 İkinci Balkan savaşları, 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı) biraz daha karmaşıklaştı. Bulgaristan'dan yeni topraklar kesildi ve böylece Bulgar halkının yoğun olduğu yerler zorla yeniden koparıldı.

Bulgaristan'da örgütlü sosyalist hareket başladıktan ve Buzluca Tepesi'nde gizli birinci kongresiyle 1891 yılında Bulgar Sosyal Demokrat İşçi Partisi (BSDİP) kurulduktan sonra, partinin Makedonya sorunu konusundaki politikası da oluşuyor. Bu politika üç yönlü olarak sürdürülüyor: Bütün Balkan ülkelerinde burjuvazinin milliyetçiliğini ve şovenizmini teşhir etmek, Makedonya'daki Bulgar işçileri ve aydınları arasında sosyalist öğretiyi yaymak ve Osmanlı köleliğine karşı ulusal devrimci kurtuluş hareketini desteklemek.

Bu sorunda doğru Marksist parti siyasetinin saptanmasında en büyük hizmeti Dimitır Blagoev'e borçluyuz. Daha o zaman, "Makedonya'nın tamamen kurtuluşunun ve özellikle kurtarılmış Bulgar bölgeleriyle birleştirilmesinin, kanlı bir devrim olmadan, gerçekleşebileceğini düşünmenin akıl almaz bir körlük" olduğunu belirtmişti.

Parti'nin gelişip olgunlaşmasıyla birlikte, işçi sınıfının mücadeledeki rolü de genişledi ve arttı, ulusal kurtuluş hareketine olan desteği genişledi, etkinleşti. Makedonya'daki ve Edirne dolaylarındaki hareketi kendi yararına kullanmak isteyen burjuvazinin niyetlerini açıklamaya da hız verildi.

Yüzyılın başlarındaki üç savaşın arifesinde BSDİP (d.s) Balkan işçi sınıfının birlikte hareketi, Balkan sosyalist örgütlerinin eylem birliği mücadelesini artırdı. Balkan burjuvazisinin hegemonist politikasına karşı Parti, Balkan Federatif Cumhuriyeti'nin kurulması ve çözümlenmemiş ulusal sorunların bu federasyon içinde çözümünü öngören programıyla savaşıyordu.

Sırası gelmişken belirteyim ki, Makedonya, Trakya ve Güney Dobruca'nın Bulgar niteliği taşıdığı, Balkanlar'daki devrimci hareketlerin hiçbiri tarafından tartışma konusu bile yapılmıyordu.

Bilindiği gibi, emperyalist devletler 1919'daki Neuilly-Anlaşması'yla, Bulgaristan'dan yeni yeni topraklar kopardılar. Balkan Komünist Federasyonu'nda birleşen bütün işçi sınıfı partileri, bu gaddarca adaletsizliğe karşı çıktılar, kendi yurdunun sınırları dışında kalan halkını desteklediler. Bütün işçi sınıfı partileri, Balkanlar'daki burjuvamonarşist rejimlerin izledikleri canice siyasetleri, Balkanlar'da Bulgar ve öteki milliyetlerin yerleşmiş olduğu toprakları koparıp benimsemelerini şiddetle eleştirdiler.

BSDİP (d. s.) daha başlangıçta, Makedonya ve Edirne yöresinin kurtuluşu için ulusal devrimci hareketi destekledi. Özellikle Yane Sandanski ve Gotse Delçev devrim hareketinin başına geçtiklerinde karşılıklı ilişkiler daha çok genişledi ve aktifleşti. Ancak, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, İMEDÖ, liderlerinden yoksun kaldığından milliyetçiliğin etkisine kapıldı. Bundan dolayı 1925 yılında, parti, yeni bir Makedonya devrim örgütünün, İç Makedonya Devrim Örgütü'nün (İMDÖ) kurulmasına yardım etmek zorunda kaldı. İMDÖ (birleşik), Gotse Delçev ve Yane Sandanski'nin gerçek takipçilerini kendi etrafında birleştirdi ve BKP ile kardeşçe işbirliği içinde, Makedonya'daki kölelik altındaki Bulgarların ve öteki halkların ulusal ve sosyal kurtuluşu için mücadeleye geçti.

Yugoslavya Komünist Partisi de, Vardar Makedonyası'nda Bulgar halkının baskı altında tutulmasını protesto ediyordu.

YKP'nin 1924 yılındaki III. Konferansı'nda kabul edilen kararda şöyle deniyordu:

> "Sırp burjuvazisi, Makedonya'da şiddetli bir terör rejimi kurmuştur. Buradaki Bulgar, Türk, Arnavut halkın en bilinçli kesimlerini yok etmekte ya da göçe zorlamakta, bunların yerlerine de Yugoslavya'nın başka bölgelerinden göçmen getirip yerleştirmektedir. Sırp burjuvazisi, bu halkların tapınaklarını ve okullarını baskı altında tutuyor, basın yayını yasaklıyor, dillerini unutturmaya çalışıyor."

Georgi Dimitrov, birçok kez, Balkanlar'da ulusal sorunun karmaşıklaşması karşısında duyduğu endişeyi belirtmişti. 1925 yılında yapılan Balkan Komünist Federasyonu'nun Geniş Plenumu'nda, Dimitrov, Makedonya, Trakya ve Balkanlar'ın öteki bölgelerinde güdülen denasyonalizasyon politikasının yeni savaş tehlikesini de beraberinde getirdiğine dikkati çekti.

BKP'nin 1927 Aralık-1928 Ocak arasındaki ikinci gizli konferansı bu sorunda da ayrıntılı bir karar aldı. Kararda şöyle deniyor:

> "Makedonya sorunu ortak bir Balkan sorunu olagelmiştir. Makedonya, gerek coğrafi konumu gerekse etnik durumu bakımından Balkan yarımadasının birliğini ve bütünlüğünü simgelemektedir."

Sol sekterlik döneminde (1928-1935), yalnızca ülke içinde devrimci sınıf hareketinin teori ve pratiğinde önemli sapmalara düşülmekle kalınmadı, ulusal sorunun çözümünde de yanlış ve nihilist bir tutum dayatılmış oldu. Ne ki, sol sekterlik hastalığı giderildikten sonra, partinin kölelik altındaki toprakların kaderine ilişkin politikasını frenleyen nihilist sapma da hemen hemen ortadan kaldırıldı. Partinin Altıncı Plenumu (1936), birleşik, özgür ve bağımsız Makedonya adına bütün dürüst devrimci güçleri birleşmeye çağırdı ve "Makedonya halkının, devlet olarak ayrılmak da dahil, kendi geleceğini kendisinin belirlemesi hakkını" belirtti.

Parti daha sonraki dönemde de bu siyaset çizgisini sürdürdü. 1940 Ekimi'nde, Parti organı "Rabotniçesko Delo" gazetesinde yayınlanan "Günümüzde Makedonya Sorunu" başlıklı başya-

zıda BİP MK, izlediği siyasi çizgiyi, büyük Bulgar burjuvazisinin niyetlerinden kesinlikle ayırdığını belirtti. Yazıda, Bulgaristan'ın savaşa katılmasına karşı olduğunu belirten Parti, halkı, savaşa girmekle Makedonya'nın kurtuluşunun sağlanacağı ve "yüzlerce yıllık birleşmiş büyük Bulgaristan özleminin" gerçekleşeceği hayalleriyle aldatan yöneticileri şiddetle eleştiriyordu.

Yazıda şöyle deniyordu:

> "Makedonya'nın kurtuluşunun Bulgaristan'ın emperyalist savaşa katılmasıyla doğacağını düşünmekten daha büyük bir yanılgı ve canilere özgü bir çılgınlık olamaz. Geçen iki savaş sırasında o denli büyük acılar çeken Makedonya halkına gelince, özel olarak yeni emperyalist savaş ona yalnızca yeni ve daha büyük yıkım, yeni ve daha büyük bir kölelik getirebilir."

Bulgar İşçi Partisi, İkinci Dünya Savaşı arifesinde ve savaş sırasında, Yugoslavya Komünist Partisi'yle, daha onun kuruluşu döneminde başlayan kardeşçe işbirliğini geliştirmek için sistemli biçimde çaba gösteriyordu. İki parti arasındaki bağlar ve işbirliği sağlam temele dayanıyordu ve her iki komşu ülkenin ezilen sınıfları adına verilen savaşın ortak niteliği ve ortak amaçları bu işbirliğini zorunlu kılıyordu. Her iki partinin de III. Enternasyonal'in seksiyonları oluşu işbirliği bakımından çok önemli bir etkendi. İki parti arasında çok sıkı bağlar kurulmasına ve eylem birliği yapılmasına pek elverişli koşullar yaratan, bu işbirliğini hızlandıran, artıran başka etkenler bile vardı. Her iki ülkenin halklarının karşı karşıya bulunduğu ortak sosyal-ekonomik sorunlar, üretim güçlerinin ve toplumsal, ekonomik ilişkilerinin hemen hemen aynı düzeyde bulunması, ortak Slav kökeni üzerinde gelişen büyük etnik ve kültür, dil yakınlığı, benzerliği; ortak tarihi kader, Osmanlı köleliğine karşı verilen ortak ulusal kurtuluş hareketi döneminin eski devrim gelenekleri ve kurtuluştan sonra da, kapitalist sömürüye ve savaşlara karşı verilen mücadeleler sırasındaki devrimci sınıf hareketi içinde işbirliği yapılması, 1923 Eylül Ayaklanması'nın yenilgiye uğratılmasından sonra, ayaklanmaya katılan Bulgar komünistlerinin Yugoslav komünistleri tarafından candan kabul edilip kardeşçe desteklenmesi, yardım gösterilmesi, devrim-

ci bağlantılar kurulması ve işbirliği yapılması vb.

Bütün bunlar, BİP ile YKP arasında özellikle şimdi, Hitlercilerin çizmeleri bütün Avrupa'yı ve bu arada Balkanlar'ı kabaca çiğnerken, bütün halkların özgürlük ve ulusal bağımsızlıkları ezilirken yapıcı bir işbirliği için sağlam bir temel oluşturuyordu. Tam da şimdi, zaman her iki devrimci güç arasındaki bağların, dostluğun ve işbirliğinin büyük ölçüde gelişmesini gerektiriyordu.

Yeri gelmişken şunu da ekleyeyim ki, 1941 ilkbaharına dek her iki komünist partisi arasında karşılıklı güven vardı; ön plana savaş tehlikesinin önlenmesi sorunu konulmuştu, her iki ülkedeki burjuva rejimlerine karşı zafer kazanmak için işbirliği ve devrimci bağlantı kurmak öncelik kazanmıştı. Her iki parti de, var olan toprak sorunlarının ve ulusal sorunun, ancak her iki ülkede de halk idaresi başarıyla kurulduktan sonra doğru biçimde çözümlenebileceğine inanmışlardı. YKP, Bulgar halkının Neuilly Anlaşması'yla haksızlığa uğradığını, bu haksızlıkların, savaşla, kırımla, Bulgar, Yunan ve Yugoslav halklarının birbirlerini kırıp geçirmesiyle değil, kardeşçe anlaşmalarıyla ortadan kaldırılabileceğini çok kez belirtmiştir.

BİP, Yugoslavya Komünist Partisi'ni, Hitlerci faşist işgalcilere karşı savaş bayrağını kaldırdığı zaman da en enerjik biçimde destekledi.

O zaman da Bulgar İşçi Partisi, burjuvazinin şovenizmini durmadan açıklayıp eleştirerek ulusal sorunda enternasyonalist konumdan ayrılmıyordu. 1941 ilkbaharında, Yugoslavya'nın yenilgiye uğratılmasından sonra, BİP var olan konjonktürden yararlanmadı, Makedonya'nın Bulgaristan'a katılması sloganını benimsemedi, tersine, "Makedonya halkının, özgür, birleşik, bölünmez Makedonya'da kendi geleceğini kendisinin belirlemesi hakkını" kabul etti.

Hitlercilerin Sovyetler Birliği'ne saldırısından sonra, uluslararası durumda meydana gelen köklü değişiklikler, Balkanlar'daki antifaşist direnişi daha yüksek bir düzeye çıkardı ve uluslararası dayanışma kurulması sürecini etkinleştirdi. SSCB'nin ve anti-Hitlerci koalisyonun öteki halklarının savaşı, Balkan halkları önünde, kendi ülkelerinden de istilacıları kovmak için birlikteliklerini

pekiştirme perspektifi yarattı. Öte yandan bu savaş Sovyetler Birliği'nin Hitlerci istilacıları yenmesine yardım edilmesi gibi ertelenmez bir görevi de gündeme getirmişti.

22 Haziran 1941'den hemen sonra, faşizme karşı silahlı savaşın daha ilk günlerde Bulgar İşçi Partisi MK, Balkanlardaki komünist partileri arasında mücadele birliği ve işbirliği kurmak için bütün çabaları göstermeye başladı. 27 Temmuz 1941'de basıp dağıttığı bildiride şöyle diyordu: "Başka halklarla birlikte faşizme karşı savaşırken ve faşizmin yenilmesine yardım ederken, biz aynı zamanda kendi özgürlüğümüz ve bağımsızlığımız için, gerçek ve tam ulusal birleşme için, öteki Balkan halklarıyla kardeşçe anlaşma için savaşmış oluyoruz."

Yeri gelmişken belirteyim ki, daha antifaşist mücadelenin başlangıç döneminde, YKP ile iyi ilişkiler kurmak için enerjik biçimde çaba göstermemize rağmen, iki parti arasında, arzu etmediğimiz halde, çok endişe verici anlaşmazlık belirdi. Bu anlaşmazlık, Yugoslavya'nın yenilgisinden ve Vardar Makedonyası'na Bulgar yönetim makamlarının ve Bulgar askeri garnizonunun yerleştirilmesinden sonra ortaya çıktı. O ana dek, Makedonya'daki Parti örgütü, YKP MK'ye bağlı Yöre Komitesi tarafından yönetiliyordu. Komitenin sekreteri ise, 1940 ilkbaharına dek, Prilep doğumlu, İMDÖ (birleşik) yöneticilerinden ve Bulgar Komünist Partisi'nin tanınmış eylemcilerinden Metodi Şatarov'du. Şatarov'u bu sorumlu göreve, Georgi Dimitrov'un önerisiyle atamıştık. Dimitrov, onu yakından tanıyor, siyasi devrimci ve savaşçı niteliklerini iyi biliyordu.

Belirtmem gerekir ki, 1941 Nisan-Mayıs günlerinde, Balkanlar'da yeni bir siyasi durum ortaya çıktığında, Merkez Komitemiz nasıl hareket etmesi gerektiği ve Makedonya'daki Yöre Komitesi'yle ilişkilerini nasıl düzenleyeceği konusunda güçlüklerle karşılaştı. Çünkü, YKP MK'sıyla olan tüm bağlar, gizli kanallar koparılmıştı. Ancak, Hitlerci saldırganlarca tam bir yenilgiye uğratılan Yugoslavya, tam bir kargaşa içinde zor günler geçirmekte olduğu için YKP MK'yla Makedonya Yöre Komitesi arasındaki bağlantının da kopuk olduğu anlaşıldı. Bu durumda Metodi Şatarov bizimle bağlantı kurmaya çalışıyor. Bu arada 1941 Nisanı sonlarında ve Mayıs başlarında kendi yönetimiyle de bağlantı

kurmayı başarıyor ve bize bildirdiğine göre, geçici bir süre için, durum aydınlığa kavuşuncaya dek, Makedonya örgütünü bizim Merkez Komitesi Yönetimi altına vermeyi düşünüyor ve kendi yönetiminin rızasını alıyor.

Bu durumu derhal Dış Büro'ya bildirdik, ayrıntılı mektup yazdık. Mektubun en önemli noktası şöyleydi:

> "Artık Makedonya Bölge Komitesi'yle bağlantı sağlanmıştır. YKP'yle varılan anlaşma gereğince komite bizim yönetimimiz altına giriyor...
>
> Karar verildi: 1. Eski Yugoslavya Makedonyası'ndaki Parti örgütü, Yugoslavya'da olduğu gibi kalmalıdır, yani Makedonya'daki Parti örgütü, doğrudan doğruya, şimdiye değin var olan ve bundan sora bizim yönetim ve denetimimiz altına geçen Makedonya Bölge Komitesi'nce yönetilmelidir."

Bu ve daha sonraki bir başka mektupla da (20 Haziran 1941) BİP MK, söz konusu örgütün, Bulgar İşçi Partisi'nin birleşik devrimci ve antifaşist sınıf mücadelesine katılması yönünde yapacağı çalışmaları Dış Büro'ya bildiriyordu.

Mektubumuzun sonunda, Dış Büro'ya ve Georgi Dimitrov'a, Makedonya halkını topraklarımızın öteki bölgelerindeki halkla eşitleştirme ve bu halkın kötü ekonomik durumunu düzeltme bakımından, sosyal, siyasi hak ve özgürlüklerini sağlama, Vardar Makedonyası'nda savaşın yarattığı yıkıntıları onarma, yaraları sarma, emekçilerin ücretlerini Bulgaristan'ın öteki bölgelerindeki emekçi ücretlerine göre ayarlama bakımından, monarkofaşizme ve faşist Alman istilacılarına teslim olmuş yöneticilere karşı savaşma bakımından ve daha birçok alanda Bulgar halkının sürdüregeldiği mücadeleye yöneltmek amacıyla yapacağımız örgütsel ve siyasi yığın çalışmaları hakkında bilgi verdik.

Bütün bu alanlardaki mücadelenin, Makedonya halkının kendi geleceğini kendisinin belirlemesi şiarı altında, savaşlara karşı, emperyalizmin halkları bölmesine karşı, Sovyetler Birliği'yle sıkı bir dostluk ve işbirliğine önem veren bütün Balkan halklarıyla kardeşçe işbirliği için sürdürüleceğini belirtiyorduk.

Öyle ki, BİP MK, bizim belirttiğimiz görüşlerin, ilkesel yönden YKP MK'ce kabul edileceğine inandığı için eski Makedonya Yöre

Komitesi'ni İşçi Partisi'nin Makedonya Bölge Komitesi'ne dönüştürdük. Bu durumu, geçici kabul ediyorduk. Ülkeye katılan öteki topraklardaki Parti örgütlerinin durumunu, örgüt yapılarını açıklağa kavuşturuncaya dek böyle kalmasını düşünmüştük.

Bu program gereğince ve Dış Büro'nun ve Georgi Dimitrov'un da kendisinin doğrudan iznini alarak BİP MK, Makedonya'daki Parti örgütüyle giderek ilişkilerini artırmaya başladı. Örgütle ve onun sekreteri Metodi Şatorov'la bağlarımız birkaç ay sürdü. Üsküp'e partimiz temsilcilerini daha çok ben gönderiyordum ve talimatları da, MK Örgütlenme Sekreteri ve ayrıca MK'nin YKP'yle bağlantısını sürdüren kişi olarak benden alıyorlardı.

İlişkilerimiz sağlıklı, ilkesel ve Marksist-Leninist temele dayandırılarak sürdürülüyordu ve bu bölge örgütünün siyasi parti çalışmalarında içine düştüğü anlaşılır güçlükleri aşabileceğini ve bizim yardımımızla halkı kesinlikle silahlı antifaşist mücadeleye götüreceğini, en yakın bir zamanda böylesi bir örgüte dönüşeceğini beklememiz için yeterli dayanaklarımız vardı.

Ne var ki, 1941 yazında (sanıyorum temmuz ortalarındaydı) ansızın Yugoslavya Komünist Partisi'nin ilk temsilcisi Sofya'ya çıkagelince şaşıp kalmıştık. İki parti yönetiminin bağlantısında kullanılan eski gizli kanaldan gelmişlerdi. Bu kanal, Yugoslavya'nın Hitlerciler tarafından yenilgiye uğratılmasından sonra geçici olarak işlemiyordu. Konspirasyon ilkeleri, isim kullanılmasını yasaklıyordu, bundan dolayı ancak çok sonraları basında çıkan yazılardan öğrenecektim ki, bu iki kişiden biri ve en önemlisi Lazar Kolişevski imiş.

Bu iki kişiyle buluşmayı ve görüşmeyi ben yaptım.

Bizim için, Merkez Komitesi için, doğal olan ilk tepki, kardeş Yugoslavya Komünist Partisi'yle yeniden bağlantı kurmanın sevinci oldu. Biz, YKP MK'nin bu iki temsilcisinin Sofya'ya, savaş dolayısıyla iki parti yönetimi arasında kopmuş olan eski bağlantıyı yeniden kurup pekiştirmek için, durumu karşılıklı görüşüp değerlendirmek silahlı antifaşist savaşın hazırlığını ve sürdürülmesini görüşmek ve kuşkusuz, faşizme ve Hitlercilerin Balkanlar'a karşı giriştiği saldırıya karşı yapacağımız ortak savaşın koordinasyonunu başlatmak için geldiklerine inanıyorduk ve bunu bekliyorduk.

Ne yazık ki, beklediklerimiz çıkmadı, aldanmıştık...

Yoldaşça diyalog, dostluk ve eylem birliği isteğimizden kaynaklanan karşılıklı iyi niyetli konuşmalar yerine, bu ilk buluşmamız monolog biçiminde oldu. Kaba, suçlayıcı ve yukarıdan bakan insanın tonuyla süren bir monolog. Ve bu monoloğun sahibi de Kolişevski'ydi.

Şöyle diyordu:

"YKP MK adına geliyorum. Sizlerin, hâlâ daha silahlı ayaklanmayı başlatmamanız dolayısıyla duyduğumuz hayreti ve hoşnutsuzluğu belirtmek için geldim. Bu tutumunuzun oportünizm olduğu kanısındayım. Bulgar Partisi, izlediği siyasetle, gerçekte monarkofaşist rejimin politikasının düzeyine düşmüştür. Bizden örnek alınız. Derhal siyasi çizginizi düzeltmeniz gerekir. Derhal silahlı halk ayaklanmasını başlatmanız gerekir..."

Yugoslavya Komünist Partisi'nin temsilcileriyle yaptığım bu görüşmenin içeriği ve sonuçlarını Trayço Kostov ve Anton İvanov'a rapor ettim. Yanıtımızın ne olması gerektiğini ve görülmemiş, yakışık almaz tutumlarını nasıl protesto etmemiz gerektiğini görüşüp saptadık: YKP'ye karşı duyduğumuz saygıya rağmen, iki parti arasındaki ilişkilerin, koşulsuz olarak, önceki gibi, karşılıklı saygı, içişlerine karışmama ve eşitlik temeli üzerinde gelişmesi gerekmektedir.

Ne ki, bizim protestomuz Kolişevski'de hiçbir etki yapmadı. Sözümü kesti:

— Sizler iflah olmaz oportünistlersiniz! Hem, üstelik, o moruk Bulgar, o hain, o sabotajcı Şarlo bize karşı sizi kışkırtmış da...

Ve hemen, bizim onu himaye edip, ondan ilham almamızda da "şaşılacak bir şey" bulmadığını ekledi.

O denli hayret etmiş ve o denli üzülmüştüm ki, anlatamam. Hele hele, bu zehir gibi suçlamaların, iftira ve hakaretlerin henüz daha Sofya'ya bile gelmemiş ve aralarındaki ilişkiler konusunda bize bilgi vermemiş olan Metodi Şatorov'a yöneltilmiş olduğu anlaşılınca çok daha fazla üzüntü duydum.

Kolişevski durmadan konuşuyordu. Şatorov'a karşı yaptığı suçlamalara ve saldırılara birdenbire ve yine öylesine kaba ve keskin bir suçlama daha ekledi, Bulgar İşçi Partisi MK'yı suçla-

maya başladı, hakaretler yağdırdı, BİP MK'nın "Yasal olmayan yollarla Makedonya Bölge Örgütü'nün yönetimini ele geçirdiğini" ileri sürdü. Sonra, "herhalde bu oyunlarda yine o Şarlo pis bir rol oynamıştır" diye ekledi.

İtiraz ettim. Uygun, sağduyuyla konuşmanın gerektirdiği bir tonla, Merkez Komitemize yöneltilen suçlamaları ve Şatorov'a yöneltilen saldırıları reddettim. Sakin ve kanıtlara dayanarak konuşmaya çalışıyordum. Bizim, Yugoslavya'nın işgal edilmesinden sonra, Makedonya Bölge Örgütü'nün o zamana dek görevli merkezden kopmuş olması dolayısıyla bu örgütle bağlantı kurduğumuzu ve yönetimimiz altına aldığımızı, bunun da Yugoslavya Komünist Partisi Merkez Komitesi'yle anlaşma üzerine olduğunu belirttim.

Kolişevski sözümü kesti:

— Hayır, dedi, Şarlo kendi başına hareket etmiş. Ve karşı devrimci ihanet planlarını gerçekleştirmek için durumdan yararlanmış...

Yeniden tartışmak istedimse de, Kolişevski, bir tek söz bile söylememe fırsatı vermeden konuşmasını sürdürdü. Beni de dinlemesi gerekirken, ültimatom verircesine, Makedonya Parti Örgütü'yle "her türlü dolaysız bağlantıyı" kesmemizi, YKP MK'ye, "Şarlo'nun tüm yetkilerinin elinden alınması ve Makedonyalı komünistler önünde kimliğinin açıklanması" için yardım etmemizi istedi. Dahası da var: En sonunda Şarlo'nun Yugoslavya'nın içlerine doğru "gönderilmesinde kendilerine yardım etmemizi", "onun ihanetinden dolayı yargılanması için" yardım etmemizi istedi... *

Çok soğuk biçimde ayrıldık. Trayço Kostov ve Anton İvanov gerçekten çok hiddetlendiler ve bu iki elçiyle yeniden buluşup görüşmemin asla uygun olmadığını ve anlamsız olduğunu belirttiler. Çünkü, Partimize karşı ileri sürülen suçlamalar tamamen haksızdı. Görüşmeleri sürdürmenin anlamsızlığı yalnızca buradan da kaynaklanmıyordu. Kolişevski'nin davranışı da havayı çok bozuyordu. Kendisine (ikinci kişi daha çok gözlemci olarak duruyordu) Merkez Komitemizin görüşünü bildirdim.

* Daha sonra öğrenecektik ki Şatorov daha önce gıyabında yargılanmış ve sözde yanlışlıklar yaptığı için uydurma suçlamalarla kurşuna dizilme cezasına çarptırılmış.

Ve her ikisi de ayrılıp gittiler.

Gittiler ama, yarattıkları büyük ve şiddetli endişe burada kaldı, üstelik arttı da. Çünkü, düşündükçe, YKP MK'nın, nasıl oluyor da, şu ya da bu komünist partisi hakkında böylesi keyfi değerlendirmeler yapmak ve sorumsuzca yargılamaya gitmek, üstelik düşmancasına saldırmak, temelsiz suçlamalar, iftira ve hakaretlerde bulunmak hakkını kendisinde gördüğüne bir türlü akıl erdiremiyorduk. Ne yapmıştık da, BİP ne suç işlemişti de Kolişevski böylesine saygısızlık gösteriyordu Partimize karşı? Anlayamıyorduk. Öte yandan YKP'nin, Vardar Makedonyası Parti yönetimine karşı böylesine olumsuz tutum takınmasını, tartışmak bile istememesini, hiçbir itiraz kabul etmemesini de anlamıyorduk, buna şaşıyorduk. En son olarak, Metodi Şatorov'a karşı yapılan bu ağır suçlamalar ve saldırılar karşısında şoke olmuştuk. Bu yılmaz savaşçı ne yapmıştı ki? Hepimiz onu iyi tanıyorduk. Çok iyi hazırlıklı, deney sahibi, çelikleşmiş bir komünistti, enternasyonalistti, üstün niteliklerini yıllar yılı gerek ülkemizde, gerekse İspanya'da, Fransa'da sınıf kavgalarında göstermiş, kanıtlamış bir devrimciydi. Böylesi bir yöneticinin "hain, düşman, sabotajcı" olması düşünülebilir miydi, bu mümkün müydü? "Karşı-devrimci" diye suçlanmasında somut olarak neye dayanılıyordu? Dahası var. Böylesi yüksek düzeyde bir devrimcinin, Blagoev-Dimitrov okulundan yetişmiş, yıllar yılı savaşın ölüm tehlikesini, rizikosunu omuzlarında taşımış, söylediği her sözün, yapıtığı her işin sorumluluğunu yüklenme yeteneğinde olduğunu göstermiş bir devrimcinin, şimdi Balkan ve Makedonya halklarının kaderi için böylesine önemli olan bir sırada, birdenbire, hiçbir neden yokken, gerçek olmayan bilgilerle, Merkez Komitemizi yanıltabileceği düşünülebilir miydi?

Aynı zamanda, ortak amaçlar adına dostluk, anlaşma ve eylem *birliği ilkelerinden hareket ederek ve YKP'nin Makedonya sorununu* zaferden sonra çözümleme kararının devam ettiğine inanarak, eski durumu aynen yeniden kurmaya derhal başlamaya hazırdık. Zaten Kolişevski, şimdi YKP MK'nın Makedonya Yöre Komitesi'ne BİP'le örgütsel ve siyasi bağlantı kurmada özgür olmasına ve BİP'in denetimine geçmesine rıza gösterdiğini reddediyordu.

Ağustos ayında, Komintern'in Vardar Makedonyası'ndaki Parti örgütünün yönetimi konusundaki kararını aldıktan sonra, hiçbir itirazda bulunmadık. Daha sonra, bu kararın YKP MK'nın kesinlikle ısrar etmesi ve dayatması dolayısıyla alındığını anlayacaktık. Komintern'in kararı, Merkez Komitesi'nin gizli radyosundan verilen radyogramla bize ulaştırılmıştı. Ve en iyi niyetle, derhal Makedonya Bölge Komitesi'ne özel kurye ile bu kararı duyurduk ve yerine getirilmesini istedik. (YKP MK'ye gelince, onlar kararı ancak eylül ortalarına doğru öğrenmişler. Çünkü, Belgrad'la Moskova arasındaki bağlar, Yugoslavya Parti yönetiminin öteki bütün bağlantıları gibi, geçici bir süre için kopmuş bulunuyordu.)

Bu belgenin metni şöyledir:

> "Makedonya, pratik ve amaca uygun nedenler dolayısıyla Yugoslavya'ya bağlı olmalıdır. Şimdi asıl savaş, Alman ve İtalyan işgalcilerine ve onların ajanlarına karşı sürdürülmektedir. Savaşın temel aracı partizan hareketidir. Bu hareket şimdi Yugoslavya topraklarında ve Yugoslavya'nın yönetimi altında gelişmektedir. Sırbistan Makedonyası'nın bu hareketin üslerinden birine dönüşmesi ve böylece Almanya'nın ve İtalya'nın Balkanlar'daki cephe gerisini bozması gerekir.
>
> Makedonya'daki askeri durumu göz önüne alarak, özellikle değişik yörelerde Yugoslavya ile Bulgaristan partileri arasında en sıkı işbirliğinin sağlanması bir zorunluluktur.
>
> Bulgaristan'ın... her bakımdan Yugoslavya'ya yardım etmesi gerekmektedir ve her iki parti Makedonya halkının kendi geleceğini kendisinin belirlemesi görüşünü izlemelidir.
>
> Ortak düşmana karşı Bulgar ve Yugoslav halklarının işbirliğini sağlamak için çaba göstermek gerekmektedir."

İki komünist partisi yönetimleri arasındaki bağlar 1941 sonbaharında da sürdü. O dönemde, gizli kanallardan, çok önemli mektuplaşmalar oldu. Aralık ayında, toplama kampından kaçıp Sofya'ya geldiğimde, Trayço Kostov bana bu mektuplar hakkında bilgi verdi.

6 Eylül 1941 tarihli ilk mektup, YKP MK adına gönderilmişti ve J. B. Tito imzasını taşıyordu. Bu mektup, Vardar Makedonyası'nın siyasi parti yönetimi sorununu içeriyordu ve Metodi Şa-

torov-Şarlo'nun "karşıdevrimci, parti aleyhtarı eylemleriyle" bağlantı kuruluyordu.

Politbüro, yalnızca Metodi Şatorov'un yaptığı yanlışlıkların patlak veren anlaşmazlığa neden olmadığını, bu yanlışlıkların daha çok Partimize saldırmak için bir bahane olduğunu anlıyordu. Gerek bu mektupta, gerekse Kolişevski'yle yaptığımız karşılıklı konuşmalarda, Şatorov'un yanlışlıkları, kasıtlı olarak bizim onu "himaye etmemiz ve özendirmemiz" dolayısıyla yapılmış olarak değerlendiriliyor ve böylece suçlama genelleştirilerek Bulgar İşçi Partisi'nin strateji ve taktiğine yöneltiliyordu.

Bu suçlama, mektubun ikinci kısmını oluşturuyordu. Ülkemizdeki nesnel durumu iyi bilmeyen YKP yöneticileri derhal halkı silahlı ayaklanmaya kaldırmamızda ısrar ediyorlardı... Açıktı ki ne o zaman, ne de daha sonraları, YKP MK, Bulgaristan'daki ve bu arada Makedonya bölgesindeki siyasi durumun özünü iyi niyetle, derinlemesine anlamayı istemedi. Ülkemizdeki koşulları öğrenmek, tam olarak sonuç çıkarmak, Bulgar İşçi Partisi tarafından ilan edilen kesin silahlı antifaşist savaş çizgisini doğru olarak değerlendirmek istemedi. Bu siyasi çizgi, ülkemizde meydana gelen somut duruma tamamen uygundu. Komintern'in çağrı ve talimatlarına göre ayarlanmıştı ve Bulgar komünistlerinin yurtseverlik ve enternasyonalist görevlerini iyi kavramaktan kaynaklanıyordu.

Kuşkusuz, YKP'nin bu tutumu, eğer aramızdaki normal ilişkileri zedeleyecek ve o yıllarda iki parti arasında o denli gerekli olan siyasi ve askeri işbirliğini engelleyecek nitelikte olmasaydı, onların bileceği bir iş olabilirdi ve bizim gereksiz yere endişe etmemize neden olmazdı. Asıl korkumuz, endişemiz buydu işte. Bu yüzden de Merkez Komitemiz, ilkesel temelden hareketle karşılıklı saygıyı artırmak ve iki parti yönetimi arasındaki güveni pekiştirmek için elinden gelen her şeyi yapıyordu ve ileride de yapacaktı. Çünkü bu saygı ve güven olmadan, iki halkın ortak düşmana karşı, yani faşizme ve Hitlerci istilacılara karşı ortak mücadelesi de olamazdı, düşünülemezdi. Bu saygı ve güven duygusu bunun için gerekliydi.

Bizim bu değişmez isteğimiz, iyi dileklerimiz ve içten duyduğumuz saygı, aynı yıl ekim ayında, Merkez Komitemizin YKP yöne-

timine gönderdiği cevap mektubunda da belirtilmiştir. Mektubun "derhal ayaklanmaya" geçilmesi telkinlerine verdiğimiz cevabı kapsayan bölümü üzerinde duracak değilim, çünkü yukarıda bu cevabı açıklamış bulunuyorum. Şimdi burada, YKP'nin bize gönderdiği mektupta değindiği ölçüde Makedonya sorununa ilişkin pasajlardan alıntı yapmak istiyorum.

Parti Merkez Komitemizin cevabında şöyle deniyordu:

"Makedonya'ya gelince... Biz her şeye rağmen, yine de sizlerin dikkatinizi şu noktaya çekmeyi zorunlu görüyoruz: Buradaki durum tam olarak Sırbistan'daki ya da Hırvatistan'daki durumla özdeşleştirilemez. Unutmamak gerekir ki, Makedonya halkı, Yugoslavya çerçevesinde büyük Sırp şovenistlerince şiddetli baskı altında tutuluyordu ve bu durum onda özellikle derin izler bırakmıştır. Makedonya halkında eski Yugoslavya'ya karşı bir ölçüde kin ve nefret vardır.

Makedonya'da öyle yerler vardır ki (Kumanova ve Üsküp'ün bir kesimi gibi) oraların halkı aktif bir savaşa geçmeye hazır bulunuyor. Ancak, Makedonya'nın geri kalan kesimlerinde, halk böylesi bir kararlı savaşa geçmeye hazır değildir ve onların hazırlanması için yığınsal siyasi propaganda yapmak ve Makedonya halkının dolaysız siyasi ve ekonomik çıkarlarını savunmak için mücadele sürdürmek ve aynı biçimde sabotaj ve baltalama yoluyla giderek asıl savaşa çekilmesi zorunluluğu önde duran görev olarak beliriyor. Bu mücadele sürecinde geniş bir silahlı harekete geçilmesinin koşulları da olgunlaşacaktır. Silahlı hareket, şimdilik ayrı ayrı savaş gruplarının (çetelerin) görevi olmalıdır. Şimdiki durumda Bulgar askerlerine karşı gözü kapalı biçimde savaşa geçmek, yığınların yeterli ölçüde desteğini bulamama, havada kalma rizikosunu doğurabilir ve böylece de partinin yığınlardan dışlanmasına yol açabilir.

Bununla birlikte, biz YKP'nin Makedonya halkı arasında çalışabilmesi için yolu açma bakımından, şimdiye kadar izlediği politikaya halkın güvenini acilen sağlama bakımından, açıkça ve kesinlikle, büyük Sırp şovenistlerinin Makedonya halkına karşı daha önce uyguladıkları ulusal baskı politikasını kınaması, Makedonya'da toprak ve tarım sorununun yanlış haksız biçimde çözümlenmek istenmesini eleştirmesi ve Makedonya halkının

kendi geleceğini kendisinin belirleme hakkını tanımasını gerekli sayıyoruz. Bu temel ögeyle birlikte, kendi deneyimimizin bize verdiği kanıtlara dayanarak söyleyelim ki, Makedonya Parti Örgütü'ne sizin genel siyasi denetiminiz altında özerklik verilmesi, belki de en uygunu olacaktır. Bu durumda örgüt, uygulamada kendi adına ve kendi girişimiyle hareket edebilecek, ancak kardeş YKP ve BİP ile en sıkı bağlantı ve tam uyum içinde çalışabilecektir. Böylece sizler, Makedonya halkının Sırp halkına ve Yugoslavya'ya karşı duyduğu ve büyük Sırp şovenistlerinin baskı siyaseti dolayısıyla daha önce bizde oluşmuş güvensizlikten bir an önce, acilen kurtulmasına yardım etmiş olacaksınız.

İşte Makedonya'daki durumu biz böyle değerlendiriyoruz..."

Sofya'ya dönüşümden sonra, Politbüro Yugoslavya Komünist Partisi Merkez Komitesi'yle bağlantı ve temaslarla ilgili eski görevimi yeniden bana verdi. Bundan dolayı, Boyan Bılgaranov'un BİP MK'ye gönderdiği mektup ve raporlar benim adresime geliyor ve o, bizim talimatlarımızı, Bulgaristan'ın ve Yugoslavya antifaşist hareketleri arasındaki bağlantının, ortak silahlı savaşın güçlendirilmesi ve aktifleştirilmesi zorunluluğuyla ilgili görevleri benim aracılığımla alıyordu. Zaman zaman YKP MK'nın Sofya'ya gönderdiği temsilcileri (birkaç kez erkek temsilci gelmişti, ancak kadın temsilci de geliyordu) ve yine Makedonya komünist örgütünün temsilcileri hâlâ benimle buluşup görüşmekteydiler. Bu buluşup görüşmeler, muntazam olmasa da 9 Eylül 1944 arifesine dek sürecekti.

Gerçi Üsküp bölgesinde gizli bir eve yerleşmiş olan Boyan Bılgaranov, kendisine verilen görevi en iyi biçimde yerine getirmeye çalışıyordu ama, belirtmemiz gerekir ki, Makedonya Parti Örgütü'nün yeni yöneticilerinden çoğu, yani Metodi Şatorov'un yerine komitenin başına geçenlerin çoğu, önce Lazar Kolişevski, sonra 1942 yılında D. Radosavleviç, 1943 Şubatı'ndan sonra da Svetozar Vukmanoviç-Tempo (YKP MK'nın ve Halk Kurtuluş Ordusu Genel Kârargahı'nın Makedonya temsilcisi olarak gönderilmişti), onun serbestçe çalışmalarına kabaca engel olunuyor, kendi düzeylerinde bir temsilci kabul etmiyor ve giderek yalnızca bir gözlemci danışman ve üstelik geçen olayları saptayan bir kâtip durumuna getiriyorlardı. Ne yazık ki, Bılgaranov, bizim kendisine yük-

lediğimiz görevi, bağlantıları aktifleştirmek ve ortak savaşı her bakımdan genişletmek, yaygınlaştırmak, Makedonya antifaşist hareketiyle uyum sağlamak görevini bizim istediğimiz ve beklediğimiz ölçüde yerine getiremiyordu, kendisine engel olunuyordu.

Dahası var. Boyan Bılgaranov, Vardar Makedonyası'nda kaldığı zaman çoğunlukla (Ekim 1941 Mart 1944 döneminde) Tempo'nun ve Vardar Makedonyası askeri yöneticisi M. Apostolski'nin engellemeleri ve açık karşı koymalarıyla karşılaştı. Bu iki kişi, özellikle Tempo, son derece kötü rol oynuyor, her iki kardeş parti ve hareket arasındaki ilişkileri bozmak ve ayrıca Makedonya'daki komünistler arasında Bulgar aleyhtarlığı yaratmak için şaşılası bir çaba gösteriyordu.

Biz Tempo'nun bu kötü rolünü, Bulgar İşçi Partisi'ne karşı durmadan hakaretler yağdırmasını ve kışkırtmalarda bulunmasını, anti-Bulgar zehri saçan sistemli konuşmalarını, Parti'nin savaş çizgisine leke düşürücü iftiralarını ve silahlı mücadelemizin boyutlarının küçümseyici denemelerini, Bılgaranov'un Merkez Komitemize gönderdiği mektuplardan öğreniyorduk.

Bılgaranov'un mektuplarını okuduğumuz zaman, bizler, Politbüro üyeleri, son derece hayret ediyorduk. Bütün bunlar aslında ne anlama geliyordu? Tempo böylesine kışkırtıcılık yapmada, kimin ne olduğunu belirtmede, Partimizi yargılamada, himayesi altına almak istemede ya da akıl hocalığı yapmada kimin adına hareket ediyordu, kimden cesaret alıyordu? YKP MK'nın resmi temsilcisi olarak her konuşmasıyla kendi Merkez Komitesi'ni angaje etmekte olduğunun bilincinde olması gerekirdi ve dolayısıyla bizim bu tutumu, Yugoslavya Parti yönetiminin tutumu olarak değerlendireceğimizi de bilmemesi olanak dışıydı. Halkını kahramanlıklar gösterdiği bir antifaşist savaşa sürükleme becerisini gösteren YKP'ne beslediğimiz saygı ve hayranlığa karşın, ne ona, ne de herhangi bir başka partiye, uluorta bir tutum içinde Partimizi yargılama, suçlama, akıl hocalığı yapma izni veremezdik, kendi kurtuluşumuzun yollarını, araçlarını ve biçimlerini kendimizin seçmesi hakkından da vazgeçemezdik.

Tempo'nun BİP'e karşı haksız ve kışkırtıcı, çirkin tutumu süredursun, 1943 yazında Merkez Komitemiz, ansızın onun bir

sürpriziyle karşılaştı. Tempo garip bir görüş ortaya atmıştı. Bu görüş Yugoslavya, Bulgaristan, Yunanistan ve Arnavutluk'taki kurtuluş hareketlerinin koordinasyonu ve yönetimini üstlenecek bir Balkan Genel Karargâhı oluşturulmasını içeriyordu. Biz bunu Boyan Bılgaranov'un mektubundan öğrendik. İlk haberinde konu tam açık değildi. Herhalde, görüşü ortaya atanların kafalarında da tam açıklığıyla kristalleşmiş değildi. Ve biz Politbüro'da, Bılgaranov'un neyi yazmak istediğini düşünüp dururken ve bir sonuca varamazken, çok geçmeden temmuz sonlarında, ikinci bir mektup aldık. Bu kez konu açıktı, somut ve tam olarak belirlenmişti. Üstelik mektuba ilişkin olarak, neyin nesi olduğunu pek bilemediğimiz Yugoslavya Halk Kurtuluş Ordusu ve Partizan Birlikleri Genel Karargâhı, ELAS Genel Karargâhı Arnavutluk Partizan Gönüllüler Kurtuluş Ordusu Genel Karargâhı temsilcilerinin konferansı diye belirlenen ve Arnavutluk dolaylarında bir yerde yapıldığı söylenen bir konferansın kararı da gönderilmişti.

İşte bu sözü edilen ve haziran ayında yapıldığı bildirilen konferans, Balkan ülkelerindeki antifaşist hareketin eşgüdüm içinde askeri ve siyasi bakımdan yönetilmesini üstlenecek Genel Karargâh'ın kurulmasını kararlaştırmış. Bılgaranov, bu karargâhın dört partinin, Yugoslavaya, Bulgar, Yunan ve Arnavut partilerinin temsilcilerini kapsamına alacağını ve geçici barınma yeri olarak Ege Makedonyası'nda bulunan Kostur'u saptadığını da eklemişti mektubuna. Bu konferans, Balkan Karargâhının, resmen 10 Ağustos 1943'te göreve başlayacağını belirlemiş.

İlişik olarak sunulan kararda şunlar da belirtiliyordu: Balkan Karargâhı özel olarak komünist partileri merkez komitelerince ve Balkan antifaşist hareketleri genel karargâhlarınca seçilip gönderilen temsilcilerden oluşacaktır, Balkan Karargâhı, Balkan antifaşist hareketlerinin askeri-siyasi merkezi olacaktır, askeri siyasi görevlerini yerine getirirken sınırsız yetkilere sahip olacaktır; Balkan Karargâhı silahlı savaşın koordinasyonu ve yönetimi altındaki askeri-siyasi görevlerden başka, geleceğin Balkan Federasyonu'nun oluşum yolunu da açacaktır. (Kararı

temel ilkelerince ve belleğimde kaldığı biçimde özetliyorum. Alıntı veremiyorum, çünkü BKP arşivinde bu belge bulunamadı. Herhalde, Sofya'nın havadan bombardıman edilmesi sırasında birçok belge gibi kaybolmuş olacak.)

İşte, YKP temsilcinin 1943 Haziranı'nda ortaya sürdüğü görüş böyleydi.

İtiraf etmeliyim ki, şaşkınlığa düşmüştük. Baştan özü ve niteliği ortaya atılan görüşün böylesine acele, beklenilmeyen biçimde, sabırsızlık içinde dayatılmak istenmesi karşısında hayret etmiştik. İkincisi: Neden YKP MK, (Tempo, bu partinin MK'sı adına hareket ediyordu) bu konuda bizim Merkez Komitemize önceden, zamanında haber verip görüş almamış, bize danışmamıştı? Hayret etmiştik, çünkü hiç kimse böylesi bir Genel Karargâh kurulması için bizim ilkesel yönden razı olup olmadığımızı bile sormak istememişti. Üçüncüsü: Böylesi bir partiler ve uluslar üstü yönetici bir merkezin, üstelik o denli geniş yetkilerle kurulmasını zorunlu kılan etkenler mi vardı ortada? Her dört ülkedeki partilerin merkez komiteleri ve antifaşist hareketlerinin askeri parti genel karargâhları kendi halklarının siyasi ve silahlı savaşlarını yönetmek yeteneğinde olduklarını göstermiş değiller miydi. Dördüncüsü: Tempo, neye dayanarak böylesi partilerüstü "konferanslar" toplayabiliyor ve ne hakla öteki Balkan komünist partilerini "oldu bittilerle" karşı karşıya getirmek yetkisini kendinde görebiliyordu?

Herkesçe kabul edilmiş partilerarası kuralların açıkça çiğnenmiş olmasına karşın, biz antifaşist birlik adına, durumu özü bakımından değerlendirmeye karar verdik. Politbüro, konuyu özel bir toplantıda görüştü. Her yanıyla ve dikkatlice ele alıp inceledikten sonra karar aldık. Kararı ben Politbüro adına yazıp, özel bir mektup halinde Boyan Bılgaronov'a gönderdim.

Ortak bir askeri-siyasi Balkan merkezi kurulması önerisine bizim yanıtımız olumsuzdu. Merkez Komitemiz, bu konuda ileri sürülen görüşü gereksiz, uygunsuz ve üstelik zararlı buluyordu. kuşkusuz biz ileride de, şimdiye kadar olduğu gibi merkez komiteleri arasındaki bağları artırma niyetindeydik. YKP ve öteki Bal-

kan devrim hareketleriyle siyasi ve ortak mücadele yönünden ilişkileri her bakımdan geliştirmek istiyorduk ve bu amaçla artık yararlı bir çalışma düzeni de kurulmuş bulunuyordu. Ne ki, parti merkez komitelerinin ve de ayaklanma yönetimlerinin hak ve yükümlülüklerini bir tek, ortak partilerüstü uluslarüstü askeri-siyasi karargâha vermek son derece tehlikeli ve zararlı olurdu. Pratik olarak bu, her komünist partisinin kendi işçi sınıfı ve kendi halkı karşısında omuzladığı, yüklendiği kutsal görevlerden ve haklardan vazgeçmesi demek olurdu. Bu ise asla doğru olmazdı, bağışlanmaz bir yanlışlık olurdu. Biz hiçbir zaman, hiçbir koşulda böylesi bir duruma düşmek istemezdik.

Bir de şu vardı: Tempo'nun bize dayatmaya çalıştığı görüşün, bizde kuşku uyandıran ve saklı tutulmak istenen bir anlamı da vardı. YKP MK'nın ortak antifaşist savaşın "iyi sonuç vermesi ve yararlı olabilmesi adına", "koordinasyonu ve yönetimi" gibi iyi niyet gösterisi ardına gizlenerek yönetici bir rol almak, başka deyişle, Balkanlar'daki devrimci ve antifaşist hareketler üzerinde hegemonya kurmak denemesinde bulunduğundan kuşku duymak için elimizde yeterince kanıt birikmişti. Açıkçası YKP, kendisi için elverişli olan siyasi durumdan yararlanarak kendisini dayatmayı başaracağını umuyordu. Böylesi bir hegemonya kurması ise, zaferden sonra, gücünden yararlanarak, Balkanlar'ın ve Avrupa'nın bu bölgesinde, kendi görüş, anlayış ve çıkarlarına uygun olarak siyasi açıdan yeni devlet düzenlemelerine ve yapısal değişikliğe gidebilmesine olanak yaratabilecekti...

Öyle ki, Merkez Komitemizin böylesine kuşku uyandıran bir konuda işbirliği yapmayı reddetmesi kesindi. Öteki Balkan partilerinin bu girişimi nasıl karşıladıklarını bilemiyorum. Ancak onların tepkisinin de bizimkine yakın olduğunu sanıyorum.* Çünkü, bu görüş ve girişim, ortaya atıldıktan çok kısa bir süre sonra

* Şimdi bu kitabı yazarken, Yunan Komünist Partisi'nin de Balkan Genel Karargâhı kurulması düşüncesine olumsuz yanıt vermiş olduğunu öğrendim. Domanik Edes, "Komutanlar" isimli belgesel anı kitabında (Atina 1970) bunu kanıtlıyor. Tempo da 1980'deki anılarında bunu inkâr etmiyor.

ölmüştü. Yukarıda Arnavutluk dağlarında yapıldığı söylenen Tempo'nun topladığı "konferans" ise bir daha toplanamadı ve Balkan Genel Karargâhı da kurulamadı. Böylece, YKP, BİP ve öteki Balkan komünist partileriyle ilişkilerin, herkesçe kabul edilen kurallar gereğince düzenlemeyi sürdürmek zorunda kaldı.

Tempo'nun zararlı rolü maalesef Balkan Genel Karargâhı fikri ile de bitmedi. Aksine, zafere kadarki bunu takip eden dönemde de her iki partinin yönetimi arasında güvensizlik tohumlarını ekmek ve böylece ilişkilerin sağlamlaştırılmasını önlemek ve BİP ile YKP arasındaki politik ve mücadele işbirliğinin gelişmesini bastırmak için aynı inatçılığını devam ettirdi.

Fakat bununla da kalmadı: BİP'in politik hattına sürekli saldırılarının yanı sıra Tempo, Makedonya'nın geleceği sorununda inatçı, tek taraflı ve milliyetçi görüşlerini kabul ettirmeye çaba gösterdi. Başlangıçta ince ve üstü örtülü çabalar sonraları –1943'ün ortasında ve ikinci yarısında– açık, kaba ve enerjik bir hal aldı. YKP MK temsilcisi Makedonya nüfusunun Bulgar ulusuna dahil olduğu tartışılmaz gerçeğini reddederek Bulgar halkını ve onun devrimci öncülerini terörist monarkofaşist rejimden ayırmaksızın Makedonya'daki komünistler ve diğer antifaşistler arasında anti-Bulgar eğilimleri alevlendirdi.

Dahası var... "Bulgar Partisi'nin Yugoslavya'ya ait olan ve ileride de ait olacak olan otonom bir Makedonya hayali gördüğü"nü* Bılgaranov'un yüzüne karşı olduğu gibi Makedonyalı komünistlere de söyledi.

1943 Aralığında, Vatan Cephesi'nin Makedonya sorunuyla ilgili bildirisini yayınladık.

Okuyucunun bildiği bu bildiriyi, ordaki görüşleri, YKP ade-

* O zamanlar Boyan Bılgaranov'un faaliyet raporunda bizi bilgilendirdiği BİP'e ve Bulgar halkına tüm bu sorumsuzca iddialar, bu işitilmedik hakaretler, saldırılar ve iftiralar bugün 2 ciltlik Svetosor Vukmanoviç-Tempo ("Revoluzija İkoya Tetsche" Belgrad 1972) anılarda ve yine "Balkan Yarımadası için Mücadele" isimli yeni anılarında –ki bunlar Yugoslav gazetesi "Politika"da Mayıs/Haziran'da büyük bir özetle yer aldı– yineleniyor. Ne yazık ki bugün Tempo tarihin sahte or-

ta "düşmanca" karşıladı, sert bir tepki gösterdi.

24 Ocak 1944'te J. B. Tito, Georgi Dimitrov'a (Moskova'ya) şu içerikte bir telgraf çekiyor: "Bulgaristan'daki Vatan Cephesi, Makedonya sorunu üstüne bir bildiri yayınladı. Bildiride belirtilen siyasi çizgi, YAHKM'nin federasyon kararına aykırıdır ve Makedonya'nın birleştirilmesi, hiçbir ülkeye katılmaması ve tamamen bağımsız olması isteniyor. Bugün bu, Alman politikasıdır, halk kurtuluş savaşına düşmanca bir politikadır."

(Bu telgrafın anlamını yorumlamaya gerek görmüyorum. Okuyucu, bizim haklı, enternasyonalist konumumuza gösterilen bu geç tepkinin ne denli yersiz olduğunu görmektedir.)

1944 Nisanı'nda, Georgi Dimitrov, J. B. Tito'nun hoşnutsuzluğu konusunda, BİP Dış Bürosu konumundan hareketle, bilgi ediniyor (henüz daha YAHKM'nin Yaytse Kararları'nın tam metnini görmüş değil) ve durumu inceliyor.

O zaman, Makedonya konusundaki tartışmalar dolayısıyla J. B. Tito, doğrudan doğruya, yazılı olarak, Stalin'e başvuruyor ve şu soruyu soruyor: "Şimdi Avrupa'da Sovyetler Birliği'ne destek olan kimdir, Bulgaristan mı Yugoslavya mı?" Ve kendisi yanıtlıyor: "Yugoslavya'dır." (Merkez Parti Arşivi, F. 146, OP. 5, ae 1498.)

tağı ve onu kabaca yorumlayan bir tanığı olarak ortaya çıkıyor. Kötü niyetle, uydurmalarla, hakaretlerle ve iftiralarla yazılmış, her sayfasında Bulgar düşmanlığı kusulmuş bu kitaplar ne anlaşmazlıkların çözümüne bir yarar getiriyor ne de tartışmaları ortadan kaldırıyor. Tersine, ilişkilerimizi yanlış gösteriyor, eski yanlış iddialardan, değerlendirmelerden yararlanarak iki ülkenin halkları ve partileri arasında yeni yeni düşmanlık kıvılcımları yakıyor.

Gerçekte, bu anı kitaplarındaki kaba subjektivizm ve bu bağışlanmaz önyargılı yaklaşım birçok Yugoslav gazetesince de haklı olarak eleştirilmiştir. Gerçekten eski bir savaşçının kalemini şimdi böylesine yakışık almaz bir amaç için silah yapmasına acımak gerek. Yine acınacak bir durumdur ki, Mihaylo Apostolski ve Makedonya Parti Örgütü'nden kimi eski savaşçılar da şimdi Tempo ve Kolişevski'yle birleştiler. Bunlar, bizim sabırlı davranmamızdan, hoşgörümüzden ve iyi niyetimizden yararlanarak, tek bir orkestra şefinin yönetimi altındaki bir koro gibi, hep bir ağızdan, kitapları, akla hayale gelmez yalanları, küfürleri ve suçlanmalarıyla, tarihin çoktan yalanladığı iddialarla aynı şarkıyı tutturmuşlar.

16 Nisan 1944'te Georgi Dimitrov (artık Yaytse Kararları hakkında bilgisi vardır), Stalin'in sorması üzerine, Makedonya sorununun niteliği ve gelişmesi konusunda açıklamada bulunuyor, sorunun karmaşıklığını ve öznelliğini belirtiyor. Daha sonra Dimitrov, Stalin'e Yugoslavya'da antifaşist meclise Bulgar Parti yöneticilerinden Dimitır Vlahov ve Vladimir Poptomov'un da seçilerek girdiklerini bildiriyor. Dimitrov, bu iki kişinin (birincisi Ege Makedonyası'nda, öteki Prin Makedonyası'nda doğmuşlardı) YKP ile hiçbir bağlantılarının olmadığını, Bulgar Komünist Partisi'nin yetiştirdiği üyeleri olduklarını belirtiyor.

(Dimitrov'un böylece açıklamasına cevap olarak, bir süre sonra J. B. Tito "bir rastlantı sonucu olarak yanlışlık yapıldığını", bunun düzeltileceğini bildiriyor. Ancak, söz verilmiş olmasına rağmen, Dimitır Vlahov YAHKM bileşiminde bırakılıyor.)

Georgi Dimitrov, Stalin'e verdiği cevapta daha sonra, BİP'in Makedonya sorunundaki görüşünü açıklıyor. Şöyle ki: Parti, Makedonya'nın zorla Bulgaristan'la birleştirilmesine karşı olmayı sürdürüyor, ancak aynı zamanda, Makedonya'nın kaderinin Bulgaristan ve Yugoslavya arasında halkların çıkarları ve iradeleri gözönüne alınacak şekilde kardeşlik temelinde varılacak bir anlaşmayla belirlenmesi gerektiğinde ısrar ediyor. Georgi Dimitrov ayrıca geleceğin sınırları ve hâkimiyet alanı sorunları üzerine "Komünistlerin kendi aralarında çekişmelerinin uygun olmadığı"nı vurguluyor.

Son olarak Georgi Dimitrov: "Savaştan sonra somut olarak Makedonya'nın ne olacağını şimdiden kestirmek mümkün değildir, en azından bunu tahmin etmek beni aşar... Bence Balkan Yarımadası için en iyi çözüm Güney Slavların bir federasyonunun kurulmasıdır.

Makedonya ancak bu federasyon içinde kendi ulusal özgürlüğünü ve devlet olma hakkını elde edebilir ve Balkan ülkelerinin anlaşmazlık meselesi olmaktan çıkar."

Bu görüş esasen YAHKM tarafından Yaytse'de Makedonya sorunuyla ilgili kabul edilen kararın haklılığını çürütmektedir.

9 Eylül 1944'ten sonra olaylar nasıl gelişti?

Bu konuya bir daha geri dönmek istemediğim için Makedonya sorunu etrafındaki bu yeni duruma kısaca değineceğim.

Zaferden hemen sonraki ilk aylarda BİP'le YKP arasındaki ve Bulgaristan'la Yugoslavya arasındaki anlaşmazlıkların ortaya çıkardığı Makedonya problemi, aniden ve akut olarak yeni bir dramatik safhaya girdi.

Bunun nedeni YKP'nin Bulgaristan topraklarının bir kısmı üzerinde hak iddia etmesi ve bu toprakları Yugoslav sınırlarına katmak istemesidir.

Argümanları Yaytse'nin tek taraflı kararlarına dayanıyordu. Oysa bu kararlar, Balkanlar'da yalnızca YKP'yi bağlıyordu, başka hiçbir partiyi, halkı ve devleti değil. Ve enternasyonalizm ilkelerine, uluslararası hukuk kurallarına aykırı olarak bu "ünlü kararları" geliştirmeyi ve komşu toprakları yutmayı denemeye girişti. Böyle yutmak istediği bir toprak parçası da Bulgaristan'ın Pirin yöresiydi (bugünkü Blagoevgrad ili) ve yöre halkı Bulgar ulusunun bağrından "koparılarak" yeni kurulan Makedonya Cumhuriyeti'nin kucağına atılmak isteniyordu.

YKP, 1944 ilkbaharında, BİP'in kardeşlik, antifaşist birlik ve Balkan halkları arasında içtenlikle işbirliği adına attığı uzlaşmacı adımdan işte böyle yararlanmayı hesaplamıştı.

Aramızdaki ilişkileri patlama noktasına getirmiş olan 1944-1948 olaylarına sırasıyla kısaca bir göz gezdirelim.

Bulgaristan'da halk yönetimi kurulur kurulmaz Yugoslavya yöneticileri, Pirin yöresinin Makedonya Cumhuriyeti'ne katılması isteğini ileri sürdüler. Çok daha soylu işler için gerekli bir gayretle Yugoslav yönetimi, bu Bulgar bölgesinin koparılması için ülkenin içişlerine de kabaca karışarak "doğrudan doğruya hazırlıklara" girişti. BKP MK Politbürosunun bu bağışlanmaz hareketleri durdurmak için hemen önlemler almak zorunluluğu ortaya çıktı.

25 Ekim 1944 tarihinde Politbüro'da yeniden bu sorunu görüştük. Dimitır Ganev, bu bölgede ve özellikle Petriç yöresinde meydana gelen durum hakkında bilgi verdi. Üsküp'ten gelen görevliler bu bölgeyi derhal Makedonya Halk Cumhuriyeti'ne katmayı düşünmüşlerdi. Bunlar, Pirin yöresinin M. H. Cumhuriyeti'ne ilhakını kendilerinin bir "iç sorunu" gördüklerini söylüyorlardı... Bölgenin "kendi geleceğini kendisinin belirlemesinde" ısrar ediyorlardı. "Kendi geleceğini kendisinin belirlenmesini"de

kendilerince anlıyorlardı, yani bölgenin derhal M. H. Cumhuriyeti'ne katılması olarak düşünüyorlardı. Bundan başka, hayasıza, yalnızca "BİP'in oportünizmi dolayısıyla" bu işlerin şimdiye dek gerçekleştirilmediğini ve gecikmiş olduğunu söylüyorlardı... BİP'e Bulgaristan'a ve halkına karşı hakaret edici ve yakışık almaz sözler sarf ediyor, açıkça "Biz yendik, siz yenildiniz ve şimdi biz ne emredersek onu yerine getireceksiniz!.." diyorlardı.

Kuşkusuz, Politbüro bölgede durumun normalleşmesi için gerekli önlemleri almakta gecikmedi. Aynı zamanda Georgi Dimitrov, J. B. Tito'ya bir telgraf göndererek (27 Ekim 1944) "Üsküplülerin Bulgar Makedonyası'nın ilhakı sorununu pratik olarak ortaya sürmemelerini" ısrarla istedi.

30 Kasım 1944 tarihli Politbüro oturumunda, Dimitır Ganev Makedonya yöneticileriyle yeniden görüşmek üzere gittiği Üsküp'teki görüşmeleri hakkında bilgi verdi. Bu kez onlar, Petriç yöresinde meydana getirilen bağışlanmaz durum konusunda yanlışlık yaptıklarını itiraf etmişler, ancak bunu da M. Apostolski'nin düştüğü yanlışlıklarla açıklamaya kalkmışlar.

Kısa bir süre sonra, BİP MK Sekizinci Plenumu'nda (27 Şubat-1 Mart 1945) Blagoevgrad Parti Bölge Sekreteri Kristü Stoyçev bir rapor sunarak "ilhak" konusunda bizim yanlış bir tutumla ödün verdiğimizi anlattı ve o sırada Pirin yöresinde dağılan Üsküp'lü özel görevlilerin, Bulgaristan'la Yugoslavya arasındaki yeni sınırın tam nerelerden geçeceğini bile belirlediklerine değindi. Kristü Stoyçev, Pirin yöresi halkının, "ileride Makedonya'nın bütünlüğü içinde bir birleşemeye razı olduğunu" ancak bu birleşmeden yalnızca "Bulgar halkıyla ayrılmaz bağlarla birleşme"yi ve yöre halkı için "Bulgar halkıyla kendi arasına engel koymanın, koparılmanın" düşünülmeyeceğini belirtti.

Bu arada, 9 Eylül 1944'ten sonra, iki ülke arasında daha tam bir yakınlaşma sağlanması için ciddi adımlar atılmıştı. Georgi Dimitrov, 1 Kasım 1944'te Trayço Kostov'a gönderdiği mektubunda "Yeni Bulgaristan'la yeni Yugoslavya arasında, iki ülkenin Güney Slavlarının bir federatif devleti içinde birleşmelerinin başlangıcı ve temeli olarak askeri, ekonomik ve politik yönden birlik" kurulmasının bir an önce gerçekleştirilmesi için talimat vermişti.

Aynı zamanda, BİP belgelerinde de, Makedonya'nın eşit hakla üye olacağı böylesi bir federasyon kurulduğunda, Pirin Makedonyası'nın da M.H. Cumhuriyeti'yle birleşmesinin olabilirliği, iki ülke arasındaki sınırın, özellikle Bulgaristan'la M. H. Cumhuriyeti arasındaki sınırın ortadan kalkmış olacağı belirtiliyordu.

Bu belgeler, BİP'in daha başlangıçta Yugoslavya yönetimini milliyetçi ve hegemonist yoldan, Makedonya sorununun böylesi bir yanlış yoldan çözümüne gidilmesinden uzaklaştırmak için gerekeni yaptığını göstermektedir.

Bu belgeler, YKP'nin, daha İkinci Dünya Savaşı'nın sonu gelirken ve savaşın bitiminden hemen sonra, Bulgaristan için ağır olan uluslararası koşullarda ve Güney Slavlar Federasyonu'nun kurulmasına ilişkin bilinen görüş doğrultusunda yapılan hazırlıklardan yararlanarak, Makedonya sorununda Yugoslavya yararına ödünler verilmesini dayatmayı başardığını da kanıtlamaktadır. Üsküplü özel görevliler, Leninist ilkeleri çiğneyerek ve kendilerinin Pirin yöresinde dolaşmalarına göz yumulmasından yararlanıp her yola ve propaganda aracına başvurarak, bölge halkı arasında "Makedonya ulusal bilinci" yaratmak için eşi görülmemiş bir kampanya sürdürdüler. İşte böylesi bir ortamda, halkın kendiliğinden gelen direncini kırmak için uygulanan bu kaba ve sürekli baskı ortamında, o dönemin bilinen nüfus sayımı yapıldı. Daha sonra Yugoslavya'da bu nüfus sayımının doğru olmayan verilerine dayanılarak bu yörenin halkı "Makedon" diye ilan edilmeye başlandı (bugün de bu verilere dayanıyorlar)...

Şurasını yinelemek isterim: O dönemde Yugoslavya'dan gelen baskılar çok fazlaydı ve üstelik, Bulgaristan'ın hâlâ daha Hitlerci Almanya'nın bir uydusu sayılmakta olduğu, yenilginin sonuçlarının bir kesimini de yüklenmek zorunda olduğu görüşünün yaygın bulunduğu bir sırada yapılıyordu. Ve henüz daha barış anlaşması imzalamadığımız bir dönemdi. Yugoslav yönetimi, Bulgaristan için güçlüklerle dolu olan bu durumdan kurnazca yararlanarak Makedonya'nın oluşumu konusunda kendi milliyetçi anlayışını dayatmayı başardı. Bizim, o dönemde, istemediğimiz haksız kimi tavizler vermekten başka bir seçeneğimiz yoktu. İşte BİP MK'nın 1946'daki X. Plenumu'nda alınan kararlar bu nite-

likte kararlardır. Parti'nin ve halkın iradesine aykırı, hak ve adalet ilkelerine uymayan kararlardır.

İşte şimdi, Yugoslavya yönetimi o zamanki kararlardan ve o bilinen "nüfus sayımından" spekülatif biçimde yararlanarak bize Bulgaristan'da "Makedon azınlığı" bulunduğunu kabul ettirmek ve böylece de Blagoevgrad ile bölgesini Yugoslavya sınırları içine almak amacını gerçekleştirmek istiyor. Yugoslavya yönetiminin, kaçak ve sığınık olarak Makedonya'dan göçerek gelmiş ve ülkenin değişik yerlerine yerleşmiş öteki Bulgar halkını da "Makedon azınlığı" gösterirken "dayandığı" temel de yine işte bu kararlar ve bu sözde nüfus sayımıdır.

Ne var ki, MK Onuncu Plenumu bu yanlış kararları alarak bu ödünleri vermeye razı geldi diye, Parti, hemencecik ve fazlaca düşünüp taşınmaya gerek de duymadan, bunların gerçekleştirilmesi için harekete geçecek de değildi. Daha bir dizi ilkesel soruların ele alınıp görüşülmesi, değerlendirilmesi gerekecekti. Böylece 1947 yılında Georgi Dimitrov'la J. B. Tito arasında Bled'de yapılan görüşmelere gelindi. O yılın yazında yapılan görüşmelerde Bulgaristan ile Yugoslavya arasında ittifak anlaşması hazırlanacaktı. Belgelerin gösterdiği gibi, o zaman Makedonya konusundaki kararlarda çok önemli bir düzeltme yapılmıştır. Bu düzeltme, Onuncu Plenum'daki kararlarda yapılan yanlışlıkları büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır. Georgi Dimitrov bu konuyla ilgili olarak güncesinde (1 Ağustos 1947) şöyle yazıyor:

"Tito ve Makedonya hükümetinin başkanıyla Makedonya işleri konusunda bir genel çizgi üzerinde anlaştık. Pirin yöresinin Makedonya Cumhuriyeti'ne doğrudan doğruya katılması alanında harekete geçilmeyecek."

Dahası var: Bled'de incelenen anlaşma tasarısında, Pirin yöresinin M. H. Cumhuriyeti'ne, batı sınır yörelerinin Bulgaristan'a katılmasının Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'yle Yugoslavya Federatif Cumhuriyeti arasında birlik kurulmasından sonra, –ki o zaman B. H. Cumhuriyeti'yle M. H. Cumhuriyeti arasındaki sınırlar zaten kalkmış olacaktır– gerçekleştirilmesi de öngörülüyor.

Ancak, Bled buluşmasından sonra, önerilenin tersine, Yugos-

lavya yöneticileri birdenbire eski baskıyı gevşettiler ve federasyonun kurulması temposunu da yavaşlattılar. Oysa sözde o denli çok istiyorlardı ki bu federasyonu. Sonra, sorunun incelenmesini hep erteleyip durdular ve sonunda, gerçekte bu görüşten vazgeçtiler. YKP MK, 14 Haziran 1948'de Georgi Dimitrov'a gönderdiği mektupta şu mesajı iletti: "Kimi yöneticilerimizin, 2-3 ay sonra Yugoslavya ile Bulgaristan arasında federasyon kurulacağını söyleyip yaydıklarını duyduk.

YKP MK, şimdilik federasyondan söz etmenin çok erken olduğu kanısındadır."

Aslında, biz onların gerçekten bir vazgeçiş sayılacak davranışlarının nedenlerini de çok iyi biliyorduk. Georgi Dimitrov'un düşündüğü biçimde bir federasyon –ki iki ülke arasında ancak böylesi olanaklıydı– Yugoslav yönetiminin hiç de işine gelmiyordu.

Georgi Dimitrov bu federasyonun niteliğini nasıl anladığını 13 Ocak 1945'te Trayço Kostov'a yazdığı mektubunda şöyle belirtmiştir: "Yugoslav yoldaşların yeni federasyon tasarıları, önerdikleri biçimde kabul edilemez. Çünkü bu tasarının özünde, Bulgaristan'ın Yugoslavya tarafından yutulması eğilimi vardır.

Yugoslav yoldaşlar şunu gözden ırak tutuyorlar ki, sorun, Bulgaristan'ın rastgele biçimde Sırbistan ve Hırvatistan'ın halklarıyla Yugoslavya ile Bulgaristan'ın eşit haklı olarak iki taraflı bir federal devlet oluşturmasıdır.

Bu temel görüş, bizim önerdiğimiz tasarıda yer alıyordu ve biz bundan vazgeçmeyiz, vazgeçmemeliyiz."

Pis bir manevranın ve yayılmacı iştahların önü böylece alınmış oldu ve Bulgaristan'a Bulgar halkına karşı düzenlenen yine tarihi haksızlık oyunları boşa çıkarıldı, bozuldu. Georgi Dimitrov BKP Beşinci Kongresi'nde okuduğu raporunda (1948), Makedonya sorununa ve YKP'yle ilişkilere değinerek, ülkemizin federasyon konusunda kararlı ve coşkunlukla hareket ettiğini, Yugoslav yönetiminin iyi niyetine güvenerek böyle davrandığını, ne ki, buna cevap olarak, onların görüşmeleri sürdürmeyi reddettiklerini ve "Pirin yöresinin ilhakı sorununu ön plana çıkardıklarını" belirtti. Georgi Dimitrov, Partimizin aldatıldığını ekledikten sonra, Pirin yöresi halkının oldum olası Bulgar halkının ayrılmaz bir

parçası olduğunu, ekonomik, siyasi, kültürel bakımdan Bulgar halkıyla kan bağı olduğunu ve ondan ayrılamayacağını belirtti.*

İşte 9 Eylül 1944'ten sonra, Makedonya sorunundaki gelişmeler böyleydi. Okuyucunun da anlamış olacağı gibi, YKP'nin Dimitrov'un önerdiği biçimdeki federasyon görüşünü reddetmesiyle bu sorun gerçekte ve pratik olarak her türlü tarihi güncelliğini yitirmiştir.

Bütün bu söylenenlere bazı şeyler daha eklemek istiyorum. Gerek sorunun ilkesel yönü bakımından, gerekse Yugoslavya tarafının Pirin yöresi (Blagoevgrad ili) sorunundaki asla kabul edilemez tutumunu ve Bulgaristan'da olmayan bir "Makedon azınlığı" tezini bize dayatmak ve kabul ettirmek için şimdi yeniden giriştiği yakışık almaz çabaları dolayısıyla bunu gerekli görüyorum.

Biz vaktiyle ve de o zamanki durumun zorlamasıyla, Vardar Makedonyası konusunda YAHKM'nin Yaytse Kararları'na razı geldikse, YKP'nin o zaman sandığı gibi otomatik olarak herhangi bir "Makedon ulusunun" "varlığını" kabul ediyoruz demek değildir. Çünkü, dünyada birazcık öğretim görmüş her insanın da bildiği gibi, Vardar Makedonyası'ndaki Slav halkı, oldum olası etin tırnaktan ayrılmazlığı gibi, Bulgar halkının bir parçasıdır.

Bulgar halkının karşısında bir "Makedon halkının" oluşturulması görüşü yeni değildir. Daha geçen yüzyılın sonlarında ve yüzyılımızın başlarında bu görüşü, Makedonya'daki Bulgarların Sırplaştırılmasının ve Yugoslavya'nın Makedonya ve Ege Denizi'ne doğru yayılabilmesinin Bulgaristan, Yunanistan ve Arnavutluk'tan toprak isteğinde bulunmayı dayandıracak bir temel aramasının biricik yolu olarak Sırp şovenizminin ideologlarını (Tsviiç, Bineliç ve özellikle Stoyan Novakoviç) ileri sürmüşlerdi. Gerçekten acımak gerekir ki, YKP Makedonya sorununu büyük Yugoslavya açısından çözmek için böylesi bir görüşten yararlanmaya gitmiştir.

* Ne Avrupa tarihinde ne de Bulgaristan tarihinde, hiçbir zaman ve hiçbir yerde bu yörenin halkı (benzer biçimde Vardar Makedonyası halkının çoğunluğu) Bulgar'dan başka bir isimle anılmamış ve başka bir halktan sayılmamıştır. Bulgar halkıyla organik bağlı olarak gösterilmiştir. Sayısız tarihi belgeler, olaylar, arkeolojik aıutlar, halk efsaneleri ve de demografik incelemeler, resmi istatistikler bunu kanıtlıyor.

Öte yandan, Yugoslavya'daki kimi çevreler, eskiden "Makedonya halkı" olmasa da, İkinci Dünya Savaşı'nın ikinci yarısında böyle bir "halkın" oluşmaya başladığını ileri sürüyorlar. Ancak böyle olsa da, bu demek midir ki, bu bölgede soy ve tarih, ruh ve kültür bakımından Bulgar olan Slav halkı, otomatikman ve ne sihir ne keramet örneği "Makedon"a dönüşüyor? Herkes biliyor ki, yeni bir ulusun oluşması ağır, sürekli ve karmaşık bir tarihi süreç içinde, uzun süren, çok kez yüzyıllar süren bir evrede gerçekleşiyor... Bundan başka, "Makedon ulusunun" biçimlenişi, hiç de, bu bölgedeki Bulgar halkının tarihten yoksun bırakılması anlamına gelmez. Yaytse Kararları'nın yeni bir cumhuriyet kurma gücü varsa bile bu, hiçbir biçimde geriye doğru işleyen bir geçerlilikle, bu bölgenin topraklarını, yerli Slav halkını tarihi olarak Bulgar halkıyla bağlarından yoksun etme gücünün de olduğunu göstermez, yoktu, olamaz da. Bu mümkün değildir, bu körlüktür, dehşetli bir yanılgıdır.*

Dahası var.

Eğer Makedonya Cumhuriyeti'nde ulusal bilincin, "Makedonluk bilincinin" oluşturulması başarıya ulaşsa bile, görülmemiş çabalar harcanarak ve her türlü, meşru ve gayri meşru yol ve araçlara da başvurularak zoraki bir başarı sağlansa bile bu, hiç de bu sürecin Pirin yöresindeki ya da ülkenin başka bölgelerine göç eden öteki Bulgar halkı da kapsamına alacağı anlamına gelmez. Bu yörenin halkı Bulgar ulusunun özünden ayrılamaz, onun ayrılmaz bir parçasıydı ve parçası olarak kalmaktadır. Bulgar ulusunun acı ve sevinçleriyle, özlemleriyle yaşamıştır ve yaşıyor. Bulgar ulusuyla kurtuluş savaşına katılmıştır, sosyal adalet için birlikte savaşmıştır. Bu yörenin halkı "ulusal asimilasyonun" etkisine düşmediği gibi –ki Vardar Makedonyası'nda zoraki bir asimilasyon uygulan-

* Üsküplü ve Belgradlı birtakım düzmece bilginler çoktandır "Makedonya halkının" var olduğunu ileri sürerken gerek kişisel yazışmalarında, gerekse yayınlanan yapıtlarında kendilerini Bulgar gösteren bütün Uyanış Devri'nin aydınlarını eski döneminin sanat ve kültür adamlarını ve devrimcileri "Makedon" göstermek çabasına dayanıyorlar. Bu sözüm ona "akademisyenler" dünyaya Makedonya halkının kendisine o zamanlar Bulgar dediğini, dillerini de Bulgarca saydıklarını, çünkü gü-

mıştır– Bulgar halkından koparılmak, ayrılmak ve Bulgar halkına karşı çıkarılmak girişimlerine de kesinlikle ve kararlılıkla karşı koymuştur. Bu Bulgarları Bulgar soyundan, dilinden, tarihinden ve kültüründen ayrı bir "Makedon azınlığı" göstermek girişimleri, Bulgaristan'ın içişlerine kabaca müdahale etmektir.

Bulgaristan'da Makedonya sorunu olmamıştır ve yoktur.

Makedonya Sosyalist Cumhuriyeti'ne gelince, Bulgar Komünist Partisi ve Bulgar halkı onun sosyalizmin kuruluşu yolunda ulaştığı başarılara seviniyor. Gerçekçilik duygusunu ve barış, iyi komşuluk, Balkanlar'daki bütün halklarla dostluk ve anlaşma isteğini sürekli olarak taşıyan bizler Yugoslavya Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'ne başarı ve mutluluk diliyoruz. Partimiz ve ülkemiz, şimdiki Yugoslavya'da, İkinci Dünya Savaşı sonucu meydana gelen gerçek durumu kabul ettiğini birçok kez ifade etmiştir. Yugoslavya Anayasası ve öteki temel yasalarınca belirtilmiş olan bu gerçek durum, tamamen Yugoslavya'nın iç sorunudur. Ne var ki, bugün YFSC'de hangi halklar ve uluslar yaşıyor sorununa gelince, bu da halkların kendi sorunudur. Yalnızca onlar kendilerinin hangi ulustan ya da halktan olduğunu belirleyebilirler, bu onların hakkıdır. Bulgaristan gerek bu sürece, gerekse Balkanlar'daki ve dünyadaki öteki ülkelerdeki böylesi süreçlere karışmamıştır ve karışmak niyetinde de değildir.

Öte yandan, biz Makedonya Sosyalist Cumhuriyeti'nde "Makedon ulusunun oluşturulması"nın kaba, zorlayıcı yöntemlerle ve kendilerini Bulgar sayan ve Bulgar diye çağıranların hakları çiğnenerek ve onlara terör uygulanarak yapılması karşısında endişemizi belirt-

ya başka ne türlü denileceğini "bilmediğini", "açıklamaya" çalışıyorlar. Demek ki Miladinov Kardeşler bile 1861'de Zagreb'de "Bulgar Halk Şarkıları" kitabını yayınladıkları zaman, halk şarkıları ve yaratıcılığı derlemesine bu ismi verip yayınlarken, kendilerinin de, bu halkın da ne olduğunu bilmiyorlardı öyle mi? Anlaşılan, Makedonya Bilimler Akademisi günümüzde onların bu yanlışlıklarını, "cahilliklerini" düzeltmek için olacak kitabı yeniden yayınlarken artık adını "Makedon Halk Şarkıları" olarak değiştirdi. İşte böylesi "kanıtlar" ileri sürüyorlar, işte "Makedon ulusunun varlığını" "kanıtlamak" için herkesin bildiği tarihi belgeler ne denli kabaca tahrif edilerek sunuluyor.

meden de geçemeyiz. M. H. Cumhuriyeti'nde "Makedon ulusunun" oluşturulmasının Bulgar aleyhtarlığı, Bulgarlara karşı kin ve nefret kampanyası içinde sürdürülmesi de bizde endişe uyandırıyor. Böylesi bir kampanya içinde, böylesi bir amaç güden "ajitatör" ve "aydınlatıcı" kişilerden oluşan koca bir ordu, herkesin bildiği ve herkesçe kabul edilmiş tarihi gerçekleri değiştirmek, Bulgar halkının tarihi ve kültürel değerlerini hayasızca benimsemek, ulusal tarihini kabaca tahrif etmek ve Makedonya halkına başka, Bulgar olmayan bir tarih uydurup çıkarmak çabası içindedir. Bütün bunlar iki ülke arasındaki ilişkileri zehirlemekte ve Balkanlar'daki havayı yeniden gerginleştirmektedir.

Makedonya sorunu üzerindeki düşüncelerime son verirken, bütün bu sürtüşmelerin günün birinde son bulacağına, Bulgar Komünist Partisi'nin bu kardeş ülkeyle ilişkilerini normalleştirmek için gösterdiği ısrarlı ve yapıcı çabalarının en sonunda istenilen karşılığı bulacağı günün geleceğine, hırsların dineceğine ve Makedonya adının artık Balkan halklarını ayırmak değil, barışçı gelişmelerinde birleştireceğine ve halkları kardeşleştireceğine derin umutlar beslediğimi de belirtmek isterim.

SOFYA'NIN HAVADAN BOMBALANMASI
POLİTBÜRO'NUN TOPLANTILARI
MERKEZ KOMİTESİ'NİN 2 NO'LU GENELGESİ

10 Ocak 1944. Akşam üzeri saat dokuz.

Uçak motorlarının gürültüsü iyice duyulduğu zaman, Politbüro'nun sadık yatağı Slavka Daskalova ailesi akşam yemeğini bitirmiş, fakir sofradan kalkmak üzereydi... Slavka'nın kızı Elena gelin ise bebesini kundaklamaktaydı. Yatıracaktı artık. Uçakların gürültüsü kâğıt yapıştırılmış pencereden birdenbire duyuldu ve hepimiz korkuyla irkildik. Hayır, hayır hiçbir korkuya kapılmak doğru değil, bunlar, Amerikan "uçan kalelerinin" sesiydi. Raşkentliler artık bu sesi, yoğun gürültüyü tanıyordu. "Uçan kalelerin" sesi öteki uçaklardan farklıydı. O denli korkunç bir uğultu, gittikçe büyüyen ve kulakları sağır eden bir ses ki, insanın duygularını bir anda donduruyor, hareket etmesini önlüyor, şaşırtıyor. Herkes yerli yerinde kalakaldı, taşlaşmış gibi durduk, soluk bile alamıyorduk sanki. Bombardıman uçakları çok yüksekten geçiyorlar. Bunu bile saptayabiliyoruz artık. Deneyimimiz var uçuyorlar, ama yaklaşıyorlar da. Bu sabahki ana-baba gününü yeniden mi yaşayacak Sofya? Yeniden önü alınmaz bomba yağmuru, yeniden Sofya'nın merkezinin tahrip edilmesi, yıkılmayan binaların yıkılması ve yığınsal ölüm mü?

Bombalar birdenbire patlamaya başladı. Baştan aralıklarla, sonra birbirine karışan gürültülerle patlayan bombalar kenti hallaç pamuğu gibi atmaya başladı ve sanki yer sarsıntısı oluyormuş gibi salladı. Aynı anda, kâğıt kaplı pencerelerden dışarıda başlayan yangının ışıklarını görmeye başladık. Göz kamaştıran patlamaların ardından başlayan yangınlar.

— Haydi Slavka, Elena, Nanço, haydi çabuk sığınağa diye bağırıyordum. Çabuk, çabuk bebeği alın, battaniye falan alın. Çabuk olun şimdi daha korkuncu başlayacak!..

Ve kim eline ne geçirirse, örtünecek ne bulursa alıp odadan çıkıyor, merdivenlerden aşağı doğru adeta yuvarlanıyoruz, altı kat-

lı binanın alt katlarından korkmuş kadınların, erkeklerin, çocukların çığlıkları ve bodruma inerken birbirlerini ezercesine sıkışmalarından dolayı bağırmalarının sesi geliyor.

Bir an dışarı bakıyorum. Manzara çok korkunç. Yukarıdan, dipsiz karanlık göklerden aşağı doğru parlak, kocaman bombalar düşüyor birbiri ardına. Birden aklıma kendi savunmam için bir şeyler yapmam gereği geliyor. Çabukça elime bir havlu alıp suya batırıyorum ve iç odalardan birinin kapı aralığına yerleşiyorum. Başka bir şey yapamam. Benim için, gizlilikteki bütün savaşçılar için sığınak tehlikeli bir yer. Böyle zamanlarda sığınaklarda gizlenen polis ajanları, bombardıman bitince ve herkes dışarı çıkmaya başlayınca hemen kapıyı tutarak şüpheli kişileri saptıyor ve yokluyorlar. Birçok yoldaş böyle yakalanmıştı...

Bir, iki, üç, dört beş. Saymaktan vazgeçiyorum. Sanki bizim binaya düştü bomba. Öylesine yakından geldi patlamanın gürültüsü. Bu apartman sağlam epeyce. Ne ki, işte... İşte camları çoktan kırılmış pencerelerin çerçeveleri duvardan koparcasına aralanıyor, tavanın sıvası pat diye düşüyor, duvarlar gıcırdıyor, çatlıyor ve sanki güçlü bir ağırlığın altında her an yıkılacakmış gibi ileri geri sallanıyor.

Büyük bir bomba tam karşıdaki binaya düşmüş. Patlama çok müthiş. Bir kasırga gibi dalga dalga yayılıyor ve ilk önüne çıkan engelleri yıkıp dağıtıyor.

Keskin boğucu bir kara duman, koyu bir toz bulutuyla karışarak ağır ağır her yana doğru yayılıyor ve ıslak havluyla yüzüme bastırıp duruyorum, zorla soluk alıyorum. Kapı aralığında yarı şaşkın, kulaklarımda uğultu, her tarafım toz toprak içinde ölümü bekliyorum. Çünkü bu cehennemden kurtulmak gerçek bir mucize olur...

Ertesi gün, başkent tenhalaştı. Geçirdikleri o korkunç bombardımandan dolayı paniğe kapılan binlerce insan, sırt çantalarıyla, örtünecek, giyilecek eşyalarıyla her yöne doğru yollara dökülmüşlerdi. Herkesin kafasında bir tek düşünce vardı: Mümkün mertebe bu kentten kaçmak, uzaklara gitmek. Ve bu kent hâlâ söndürülmemiş yangından çıkan simsiyah dumanlarla insana soluk aldırmıyor. Ve hâlâ tepeler gibi yığılmış yıkıntılar altında yüzlerce insan cesedi var. Ve kentten kaçıyor insanlar.

Nereye gidiyorlar, kendileri de bilmiyor. Birçoğunun gittikleri yerlerde bekleyeni yoktu. Hükümet bu zavallı halkı hiç mi hiç düşünmemişti. Nereye gidiyorlar? Şimdiye kadar olduğu gibi, savaşın kurbanları olmaya mı? Olacaklardı da.

10 Ocak'tan sonraki ilk haftada, gerçekte Sofya'da hükümet yoktu, iktidar yoktu. Gitmişlerdi başkentten. Korkmuş kaçmışlardı. Naiplik de, hükümeti oluşturanlar da, polis organları da, devlet güvenlik organları da kentin merkezinden sanki veba geçmişti. Her yer bombaştu. Yer yer yıkıntılarla kapanmış, yanmış anacaddelerde yalnızca biz varız, yalnızca Parti'nin ve RMS'nin gizli eylemcileri dolaşıyor. Şurada burada epeyce korkmuş sivil polisler de göze çarpmıyor değil.

Her şeye rağmen, Sofya tamamen boşalmadı. İşçi sınıfının büyük bir kesimi, devlet dairelerinde ve özel sektörde çalışan küçük memurlar kaldı. İşletmeler ve daireler taşraya götürülemedi ki.

Ve bir de uykuları kaçıran bir korku kaldı. Ya yeniden bombalanırsa başkent? Londra radyosu, birkaç ay önce, Bulgaristan'a karşı "hava savaşının" başladığını bildirmişti. Son yayınlarından birinde Sofya'ya karşı girişilen bombardımanın sonuncu olmadığını, ayrıca Plovdiv, Varna, Pleven, Vratsa, Stara Zagora, Sliven, Burgas kentlerine karşı da hava saldırıları yapılacağını duyurarak uyarıda bulunmuştu.

Bu gerçekleşirse, yok olma demekti. Çünkü ülkenin yüreği olan Sofya böylesine ciddi bir savunmadan yoksun bırakıldığına göre öteki büyük merkezlerde hiçbir önlem alınmamış demekti.

Politbüro'nun 14 Ocak'ta başlayan toplantısı üç gün üç gece sürdü. Parti yönetiminin bütün üyeleri katıldı. Çalışmaların özünü, geçen 1943 yılındaki antifaşist savaşın dökümünü yapmak, incelemek, değerlendirmek, başarı ve yapılan yanlışlıkları belirtmek oluşturuyordu. İkinci bir konu da, birincisiyle organik olarak bağlıydı, önümüzdeki dönem için, Parti'nin ve bütün antifaşist hareketin önünde duran somut yeni görevleri belirlemekti.

Uluslararası durum ve ülkenin iç durumu ile Parti'nin görevleri konusundaki raporu Hristo Mihaylov sundu. Çok gergin bir durumda toplantıyı sürdürüyorduk. Üç gün üç gece içinde, İngiliz-Amerikan uçakları iki kez daha hava saldırısında bulundular.

Hava savunma kurumu artık "alarm" işareti bile vermiyordu.

Ve yeni saldırılar halkı ansızın yakalıyordu, halk şaşkındı. İnsanlar "uçan kalelerin" kendilerine özgü motor gürültüsünü duyunca, zaten iş işten geçiyor, bombalar yağmaya başlıyordu. Ve ancak o zaman insanlar sığınaklara kaçmaya çalışıyordu. Politbüro'nun toplantı yaptığı ev, eski küçük bir evdi. Hiçbir korunma önlemi alınamazdı. Bu yüzden ölüm uçaklarının sesi duyulur duyulmaz, biz hemen gizli belgeleri kavrayıp evden çıkıyor, nereye düşeceği bilinmeyen bomba yağmuru altında yakındaki bir düzlüğe koşuyorduk. Bir yerde toplanmıyor, değişik yönlere dağılıyorduk. Böylesi tehlikeli anlarda birer birer en fazla ikişer kişi olmak üzere değişik yörelere dağılıp kaçmayı kararlaştırmıştık. Çünkü herhangi bir kötülük gelirse başımıza, yönetimin başsız kalmasını böylece önlemiş oluyorduk. Her iki bombardıman sırasında da böyle yaptık ve ölüm filoları işlerini bitirip çekilirken, biz de işimizin başına dönüyorduk.

1943 yılı çalışmalarının raporda belirtilen temel hususları üzerinde, değerlendirmeler ve çıkarılan sonuçlar üzerinde durmak istiyorum.

Politbüro, uluslararası durumun, Hitlerci saldırganların bütün cephelerde genel bir gerilemesiyle nitelenebileceğini ve saldırganın kaçınılmaz olarak yenilgiye uğratılacağını belirtti. Değerlendirmemiz böyleydi. Kızılordu, gittikçe yeni yeni topraklardan, işgal ettiği yerlerden çekilmek zorunda kalan istilacıyı kovalamayı sürdürüyor. Hitlerciler geri çekilirken çok büyük kayıplar veriyorlar. Hem insan gücü, hem de savaş teknolojisi bakımından kayıpları çok büyük. Bulgaristan'ın İngiltere ve ABD'ye karşı sürdürdüğü "şekli ve sembolik" savaş artık gerçek trajik bir savaş olmuştur, halk yığınları da bu savaşın kötü sonuçlarını kendi üzerinde duymaktadır. Ülke ise, Avrupa'da ve dünyadaki küçüklü büyüklü onlarca devletle siyasi ekonomik ve öteki ilişkilerini koparmış, uluslararası alanda tam bir tecride uğramıştır.

Hitlerci Almanya'nın uğradığı yenilgiler, bütün cephelerde bozguna uğraması ve ordularının geri çekilmesi ve ayrıca İtalya'nın Hitlerci bloktan düşmesi, öteki müttefiklerinde ve uydularında hayal kırıklığı yarattı. Macaristan, Romanya, Finlandiya

ve Bulgaristan umutsuzluk içine düştü. Bunun sonucunda da, Hitler Bulgaristan'ın taze, yıpranmamış yarım milyonluk ordusundan yararlanmak umuduyla ülkeyi doğrudan doğruya savaşın ateşleri içine atmak için çabasını artırdı. Moskova ve Tahran konferanslarından ve her iki Kahire konferansından sonra, Bulgaristan doğrudan doğruya, doğudan, batıdan, güneyden, hem karadan hem havadan hem de denizden olmak üzere savaşın tam ortasına düşmek tehlikesiyle karşı karşıya geldi...

Dış siyaseti incelerken, anti-Hitlerci koalisyonun bundan bir süre önce sona eren Tahran Konferansı odaktaydı. Politbüro, dost düşman tüm dünya kamuoyunun bu konferansa duyduğu ilginin çok büyük olduğunu belirledi. Faşist "Yeni Düzen"in köleliği altına düşmüş bütün Avrupa halklarının heyecanla bekledikleri sorun, çoktandır sözü edilen, vaat edilen ikinci cephe sorunuydu. Halklar ikinci cephenin bir an önce açılmasını bekliyorlardı.

Batılı devletler, üstlendikleri yükümlülüğü ne 1942 yılında, ne de 1943 yılında yerine getirdiler, ikinci cepheyi açmadılar. Bu yüzden de Sovyetler Birliği savaşın ağır yükünü omuzlamayı sürdürüyordu. Belki de Stalingrad'daki tarihi dönüş, ardından Kursk Kuşağında Hitlercilerin uğradıkları yeni ağır yenilgi artık onların, bekle-gör siyasetlerinden vazgeçmelerine yetecektir. Hepimiz bunu yürekten istiyorduk. Bundan dolayı bütün barış dünyası, bütün kölelik altındaki Avrupa ve biz, Tahran Konferansı'nın başarıyla sonuçlanmasını büyük bir sevinçle karşılamıştık. Stalin, Roosevelt ve Churchill, batılı ülkelerin ikinci cepheyi açmaları gereken en son tarihi belirlemede anlaşmaya vardılar.

Politbüro, Partinin anti-Hitlerci koalisyonda birleşen devletlerle aynı cephede Alman faşistlerine karşı kararlı bir mücadeleyi öngören dış siyaset çizgisinin doğru olduğunu belirtti. Halkın, Sovyet halkıyla dostluk, sevgi ve minnettarlık duygularıyla eğitilmesi, Partinin ilerisi için de görevi olarak kalıyordu. Politbüro, bütün Balkan halkları ve komünist partileri arasında birliğin ve savaşta işbirliği yapılmasının ne denli önemli olduğuna bir kez daha işaret etti.

Ülkenin *İÇ DURUMU* çok ağırdı. Hitlerci blokun hızla çökmekte olması, yönetici çevrelerde bile Almanya'nın sonuçta zafer

kazanacağına olan inançları kırmış, güvensizlik belirmişti. Bu çevreler arasında manevi ve siyasi bozgun başlamıştı. Bununla birlikte, en azılı faşist güçler arasında güçleri toplama ve Partinin, Vatan Cephesi'nin gittikçe artan devrimci güçlerine karşı yeni bir saldırıya geçme eğilimi beliriyordu.

Çarın ölümünden ve siyasi devlet bunalımından faşist yöntemlerle çıkmanın dayatılmasından sonra ülkedeki siyasi durum özellikle çok kötüleşmişti.

Buna rağmen, hükümet de Naiplik de şimdiye dek izlenen yıkım politikasını kararlılıkla sürdürüyorlardı. Naiplik ve hükümet faşist olmayan burjuva ve küçük burjuva muhalefet çevrelerini, Nikola Muşanov, Dimitır Giçev, Konstantin Muraviev, Vergil Dimov, Krıstü Pastuhov gibi liderlerin çevrelerini kendi etrafında birleştirerek daralmış sosyal temelini genişletmeye çalışıyordu. Öte yandan, hükümet ve Naiplik yığınlara yönelik terörü genişletmek, binlerce yurtseveri her türlü direnişi önlemek için tutuklamak, yargılamak ve kurşuna dizmek için asker ve polis gücünü, tüm yönetim aygıtını harekete geçirmişti ve hapishanelerde ortaçağ rejimi uyguluyordu, kent ve köylerde sistemli olarak "devlet düşmanı", "bölücü öğelere" karşı "temizlik harekâtı"uyguluyor, artık yalnızca tek tek kişiler değil aileler, köyler toptan sürgün ediliyordu. Böylece iktidar, halkın büyük çoğunluğuna karşı savaş açmıştı.

Faşist olmayan burjuva ve küçük burjuva muhalefetinin ikiyüzlü ve tutarsız bir davranışı vardı. Sağ kanat, halk yığınlarından korkuyor ve halkın silahlı hareketine karşı çıkıyordu.

Sol burjuva muhalefetine gelince, o zaten artık bizim siyasi işbirliği yapma önerimizi kabul etmişti ve Vatan Cephesi'nin ayrılmaz bir bileşeni olmuştu. Politbüro, Vatan Cephesi Ulusal Komitesi'nin sürdürdüğü çalışmaları olumlu olarak değerlendirdi. Kararlı olmayan şu ya da bu siyasi müttefiğin yarattığı engellere rağmen Vatan Cephesi, halk kurtuluş hareketinde halk yığınlarının en geniş biçimde katıldıkları toplumsal siyasi güç olarak kendisini kabul ettirmişti.

Bununla birlikte Politbüro, Partinin Vatan Cephesi'nin kuruluşunda yaptığı yanlışlıkları da belirtti. Kimi komünistlerin ve üs-

telik kimi yönetici komünistlerin, kimlerle Vatan Cephesi kurulması gerektiği konusundaki anlayışsızlıkları, kırılmamıştı. Bunlar Vatan Cephesini, eski siyasi partilerin üst yönetimleriyle anlaşmaya gitmek, uzlaşmak biçiminde anlıyorlardı. Onlara göre, eğer bu üst yöneticiler önerimizi reddeder, ya da engel olursa o zaman yapacak bir şey kalmamıştır. Bu durumlarda, işte bu Parti üyeleri, ittifak kurmak istenilen o örgütlerde durumun "özel" olduğunu ileri sürerek, Vatan Cephesi komitelerini kiminle kuralım diye teslim bayrağını çekiyorlardı. Kimileri, halkın bütünüyle antifaşist ruhta olduğunu saptadıktan sonra, Vatan Cephesi komitelerinin gereksiz olduğunu ileri sürüyor, bütün antifaşist çevreler içinde çalışmanın ne denli büyük önemi olduğunu kavrayamıyorlardı. Kimileri de, eski burjuva demokratik partilerinin artık etkisinin kalmadığını sanıyor ve bu yüzden de onlarla işbirliğine gerek olmadığını düşünüyorlardı.

Politbüro, bütün bu yanlış görüşlerin ortadan kalkacağına ve parti üyelerinin bütün antifaşist çevrelerle Vatan Cephesi komitelerini daha aktif biçimde kurmaya yöneleceklerine derin bir inanç besliyordu ve bu inancını belirtti.

Ülkenin *ASKERİ DURUMU* geçen yıl içinde kötüleşmeye devam etmiştir. Hükümet, askeri harcamaları azaltacağı yerde, gittikçe daha çok insanı askere alıyor, asker sayısını artırıyordu. Ordunun haleti ruhiyesi gittikçe bozuluyor, Almanların zafer kazanacağına duyulan inanç gittikçe eriyip sönüyordu. Yüksek askeri komutanların verdikleri emirler yerine getirilmiyor, baltalanıyor, sabote ediliyordu. Ordunun depolarından partizanlara ve savaş gruplarına gittikçe daha çok yiyecek, giyecek ve silah sağlanmaya başlanmıştı. Direniş güçlerine karşı savaşmakla ilgili gizli emirler, gizli planlar anında, gerekli önlemlerin alınması için Parti'ye duyuruluyordu. Partizan birliklerine karşı sürülen asker ve polisler içinde gittikçe daha çok er, astsubay ve subay, sıradan polis görevlileri, partizanlarla karşılaştıklarında havaya ateş ediyor, onların geri çekilmelerine, kaçmalarına fırsat veriyorlardı.

Doğu Sırbistan ve Kuzey Yunanistan'daki Bulgar işgal kolordusu içinde de disiplin bozulmuştu, yer yer açık isyanlara dönüşen hoşnutsuzluklar başlamıştı. Parti'nin çağrısına uyan ordudaki ko-

münistler ve Remsistler, ayrıca asker savaş gruplarındaki ve Vatan Cephesi komitelerindeki partisiz antifaşistler gittikçe daha cesur eylemlerle yerli halkın antifaşist savaşlarına yardım ediyorlardı.

Böylesi olaylar çok artmıştı ve bu, Joseph Broz Tito'nun Georgi Dimitrov'a çektiği telgrafta şu cümleyi yazmasına neden olmuştu: "Şimdiye dek Bulgar askerleri Sırbistan'da halka karşı kötü davranmadılar. Birçok Bulgar askeri partizanlarımızın safına geçti."*

Hudut boylarında Bulgar partizan birlikleriyle Sırp partizan birlikleri arasındaki ortak hareketler, işbirliği genişliyordu.

Vidin, Gorna Cumaya, Küstendil ve özellikle Tırın partizan birlikleri Yugoslav partizanlarıyla sıkı işbirliği kurmuşlardı. Bunda bölgenin özelliği, sınır boyu oluşu, gerek ülkemizde, gerekse Doğu Sırbistan'da aynı şiddetle uygulanan terör ve baskı büyük rol oynuyordu. 1944 yılında bu işbirliği çok daha büyük bir güçle ortaya çıkmış olacaktı.

Ege Trakyası'ndaki askeri birlikler içinde de gizli asker grupları ve Vatan Cephesi komiteleri oluşturulmuştu. Yunan partizanlarının yanına tek tek ve gruplar halinde kaçan er, subay sayısı gittikçe artıyordu.

Yaptıkları eylemler dolayısıyla tutuklanmak tehlikesiyle karşılaşanlar Yunan partizanlarının yanına gidiyorlardı.

Özellikle Vardar Makedonyası'nda halkla buradaki askeri garnizona gönderilmiş antifaşistler arasındaki ilişkiler çok canlıydı. Bunun nedeni aynı halktan olan askerlerin ve yerli halkın aynı ölçüde nefret ettikleri faşizme karşı savaşmak istemeleriydi. 14 Aralık 1943'te Gevreli'ye bağlı Konsko köyünde bulunan askeri bölük, silahları ve askeri teçhizatlarıyla birlikte partizanlar tarafına geçiyor. Bu harekette, özellikle bölük komutanı durumunda olan teğmenin rolü çok büyüktür. Teğmen Diço Petrov, Rodop bölgesinin Progled köyünden Remsist bir subaydır. Diço Petrov

* O zamanın Bulgar askeri istihbaratının belgelerinde de bu durum belirtiliyor. Askeri istihbaratın 1943 yılına ait raporunda 677 er ve subayın partizanlara katıldığı ya da gizliliğe geçtikleri, 1944 yılında ise (9. aya kadar) 966 er ve subayın ordudan kaçtığı yazılıdır.

daha aylar önceleri, bölüğün Parti grubuyla birlikte, yerli antifaşistlerle ve partizanlarla bağlantı kuruyor, partizanlara yiyecek, silah ve mermi sağlıyor, komando birliklerinin hareketi hakkında önceden bilgi veriyor, yaralı partizanların tedavisini örgütlüyor ve benzeri yardımlarda bulunuyor. 20 Aralık'ta bu isyancı bölük, artık bir partizan taburu halinde kurtarılmış bir köy olan Fuştani köyüne giriyor ve orada halkın önünde partizan andını içiyor. "Hristo Botev" ismini alan asker partizan taburu, derhal Yugoslav ve Yunan partizanlarıyla birlikte ortak düşman olan faşistlere karşı ortak savaşa geçiyor.

Bu ve bunun gibi birçok olay, Politbüro'ya, çok daha ciddi bir durumda ordunun çoğunluğuyla ayaklanan halkın yanında yer alacağını saptama imkânı verdi.

Parti'nin örgütsel durumunun değerlendirilmesi olumluydu. Düşmanın tüm darbelerine rağmen parti, güçlü disiplinli, savaşkan bir örgüt olarak kalmış, geniş halk yığınları arasındaki etkisini artırmış ve Hitlerci istilacılara, onların Bulgar ajanlarına karşı sürdürülen savaşı örgütleyen ve yöneten belirleyici bir siyasi güç olarak ortaya çıkmıştı.

Parti il örgütlerinin raporlarında da belirtildiği gibi, birçok il örgütünde parti üyelerinin sayısı azalmamış, üstelik artmıştı. Kimi bölgelerde ise üye sayısı iki misline çıkmıştı. Parti il örgütlerindeki yönetici kadro konusundaki değerlendirme de benzer biçimde olumluydu. Geçen dönem içinde il yöneticileri itibarlı savaşçılar ve siyasi yöneticiler olarak yetişmiş olduklarını gösterdiler. Merkez Komitesi il yöneticilerinin düşmana karşı verilen savaşta öteki komünistlere ve antifaşistlere örnek olduklarını, cesaret ve fedakârlıkla savaştıklarını vurguladı. Bu ağır savaş yılında onlarca ünlü Parti yöneticisi ve eylemcisi halk için hayatlarını kaybetmişlerdi. Yüzlercesi ağır cezalarla hapishanelere atılmıştı. Ölüme mahkûm edilen birçoğu, her gece alınıp götürülmelerini, cellatlarını beklemekteydiler.

Politbüro Merkez Komitesi'nin sürdürdüğü ideolojik çalışmalara da yüksek bir değer biçti. Tanımlanamaz güçlüklere, ağır polis baskısı ve kovuşturmalarına, çok sayıda kurban verilmesine rağmen, komünistler ve geniş emekçi yığınları arasındaki ideolo-

jik, siyasi ve eğitici ajitasyon propaganda çalışmaları durmamış ve savaş iradesinin pekişmesinin, faşist düşmana karşı kinin artırılmasının, zafere olan inancının kökleşmesinin en önemli etkenlerinden birine dönüştürülerek sürdürülmüştü. Özellikle merkez parti organı "Rabotniçesko Delo" gazetesinin katkısı çok büyüktü ve önemliydi. 1943 yılı içinde de gazete sürekli olarak yayınlandı. Komünistleri ve bütün emekçileri monarkofaşizme karşı ve Vatan Cephesi'nin zafere ulaşması savaşında eğitiyor ve seferber ediyordu. Merkez Komitesi, ideolojik çalışmalara yardım etmek amacıyla bir dizi önemli ve güncel malzemeler, raporlar, broşürler, bildiriler ve bültenler basıp dağıttı.

Politbüro'nun yığınsal siyasi parti çalışmaları konusundaki değerlendirmesi de olumluydu. Ana raporda, yığınlar arasında ve yığın örgütlerinde de sürdürülen yararlı Parti çalışmaları, siyasi çalışmalar sonucunda, emekçilerin seferber edilmesi için geniş siyasi olanaklar yaratıldığı belirtiliyordu. Emekçi yığınlar yalnızca faşist baskıya karşı direnmekle yetinmiyorlar, kurtuluş savaşına da doğrudan doğruya katılıyorlardı. Özellikle, yığın örgütlerinin Vatan Cephesi komitelerinin kuruluşunda ve güçlendirilmesindeki katkıları ve ayrıca, silahlı mücadeleye gösterdikleri maddi ve manevi yardımlar raporda vurgulanıyordu.

Raporda geçen yıl, Bulgar İşçi Partisi'nin yönetimi altında köy ve kent emekçilerinin sürdürdüğü ekonomik mücadelenin genişlemesi de vurgulanıyordu. İşçi sınıfı, yalnızca yoksul durumdan kurtulmak, yaşam düzeyini yükseltmek için ısrarlı biçimde mücadele vermiyordu, monarkofaşist rejime ve Hitlerci istilacılara karşı savaşa da aktif biçimde katılıyordu. Sanayi kuruluşlarında, inşaatlarda ve ulaştırmada, sabotaj hareketleri her gün daha çok gözleniyor, Hitlerci Almanya'ya gönderilmek üzere hazırlanan ürünler telef ediliyor, fabrikalarda yangın çıkartılıyor, donatım hasara uğratılıyordu.

Köylerde de direniş gittikçe artıyordu. Devlet kuruluşları, hükümet organları durmadan köylünün devlete vermesi gereken tahılı vermediğini, et, süt ve süt mamülleri yetersizliği olduğunu duyuruyorlardı. Birçok yerde tohumluk tahıl ya saklanıyor ya da tüketiliyordu. Ekilecek alanlar işlenmeden bırakılıyordu. Birçok

bölgede, Almanya'ya ihraç edilmek amacıyla ekili patates tarlalarındaki ürün yok ediliyor, ağaların ve çiftlik sahiplerinin biçilmiş tarlalarındaki ekin bağları yahut harmanları yakılıyor, biçme makineleri, harman makineleri bozuluyor, kırılıyordu.

Amansızca bir soygun siyaseti izleyen iktidar, köylüler arasında itibarını tamamen yitirdi. Birçok yerde de (örneğin Trın yöresinde olduğu gibi), ayaklanma güçlerinin yüklenmesi karşısında geri çekilmek zorunda kaldı. Trın İlçe Komitesi'nden verilen bilgiye göre, 1943 yazından sonra, hükümet, bu yöredeki tüm süt alım noktalarını ve mandıraları kapattı. Çünkü toplanan bütün ürün sistemli olarak partizanlar tarafından zor yoluyla alınıyor ve halka dağıtılıyordu.

Mekrez Komitesi'nin ana raporunda, İşçi Gençler Birliği'nin örgütsel durumu ve siyasi eylemleri üzerinde önemle duruluyordu. Köyden ve kentten Remsistler, komünistlerle omuz omuza, antifaşist direnişin her eylemine katılıyorlardı. Gençler hem grevlerde, hem sanayi kuruluşlarındaki sabotaj eylemlerinde ön saflarda bulunuyorlardı, hem de köylerde gençlerden oluşturulan savaş grupları vardı. Gençler, Almanların telgraf-telefon kablolarını kesiyor, yakıt ve öteki askeri maddeler bulunan depolarını havaya uçuruyorlardı. Yine gençler, Vatan Cephesi davasını en çok yayan ajitatörlerdi, Vatan Cephesi komitelerinin kurulmasında önemli rol oynuyorlardı. Ayrıca gençler partizan birliklerinn fedakâr ve cesur savaşçılarıydı. Onlar, daha Parti'nin silahlı mücadele çağrısında bulunmasından hemen sonra, ilk günlerde silahlı harekete geçmişlerdi. Ancak, özellikle 1943 yılında partizan birliklerine ve çetelerine katılmaları çok genişlemişti. Yalnızca bir örnek vermekle yetineceğim. Rodop Dağları bölgesindeki "Anton İvanov" Partizan Birliği'nin genişletilmesi sırasında 150 RMS üyesi hemen çağrıya uyarak partizan birliğine katılmıştı. Sredna Gora birliğinde ve öteki birliklerde de durum böyleydi. RMS sürekli olarak ve gururla kızıl bayrağı elinden düşürmüyor, gençliği bu bayrak altında yurdun özgürlüğü ve mutluluğu kavgasına sürüklüyordu. Ve işte bundan dolayı da, ağır darbelerle karşılaşmasına ve çok kurban vermesine rağmen, RMS, genç halk yığınları arasında sevilen, en çok saygınlığı olan bir gençlik

örgütü olarak kendisini dosta da düşmana da kabul ettirdi.

Politbüro, antifaşist hareketin asıl, temel biçimi olan silahlı mücadele konusuna da önemle eğildi.

Geçen 1943 yılı, silahlı mücadelenin genişlemesinde belirleyici oldu. Gerçekten de, yurt toprakları faşist düşmanın tabanlarını cayır cayır yakmaya başladı. Halkın yığınsal mücadelesi içinde doğan ve Bulgar İşçi Partisi'nce örgütlenip yönlendirilen partizan hareketi genişledi, örgütsel bakımdan güçlendi ve geniş çapta, sayısız siyasi ve askeri eylemlere başladı. Doğrudan doğruya Parti komiteleri ve bunlara bağlı karargâhlarca yönetilen savaş birlikleri, eşit olmayan kavgada halk yığınlarının desteğini kazanarak, halk içinde sağlam dayanaklar kurmayı başardılar. Partizan hareketi, kendisini birinci dereceden bir savaş ve siyaset etkeni olarak dosta da düşmana da kabul ettirdi. Partizan birlikleri, cesur ve her zaman belli hedefe yönelmiş eylemlerle, rejimin devlet aygıtını idari, iktisadi ve askeri aygıtını, polis gücünü birbiri ardına darbelerle bozuyor, dağıtıyor ve hırpalıyor, yer yer de yıkıyordu.

(İşte Georgi Dimitrov Parti'nin beşinci kongresinde sunduğu raporunda tam da bu dönem için şöyle diyecekti: "1943 yılının sonlarında ve 1944 yılının başlarında, faşist yönetim altındaki yüz binlik bir ordu jandarma partizan hareketine karşı savaşa sokulmuştu. Ve eğer Hitler ve Çar Boris, Doğu Cephesi'ne bir tek Bulgar askeri göndermeyi başaramadıysa, bunun ana nedeni, Bulgar ordusunun başlıca güçlerinin partizanlara karşı savaşa sokulmuş olmasıydı...")

Bütün bunlarla birlikte, Vatan Cephesi'nin silahlı güçleri olan partizan birlikleri halkın savaşkanlığını alevlendiriyor ve zaferin gelmesine, yakın olduğuna olan inancını artırıyordu.

Silahlı antifaşist savaşın daha sonraki gelişmesinde NOVA'nın (Halkın Kurtuluşu İçin Ayaklanma Ordusu) Genel Karargâhı'nın kuruluşu özellikle çok önemli bir aşamaydı. İlkbaharda oluşturulduğu günden sonra, yılın sonuna dek bu yapısal sisteme ülkenin her tarafındaki birliklere bağlanmış oldu. Merkez Komitesi'nin talimatlarına uygun olarak, bütün ayaklanma bölgelerinde (VOZ'larda) karargâhlar kuruldu. NOVA'nın Genel Karargâhı savaşçı merkez işlevini yüklenmişti. Bütün halk kurtuluş ordusu-

nun birliklerini ve vurucu güçlerini kendi etrafında toplamıştı. Partizan birliklerinin yığınsallaştırılması çizgisi izlenerek Halk Kurtuluş Ordusu'nun sayıca büyümesi sağlandı.

Ne var ki, geçen dönemde, Parti yönetimi silahlı hareketin yönlendirilmesinde kimi yanlışlar da yaptı. Bu yanlışlıklar, Merkez Komitesi'nde kabul edilip yürürlüğe geçirilen yığınsallaştırma çizgisiyle, partizan birliklerinin savaşçı sayısını artırma kararıyla ilgilidir. Bu karar doğrudan doğruya NOVA Genel Karargâhı'nda eylemsel yönden hazırlanıp uygulamaya konulmuştu. Burada, Merkez Komitesi'nin Ekim 1943'te yayınladığı 1 No'lu genelgesinin ve NOVA'nın Kasım 1943 talimatının kimi noktalarını, partizan güçlerinin yığınsallaştırılması ve daha sonraki hareketlerini belirleyen maddelerini göz önüne alıyorum.

Merkez Komitesi'nin 1 No'lu genelgesi, antifaşist güçlerin seferber edilmesi, silahlandırılması ve etkinleştirilmesi bakımından çok önemli bir belgeydi. Ne ki, bu belgede parti yönetimi, o andaki olanakları abarttı. Olanakların abartılmasıyla Parti yönetimi, en yakın görev olarak derhal faşist iktidarın alaşağı edilmesi ve Vatan Cephesi hükümetinin kurulmasını öne sürdü. Bundan başka, Almanların bir an önce ülkeden kovulması için savaşın artırılmasını, bütün antifaşist güçlerin ve Vatan Cephesi etrafında birleşmiş bütün sağlıklı güçlerin acilen seferber edilmesi ve ssilahlandırılması görevi öne konuluyordu.

MK'nin olanakları abartması, NOVA'nın Genel Karargâhı'nca yayınlanan Kasım talimatında çok daha aşırı ölçüyle belirtilmişti. Genel Karargâh, kış mevsiminin geldiğini, silahlı eylemlerin artırılması koşullarının elverişli olmadığını gözden ırak tutarak şu görevleri öne sürüyordu: "1. ... bütün ülkedeki çeteler etkinliklerini en yüksek ölçülere çıkarmalıdırlar. 2. Düşmanın vahşice planlarının bozulabilmesi ve güçlerimizin etkinliklerinin en yüksek düzeye çıkarılabilmesi için, çeteci birliklerin bütün olası önlemleri almaları ve birliklerde savaşçıların sayısını önemli ölçüde artırmak için bütün araçlardan yararlanmaları, ayaklanma bölgelerindeki yönetimlerin ise yeni yeni birlikler kurmak için ellerinden geleni yapmaları gerekir. Çeteci birliklere yığınsal olarak katılmanın halk arasında geniş çapta yaygınlaştırılması, propa-

ganda edilmesi, yığınların buna özendirilmesi gerekir. Savaşçıların sayısının artırılması, birliklerdeki silah ve teçhizatın da artırılması ve iyileştirilmesiyle birlikte yürütülmelidir, ancak silah konusu savaşçı sayısının çoğaltılmasına engel olmamalıdır... 3. Arazinin ve güçlerimizin elverdiği yerlerde, ayaklanma bölge yönetimlerinin büyüklü küçüklü üsleri (yerleşim yerleri) ele geçirmeyi örgütlemeleri gerekir... Bütün ayaklanma bölgelerindeki çetelerin sürekli ve gezici üsler kurmaya yönelmeleri, savaşın bir aşaması olarak gereklidir..."

İşte böyle ortaya konan görevler nesnel koşullara uygun düşmüyordu. Kış bütün şiddetiyle sürüyordu, önceden gerekli hazırlık da yapılmamıştı. Talimat, bir ölçüde olayları zorla hızlandırmak demek oluyordu.

Gerçekten de, yeni görevleri belirtirken, örneğin son olarak vurguladığım gibi Genel Karargâh, "arazinin ve güçlerimizin elverdiği yerlerde" olmasını hatırlatıyordu. Ayrıca, G. Karargâh, bununla birlikte, ele geçirilen yani kurtarılmış olan partizan topraklarının, üslerinin "güçleri olanak verdiği sürece tutulmasını, yok olmaya götürecek bir yenilgi tehlikesini göze almamayı, üs elde tutulamıyorsa birliklerin geri çekilmesini ve başka yerlerin, üslerin ele geçirilmesini..." öngörüyordu.

Gerçekten de böylesi uyarılar vardı. Ancak, talimatta ağırlıkla belirtilmediği gibi, dikkatları de çekmiyor ve gerekli istenilen etkiyi de göstermiyordu. Özellikle talimat çok coşkulu, "kızgın kafaların" eline düşmüşse, bu uyarılara kimse aldırış etmiyordu. Ve o ağır dönemlerde ise böyle kişiler epeyce çoktu. Partizan birliklerinin kışı geçirmeleri için gerekli önlemlerin alınmasını düşünecek yerde, şimdi bu mevsimde, onların yığınsallaştırılmaları çağrısında bulunmak doğru değildi. Merkez Komitesi'ne de zaten, ardı arkası kesilmeyen eylemler içinde bulunan ayaklanma bölgelerinde yöneticilerin birçok durumda gerekli kışlık önlemleri (barınak, elbise, yiyecek, yatak evleri, üsler, kurye bağlantıları vb.) almadıklarını gösterir haberler geliyordu. Öte yandan kurtarılmış partizan topraklarının elde tutulması çağrısını yapmak da doğru değildi.

Bu görevlerin talimata eklenmesinin Yugoslavya örneğinin et-

kisiyle olduğunu belirtmeyi uygun görüyorum. Bulgaristan'daki koşulların daha başka, özgül koşullar olduğu ve işgal altındaki Yugoslavya ve Yunanistan'daki nesnel koşullardan kökten ayrıldığı hesaba katılmamıştı.

Bütün bunlardan başka 1943 yılında, silah sorunu en zor sorunlardan biriydi. Parti yönetimi, birçok yerde savaşçı sayıları artan partizan birliklerinde yalnızca savaşçıların yüzde 20-30'unda silah bulunduğuna değin bilgiler edinmişti.

Genel Karargâh'ın önerdiği talimatın Politbüro'da incelenmesi ve onaylanması sırasında tartışma çıkmıştı. Şimdi burada belirttiğim itirazlar ve karşı görüşler o zaman da dile getirilmişti. Ne ki, karşı tarafın görüşü üstün gelmişti. Geride kalan yılın yaz ve sonbahar mevsimlerinde silahlı savaşta elde edilen başarılar, hareketin genişleyip yığınsallaşmasının büyük boyutlar alması, talimat lehinde bir eğilim yaratmıştı.

Öyle ki, kusurlarına ve yanlışlıklarına rağmen, Genel Karargâh'ın talimatı Politbüro'ca onaylanmıştı. Aralık ayının başlarında, kuryeler talimatı her yana, bütün Parti il komitelerine ve ülkedeki ayaklanma bölge yönetimlerine ulaştırdılar.

Okuyucu, haklı olarak, "O zamanki endişelerin yerinde olup olmadığı anlaşıldı mı?" diye soracaktır.

Üzülerek belirteyim ki, evet anlaşıldı. Endişe edilmekte haklı olunduğu ortaya çıktı. Ne ki, bu yalnızca belirli bölgelerde gözlendi. Partimiz için bir şeref sorunudur ki, il yönetimlerinden çoğunluğu bu belgelerdeki aşırılıklara kapılmadılar ve birçok durumda elverişli olmayan kış mevsiminden yararlanıp elde ettikleri konumlarını pekiştirmeye gittiler.

Ne ki, öyle Parti yönetimleri ve partizan komutanları vardı ki, aldıkları talimatları harfiyen ugulamaya, yerine getirmeye çaba gösterdiler. Bu yüzden böylesi yerlerde ağır sonuçlar ortaya çıktı. Örnek olsun diye, yalnızca bir ayaklanma bölgesini belirteceğim. Burada yığınsallaştırmada düşülen aşırılık, ertelenmez görevleri yerine getirmeme, sorunları çözmeme, antifaşist hareketi çok zor sınavlarla karşı karşıya getirdi. Söz konusu bölge Plovdiv İkinci VOZ, yani Sredna Gora ve Rodop Dağları ayaklanma bölgesidir. Aşırı hareket eden ve aynı zamanda halkın faşizme karşı

savaşmaya hazır olmasından dolayı coşkunluğa kapılan Sredna Gora Parti yöneticileri, bütün Parti ve RMS örgütlerinin üyelerini dağa çıkarıyorlar. Kimi yerlerde ise sempatizanlar ve yardımcı savaş gruplarının üyelerini de partizanların yanına gönderiyorlar. Köylerden bir anda 40-50 kişilik gruplar, kimi yerlerde daha da çoğu dağ yolunu tutuyor. Böylece bu köyler savaşçıdan ve militandan yoksun kalıyor, partizan birimleri de kendileri için hayati önemi olan yataklardan ve yardımcılardan yoksun bırakılıyor.

Öte yandan dağa çıkan insanların birçoğunun da (büyük çoğunluğuyla RMS üyesi gençler) silahları yoktu. Sonuç, kanlı bir trajedi. Sayıları binleri geçen askeri birlikleri, polis ve kontrgerilla birliklerini ayağa kaldıran ve bunları topçu birlikleri ve uçaklarla takviye eden düşman geniş bir bölgeyi çember içine alıyor ve gerek seferber edilmiş savaşçılarla yığınsallaştırılan partizan birliklerini, gerekse bütün isyan etmiş köyleri görülmemiş bir hışımla vuruyor. Düşmana karşı hiç olmazsa bir kurşun bile atamamış silahsız onlarca genç partizan öldürüyor, birçok Parti ve RMS örgütü uzun bir süre kendisini toparlayamayacak denli darmadağın ediliyor, birçok kişide partizan yönetiminin becerisine olan inanç sarsılıyor. Böylece, bu yörede halk arasında antifaşist kabarma bir süre için duruyor, geri çekiliyor.

Şimdi geçen yılın sonuçlarını irdelerken, başarıları ve başarısızlıkları enine boyuna değerlendirirken, yanlışlıkları, yapılanı, yapılmayanı gözden geçirirken Parti il komitelerini ve ayaklanma bölge yönetimlerini olayları gereksiz yere hızlandırmanın ve zorlamanın ne denli tehlikeli olabileceği hususunda uyarmaya karar verdik

Politbüro, yılın hesap verme toplantısını 2 No'lu genelgeyi kabul ederek bitirdi. Genelgenin son biçimini alması için yaptığımız çalışmalarda, Dış Büro'nun ve Georgi Dimitrov'un "Bulgaristan'da Bunalım" başlıklı yazısında belirtilen talimatlarını da göz önüne aldık. Dimitrov'un bu yazısı "Pravda" gazetesinin 27 Aralık 1943 tarihli sayısında çıkmış ve 29 Aralık'ta "Hristo Botev" radyosundan yayınlanmıştı. Dimitrov yazısında ülkeyi saran derin siyasi bunalımı inceliyor ve "uçurum kenarına" gelmiş ülkenin trajik iç ve dış durumunu belirtiyordu.

Dimitrov şöyle diyordu:

"Bulgar yönetici çevreleri cephesinde endişe ve şaşkınlık kol ge-

ziyor. Bu çevreler gittikçe keskinleşen bunalım, savaşan yurtseverlere karşı yığınsal baskı yöntemleri uygulayarak, halkın sürdürdüğü Alman aleyhtarı hareketi siyasi devlet aygıtını ve Gestopo'nun baskı makinesini harekete geçirerek aşma denemesini girmiştir. Ne ki, çılgıncasına sürdürülen baskı yalnızca halkın kinini körüklemeye yarıyor ve bunalımın da daha çok derinleşmesine neden oluyor."

"Bulgar halkı kendisine dayatılan Almanya ile ittifakı yırtıp atmadan kendi ulusal çıkarlarını sağlayamaz. Bulgar halkının ulusal çıkarlarının sağlanması, yani özgür, bağımsız, güçlü ve demokratik bir Bulgaristan'ın, Bulgarların gerçekten ulusal yönden birleşmelerini garanti eden Bulgaristan'ın kurulmasını ancak Balkan halklarıyla dostluk anlaşmaları imzalaması... ve de birleşmiş özgürlükçü ulusların desteğiyle olanaklıdır."

Dimitrov, Bulgar halkına, Bulgarları beş yüz yıllık kölelikten kurtaran Rus halkına duyduğu sevgi ve minnettarlık duygularını ve sonsuza dek yaşayan bu duyguları özellikle vurgulayarak belirtiyor ve coşkulu biçimde şöyle diyordu:

"Sovyetler Birliği'yle samimi dostluğun, güneşin ve havanın her canlı varlık için zorunluluğundan daha az olmayan biçimde Bulgaristan'ın ulusal bağımsızlığı ve gelişmesi için zorunlu olduğuna inanmamış sağduyu sahibi ve yurdunu seven bir Bulgar yoktur ve olamaz...

... Var olmak ya da olmamak. İşte, şimdi tarihin Bulgar halkının önüne ve onun yöneticilerinin önüne koyduğu sorun budur. Zaman bizi beklemiyor. Bulgaristan'ın yaşaması ve özgürlükçü uluslar topluluğu içinde bağımsız bir devlet olarak gelişmesi gerekiyorsa bu sorunların çözümü geciktirilmemelidir."

Bu yazıdaki düşünceler, değerlendirmeler ve talimatlar, yeni parti belgesinin, 2 No'lu genelgenin hazırlanması bakımından son derece önemli bir yardımdı. 2 No'lu genelge ise, silahlı halk ayaklanmasının hazırlığı için bir savaş programına dönüştü.

Belgede önemi belirtilen temel görevler şunlardı:

"1. Her Parti örgütü, il, yöre örgütleri, yerel örgütler vb. derhal kendi güçlerini tam olarak seferber etmeli, savaşta yerini belirlemeli ve somut görevler yüklenmelidir.

Bütün Parti ve RMS, savaş gruplarında ve birliklerinde örgüt-

lenen ve teker teker ve yığınsal olarak derhal harekete geçmeye hazır güçlerini ayağa kaldırmalı, Parti'ye yakın bütün güçler, halk savaşının örgütlenmesi, yaygınlaştırılması için harekete geçirilmeli ve aktifleştirilmelidir...

Ciddi ve cesur hareketlerle polis engellemeleri, yasakları ve baskıları, terörleri aşılmalı,... bu temel üzerinde eylemlerde koruyucu gruplar kurulmalı, polis terörünü kırmak için bütün olası araçlardan yararlanılmalıdır...

Bu yığınsal savaş ve eylem temelinde, genel halk savaşını yönetecek Vatan Cephesi organları kurulmalıdır.

Herhangi bir vesile ile uygulanan eylem biçimi, yine fırsatlar çıktığında yeniden kullanılmalı yeni yeni eylem fırsatları yaratılmalıdır. Herhangi bir işletmedeki grev, başka bir işletmede greve gitme vesilesi yapılmalıdır. Her eylem şiddetlendirilmeli ve faşist iktidarla, özellikle polisle açık çatışmaya dönüştürülmelidir. Bu çatışmalar silahlı çatışmalara, açık işçi, köylü ve asker isyanları düzeyine çıkarılmalıdır.

Partizan hareketi, halk yığınlarının genel silahlı ayaklanmasının hazırlanması ve sürdürülmesi için seferber edilmesinde temel faktöre ve öncü kola dönüştürülmelidir...

Herhangi bir yerleşim yerinin ele geçirilmesinde deney sahibi olmuş her partizan birliği, daha üst bir düzeye çıkarak, birkaç yerleşim yerini ele geçirmeye gitmelidir...

Partizan birlikler... seferber hareketinde bulunmalı,... büyük bölgeleri ele geçirmelidir. Bu ayaklanma bölgeleri, genel halk ayaklanması için ve halk iktidarının kurulması için üs olmalıdır...

6. Her araca ve yola başvurarak faşist devlet aygıtı bozulmalıdır...

Alman askeri aygıtının dağıtılması için, Alman askeri gruplarının silahsızlandırılması, yok edilmesi için, Alman askeri üslerinin, katarlarının, hava alanlarının vb. havaya uçurulması için cesur eylemlere girişilmelidir.

7. Genel bir halk ayaklanmasının hazırlanması, Almanya yanlısı hükümetin alaşağı edilmesi ve Vatan Cephesi hükümetinin kurulması için, her bakımdan somut ve ivedi hazırlık yapılmalıdır...

Bütün parti, Vatan Cephesi'nin askeri ve siyasi örgütünün ku-

rulmasma katılmalı ve yardım etmelidir. a) Her yerde, kurtuluş savaşının yönetici organları olan Vatan Cephesi komitelerinin kurulmasına; b) Partizan birliklerinin, yerel savaş gruplarının, kışlalardaki askeri komitelerin ve savaş gruplarının, çetelerin vb. somut eylemlere geçmesine, eylemlerin artırılmasına, daha cesur eylemlere girişmelerine yardım etmelidir...

Halk güçlerinin genel silahlı ayaklanmaya hazırlanması ve seferber edilmesi şu sloganlarla olmalıdır:

Almanların ülkeden kovulması ve Hitler Almanyası ve onun müttefikleriyle her türlü bağın koparılması!

Derhal İngiltere ve ABD ile barış anlaşması imzalanması, Sovyetler Birliği ve Balkan ülkeleriyle samimi dostluk ve birlik kurulması!

Bulgar işgal güçlerinin derhal Yugoslavya, Yunanistan ve Arnavutluk topraklarından çekilmesi!

Almanya yanlısı hükümetin alaşağı edilmesi ve Vatan Cephesi hükümetinin kurulması!..

Ocak 1944"

İki numaralı genelgede ortaya konulan son derece önemli görevler Politbüro ve Merkez Komitesi üyelerinden bir kesiminin geleceğin ayaklanmasını hazırlamaya yardımda bulunmak için illere ve eylem bölgelerine gitmelerini zorunlu kılıyordu. Sofya'da yalnızca Politbüro'nun üç kişilik bir yönetici çekirdeğinin kalması kararlaştırılmıştı. Bu üç kişi, Anton Göşev (Yugov), Dobri Terpeşev (Toşo) ve Tsola Dragoyçeva (Zlatka) idi. Politbüro üyelerinden Dimitır Ganev ve Yordan Katranciev'in (Stanço Dede) taşraya gitmelerini kararlaştırmıştık. D. Ganev, 10. VOZ'un (Varna yöresi) siyasi yönetimini üzerine alıyordu. Bu eylem bölgesi Varna yöresinden başka Doğu Dobruca'nın da yarısını kapsıyordu ve özellikle MK'nın bu bölgedeki temsilcisi Yordan Noev'in çok ağır biçimde hastalanmasından ve polisin il bölgesinde parti kadrolarına ve savaşçılara ağır bir darbe indirmesinden sonra, çok sağlam bir desteğe ve yardıma ihtiyaç duyuyordu.

Yordan Katranciev 12. VOZ'a (Vratsa yöresi) gidiyordu. Daha hareketinden önce, silahlı hareketin istenilen düzeye henüz ulaşamadığı Ferdinand (Mihaylovgrad) yöresine özellikle dikkat etmesi gerektiğini kararlaştırmıştık.

NOVA Genel Karargâhı yönetmeni Hristo Mihaylov Sofya'da kalıyordu. Ancak, ihtiyaç duyulduğu zamanlarda, onun da eylem bölgelerine gitmesi ve yerinde savaş eylemlerine yardım etmesini kararlaştırmıştık.

MK Üyesi Naço İvanov da Sofya'da kalıyordu. Toplama kampından kaçıp gelen Naço İvanov, daha ekim ayında Merkez Komitesi'ndeki eski görevini üstlendi, yani Sendikalar Merkez Komisyonu yöneticisi olarak görev yapıyordu.

RMS MK Sekreteri Yordanka Nikolova'nın bundan böyle de Politbüro toplantılarına her zaman katılmasını kararlaştırdık.

Yine o toplantıda Politbüro, ülke içine göndermiş olduğu Merkez Komitesi üyesi temsilcilerin görevine devam etmelerini yeniden onayladı. Gittikleri yerlerde antifaşist savaşı doğrudan doğruya yöneten bu MK üyesi temsilciler şunlardı: Boris Kopçev, Dimo Dıçev, Vasil Markov, Metodi Şatarov*, Dimitır Dimov, Goço Grozv, Grudi Atanasov ve Petko Kunin. NOVA Genel Karargâhı'nı yeni üyelerle takviye ettik. MK'nın Makedonya Parti Bölge Komitesi'ndeki temsilcisi Boyan Bılgaranov'un bilgilenme için Üsküp'ten çağrılması da kararlaştırıldı. Politbüro, gittikçe daha önemli olan Parti görevlerinin başarıyla yerine getirilmesi için Merkez Komitesi'ne bağlı denetim ve teknik işler aygıtını güçlendirme kararı aldı. Zaten daha 1943 sonbaharında pratik olarak bu görevi yerine getirmeye başlamıştık. Politbüro, her bakımdan yetişmiş, herkesçe bilenen, zengin Parti deneyi, siyasi ve örgütsel deneyi olan Stoyan Karacov, Rusi Hristozov, Nikola Georgiev-Zeleniya ve Titko Çernokolev yoldaşları danışman olarak onayladı.

Yönetimce iyi bilinen Katya Avramova-Mira'yı Merkez Komitesi sekreterliğine getirdik. Katya Avramova 1943 yazında "St. Nikola" Toplama Kampı'ndan kaçıp gelmişti.

Ve işte bu ortamda 1944 yılını karşılıyorduk.

* Politbüro 1943 Haziranı'ndan sonra M. Şatarov'u yeni kurulan Pazarcık VOZ'u komutanlığına atamıştı. Sofya Parti İl Komitesi Sekreterliği'ne ise, 1941 yılında tutuklanmasına değin RMS MK Bürosu üyesi olan ve çok yakında hapishaneden kaçıp gelen Georgi Çenkov'u getirdik.

Savaş tarihinde yeni sayfalar açılıyordu ve tarih bu sayfalarına en parlak ve en yüce zaferi, emekçi halkın büyük zaferini altın harflerle yazacaktı. Biz bu zaferi bekliyorduk ve "Rabotniçesko Delo" gazetesi yeni yıl sayısında bu bekleyişi belirtiyordu. Yeni yılı selamlıyor ve şöyle diyordu: "Hoş geldin 1944! Yeni, şanlı kavgalarla ve kesin kurtuluşla hoş geldin!"

PARTİ MERKEZ BASIMEVİNE SALDIRI HRİSTO MİHAYLOV'UN ÖLDÜRÜLMESİ

1944 yılının ilk aylarında, kısa bir süre içinde partiden iki ünlü savaş komutanı yönetici koparıldı. Politbüro üyesi ve NOVA Genel Karargâh Komutanı Hristo Mihaylov ve Parti MK üyesi ve 1. VOZ (Sofya) siyasi komiseri Vlado Georgiev öldürüldü.

Hristo Mihaylov, 8 Şubat 1944 tarihinde "Konövits" semtinde, Parti'nin gizli evine çok yakın bir yerde devriye gezen bir polis tarafından açılan ateşle ağır surette yaralanıyor. Bir iki saat sonra hastaneye götürülürken, siyasi polis şefi Nikola Geşev'in emriyle yolda kurşunlanarak öldürülüyor.

Bir ay kadar sonra, başkentin başka bir proletarya semtinde Vlado Georgiev can verdi. Çok sayıda polis tarafından yolu kesilince son kurşununa kadar savaşıyor ve son kurşunu kendisine bırakıyor.

Her ikisiyle de devrim cephesinde tam yirmi yıl birlikte çalışmıştım. Her ikisini de daha ikinci silahlı ayaklanma döneminden, 1924-1925 arasında Plovdiv askeri bölgesinden tanıyordum. Daha önce Genel Karargâh nöbetinde iki kurban vermiştik, Tsvyatko Dadoynov ve Emil Markov... Hristo ise, tam da Politbüro'nun yönetimindeki Genel Karargâh öngörülen silahlı antifaşist ayaklanmanın askeri yönden hazırlığını bütünüyle ele alıp geniş kapsamlı bir çalışmaya geçtiği bir sırada öldürülmüştü.

Hristo Mihaylov'un trajik biçimde öldürülmesinden sonraki ilk toplantısında Politbüro, onun yerine Genel Karargâh yöneticisi, komutan olarak Politbüro Üyesi Dobri Terpeşev'i getirmeyi kararlaştırdı. Vlado Georgiev'in yerine ise Sofya İl Örgütü Sekreteri Geori Çankov'un getirilmesini, yani Sofya ayaklanma bölgesi siyasi komiseri olmasını kararlaştırdık.

Düşmanın merkez parti yönetimine karşı indirdiği darbeler bitmemişti. Mart ayının ilk yarısında basımcı Slaveyko Novanski de düşman kurşunuyla can verdi. Novanski, yıllar yılı, hayatlarını tehlikeye sokarak parti organı "Rabotniçesko Delo" gazetesinin basımını sağlayan iki basım işçisinden biriydi.

Slaveyko Novaski Parti organının 1944 yılının ilk sayısını bastıktan ve ikinci sayı hazırlanırken öldürüldü. Slaveyko'nun ele geçirilmesi ve dolayısıyla Parti basımevinin ortaya çıkarılması bir rastlantı olarak, bombardıman nedeniyle başkentten ayrılıp yakın bir köye yerleşen bir yardımcımızın tutuklanması ve polisin basımevine dek bağlantıyı saptamış olmasının sonucuydu. Polis o tutuklamadan sonra, birçok yardımcımızı ve buluşma yerlerini ortaya çıkararak en sonunda basımevine ulaşmayı başarmıştı. Basımevi burjuva-faşist avukatlardan Pupeşkov'un apartman dairesindeydi. Polis bu evi göz hapsine alıyor, tuzağa ilk Slaveyko düşüyor ve kurşunlanarak öldürülüyor. İkinci basım işçisi olan Stamo Kerezov'a gelince, mutlu bir rastlantı ve onun gösterdiği cesaret ve yiğitlik sonucunda ölümden kurtuluyor.

Polis gizli evi ortaya çıkardıktan sonra, arama-tarama yaparak "R. Delo"nun henüz daha yeni baskıdan çıkmış birinci sayısından 700 gazeteye ve yine bu iki cesur yoldaşın bastığı çok sayıda yayına el koydu.

Bu bizim için çok büyük bir kayıptı. Yalnızca çok yetenekli bir yoldaşımız, bir savaşçı olan Slaveyko Novanski'yi kaybetmekle kalmıyorduk. Gizli basımevinden de yoksun kalıyorduk. Partinin yığınlara duyurmak istediğini kâğıda döküp basan ve ülkenin her yanına ileten bir merkez. Ve ne yazık ki, zafer gününe dek, bütün çabalarımıza rağmen Parti merkez basımevini yeniden kuramayacaktık.

Hristo Mihaylov ve Vlado Georgiev'in öldürülmesinden ve sonra da Parti merkez basımevinin ortaya çıkarılmasıyla çalışma koşullarımız birdenbire kötüleşmişti. İngiliz-Amerikan uçaklarının sık sık hava saldırılarında bulunması da durumu daha çok kötüleştirmişti. Birçok emin buluşma yerimiz ve gizli evimiz bombalarla havaya uçmuştu. Öte yandan, şubat-mart döneminde, Sofya'nın değişik bölgelerinde değişik eylemler, sabotajlar ve

savaş gruplarının öteki eylemleri, polisle çatışmalar dolayısıyla çok değerli kurbanlar vrdik.

Başkent garnizonundaki birliklerde de gizli savaş ağımıza ağır darbeler indirildi. Kışlalardaki parti faaliyetinin doğrudan doğruya yöneticisi durumunda olan birçok yoldaş ve birçok militan tutuklandı. Bunlar içinde Sofya Parti İl Örgütünden ve Sofya VOZ'undan sivil kişiler de vardı. Yedek Subay Okulu'ndaki antifaşist örgütün yöneticisi RMS üyesi Başçavuş Petır Angelov da askeri polisçe tutuklandı. Petır Angelov cellatlar karşısında çelik gibi sert ve bükülmez kaldı, dilsiz gibi hiç konuşmadı. Ölüme mahkûm edildi, hizmet gördüğü Yedek Subay Okulu'nun dehlizinde kurşuna dizildi. Nöbetçi subay "Ateş!" diye komut veriyor. Ne ki bir manga öğrencinin tüfeklerinden çıkan kurşunlar Petır Angelov'u yere yıkamıyor. Çünkü, düne kadar onun öğrencileri olarak sevdikleri ve saydıkları bu öğretmene ateş etmek istemiyorlar. Herkes tüfeğini daha yukarıya doğrultarak ateş ediyor. O zaman Petır Angelov ateş emrini kendisi veriyor. Çünkü biliyor ki, onlar ateş etmese de edecek olan bulunur. Mert ve erkekçesine haykırıyor: "Ben size böyle mi nişan almasını öğrettim? Öyle değil yoldaşlar, tam hedefe! Nişan al! Ateş!..

Petır Angelov'un kurşuna dizilmesiyle antifaşist direniş ordusu ve RMS en parlak kahraman savaşçılarından birini kaybetmiş oluyordu. Yine aynı günlerde Pernik'te, yörenin Parti Komitesi Sekreteri İvan Gavranov polisle çatışmada öldürüldü. Dupnitsa'da (Stanke Dimitrov) Sofya parti il örgütünün ilin batı yöreleri temsilcisi Mara Petyakova tutuklandıktan sonra poliste ağır ve acımasızca yapılan işkencelerle öldürüldü.

İşte tam bu sırada Anton Yugov-Donço, Stoyan Karacov'la birlikte ansızın Plovdiv'e hareket etti. Onların ardından ötekilerle Katya Avramova ve yardımcıları da birlikte gittiler.

Artık Hristo Mihaylov'un sorumluluklarını yüklenmiş bulunan Terpeşev, önde duran günlük işleri tez elden bitirip, bağlantıları, kanalları, gizli buluşma yerlerini kısacası karargâhın bütün işlerini çok zorlukla değiştirebilirdi. Çünkü Plovdiv'e taşınma kendiliğinden karşı karşıya bulunduğumuz tehlikeden kurtulma-

mıza yetmezdi. Yeni yerimizde yalnızca bunu da amaçlamıyorduk zaten. Yüklendiğimiz sorumlulukları ara vermeden, kesmeden yerine getirmemiz gerekiyordu.

Ben de Terpeşev de hemen bavulları hazırlayıp hareket etmek niyetinde değildik. Ne var ki, elimizde olmayan nedenlerle Plovdiv'de bir araya gelmek zorundaydık. Donço'nun bu girişiminin sağduyuya en uygun olduğuna tam inanmamış olmamıza rağmen hareket etmek zorundaydık.

Ben itirazımı Donço'ya mektupla bildirdim. Plovdiv'e taşınmamızın yararlı olacağı konusundaki kuşkularımı ve endişelerimi kanıtlarıyla birlikte belirttim, bunun "çalışmalarımızda uyum bakımından kötü bir etki yapacağını" yazdım. Mektupta daha sonra şöyle diyordum:

"İşin teknik tarafını ben Rayço'ya (Rusi Hristozov) ayrıntılı olarak anlattım. O yörede baskının daha yeni yeni başladığını ve artacağını unutmamak gerekir. Hem orayı da bombalamaya başladıkları zaman ne yapacağız, o zaman nereye gideceğiz?

Senden başka kimse çabuk toparlanıp o durumda gerekeni koruyamaz. Bilmem kim kimi saklayıp koruyacak. Bir tek gizli ev yeterli olmaz, hem bunu sen kendi deneyinden biliyorsun...

Evet, diyelim ki teknik ve örgütsel güçlükleri yendik ancak, siyasi güçlükler ne olacak?

Üçüncü bir neden daha var. Hem bu çok önemlidir; ben "Dedenin" talimatından (Georgi Dimitrov'un talimatı) bu sonuca vardım. Çözümleyici bir nedendir. Bunun üzerinde daha ayrıntılı durmak istiyorum. Yer değiştirmeye karşı bir kanıt olarak belirtmek istediğim bu neden, bizim çalışmalarımızda ve güçlerimizde birlik ve merkezileşme zorunluluğunun olmasıdır...

Başkent başkenttir. Bombardımana rağmen herkes başkente daha yakın olmak istiyor, herkes başkentte bulunmayı tercih ediyor. Bizim birlikte çalışmamız gereken ve çalışabileceğimiz kimseler başkentteler, hep oradalar. Biz onları da Plovdiv'e aktaramayız ki. Çünkü yerimizi onlara bildiremeyiz. Örneğin Toşo'nun (Dobri Terpeşev) işlerini ele al ve de Zlatka'nın (Tsola Dragoyçeva), onların işleri gereği başkentte olmaları zorunlu.

Küçümseyemeyiz o işleri, yerlerini değiştiremeyiz.

İşte bu yüzden bana göre, sen de orada, o dostları harekete geçirip geri dön, gel.

Bu sorunda benim görüşüm böyle, şimdilik bu kadar..."

O ana dek, benim birinci dereceli önemli işim, öncelikle Vatan Cephesi içindeki müttefiklerle temaslar, karşılıklı ilişkiler ve ayrıca illerdeki Vatan Cephesi yönetimleriyle bağlantı kurmaktı. Bu bağların, ilişkilerin ileride de yalnızca sürdürülmesi değil, genişletilmesi ve pekiştirilmesi gerekiyordu. Bununla birlikte, Merkez Komitesi'nin yığınsal siyasi ve ideolojik çalışmalarına bakıyordum. Bunun da sorumluluğu benim üzerimdeydi. Açıktı ki bu sektörlerin yönetici ve aktif elemanları, bizim gibi adreslerini Plovdiv'e aktaramazlardı.

İLKBAHARDA PARTİZAN SEFERBERLİĞİ BİRLİKLER TUGAYLARA DÖNÜŞÜYOR POLİTBÜRO PLOVDİV'E YERLEŞİYOR

Sofya bölgesinden de, ülkenin öteki bölgelerinden de bütün komünistleri, Remsistleri ve bütün antifaşistleri silaha sarılmaya çağıran partizan seferberliği mart ayının başlarında başladı, ancak asıl nisanda ve mayısın başlarında genişledi. Gerçekte Merkez Komitesi'nin 2 No'lu genelgesiyle başlayan silaha sarılma harekâtı, Georgi Dimitrov'un yeni talimatıyla daha çok genişledi.

Dimitrov Merkez Komitesi'ni uyarıyordu: "İktidarın tek başımıza alınması... yalnızca partimizin güçleriyle ve tecrit edilmiş bir ayaklanma yoluyla alınması" denemesine girişilmemelidir. Dimitrov böylesi bir hareketin "tamamen yanlış olacağını, partimizin öteki siyasi gruplardan Vatan Cephesi'ne giren gruplardan ve öğelerden dışlanması" demek olacağını belirtiyordu.

Dimitrov, mektubunda daha sonra, Merkez Komitesi'ni uyararak, "Bulgaristan'ın Sovyetleştirileceği" izlenimini yaratacak her türlü "hareketten" kaçınılması gerektiğini vurguluyordu.

Georgi Dimitrov, mektubunda henüz daha bize Sovyet silahı gönderilmesinin pratik olarak olanaksız olduğunu bildiriyor ve Yugoslav partizanlarının yardımına başvurmamızı salık veriyor-

du. Dimitrov, Tito'nun karargâhına bir grup Bulgar komünistinin gönderileceğini, BİP MK ile YKP MK arasındaki sürekli bağlantının bu yoldaşlar aracılığıyla sağlanacağını duyuruyordu.* Mektubun bu bölümü bizi çok sevindirmişti. Okur, bizim bu bağlantıya nasıl önem verdiğimizi, artık kurulmuş olan bağlantının ne denli büyük ve değerli sonuçlar verdiğini daha önceki sayfalardan biliyor. Ne var ki, kendileri de zaten silah yetersizliğiyle karşı karşıya bulunan Yugoslav partizanları, Bulgar partizan birliklerine ancak iki ağır makineli tüfek vermekle yardım edebildiler.

Şimdi artık, bu mektubu aldıktan sonra, Bulgar-Yugoslav dostluğu üzerindeki kara bulutların dağılacağı, anlaşmazlık ve çelişkilerin giderileceği, bağlantıların normal olarak süreceği umudunun gerçekleşeceğine inanmak istiyorduk.

Merkez Komitesi'nin YKP'yle bağlarını güçlendirmek için yeni girişimlerde bulunmaya hazır olduğunu (bulundu da) belirtmeye gerek bile görmüyorum.

Silah sorunuyla ilgili olarak, Dimitrov, bizim İngilizlerin Balkanlar'a gönderdiği askeri görevlilere başvurma niyetimizi onaylıyor, ancak herhangi bir siyasi yükümlülük üstlenmememiz için bizi uyarıyordu. Zaten biz de öyle düşünüyorduk. Daha 1943 Aralığında Vlado Triçkov İngiliz misyonuyla bağlantı kurmak için gönderilmişti. (Kuşku yok, bu bölgedeki Yugoslav partizanlarıyla da doğrudan bağlantı kuracaktı.) Triçkov bağlantı kurarken Politbüro'nun siyasi yükümlülüğe girmeme konusundaki buyruğuna tam olarak uyacaktı.

Mart ayı sonlarında, Georgi Dimitrov'dan yeni bir talimat geldi. Dimitrov, 2 No'lu genelgede belirtilen ana görevlerin doğru olduğunu belirtiyordu. Partinin ve Vatan Cephesi'nin değişmez temel amacı, silahlı halk ayaklanmasını doğrudan doğruya hazırlamaktı. Bu amaç için çalışılıyordu.

* Bu grubun başında Dış Büro temsilcisi, eski partililerden Şterü Atanasov bulunuyordu. Daha 18 Eylül 1943'te paraşütle Yaytse dolaylarına iniyor. Grupta Blagov İvanov, İvan, Payçev ve Pavel Tsarvulanov en sonunda bize ulaşabildi. Ondan öğrenecektik ki, Payçev ve Tsarvulanov, BİP MK ile Dış Büro arasında çoktandır kopuk olan radyo bağlantısını yeniden kurmak için Bulgaristan'a gelmekteymişler. Ancak üzülerek belirteyim ki, radyo bağlantısı ancak zafer günü yeniden kurulabildi.

1944 ilkbaharındaki partizan seferberliğinin anlamı da buydu zaten. Bu hareket bölgesel bir hareket de değildi. Partizan birliklerinin yeni yeni savaşçılarla güçlendirilmesi, yığınsal olarak partizanların toplanması, Sofya ayaklanma bölgesini de, bütün ülkedeki öteki ayaklanma bölgelerini sarmıştı. Her yandan yeni yeni savaşçıların toplandığı, yeni çeteler, birlikler, taburlar oluşturulduğu haberleri geliyordu. Haberler sevinçliydi. Çeteler büyüyor, kabarıyor, dağıtılmış, sayısı azalmış savaş birimlerinin yerine yenileri kuruluyordu ve hükümetin her türlü engellemesine rağmen bütün bir halkın ayaklanmasına doğru gidildiği açıkça görülüyordu. Ayaklanma dalgası orduyu da etkiledi. Askeri birliklerde, garnizonlarda, kışlalarda ve bu arada işgal kolordusundaki birliklerde ayaklanma işaretleri görülüyordu. Özellikle işgal birliklerinde bunca zamandır yaptığımız çalışmaların meyvelerini şimdi toplamaya başlamıştık. Komünistler, Remsistler, Vatan Cephesi'nin üyeleri, antifaşist hareketin eylemcileri ve sempatizanları, herkes artık silaha sarılıyordu. Sayılı haftalar içinde, Vatan Cephesi'nin simgeleriyle süslü üç renkli yurt bayrağı altında yüzlerce ve yüzlerce yeni savaşçı toplanıyordu.

Kuşkusuz iktidardakiler bir şeyler olduğunu sezinlediler. Köyler, kentlerde mahalle ve semtler kuşatıldı, arama-tarama yapıldı, pusular kuruldu, tutuklamalar oldu, çatışmalar ve bizimkilerden de kurşunlananlar oldu.

Ayaklanan halka karşı ordu da sürüldü, mart ayından sonra jandarma da. Bütün Sofya kenti ve bölgesi, doğuda Murgaş'tan batıda Tumba'ya dek, kuzeyde Botevgrad'dan güneyde İhtiman Samekov'a dek bütün il bölgesi çalkalandı.

Partizan seferberliğinin en geniş olduğu günlerde, 29 Mart gecesi ve özellikle 30 Mart'ta Sofya, 10 Ocak trajedisini yeniden yaşadı, yeniden bombalandı. Hem bu kez çok daha fazla dehşetliydi. Çünkü, İngiliz ve Amerikan uçak filoları bütün bir gece ve gündüz bombalarını kente boşaltarak, her tarafı harabeye çevirdiler. Henüz daha çoğunluğuyla kenti boşaltmamış olan halk panik içinde kaçmaya başladı. Kaçarken evlerini, mallarını mülklerini, çoğu yakınlarını enkaz altında bırakarak gidiyorlardı. Devlet ve hükümet dairelerinden kalanlar da birkaç saat içinde kenti bo-

şalttılar. İktidar, yalnızca temel birimlerini Sofya dolaylarına nakleden askeri garnizonun gücüyle varlığını sürdürüyordu.

Ne var ki, 30 Mart'taki bombardımanı bizim güçleri seferber etmemizi durduramadı, yavaşlatmadı. Aksine! Şimdi seferber ettiğimiz savaşçılar, kenti boşaltan halkın arasına karışarak daha kolay Sofya'dan ayrılabiliyorlardı.

Tarihi adalet, bir kez daha şu hususu belirtmemi zorunlu kılıyor: Bütün Balkan ülkelerinde olduğu gibi, ülkemizde de antifaşist hareketin genişlemesi, kendi topraklarından istilacıları kovan ve artık birçok Avrupa ülkesinin özgürlüğünü süngüsüyle kazandırmaya başlamış olan Kızılordu'nun büyük başarılarıyla organik biçimde bağlıydı.

En çok Birinci Ayaklanma Bölgesi'nde hareket ve canlılık vardı. Bu bölgede partizanların sayısı kat kat arttı. Ülkenin ilk üç partizan tugayı ortaya çıktı. Trın Partizan Birliğine gelen savaşçıların sayısı çok fazlaydı (üç yüzün üzerinde gönüllü katılmıştı). Bu birliğin başında Slavço Trınski bulunuyordu. Oldukça iyi silahlanmış olan, disiplinli, düzgün sıralı partizan birliği yalnızca batı yörelerinde değil bütün ülke çapında çok büyük üne kavuşmuştu. Bu birliğin başarısında arazinin konumu çok elverişli koşul yaratıyordu. Gerektiği anda, sıkıştığı zaman Yugoslavya topraklarına kayabiliyordu. Ayrıca Yugoslavya partizanlarıyla işbirliği, eylem birliği yapma olanağı vardı. Trın Bölgesi Partizan Birliği onlarca köy ve diğer küçük yerleşim yerlerini elinde tutuyordu.

Mart ve nisan aylarında birliğe çok fazla yeni gönüllü katılması birinci taburla Sofya'dan gelen yüzlerce yeni partizanın birleşip yeni bir tugay oluşturulmasına olanak verdi. Trın Partizan Birliği'nin bu birinci taburu o zaman Kalna köyünde üstlenmişti. Bu köy Bulgaristan'ın batı sınırındadır. Yeni kurulan partizan tugayına Birinci Sofya Halk Kurtuluş Tugayı ismi verildi. Tugay, çok iyi silahlanmış ve savaşçılık bakımından iyi yetişmiş 500 partizandan oluşuyordu. Tugayın başına Trın bölgesinde ve bütün ülkede ün yapmış ve o zamana değin Trın Partizan Birliği'nin komutanı olan Slavço Trınski getirildi.

Kısa bir süre sonra da, mayıs ayının başında İkinci Sofya Halk Kurtuluş Tugayı kurulmuş oldu. Bu tugaya, "Hristo Botev"

adını taşıyan Asker-Partizan Taburu –ki Kalna köyüne ulaşmayı başarmıştı– ve Trın Partizan Birliği'nin öteki birimleri girdiler. Savaşçı sayısı 400'ün üzerindeydi ve çoğunluğu ordudan kaçma er ve subaylardan oluşuyordu. Bunlar silahlarıyla birlikte gelmiş, halkın tarafına geçmişlerdi. İkinci tugayın başına da Denço Znepolski getirildi. "Hristo Botev" birliğinin o zamana kadar komutanlığını yapan Diço Petov ise komutan yardımcısı oldu.

Yine o sırada, nisan ayının sonlarında, yine Sofya bölgesinde, bir partizan tugayı daha oluşturuldu. "Çavdar" ismindeki ünlü partizan birliği yeni katılmalarla tugaya dönüşmüş oldu. Savaşçı sayısı 455 idi. Çok iyi hazırlık görmüş, yetişmiş komünistler, Remsistler ve çoğunlukla Sofya'dan ve başkent bölgesinden seçilmiş öteki antifaşitlerden oluşuyordu. "Çavdar" tugayının oluşturulması özellikle Parti İl Örgütü temsilcisi Todor Jivkov-Yanko'nun yönettiği ve yönelttiği yerel Parti örgütleri yönetimlerinin yoğun çalışmalarının sonucuydu. Savaşın daha o aşamasında Todor Jivkov Yoldaş, çok büyük örgütçü olduğunu, savaşçı ve siyasetçi nitelikleri taşıdığını göstermişti. Bu nitelikleri daha sonraları sosyalist Bulgaristan'ın devlet ve Parti yönetiminde önemli yüksek mevkiler almasına ve şimdi şu anda bu anıları yazarken en yüksek mevkiyi, BKP MK Birinci Sekreteri ve Devlet Konseyi Başkanı görevlerini üstlenmesinde basamak oluşturmuştur. Tugay kurulduktan sonraki haftalarda –ki siyasi yönetimini doğrudan doğruya Todor Jivkov üstlenmiştir– güçlü bir partizan birimi olarak yüksek savaş niteliğini gösterdi. Sofya'ya yakın yerlerde, yani düşmanın kalesine yönelik bir seri operasyonlarda, cesur eylemlerde bulundu.

Sofya ayaklanma bölgesinin Tsaribrod ve Bosilegrad da dahil öteki yörelerinde de partizan birlikleri ortaya çıktı.

Partizan hareketi ikinci ayaklanma bölgesinde de (Plovdiv bölgesi) önü alınmaz biçimde genişledi. Kuşkusuz, Parti merkez yönetiminin Plovdiv'de bulunması, il komitesinin ve ayaklanma bölge karargâhının siyasi, örgütsel Parti çalışmalarının iyileştirilmesini sağladı, yerel Vatan Cephesi komitelerinin çalışmalarına da hız verdi. Partizan birliklerinden kış aylarında çok ağır darbelerle karşılaşmış olanları (ilk başta "Anton İvanov" birliği geli-

yordu) yeniden örgütlendi, karargâhlarındaki kadrolar tamamlandı ve bileşimleri, savaşçı sayıları artırıldı.

Gabrova, Gorna Oryahovitsa dolaylarında da hareket çok canlıydı (antifaşist direnişin en parlak ve aynı zamanda en dramatik sayfalarından birini oluşturan Balvan Savaşı patlak vermişti); Yambol-Sliven VI. Ayaklanma Bölgesi'nde "Hacı Dimitır" adını taşıyan Sliven Partizan birliğinin savaşçıları Koveçite köyü yakınında kendilerinden sayıca ve silahça birkaç kat üstün düşmana karşı kahramanca savaştılar. Yeni kurulan Pomorie birliği –"Naroden Yumruk" (Halk Yumruğu) adını taşıyorducesur biçimde savaşa katıldı; IV. Gorna Cumaya bölgesinde, sayılı günler ve haftalar içinde yeni yeni çeteler ve birlikler ortaya çıktı, kimi birlikler ise, örneğin Razlog, Gorna Cumaya, Petriç-Sandansko ve Nevrekop birlikleri gibi, büyüyerek tugaylara dönüştüler; IX. Bölge, Şumen bölgesinde, kış aylarında düşmanın ağır saldırılarda bulunmasına rağmen Parti İl Komitesi ve ayaklanma bölge yönetimi yeni örgütlenmeye geçebildiler ve güçleri toparlayabildiler; X. Bölge, Varna bölgesinde, iki faal partizan birliği kuruldu, bunlar Primorska'da eylem yürüten "Vasil Levski" birliği ile Balçık'taki "Veliko Marinov" adlı çeteydi.

XI. Ayaklanma Bölgesi, Pleven bölgesindeki antifaşist hareket de önemli ölçüde genişlemişti. Bu bölgedeki yönetim ötekilere oranla daha çok takviye görmüştü. Çok iyi sürdürülen partizan seferberliği sonucunda partizan çeteleri güçlendi, büyüdü. Birkaç partizan çetesi "Vasil Levski" birliğine dönüştü, Pleven'in kuzeyindeki çeteler birleşerek "Dunav" partizan birliğini oluşturdular. Ayrıca Dobrevtsi ve Glojen çeteleri (Çervenbryag yöresinde) "Georgi Benkovski" birliğini, Suhaçe çetesi büyüyerek "Dyado Vılko" birliklerini oluşturdular.

Oldukça geniş bir ayaklanma bölgesi olan XII. Bölgedeki "Gavril Gnov" birliği ise daha da büyüdü ve çok başarılı savaşlar vermeye başladı. Ağır yenilgi geçiren Vidin'deki "Georgi Benkovski" partizan birliği yeni yeni savaşçılarla yeniden düşmana korku salan bir birlik oldu. Merkez Komitesi'nin talimatı gereğince, ayaklanma bölgesinin yönetimi Yugoslav partizanlarıyla eylem birliğini artırdı. Timok Nehri ardında hareket eden Yugos-

lav partizanlarıyla birlikte yapılan eylemler faşist cephe gerisinde huzursuzluk ve rahatsızlık yarattı ve ayrıca her iki komşu ülkenin bu bölgedeki halkını ortak düşmana karşı savaşa sürükledi.

III. Ayaklanma Bölgesi'nde (Pazarcık), Metodi Şatarov ve Stoyan Popov tarafından Plovdiv ve Sofya bölge yönetimleriyle çok sıkı işbirliği içinde yönetilen antifaşist güçler, isyanı Sredna Gora bölgesinde geniş çalkalanmalar yaratan savaşlar ve siyasi operasyonlar gerçekleştirmekteydi.

Haskova bölgesinden de sevindirici haberler geliyordu. Antifaşist güçler, örgütsel yönden güçlendirilmiş, siyasi yönden de takviye edilmiş olarak artık genel hücuma ayak uydurmaya başlamışlardı.

Ruse dolaylarında da silahlı savaş aktifleşti ve genişledi.

İşte 1944 ilkbaharında partizan hareketinin genişlemesini özetle böyle sergilemek mümkündür.

Bu genel hücum, yaz mevsiminin gelmesi ve Eylül 1944'ün ufukta belirmesiyle bir çığ gibi büyümeye başlayacaktı.

Politbüro'nun Plovdiv'de bulunuşu, burada silahlı ayaklanma hazırlığına başlanması görüşünün artık eyleme dönüştüğü zamana rastlıyordu. Amaç, doğrudan Vatan Cephesi'nin gizli hükümetini kurmak ve Sredna Gora ya da Rodop Dağları bölgesinde partizanlar için kurtarılmış bir bölge yaratmaktı.

NOVA Genel Karargâhı tarafından hazırlanan ve nisan ayının ikinci yarısında Politbüro'ca onaylanan bu plan şöyleydi: Plovdiv Parti ve RMS örgütleri komşu ayaklanma bölgelerinin yardımını da görerek en kısa bir zaman içinde kentte ayaklanmayı örgütlemeli ve gerçekleştirmelidir. Bu ayaklanma, bizim daha yılın başında hazırlığına geçtiğimiz genel silahlı antifaşist ayaklanmanın bir bölümü ya da bir aşaması olacaktı.

Plovdiv'deki ayaklanma için gerekli, 18-20 bin savaşçıyı istediğimiz anda ayağa kaldırıp harekete geçirebilirdik. Önceden yaptığımız hesaplara göre bu kadar savaşçı gerekiyordu. Bunlar Plovdiv'den ve komşu ayaklanma bölgelerinden sağlanacaktı.

Düşmanın gücüne gelince. Plovdiv ve çevresinde sayıları 5000 dolayında ordu birlikleri bulunuyordu. Ayrıca yine o kadar jandarma ve polis ve azılı faşist örgütlerin 4-5000 üyesi. Düşman te-

peden tırnağa silahlıydı. İktidarın sağladığı tüm olanaklara sahipti. Buna rağmen asıl üstünlüğün bizde olduğu kanısındaydık. Çünkü halkı ve yurdu savunuyorduk. Hitlerci Almanya'nın zafer kazanacağına artık inanmayan ordu ise savaş ruhunu yitirmişti, disiplini zayıflamıştı.

Bu ayaklanmanın hazırlığı döneminde, Genel Karargâh ayaklanma planını yaparken iki önemli hususu daha göz önüne alıyordu: Birinci ve ikinci Sofya halk kurtuluş tugaylarını Plovdiv'e kaydırmak. Daha önce bu tugayların kuruluşundan söz ettim. Bulgaristan'ın batı sınır boyunda henüz yeni kurulmuş olan bu iki tugay, Kalna köyü bölgesinden ayrılacak ve iki yönde, birinci tugay güneybatıdan, ikinci tugay ise kuzeyden hareket ederek dövüşe dövüşe Plovdiv dolaylarına geleceklerdi. Plovdiv dolaylarına ulaşınca da kentin ele geçirilmesine katılacaklardı. Ayrıca Vatan Cephesi hükümetinin kurulacağı kurtarılmış partizan bölgesinin oluşturulmasına da yardım edeceklerdi.

İşte nisan sonlarının ve mayıs başlarının planı böyleydi. Plan ayrıca, gerektiğinde, Rodop Dağları bölgesinde hareket durumunda olan ve Smolyan partizan birliğiyle (Bulgar Birliği) ortak eylemler sürdüren Yunan partizanlarından da yardım istenmesini öngörüyordu. Yunan partizanlarının bize daha çok silah yardımı yapacaklarına güveniyorduk. Çünkü onların elinde çok fazla silah vardı. Böyle bir istekle Plovdiv Ayaklanma Bölgesi Komutanı İvan Radev acele olarak güneye gönderilmişti.

Bütün mayıs ayı boyunca Plovdiv ayaklanmasının hazırlığı yapıldı. Vatan Cephesi içindeki müttefiklerimizden Kimon Georgiev, Grigor Çeşmeciev ve Dimo Kazasov gibi politikacıları çalışmalarımıza çekmek bu hazırlık içinde ayrı bir yer alıyordu. Bu politikacılar çağrımıza derhal olumlu cevap vererek gizli Vatan Cephesi hükümetine katılmaya razı olduklarını tereddütsüz bildirdiler. Hemen partizanların yanına gitmeyi kabul ettiler. Yalnızca bu rizikolu işe katılmayı Nikola D. Petkov istemedi. Bin bir türlü bahaneyle önerimizi geri çevirdi. Ancak gerçekte bir tek neden vardı. Korkuyordu.

Evet, ayaklanma planı çok dikkatli hazırlanmıştı. Ayaklanma hazırlığı harıl harıl sürdürülüyordu. Ne ki, mayıs ayı sonlarında

ansızın, beklenmedik biçimde karşılaştığımız dramatik bir olay, tasarladığımız hareketi ertelememizi, daha sonraya bırakmamızı zorunlu kıldı. Kötü haberler çabuk ulaşıyor. Biz de böyle kötü bir haber almıştık. Kalna köyünden bu yana doğru hareket eden (mayıs ortalarında) iki Sofya partizan tugayı bozguna uğramıştı. Birinci tugay Kalna köyünden iki yüz kilometre uzaklıktaki düşman kordonunu yarmayı başarıyor, güneydoğuya kayıyor, ancak Rila eteklerinde asker ve jandarmanın pususuna düşüyor. Düşman partizan tugayını sarıp kurşun yağmuruna tutuyor. Onlarca ve onlarca partizan ölüyor. Tugay dağılıyor. Kaçanlar, bu bölgede hareket halinde olan partizan birliklerine sığınıyor. Komutanlıkla bağlar kopuyor...

İkinci tugayın kaderi de benzer bir durum gösteriyor. Tugay, Stara Planine Dağı'na tırmanmaya başlayarak bize doğru geliyor. Birkaç gün süren ağır yürüyüşten sonra, kötü hava koşulları ve durmadan yağan kar altında İskır Nehri vadisine ulaşıyor ve Sofya'ya yakın Orta Stara Planina Dağı bölgesinde mola veriyor. Burada tugayın başka bir güçlü partizan birliği olan, bu bölgelerde hareket eden "Çavdar" isimli tugayla birleşmesi gerekiyordu. Ne yazık ki, yalnızca on gün önce "Çavdar" tugayı binlerce ve binlerce asker ve polis tarafından kuşatma altına alınmış ve bozguna uğratılmıştı. Düşman güçleri bütün dağlık bölgeyi sararak, hiçbir şeyden haberi olmayan ikinci Sofya tugayını da karşılıyor. Sonuç belli. Çok iyi silahlanmış olmasına ve çok değerli komutanları, gözü pek savaşçıları olmasına rağmen 500 kişilik bu tugay da yenilgiye uğruyor. Karşısında sayıları 12 bini bulan, çok ağır silahlarla donatılmış ve uçak ve helikopterlerin de yardımını gören düşman gücü vardır.

Böylece, mayıs ayı sonunda Bulgar antifaşist hareketi çok ağır darbeler yedi, çok değerli kurbanlar verdi, halkın kanı döküldü. Eşit olmayan savaşta kurban giden çok değerli yoldaşlar içinde Politbüro üyelerinden Yordanka Nikolova ve Vlado Triçkov (ki yalnızca bir ay önce NOVA Genel Karargâh Komutanlığı'na atanmıştı), MK Üyesi Naço İvanov, asker partizan taburunun komutanı Riço Petrov, MK yardımcılarından Goço Gobin gibi birçok ünlü isim de vardı. Eşit olmayan savaşta esir düşüp de

sonra kurşuna dizilenlerden biri de İngiliz askeri misyonu yöneticisi Frank Thompson idi.*

Bu yenilginin nedenlerini inceleyecek değilim. Ancak asıl neden, düşmanın gerek sayıca, gerekse silah bakımından çok fazla, kat kat üstün olmasıdır. Bununla birlikte bir nedeni daha belirtmek gerekiyor. O da, komutanların, her iki tugayın komutasının da Yugoslav partizanlarının taktiğini uygulamalarıdır. Yabancı örnekleri olduğu gibi uygulama, açıkça görülmüştür ki zararlıdır, yanlıştır. Ülkemizdeki direniş koşulları, Yunanistan ve Yugoslavya'dakinden tamamen farklıydı ve biz bunun aklımızdan hiç çıkarmamalıydık. Bu tür özentiler bize her zaman pahalıya mal olmuştur.

Bu yenilgilerin üzerimizdeki kötü etkisini uzun uzun anlatmaya gerek yok. Kaybımız çok, hem de çok büyüktü, acımız sonsuzdu. Zaferin yolları çiçekli değildi, halı da döşenmemişti. Bunu biliyorduk. Biliyorduk ki, bu yol çok dikenlidir, acıların ateşini denizler bile söndüremez. Bu yol sarp, yalçın dağ yamaçlarından geçer, yanlışlıklarla doludur, yenilgilerle, bozgunlarla doludur, yoldaşlarımızın kanıyla sulanır, onların kemikleri tepeler oluşturur. Bunu biliyorduk, ancak bunu biliyorduk diye acımız azalmıyordu ki. Özgürlük kapımızın eşiğindeydi, ancak büyük acılar vererek, sevdalılarına kan kusturarak, başlara diken çelenkleri geçirerek geliyorduk...

Evet her iki Sofya tugayının da bozguna uğramasından ve Parti Merkez Komitesi'nin kurbanlar vermesinden sonra, Plovdiv'i ele geçirme planı suya düştü. Vatan Cephesi'nin gizli hükümetini kurmak düşüncesinden de vazgeçtik.

Plovdiv'de silahlı ayaklanma planı suya düştü ama, ayaklanma hazırlığı için yapılan çalışmalar boşuna olmadı. Merkez Komitesi ve ayaklanma bölgesi yönetimince sürdürülen geniş, sabırlı, gergin Parti çalışmaları, siyasi, örgütsel ve askeri çalışmalar savaş saflarının güçlendirilmesi ve hücuma hazır duruma getirilmesi bakımından gerekli sonuçlar verdi. Mayıs ayında yapılamayan da, üç ay sonra gerçekleştirilmiş olacaktı.

* Üç kişilik bu misyonun elinde radyo-telsiz aygıtı vardı. İkinci tugayla birlikte Plovdiv'e gelip, bizimle, Bulgar antifaşist hareketinin merkez yönetimiyle bağlantıya geçecekti.

Plovdiv'de tasarlanan ayaklanma hazırlığında biriken deneyler, Merkez Komitesi için, 1944 Eylülü'nde Sofya'da girişilecek başarılı darbe hareketinin denemesi niteliğindeydi.

YENİ ASKERİ BİRLİKLER ANTİFAŞİST GÜÇLERE KATILIYOR "BAGRYANOV OLAYI" POLİTBÜRO SOFYA'YA GERİ DÖNÜYOR

1944'ün Mayıs ayı, yalnızca kanlı savaşlar ayı değildi. Mayıs ayı genel saldırı, hücum ayıydı. Yenilgiler, trajik manzaralar gösterse de antifaşist güçlerin ilerlemesini büyük ölçüde etkilememişti. Binlerce ve binlerce yeni savaşçı antifaşist orduya katılıyordu. Bu ordu, düşmanı gittikçe daha çok köşeye sıkıştırıyordu.

Yine mayıs ayında savaş bayrakları altında eski subay ve astsubayların kurduğu iki yeni savaş birliği oluştu. Her ikisi de Doğu Sırbistan'da oluşturuldu.

Birincisi Enternasyonal Tabur'du. Bu taburu, bölgedeki işgal kolordusundan kaçan Bulgar erleri ve subayları kurdular. Silahlarıyla birlikte kaçıp gelen bu antifaşist er ve subaylar yüz kadardı. Daha sonra bunlara yirmi otuz Sovyet esiri, Leh ve başka ülkelerin yurttaşları katıldı. Bunlar toplama kamplarından kaçıp gelmişlerdi. Ayrıca bir grup Yugoslavyalı da (Sırp, Karadağlı vb.) tabura katılmıştı. Bulgar Parti fonksiyonerlerinden Şterü Atasanov, Boyan Mihnev ve Stefan Kalıpçiev tarafından yönetilen Enternasyonal Tabur ortak düşmana karşı hemen savaşa başlamıştı.

Kısa bir süre sonra, mayıs ayının ilk yarısında, antifaşist orduya yeni bir büyük ordu birliği katıldı. Bu, çarlık ordusundan, Doğu Sırbistan'daki Bulgar işgal kolordusuna bağlı 123. alayın birinci taburuydu. Bu birliğin halk kurtuluş ordusuna katılması, Parti'nin uzun süre, büyük riskleri göze alarak ordu içinde yeraltı çalışmaları yapmasının, orduyu Vatan Cephesi davasına kazanmak için ısrarla çalışmasının bir sonucuydu.

Söz konusu tabur Sliven Parti Örgütü'nün yoğun siyasi etkisi altındaydı. Daha işgal kolordusuna katılmadan önce, birlikte Vatan Cephesi komitesi ve RMS grubu oluşturulmuştu. Üsteğmen Dr. Kiril İgnatov başkanlığındaki gizli Parti örgütü yoğun

çalışmalar sürdürüyordu. Birlik Doğu Sırbistan'a hareket etmeden önce (1944 yılı başlarında) ayaklanma bölgesi yönetimi, birleşik cepheci BHÇB yanlısı ve inanmış bir antifaşist olan tabur komutan yardımcısı Üsteğmen Atanas Rusev'le bağlantı kuruyor. Üsteğmen Rusev, taburun tümüyle partizanların safına geçip savaşmasına razı geliyor.

Böyle de oldu. 1944 ilkbaharında, bu tabur Lebane bölgesine yerleştiğinde, gizli yönetim bölgenin partizan karargâhıyla bağlantı kuruyor ve Yugoslav yoldaşlarla ortaklaşa hazırlanan bir plan gereğince de birlik, 17 Mayıs'ta kızıl bayrak çekiyor. Başarı çok büyük. Bunlar, 300 kadar Bulgar er ve subayı, bütün silahlarıyla birlikte ve savaş malzemesiyle ve de komuta kadrosuyla partizanlar safına geçiyor. Halkın ve partizanların büyük sevgi gösterileriyle karşılaşan tabur "Georgi Dimitrov" ismiyle Üçüncü (asker) Halk Kurtuluş Tugayı'na dönüşüyor. Tugay komutanlığına Üsteğmen Atanas Rusev atanıyor, siyasi komiserliğe de Üsteğmen Dr. Kiril İgnatov.

Çok iyi silahlı, disiplinli, derli toplu bir birlik olan Georgi Dimitrov Asker Tugayı, derhal Hitlerci birliklere ve Bulgar işgal birliklerine karşı savaşa başlıyor. NOVA Genel Karargâhı'yla Yugoslavya Halk Kurtuluş Ordusu Genel Karargâhı arasında varılan anlaşma gereğince, tugay bağımsız bir birlik olarak önce 27. Sırp Partizan Tümeni, sonra da 22. Sırp Partizan Tümeni'ne bağlanıyor. Tugay, çok önemli, bağımsız savaş görevlerini yerine getiriyor ve bundan başka Sırp partizan birlikleriyle ortaklaşa eylemlerde bulunuyor.

Olayların akış sürecini aşarak belirteyim ki, Georgi Dimitrov Asker Tugayı, Yugoslavların karargâhının ısrarlı ve bizim de rıza göstermemiz üzerine ta 9 Eylül 1944 arifesine kadar Yugoslavya topraklarında kalarak, ortak düşman olan Hitlerci işgalcilere ve Bulgar faşist işgal birliklerine karşı başarılı savaşlar sürdürmüştür.

Tugayın kahramanca verdiği savaşlar derhal Yugoslav partizan hareketi yönetiminin dikkatini çekmiştir. Kendisine verilen ilk savaş görevini başarıyla yerine getirdikten (Hitlercilerin Leskovats kenti dolayındaki askeri havaalanına saldırı sırasında birçok

uçak ve önemli miktarda savaş malzemesi yok edilmiş, çok sayıda düşman askeri öldürülmüştü.) sonra, Yugoslavya Partizan Ordusu Genel Karargâhı minnettarlığını yazılı olarak belirtiyor. Bu yazı, gizli "Özgür Yugoslavya" radyosundan okunuyor ve Sırp Partizan Karargâhı'nın bülteninde basılarak dağıtılıyor. Yazıda "11. Sırp ve Georgi Dimitrov Üçüncü Bulgar Tugayı'nın, antifaşist savaşta Güney Slavların kardeşliğinin ve birliğinin bayrağını yükseklere kaldırdıkları" belirtiliyordu. Tugayın ilk savaş görevini başarıyla yerine getirmesi dolayısıyla Yugoslavya antifaşist hareketinin yöneticisi J. B. Tito da kutlama mesajı gönderiyor.

Bu tugayın savaş yolu hep böyle oldu. Fedakârlık ve kahramanlıklarla dolu bir yol. Ta bizim talimatımız üzerine Bulgar topraklarına girip tayin edici genel saldırıya katılmak üzere ülkeye dönünceye değin böyle savaştı.

Mayıs ayı sonunda Dobri Terpeşev Plovdiv'den Sofya'ya hareket ediyor. Önceden vardığımız anlaşma gereğince, Sofya'da olabildiğince az kalması ve geri dönmesi gerekliydi. Sofya'ya gitmesinin amacı ise, birinci ve ikinci Sofya tugaylarının bozguna uğramasının nedenlerini saptamak ve ayrıca hükümetin çok fazla asker ve polis göndererek dağıtmak istediği "Çavdar" tugayının durumunu öğrenmekti.

Bununla birlikte, onun yeniden Georgi Dimitrov'la radyo bağlantısı kurmayı denemesi gerekiyordu.

Terpeşev'in Sofya'ya gidişinin bir nedeni daha vardı, ki önemliydi, hükümetde değişiklik öngörülüyordu. 19 Mayıs'ta Dobri Bojilov hükümette istifa etti. Naipler Kurulu, saraya yakın bir kişi olan, büyük toprak sahibi İvan Bagryanov'a yeni hükümeti kurma görevini verdi. Terpeşev iktidardaki kliğin haleti ruhiyesini, geleceğin başbakanının niyetlerini, ön plana çıkacak olan politikacıların kimliklerini öğrenip bize bilgi verecekti. Kuşkusuz, ayrıca yapılacak değişiklikler ve muhtemel siyasi sonuçlar hakkında bilgi toplayacak ve değerlendirecekti. Merkez Komitesi için bütün bunların önemi çok büyüktü. Çünkü, yeni hükümetin niteliği ve siyasi özü, şu ya da bu ölçüde, Parti'nin ve Vatan Cephesi'nin tutumunu belirlemesini etkileyecekti.

Bundan başka Dobri Terpeşev, Merkez Komitesi'nin, Vatan Cephesi'nin siyasi ve sosyal temelini genişletmek çabasını sürdür-

mekle görevliydi. Bu amaçla, Vatan Cephesi dışında kalmış siyasetçilerle, faşist olmayan burjuva muhalefetinden gruplar ve kişilerle bağlar kuracaktı.

Bu olayların kronolojisi şöyle: 19 Mayıs'ta Başbakan Dobri Bojilov, tam bir ekonomik ve siyasi çıkmaz karşısında istifa etmek zorunda kalmıştır. Naipler, birkaç günlük bir tereddütten sonra, yeni başbakan adayı olarak İvan Bagryanov'u seçmişlerdir. Atılgan, deney sahibi, girişken bir siyasetçi olan Bagryanov derhal bütün siyasi çevrelerle bağlantı kuruyor. Hitlercilerin ülkedeki gauleiter'i* Beckerle tarafından "güvenilir bir siyasetçi" değerlendirmesiyle kabul edilen ve parlamentoda gerekli desteği alan Bagryanov kabinesi 1 Haziran'da hükümeti teslim alıyor. Hükümet bunalımından çıkılmıştır.

Bu arada Almanya'nın yenilgisi yaklaşmaktaydı. Artık birazcık sağduyusu olan hiç kimse bundan kuşku duymuyordu.

Ülke içi cephesinde de faşistler gittikçe sıkışıyorlardı. Partizan hareketi genişliyordu. Geniş halk yığınlarını kapsayan antifaşist savaş egemen rejimin temellerini sarsıyordu. Durumu kontrol edemeyen Bojilov hükümeti iktidarın zavallı bir oyuncağı olduktan sonra düşmüştü. Ülkenin ekonomik yaşamı tamamen durmuştu. Açlık ve işsizlik, hiçbir zaman görülmemiş ölçüde halkı boğuyordu.

Ne var ki, burjuvazi hâlâ teslim olmuyor, bütün manevra olanaklarını tüketmeden teslim bayrağını açmayı düşünmüyordu. Sarayın gözdelerinden İvan Bagryanov da burjuvaziye yeni bir olanak getirmişti. "Hükümetin muhalefetinden" değil, "hükümet içi muhalefetten" bir kişiydi. Yani, batmakta olan iktidar gemisini kurtaracak bir kaptan umudunu veriyordu. Gemiyi kurtarsın, ancak, geminin yönünü değiştirmesin. İstenen buydu. Yalnızca dış dekorasyonu değiştirsin, sözde değişiklik yapsın, dış görünüşte yapsın, ama araçları, birlikleri, angajmanlar, yükümlülükleri sakın ola ki değiştirmesin. Oynak, kurnaz, doğuştan demagog, saray entrikalarını çok iyi öğrenmiş bir politikacı olan Bagryanov tipik burjuva-saray ikiyüzlülüğünü göstermekle ün yapmıştı. Hiçbir

* Nazi valisi.

zaman siyasi tercihini açık ve kesin olarak belirtmemişti. 1940 yılına dek bakanlık koltuğunda oturmuştu. Milletvekilliği seçimlerine girmiş çıkmıştı. Bu dönemlerde resmi politikayı savunmuştu ve kuşkusuz "Yüce Reich"ın önünde sonunda zafer kazanacağına olan inancını sık sık belirtmişti. Ne ki, gerek siyasi demeçlerinde, gerekse somut davranışlarında her zaman, çok az da olsa açık Hitlerci uşaklardan ayrıldığını gösteren bir tutum içindeydi. Bu, rejimin izlediği siyasi çizgiye muhalefet etmek demek değildi. Bagryanov'un ikiyüzlülüğünün ardında iki misli kâr etmeyi güvence altına almak yatıyordu: Hem var olan rejimin nimetlerinden faydalanmak hem de "sarayın yedek elemanı" olmak amacını güdüyordu. Demagojik biçimde "Bulgar çiftçilerine bağlı olması"nın, onlara hoş görünmesinin (çiftçilerin çıkarlarını en iyi kendisinin anlayabildiğini de söylüyordu) amacı da buydu. Geniş siyasi çevrelerle, partili, Partisiz, monarşist, cumhuriyetçi, Hitlerci, İngilizci ve üstelik de antifaşist çevrelerle bağ kurmasının ve bu çevrelerle senli benli olmaya gerçekten çaba göstermesinin anlamı da buydu.

Gerçekte, onun yönetici ekibe "angaje olmamış" bir pozla görünmesi ve hem iç hem de dış siyasette "olumlu değişiklikler yapılması" gerektiğine inandığını bildirmesi, Parti Merkez Komitesi'ni Muşanov, Giçev gibi politikacılarla bağ kurup ilk sondajları yapmaya götürmüştü. Bu sondajları daha 1943 sonbaharında, Dobri Bojilov hükümetinin istifa edeceği söylentileri çıktığında yapmıştık. Politbüro, fazla hayale kapılmamakla birlikte, Bagryanov'la da bağ kurmanın yararlı olacağını düşünmüştü. Biz, belki o da, öteki burjuva liderleri gibi, siyasi gerçekliğin açık manzarası karşısında uyanmıştır diye düşünüyorduk. Eğer gerçekten durumu görüp uyanmışsa, aklı başına gelmişse, o zaman, Vatan Cephesi'ne katılma fırsatını ona tanımazsak yanlışlık yapmış olacaktık. Biz, Vatan Cephesi Ulusal Komitesi'nin kapılarını, gerçeği gören, geçmişteki siyasi yanlışlıkları ve günahlarına rağmen, şimdi içtenlikle halkın davasına yardım etmeye hazır her politikacıya açık tutmayı şaşmadan uyguluyorduk. Ve 1943 Aralığı'nda Dr. İvan Paşov'a Bagryanov'la buluşup görüşme görevini verdim.

Dr. İvan Paşov, Bagryanov'la görüşmesi sırasında, ülkenin iç ve dış siyaseti ve savaşın gidişi hakkında görüş değiş-tokuşunda bulunduktan sonra, Komünist Partisi'nin Bulgaristan'ın üstünde sallanan tehlikeden kurtarılmasına ilişkin programını sergiliyor. Bagryanov yanıt verirken Vatan Cephesi'nin yurtseverlikten kaynaklanan çabalarından dolayı onu kutluyor ve Hitlerci Almanya'yla bağları koparma isteğini onaylıyor. Üstelik Almanya'nın Bulgaristan'ı "uçuruma sürüklemekte olduğunu" belirtiyor. Ancak silahlı harekete geçilmesine karşı çıkıyor ve Dr. Paşov'a, "eğer ayağını üzengiye yerleştirebilirse", üst düzeydeki Hitlerci çevrelerdeki itibarı ve sıkı dostlukları sayesinde, Almanları, 'zamanı geldiğinde" onlarla "dostluk bağlarını koruyarak" Bulgaristan'ı fazla karışıklık yaratmadan, gönüllü olarak terk etmeye inandırabileceğini söylüyor. Ülkenin geleceği konusunda ise, Bagryanov, Vatan Cephesi'nin Sovyetler Birliği'yle içten dostluk kurması ve batılı devletlerle dostluk ilişkisinde bulunması görüşüne karşı çıkmıyor. Bu görüşme, Bagryanov'un bağlantıyı sürdürme isteğini özellikle belirtmesiyle son buluyor. "Eğer durum karışırsa ve eğer gerekirse, komünistlerle birlikte gizlice dağa çıkmaya da hazırım" diyor...

Evet, kolay ve rahat söylenen sözler, iki anlama gelen sözler. Bagryanov Vatan Cephesi'nin programını kabul ediyor, ne ki silahlı harekete karşı çıkıyor, Hitlecilerin kendiliklerinden Bulgaristan'dan gidebileceklerini onları buna "ikna" edebilecek durumda olduğunu belirtiyor, ancak "zamanı geldiğinde" diye ekliyor.

İşte bütün bunlardan dolayı biz Bagryanov'un siyasi yaşamında köklü bir değişikliğe uğrayacak denli olgunlaşmış olduğunu, gerçekten, sözde değil işiyle kendi sınıf çıkarlarına karşı hareket edeceğini, siyasi dostlarına karşı çıkacağını, saraya karşı geleceğini, bunu da erdemli, ancak tehlikeli bir amaç adına, yurdun kurtuluşu adına yapacağını düşünmüyor, hayale kapılmıyorduk.

İşte İvan Bagryanov yeni hükümeti kurma görevini aldığında Politbüro'nun konumu böyleydi.

1 Haziran'da Bagryanov başkan olarak göreve başladı ve sonra da Sofya radyosundan hükümetin programını ilan etti. Demecinde belli belirsiz ekonomik reform vaatleri vardı, "savaşan devletler arasında dürüstçe tarafsızlık" iması yapılıyordu ve de "itti-

faklara dürüstçe uyma" andını içeriyordu. Bagryanov, "Savaşta ayakta kalabilmeliyiz ve yeni adil dünyayı görmek için yaşamalıyız!" diye çağrı yapıyordu. "Safları sıklaştıralım!" diyordu. Kime çağrı yapıyordu. "Safları sıklaştıralım" diye kimlere sesleniyordu? "Adil dünya" dediği nasıl dünyaydı? Konuşması siyasi havayı daha da bulandırıyor, belirsizlik, tereddüt, tehdit getiriyordu.

Dobri Terpeşev, Sofya'ya gittikten sonra, önceden anlaşmış olmamıza rağmen, kendisine verdiğimiz, görevi nasıl yerine getirdiği konusunda hiçbir haber göndermiyordu. Oysa o sırada Bagryanov'la bağlantı kurmuş (Dimitır Kınev, Dr. İvan Paşov ve Dr. Ruçe Angelov aracılığıyla). Ancak, görüşmede olup bitenlerden bizim haberimiz yoktu. Bu arada Bagryanov, Dobri Terpeşev'in Plovdiv'de bulunduğunu kestirerek, 2 Haziran'da Dimitır Kınev'le kendi önerisini gönderiyor. 3 Haziran'da ben karşılaştım Dimitır Kınev'le ve Bagryanov'un Partimiz yönetimine yaptığı öneriyi dinledim. Bagryanov'un önerisi kısaca şöyleydi:

1. Partizan birlikleri ve gizli Parti örgütleri siyasi faaliyetlerini ve silahlı savaşı durdurmalıdırlar. Hükümetin güçlenmesi için bu gereklidir. Derhal muhtarların ve belediye başkanlarının ve öteki yöneticilerin öldürülmesine son verilmelidir. Bunlara karşılık, Bagryanov, partizanlara gerekli olan her şeyi sağlama yükümlülüğünü üzerine alıyor.

2. Kentlerde, köylerde, kışlalarda ve işletmelerde her türlü savaş gruplarının her türlü sabotaj hareketlerine son verilmelidir.

3. Bagryanov, kabinesine Parti'nin ve Vatan Cephesi'nin temsilcilerinden iki kişiyi yeni bakanlar olarak almayı vaat ediyor.

4. Hükümet, Parti'ye belirli sayıda parasız tren bileti ve doldurulmamış serbest dolaşım izin belgesi sağlayacaktır. Parti temsilcileri ya da yöneticiler bu biletleri ve belgeleri kullanarak her yere gidip, ayaklanma bölgelerinde, karargâhlarda ve Vatan Cephesi komitelerinde Bagryanov'la anlaşma imzalandığını anlatabileceklerdir.

5. Hükümet, Polis Müdürlüğü'ne Varna, Burgas ve öteki kıyı kentleri kent komutanlıklarına Parti'nin göstereceği kişileri atamaya hazırdır. Buna karşılık Parti de, Sovyetler Birliği'nden, Bulgaristan kıyılarına askeri çıkarma hazırlığından vazgeçmesini istemekle yükümlü olacaktır.

6. Giderek güçlenen ve duruma egemen olmaya başlayan hükümet yavaş yavaş Almanya'dan kopmaya gidecektir. Belirli bir anda (zamanı gelince) tamamen Reich'tan kopacak ve Hitlerci silahlı güçlerin ülkeden çekilmesini isteyecektir. Öte yandan, hükümet Sovyetler Birliği'yle yeniden dostluk kurmaya ve batılı devletlerle ilişkilerini normalleştirmeye yönelik adımlar atmaya başlayacaktır.

İşte Bagryanov'un Partimiz yönetimine gönderdiği "öneri paketi"nde bunlar vardı. En geç iki gün içinde de cevap vermemizde ısrar ediyordu.

Bu bilgiyi verdikten sonra, Dimitır Kınov, Dobri Terpeşev'in de Bagryanov'un bu önerilerinden haberi olduğunu söyledi.

Bagryanov'un önerileri bende büyük bir hayret uyandırdı ve üstelik endişelendim de. "Öneri paketi" baştan sona kadar tehlike yüklüydü. Bundan dolayı, derhal Kınev'e, bu önerilerin antifaşist güçlere karşı kötü maskelenmiş bir komplo olduğunu belirterek reddettiğimi bildirmeyi gerekli gördüm. Bagryanov'un "paketiyle" ilgili olarak, Merkez Komitesi'nin cevabını alıncaya kadar herhangi bir girişimde bulunmasını kendisine yasakladım. Ertesi sabah yeniden buluşmayı kararlaştırdık.

Benim o gün duyduğum endişeyi, Plovdiv'de bulunan bütün Politbüro ve Merkez Komitesi üyeleri de paylaştılar.

Durum çok ciddileşmişti. Bagryanov'un tehlikeli niyetlerini engellemek için her şeyi yapmakta acele etmemiz, Terpeşev'in bizimle uyum sağlamadan aceleyle herhangi bir girişimde bulunmasını önlemek için ona görüşlerimizi bildirmemiz gerekiyordu.

Merkez Komitesi'nin önerisi üzerine derhal Terpeşev'e mektup yazarak gizli yardımcılarımdan bir kadın yoldaşla gönderdim. Mektupta Bagryanov'un planlarını açıklığa kavuşturuyor silahlı ayaklanma davası ve Vatan Cephesi'nin zaferi için nasıl tehlikeleri gizlediğine dikkat çekiyor, Terpeşev'i hiçbir siyasi yükümlülük almaması ve Bagryanov'la bağlarını derhal kesmesi için uyarıyordum.

Ertesi gün sabahleyin Kınev buluşmaya gelmedi. Onun yerine henüz çok genç olan küçük oğlu geldi. Çok korktuğu belliydi. Geçen akşam, köye dönerlerken, babası ve ağabeyi ansızın tutuklanmışlar. Kendisi ise güçlükle gizlenmeyi başarmış. Ancak, jandarma

daha evlerini basmadan önce, babası kendisine benimle olan randevu saatini ve yerini bildirebilmiş ve "Başımıza gelenleri anlat" demiş. O gece jandarma, Peruştitsa'da yirmi üç kişiyi tutuklamış. Delikanlı onların nereye götürüldüklerini, başlarına ne geldiğini bilmiyordu. Ancak tutuklandıkları sırada muhtarlık binasına hapsettiklerini ve oradan işkence dolayısıyla çıkan haykırışların ve iniltilerin bütün köyü dehşet içinde bıraktığını anlattı.

Öyle ki, Bagryanov, düzenlediği kendi oyununun sonuçlarını bile beklemeden, gerçek yüzünü açığa çıkararak harekete geçmişti.

Bu olaylar sürerken biz hâlâ Dobri Terpeşev'den herhangi bir haber alamamıştık. Ondan haber beklerken, hükümet bildirisi açıklandıktan birkaç gün sonra, NOVA Genel Karargâhı'nın bütün karargâhlara, devlet ve hükümet organlarına karşı geçici bir süre için her türlü silahlı eylemi durdurmaları genelgesini gönderdiği haberi geldi.

Bu genelgenin bir kopyası da Plovdiv' e, Politbüro'ya iletilmişti. Ancak bilgi edinmek için değil (yani değişmez uygulamada olduğu gibi değil) de Plovdiv Ayaklanma Bölgesi yönetimine "yerine getirilecek" bir buyruk olarak... Öyle ki, kısa bir süre için de olsa, ne yazık ki, Bagryanov'un manevrası tutmuş ve Parti yönetiminin üyesi Dobri Terpeşev yanlış bir sonuç çıkararak yanlış bir harekette bulunmuştu. Ancak biz bunu iş işten geçtikten sonra öğrenmiştik...

Terpeşev anılarında, kendisi, şöyle anlatıyor:

"Paşov ve Kınev'in bana ilettikleri biçimiyle Bagryanov'un vaatlerine kapılarak... ayaklanma birliklerine geçici bir süre için muhtarların öldürülmesi gibi eylemlere son verme ve yalnızca Alman işgalcilerine karşı savaşın sürdürülmesi ve onların iletişim ağlarının bozulmasına devam edilerek yerleşim yerlerinde silahlı gösteriler yapılması talimatını verdim...

Taşrada bu talimatı partizan hareketinin durdurulması biçiminde anlayanlar, geçici bir süre için muhtarların öldürülmesinin durdurulmasına tepki olarak mektuplar gönderdiler. Yambol'den Dimitır Dimov ve Küstendil'den Radenko Vidinski gibi yoldaşlardan mektup aldık. Onlar böylesi bir talimatı protesto ettiklerini bildiriyorlardı..."

Plovdiv'de olan bizlere gelince, Merkez Komitesi'nin Bagryanov'a karşı takınacağı tutum konusunda, yani monarkofaşist reji-

min yıkılması, Hitlercilerin ülkeden kovulması ve Vatan Cephesi hükümetinin kurulması için yığınsal silahlı savaşın zayıflatılmadan sürdürülmesi konusunda tereddüde kapılmamıştık.

Merkez Komitesi'nin, Bagryanov kabinesi hakkında hazırlayıp dağıttığı tek belge, Georgi Dimitrov'un talimatları ruhunda bütünüyle olumluydu. Georgi Dimitrov'un talimatı "Hristo Botev" radyosundan yayınlanan yazısında belirtilmişti. 5 Haziran'da radyodan yayınlanan yazıdaki görüşler, bizim Bagryanov'un kim olduğunu tümüyle anlamamıza yardım etti. Ayrıca Dimitrov'un talimatları, bizim Bagryanov'un uyguladığı siyasetin silahlı halk ayaklanması hazırlığının başarısı için ne denli tehlikeli olduğunu anlamamıza da yardım etti.

Dimitrov'un yazısında şöyle deniyordu:

"Bagryanov hükümeti, Almanya yanlısı bir hükümettir. Almanlar ve Naipler Kurulu, yeni hükümetin yardımıyla, Bojilov'un yaptığından daha esnek bir Almancı politika uygulayabileceklerini düşünüyorlar."

Dimitrov yazısının sonunda şunu belirtiyordu:

"Şimdi Bagryanovlar değişik aldatmacalarla ve demagojik manevralarla ülke içinde ve dışında zaman kazanmak ve Almanlara karşı ayaklanma hareketinin genişlemesini engellemek için uğraşırken, Vatan Cephesi bu hükümete bel bağlama hayallerinin yanlışlığını açıklıyor ve yeni bir güçle Alman aleyhtarı halk kurtuluş hareketinin her bakımdan güçlenmesi için savaşa çağırıyor."

O sırada biz Plovdiv'de, artık MK'nın bütün Parti yönetimlerine ve VOZ'lara gönderilecek talimat taslağını hazırlamıştık. Talimat taslağı özce Georgi Dimitrov'un değerlendirmesine tamamen uygundu. Genel Karargâh'ın yanlış buyruğunu yürürlükten kaldırıyor ve ayaklanma hareketinin herhangi bir biçimde durdurulmasının söz konusu olmayacağını, Bagryanov kabinesinin kurulmasıyla yapılmak istenen değişikliklerin, gerçekte, monarkofaşist rejimin kurnazca manevralarla ağır siyasi bunalımdan çıkmak amacını taşıdığını belirterek uyarıda bulunuyordu. Merkez Komitesi, Parti'yi, Vatan Cephesi'ni ve partizan birliklerini silahlı halk ayaklanmasının başarısı için, Vatan Cephesi'nin başarısı için taviz vermeden savaşı sürdürmeye çağırıyordu.

"Bagryanov Olayı" işte buydu. Terpeşev'in siyasi yanlışlığı çok ağır sonuçlar yaratmadı, çünkü Parti MK ve Politbüro tarafından zamanında tedbirler alınarak yanlışlıklar düzeltilmişti. Ancak, bu yanlışlığın Parti'ye ve antifaşist harekete hiç zarar vermediğini söylersek, kendi kendimizi aldatmış oluruz. Kısa bir süre için de olsa, yanlış talimat verilmesi çevremizde kimi hayal kırıklıkları ve kuşkular yarattı. Bundan başka, ülke içinde iki ya da üç yerde, kimi partizanlar, Bagryanovcuların sinsice çağrılarına safça kanarak "suçlarının bağışlanacağına" inanarak dağlardan indiler ve teslim oldular. Beklenildiği gibi, "suçlarının bağışlanması" yerine yeni hükümet tarafından en ağır biçimde cezalandırıldılar, alçakça katledildiler. Ancak bu tür olaylar fazla değildi, az sayıda partizan böylesine aldatılabilmişti ve ancak ilk günlerde, Bagryanov hükümetinin kurulmasından sonraki ilk birkaç gün içinde, Georgi Dimitrov'un ve Merkez Komitesi'nin uyarıları partizan ordusunun bütün birliklerine ulaşmasından önce meydana gelmişti.

İllerin, bölgelerin ve partizan birliklerinin yönetimlerinin siyasi olgunluğunu, derhal doğru bir tepki göstermiş olmaları da açık biçimde kanıtlıyor. Yalnızca Yanbol'dan (Dimitır Dimov) ve Küstendil'den (Radenko Vidinski) değil daha birçok yerden endişe belirten ve Genel Karargâh'ın talimatına kesinlikle razı olmayacaklarını bildiren mektuplar aldık. Dimo Diçev, Yordan Katrancıev ve Diko Dikov (Vratsa Ayaklanma Bölgesi), Boris Kopçev (Gorno Oryahovitsa-Tırnovo VOZ'u), Petko Punin ve Boris Popov (Pleven VOZ'u), Vasil Markov (Plovdiv VOZ'u) vb. ayrıca birçok partizan birliği karargâhından, partizan tugaylarından yoldaşlar gönderdikleri mektuplarında Genel Karargâh'ın yanlış talimatını protesto ediyorlardı.

Kendiliğinden gelen bu tepki kuşkusuz çok önemli bir gerçeği bölgelerdeki yönetici kadroların ne denli sağlam ve siyasi yönden sağlıklı düşünen kimseler olduğunu gösteriyordu. Bu yoldaşlar durumu kendi başlarına değerlendirerek, inceleyip sonuç çıkararak, o karmaşık ortamda doğru bir yön saptayabilmişlerdi.

Bagryanov hükümetine karşı tutumumuz bakımından olaylar daha sonra nasıl gelişti?

Bagryanov, ekonomik ve sosyal politika alanında demagojiyi

elden bırakmayarak ve BHÇB kanadıyla bağlantı kurup kurnazca manevralarını sürdürürken, kendi durumunu ve bir bütün olarak rejimi güçlendirmek ve pekiştirmek için olduğu gibi, ülkede "huzur ve sükûn" yaratmak için de, kimseye aldırış etmeden zorbaca ve faşistçe davranıyordu. Kendisinden önce gelenler gibi onun için de, ülkenin "huzura kavuşturulmasının" yolu, antifaşist hareketin, Komünist Partisi'nin ve Vatan Cephesi'nin "kökünün kazınmasından" geçiyordu.

Polis ve ordu harekete geçirilmişti. Şimdiye kadar "yeraltı güçlerine" karşı sürdürülen savaş biçimi yararlı olmadığı için yeni içişleri bakanı 21 Haziran'da yayınladığı bir emirle "gizli grupların çatışmalarda acımasızca ve tek kişi bırakmadan yok edilmesini", ortaya çıkarılan yatakların ve yardımcılarının ise mahkemelere verilmesini buyurdu. Yine, bu buyruğa göre, bütün jandarma birliklerine birer askeri sorgu yargıcı atanıyordu. Bu yargıçlara yakalanan antifaşistlerin kaderlerini derhal "yerinde ve geciktirmeden" saptamaları hakkı tanınıyordu.

Dahası var: Hükümet, ordunun önemli merkezlerindeki komutanlarla, polis ve jandarmayla birlikte, antifaşist ordunun "tüm olarak ve acımasızca" ortadan kaldırılması için planlar hazırlamaya başladı. Ordu, jandarma ve polis birliklerinden oluşturulan çok sayıda ve ağır silahlı timler, çok dikkatli hazırlanan harekât planları gereğince "yoğun temizlik harekâtına" geçeceklerdi.

Halkın yığınsal olarak kırımdan geçirilmesini öngören bu canice plan gerçekleştirilemedi. Kısaca söylemek gerekirse "genel saldırı" tamamen suya düştü. Yalnızca bu da değil. Kızılordu'nun zafer üstüne zafer getiren ilerleyişi sırasında antifaşist güçlerin siyasi yönden seferber edilmesi sonucunda, Halk Kurtuluş Ordumuz moralce güçlendi, savaşçı sayısını artırdı, önünde duran en büyük görevini, silahlı ayaklanmayı gerçekleştirmeye yetenekli büyük bir güç oldu. Tugaylar, birlikler, çeteler sayıca büyüdü, partizan birliklerinin de sayısı arttı. Sabotaj grupları da, özellikle kışlalardaki antifaşist örgütler de antifaşist güçlerin seferber edilmesi dışında kalmadı. Antifaşist hareketin genişlemesi ve büyümesi her yerde gözle görünür biçimdeydi.

Faşist arşivlerdeki veriler, eksik de olsa, bunu kanıtlıyor. Ha-

ziran ayında 350 savaş eylemi, sabotaj hareketi olmuştur. Temmuz ayında bunların sayısı 500'e çıkmıştır. Ağustos ayında ise 600'den fazla... İlkbaharda ve yaz mevsiminde NOVA'nın silahlı birlikleri bütün ülkede 913 yerleşme yerini ele geçirmiş ve buralarda geçici devrimci Vatan Cephesi yönetimini kurmuşlardır. Alınan yerleşim yerlerinde partizanlar miting ve toplantılar düzenliyor, halka partinin ve Vatan Cephesi'nin politikasını açıklıyor, halka acı çektirenleri cezalandırıyorlar.

Partizan birlikleri, yerleşim yerlerini ele geçirmekle birlikte, düşmanın askeri, iktisadi ve idari noktalarına imha edici darbeler yöneltiyor, ulaşım yollarını ve araçlarını, depoları, maden ocaklarını, orman işletmelerini, Hitlercilere ürün hazırlayan fabrika ve işletmeleri yakıp yıkıyorlar, mandıraları basıyor, ele geçirilen yiyecek maddelerini halka dağıtıyorlardı.

NOVA birlikleri, ülke içindeki Hitlerci ordu kuruluşlarına ve noktalarına karşı da saldırıyorlardı. Alman er ve subaylarını öldürüyor, radyo istasyonlarına saldırıp havaya uçuruyorlar, askeri uluşım araçlarını, posta telgraf ve telefon hatlarını, besin maddeleri taşıyan katarları bombalıyorlardı. Hitlerci birliklere karşı yöneltilen en büyük ve başarılı saldırı eylemi, Rilska Nehri vadisindeki "Jabokrek" denen yerde oldu. Ağustos ayının ikinci yarısında Rila-Prin Partizan Birliği, ağır silahlı birkaç Alman ve Bulgar askeri birliğine ağır bir darbe indirdi.

Bulgar ordusunun içten çürüyüp dağılması süreci en çok Doğu Sırbistan ve Yunanistan'daki birliklerde gözlendi. 28 Haziran'da 63. Tabur'un (Knyajevats'ta bulunuyordu) birinci bölüğü, silahlarıyla birlikte 23. Yugoslav Partizan Tümeni'ne katıldı. Önceleri bu bölük bir partizan çetesi olarak hareket ediyordu. Sonra "Dimitır Blagoev" adıyla partizan taburuna dönüştü. 3. bölükten ve 2. geçici taburdan Bulgar erleri ve daha kimi askeri birlikler ağustos ayında Sırp partizanlarına katıldılar ve "Vasil Petleşkov" adıyla ayrı bir asker partizan taburu kurdular. Niş-Pojarevsts yöresinde üstlenen 11. Piyade Alayı'ndan ve 23. Tümen'den erler, ağustos ayında kışlalarından kaçarak yine Yugoslav partizanlarıyla birleştiler ve "Petko Napetov" Partizan Taburu'nu kurdular. Ağustos ayının ortalarına doğru Bosievgrad yöresinin Bulgar ve Sırp parti-

zanlarından oluşan "Georgi S. Rakovski" Partizan Birliği, Yugoslavya Halk Kurtuluş Ordusu'nun savaş yönetimi altına geçti. Yine ağustos ayında Yugoslavya topraklarında "Vasil Kolarov" Partizan Taburu oluşturuldu. Zafer gününe kadar, Yugoslavya topraklarında bağımsız partizan birimleri olarak (ancak Yugoslavya partizanlarıyla sıkı işbirliği içinde) bir Bulgar partizan tugayı, beş taburu ve iki partizan birliği savaşıyordu.

Bütün sınır bölgelerindeki (Pırin, Rodoplar ve Tuna ile Tsırnok arasında, kuzeybatı sınırındaki bölgelerde) Bulgar partizan birlikleri de Yugoslav partizanlarıyla işbirliği içinde hareket ediyorlardı.

Bulgar askerleriyle Yunanistan'daki antifaşist güçler arasında da dostluğun örneklerini gösteren birçok olay meydana geldi. Drama'daki Bulgar askeri birliklerinden kaçan 30 Bulgar eri "Vasil Levski" adıyla bir partizan birliği oluşturarak ELAS'ın 81. alayına katıldılar. Eylül ayının başlarında bu birliğin savaşçı sayısı artık 60 kişiydi. Antifaşist birçok eski subay ve astsubay Bulgar, ELAS'ın 21. ve 31. alaylarında savaşıyorlardı. Eylül ayının başlarında ELAS'ın 21. alayına bağlı olarak yalnızca Bulgar partizanlarından oluşturulan "Bulgar Partizanlar Birliği" kuruldu. Yine o dönemde, iki Bulgar asker takımı ELAS'ın 26. alayına geçti. Eski askeri istihbaratın ele geçen eksik verilerine göre, 1944 yazında 7. Piyade Tümeni'nden 348 er silahlarıyla birlikte kaçarak Yunanistan'daki antifaşist harekete katılmışlardır.

Bulgar antifaşsit hareketiyle, öncelikle Yugoslavya ve Yunanistan'daki kurtuluş orduları arasındaki gerek savaşta gerekse siyasi alanda yapılan işbirliği, kuşkusuz, Balkan ülkeleri halkları ve komünist partilerinin ortak düşman olan faşizme ve Hitlerci istilacılara karşı dostluk ve işbirliğinin açık belirtisiydi.

Öyle ki, monarkofaşist rejimin tayin edici nitelikte gördüğü "yaz saldırısı" tamamen suya düşmüştü. Antifaşist ordu yenilmiş, ezilmiş değildi tam tersine sınavdan daha güçlü olarak çıkmıştı. Savaş safları çoğalmıştı, deney sahibi olmuş, kendisine güveni artmıştı, kendi gücüne olan inancı daha da büyümüştü ve bu ordu, artık saldırıları püskürtmeye, karşı saldırıya geçmeye başlamıştı. Başlayan büyük ve şanlı saldırısıyla, 1944 Eylülü'nde öylesine hasretle beklenen büyük zaferi getirecekti. Vatan Cephesi Komiteleri de

güçleniyordu. Bütün siyasi akımlardan yeni yeni sempatizanları, aynı görüşte olanları saflarına katan Vatan Cephesi Komiteleri günden güne devrimci iktidarın yönetim organlarına dönüşüyorlardı. Antifaşist hareket, geniş halk yığınları arasındaki gücünü, otoritesini ve etkisini son derece artırdı. Güçler dengesi her geçen gün ve saat onun yararına olarak değişmeye başladı. Artık körler bile Komünist Partisi'nin yönetimi altındaki Vatan Cephesi'nin ülkeyi bunalımdan kurtarmaya ve karşı karşıya geldiği tehlikeden korumaya yetenekli tek güç olduğunu anlamaktaydı.

Haziran ayının ikinci yarısında Politbüro, Plovdiv'de Sofya'ya geri dönme kararı aldı. Plovdiv'e taşınmamızdan sonra geçen dönem içinde meydana gelen olaylar ("Bagryanov Olayı" da dahil) bizim oraya taşınma kararı vermemizin nesnel zorunluluktan çok özentiden ileri geldiğini gösterdi. Plovdiv'de bulunmamızın sözde sağlayacağı üstünlükler birer birer göçüp gitmişti. Orada, Polis Müdürlüğü'nün gözünden uzak kalacağımız ve yerli fino köpeklerinden, bizi tanımadıkları için, daha kolay kurtulacağımız görüşünün de doğru olmadığı anlaşılmıştı. Çünkü, bizim Plovdiv'e taşınmamızdan hemen sonra, Siyasi polisin değişmez şefi Nikola Geşev de düzinelerce yardımcısı ve muhbiriyle birlikte buraya gelip yerleşmişti. Burada da, yerli polis güçleriyle birlikte, Politbüro'yla beraber Plovdiv'e gelen RMS MK'ya ağır bir darbe indirmeyi başardılar. Mayıs ayında RMS MK Üyesi Aleksandır Dimitrov (Saşo) polis tarafından kurşunlandı ve Haziranın son günü de yüzlerce polis tarafından sarılan Lilyana Dimitrova (RMS MK Üyesi) kahramanca savaştıktan sonra polis kurşunlarıyla öldürüldü.

Parti üst yönetiminin Plovdiv'e taşınmasının doğru olmadığı anlaşılmıştı. Bombardımana ve kentin boşaltılmaya başlanmasına rağmen, Sofya başkent olarak kalıyordu ve ülkenin siyasi hayatının merkezi olmayı sürdürüyordu. Parti merkez yöntiminin başka bir yere taşınması, Merkez Komitesi'nin ve NOVA Genel Karargâhı'nın parti il yönetimleri ve ayaklanma bölgelerinin karargâhlarıyla gerçekten, sürekli ve hayati önemli olan iki yönlü bağlantıları bakımından yararlı olmamıştı.

Haziran ayının sonunda, Lilyana Dimitrova'nın öldürülüşünden hemen sonra, Sofya'ya derhal geri dönme kararı aldık.

V. BULGARİSTAN'DA ŞAFAK SÖKÜYOR

SON HÜCUM/ZAFER KRONOLOJİSİ

Bulgaristan'ı sarsan ve ülkeyi yeni bir tarihi yörüngeye sokan günler 26 Ağustos 1944'te başlar. Özgürlüğün doğum günlerinin ilk saatlerinde Parti Merkez Komitesi 4 No'lu genelgeyi onaylayıp yayınladı. Bu genelge devrimin ateş sinyaliydi.

26 AĞUSTOS

"Morova" sokağının 13 numaralı evinde, Anton ve Mara Andonov'ların evinde bütün politbüro üyeleri toplandık. Akşam üzeriydi. Toplantıya, ağustos ayı başında Politbüro'ya aldığımız Georgi Çenkov'da katılıyordu. Ayrıca NOVA Genel Karargâhı temsilcisi Blagoy İvanov da buradaydı.

Moralimizi yükselti. Yüce, tarihi günlerin geldiğini hissediyorduk. Merkez Komitesi'nin son kararı olan 4 No'lu Genelge metni hazırdı. Birkaç günden beri büyük bir dikkatle hazırlıyorduk. Kabul edilmesini erteliyorduk, çünkü her an Georgi Dimitrov'dan genelge konusunda talimat geleceğini düşünüyorduk. Çünkü, devrimci dönemin her aşamasında ve özellikle şimdi kavganın doruk noktasına ulaştığı bir sırada, parti önderinin talimatı bizim için gerekli stratejik pusulaydı.

Olaylar ise başdöndürücü bir hızla gelişiyordu. Kuşkusuz, bizim için belirleyici olan Doğu Cephesi'ndeki olaylardı. İkinci ve Üçüncü Ukrayna Cephelerindeki Kızıl Ordu birliklerinin 1944 ilkbaharında ve yazında bir dizi sert darbe indirmesinden sonra, bu kez Hitlercilere karşı sürdürdükleri tarihi Yaş-Kişinev harekâtını da çok büyük bir başarıyla sonuçlandırmışlardı. İstilacıların kayıpları çok büyüktü: Birkaç yüz bin Hitlerci asker savaş dışı bırakılmıştı. Şimdiye kadar Hitlerci Almanya'nın uydusu olarak savaşta olan Romanya Mihver'den düşmüştü. Bu ülkede faşist diktatörlük yıkılmış ve halk demokrasisi yönetimi kurulmuştu. Bulgar halkı artık "İvan dede atını Tuna'da suluyor" diye konuşuyordu...

Yugoslavya Halk Kurtuluş Ordusu'yla Yunan Direniş Hareketi'nin, kahramanca çabalarla Hitlerci Faşist işgalcilere karşı

kazandıkları zaferlerde de çok önemliydi. Bizim için artık koşullar olgunlaşmıştı. Her ne biçimde olursa olsun, ertelemek, elverişli tarihi anı kaçırmak demekti. Bütün güçlerimizi kavgaya sokmak için bunca zamadır hazırlığını yaparak beklediğimiz saat gelmişti. Ülkemizin Romanya'dan çekilen Hitlerci istilacılarla onları kovalayan Kızıl Ordu arasında savaş alanı, olmasına göz yummamız doğru olmazdı. Kurtarıcı Kızıl Ordu, Tuna'nın bu yakasına geçtiğinde Hitlercilerden temizlenmiş ve özgürlük bayrağını dikmiş topraklara ayak basmalıydı. Bize düşen tarihi görev buydu!

Bütün bu olaylar ülkemizdeki egemen burjuvazide baş döndürücü, sersemleştirici bir etki yaptı.

Burjuvazi, halkın deyimiyle hapı yutmuştu, iki ateş arasında kalmıştı. Bir yandan ülke içinde önü alınmaz bir antifaşist hareket, öte yandan Kızıl Ordu'nun Bulgaristan'a girmesi ihtimali. Egemen burjuvazi için yıkım başlamıştı. Hiç kimse, hiçbir şey bunu durduramazdı artık. Bütün rejim baştan aşağı tam bir çöküş içindeydi.

26 Ağustos'ta, naiplerin, Başbakan, Dışişleri Bakanı, Savaş Bakanı ve Genelkurmay Başkanı'yla yapılan toplantısında olağanüstü bir karar alınıyor. Bu kararın anlamı, yayınlanan özel hükümet bildirisinde açıklanıyor. Bildiri ülkenin "tam yansızlık" siyasetini ilan ediyor. Bildiriye göre, 26 Ağustos gününden sonra ülkeden geçecek olan bütün yabancı askerler silahsızlandırılacaktır, Bulgaristan topraklarında bulunan bütün Alman askerlerinin ülkeyi boşaltmaları gerekir, Sırbistan'daki Bulgar birlikleri de derhal geri çekilecektir.

Yine o gün, 26 Ağustosta, Naipler, Kahire'den henüz yeni gelen Stoyço Moşanov'u kabul ettiler.[44] Bu gizli elçi, barış antlaşmasına razı gelindiği haberini getirmiyordu. Ancak, yine de hazırladığı rapor, yönetici klikte umutlar doğurmuştu. Batılı güçlerin yardımıyla kurtulabilmeleri umuduna kapılmışlardı. Yine o gün akşam üzeri (arşiv belgelerinin gösterdiği gibi) naipler Hitler'e bir telgraf göndererek, "şimdiye kadar sürdürülen ve gelecekte de sürdürülecek olan dostluk ve içten işbirliği adına" kendilerini iyi anlamasını, zaten çok kötü olan ülke durumunun ağırlaştırılmamasını rica

ediyorlar. (İki gün sonra ise Stoyço Moşanov yeniden bavullarını hazırlayıp, batılı devletlerle barış antlaşması görüşmelerini sürdürmek üzere Kahire yolunu tutacaktır.)

İşte iktidarın, Kızıl Ordu'nun ülkeye girişini önlemek için giriştiği diplomatik oyunlar böyleydi. Yönetimdeki rejim, aynı zamanda Vatan Cephesi'ndeki birliği bozmaya çalışarak, gittikçe bir çığ gibi büyüyen antifaşist halk ayaklanmasını da önlemeye çalıştı.

Çok karmaşık ve kritik olan askeri ve siyasi durum, naipler, açık Almancı Bagryanov kabinesi yerine, umutlarını batılı ülkelerin müdahalesine bağlayan faşist olmayan çevrelerden, yani faşist olmayan burjuva muhalefeti arasından seçilen siyasetçilerle bir hükümet kurmaya zorladı. Yönetimdeki burjuvazi, böylece halkı aldatacağını ("tam bir siyasi dönüş yaptığı" izlenimi vererek) ve öte yandan da İngiliz-Amerikan güçlerinin koruyuculuğunu kazanacağını sanıyordu.

İşte, Politbüro tarihi 4 No'lu genelgeyi kabul ettiği zaman durum böyleydi.

Bulgar İşçi Partisi'nin bütün örgütlerine, yönetimine ve üyelerine hitap eden bu belgede şöyle deniyordu:

"Bulgaristan en hayati günlerini yaşıyor! Romanya'nın teslim olmasından sonra, ülkemiz büsbütün tecrit edilmiş duruma düştü... Bulgaristan için saat gece yarısını vurmuştur! Bulgaristan'ın geleceği bugün tamamen halka ve yurtsever ordu birliklerine bağlıdır!.."

Merkez Komitesi, halkı ayaklanmaya çağırarak, bütün komünistlerin, Remsistlerin Vatan Cephesi komitelerini güçlendirmelerini ısrarla istemekteydi. Genelgede şöyle deniyordu:

"Genel halk savaşı ve silahlı hareketin genişletilmesi, Vatan Cephesi bayrağı ve yönetimi altında olmalıdır. Vatan Cephesi'nin var olan tüm komiteleri güçlendirilmelidir. Her yerde, bütün yerleşim birimlerinde hızla yeni komiteler kurulmalıdır. Devlet dairelerinde, işletmelerde, demiryolu istasyonlarında, her yerde kurulacak olan bu komiteler genel halk savaşının örgütleyicisi ve yöneticisi olmalıdır, halk yönetiminin organlarına dönüştürülmelidir."

4 No'lu genelge, derhal yığınsal siyasi ve ekonomik grevlere

geçilmesi, geniş yığınsal miting ve gösteriler yapılması için komünistlere düşen somut görevleri belirtiyordu. Partizan birliklerinin ve savaş gruplarının gittikçe artan eylemleriyle uyumlu olarak yapılacak bu grev, gösteri ve mitingler gittikçe artarak ve genişleyerek düşmanın kovulması ve iktidarın alınması için gerekli büyük ve tayin edici hücuma dönüştürülmeliydi.

Merkez Komitesi bu son hücumun yalnızca ayrı ayrı er ve subayların ya da ordudan kimi grupların katılmasıyla değil, büyük askeri birliklerin katılmasıyla gerçekleştirilmesi gerektiğini, buna olanak bulunmadığı yerlerde ise ordu birliklerinin yansızlaştırılması gerektiğini buyruk olarak belirtiyordu. Halkı ayaklanmaya çağırırken –ki bunun hazırlığına büyük güçleri seferber etmiştik– gerek halkın önünde, gerekse tarih önünde yüklendiğimiz sorumluluğun bilinci içindeydik. Bütün koşulları, etkenleri, iç ve dış durumu, nesnel ve öznel koşulları, devrimci güçlerin maddi, manevi ve siyasi hazırlığına ilişkin her şeyi her bakımdan ve derinlemesine incelemiş, değerlendirmiştik. Georgi Dimitrov'un talimatı da elimizdeydi. Ağustos başlarında gönderilen bu talimatta "yalnızca içten ve dıştan uyumlu harekete geçme olanağı bulunduğu zaman ayaklanmaya gidilmesi" isteniyordu.

4 No'lu genelgeyi bastıktan bir gün sonra, Georgi Dimitrov'dan talimat geldi. Talimat, 4 No'lu genelgenin doğru olduğunu belirtiyordu. Bu durum, Georgi Dimitrov, Dış Büro ve ülke içindeki Parti yönetimi arasında tam bir uyum olduğunu kanıtlıyordu.

Daha o gün, 26 Ağustos'ta NOVA'nın Genel Karargâhı bütün ayaklanma bölgeleri karargâhlarına emir gönderdi: Vatan Cephesi iktidarının kurulması için antifaşist ordu genel saldırıya başlamalıdır. Emirde belirtilen en önemli görevler şunlardı: "1. Vurucu operasyonlara geçilmesi için hızla tedbir alınmalıdır... 2. Sırbistan, Makedonya ve Yunanistan sınır bölgelerindeki ayaklanma taburları, bu ülkelerdeki halk kurtuluş ordularıyla sıkı bağlantılar kurmalı ve ortak düşmana karşı ortak planlar hazırlamalıdırlar... Bozulmuş Bulgar ordu birlikleriyle bağlantı kurulmalı ve savaşı sürdüren öteki, hükümete bağlı birliklere karşı ortak savaş için tek bir komutanlık kurarak harekete geçilmelidir... 5. Halk içinden gönüllü seçme seferberliği hızlandırılarak ayaklanma birlikleri ve tabur-

larının savaşçı sayısının artırılması sağlanmalıdır. Ayrıca yeni yeni partizan birlikleri ve taburları kurulmalı, savaş grupları oluşturulmalıdır... 8. Her yerde Vatan Cephesi yönetiminin kurulması için her türlü savaşa hız verilmelidir. 9. Başlıca saldırılar merkezlere, özellikle ayrı ayrı ordu birliklerinin yardımının sağlanabileceği yerlere yöneltilmelidir..."

Daha o akşam ve ertesi gün kuryeler ülkenin her yanına doğru yola çıktılar. Her iki belge temel alınarak, il Parti örgütlerinin ve ayaklanma bölge karargâhlarının kendi somut harekât planlarını yapmaları gerekiyordu. Ayrıca yine kendileri bölgelerinde Vatan Cephesi yönetiminin kurulması için gerekli planları yapacaklardı. Bütün bölgelerin uyum içinde harekete geçmeleri ve ayaklanmanın son hücumunun hangi gün yapılacağının belirlenmesi, Merkez Komitesi'nin işiydi. Merkez Komitesi hücum emri için parola gönderecekti.

Silahlı ayaklanma çağrısı kuşkusuz devrimci gençliğe de yapılmıştı. RMS MK, 4 No'lu genelgeyi temel alarak, bütün örgütlerine ve ülkedeki tüm üyelerine bir çağrı yayınladı. RMS MK'nın yeni bürosunun bileşimi şöyleydi: Titko Çernokolev (sekreter), Ninko Stefanov ve Dobri Aleksiev (üye). Önde gelen yöneticilerini yitirmiş olmasına rağmen, kahraman İşçi Gençler birliği (RMS), silahlı ayaklanma çağrısını da, şimdiye dek bütün çağrılara nasıl uyduysa, öylece, devrimci emir sayıp harekete hazır beklemeye başladı. Zaten daha temmuz ayında ilan ettiği "Dört Kahraman Adına Silah Başına" (Yordanka Nikolova, Lilyana Dimitrova, Saşo Dimitrov ve Svilen Ruse) kampanyası sırasında yüzlerce genç savaşçı şanlı örgütlerinin bayrağı altında toplanmıştı. İlkbaharda ve yazın uğradığı acımasız terörün yaralarını saran RMS, dağıtılan örgütlerinin çoğunu yeniden kurmayı başardı ve temmuz ayında ise örgüte yeni gelen gençlerle, fabrikalarda, işletmelerde, mahallelerde, okullarda yeni yeni şubeler açtı ve genç komünistleri savaşa soktu. Ayaklanma arifesinde RMS kendi üyesi 20 bin genç savaşçıya güveniyordu. Devrimci gençlik, son kavga için anne ve babalarıyla omuz omuza yürüyordu.

Ne var ki, 26 Ağustos yüce bir başlangıcın ilk günü değildi yalnızca. 26 Ağustos günü Parti Dış Bürosu'nun üyelerinden, ün-

lü devrimci Stanke Dimitrov-Marek ölmüştü. Bryansk'tan uçakla yurda hareket eden Stanke ve birkaç siyasi mülteci Bulgar yoldaşı uçak kazasında hayatlarını yitirdiler. Onları bekliyorduk, ancak gelemediler...

Dış Büro'nun, ülkede silahlı ayaklanmanın hazırlanması ve gerçekleştirilmesi için gönderdiği Stanke Dimitrov, bu tarihi görev için çok uygundu. Stanke'nin gerek Parti çevrelerinde, gerekse işbirliği yapılan çevrelerde çok büyük otoritesi vardı. Yalnızca teorik ve siyasi yönden çok iyi yetişmiş değildi, aynı zamanda çok büyük siyasi deney sahibi bir liderdi. İşte bundan dolayı, Dış Büro ona ikinci Parti radyosu olan "Haroden Glas" (Halkın Sesi) radyosunun yönetimi görevini vermişti. Radyo yayınlarıyla, Stanke Dimitrov, yüzlerce ağzı, dili olan Hitlerci propagandaya karşı çetin bir kavga vermişti. Parti'nin bu parlak strateji ustası ve ünlü siyasi yöneticisi, tarihi günler başlarken Merkez Komitesi'ne kuşkusuz paha biçilmez yardımlar yapabilecekti...

26-29 AĞUSTOS

27 Ağustos'ta "Hristo Botev" radyosu, Bagryanov hükümetinin son bildirisini yorumladı:

"Yurtseverler! Uyanık olun! Dikkat edin! Boş sözlere, boş vaatlere kanmayın!.. İyi bilin ki, gerçekten ulusal, halk demokrasili bir Bulgar hükümeti, Vatan Cephesi hükümeti kurulmadıkça, Bulgar ordusu Alman ajanlarından, faşistlerden ve büyük Bulgar şovenistlerinden temizlenmedikçe, halkın, kurtuluş savaşını asla zayıflatmaması gerekir... çok daha büyük bir güçle, herkesin silahını kaparak, mümkün olan her biçimde ve her aracı kullanarak Vatan Cephesi programının gerçekleştirilmesi, yurdumuzun uçuruma yuvarlanmaktan kurtarılması için savaşmak gerektir..."

Artık Bagryanov'dan ayrılmak zamanının geldiğine karar veren Naipler 27-29 Ağustos günlerinde faşist olmayan sağ muhalefete bel bağlamışlardı. Huzura kabul edilenlerden biri de BHÇB "Vrabça" kanadının ünlü siyasetçilerinden Konstantin Muraviev'di.[45] Çiftçi hareketi içindeki gericilerden olan Muraviev, Naipler karşısında Vatan Cephesi'ne karşı olduğunu açıklıyor ve yalnızca

BHÇB'nin sağ güçlerinin komünizmin Bulgaristan'ı etkilemesine karşı savaşabileceklerini ve mevcut toplumsal siyasi düzeni koruyabileceklerini anlatarak onları buna inandırmaya çalışıyor.

Naiplerin yaptıkları görüşmelerin sonuçlarını daha kimse bilmiyordu, ama herkes, yeni bir faşist hükümetin kurulmasının asla mümkün olmadığını anlıyordu. Herkes şimdi umutların eskiden beri batılı devletlere yönelen büyük burjuvaziye bağlandığını görmekteydi. Şimdi yalnız bu eski siyaset kurtları mutlakiyetçilerin hoşuna gidebilirdi. Bir tek bu, siyaset oyunları içinde pişmiş baylar karmaşık ve zor bir oyunda oynamaya razı gelebilirlerdi. Oyun gerçekten zordu. Bu oyunun amacı halk yığınlarını aldatmak, silahlı ayaklanma ateşini söndürmek, dış alanda ise Kızıl Ordu'nun ülkeye girmesini önlemek ve batılı devletlerin koruyuculuğunu sağlamaktı. Bütün bunları yaparken de Hitlerci Almanya'yla ipleri tamamen koparmamak...

Biz ne düşünüyorduk? Hoşnuttuk. Hoşnut olmamızın nedenleri çoktu. Ağustosun son günleri Vatan Cephesi'nin birliği bakımından yeni bir başarı getirmişti. Bu başarı Vatan Cephesi Ulusal Komitesi'nin ağustos sonunda yayınladığı "Bulgar Halkına Bildirge"de somutlanmıştı. Bu belge, halk yığınlarına bunalımlı durumu açıklıyor, Vatan Cephesi'nin programındaki istekleri anımsatıyor ve yığınları monarkofaşist rejimi devirip halk demokrasisi rejimini kurmak için daha cesur, kararlı harekete geçmeye çağırıyordu.

Yöneticilerin demagojik manevralarına ve hainçe sürdürdükleri siyasete rağmen, olaylar kendi mantığı doğrultusunda akıyordu.

Halk isyanının, büyük ayaklanmanın çan sesleri artık bütün köy ve kentlerde duyuluyordu, Bulgaristan bütünüyle sarsılıyordu. Çünkü halkın kurtuluş ordusunun birlikleri hücuma kalkmıştı. Yalnızca ağustos ayının son günlerinde kurtuluş ordusu birlikleri 140 kez savaş eyleminde bulundu, 70 kez düşmanla silahlı çatışmaya girdi, 230'dan fazla yerleşim birimini ele geçirdi ve halkın cellatlarından ve rejimin uşaklarından 110 suçluyu ölüm cezasına çarptırdı.

2 EYLÜL

2 Eylül doğrudan doğruya ayaklanmaya geçişin arifesi oldu. Politbüro, "Morava" sokağındaki gizli evde ikinci kez toplanarak ülkedeki siyasi durumu inceledi ve son, diyebilirim ki temel kararını, tayin edici darbeyi indirmenin yönü, zamanı ve boyutlarıyla ilgili kararını verdi. Öte yandan, Genel Karargâh'ın raporu üzerine bu saldırının pratik olarak gerçekleştirilmesine ilişkin eylem planını da onayladık.

Bu toplantı, öncelikle 28 Ağustos'ta başlayan hükümet bunalımı dolayısıyla zorunlu olmuştu. 1 Eylül'de, Naiplerin baskısı karşısında Bagryanov radyoda göz yaşartıcı (!) bir demeç vererek istifa etti. Hükümeti Konstantin Muraviev kurdu. Parti yönetimi yeni hükümete karşı tutumunu belirtmek zorundaydı.

Muraviev'in siyasi sahneye çıkışı bizim için şaşırtıcı olmadı. Politbüro, onun gizli ve açık görüşmeler yaptığından, ağustos sonlarında naiplerle görüşmelerde bulunduğundan haberdardı. Politbüro, naiplerin onu tercih ettiklerini de biliyordu.

Herkesçe tanınan bir gerici olmasına rağmen, görülüyordu ki, Muraviev son on yılını boşuna harcamış değildi. Şu anda, 1923'e kadar olan dönemden ve özellikle "Halkçı Blok" döneminden farklı olarak, Komünist Partisi katılmadan, güçlü, istikrarlı bir hükümetin düşünülemeyeceğini anlıyordu. Antifaşist savaş bayrağını kaldıran biricik Parti, halk yığınlarını temsil etmeyi manen hak etmiş, hem de en yüksek ölçüde hak etmiş bir Parti olmadan hangi hükümet sağlıklı bir hükümet olabilir ki? Komünist Partisi de işte böyle bir partiydi. Dahası var. Parti Vatan Cephesi'ni kurmuş olduğu için ve onunla birlikte, onun aracılığıyla ve onun programı adına hareket ettiği için, Vatan Cephesi katılmadan da hangi hükümet ayakta durabilir ki?

Muraviev, işte bundan dolayı bizi aradı.

Köprülerin altından çok sular akmış olduğu halde ve onun bize sunacağı işbirliği platformu (önceden önerilerinin neler olacağını duymuştuk) çok eskimiş, perspektifsiz ve kabul edilemez olduğundan gereksiz diye düşünmemize rağmen, görüşme isteğini reddetmeyi elbette uygun bulmadık.

Muraviev'le görüşmeyi Dr. İvan Paşov ve Dr. Minço Neyçev (bizim isteğimiz üzerine) yaptılar.

Beklediğimiz gibi, Muraviev yeni bir şey önermiyordu ve faşist olmayan burjuva muhalefet temsilcilerinin parlamentodaki konuşmalarında ve bu muhalefetin yazılı bildirilerinde belirtilenden fazla bir şey getirmiyordu. Bütün önerileri, burjuva demokrasisinin artık ipliği pazara çıkmış sözde çok bağlı oldukları, ancak sık sık kendilerinin çiğneyip reddettikleri ve bunu da sözde Bulgaristan'ın geleceği adına yaptıkları, kimi değerlerinden oluşuyordu. Bütün bu değerlerin de bizimle işbirliği yapmaya hiç de yetmeyecek denli küçük olduğunu, işbirliğine bir temel oluşturamayacağını kestiren Muraviev, Merkez Komitesi temsilcilerini, kuracağı hükümetin programına daha "keskin maddeler" ekleyeceğine, örneğin Üçlü Pakt'tan ve anti-Komintern pakttan çıkmaya ilişkin maddeler düşündüğünü, üstelik Almanya'yla bağları koparmayı ve savaş ilan etmeyi de ekleyebileceğine inandırmaya çalışıyor. Ancak şunu eklemeyi de ihmal etmiyor: "Bu son üç madde hakkında şimdilik fazla konuşmak ve yazmak gereksiz..."

Bu platform temelinde, Muraviev Komünist Partisi'nden (Vatan Cephesi'nden değil) üç bakanın hükümete katılmasını öneriyordu...

Parti yönetimi, Muraviev'le yapılan görüşme üzerine hazırlanan raporu inceledi. Öte yandan biz, aynı zamanda, bu başbakan adayının ve BHÇB "Vrabça" kanadından arkadaşlarının, büyük burjuvazinin Muşanov, Burov gibi liderleriyle yaptıkları görüşmeleri de izliyorduk. Anlaşılan, Muraviev'ler bu kişilerle iktidarı paylaşmak istiyorlardı. Gören göz için gayet açıktı ki, faşist olmayan sağ muhalefet, şimdi de, monarşiyi ve kapitalist düzeni koruyacak bir iç ve dış siyaset "dönüşü" gerçekleştirmek için üst yöneticilerle, iktidardaki klikle işbirliğine gidiyordu.

Şimdiye kadar olduğu gibi, şimdi de bizim tutumumuz kesindi: Vatan Cephesi'nin bayrağı altında monarkofaşist egemenliği yıkıp halk demokrasisini kurmak için, derhal Hitler Almanyası'yla bağları koparıp Bulgaristan'ı savaşan anti-Hitlerci koalisyon saflarına sokmak için, mücadeleyi bütün gücümüzle tavizsiz sürdürmekti. İşte bu yüzden, Muraviev'in manevralarını hemen reddettik ve onunla bağlantıyı kestik.

2 Eylül'ü 3 Eylül'e bağlayan gece, Muraviev Bakanlar Kurulunu ilan etti. Bunların hepsi kurnaz, görmüş geçirmiş burjuva siyaset kurtlarıydı. İsimleri geçmiş dönemlerde birtakım olaylara karışmıştı ve gelecek için hiçbir umut vermiyordu. BHÇB "Vrabça" kanadından D. Giçev, V. Dimov, H. Popov, S. Daskalov, eski Demokrat Parti'den M. Muşanov, A. Girginov, B. Pavlov, narodnyaklardan A. Burov, Partisiz ve eski Askeri Birlik üyelerinden ve eylemcilerinden General İ. Marinov. Ayrıca üç bakanlık, eğitim, ticaret-sanayi-çalışma, demiryolları-posta bakanlıkları boş bırakılmıştı. Muraviev bu bakanlıkların Vatan Cephesi temsilcilerine ayrılmış olduğunu ilan etti.

Bu oyunu elbette hemen bozduk ve sabun köpüğü gibi dağıttık. Bu üç bakanlığı önümüze süren (ve de yönetimi kendisine saklayan, en önemli koltukları da siyasi dostlarına ayıran) Muraviev, bizi bu gerici ve tutucu arabanın okuna bağlayacağını ve Komünist Partisi'nin prestijinden yararlanıp kendi yönetimini güçlendirdikten sonra da bizi kaldırıp atacağını hesaplamıştı.

"Hristo Botev" radyosunun Muraviev kabinesi hakkındaki görüşü de bizimkine uyuyordu. 3 Eylül günkü yayınında şöyle deniyordu: "Hükümetin bileşimi ve dayandığı güçler, durumun gerektirdiği büyük sorunların hiçbirinin halk yararına çözüme kavuşturulacağı güvencesini vermiyor... Bulgaristan için kurtuluş tedbirlerini yalnızca gerçekten ulusal bir Bulgar hükümeti alabilir ve kararlı biçimde sonuna dek sorunları çözmeye gidebilir. Böylesi bir hükümet Vatan Cephesi hükümeti olabilir!"

Birkaç gün sonra bize gönderilen radyogramda Georgi Dimitrov Merkez Komitesinin K. Muraviev kabinesine karşı takındığı tutumu tamamıyla onayladığını bildiriyordu.

2 Eylül'de yapılan Politbüro toplantısı, yalnızca hükümet değişikliği dolayısıyla zorunlu olmuş değildi. Ağustos sonlarında ve eylül başlarında, ülkenin birçok stratejik bölgesinde ve özellikle Sofya dolaylarında bulunan ordu birliklerinde yer değiştirmeler olduğu haberini almıştık. Bu, "ayaklanma hareketini bastırmak için" bütün ağustos ayı içinde yapılan manevralardan sayılamazdı. Başka bir şey vardı, daha önemli bir şey. Örneğin Birinci Sofya Tümeni (bütünüyle) acele olarak "siperlerden" (Bulgar-Türk

sınırında) çekilerek başkent dolayını kuşatmıştı. Neden? Aynı zamanda Genel Karargâh Samokov'a bağlı Govedartsi köyünden hemen Sofya'ya, Savaş Bakanlığı'na taşınıyor. Neden? Pernik-Batanovtsi bölgesine (yani başkentin batı girişine) İkinci Süvari Tümeni'nin alayları toplanmaya başlıyor. Neden? Bombardımanlar nedeniyle Sofya'dan uzaklaştırılan zırhlı tugay da manevralar yapıyordu. Ağustos sonlarında ve eylül başlarında zırhlı tugayın tank alayları ve motorize topçuları, ansızın Sofya'nın çok yakınlarında görülmeye başladı. Neden? Polis ve jandarmanın silahlı birliklerinde de benzer bir yer değiştirme hareketi oluyordu. Ve yeniden akla sorular geliyordu. Neden?

Bizde haklı olarak endişe yaratan bütün bu hareketlerle birlikte, Bulgaristan'a yerleşmiş olan Hitlerci askeri birliklerin de gizlice "olağanüstü harekete" hazırlandığı ve ayrıca Tsankovcu azılı faşist hareketin ve öteki Hitlerci tayfanın da yine gizli ve yoğun bir faaliyet içinde olduğu haberlerini almıştık. Arşivlerdeki belgelerin gösterdiği gibi, Hitler, ağustos sonlarında, "Balkanları terk etme kararını" vermişse de, Romanya ve Yunanistan'daki Birliklerini çekebileceği bir "barınak" olarak Bulgaristan'ı elde tutma ihtimalini de bir yana atmış değildi. Bu amacına da, Tsankov hareketine kurduracağı yeni bir Bulgar hükümetinin ve ordunun faşizan kesimlerinin yardımıyla ulaşmak istiyordu.

Bütün bu hazırlıklar, askeri birliklerin, polis ve jandarmanın yer değiştirmeleri azılı faşist güçlerin bir hükümet darbesine hazırlandıklarını açıkça gösteriyordu. Böylesi bir darbe, halka ve ülkeye büyük zararlar getirecekti.

Ne ki, o günlerde bütün bu manzara, Parti yönetimi için pek açık gözükmüyordu. Ancak, elimizde bulunan bilgiler endişe etmemize yeterliydi. Biz aşırı faşist güçlerin darbeye hazırlandıklarını sezinliyorduk. Bunlar, "Bulgaristan'ın istikrara kavuşturulması" ve Hitlercilerin geri çekilmesi için yolları korumak bahanesiyle ülkeyi Hitlercilerin işgal etmesine ve Kızıl Ordu'ya karşı savaşa sokmaya hazırlardı. Bu ise yıkım ve ölüm demekti.

Bütün bunlar, bir gün, hatta bir saat bile gecikmeden son darbeyi indirmemizi gerektiriyordu. Düşmanın bizden önce davranmasına izin verirsek, tarih bizi affetmeyecekti.

NOVA Genel Karargâhı'nca hazırlanan ve Politbüro'nun onayına sunulan harekât planı, tayin edici hücumun ülkenin devlet merkezi, siyasi, ekonomik, askeri ve idari merkezi Sofya'ya yöneltilmesini öngörüyordu. Ayaklanmanın başlangıç günü olarak da Politbüro 6 Eylül tarihini saptadı.

Harekât planı bütün antifaşistlerin ve emekçilerin ayaklanma bayrağı altında tam olarak, siyasi yönden de savaş yönünden de seferber edilmesini öngörüyordu. Vakit geçirmeden, grevlerin ve öteki yığınsal hareketlerin, toplantı ve gösterilerin örgütlenmesi ve bu hareketlerin belirli bir anda, ayaklanmaya giriş için genel siyasi greve dönüştürülmesi gerekiyordu. Genel siyasi grevin başlangıç gününe bir işaret olarak, 6 Eylül'de Sofya tramvay işçilerinin greve geçmesi belirlenmişti. Bu grevin, başkentte trafiği durdurması ve işçi sınıfının, işletme ve dairelerden, mahallelerden emekçilerin ortak harekete geçmelerini sağlaması bekleniyordu. Başkentin bütün Parti ve RMS örgütü, sendikal örgütler, fabrikalardaki, işletmelerdeki, mahallelerdeki ve devlet dairelerindeki tüm savaş grupları, Vatan Cephesi komiteleri, emekçilerin tüm yığın örgütleri, ilerici aydınlar ayaklanmaya hazır durumda bekletilmeliydi. Ayrıca Sofya ve dolayında bulunan bütün askeri birliklerdeki komünistler, Remsistler ve Vatan Cephesi üyeleri de seferber edilecekti.

Grev işaretini, o zamanlar ülkedeki en büyük kömür çıkarım merkezi ve demiryolu kavşağı olan Pernik verecekti. Bu, aynı zamanda yığın hareketlerinin başlaması için de bir işaret olacaktı. Biz Pernik'teki 12 bin maden işçisine güveniyorduk. Oradaki sağlam Parti örgütüne büyük güvenimiz vardı. Harekât planına göre, 6 Eylül'de maden işçileri, demiryolu işçileri öteki işçilerle birlikte grev ilan ederek üretimi durduracaklar, demiryolu ulaşımını felce uğratacaklardı. Grevciler önce "Kutsiyan" toplama kampına saldıracak, buradaki 400 siyasi mahkûmu serbest bırakacak, onlarla birlikte Pernik kentini ele geçirip Vatan Cephesi yönetimini kuracaklardı. Ayaklanmaya Pernik Parti ve RMS örgütlerinin, kentteki savaş gruplarının, kent yakınlarında üslenmiş hava savunma birliğinin (bu birliğin er ve subaylarının çoğu devrim safına çekilmiş bulunuyordu) katılması öngörülmüştü. Per-

nikli devrimcilere ülkenin batı kesiminde hareket eden partizan birlikleri derhal yardıma koşacaklardı. Kentte tam egemenlik kurulduktan sonra, silahlanan işçilerden bir kısmı hemen Sofya'ya hareket edeceklerdi.

Başkentten yalnızca 30 kilometre uzaklıkta bulunan Pernik kentini ele geçirmekle üç amaç güdüyorduk: Düşmanın dikkatini oraya çekmek ve bu arada silahlı güçlerinden bir kısmını alıkoymak; Sofya ayaklanma güçlerine yardım sağlayıp yedek güç getirmek; asıl darbe için güçlü bir başlangıç sağlamak.

Ortaya konulan görevi yerine getirmek için, Sofya Örgütü, yığın gösterileri, grev ve mitingleri doğrudan doğruya hazırlayacak ve pratik olarak yönetecek kent ve kent bölgesi eylem büroları oluşturmaya başladı. Ana saldırıdan önceki bütün eylemlerde görev alacak silahlı koruyucuları Sofya'nın ve Sofya köylerinin savaş örgütleri ve savaş grupları sağlayacaktı, ancak "Çavdar" partizan tugayı ve Sofya'nın partizan birliğiyle işbirliği ve partizanların yardımıyla bu görevi yerine getireceklerdi.

Asıl saldırı merkezi olarak Sofya'nın seçilmesi bir rastlantı değildi kuşkusuz. Sofya'daki hareket ve bunun başarısı, kaçınılmaz olarak bütün ülkede savaşı hızlandıracak ve genişletecekti. Sofya'nın ele geçirilmesi, yalnızca burada, başkentte değil, bütün ülkede faşist iktidarın başsız kalması, felce uğratılması demek olacaktı. Bu ise, her yerde ayaklanmanın başarısı demekti.

Son saldırıya hazırlanırken güçler oranı, silahlı güçlerîn durumu neydi?

Genel Karargâh'ın verdiği rapora göre, halk kurtuluşu için ayaklanma ordusu 20 bin kadar partizandan oluşuyordu. Savaş gruplarının üye sayısı ise 10 binden fazlaydı. Bu güçler 11 tugaya, 37 birliğe ve bağımsız olarak hareket eden iki ayrı çeteye bölünmüştü. Bundan başka köy ve kentlerde yüzlerce savaş grubu ve yardımcı savaş grupları vardı. Partizan tugayları şunlardı: I. VOZ'da "Çavdar" ve ikinci Sofya Tugayı "Çavdar", II. VOZ'da Sredna Gora'daki "Hristo Botev" ve "Vasil Levski" tugayları, Rodopların "Georgi Dimitrov" ve "Vasil Kolarov" tugayları, III. VOZ'da "Çepinents" ve "Georgi Benkovski" tugayları, V. VOZ'da "Georgi Dimitrov" tugayı ve "Georgi Dimitrov" birin-

ci asker tugayı ile "Vasil Kolarov" partizan taburu. Eylülün başında Dış Büro'nun ve NOVA Genel Karargâhı'nın emri ile Birinci Sofya Halk Kurtuluş Tümeni kuruldu. Bu tümen ülkenin batı kesimlerinde hareket eden partizan birliklerini ve taburlarını kapsamına aldı. Bu güçlü silahlı tümenin batıda sağlam bir savaş barınağı kurarak başkentteki silahlı halk ayaklanmasının başarısına yardım etmesi gerekiyordu.

Kalna köyü yakınında bulunan Parti yönetimi bu büyük partizan tümeninin silahlanması için (İvan Vinarov'un radyo vericisiyle) Georgi Dimitrov ve Kızıl Ordu Genel Karargâhı'ndan yardım istedi. Bunun ardından iki gün içinde yirmi otuz Sovyet savaş ve nakliye uçağı burada, belirli bir bölgeye paraşütlerle çok miktarda silah ve mermi attılar. Bu silahlar birkaç bin kişiyi silahlandırmaya yeterliydi. Gelen silahların büyük bir kısmını Birinci Sofya Partizan Tümeni aldı. Geri kalanlarını ise bu bölgede hareket eden Yugoslav partizan birliklerine verdik.

Bu saydığım savaş birlikleri, yalnızca Halk Kurtuluş Ordusu'nun birlikleriydi. Bunlardan başka, yataklar, yardımcılar, köy ve kentlerdeki öteki gizli gruplar vardı. Bunların sayısı yüz binleri buluyordu. O sırada sayılarını kimse tam olarak bilemiyordu. Bugün, bunların sayısının 200 bin olduğu saptanmıştır. Bunlar Halk Kurtuluş Ordusu'yla organik olarak bağlıydı. Vatan Cephesi'nin il komiteleri, yerel komiteleri de yine Halk Kurtuluş Ordusu'na doğrudan bağlıydı. Bu komitelerin sayısı kurtuluş gününe kadar 761'e yükselecekti.

Sofya ayaklanma bölgesinde devrimci güçlerin "Çavdar" isimli iki partizan tugayı (birinci tugay ünlü komutan Dobri Curov yönetiminde Sofya'nın kuzey doğusunda, Botevgrad-Pirdop-Zlatitsa bölgesinde, ikinci tugay Stefan Halaçev komitesinde Sofya'nın güneydoğusunda İhtiman-Kostenets-Dolna Banya bölgesinde vardı). Bundan başka Sofya'nın güneyinde Rila-Pirin, batı ve kuzeybatıda Tırın, Radomir, Dupnitsa, Küstendil, Breznik, Bosilegrad, Şop ve Tsaribrod partizan birlikleri bulunuyordu. Sofya'yı tam bir çember içine alan bütün bu birlikler üç bini aşkın savaşçı ve savaş gruplarındaki iki bini aşkın üyeden oluşuyordu.

Karşımızdaki düşman güçleri sayıca bizden fazlaydı. Monar-

kofaşist rejimin elindeki ordu 450 bin kişilikti. Polis ve jandarmanın mevcudu da 30 bin kişiydi. Bunlara hâlâ Bulgaristan'da bulunan Hitlerci askeri birlikleri, Alman uyrukluları ve çok değişik türden "uzmanları", Abwehr'in ve Gestapo'nun gizli servislerini de ekliyorduk. Bunların da sayısı 50 binin üstündeydi.

Özel olarak Sofya'da (kent içinde ve çevresinde) düşmanın elinde, edindiğimiz bilgiye göre, 100 bin kişilik ordu birlikleri ve 15 bin kişilik polis ve jandarma vardı. Hitlercilerin sayısı ise 5 bin kadardı.

Kızıl Ordu'nun başarılarından sonra morali çok bozulmuş, inancını yitirmiş, hayal kırıklığına uğramış olsa da, düşman, elindeki güçlerin sayıca ve silahça çok üstün olmasına güveniyordu.

Tayin edici saldırının arifesinde başkentteki devrimci güçler yeterince kuvvetlenmişlerdi. Ne ki, sağduyuyla durumu değerlendirince, devrimci ordunun başarısı için her şeyi yapıp yeni yeni ittifak ve yedekler bulmamız zorunluluğu ortaya çıkıyordu.

Yeni yedekleri ordu içinde de aramayı sürdürüyorduk.

Eylülün başında Sofya garnizonundaki şu birliklere tam ya da büyük ölçüde güveniyorduk: Sofya uçaksavar birliğine bağlı projektör bölüğü, Pançarevo köyünde üslenmiş bulunan birinci istihkâm alayına bağlı öncü hücum taburuyla, aynı alayın kamyon bölüğü, Malo Buçino köyünde üslenen Ordu Genel Komutanlığı'na bağlı öncü hücum taburu, Askeri Okul Öğrenci Bölüğü, Govedartsi köyünde üslenmiş bulunan Genel Komutanlığa bağlı uçaksavar topçu birliği.

Parti yönetimi zırhlı tugayı da devrim safına çekmek için büyük bir çaba harcadı. Sofya sokaklarında zırhlı arabaların belirmesinin vereceği manevi gücü ve etkiyi iyi biliyorduk.

Bütün bu belirttiğim askeri birliklerin ya da bunların kimi subaylarının devrim safına çekilmesi sağlanmıştı, ancak biz yalnızca bunlara bel bağlamıyorduk. Başka askeri birliklerde olduğu gibi bu birliklerde de Parti ve RMS örgütleri, özellikle erler arasında ve astsubaylar içinde çok yoğun çalışmalar sürdürüyorlardı. Birlik komutanının, son anda, önceden verdiği sözden cayarak devrimci güçlerden yana olmaması halinde, önceden gizli olarak kurulmuş bulunan Vatan Cephesi komiteleri komutayı ellerine alacaklardı.

Bundan başka Parti yönetiminin elinde, savaş Bakanlığı'nda, Genelkurmay Başkanlığı'nda ve öteki ordu merkez kurumlarında çalışan subay grupları vardı. Genelkurmay Başkanlığı'nda görevli bu subaylar (orduda görevli olan ve aynı zamanda NOVA Genel Karargâhı'nda görevlendirdiğimiz komünist Yüzbaşı Petır İliev onlardan sorumluydu) ayaklanmanın can alıcı, belirleyici anında, "Truva atı" gibi, düşmanın kalesi olan Savaş Bakanlığı'na girerek en önemli işlerin bir kısmını ellerine alacaklardı.

Ve son olarak (önemi bakımından sonuncu değil) Sofya'daki askeri birliklerden kimilerini tarafsızlaştırma olanaklarını da inceden inceye düşünüp hazırlamıştık. Bu tarafsızlaştırma indireceğimiz son darbenin başarısı için çok önemliydi. Resmi polisten bir bölümünün de tarafsızlaştırılmasını düşünmüştük. Parti yönetimi bu yönde gerçek bir başarı umudunu taşıyordu.

İşte 1944 Eylül'ü başında eldeki güçlerin durumu böyleydi. Kuşkusuz bunlar az sayılmazdı. Üstelik harekât planı, Sofya işçi sınıfına ve bütün öteki emekçi kesimlere asıl rolü veriyordu. Parola verilir verilmez bütün emekçi yığınlarının sokağa dökülmesi gerekiyordu. Ancak buna rağmen, Lenin'in özellikle vurgulayarak belirttiği gibi "güçlerin çok fazla üstünlüğü" sağlanmış değildi. İşte bundan dolayı da, geçmiş dönemlerde edindiğimiz devrimci deneylerden, ayaklanma denemelerinden yararlanarak ve aynı şekilde, Bolşeviklerin 1917 deneylerinden de öğrenerek Genel Karargâh, şaşırtma etkenlerini kullanmayı önerdi: Şaşırtıcı bir anda, şaşırtıcı bir hareketle, şaşırtıcı bir yönde indireceğimiz darbeyle düşmanı şaşırtacak, felç edecek ve kendisini toparlamasına meydan vermeden teslim alacaktık. Gerek askeri çatışmada, gerekse sınıf çatışmasında bu etkenin zafer getirmesi mümkündü ve böyle gerekiyordu.

Harekât planı konusunu bitirirken şunu da eklemek isterim: Politbüro, 4 No'lu genelgeyle halkı silahlı ayaklanmaya çağırırken ve ondan sonra da isyanın gerçekleştirilmesi için parolayı vermeye hazırlanırken, yakın günlerde (5 Eylül'de) Sovyetler Birliği'nin Bulgaristan'a savaş ilan edeceğini düşünmemişti, bu ihtimali göz önüne almış değildi. Biz temel saldırıya geçerken asıl olarak Parti'nin ve Vatan Cephesi'nin güçlerine dayanıyor ve faşist düşma-

na karşı verdiği ölüm kalım savaşında yeteneğini ve gücünü göstermiş Halk Kurtuluş Ordumuza güveniyorduk.

Daha önce de birkaç kez söylediğim gibi, ayaklanma anını seçerken elbette en elverişli ortamı göz önünde tutuyorduk. Kızıl Ordu artık Tuna kıyılarındaydı. Düşmanı kovalıyor ve ona korku saçıyordu. Aynı zamanda halkın mücadele isteğini artırıyor, zafere olan inancını besliyordu. Öte yandan Yugoslavya ve Yunanistan'da halk kurtuluş ordularının Hitlerci işgalcilere karşı kazandıkları başarılar, genel bir halk seferberliğinin başarısı için ek olarak elverişli ortam hazırlıyordu.

Ancak kısa bir süre sonra meydana gelen ani değişiklik devrimci güçlere nitelik bakımından yeni bir üstünlük sağladı. Bu da, Kızıl Ordu'nun Bulgar topraklarına girmesiydi. Sovyetler Birliği Bulgaristan'a savaş ilan ettikten sonra, Kızıl Ordu'nun ülkeye girmesi, büyük ölçüde, artık başlamış bulunan silahlı halk ayaklanmasının bir an önce başarı kazanmasını kolaylaştıracaktı. Kurtarıcı ordunun ilerlemesi halkın zafer kazanmasına yardım edecek ve bu zaferi güvence altına alacaktı.

3,4 ve 5 EYLÜL

Günler, her an patlama olacak biçimde endişeyle geçiyor. Ayaklanma genişliyor, alevleniyor ve giderek bütün ülkeyi sarıyordu. Antifaşist ordunun silahlı birlikleri, Parti ve RMS ve Vatan Cephesi'nin öteki örgütlü güçleriyle sıkı bir işbirliği ve ortak eylemlerle, faşist iktidara karşı saldırılarını artırıyordu. Bütün ayaklanma karargâhlarında, eylem yönetimlerinde çalışmalar yoğunlaşmış, endişe artmıştı. Her yerde, son gelen haberler değerlendiriliyor, eylem planlarında son değişiklikler yapılıyor, hükümet güçlerinin manevraları çok dikkatli biçimde izleniyordu.

Destansı kavganın bu son günleri hiç de çiçeklerle, halı-kilimle döşenmiş yollardan geçmiyordu. Şimdiye kadar ulaşılan bütün başarılar gibi, şimdiki de, en büyüğü, halkın savaş tarihinde en yücesi olan bu zafer de yiğitlik gösterilerek, kurbanlar vererek, kararlı biçimde savaşılarak ve kan akıtılarak kazanılacaktı.

Gelen haberler hem sevinç ve coşku yaratıyordu, hem de en-

dişe, acı. Ülkenin her yanından gece gündüz kuryeler geliyor, Merkez Komitesi'ne haber ulaştırıyorlardı. Önemi ve büyüklüğü bakımından ikinci durumda olan Plovdiv bölgesinde ayaklanma hazırlıkları çok iyi gidiyordu. 4 No'lu genelgenin kabulünden hemen sonra, Boyan Bılgaranov, Plovdiv bölgesine hareket etti. Onu Plovdiv Ayaklanma Bölgesi Komutanı ve MK ile Genel Karargâh'ın özel temsilcisi olarak atamıştık. Son iki Parti belgesinden başka (4 No'lu genelge ve Genel Karargâh'ın talimatı), Merkez Komitesi'nin Parti il komitesine yazdığı mektubu da beraberinde götürdü. Bu mektupta, antifaşist savaşta Plovdiv'in önemi üzerinde duruyor, bütün komünistlerin ve Remsistlerin, bütün Vatan Cephesi üyelerinin ve antifaşistlerin derhal seferber edilmesi gerektiğini vurguluyorduk. Plovdivli yönetici yoldaşların, belirleyici anda, askeri birlikleri devrim safına çekmeleri ya da hiç olmazsa bunları yansızlaştırmaları için girişimde bulunmalarında ısrar ediyorduk. Bütün bir ordunun ve çok sayıda jandarmanın bulunduğu Plovdiv için bu, çok hem de son derece önemliydi. Bılgaranov Plovdiv'e ulaştıktan sonra, Parti il yönetimi ve ayaklanma karagâhının, ayaklanma harekât planına son biçimini vermesi gerekiyordu. Plan şunları öngörüyordu: Plovdiv tütün işçileri grev ilan edecekler. Ardından demiryolu işçilerinin ve bütün proletaryanın grevleri, yığınsal mitingler, toplantı ve gösteriler başlayacaktı. Bunun ardındanda genel siyasi greve gidilecekti. Rodop ve Sredna Gora Dağları'ndaki partizan tugayları Plovdiv'e hareket edeceklerdi. Partizanların gelişi, Plovdiv'deki genel siyasi grev ve bölgedeki öteki yerleşim yerlerindeki grevlerin başlamasıyla uyumlu olacaktı.

Ülkenin öteki ayaklanma bölgelerinin Parti yönetimleri ve ayaklanma karargâhları da aynı şekilde ayaklanmanın doğrudan doğruya gerçekleştirilmesi çalışmalarına girdiler. Bu bölgelere de yine gerekli belgeleri alan MK denetçilerinden Stoyan Karacov, Nikola Georgiev-Zeleniya, Rusi Hristozov, Titko Çernokolev, İliya Boyaciev ve öteki özel temsilcilerimiz hareket ettiler. Bu yoldaşlar, gittikleri yerlerde ayaklanmanın sürdürülmesine yardım edeceklerdi. III. VOZ (Pazarcık bölgesi) yönetimi büyük bir çalışma göstermişti. Bu bölge, Güney Bulgaristan'ın ilk partizan çetesinin ortaya

çıktığı bölgeydi. Metodi Şatarov yönetiminde hazırlanıp kabul edilen siyasi eylem planına göre, "Georgi Benkovski" partizan tugayının Koprivştnitsa'yı ele geçirmesi, Sofya-Karlova yolunu kesmesi ve bundan sonra hemen Panagürişte ve Pazarcık'a doğru yönelmesi gerekiyordu. Aynı zamanda, "Çepinets" partizan tugayı ile "Panayot Volov" ve "Angel Kınçev" partizan birlikleri Milev Kayalıkları tepesinde toplanacaklar ve düşmanın kuşatma çemberini yararak, "Georgi Benkovski" tugayıyla birlikte hareket ederek il merkezine yürüyeceklerdi.

(Plan böyleydi ve yerine de getirilecekti. Yerine getirilecekti ama çok kurbanlar verilecekti. 4 Eylül'de, Milev Kayalıkları tepesinde, kendisinden kat kat üstün düşmanla çatışmaya giren "Çepinets" partizan tugayından 12 partizan kurban verilecekti. Bunlar içinde Pazarcık ayaklanma bölgesi komutanı ve Partizan Merkez Komitesi Üyesi Metodi Şatarov'da bulunuyordu.)

Ayaklanmanın hazırlanması yönünde VI. VOZ (Yambol) yönetimi de önemli çalışmalar yapmıştı. Çalışmalar Dimitır Dimov, Titko Çernokolev ve İliya Boyacıev'in yönetiminde sürdürülüyordu. Eylem planı, üç il merkezindeki (Yambol, Sliven, Burgas) partizan birliklerinin, savaş gruplarının, Parti'nin, RMS'nin ve Vatan Cephesi'nin öteki örgütlü güçlerinin ortak saldırıya geçmesini öngörüyordu. Bölgenin Parti yönetimi ve ayaklanma yönetimi, 4 No'lu genelgede gösterilen talimatları göz önüne alarak, bölgede üslenmiş askeri birlikleri devrim safına çekmeye çok büyük bir dikkat gösterdiler. Burgas ili BİP İl Komitesi Sekreteri Aleksandır Obretenov sahil şeridi uçaksavar topçu birliği komutanı (şimdiki adıyla Çernomorets, o zamanki adıyla Sent Nikola köyünde üslenmişti) ile bağlantı kuruyor. Sonra da öteki Vatan Cephesi üyesi subaylarla konuşuyor ve onlardan bütün kıyı şeridindeki alayın devrimciler tarafına geçeceği umudunu alıyor. Eylül ayı başında devrimci askeri çekirdek temsilcileriyle birlikte gizli bir Parti konferansı yapılıyor. Her devrim çekirdeği belirli bir görevle yükümlendiriliyor.

Öteki ayaklanma bölgelerinden de, ayaklanmanın ciddi biçimde hazırlandığını gösteren bilgiler aldık.

Vatan Cephesi örgütü, yerel yönetimden il komitelerine ve

Ulusal Komitesi'ne kadar, ayaklanma sırasında, gittikçe artan yoğun çalışmalar içindeydi. Yalnızca 1-8 Eylül arasında yeniden, 127 il ve yerleşim yerinde komiteler kurulmuştu. Ancak bu komitelerin siyasi önemi, sayılarına göre çok fazlaydı. Çünkü, ayaklanma sırasında ve ondan sonra, bu komiteler devrim hükümetinin yerel organlarına dönüşeceklerdi.

4 Eylül'de Sofya Parti Kent Komitesi ve Vatan Cephesi İl Komitesi, Muraviev hükümetinin "kesin yasağı"na aldırış etmeden, açık protesto gösterisi örgütlediler. 5 Eylül'de Ayaklanma Genel Karargâhı yayınladığı 2 No'lu bültenle Kızıl Ordu'yu selamlıyordu. Bültende şöyle deniyordu:

"Sizleri bekliyorduk kardeşler. Kızıl Ordu'nun her galibiyeti yüreklerimizde sevinç yaratıyordu. Ve kardeşler, ellerimizi kavuşturmuş, iş yapmadan beklemiyorduk. Binlerce yoldaşımızın kemikleriyle, akıttığımız kanlarla, köleleştirilmiş Avrupa'daki tüm partizanlarla kardeşliğimizi pekiştirerek, dünyanın bütün halklarıyla yarınki kardeşliğin temelini atarak bekliyorduk sizleri. Bundan dolayı, sevinçle ve hoşnutlukla sizleri selamlıyoruz. Sınırlarımıza hoş geldiniz. Bize yakın olmanız ve bizim savaşı sürdürme kararlılığımız, zorbalara karşı savaşımız Bulgaristan'ın özgür, bağımsız ve demokratik bir ülke olmasının güvencesidir."

Yine aynı gün, 5 Eylül'de, saat 19.00'da, Sovyetler Birliği Bulgaristan'a savaş ilan etti. Muraviev hükümeti için bu çok şaşırtıcıydı. "Açık havada yıldırım çakması" (Atanas Burov daha sonraları Halk Mahkemesi'nde yargılanırken bu deyimi kullanacaktı) gibiydi. Ancak, bizim için, bütün halk için bu haklı ve beklenen bir hareketti.

O durumda Muraviev hükümeti ne yaptı?

Gerçekte, hiçbir şey yapamadı. 5 Eylül'ü 6 Eylül'e bağlayan gece, Dışişleri Bakanlığı'nın bir görevlisi Sovyet elçiliği maslahatgüzarlığına Bulgar hükümetinin "Almanya'yla ilişkileri kestiğini" bildiriyor ve "ateşkes için rica ettiğini" duyuruyordu. Bundan başka hiçbir şey yoktu. Oysa sağduyunun gerektirdiği şeyin, kritik durumdan kurtulmak için yapılacak tek işin Almanya'ya savaş ilan etmek olduğu açıktı.

Halka gelince, halk Sovyet hükümetinin Bulgaristan'a savaş

ilan etmesini sevinç gösterileriyle karşılamıştı. Çok açıktı ki, Sovyetler Birliği Bulgar halkına değil, satılmış gerici rejime savaş ilan ediyordu. Dış Büro'nun, ertesi gün, Parti radyosunda yayınlanan yorumunda da bu belirtiliyordu. Yorumda şöyle deniyordu:

"Halkımız, Sovyetler Birliği'ni ve Kızıl Ordu'yu düşman görmüyor. Dost, kardeş ve kurtarıcı görüyordu. Halkımız biliyordu ki, yüce Sovyet ülkesinin hükümeti, Bulgar halkına karşı değil, Rus kardeşlerine duyduğu içten dostluk, bağlılık sevgi duyguları herkesçe bilinen Bulgar halkına karşı değil, Bulgaristan'a ihanet edenlere, Alman uşaklarına savaş ilan etmiştir..."

Sovyetler'in savaş ilan ettiği bütün ülkede duyulduğunda, 5 Eylül gecesi Politbüro ve NOVA Genel Karargâhı olağanüstü olarak toplandılar. Sovyetler Birliği ile savaş durumunu, bize doğrudan doğruya yapılan bir siyasi yardım olarak değerlendirdik. Ayaklanma hareketlerini hızlandırma zorunluluğu ortaya çıkmıştı. Zaman geçirmeden son darbeyi indirmeye geçmeliydik. Belirleyici saldırının tarihini de belirledik. 8 Eylül'ü 9 Eylül'e bağlayan gece.

6 EYLÜL

6 Eylül, zaferi sağlayan sonun başlangıcıydı. Daha sabahın erken saatlerinde NOVA Genel Karargâhı son bildirisini yayınladı. Bu bildiri, tüm er ve subaylara ayaklanma ordusu saflarına geçmeleri ve Kızıl Ordu'yla ittifak içinde ülkeyi nonarkofaşist kölelikten kurtarma savaşına katılmaları çağrısıydı. Er ve subaylara çağrı olarak kaleme alınmış olmasına rağmen, bu belge, gerçekte bütün halkı ayaklanmaya çağırıyordu.

Bildiride şöyle deniyordu:

"Bugün Bulgar halkı ve ordusu kurtarıcımız olan Rus kardeşlerimize karşı savaşa girmeye zorlanmaktadır. Halkımız ve ordumuz, bu canice savaşa, kardeşi, kardeşe öldürtme savaşına katılma utancına katlanabilecek midir? Hayır! Bulgar halkı ve ordusu, kendilerini Kızıl Ordu'yla savaşın eşiğine getirenlerden hesap sorma gücünü bulabilecektir."...

"Yurdumuzu yalnızca bir tek iktidar kurtarabilir. Bu da, ger-

çekten halk demokrasisi olan Vatan Cephesi hükümetidir. Bölükler, taburlar ve alaylar halinde, silahlarınızla ve karargâhlarınızla birlikte Bulgaristan Ayaklanma Ordusu komutanlığı altına geçiniz!.. Bulgar partizanlarıyla ve Yugoslavya'daki halk kurtuluş ordusuyla birlikte ve Kızıl Ordu'yla kardeşçe ittifak kurarak Alman ordularını yok edelim, onların Bulgaristan'daki ajanlarını iktidardan indirelim ve yurdumuzu kurtaralım!"

Partinin Sofya İl Komitesi, kent komitesi, Vatan Cephesi il komitesi, RMS il komitesi ve Sofya ayaklanma bölgesinin çoğu il ve bölge yönetimleri de grev, miting, gösteri ve toplantı çağrıları yayınladılar.

6 Eylül'de gizli Vatan Cephesi gazetesinin* ikinci eki çıktı. Gazete sayfasının bütün genişliğini kaplayacak biçimde, büyük harflerle yazılmış şu slogan okunuyordu: "Tüm iktidar Vatan Cephesi'ne!". Bu şiar Lenin'in 1917'de ortaya attığı "Tüm iktidar Sovyetlere!" şiarının aynıydı.

6 Eylül sabahında, Politbüro'nun önerisiyle, Sofya'nın merkez cezaevinin yanı başındaki Veba Enstitüsü'nün iki katlı sarı binasında olağanüstü bir toplantı yapıldı. NOVA Genel Karargâhı temsilcileri (Blagoy İvancv ve Petır İliev), Parti il ve kent komitelerinin temsilcileri (Georgi Çankov ve Georgi Tsankov), Sofya VOZ Karargâhı temsilcileri (Todor Jivkov), Sofya savaş örgütünün ve Şop Partizan Birliği'nin temsilcileri (Veselin Georgiev, İvan Bonev, Stanko Todorov) katıldılar. Toplantıda ayrıca benim sürekli olarak bağlantıda olduğum Vatan Cephesi İl Komitesi Temsilcisi Dr. Lüben Gerasimov hazır bulunuyordu.

Bu toplantının amacı Sofya ve Sofya VOZ'undaki ayaklanma güçlerinin Politbüro ve NOVA Genel Karargâhı'nca hazırlanan genel ayaklanma harekât planı gereğince saldırı eylemlerine geçmeleri durumunda koordinasyonun sağlanması için somut önlemler alınmasıydı.

Monarkofaşist iktidara karşı genel hücum bir şanssızlıkla başladı. Başlangıç işaretini verecek olan Pernik emekçileri belir-

* Bu gazete Vatan Cephesi Sofya Bölge Komitesi organıydı ve Mart 1944'ten beri gizli olarak yayınlanıyordu.

lenen gün ve saatte ayaklanmadılar. Çünkü hükümet beklenmedik bir anda geniş tutuklama hareketine başlamış, kentin kilit noktalarını kuşatmış, kent çevresinde geniş tedbirler almış ve böylece geçici bir süre için eylemi önlemişti. Pernik devrimci güçleri 6 Eylül yerine 7 Eylül'de harekete geçeceklerdi. Ne var ki, biz 7 Eylül'ü bekleyemezdik. Bu doğru olmazdı. Parti yönetimi geciktirilmeden Sofya ayaklanma planının derhal yerine getirilmesini istedi.

6 Eylül'de önce tramvay işçilerinin grevi patlak verdi. Hükümet grevi önlemek için her yola ve araca başvurduğu halde tramvay işçileri grevi ilan ettiler.

Ardından Sofya'nın yüzlerce sanayi kuruluşunda çalışan işçiler, tekstil, deri, madeni eşya, kimya, ağaç işleme işçileri greve başladı. Bu işletmelerdeki Parti ve sendika örgütleri işçileri mitinglere çağırıyor, bu mitinglerde Vatan Cephesi programında belirtilen ekonomik ve politik istekler ileri sürülüyordu. Ayrıca mitinge katılanlara yığınsal gösterilere katılmaları çağrısı yapılıyordu.

Ve gösteriler başladı.

Önce, öğleden sonra hemen, Hitlerci askeri karargâh ve Gestapo uzmanlarının bulunduğu "Slavyanska Beseda" Oteli önündeki sokaklar dolup taştı. İçişleri Bakanı Vergil Dimov'un doğrudan doğruya yönettiği polis güçleri yağınsal tutuklamalarda bulundu ve göstericilere karşı zor kullandı. Otelden Hitlerci askerler göstericilerin üzerine ateş açtı. Yaralananlar oldu, yüzlerce insan arabalara doldurulup götürüldü, sıra dayağından geçirildi ve hapse atıldı. Üstelik Sofya itfaiyesi polise, yardıma koştu, göstericilerin üzerine su sıkıldı. Sonunda halkı dağıtmak için hükümet kurnazlığa başvurdu, bombardıman başlayacakmış gibi alarm düdüklerini çaldırdı.

Bundan bir süre önce de, başkentin merkez semtlerini askeri birlikler kuşatmıştı. Ne ki, polisten farklı olarak birçok er ve subay miting ve gösteri sırasında haykırılan sloganları benimsediklerini belirtiyor ve "Yaşasın Bulgar ordusu!", "Bağımsız Bulgaristan!", "Almanlar dışarı!" gibi sloganları da sevinçle karşılıyordu.

Eylem karargâhının verdiği parolaya uyan göstericilerin bir kısmı "Vızrajdane" Meydanı'na doğru, ötekiler "Konövitsa" ve

"Moduyane" semtlerine doğru akmaya başladı. Ancak polis derhal oralarda bitiverdi. Çok acımasız olaylar meydana geldi.

6 Eylül'de geç vakitler Politbüro ve Genel Kararâh'ın ortaklaşa toplantısında eylemlerin sonuçlarını değerlendirdik ve şu karara vardık: Yığınsal gösteriler, grevler, mitingler ve emekçilerin öteki eylemleri kesintisiz sürmelidir; 6 Eylül'de komünistlerin yönetimi ve işçi sınıfının öncülüğünde ayaklanan emekçiler, işletmelere geri dönmemeli, gösteriler ise güç bakımından, yığınsallık ve sayı bakımından, kararlılık bakımdan durmadan artmalıdır; ayrı ayrı grevler genel siyasi greve dönüşmeli, genel siyasi grev ise dolaysız amacı Vatan Cephesi hükümetini kurmak olan yığınsal silahlı halk ayaklanmasına dönüştürülmelidir.

7 VE 8 EYLÜL

7 Eylül büyük bir sevinç getirdi. Ünlü Üçüncü Büyük Ukrayna Cephesi Komutanı Sovyet Orgenerali Tolbuhin, Bulgar halkına ve ordusuna bir çağrı yayınladı. Çağrıda şöyle deniyordu:

"Bulgaristan! Kızıl Ordu'nun Bulgar halkıyla ve ordusuyla savaşmak niyeti yoktur. Çünkü, Bulgar halkının kardeş halk olduğunu düşünüyor.

Kızıl Ordu'nun bir tek amacı vardır, o da Almanları ezmek ve genel barışın gelmesini hızlandırmak... Kızıl Ordu, Bulgaristan'da barınak bulan bütün Alman er ve subaylarının derhal ülkeden kovulması ve askeri esir olarak Sovyet ordusuna teslim edilmesine çaba gösteriyor."

Tolbuhin'in bu çağrısı, bizim için, Kızıl Ordu'nun her an Bulgaristan topraklarına girebileceğinin işaretiydi. Kızıl Ordu'nun ülkeye girmesinin, başlayan ayaklanmanın hızlanmasına yardım edeceği, zaferi kolaylaştıracağı ve güvence altına alacağı belliydi.

7 Eylül günü şafakla birlikte Pernik madencilerinin grevi başladı. Önceden saptandığı gibi grev bütün ocakları kapladı. Ardından demiryolu işçileri ve öteki personeli, kentteki öteki sanayi işletmelerinin emekçileri hemen greve geçti. Kentteki savaş grupları ve kente inen partizanlar grevcileri desteklediler.

Grevciler önce "Kutsiyan" toplama kampını basıyorlar. Son-

ra özgürlüklerine kavuşturulan antifaşistlerle birlikte, grevciler kente her yandan dalıyorlar. İki binin üzerinde bir ayaklanma ordusu çoğunun ellerinde kürekler, kazmalar var. Ama düşman öyle hemen teslim olmaya niyetli değil. Kentin doğusundaki elektrik santralinden isyancılara ateş edilmeye başlanıyor. Altı kişi ölüyor, 13 grevci ağır surette yaralanıyor. Göstericiler dağılıyor. Asker ve polis birlikleri kenti kuşatıyor ve yığınsal tutuklamalar başlıyor. Üzerine kurşun yağmuru yağsa da, Pernik proletaryası zafere kadar savaşı sürdürüyor.

Yalnızca Pernik değil, bütün ülke ayaklanmıştı. Yığınsal gösteriler, toplantılar, grevler, mitingler her yerde silahlı eyleme dönüşüyor. Ayaklanan halka yardım etmek için dağlarda bulunan halk kurtuluş ordusu birlikleri dağlardan hızla inerek düşmanın dayanak noktalarını dövmeye başlıyor.

Pernik'ten sonra, hemen başka yerlerden, Plovdiv'den Stara Zagora'dan, Küstendil, Varna, Silistre'den ayaklanma eylemlerine geçildiği haberleri gelmeye başladı. Ayaklananlar, toplama kamplarını ve hapishaneleri basıyor, binlerce tutsak halk savaşçısı özgürlüğüne kavuşturuluyor.

Hapishanelere saldırılar, o gün hükümetin siyasi af ilan etmesinden hemen sonra başlamıştır. Siyasi af ilan edilmiş, hem de Sofya Radyosu aracılığıyla hemen duyurulmuştu, ama buna rağmen hiçbir yerde, yerel yöneticiler hapishanelerin, zindanların kapılarını açtırmıyorlardı. Sanki hükümetin emri kendilerini ilgilendirmiyordu. Ortaya gerçek bir tehlike çıkmıştı. (Biz de zaten böylesi işaretler almıştık.) Kimi büyük hapishanelerde, (Pleven, Vratsa, Varna, Pazarcık, Sliven vb. hapishanelerde) faşizan subay grupları, jandarma ve polis, hapishane makamlarıyla ortaklaşa olarak binlerce ve binlerce antifaşistin bulunduğu bu hapishanelerde "Bartholome gecelerine" benzer kanlı geceler düzenlemeyi tasarlıyorlardı. İşte bu yüzden, hükümeti kendi kararını uygulatmaya zorlamak için harekete geçmiştik.

Önce Silistre Hapishanesi basıldı. Eylemi Kent Parti Örgütü ve Kızıl Ordu'yu karşılamak için kurulan Kent Komitesi gerçekleştirdi. Polise yardım için polis müdürlüğü ve hapishane müdürü tarafından çağrılan askeri birlik, hapishaneyi basanlara engel olmak şöyle dursun sevinç gösterisi içindeki halk tarafını tutuyor.

Yine o gün, öğleden sonra Pleven Hapishanesi'nin kapıları kırılıyor. Bu hapishane ülkedeki en büyük hapishanelerden biridir. Burada, yıllardan beri 800 komünist, Remsist, sol çiftçi ve partisiz Vatan Cepheci antifaşist mahkûm yatıyordu.

Sofya'da devrimci gerginlik büyük bir güçle artıyordu. Tramvay işçilerinin başlattığı genel grev başkentin bütün sanayi işletmelerini sardı. Başkent demiryolcularının da greve geçmeleri gerekiyordu. Böylece ülkenin en büyük demiryolu işlemez olacak, hükümet yakın garnizonlardan asker getiremeyecekti. Demiryolcuların greve geçmesi amacıyla, merkez demiryolu istasyonu önündeki alanda bir miting düzenlenmesi kararlaştırılmıştı. Ancak belirlenen saatte, polisin alanı kuşattığı gözlendi. O zaman, eylem bürosu, mitingin, yakındaki doğumevinin bahçesinde yapılması emrini verdi. Doğumevinin önündeki bahçe epeyce büyük bir bahçeydi. Fakat miting için oraya gidenler, oranın da polis kordonu altında olduğunu gördüler. Gerginlik had safhaya çıktı. Karşıt silahlı gruplar yüz yüze geliyordu. Bir yanda polis, bir yanda da miting savunmasında görevli silahlı gruplarımız ve halk. Ama polis ürkek, şaşkın ve aynı zamanda öfkeli. Bir dakika sonra, bahçede hızla kurulan kürsüye Parti Sözcüsü Petır Topalov-Şmidt (Sofya devrimci sendikalarının ve Parti'nin tanınmış eylemcisi) çıktığı zaman polis ateş etmeye başlıyor. Ünlü, yiğit konuşmacı kurşunlarla yere seriliyor ve mitingcilerden üç kişi ağır biçimde yaralanıyor. Miting koruma görevlisi yoldaşlar (Şop partizan birliğinden ve savaş grubundan silahlı savaşçılar) derhal ateşe ateşle cevap veriyor. İlk kurşunu atan polis kurşunlarla delik deşik edilip yere seriliyor. Ardından karşılıklı silahlı çatışma başlıyor. Miting yapılamıyor. Ancak eylemin siyasi etkisi, çok büyüktür. Devrimci ortamı daha da ateşliyor. Sofya artık patlayan bir volkan gibiydi.

Bütün ülke de öyleydi. Artık her yerde, devrimci güçler üstünlük sağlamaya başlamışlardı. Savaş en yüksek noktasına ulaşıyordu.

Daha Pernik'te, Sofya'da, Pleven'de ve öteki merkezlerde olaylar olmadan önce, Parti yönetimi polisi yansızlaştırmayı denedi. Somut görüş Petır İliev'den geldi. İliev, Binbaşı Georgi Komsiev'le bağları bulunduğunu bize bildirmişti. Komsiev ise, başkentin üniformalı polis şeflerini (Yarbay Bogdanov ve Yarbay Çavdarov) iyi

tanıyormuş. Petır İliev'e Komsiev aracılığıyla doğrudan doğruya polisle bağlantı kurması görevini verdik. Daha sonraki görüşmelere, Genel Karargâhın ikinci üyesi Petır Vrançev de katıldı. İlk görüşme 6 Eylül'de, sonuç getirici ikinci görüşme ise 8 Eylül'de oldu.

Görüşmeler başarılıydı. Çavdarov ve Bogdanov önerilerimizi kabul ettiler. Şöyle ki: 8 Eylül'ü 9 Eylül'e bağlayan gece devrimci güçlerin ve askeri birliklerin hareketi dolayısıyla hükümete alarm işareti vermeyecekler o gece saat 24.00'de kenti denetleyen bütün polis devriyeleri, askeri devriyeler karakollara çekilecekler; devrimci güçler polis karakollarını bastığında, resmi polis karşı koymayacak.

8 Eylül sabahı büyük bir haber her yana ulaştı. Saat 9. 35'te Üçüncü Ukrayna Cephesi'nin öncü birlikleri F. Tolbuhin komutasında kuzey sınırlarımızı aşmış ülkeye girmişti. Kızıl Ordu'nun 1878'de bizi Osmanlı köleliğinden kurtaran Rus savaşçılarının geçtiği yoldan ülkeyi kurtarma harekâtı başlıyordu.

Fakat, şimdi de, o dönemde olduğu gibi Bulgar halkı, kurtarıcılarına ellerini kavuşturup hiçbir şey yapmadan beklememişti. Şimdi de, bu halk, ölüm kalım savaşı vererek özlenen zafer yolunu kanla sulamış, insan kemiği ile kaplamıştı.

Galibiyet geliyor, bunca acılar pahasına yaklaşıyordu. Biz ona layıktık.

Her yerde ünlü Kızıl Ordu askerleri, subayları ekmek ve tuzla, bol bol çiçek demetleriyle karşılanıyordu. O zaman Üçüncü Ukrayna Cephesi kurmay başkanı olan Mareşal S. S. Birüzov anılarında şöyle diyor: "Bulgarlar Sovyet askerlerini ve subaylarını kucaklıyorlardı. Çocuklar omuzlarına çıkıyorlardı. Her yerde sevgi ve çiçek gösterileri vardı. Hemen mitingler düzenleniyordu... Sanki savaş bitmiş ve biz yurdumuza dönüyorduk. Bulgar halkının bize karşı duyguları öylesine içtendi ki."

Zafere ulaştıktan sonra öğrenecektik ki, Üçüncü Ukrayna Cephesi Savaş Grubu, Bulgaristan'a girmeden önceki günlerde birliklere şu çağrıyı yapmış:

"Sen düşmanı buraya kadar kovaladın ey asker. Bu dünyayı ondan temizlemekle görevlisin. Bulgar halkını sonsuza dek faşist Alman sürülerinden kurtarmalısın. Bir an bile, kurtarıcı asker olduğunu aklından çıkarma. Her adım atışında, her davranışında,

her sözünde bu bilinçle hareket et... Biz Bulgaristan'a kendi yasalarımız ve düzenimizi dayatmaya götürüyoruz. Biz kendi iç düzenlerine Bulgarların kendilerinin karar vermesi olanağını veriyoruz.

Yoldaş! Her zaman bunu hatırla. Ve yüce, güçlü yurdumuzun yurttaşı olma onurunu hiçbir şekilde incitme!"

Ve cephe komutanı ilk Kızıl Ordu birliklerin Bulgaristan'a girmesi emrini verdiği zaman, yarım saat geçmeden kendisine sevinçli bir haber ulaşıyor: Bulgar piyade tümenlerinden biri sınıra yakın bir yerde bando çalarak Sovyet ordularını karşılamış. Bulgar ordusunun öteki sınır bölgelerinde de Sovyet birliklerini yine böyle bir davranışla karşıladığı bildirildi. Her yerde, Sovyet komutanları, cephe komutanına, Sovyet askerleriyle Bulgar askerlerinin bütün halkın da katılmasıyla kucaklaştığını rapor ediyorlar.

Bütün bu olgular Yüksek Başkomutan J. Stalin'e rapor ediliyor ve Stalin şu emri veriyor: 'Bulgar ordusunun silahı kendisinde bırakılmalıdır. Onlar kendi ülkelerinin işleriyle kendileri uğraşsınlar ve kendi hükümetlerinin emrini beklesinler."

Kuşkusuz, bu Bulgar halkına ve onun ordusuna tam güveni ve Bulgar halkının ve ordusunun da bu güvene layık olduğunu gösteriyordu.

O gün Varna'da da halk zafer kazandı, Vatan Cephesi yönetimi kuruldu. Burada son hücum Vatan Cephesi İl Komitesi tarafından MK Temsilcisi Stoyan Karacov'un doğrudan yardım ve desteğiyle planlanmış ve hazırlanmıştı.

Plovdiv'de de ayaklanma çok güçlü biçimde gelişti. Grevlerin başlama işaretini kahraman tütün işçileri veriyor. Daha 7 Eylül'de boğucu tütün depolarını, sigara fabrikalarını boşaltan tütüncüler "Güro Mihaylov" Meydanı'na doğru akıyorlar. Orada miting yapılacak fakat işçiler meydanı ve dolayındaki sokakları doldurduklarında, hükümet makamları yine kurnazlığa başvuruyor, bombardıman başlayacakmış gibi alarm düdüklerini çaldırıyor. Fakat bu uzun süre sökmüyor. Aldatıldıklarını anlayan yığınlar yeniden meydanı dolduruyorlar. Ve şimdi hiçbir güç onların mitingine engel olamaz.

Ertesi gün miting ve gösteriler çok daha büyük ve yığınsaldır. Tütün işçilerinden sonra demiryolu işçileri de onlara katılıyor. Öyle ki, ülkenin en büyük demiryolu kavşağı olan Plovdiv demir-

yolu da bir anda duruveriyor. "Güro Mihaylov" Meydanı, yeniden ayaklanma meydanına dönüşüyor. Burada yapılan kısa bir mitingden sonra, göstericiler bir sel gibi hapishaneye doğru akıyorlar. Burada, askerlerin de desteğiyle polis kordonunu aşarak eski faşist zindanının kapısına dayanıyor ve kapıyı kırıyorlar. Özgürlüğüne kavuşan yüzlerce siyasi mahkûmla birlikte isyancılar, kentin merkezine akıyor, karşılarına çıkan polis timlerini eziyor, silahlarını alıyor, devlet dairelerini, polis karakollarını basıp ele geçiriyorlar. Polis müdürlüğünü basıp silahlandıktan sonra, isyancılar yeniden kentin merkez meydanında toplanıyorlar. Burada yapılan ikinci mitingden sonra, polis müfettişliğini basıyorlar. Faşist canileri tutukluyor, hücrelerdeki siyasi tutukluları serbest bırakıyorlar. Öyle ki, 8 Eylül'de, devrimci hareketin bu önemli kalesi, ülkenin önemli bir merkezi olan Plovdiv artık elimizdeydi. Artık tam zafere ulaşmak için yalnızca günler değil, saatlerin geçmesi gerekiyordu.

8 Eylül'de, sabah erkenden, Politbüro, yeniden "Morava" Sokağı 13 Numaralı evde, Donço ve Mara Andanov'ların evinde toplandı. Daha önce her sorunu çözüme bağladığımızı, her şeyi gözden geçirdiğimizi sanıyorduk, oysa bu arada hızla çözülmesi gereken yeni yeni sorunlar ortaya çıkmıştı.

O sabah cle alıp karara bağladığımız sorun, 8 Eylül'ü 9 Eylül'e bağlayan gece yapılacak harekâtın ayrıntılı olarak saptanmasıydı. Madde madde kararlaştırıyorduk eylem planını. Dobri Terpeşev konuya ilişkin olarak bir rapor sundu. Terpeşev coşku içinde raporunu okudu. Saldırıları, nerelerin ilk anda vurulacağını yeniden gözden geçirdik. İnsanlarımızın ne denli umutlu olduklarını, planın gerçekleştirilmesinden somut olarak sorumlu olanların yeteneklerini yeniden ele alıp değerlendirdik.

Sonra, Savaş Bakanlığı'na ve başkentin öteki stratejik önemi olan noktalarına yapılacak saldırılara katılması öngörülen askeri birliklerin hareketlerini, hücum biçimlerini gözden geçirdik. Ayrıca, geleceğin Vatan Cephesi hükümetinin bileşimi konusunda (ki böyle bir hükümeti mutlaka kuracağımıza inanıyorduk) Parti yönetiminin ilkesel tutumunu saptadık. Vatan Cephesi iktidarının hükümet bildirisi metnini geniş biçimde inceleyerek onayladık.

Metin, son iki gün içinde Vatan Cephesi Ulusal Komitesi'nce, komiteye giren partilerin temsilcilerinin katıldığı bir toplantıda hazırlanmıştı. Genel hücumun yapılacağı gece için Politbüro'nun her üyesinin görevlerini belirledik, aynı şekilde zaferden sonraki ilk günler için de görev bölümü yaptık. Harekâtın doğrudan sorumluluğunu Dobri Terpeşev yüklendi. Parti örgütlerinin hücuma katılmalarının ve iktidarın tüm olarak alınmasından onların yöneticiliğinin sağlanması görevini Anton Yugov aldı. Vatan Cephesi ve yığın örgütleriyle çalışmaların sorumluluğu, şimdiye kadar olduğu gibi yine bana verildi. Georgi Çenkov, Sofya İl Parti Örgütü'nün hücuma katılmasını sağlamakla görevliydi. Dimitır Ganev, yeni hükümetin bileşimi ve hükümet bildirisiyle görevliydi.

Saat tam 12.00'de öğleyin, "Morava" Sokağı'ndaki evi terk ettik. Herkes üzerine düşen görevi yerine getirmek üzere ayrıldı. Ben, MK'nın son olarak taşraya göndereceği temsilcilerine talimat verecektim. Bunlar hemen partizan birliklerine, Sofya çevresindeki partizan tugaylarına gidecek ve partizanların harekete katılmaları emrini götüreceklerdi. Merkez Komitesi'nin bu temsilcilerinden biri de Krum Külyakov'du. (Devrimci bir ozan, ressam ve rejisör olan Külyakov, Merkez Komitesi'nde aydınlar arasında çalışma göreviyle yükümlüydü.) Külyakov'un, Politbüro'nun yardımcılarından ve bir yıldan bu yana MK ile "Gavril Genov" partizan birliği arasındaki bağlantıyı sürdüren Trayanka Anjelova'yla birlikte Vratsa dolaylarına gitmesi gerekiyordu. Külyakov ve Trayanka, partizan birliğinde 8 Eylül'ü 9 Eylül'e bağlayan gece Sofya-Mezdra demiryolu bağlantısını kesme görevini vermek üzere gideceklerdi. Bu bağlantı kesildiğinde, Vratsa ve Pleven garnizonlarından Sofya'ya ayaklanmayı bastırmak üzere asker getirilmesi olasılığı da önlenmiş olacaktı. Bundan başka, partizanların, Vratsa Parti ve Vatan Cephesi yönetimleriyle işbirliği halinde kente saldırmaları ve 9 Eylül sabahında kenti ele geçirmeleri gerekiyordu. İlin bütün yerleşim yerleri de ayaklanan halkın denetimi altına geçmeliydi.

Güneye, Dolna Banya-Kostenets bölgesine, Politbüro'nun yardımlarında Sofiya Donçeva yollandı. Bu bölgede İkinci "Çavdar" Partizan Tugayı hareket ediyordu (Stefan Halaçev komutasında) ve

Parti İl Komitesi Temsilcisi Nikola Donçev de bu tugayda bulunuyordu. Sofiya, Donçev'e MK'nın talimatını götürüyordu. Partizan tugayı daha o gece, güneyden hareketle İhtiman ya da Samokov'dan geçerek başkente yönelecekti. Gelirken de Sofya-Plovdiv demiryolunu ve şosesini kuşatacak, İhtiman kentini de ele geçirecekti. Ayrıca Samakov kentini ve bu iki kentin köylerini de alacaktı.

Pernik kentine de adam gönderdik. Buradaki yerel devrimci güçlerin Sofya ile olan demiryolu ve karayolunu kesmeleri ve bundan sonra da muhtemel bir ihtiyaç için Sofya'ya silahlı yardım birliği göndermeleri gerekiyordu.

Pernik-Küstendil-Üsküp dolaylarına hemen Dr. Kiril Dramaliev'i gönderdik. Politbüro ve NOVA Genel Karargâhı'nın kendisine verdiği görev özellikle çok önemli bir görevdi. Dramaliev'in, karargâhı Üsküp'te bulunan V. Ordu Komutanlığı'yla bağlantı kurması gerekiyordu. Ordudaki Parti ve Vatan Cephesi komitelerine ve bütün yurtsever er ve subaylara dayanarak V. Ordu'nun ayaklanma tarafına geçmesini sağlamak gibi önemli bir görevi vardı. Bu ordudan gelen haberler umutlarımızı artırıyordu. Çünkü, er ve subaylardan çoğu, faşizme ve Hitlerci istilacılara karşı verilen savaşlarda antifaşist güçlere çok değişik biçimler altında yardım ve destek göstermiş, birçok er ve subay silahlarıyla birlikte kaçmış, direniş hareketine katılmıştı. Yugoslav partizan birliklerine gidenler de vardı. Bunlar yüzlerce komünist ya da Vatan Cephesi üyesi er ve subaylardı. V. Ordu bizim tarafımıza geçtiğinde, kendisine verilecek görev, başkenti güneybatıdan yapılacak bir faşist saldırıya karşı korumak ve Yugoslavya Halk Kurtuluş Ordusu'nun yardımıyla Yunanistan'dan çekilmekte olan Hitlerci tümenleri durdurmaktı.

Başkentte, grevlerin, toplantıların ve yığınsal gösterilerin polis saldırısından korunması ve devrimci güçlerle koordinasyon sağlanması için bir eylem bürosu kurulmuştu. Büronun başına BİP Sofya İl Komitesi üyesi ve partizanlarla bağlantı kurma temsilcisi Todor Jivkov getirilmişti. Todor Jivkov ağustos ortalarından bu yana I. Sofya VOZ'u komutan yardımcısıydı. Yeni kurulan büronun başına getirilmek için acele olarak çağrıldı. O sırada Todor Jivkov dağlarda "Çavdar" tugaylarının ve Sofya ayak-

lanma bölgesine giren yerlerdeki (Kuzeydoğu yörelerindeki) öteki partizan birliklerinin savaşlarını büyük başarıyla yönetiyordu.

Öğleden sonra, saat tam 4'te, Kimon Georgiev'in evinde Vatan Cephesi Ulusal Komitesi son gizli toplantısını yapmaya başladı. Toplantıya, komitenin çekirdeğini oluşturan Kimon Georgiev, Nikola Petkov, Grigor Çeşmeciev ve Dobri Terpeşev katıldı. Terpeşev son genel saldırının planını ayrıntılarıyla açıkladı. Bunun ardından da Vatan Cephesi hükümetinin bileşimiyle ilgili olarak bizim yaptığımız önerinin incelenmesine geçiliyor. Hükümet şu kişilerden kurulu olacaktı: Kimon Georgiev ("Zveno") Başbakan, Dobri Terpeşev (BİP)-Devlet Bakanı, Anton Yugov (BİP)-İçişleri Bakanı, Prof. Petko Staynov ("Zveno")-Dışişleri Bakanı, Prof, Stanço Çolakov ("Zveno")-Eğitim Bakanı, Dr. Minço Neyçev (BİP)-Savaş Bakanı, Dimitır Neykov (Sosyal Demokrat Parti)-Ticaret, Sanayi Bakanı ve Çalışma Bakanı, Asen Pavlov (BHÇB)-Bayındırlık, Yollar ve Ulaştırma Bakanı, Angel Derjanski (BHÇB)-Demiryolları, Posta ve Telefon Bakanı, Prof. Petko Staynov* (Bağımsız)-Maliye Bakanı, Dr. Raço Angelov (BİP)-Halk Sağlığı Bakanı, Grigor Çeşmeciev (Sosyal Demokrat Parti)-Sosyal Hizmetler Bakanı, Dimo Kazasov (Bağımsız)-Propaganda Bakanı

Çözümlenecek bir sorun daha vardı. O da Naipler sorunuydu. Şimdiye dek Naipler Kurulu'nu oluşturan faşist Prof. Bogdan Filov*, Prens Kiril ve General Mihov, işledikleri suçların hesabını Halk Mahkemesi önünde vereceklerdi. Şimdi bunların yerine, tanınmış Parti üyelerinden ünlü filozof ve Marksizm-Leninizm teorisyenlerinden Todor Pavlov, bağımsız aydınlardan Prof. Venelin Ganev ve Tsvyatko Boboşevski'nin atanmalarını kararlaştırdık.

* Prof Petko Staynov, Prof. Venelin Genev ve Tsvyatko Boboşevski, ağustos ayında "bağımsız aydınlar" olarak Vatan Cephesi'ne girmişlerdi. Her üçü de faşist olmayan sağ muhalefettendi. Ancak, siyasi yönden ağır bir gelişme devresinden sonra, Vatan Cephesi'nin kurtarıcı rolünü kavradılar. Böylece yeni Vatan Cephesi Bulgaristanı'nın yönetici organlarında yer alma güvenini doğurdular.

* 8 Eylül Bogdan Filov, Naipler Kurulu'ndan çıkartılmıştı. Bu bir manevraydı ve Muraviev kabinesinin siyasi oyunlarını kolaylaştırmak amacını taşıyordu.

Toplantı, yeni hükümetin bildirisinin bir kez daha okunmasıyla son buldu. Herkes birbirine, ayrılırken, tam başarı dileklerini bildirdi.

Savaş, öylesine hasretle beklenen zafere doğru yükseliyordu. Parti yönetimi, her köşeden gelen haberleri değerlendiriyor ve bütün il komitelerine, ayaklanma bölge karargâhlarına talimatlar gönderiyordu. Ülke içindeki öteki hapishanelerin de basıldığını ve siyasi tutukluların serbest bırakıldıklarını öğrendik. Küstendil, Pazarcık, Burgas, Slivan, Yambol, Şumen, Varna, Tırnova, Vratsa hapishanelerinden 8500 siyasi mahkûm özgürlüklerine kavuşturulmuştu. Bu zindanlardaki koğuşlarından kurtarılan siyasi mahkûmlar derhal ayaklanmaya katıldılar.

8 EYÜL'Ü 9 EYLÜL'E BAĞLAYAN GECE

Son talimatlar, son saptamalar... Öğleden sonra, Petır İliev, Genel Karargâh'a, bizim tarafımıza geçen askeri birliklerin genel saldırıya katılacaklarını rapor ediyor. Bundan hemen sonra, kendisi gibi muvazzaf subay olan bir grup Vatan Cephesi üyesiyle birlikte Savaş Bakanlığı'na giriyor. Amaç, devrimci güçlerin burayı almasına içeriden yardım etmek.

Askeri birliklerin genel hücuma katılışı konusunda benim de bildirecek bir sevinçli haberim vardı. Vakarel dolaylarındaki zırhlı tugay, daha doğrusu birkaç tank taburu, büyük hücuma katılacaklarını bildirdiler.

Son anda bir başarıya daha ulaştık: I. Sofya Piyade Tümeni Kurmay Başkanı Albay Slatkov (Dobri Terpeşev'le ikili görüşmede) Sofya'daki ayaklanma harekâtı sırasında tam tarafsızlık göstermeye razı olduğunu bildirdi. Bu büyük bir başarıydı. Çünkü, Sofya bölgesindeki böylesine büyük bir hükümet gücünü tarafsızlaştırmakla, devrimci güçler gerici iktidarın güçlerinden üstün duruma geçiyordu.

Yine böylesi bir başarı Petır İliev'in (komünist bir gazeteci olan Stoyne Kristev'in aracılığıyla) I. Sofya Piyade Alayı Komutanı Albay Tsonü Ganev'le yaptığı görüşme sonucunda geldi. Albay Ganevde, ayaklanma güçlerinin saldırısına karşı çıkmayacağını bildirdi.

8 Eylül'ü 9 Eylül'e bağlayan gece, Parti yönetimi iki komşu evde bulunuyordu: Petır Vrançev'in apartman dairesinde ve Dr. Ya-

ço Kabaivanski'nin evinde. Her ikisi de Askeri Okul'a yakındı. Vrançev'in dairesinde Dobri Terpeşev başta olmak üzere, Genel Karargâh yöneticileri yerleşti. Anton Yugov da oradaydı. Ayrıca Sofya Parti İl Örgütü'nün yöneticileri ve ayaklanma bölgesi temsilcileri de oradaydı.

Dr. Yaço Kabaivanski'nin evinde Dimitır Ganev, ben, Blagoy İvanov, Dr. İvan Paşov, Dr. Lüben Gerasimov ve daha birkaç Parti yöneticisi vardı. RMS MK Büro Üyesi Ninko Stefanov da aramızdaydı. Politbüro'nun temsilcisi olarak Yambol-Burgas bölgesine gönderilen Titko Çernokolev'in yerine Ninko Stefanov ve Dobri Aleksiev, başkent RMS gençliğinin genel hücuma katılışını yönetiyorlardı...

Hemen de hiç konuşmuyoruz. Yalnız arada sırada hafif seslerle birkaç kelime söylüyoruz. Yüzlerimiz gergin. Söylenmesi gereken her şey yapılmıştır. Geriye beklemek kalıyor. Ancak beklenmedik bir olay karşısında derhal tedbir almaya hazır olmalıyız. Küçük ayrılıklar ve şurada burada görülen başarısızlıklar sonucu etkilemedi. Ayaklanan halkın devrimci güçleri, savaş grupları ve partizan birlikleri, Vatan Cephesi komiteleri, devrim safına kazanılan askeri birliklerin de yardımıyla genel hücumu gerçekleştirip zafer kazandılar.

Gece yarısı, saat tam 24.00'te üniformalı polis devriyeleri ve nöbetçiler (Sofya üniformalı polis şefleriyle önceden vardığımız anlaşma uyarınca) karakollarına çekiliyorlar. O andan itibaren gizli devrimcilerin ve ayaklanma gruplarının Sofya sokaklarında dolaşırken kullandıkları parola "Oborişte-Volov" (özel isimler) sözleridir. Vatan Cephesi üyesi subayların komutasındaki askeri birlikler, ki en önemlilerinin komutanları NOVA Genel Karargâhı'nın da üyeleriydi, yüksek devrimci disiplin örneği göstererek harekete geçiyorlar. I. İstihkâm Alayı'nın öncü hücum taburu aynı alayın kamyon taburuyla birlikte, arabalarla üslendikleri Pançarevo köyünden hareketle hızla Sofya'ya dalıyor ve Savaş Bakanlığı'nın bulunduğu mahalleyi kordon altına alıyorlar. Bunlar, Savaş Bakanlığı'na giren güçlerin yenilgisi halinde, dışarıdan yeniden hücuma geçilmesi için gerekli olan gücü oluşturuyorlar.

Yine bu amaçla, bakanlığın önündeki bahçede, Todor Jivkov komutasında güçlü ve çok iyi silahlanmış, Sofya Savaş Örgütü'n-

den savaşçılardan ve Şop Partizan Birliği'nden oluşan bir hücum gücü mevzilenmiştir.

Gece yarısından sonra, saat iki sularında, Savaş Bakanlığı'na yakın sokaklarda, Sofya hava savunmasına bağlı projektör grubundan askerler beliriyor. Bu asker gruplarının komutanı Üsteğmen Nikola Rangelov'dur. Ancak Genel Karargâh üyelerinden Petır Vrançev, Todor Toşev ve emekli Binbaşı Stoyan Trendafilov da onunla birliktedir. O sırada NOVA Genel Karargâhı'nın bu üç elemanının da bulunması zorunluluktur. Çünkü bu üç kişi NOVA Genel Karargâhı'nın üyesi Petır İliev'le birlikte, düşmanın bu kalesinin ele geçirilip silahsızlandırılması harekâtını bütünüyle yöneteceklerdir.

Tam saat 2.15'te daha önce içeri girmiş bulunan Petır İliev'in başkanlığındaki bir grup subay harekete geçiyorlar. Binanın demir kapıları içeriden açılıyor ve hükümetin bu başlıca kalesine, Vrançev, Toşev, Trandafilov ve Üsteğmen Rangelov'un yönetimindeki projektör grubuna bağlı askerler içeri dalıyorlar. Birkaç dakika içinde, bakanlığın silahlı muhafızları etkisiz duruma getirilmiştir. Askerlerden bir kısmı, içerideki muhafız birliğinden (nöbetçi bölük) kendilerine katılan askerlerle birlikte, bakanlığın bütün koridorlarını, kapılarını tutuyorlar. Bina içinde hareket yasaklanıyor. Her çalışma odasının kapısına nöbetçi konuyor. Bütün bina tam denetim altına alınmıştır. O sırada binada bulunan yüksek mevkiden hükümet, ordu ve polis yetkilileri, gerçekte tutuklanmış oluyor. Bakanlığın telefon-teleks dairesine el konuyor ve böylece bütün garnizonlar ve ülkedeki öteki askeri kuruluşlarla bağlantı denetim altına alınıyor. Radyo bağlantı merkezi de ele geçiriliyor.

Harekât sırasında Savunma Bakanı General İvan Marinov'un tutuklanması çok önemliydi. Marinov'un başkent askeri birliklerine alarm işareti vermeden önce etkisiz duruma getirilmesi gerekiyordu. Böylesi muhtemel bir başarısızlık, akla gelmeyen bir karışıklık yaratabilir ve kan kaybına neden olabilirdi.

Ancak Savaş (Savunma) Bakanı ayaklanan halkın iradesine boyun eğiyor, direnmiyor. Odasına giren subayların baskısı altında, ayaklanan birliklere karşı gelmiyor ve üstelik Sofya askeri birlikleri komutanlıklarına kendisi telefon ederek, meydana gelen olaylara karışmamaları çağrısında bulunuyor.

Böylece düşmanın başlıca kalesi alınmıştır. Bu başarının güvence altına alınması ve daha sonra da elde tutulması için NOVA Genel Karargâhı yedek silahlı güç de hazırlamıştı. Ve bu güç gece yarısından sonra, saat 3.00 sularında belirdi. Bu Sofya sokaklarında büyük bir gürültü çıkararak gelen tank taburlarıydı. Zırhlı tugayın tankları. Tankların bir kısmı Savaş Bakanlığı dolayında mevzilendi, ötekiler, sarayı, Millet Meclisi'ni, Sofya Üniversitesi'ni, Sofya Radyosu'nu kuşattı. Birkaç tank da Orloviya Most'ta (Kartal Köprü) mevzileniyor.

Ordu Genelkurmay Başkanlığı'na bağlı uçaksavar topçu birliği de tankçılarla birlikte Savaş Bakanlığı yakınında mevzileniyor.

Yine o saatlerde, fazla bir engelleme çıkmadan, Merkez Postahanesi ve iki temel telefon merkezi –ki biri Halk Bankası'nın zemin katındaydı– alınıyor.

Savaş Bakanlığı'nın Merkez Postanesi'nin Telefon-Telgraf Merkezi'nin, Halk Bankası'nın ve Sofya Radyosu'nun alınmasıyla ana saldırının ilk aşaması gerçekleştirilmiştir. Bundan sonraki aşama, geri kalan merkez hükümet dairelerini, Polis Müdürlüğü'nü (Genel Müdürlük), polis karakollarını, demiryolu istasyonlarını, askeri depoları, vb. ele geçirerek polisi silahsızlandırmak (resmi ve sivil polis), alınan silahlarla emekçileri silahlandırmak ve bunun ardından da, ayaklanmayı genişleterek başkent Sofya'ya tam olarak egemen olmaktı. Bütün bu görevler, Sofya Parti Örgütü'nün, kente inen partizan birliklerinin Vatan Cephesi'nde birleşmiş bütün devrimci güçlerin göreviydi.

Devrimin sivil güçleriyle, devrim safına çekilmiş askeri birlikler arasındaki bağı NOVA Genel Karargâh Üyesi Petır İliev'le Eylem Bürosu Başkanı Todor Jivkov sürdürüyorlardı.

Sabaha karşı, saat 4.30 sıralarında, Vrançev ve Yaço Kabaivanski'nin evlerinde bulunan Parti ve karargâh yöneticilerinden çoğu, arabalarla Savaş Bakanlığı'na aktarıldılar. Kısa bir süre sonra, ilk Vatan Cephesi hükümetinin bakanları da gelmeye başladı. Saat tam 6.25'te, Kimon Georgiev Sofya radyosundan yeni hükümetin bileşimini açıkladı ve bildirisini okudu. Vatan Cephesi hükümetinin bu bildirisinde şöyle deniyordu:

"Halkın iradesine bağlı olmanın ve onu tam temsil etmenin bilinci içinde olan Vatan Cephesi, bu hayati anda ve ağır koşullar-

da, ülkeyi yıkım tehlikesinden kurtarmak için, yönetimi bütünüyle ele almıştır..."

Ve bildiri şöyle son buluyordu: "Yaşasın özgür, bağımsız, demokratik ve güçlü Bulgaristan. Yaşasın ve var olsun!"

Nefret edilen monarkofaşist köleliğin sonu gelmişti artık.

9 Eylül güneşi doğuyordu.

Zafer haberinin volkan gürültüsüyle, önü alınmaz bir lav gibi yayıldığı ve tam ülkeyi sardığı günün, 9 Eylülün kızıl şafağı patlamıştı. Sofya bütün gece uykusuzdu. Ancak, buna rağmen sokak hoparlörlerinin camları titreten sesiyle ansızın uyanmış gibi herkes kulak kabartmaya başladı. Her yandan duyulan, sık sık yinelenen ses "İktidar Vatan Cephesi'nin eline geçti!" sözleriydi.

Koca kent uykudan uyanmıştı. Ancak büyük haberin anlamını birdenbire kavrayamadı insanlar. Zamanın geçmesi gerekliydi. Sonra, sanki birdenbire kavramış gibi, daha sabahın erken saatlerinde, insanlar sokaklara fırladılar. Önce kentin kenar mahalleleri, proletarya mahalleleri sokakları doldurdu. Binlerce ve binlerce kadın erkek, kara kara tüten fabrikaların, işletmelerin işçileri birdenbire her gün gidip geldikleri yollardan çıktılar, kendiliklerinden grup grup toplanarak, dalga dalga coşarak başkentin merkezine akınaya başladılar. Ellerine bayraklar almışlardı. Kızıl bayraklar, ulusal bayraklar. Kızıl bayraklar üzerinde Vatan Cephesi yazılıydı. Büyüklü-küçüklü pankartlar taşıyorlardı. Acele acele yazılmış, ancak cesaretle yazılmış sloganlar göze çarpıyordu: "Faşizme ölüm, halka özgürlük!", "Yaşasın Vatan Cephesi iktidarı!", "Kurtarıcı Kızıl Ordu'ya kardeş selamları!", "Hitlerci canavara ölüm!"

İnsanlar kendiliklerinden sokaklarda sıra sıra olarak kentin merkezine yönelmişlerdi. Ellerindeki bayraklar, pankartlar, taşıdıkları sloganlar, bu büyük işçi yığınlarının nereye ve niçin gittiklerinin bilincinde olduklarını gösteriyordu. Onlar ayaklanmış olanlara güç katmaya gidiyordu. Çünkü, ilk darbe başarılıydı ama, monarkofaşizmin gebertilmesi ve zaferin sağlamlaştırılması yalnızca kendilerine, işçi sınıfına, tüm emekçilere, onların gücüne ve kararlılığına, iradelerine, dirençlerine bağlıydı. Parti'nin öncülüğünde Vatan Cephesi bayrağı altında toplanan işçi sınıfına ve tüm emekçilere...

Kenar mahallelerin sokaklarında gruplaşarak, sıra sıra dizile-

rek ve koşarak akan emekçiler, merkeze doğru yaklaştıkça yeni yeni katılmalarla, merkez mahallelerinin insanlarıyla, yağmur sonrası nehirler gibi kabararak caddeleri doldurup geliyordu. Ve en sonunda bütün başkentin insanları, ayaklanan halk seli kentin merkezini doldurdu. Yüz yıllık tarihinde, Sofya hiçbir zaman bunca insanı bir arada görmüş değildi. Kentin merkezi insan denizi gibiydi. Ve dalga dalga yayılıyordu. Dalgalar Şovyet elçiliğini yalıyordu. Temsilci gruplar Sovyet elçiliğine daldı. Orada Sovyet devletinin temsilcileri onları karşıladı. Ve onlar Sovyet devletinin temsilcilerine halk adına teşekkür ediyorlar, şanlı Kızıl Ordu'ya ve Bolşevik Partisi'ne büyük yardımdan dolayı teşekkür ediyorlardı.

Ve mitingler başladı. Saatlerce süren coşkulu mitingler. Ozanların dizelerle daha sonraları destanlaştıracağı o ünlü mitingler... Yüz binlerce insan, genç, ihtiyar, her yaştan, her meslekten insanlar, güler yüzlerle, yürekleri sevinçle dolu, kızıl şeritler takmış hep bir ağızdan Parti, Vatan Cephesi ve Kızıl Ordu şerefine sloganlar haykırıyor, şarkılar, marşlar söylüyor, dans ediyor, horon tepiyor, zaman zaman kürsüye fırlayıp konuşanları coşkulu biçimde alkışlayıp selamlıyor, dağlardan inip gelmiş partizanları kucaklıyor, eller üzerinde dolaştırıyor, son saldırıya katılan savaşçıları kutluyorlardı. Sofya garnizonunun bütün er ve subayları kışlalardan çıkmış, göğüslerine kızıl şeritler asınış, ulusal bayraklarla, kızıl bayraklarla, Vatan Cephesi kelimelerinin ilk harfleri yazılı flamalarla, halkın sevincine, gösterisine katılmışlardı.

Coşkulu gösterilerin sonu gelmiyordu. Sofya üzerinde eylül güneşi epeyce yükselmiş olduğu halde gösteriler sürüyordu. Güneş yalnızca kenti aydınlatmış değildi, halkın içini, insanların ruhlarını da aydınlatmıştı.

Ancak Bulgaristan için bu an büyük bayramdan da büyük bir bayram günü sevinciyle halk gösterisi yaparken, hayat ertelenmez görevleri de hatırlatıyordu. Vatan Cephesi hükümetinin kurulduğu ilan edilmişti. Henüz her yerde ve tam olarak Vatan Cephesi iktidarı kurulmuş değildi, zafer kesinleşmemişti. İşte bu yüzden gösteri yapan işçi yığınlarından bir kısmı birkaç saat içinde devrimci birlikler halinde örgütlenmeye başladılar. Askeri depolardan alınan silahları kuşanan binlerce emekçi, Ayaklanma Genel Karargâhı'nın emrinde göreve hazır olduklarını duyurdular. Devrimin sivil güçleri her geçen dakika büyüyordu.

Ertelenmez görevler birbiri ardına kendilerini dayatıyordu. 9 Eylül gecesi düşman cephede meydana getirilen ilk gedik hemen genişletilmeliydi ve Vatan Cephesi'nin tam ve kesin zaferi sağlanmalıydı. Başkentte ulaşılan zafer, bütün köylerde ve kentlerde, ülkenin her köşesinde de kazanılmalıydı. Büyük darbenin indirildiği gece, 9 Eylülün ilk saatlerinde, halkın iradesine boyun eğmek istemeyen askeri birlikler, devlet ve polis kuruluşları, gerekirse silah gücüyle de teslim alınmalıydı.

Bu görevlerle birlikte, yıkılan rejimin bütün sadık uşaklarını, yöneticilerini ve eli kanlı halk cellatlarını tutuklamamız gerekiyordu. Onlar, işledikleri o kanlı suçların hesabını Halk Mahkemesi karşısında bir bir vermeliydiler. Sayısız toplu mezarların, mezarları bile bilinmeyen yoldaşlarımızın öcü vardı. Onların hesabı sorulmalıydı. Kara'lar giymiş binlerce ve binlerce insanımız, analar, bacılar, gelinler, kardeşler, babalar hesap sorulmasını bekliyordu. Tarih, hesap sorulmasını istiyordu...

Bu görevi yerine getirecek olan da halk milisi olmalıydı. Halk milisinin görevlerinden biri de buydu. Ve 9 Eylülün ilk saatlerinde, devrimin ihtiyaçlarının bir sonucu olarak halk milisinin kurulmasına geçilmiştir. Onu kuranlar da, ayaklanan halkın hücum hareketini silah elde koruyan o korku nedir bilmez savaşçılar oldu.

Yeni günün ertelenmez bir gereği de, eski ordunun derhal temizlenmesi ve yenileştirilmesiydi. Ordunun, halk kurtuluş ordusunda yetişmiş savaşçılarla ve yöneticilerle, gizlilikte bunca yıl savaşmış olanlarla, gönüllü yurtsever savaşçılarla güçlendirilmesi de gerekiyordu. Vatan Cephesi Bulgaristanı'nın ordusu, kurtarıcı Sovyet Kızıl Ordu'suna dayanarak, derhal Hitlerci Almanya'ya karşı savaşa katılmalıydı. Önce, batıdaki Alman tümenlerini geri püskürtmek, sonra da, Balkanlar'ın kurtuluşuna ve üzerinde bunca nefret toplamış Hitlerci saldırganın tam olarak yenilmesine katkıda bulunmak gerekiyordu.

Bundan başka, yeni yönetimin, hemen şimdi, ertelenmez görevine, ülkeyi yönetme görevine başlaması, Vatan Cephesi komitelerinin, derhal halk iktidarının gerçekten devrimci organlarına dönüşmeleri zorunluluğu vardı.

Ve halk meydanlarda Özgürlüğün İlk Günü'nün sarhoşluğu

içinde, sevinç gösterilerindeyken, biz günlük işleri sürdürmeye başlamıştık bile.

Politbüro üyelerinden her biri, daha 8 Eylülde saptadığımız görev bölümüne göre sorumluluklarını yerine getirmeye başladı. Ancak, her birimiz, devrimin gereği olarak, her işi yapmak zorundaydık. Kendiliğinden yapılan miting ve gösterilerde kürsüye çıkıp konuşmak vardı, henüz yeni doğmuş, ancak bu kez gizli değil, herkesin gözü önünde açıkça doğmuş Parti ve Vatan Cephesi gazetelerine demeç vermek vardı, taşradan birbiri ardına gelen heyetleri karşılayıp acele acele dinleyip sorunlarına çözüm aramak, taşraya, il komitelerine, bulundukları yerlerde henüz daha yönetimi almamışlarsa, nasıl almaları gerektiğini gösteren ya da yönetimi ele almışlarsa nasıl pekiştirmeleri gerektiğini gösteren talimatlarla temsilciler göndermek vardı, bir anda, beklenmedik biçimde ortaya çıkan sorunları ayaküstü çözümlemek vardı, fırtınada nereye düştüğünü bilmediğimiz, taşraya temsilci olarak gönderdiğimiz yoldaşları arayıp bulmak vardı. Bunlardan kimilerini hemen Sofya'ya çağırıyorduk, yeni görevleri duyuruyorduk. Öte yandan ülkenin ekonomik durumunu yoluna koymak için yoğun bir çaba gerekliydi. Öncelikle halka iş ve ekmek bulmak sorunu vardı. Ve daha neler yoktu ki...

Bütün bunlar Vatan Cephesi'nin ve onun hükümetinin görevleriydi. Ancak öncelikle, ülkenin orta direği ve temel siyasi gücü olan Komünist Partisi'nin, onun Merkez Komitesi'nin ve Politbüro'sunun tarihi sorumluluğu, görevleriydi. İşte bu yüzden daha ilk gün her yola başvurarak Georgi Dimitrov'la hemen radyo bağlantısı kurmaya çalıştık ve bunu başardık. Onun yardımları, yönetimi şimdiye dek olduğu gibi bundan böyle de Bulgaristan için belirleyici olacaktı.

Yeni bir Bulgaristan doğuyordu. Yeni bir tarihi olacaktı. Ekim Devrimi'nin güneşiyle aydınlanan, sosyalizme yönelen bir Bulgaristan.

AÇIKLAYICI NOTLAR

1. *Bulgaristan'da 9 Haziran 1923 faşist askeri darbesi:* Büyük burjuvazi, askeri-faşist "Gizli Askeri Birlik" ve sarayın yaptığı hükümet darbesi. Aleksandır Stamboliyski başkanlığındaki meşru BHÇB hükümeti düşürülmüş ve askeri faşist diktatörlük kurulmuştur. Olayların hükümet darbesiyle son bulmasında komünistlerle çiftçilerin arasındaki ayrılık da rol oynamıştır. BHÇB, BKP'yi en büyük rakibi görerek saldırılarını komünistlere yöneltmiştir. BKP MK ise, iktidardaki BHÇB'yi köy burjuvazisinin partisi olarak ilan etmiş, hükümet darbesini de yanlış değerlendirerek, bunun köy ve kent burjuvazileri arasındaki iktidar kavgası olduğunu ileri sürmüş ve darbe sırasında yansız bir tutum takınmıştır.

2. *BHÇB (Bulgar Halk Çiftçi Birliği):* 1899 yılında kurulmuş demokratik siyasi köylü örgütüdür. Birlik üyelerinin çoğunluğu her zaman emekçi köylülerden oluşmuştur. Bu da bu Parti'nin ilerici niteliğini belirleyici bir etkendir. 1904 yılından sonra A. Stamboliyski Partinin ideologu ve yöneticisi olmuştur. O yıldan sonra Birlik, emekçi köylülüğün çıkarları için, militarizme ve monarşizme karşı mücadele sürdüregelmiştir. 1919 yılında A. Stamboliyski bir koalisyon hükümeti kurdu. 1920 yılında ise BHÇB tek başına hükümeti oluşturdu. BHÇB hükümeti bir dizi ekonomik-demokratik reform yaptı. 1922 yılı sonlarında ve 1923 yılı başlarında Çiftçi Birliği hükümeti BHÇB içindeki sağ güçlerin etkisiyle bir yandan büyük sermayeye karşı mücadeleyi azaltırken, bir yandan da BKP'ye karşı düşmanca bir tavır aldı. Komünistlerle çiftçilerin birbirlerine karşı getirilmesi 9 Haziran darbesini kolaylaştırdı.

3. *Birleşik Cephe:* Ülkedeki işçi sınıfı örgütlerinin faşizme ve savaş tehlikesine karşı, emekçilerin ekonomik ve siyasi haklarının korunması mücadelesinde birleşmeleri. Bulgaristan'da Birleşik Cephe daha 1921-1922 döneminde oluşmaya başladı. Ancak gerçek sonuçlara, 9 Haziran darbesinden sonra, özellikle BKP'nin, komünistlerin, sol çiftçilerin, anarşistlerin, partisizlerin faşizme ve büyük sermayenin köy ve kentteki baskısına karşı mücadele için Birleşik Cephe kurmasından sonra ulaşıldı.

4. *Sgovor* (uyuşum, uyuşma, birlik): "Naroden Sgovor" (Halkçı Uyuşum) adındaki faşist siyasi örgüt. 1922 yılında kurulmuştur. 1923 yılında "Naroden Sgovo" tekelci sermayeyle ve sarayla sıkı işbirliği halinde 9 Haziran darbesini yaptı.

5. *Koburgot Kurdu:* III. Boris (1894-1943) kast ediliyor. 1918'den 1943'e dek hüküm süren III. Boris, babası Ferdinant gibi, Almanların Balkanlar'daki bekçiliğini yapmış ve ülkede egemen gerici burjuvazinin dayanağı olmuştur. 9 Ha-

ziran darbesine, özendirici ve yönetici olarak doğrudan katılmıştır. Halka karşı olan iç siyaseti ve dış siyaset çizgisiyle, Almanya'nın çıkarlarını savunan bir çar olmuştur. Hitler döneminde de yine faşist Almanya'nın çıkarlarını güden III. Boris, İkinci Dünya Savaşı sırasında, Bulgaristan'ı Mihver güçlerinin bir uydusuna dönüştürdü.

6. *9 Haziran zorbaları:* 9 Haziran darbesini yapanlar anlatılmak isteniyor. Bunlar, büyük kapitalistler, Gizli Askeri Birlik üyeleri ve saraydı. Çiftçi Birliği hükümetine karşı orduyu, o sırada ülkede bulunan karşıdevrimci Rus General Vrangel'in Beyaz Ordu'sunun bir kesimini ve İç Makedonya Devrim Örgütü (İMDÖ) etrafındaki milliyetçi çevreleri kullandılar.

7. 1923 Haziranı'nda antifaşist ayaklanma söz konusudur. 9 Haziran 1923 faşist darbesine karşı patlak veren ayaklanmayı komünistler başlattı ve A. Stamboliyski'nin kendisi de başta olmak üzere BHÇB'nin sol güçlerinden önemli bir kesimi ayaklanmaya katıldı. Pazarcık dolaylarında A. Stamboliyski'nin yönettiği isyancılar, darbeci hükümetin ordu birliklerine karşı silah elde savaştı, ancak yenildiler. Stamboliyski yakalandı ve vahşice katledildi. Ayaklanmanın bastırılmasından sonra bütün ülkede azgın bir faşist terör başladı.

8. BKP MK tarafından Eylül Ayaklanması'nı yönetmek amacıyla kurulan Genel Askeri Devrim Komitesi. Komite üyeleri şunlardı: Vasil Kolarov, Georgi Dimitrov, Gavril Genov ve BHÇB Temsilcisi Nikola Aganski. Başlangıçta Genel Karargâh'ın Kuzey Bulgaristan'da (Vratsa ya da şimdi Mihaylovgrad olan Ferdinand kentinde) kurulması, sonra da, ayaklanma bütün ülkeyi sardığında başkente taşınması kararlaştırılmıştı.

9. Sovyet Rusya'dan devrimci güçlerin zaferiyle sıkışınca kaçan General P. N. Vrangel komutasındaki Beyaz Ordu birlikleri söz konusudur. Bunlar büyük devletlerin Bulgaristan'a yaptığı baskı sonucunda Sovyet Rusya'dan Türkiye'ye geçmiş, oradan da Bulgaristan'a getirilip yerleştirilmişlerdi. Vrangel'ın Beyaz Ordu'su Bulgaristan'da her zaman askeri faşist rejim kurmak ve bu rejimi güçlendirmek için kullanılmıştı.

10. *Georgi Dimitrov* (1882-1949): Bulgar devrimci işçi hareketinin ve uluslararası işçi hareketinin ünlü siması, BKP'nin ve Komünist Enternasyonal'in yöneticisi, Sosyalist Bulgaristan'ın kurucusu ve yönetmeni. G. Dimitrov, 1902 yılında BSDİP'ye üye oldu, 1909 yılında BSDİP (d.s.) MK üyeliğine seçildi. Aynı yıl Genel İşçi Sendikaları Birliği'nin sekreteri oldu. Komintern'in II. ve III. kongrelerine ve Sendikal Enternasyonal'in örgütlenme çalışmalarına katıldı.

11. *Vasil Kolarov* (1877-1950): Bulgar ve uluslararası devrimci işçi hareketinin ünlü kişilerinden, BKP ve Bulgaristan Halk Cumhuriyeti yöneticilerinden. 1895 yılından sonra BSDİP üyesi. Yükseköğrenimini İsviçre'de yapmıştır. Ülkeye döndükten sonra avukatlık yapmaya başladı. Dimitır Blagoev'le birlikte Bulgar Sosyal Demokrat Partisi'nin kurucularından biri oluyor. Oportünizme ve revizyonizme karşı mücadele veriyor. 1905 yılından ölümüne kadar Parti MK üyesi olarak kalıyor. 1919 yılında Parti MK sekreterliğine seçiliyor. Ko-

mintern'in III. kongresine giden Bulgar Parti heyetinin başında bulunuyor. 1921 yılında Komintern Yürütme Komitesi üyeliğine seçiliyor. 1922-1924 döneminde Komintern Genel Sekreteri oluyor. Georgi Dimitrov ve Gavril Genov'la birlikte Eylül Ayaklanması'nı yönetiyor.

12. *Gavril Genov* (1892-1934): Bulgaristan'da devrimci işçi hareketinin ünlü kişilerinden biri. Bulgar Sosyal Demokrat İşçi Partisi (dar sosyalistler) Merkez Komitesi'ne 1912 yılında giriyor. 1920-1923 döneminde BKP Vratsa İl Komitesi Sekreteri'dir. BKP MK kararıyla, Georgi Dimitrov ve Vasil Kolarov'la birlikte Eylül Ayaklanması Genel Askeri Devrim Komitesi üyesi olarak Vratsa bölgesinde ayaklanmayı yönetiyor.

13. 1876'da Bulgaristan'da patlak veren *Nisan Ayaklanması* söz konusudur. Bu ayaklanma, Bulgar halkının Osmanlı köleliğine karşı ulusal bağımsızlık ve Osmanlı feodalizmini yıkma savaşının doruk noktasıdır. Ayaklanmanın kanla bastırılması (30 bin kişi öldürüyor, kılıçtan geçiriliyor asılıyor, kurşuna diziliyor, 80 köy yakılıyor, 200 köy talan ediliyor) dünyadaki ilerici insanlığın tepkisini doğurmuştur. İlerici insanlık Bulgar halkının savunulması için sesini duyurmuştur. Rusya'da, Balkanlar'daki boyunduruk altında bulunan halkların kurtarılması için gerçek bir halk hareketi başlamıştır. Bunun sonucunda Rus-Türk Savaşı (1877) başlıyor. Bu savaş Bulgaristan'ın 500 yıllık Osmanlı köleliğinden kurtulmasını getiriyor. (1878)

14. *Hristo Botev* (1848-1876). Büyük Bulgar ozanı ve devrimcisidir. Kalofer kentinde doğmuştur. Öğrenimini Odesa'da yapıyor ve burada Rus devrimci demokratlarının etkisiyle bir devrimci olarak yetişiyor. Bulgar edebiyatında parlak ve aşılmamış bir şair, devrimci şiirlerin ve destanların ozanı olarak ve ayrıca ünlü yazılarıyla, Bulgar halkını Osmanlı egemenliğine karşı genel silahlı savaşa yöneltiyor. Romanya'da Bulgar siyasi mültecilerinden oluşan 200 kişilik bir çetenin başına geçerek Bulgaristan'da patlak veren Nisan Ayaklanması'na yardım etmek için ülkeye giriyor. 1876 yılının 20 Mayısı'nda düşman kurşunuyla Vratsa Dağı'nda vuruluyor.

15. *Georgi Damyanov* (1892-1958): Bulgar Parti ve devlet adamı. 1912 yılında BKP'ye giriyor. Antifaşist Eylül Ayaklanması sırasında Ferdinand (Mihaylovgrad) kentindeki Parti örgütünün fonksiyonerlerinden biri olarak, ünlü Lopuşna Taburu diye bilinen ayaklanma birliğine komuta ediyor. Bu isyancı birliği Georgi Damyanov'un komutasında 1923 Eylül'ündeki antifaşist halk ayaklanması sırasında kahramanlık tarihine sayfalar katıyor.

16. *İMDÖ*-İç Makedonya Devrim Örgütü. Başlangıçta İMEDÖ İç Makedonya-Edirne Devrim Örgütü (1896) ismiyle Gotse Delçev, Dame Gruev, Hristo Tatarçev vb. önderliğinde kuruluyor. Örgütün amacı, Berlin Anlaşması gereğince Türk egemenliğinde kalan Makedonya ve Edirne yöresindeki Bulgar ahalisi özgürlüğüne kavuşan Bulgaristan kesimiyle birleştirmekti.

Jön Türkler devriminden sonra (1908) İMEDÖ gerçekte kendi kendini feshediyor. Daha sonraları bu örgütün sağ çarcı kanadı Bulgar burjuvazisinin aleti olu-

yor, burjuva hükümetinin ve sarayın gösterdiği yolda çalışıyor. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra en gerici burjuva şovenist çevrelerin aracı olarak İMDÖ ortaya çıkıyor. T. Aleksandrov ve A. Protogerov'un yönetimindeki bu örgüt, 9 Haziran'daki darbeye ve 1923 antifaşist Eylül Ayaklanması'nın bastırılmasına katılıyor. (Ayrıntıları Makedonya Ulusal Sorunu bölümünde bulabilirsiniz.)

17. XIX. yüzyılın son on yılı ve XX. yüzyılın başlarında Dimitır Blagoev başkanlığında BSDİP (Bulgar Sosyal Demokrat İşçi Partisi) içinde oluşturulan devrimci Marksist proletarya akımı söz konusudur. Siyasi çalışmalarını yalnızca ücretli işçilere yönelik olarak sürdürdükleri ve proletarya dışında küçük burjuva siyasi eylemlerinde bulunan ve küçük burjuva reformist teoriler üreten "Geniş Sosyalistlerden" farklı olarak, parti üyeliği konusunda yüksek taleplerde bulundukları için Bulgar Devrimci Marksistlerine "Dar Sosyalistler" deniyordu. (Darcılık adı da buradan geliyor). 1903 yılında Parti geniş sosyalistlerden arınıyor ve BSDİP (Dar Sosyalistler) adıyla bağımsız yeni Marksist bir Parti oluyor. Darcılık akımı İkinci Enternasyonal'de sol kanatta yer alıyor ve tüm sol sosyal demokrat akımlara oranla Bolşeviklere en yakın konumda bulunuyor. Dar Sosyalistlik hareketi Marksizme, proletarya enternasyonalizmine bağlılıkla, burjuvaziye ve reformistlere karşı tavizsiz mücadeleyle, işçi sınıfının gücüne ve geleceğine inanmakla ve demir gibi Parti disipliniyle öteki kuruluşlardan, partilerden ayrılıyor.

BSDİP (d.s.), 1919'da Bulgar Komünist Partisi adını alıyor. III. Enternasyonal'in kurucularından biri oluyor.

18. BKP'nin 1924 yılındaki ilk gizli konferansı söz konusudur. Vitoşa Dağı'nda (Sofya'ya yakın) yapıldığı için Vitoşa Konferansı olarak bilinir. Bu konferans, 1923 Eylül Ayaklanması'ndan sonra ülkenin içinde bulunduğu siyasi durumu inceliyor ve antifaşist silahlı ayaklanma çizgisinin sürdürülmesini kararlaştırıyor.

19. 1918 yılındaki Asker Ayaklanması söz konusudur. Bu isyan hareketi, Bulgaristan'da burjuva-monarşist iktidarı devirmek ve halk cumhuriyeti yönetimi kurmak için yapılan ilk silahlı harekettir. Asker Ayaklanması, Büyük Ekim Sosyalist Devrimi'nin etkisi ve devrimci sosyalistlerle sol çiftçilerin cesur savaş aleyhtarı eylemleri sonucunda patlak veriyor. İsyancıların başına geçen bu devrimciler, savaştan bıkmış, usanmış yorgun askerleri cepheleri terk etmeye ve silahlarını Bulgaristan'ın bu savaşla (Birinci Dünya Savaşı) bunca baskılara, tehlikelere itilmesine neden olan gerçek suçlulara, satılmış burjuvaziye ve saraya doğrultmaları çağrısında bulunuyorlar. Güneybatı cephesinde ayaklanan asker yığınları, Dobro Pole bozgunundan sonra (Eylül 1918) cepheden çekiliyor ve yenilginin hesabını sormak üzere Sofya'ya yürüyorlar. Beş gün sonra, on binlerce askerin katıldığı isyan, Sofya yakınlarında ve kentin giriş yerlerinde bastırılıyor. Bu ayaklanmanın yenilgiye uğramasının nedeni, iyi bir siyasal yönetimden de askeri yönetimden de yoksun olmasıdır. O sırada henüz daha Leninist bir parti durumuna gelmemiş olan BSDİP (d.s.) ayaklanmanın

başını çekemiyor. Ayaklanma kendiliğinden gelişiyor ve örgütsüz olarak, merkezi bir komutadan yoksun olarak sürüyor. Buna rağmen, 1918 Asker Ayaklanması halkın büyük burjuvaziye karşı ve saraya karşı gelecekteki savaşları içiti önemli deney oluyor.

20. *Antant Devletleri:* 1904-1907 döneminde İngiltere, Fransa ve Çarlık Rusyası gibi emperyalist devletlerin, daha önce kurulan üçlü ittifak devletlerine karşı (1882'de Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya) oluşturdukları üçlü itilaf söz konusudur. Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) sırasında Almanya koalisyonuna karşı Birleşik Amerika'nın da bulunduğu devletlerin birliğine Antant Devletleri Birliği deniyordu.

21. *Dobruca Devrim Örgütü* (DDÖ), Dobruca bölgesindeki Bulgarların ulusal devrimci yığın örgütü olup 1925 yılında kurulmuştur. Örgütün amacı, Dobruca'nın Bulgar kesiminin (Güney Dobruca) ulusal ve sosyal kurtuluşu için geniş bir halk hareketi yaratmaktır. Bu bölgede kurulan örgüt Güney Dobruca'nın Krayonova Anlaşması'yla (1940) Bulgaristan'a katılmasından sonra çalışmalarına son veriyor.

22. *Vasil Levski (Apostol-Havari)* (1837-1873) söz konusudur. Vasil Levski Osmanlı boyunduruğuna karşı Bulgar ulusal kurtuluş devriminin en ünlü ideologlarından biridir. Loveç kenti yakınlarında ihanete kurban gitmiş ve Türk makamlarınca yakalanarak yargılanmış, mahkemede yiğitçe davranmış, kendi kurduğu gizli devrim örgütünün sırlarını vermemiş, ölüme mahkûm edilmiş ve Sofya'da asılmıştır.

23. Bugün, başkentin III. Bölgesi (bir adıyla da Dimitrov semti) söz konusudur. Yüzyılın başından sonra, 9 Eylül sosyalist devrimine dek (1944) Bulgar Komünist Partisi bu semtte siyasi eylemlerde bulunmak bakımından geniş ve sağlam bir sosyal temel bulmuştu. Bu bölge öteden beri çok yoğun proleter yığınlarının bulunduğu bir bölge olmuştu.

24. *Dimitır Blagoev-Dyado* (1856-1924): Bulgar sosyalist hareketinin temellerini atan Blagoev, Bulgar işçi sınıfının Marksist partisini (BKP) kurmuş ve yönetmiştir. XIX. yüzyılın sonlarında ve XX. yüzyılın ilk yirmi beş yılı döneminde Balkanlar'ın en büyük proleter devrimcisi ve Marksizmin kuramcısıdır. Kostur'a bağlı Zagoriçene köyünde (Ege Makedonyası), yoksul bir Bulgar köylü ailesinin çocuğu olan Blagoev, Petesburg'da öğrenim görüyor ve Rus devrim hareketiyle bağlanarak bilimsel sosyalizmi öğreniyor. Devrimci eylemlerinden dolayı Rusya'dan kovulan Blagoev Bulgaristan'a dönerek Bulgar sosyalist hareketinin temellerini atıyor. Onun girişimi ve yönetimi altında 1891 yılında Buzluca Tepesi'nde yapılan bir kongreyle Bulgar Sosyal Demokrat İşçi Partisi kuruluyor.

25. *Stoyan Minev* (1890-1959): Tırgovişte'ye bağlı Seyaçi köyünde doğmuştur. BSDİP (d.s.)'ye giriyor. 1910 yılında İsviçre'de öğrenim görürken V. I. Lenin'le ve Bolşevik grubuyla tanışıyor. O andan sonra Lenin'in en yakın fikir arkadaşlarından biri oluyor ve Bolşeviklerin yurtdışı eylemlerine aktif olarak

katılıyor. 1916 yılında Bolşevik Partisi'ne üye oluyor ve hayatının sonuna dek onun saflarında savaşıyor. Lenin'in talimatıyla sosyal demokrat partilerin sol kanatlarını güçlendirmek üzere Fransa, İngiltere, Hollanda, Belçika, Almanya gibi ülkelere gidip gelmiştir. III. Enternasyonal'in kuruluşuna aktif biçimde katılıyor. 1920'de Komintern'in II. Kongresi'ne Fransız ve İtalyan heyetlerinin üyesi olarak Lorensa Vanini takma adıyla katılıyor. Marsel Kaşen ve başka komünistlerle birlikte Fransız Komünist Partisi'nin kurulmasında görev alıyor. 1926-1936 döneminde Komintern içinde görev alıyor. 1936-1939 döneminde Komintern'in İspanya Komünist Partisi MK'daki temsilcisi olarak İspanya Cumhuriyeti'nin savunulması savaşlarına katılıyor.

26. *Devleti Koruma Yasası* (DKY), 1924 yılında Eylül Ayaklanması'ndan sonra kurulan faşist rejimi pekiştirmek amacıyla çıkartılmıştır. Bu yasanın 1. maddesine göre, "kendi amaçlarına ulaşmak için silahlı eylemi örgütleyen ya da yapan, zor kullanan ve terör hareketlerinde bulunan ya da gizli yan kuruluşlar oluşturan her türlü toplumsal, siyasi ve ekonomik örgüt ve gruplaşmalar" yasaklanmıştır. 16 Mart 1925 yılında yasada bir değişiklik yapılarak, ilerici örgütlere ve basına karşı baskılar artırılmıştır. Yasanın birçok maddesi ölüm cezasını da içermiştir.

27. Darbecilerin başı A. Tsankov hükümetinin savaş bakanı faşist General Vılkov başkanlığındaki Gizli Askeri Birliğin Merkez Yönetimi söz konusudur. Bu "Konvansiyon"' (1924-1925) döneminde antifaşist harekete katılanlara karşı kanlı terörü doğrudan doğruya sürdüren ve antifaşist hareketin en ünlü kişilerini öldürmeyi emreden gizli örgüt olarak ün yapmıştır.

28. *Blagoy Popov,* Bulgar Komünist Partisi üyelerindendir. 1931-1933 döneminde BKP MK Politbüro üyesidir. 1932-1933 döneminde, Moskova'daki BKP MK Dış Bürosu'yla ülke içindeki BKP MK arasında bağlantı sağlamak amacıyla Berlin'de kurulan Teknik Büro başkanıdır.

29. MOPR, Uluslararası Devrimciler Yardım Örgütü, Üçüncü Komünist Enternasyonal'in girişimiyle yirmili yılların başlarında kurulmuştur ve bütün ülkelerde gerici rejimlerin terör ve baskısıyla karşılaşan devrimcilere ve ailelerine yardım etmek amacını taşımaktaydı. Örgütün her ülkede şubeleri vardı. Yani komünist partileri Komintern'e üye olan ülkelerde Yardım Örgütü (YÖ) olarak çalışmalar yapıyorlardı.

30. *Bağımsız İşçi Sendikaları* (BİS): BKP'nin kararıyla 1925 yılındaki Nisan Olayları'ndan sonra askeri faşist rejimin dağıttığı Genel İşçi Sendikaları Birliği yerine kurulmuş devrimci işçi sendikları örgütüdür. Bağımsız İşçi Sendikaları sürekli olarak hükümetin baskısı altında olduğu için yarı legal çalışmalarda bulunmuş, 1934 yılı 19 Mayıs'ta yapılan faşist hükümet darbesinden sonra, tamamen gizli çalışmıştır. 1936 yılında BKP'nin kararıyla bu kuruluşun varlığına son verilmiş, üyeleri hükümetçe kurulan Bulgar İşçi Birliği içinde gizli olarak çalışmaya başlamışlardır.

İşçi Partisi (BİP) Bulgar işçi sınıfının Marksist partisi olup ülkedeki faşist dik-

tatörlük döneminde BKP'nin legal biçimi olarak kurulmuştur. BİP "Rabotniçesko Delo" gazetesini kendi organı olarak çıkarmaya başlamıştır. Parti 1927 yılında kurulmuştur. Daha kurulur kurulmaz, emekçilerin hayati çıkarlarını savunma yolunda mücadeleye geçmiştir.

31. *Halkçı Blok*-Demokrat Parti, BHÇB (D. Giçev'in sağcı kanadı), Ulusal Liberal Parti ve Radikal Parti tarafından oluşturulan burjuva siyasi gruplaşması. 1931 yılında bu blok seçimleri kazanıyor, daha önceki faşist hükümetlerce çıkarılan olağanüstü baskı yasalarını kaldırmayıp, işçi hareketine karşı baskıyı sürdürse de Halkçı Blok, nesnel olarak, 1923 9 Haziran darbesiyle kurulan askeri faşist diktatörlük sisteminde gedik açmıştı. Halkçı Blok hükümeti, Gizli Askeri Birlik ve Cumhuriyetçi "Zveno" çevresi tarafından yeni bir askeri faşist hükümet darbesiyle 1934 yılı Mayısı'nda iktidardan indirildi.

32. *Stanke Dimitrov*-Marek (1889-1944): Bulgaristan'daki devrimci işçi hareketinin ünlü liderlerinden biri. Hukukçudur. 1904'te BSDİP (d.s.)'ye girmiştir. 1918 Asker Ayaklanması'na katılıyor. 1922-1923 döneminde BKP Dupnitsa (şimdi Stanke Dimitrov) ilçe komitesi sekreteridir. Yine o dönemde yüksek Parti kurulunun da üyesidir. 1923 Antifaşist Eylül Ayaklanması'nın hazırlığına katılıyor. 1923-1925 döneminde BKP MK Örgütlenme Sekreteri'dir. Bulgaristan'daki 1925 Nisan Olayları'ndan sonra, gıyabında ölüme mahkûm edildiği için SSCB'ye kaçıyor. Komintern'in aktif yardımcılarından biri olarak çalışıyor ve aynı zamanda Uluslararası Lenin Okulu'nda okutmanlık yapıyor. 1935-1937 döneminde BKP MK Sekreteri olarak gizlice Bulgaristan'a gönderiliyor. Gönderilmesinin amacı Parti'deki sol sekterizme karşı mücadeleyi başarıyla sonuçlandırmak ve Parti'nin Dimitrovcu halk cephesi politikasını egemen kılmaktır.

33. *Tırnovo Anayasası,* Bulgaristan'ın 500 yıllık Osmanlı köleliğinden kurtulmasından sonra Kurucu Millet Meclisi'nde 1879'da kabul edilen ilk anayasadır. Tırnovo Anayasası, genel seçim hakkı, tek meclisli parlamento, geniş yerel özyönetim ve burjuva-liberal özgürlükler getirmişti ve böylece, o dönemin Avrupa'sında en demokratik burjuva anayasalarından birisiydi. Ne var ki, bu anayasa sistemli olarak çiğnenmiş ve gerici burjuva çoğunluğunun bulunduğu meclis ve Çar tarafından ortadan kaldırılmak istenmiştir. 1947 yılında Büyük Millet Meclisi Tırnovo Anayasası'nın yerine BHC'nin Sosyalist Anayasa'sını getirmiştir.

34. 19 Mayıs 1934'teki askeri faşist hükümet darbesinden sonra kurulan siyasi rejim söz konusudur. Bu hükümet darbesini Gizli Askeri Birlik'le 1927'de burjuva siyasi partilerinin ve Partisiz burjuva aydınlarının oluşturduğu burjuva siyasi "Zveno" çevresi gerçekleştirmişlerdir. 19 Mayıs rejimi, Çar III. Boris ve Gizli Askeri Birlik'in sağ monarşik kanadı tarafından 1935 yılında yeni bir askeri darbeyle iktidardan indirildi.

35. *Trayço Kostov* (1897-1949): Ünlü Bulgar Parti ve devlet adamı. 1920'da BKP'ye giriyor. 1923 antifaşist Eylül Ayaklanması'na Sofya'da katılıyor. 1924

yılındaki gizli Vitoşa Parti Konferansı'nda bulunuyor. Siyasi mahkûm olarak hapishanede yatıyor. 1931 yılından ölümüne dek BKP MK üyesidir. 1930 yılında Sovyetler Birliği'ne sığınıyor ve Komintern'de çalışıyor. Sol sekterliğe karşı mücadelenin yöneticilerinden biridir. 1939 yılından 1924'te tutuklanıncaya kadar BKP MK siyasi sekreteri ve Politbüro üyesidir. 1944 9 Eylül'ünden sonra BKP MK Siyasi Sekreteri MK, Politbüro üyesi ve BHC Bakanlar Kurulu Başkan Yardımcısı'dır.

36. *Bulgar Sosyal Demokrat İşçi Partisi* (Geniş Sosyalistler) söz konusudur. Bu parti, Bulgaristan'da sosyalist harekette oportünistlerin partisi olarak biliniyor. 1903 yılında BSDİP içindeki bölünmeden sonra anti-Marksist oportünist işçi akımını temsil ediyordu. Bu parti, köyden kentten esnaf ve küçük burjuva unsurlarını, devlet memurlarını ve sanayi proletaryasından küçük bir kesimi kapsamına almıştı. Siyasi taktiğinin ideolojik temeli, burjuvaziyle sınıf işbirliğine dayanıyordu. Eylül Ayaklanması sırasında ve özellikle ayaklanmadan sonraki dönemde BSDİP (g.s.) önemini kaybediyor, bunalıma düşüyor ve birçok kanada bölünüyor. Yalnızca sol kanadı ülkenin siyasi yaşamında görece li bir ağırlığa sahip oluyor.

37. *Anton Ivanov* (1884-1942): Bulgaristan'da devrimci işçi hareketinin ünlü üyelerinden biri. 1904 yılında BSDİP (d.s.)'ye giriyor. Georgi Dimitrov'la birlikte devrimci sendikaların güçlenmesi için çalışıyor. 1918-1923 döneminde Sofya Parti Örgütü Sekreteri'dir. 1922 yılından ölümüne dek BKP MK üyesidir. 1923 Antifaşsit Eylül Ayaklanması'nın hazırlığına etkin biçimde katılıyor. 1925 yılından sonra SSCB'ye sığınıyor ve BKP MK Dış Büro üyesi ve Komintern yardımcılarından biri olarak çalışıyor. 1936-1939 döneminde İspanya Cumhuriyeti'ne yardım için kurulan enternasyonal tugayların oluşması çalışmalarına aktif olarak katılıyor. İkinci Dünya Savaşı'nın başlarında gizlice Bulgaristan'a dönüyor. 1941 yılında polisçe yakalanıp kurşuna dizildiği 1942 yılına dek BKP MK Politbüro üyesi ve ülkedeki silahlı antifaşist ayaklanmanın yöneticilerinden biridir.

38. *İşçi Gençler Birliği* (Bulgarca kısaltılmış olarak RMS) 1928 yılında BKP yönetimi altında, Bulgar Komünist Gençlik Birliği Örgütü'nün legal biçimi olarak kurulan devrimci gençlik örgütüdür. 19 Mayıs 1934'teki askeri faşist hükümet darbesinden sonra gizliliğe geçiyor, 1938 yılında Bulgar Komünist Gençlik Örgütü (BKMS) ile birleşerek Komsomol'un davasını sürdürüyor. Birleşik örgütün adı RMS olarak kalıyor.

BONSS (Bulgar Genel Halkçı Üniversiteliler Birliği örgütünün Bulgarca kısaltılmışı), antifaşist üniversiteliler örgütüdür. ve BKP yönetimi altında 1930 yılında kurulmuştur. 19 Mayıs 1934 hükümet darbesinden sonra yasaklandığı için gizli çalışmaya başlamıştır.

39. Azılı faşist örgütlerden "Ratnik" ve "Bulgar Ulusal Lejyonu" gibi örgütlerin üyeleri ve sempatizanları söz konusudur. Bu örgütler Bulgar gençliğinin bir kesimi arasında Hitler faşizmini yaymaya ve yandaş toplamaya çalışmış-

lardır. Her iki örgüt de iktidardaki yönetici kliğin ve ülkedeki Hitlerci merkezlerin yardım ve desteğini görmekteydi.

40. Hitlerci Almanya, faşist İtalya ve militarist Japonya arasında kurulan üçlü "Mihver" Antlaşması söz konusudur. Bu pakt 1940 yılında Berlin'de imzalanmıştır. Amacı dünyada faşist blok egemenliğini kurmaktır.

41. 1919'da imzalanan Neuilly Antlaşması söz konusudur. Birinci Dünya Savaşı'nda Bulgaristan'ın da yenilgiye uğratılmasından sonra İtilaf Devletleri'nin dayattıkları haksız bir anlaşma olup, buna göre, Bulgaristan Ege Denizi'ne çıkışını ve topraklarından 11 bin kilometrekareyi (Batı Trakya Strumitsa ve yöresi, Bosilegrad, Tsaribrod ve Kula yöresindeki bazı köyler) yitirmiş oluyordu. Ayrıca Güney Dobruca Bulgaristan'dan koparılarak Romanya'ya veriliyordu. Bulgaristan'a ayrıca ağır ekonomik, mali ve askeri yükümlülükler getiriliyordu.

42. "Özgür ve Bağımsız Bulgaristan" radyosu söz konusudur. Bu radyo, 1941 yılında Bulgaristan'a yönelik yayınlar yapmaya başlamıştır. BHÇB "Pladne" kanadının lideri gerici siyasetçi Georgi M. Dimitrov (Gemeto) ve yandaşlarının Bulgaristan'dan kaçmalarından sonra örgütledikleri ajitasyon merkezi olarak çalışan radyo dışarıdan yayın yapıyordu. 1941 yılında Georgi M. Dimitrov, Kahire'de "Bulgar Ulusal Komitesi'ni kurmuştur. Gemeto (isminin ilk harflerinden GMT) gerek ülke içinde, gerekse ülke dışındaki bütün siyasi faaliyetiyle İngiltere'nin Bulgaristan ve Balkanlar'a yönelik emperyalist politikasının yayıcısı olmuştur.

43. Krayova Antlaşması söz konusudur. Bulgaristan'la Romanya arasında Krayova kentinde 7 Eylül 1940'ta imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre, Bulgaristan'dan haksız olarak koparılan Güney Dobruca geri verilmiştir.

44. *Stoyço Moşanov* (1893-1977): Gerici burjuva siyasetçisi olup Burjuva Demokrat Parti'nin yöneticilerinden biridir. Otuzlu yılların ikinci yarısında Millet Meclisi başkanlığı yapmıştır.

45. Konstantin Muraviev (1893-1965): Bulgar burjuva siyasetçilerinden ve BHÇB ("Vrabça-1") sağ kanadının liderlerinden olan Muraviev birkaç kez bakanlık yapmıştır. Önce BHÇB'nin Aleksandır Stamboliyski başkanlığındaki hükümetinde (1922-1934), sonra Halkçı Blok'un hükümetinde (1931-1934) bakan olmuştur. En son Bulgar burjuva-monarşist hükümetinin başbakanıdır. Halk Mahkemesi tarafından yargılanmıştır.

Yenilgiden Zafere, Bulgaristan Devrim Tarihinin 1921 ile '44 yılları arasındaki en hareketli dönemini, en ilginç yönleriyle anlatan bir anı kitabı. Yazarın yaşamının temel çizgileri hatırlandığında, anıların kişisel anılar olmayacağı kendiliğinden anlaşılacaktır. Tsola Dragoyçeva, çok genç yaşlarda mücadeleye katılmıştır. Kanlı bir darbe ve devrim dönemi olan 1923-25 yıllarında Bulgaristan Komünist Partisi'nin gizli Askeri Örgütü'nde bir eylemcidir. 8 yıllık tutukluluğun ardından yeniden mücadelenin içindedir. Merkez Komite üyeliğine ve ardından da siyasi büro üyeliğine seçilmiş, ağır gizlilik koşullarında Merkez Komitesi örgütlenme sekreterliğini sürdürmüştür.

Dünya devrim tarihi içinde son derece özgün bir yere sahip olan, zengin ve öğretici deneylerle dolu Bulgaristan Devriminin başlıca politik ve örgütsel sorunları; strateji ve taktik sorunları, silahlı ve barışçıl mücadelenin, açık ve gizli çalışmanın birleştirilmesi, birleşik cephe, örgüt yaşamı ve sorunları... bu kitapta son derece çarpıcı bir şekilde ve coşkulu bir anlatımla dile getiriliyor.

EVRENSEL BASIM YAYIN

ISBN 975-6865-09-1

9 789756 865095